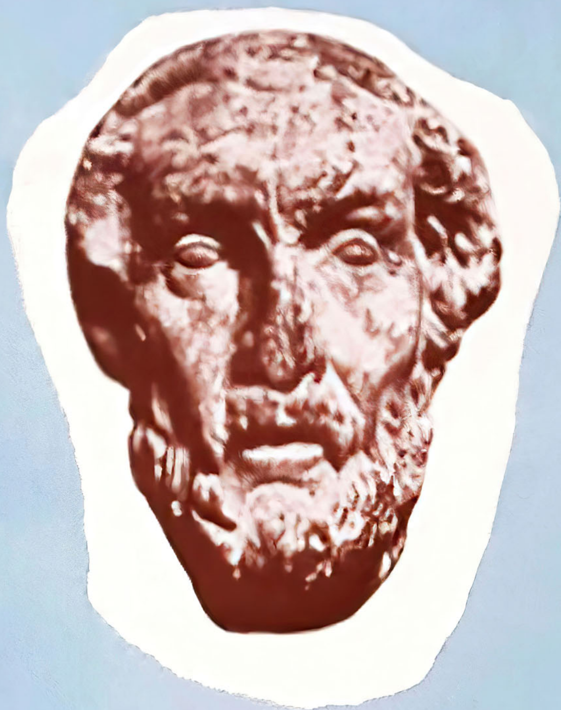
EDWIN LINKOMIES

HOMEROS

OTAVA

HOMEROS

EDWIN LINKOMIES

HOMEROS

59 LIITEKUVAA JA 5 KARTTAA

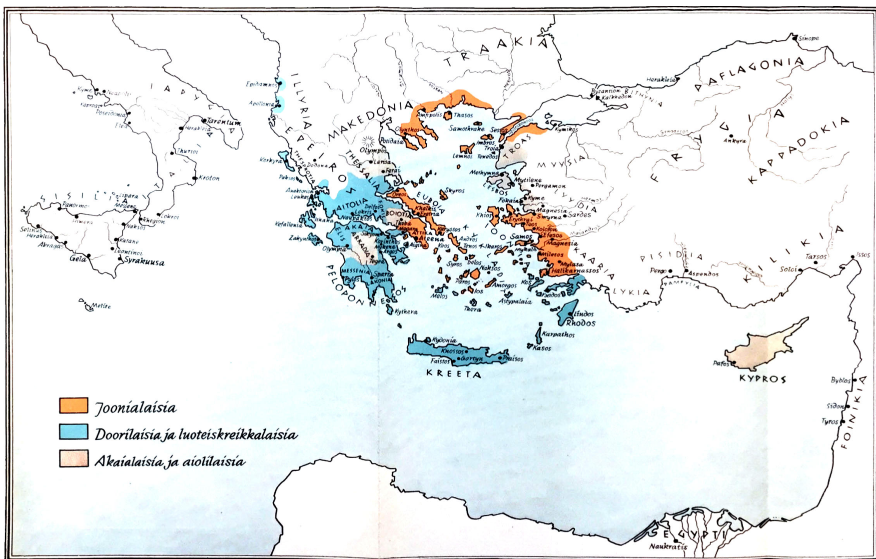
HELSINGISSÄ
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVAN KIRJAPAINO HELSINKI 1948

SISÄLLYS

LIITEKUVAT

KARTAT JA PIIRROKSET

KREIKKALAINEN MAAILMA

HISTORIALLINEN TAUSTA

Länsimainen kirjallisuus alkaa Homeroksen runoista. Mutta vaikka Homeroksen eepokset Ilias ja Odysseia siis ovat eurooppalaisen kulttuurin varhaisimpia tuotteita, ne eivät ole alkukantaista runoutta. Päinvastoin ne merkitsevät omassa lajissaan eepillisen runouden huippusaavutusta, jota myöhempien aikakausien kertovat runoelmat eivät ole kyenneet ylittämään. Ilias ja Odysseia ovat korkealle kehittyneen sanataiteen tuotteita, joiden syntyminen historiallisen ajan aamuhämärässä on eräänlainen ihme. Yhtäkkiä ja tyhjästä niitä ei ole voitu luoda, vaan niitä on edeltänyt pitkäaikainen historiantakainen runon viljely. Ainoastaan vuosisataisen kehityksen tuloksena voidaan Homeroksen suureepokset ymmärtää. Niissä saa kreikkalaisten henkinen laatu, heidän ihmeellinen lahjakkuutensa ja heidän varma plastillinen muotoilukykynsä ensimmäisen suurpiirteisen ja esikuvallisen ilmaisunsa. Yhdellä iskulla on näissä eepoksissa luotu länsimainen runotyyli, jonka vaikutuksesta Ilias ja Odysseia yhä edelleen ovat elävää runoutta. Nykyaikainen lukija voi niistä nauttia välittömämmin kuin ajallisesti paljon läheisemmästä Danten »Jumalaisesta näytelmästä». Homeroksen runoelmat ovat täten osoituksena siitä, että kreikkalaiset kykenivät heti alusta pitäen ilmaisemaan sellaista, mikä sittemmin on alati pysynyt luonteenomaisena länsimaiselle kulttuuri-ihmiselle. He osasivat antaa

tunnukset, joita ei sen jälkeen ole tarvinnut perusteellisesti muuttaa, vaan ainoastaan muovailla ja kehittää.

Danten »Jumalainen näytelmä» voittaa Homeroksen Iliaan ja Odysseian muotoilun kiinteydessä, ajatuksen syvyydessä ja näkemyksen tulisessa voimassa. Mutta Homeroksen eepospari taasen on inhimillisesti avarampi, samalla kun se on rikkaampi ja monipuolisempi. Siinä avautuu eteemme ihmiselämä koko runsaudessaan, monesti kovana ja raakana, mutta välistä myös onnellisena ja ihanana. Sen, joka vertaa toisiinsa Homeroksen ja Danten eepoksia, on muistettava, että Dantella on ollut esikuvanaan roomalaisen Vergiliuksen Aeneis runoelma, johon Ilias ja Odysseia ovat ratkaisevasti vaikuttaneet. Suora kehitysviiva kulkee siis Homeroksesta Vergiliuksen kautta Danteen. Kun pidetään mielessä, että Homeroksen erottaa Dantesta kahden tuhannen vuoden välimatka, tulee Homeroksen suuruus sitä ilmeisemmäksi. Itse asiassa voidaankin todeta, että myöhemmistä runoilijoista ainoastaan Shakespeare on kyennyt yhtä suurpiirteisesti ja erehtymättömästi ilmentämään ihmisluontoa ja sitä elämänpiiriä, jossa ihmiskohtalot tapahtuvat. Homeroksen rinnastaminen Danteen ja Shakespeareen jo sinänsä osoittaa Iliaan ja Odysseian paikkaa maailman kirjallisuudessa. Meille suomalaisille Homeroksen eepokset ovat erityisen mielenkiintoiset sen johdosta, että meillä on oma sankarieepoksemme Kalevala, jonka kokoonpanoon Homeroksen runoelmat osaltaan ratkaisevasti vaikuttivat.

Kuinka Homeroksen eepokset ovat syntyneet? Kuka oli Homeros? Millainen historiantakainen kehitys on kreikkalaisella kertomarunoudella täytynyt olla, ennen kuin on voitu luoda tällaiset mestariteokset? Minkä verran historiallista pohjaa on eepoksissa kuvatuilla tapahtumilla? Nämä kysymykset ovat kaikkein merkityksellisimpiä kirjallisuudenhistoriallisia ongelmia, joita ylipäätään on olemassa. Kaikki sivistyskansat tuntevat pakostakin niitä kohtaan mielenkiintoa. Eihän voi olla historiallisesti tärkeämpää tehtävää kuin sen lähteen paljastaminen, josta länsimai-

sen kirjallisuuden yhä mahtavammaksi paisunut kymi on alkanut virrata.

Homeroksesta meillä ei ole mitään luotettavia historiallisia tietoja enempää kuin hänen eepostensa syntymisajastakaan. Kaikki, mitä myöhemmät kreikkalaiset kirjailijat ovat siitä tietävinään, paljastuu tarkemmin tutkittaessa löyhäksi arvailuksi. Mutta ehdottoman varmaa on, että Ilias ja Odysseia siinä muodossa, jossa ne meille ovat säilyneet, olivat olemassa viimeistään v:n 550 paikkeilla e.Kr. ja että kreikkalaiset myöhemmin yleensä pitivät niitä ikivanhoina tuotteina. Lähempi ajanmääräys on nykyaikaisen tutkimuksen toimitettava. Samalla on selvitettävä, missä ja miten eepokset syntyivät. Meillä on tämän tehtävän ratkaisemiseen paremmat edellytykset kuin aikoinaan kreikkalaisilla historiankirjoittajilla. Sillä historiallisen tutkimuksen aseet on nyttemmin kehitetty niin teräviksi, että tällaisen ongelman selvittäminen ei enää ole ylivoimainen. Tietenkään ei voida odottaa, että koskaan kyettäisiin esittämään tarkkoja vuosilukuja, jotka osoittaisivat eeposten syntymisajan. Mutta suunnilleen puolen vuosisadan tarkkuudella voidaan Iliaan ja Odysseian aika määritellä. Niin ikään voidaan osoittaa se maantieteellinen alue, jolla eepokset on luotu. Lopuksi voidaan antaa vakuuttava ja todenmukainen kuva siitä, millä tavoin Homeroksen runoelmat ovat syntyneet.

Vaikka tämä esitys pohjautuu omiin tutkimuksiin ja vaikka siinä päädytään itsenäiseen kannanottoon, sen tarkoitus ei ole ensi sijassa tieteellinen. Siinä ei pyritä yksityiskohtaiseen todisteluun, vaan annetaan yleispiirteinen kuva Homeroksen eepoksiin liittyvistä kysymyksistä. Edellyttämättä lukijalta kreikan kielen taitoa ja käyttämättä alkukielisiä lainauksia tämä esitys pyrkii johdattamaan suomalaisen lukijan Homeroksen maailmaan. Sen tarkoituksena on yleistajuisesti selvittää eeposten syntymisvaiheet, luonnehtia niiden sisällystä ja paljastaa niissä ilmenevät runolliset arvot. Pyrkimyksenä on siis tuoda Homeros

lähemmäksi suomalaista lukijakuntaa, samalla kun annetaan kuva uusimman tutkimuksen tällä alalla saavuttamista käänteentekevistä tuloksista. Homeroksen eeposten syntymistä ei kuitenkaan voida ymmärtää, jollei olla selvillä kreikkalaisen kulttuurin kehityksestä sinä aikana, jota kirjalliset lähteet eivät ole valaisemassa. Aluksi on siis luotava yleispiirteinen katsaus Kreikan kulttuurihistoriaan varhaisimmista ajoista lähtien aina v:n 550 vaiheille saakka. Tämä aikakausi on erityisesti arkeologisten löytöjen valossa saanut suuressa määrässä uudenlaiset piirteet. Uusimman tutkimuksen ansiosta voidaan helpommin sijoittaa Homeroksen runot niiden oikealle paikalle historiallisessa kehityksessä. Myös siitä aikakaudesta, jota Homeros runoelmissaan kuvaa, voidaan saada entistä vakuuttavampi käsitys. Samalla avautuu eteemme kuva siitä kulttuuriahjosta, jossa länsimaisen sivistyksen jalometalli ensimmäisen kerran pelkistettiin.

Kreikkalaiset itse luulivat olevansa alkuasukkaita siinä maassa, jota nimitämme Kreikaksi. Mutta itse asiassa he tulivat tähän maahan vasta pronssikaudella, n. 2000 vaiheilla e. Kr. Vertaileva kielentutkimus on jo kauan sitten osoittanut, että kreikan kieli kuuluu ns. indoeurooppalaisiin kieliin, joita puhuvat kansat kaikkialla Välimeren piirissä ovat pohjoisempaa saapuneita tulokkaita. Indoeurooppalaiset kielet ovat kehittyneet yhteisestä kantakielestä, jota puhui indoeurooppalainen kantakansa. Tämän kansan asuma-alueena on todennäköisesti ollut Itämeren eteläranikko. Viimeistään n. 3000 e. Kr. indoeurooppalainen kantakansa hajaantui eri kansoiksi. Hajaantuminen tapahtui tietenkin siten, että heimot erkanivat toistensa yhteydestä, sen jälkeen kun alkuperäinen asuma-alue oli käynyt lisääntyneelle väestölle liian ahtaaksi. Indoeurooppalaisessa kantakielessä oli jo varmasti murteita, ja nämä murteet kehittyivät eri kieliksi, kun yhteydet heimojen välillä katkesivat.

Osa indoeurooppalaista kantakansaa siirtyi itään päin nykyisen Venäjän tasangoille. Heidän puhumastaan kantakielen murteesta kehittyi indoeurooppalaisten kielten itäinen ryhmä, johon kuuluvat intialaiset ja iraanilaiset kielet (sanskrit ja nykyisen Intian indoeurooppalaiset kielet sekä persia ja muinaisten skyyttalaisten kielet), armenia, traakialais-illyrialaiset kielet, joiden ainoana jäännöksenä on nykyinen albanian kieli, sekä slaavilaiset ja balttilaiset kielet. Muu osa indoeurooppalaista kantakansaa levittäytyi alkuperäiseltä asuma-alueeltaan vähitellen kaikkialle keski- ja etelä-Eurooppaan sekä Skandinaviaan ja Brittein saarille. Tämän osan puhumasta kantakielen murteesta kehittyi indoeurooppalaisten kielten läntinen ryhmä, jonka muodostavat kelttiläiset kielet (muinaisten gallialaisten kieli sekä Brittein saarten kelttiläiset kielet), italiset kielet (latina ja sen muinaiset sukulaiskielet sekä latinasta polveutuneet romaaniset kielet), kreikka, germaaniset kielet, heettiläisten kieli ja tokharin kieli.

Läntiseen ryhmään kuuluvia indoeurooppalaisia kieliä puhuneet kansat ovat varsinaisesti luoneet länsimaisen kulttuurin ja levittäneet sen yli koko maapallon. Tosin ei voida puhua yhtenäisestä länsimaisesta rodusta, sillä rotusekoitus on jo varhaisimpina aikoina ollut pitkälle ulottuva. Mutta eräitä yhteisiä henkisiä ominaisuuksia voidaan joka tapauksessa todeta läntisillä indoeurooppalaisilla kansoilla olevan. Niitä on ennen kaikkea suuri aktiivisuus ja älyllinen liikkuvaisuus. Nämä esiintyvät kaikissa niissä rotusekoituksissa, joita läntiset indoeurooppalaiset kansat ovat muodostaneet. Kreikkalaiset ovat tässä suhteessa ensimmäinen ja kaikkina aikoina voittamaton esimerkki. Indoeurooppalaiselta kantakansalta he varmasti olivat saaneet erittäin arvokkaan rotuperinnön, joka sekoittuessaankin säilyi vallitsevana perusaineksena.

Indoeurooppalaisia kieliä puhuneiden kansojen tavatonta liikkuvaisuutta todistaa se, että nämä kansat ennen pitkää levittäytyivät yli koko eurooppalais-aasialaisen mantereen Pohjan-

merestä Etelä-Venäjän kautta Iraniin ja Intiaan saakka. Joutuipa pieni läntisenkin ryhmän kansansirpale jossakin vaiheessa Keski-Aasiaan, jossa tämän vuosisadan alussa löydettiin tokhariksi nimitetyn, läntisiin indoeurooppalaisiin kieliin kuuluneen kielen muistomerkkejä. Sama henki, joka sittemmin uudella ajalla on vienyt indoeurooppalaisia kieliä puhuvat siirtolaiset asuttamaan uusia valtamerentakaisia mantereita, oli kannustamassa vuosituhansien takaisiin vaelluksiin.

Kreikkalaisten esi-isät erkanivat indoeurooppalaisesta kantakansasta siis viimeistään n. 3000 e.Kr. ja suuntasivat kulkunsa etelään päin. Seudut, jotka muodostuivat heidän vaellustensa pysähdyspaikoiksi, eivät suinkaan olleet asumattomia. Epäilemättä heidän oli raivattava itselleen tie taistellen. Uskottavasti he ensin tulivat Böömin kautta nykyisen Unkarin alueelle ja jatkoivat sieltä vähitellen kulkuaan yhä etelämmäs seuraten aluksi Margoksen (Moravan) jokilaaksoa ja siirtyen sen ja Aksioksen (Vardarin) välisen matalan vedenjakajan yli. Näin he tulivat joelle, joka laski Egean mereen. Tätä jokea, Aksiosta, seuraten he tulivat Egean meren pohjoisrannikolle maahan, jota sittemmin sanottiin Makedoniaksi. Mitkä seikat aiheuttivat vaelluksen jatkumisen tänne asti, ei ole enää selvitettävissä. Otaksuttavasti työnsivät toiset vaeltavat heimot heitä edellään. Mutta varmaan oma halukin kuljetti heitä etsimään yhä hedelmällisempiä alueita ja yhä suotuisampia olosuhteita. Siirtyminen aste asteelta indoeurooppalaisten alkukodista Egean meren pohjoisperukkaan kesti joka tapauksessa useita vuosisatoja, kenties vuosituhannen.

Saapuessaan Makedoniaan, mikä tapahtui 3. vuosituhannen jälkimmäisellä puoliskolla, kreikkalaisten esi-isät olivat yhä kivikauden ihmisiä. He tosin tunsivat vasken, mutta käyttivät sitä ainoastaan koruihin eivätkä osanneet valmistaa siitä aseita. Aseena oli heillä kivinen sotakirves. Saviastiain valmistamisen taidon he olivat tunteneet ikivanhoista ajoista, mutta heidän saviastiansa olivat käsin muovailtuja, karkeita ja ainoastaan

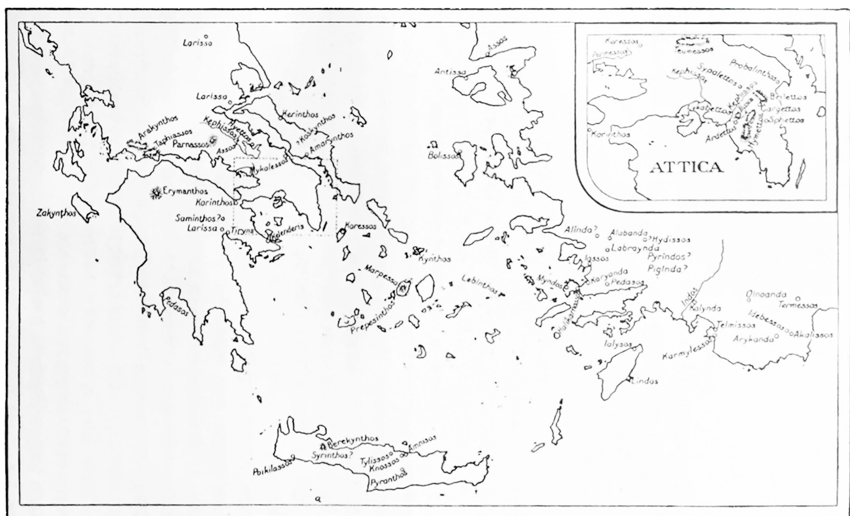
nuoranpainantajäljin koristettuja. Elinkeinoinaan he harjoittivat karjanhoitoa ja alkeellista maanviljelystä. He olivat tottuneet siihen, että elämä oli kovaa taistelua olemassaolosta. He uskoivat taivaan jumalaan, joka oli ilmojen haltija, sekä pitivät pyhänä kotiliettä, joka muodosti heidän majojensa keskuksen. Usko erilaisiin luonnonhaltioihin oli varmaan myös yleinen. Elämään ei sisältynyt minkäänlaista hienostusta, vaan se oli karua ja arkisten huolien täyttämää.

Kreikkalaisten esi-isät olivat täten tulleet sen meren rantamille, jonka äärillä etelämpänä oli jo vuosituhansia aikaisemmin kehittynyt korkea ja hienostunut kulttuuri. Egyptissä vallitsi tähän aikaan sivistys, jolla oli ikivanhat juuret. Kaupunkikulttuuri, joka on ihmiskunnan kehityksen viimeinen aste ja joka vasta tekee korkeimmat sivistykselliset saavutukset mahdollisiksi, oli Egyptissä vallinnut jo ainakin pari tuhatta vuotta. Hiukan nuorempi oli se kaupunkikulttuuri, joka oli kehkeytynyt Kaksoisvirran maassa ja joka sieltä oli levittäytynyt muualle Etu-Aasiaan. Siihen aikaan, jolloin kreikkalaisten esi-isät saapuivat Egean meren pohjoisperukkaan, oli kaupunkikulttuuri leviämässä Kreetan saarelta käsin Kreikan mantereelle, jossa jo ennen vuotta 2000 e.Kr. tavataan kaupunkimaisen asutuksen merkkejä. Ei voinut olla vältettävissä, että alkukantaisella asteella eläneet kreikkalaisten esi-isät tunsivat vetovoimaa tätä korkeampaa kulttuuria kohtaan. He saivat ymmärrettävästi tietoja, liioiteltujakin, etelämpänä vallitsevasta ylenpalttisesta runsaudesta, joka muodosti räikeän vastakohdan heidän köyhyydelleen. Niinpä heidät valtasi halu pyrkiä eteenpäin rikkaammille alueille, joista maine oli heille kantautunut. Heidät pani tällöin liikkeelle sama voima, joka myöhemmin oli ohjaamassa germaanien tunkeutumista Rooman valtakuntaan. Lisäksi tuli se seikka, että traakialaiset heimot, jotka kuuluivat indoeurooppalaisten kansojen itäiseen ryhmään, tunkeutuivat Mustan meren pohjoispuolelta koillisesta päin Egean meren pohjoisrannalle työntäen

kreikkalaisten esi-isiä pois näiden valtaamilta asuma-alueilta. Sen johdosta nämä alkoivat vaeltaa etelään päin saapuen ensin Thessaliaan ja sieltä edelleen muuhun Kreikkaan.

Kreikkalaisten heimojen siirtyminen Kreikkaan ei ole tapahtunut yhdellä kertaa. Kreikan kielen murteiden maantieteellinen jakautuminen osoittaa, samoin kuin eräät arkeologiset tosiseikat, joita perimätiedon rippeet tukevat, että ensiksi on Kreikkaan saapunut joonialainen heimo, joka myöhemmin asui Attikassa ja Euboian saarella. Joonialaiset ovat tulleet Kreikkaan n. 2000 e. Kr., ja heitä asui alkujaan myös Thessaliassa ja suuressa osassa Peloponnesosta. Noin kolmisensataa vuotta myöhemmin seurasi heidän jäljessään akhaialainen heimo, josta polveutuivat Thessalian aiolilaiset sekä Peloponnesoksen arkadialaiset. Akhaialaiset työnsivät joonialaiset tieltään vallaten suurimman osan Kreikkaa ja jättäen joonialaisille vain näiden myöhemmän ahtaan asuma-alueen. Viimeisenä saapui doorilainen heimo, joka on siirtynyt Kreikkaan vasta 1100-luvulla e. Kr. Se valtasi suurimman osan akhaialaisten asuttamista maista, ja näiden väestö sulautui siihen. Ainoastaan suhteellisen vähäisillä alueilla akhaialaisten erikoislaatu kykeni säilymään.

Kreikkaan tullessaan joonialainen heimo kohtasi kulttuurin, joka oli sen saavuttamaa tasoa huomattavasti korkeammalla. Tämän kulttuurin kannattajat olivat samaa heimoa kuin Kreetan asukkaat. Se on täysin varmasti voitu päätellä paikannimien perusteella. Saatetaan näet havaita, että tiettyä tyyppiä edustavat esikreikkalaiset paikannimet ovat yleisiä Kreikan mantereella, Kreetassa, Egean meren saarilla ja Vähän-Aasian lounaisrannikolla. Tällaisia nimiä ovat Zakynthos, Erymanthos, Korinthos, Amarynthos, Kynthos, Berekynthos, Tiryns (gen. Tirynthos), Knossos, Hymettos, Kefissos, Parnassos, Lykabettos, Halikarnassos, Termessos, Larissa, Athenai, Mykenai jne. Yhteensä tällaisia paikannimiä on useita satoja. (Vrt. viereisellä sivulla olevaa karttaa, johon on merkitty vain pieni osa näitä nimiä.)

Esikreikkalaisten paikannimien levinneisyys.

Puheena olevalla alueella asui siis kreikkalaisten tullessa kielellisesti ainakin suhteellisen yhtenäinen väestö, jonka huomattavasta tiheydestä kosketteleman paikannimistön runsaus antaa selvän todistuksen. Tämä väestö saattoi tietenkin olla jakautunut heimoihin ja se saattoi puhua toisistaan jonkin verran eroavia murteita, mutta että se muodosti verraten yhtenäisen kansakokonaisuuden, siitä ei saata olla epäilystä.

Tämän esikreikkalaisen, ns. egealaisen kulttuurin keskus oli Kreetan saari. Jo silloin kun ensimmäiset kreikkalaiset tulivat Kreikkaan, oli Kreetassa suuria palatsirakennuksia, jotka todistavat Kreetan valtiaiden mahtia. Mutta myöskin Kreikan mantereelta, Tirynsin linnavuorelta Argoliin maakunnassa, on tavattu myöhempien palatsirakennelmien alta suuren esikreikkalaisen pyörörakennuksen jäännöksiä, jotka osoittavat, että paikalla ennen kreikkalaisten tuloa oli mahtimiehen linna. Egealainen kulttuuri, jota nämä rakennukset niin Kreetassa kuin Kreikan mantereella edustavat, oli kohonnut kukoistukseen kaupan ja merenkulun varassa. Kreetalaiset olivat Välimeren maiden vanhin tunnettu kauppakansa, jolla jo aikaisin oli yhteydet sekä Egyptiin että Etu-Aasian maihin. Pronssikausi alkaa Kreetassa niin varhain kuin n. 3000 e.Kr. Taideaisti ja elämän hienostus oli Kreetassa kehittynyt verraten korkealle ennen sitä aikaa, jona kreikkalaiset saapuivat myöhemmille asuinsijoilleen. Mutta kreetalaisen kulttuurin tuotteita esiintyy 3. esikristillisellä vuosituhannella verraten runsaasti myös Kreikassa. Onpa Egyptistäkin tuotettuja esineitä tavattu tämän ajan arkeologisissa kerrostumissa. Kulttuurin kehittyneisyyttä Kreikan mantereellakin todistaa mm. se, että arkeologiset tutkimukset osoittavat Kreikkaan tänä aikana tuotetun kallisarvoisia hajuvoiteita, joiden kääresinettejä on löydöissä tavattu.

Tähän kulttuuripiiriin kreikkalaisten esi-isät saapuivat ensimmäisenä aaltona n. 2000 e.Kr. Ajanmääräys on voitu tehdä sillä perusteella, että arkeologiset tutkimukset osoittavat Kreikan

egealaisen kulttuurin keskusten silloin tuhoutuneen paloissa. Niinpä Tirynsin pyörörakennus on niihin aikoihin joutunut liekkien saaliiksi. Samaten on Argoliin Asinen merenrantayhdyskunnassa voitu todeta tuohon ajankohtaan sattunut palokerrostuma. On toinenkin tärkeä seikka, joka osoittaa kulttuurikehityksen väkivaltaisen keskeytymisen n. 2000 e.Kr. Silloin näet voidaan havaita yhteyksien Kreikasta Kreetaan yhtäkkiä täydellisesti katkeavan. Sitä taas ei voida selittää muulla tavoin, kuin että uusi kansa ja uudet valtiaat ovat ottaneet maan haltuunsa.

Kreetansukuinen kantaväestö ei kyennyt torjumaan pohjoisesta tunkeutuneiden kreikkalaisten rynnistystä. Sen oli pakko alistua sotaisten tulokkaiden herruuteen. Mutta kreikkalaiset eivät suinkaan tuhonneet kantaväestöä, joka oli heitä paljon korkeammalla kulttuuritasolla. Päinvastoin ilmenee arkeologisen tutkimuksen tuloksista samoin kuin paikannimistöstä, että uudet tulokkaat ja maassa aikaisemmin asunut kulttuurikansa ovat eläneet rinnakkain ja vähitellen sulautuneet toisiinsa. On otaksuttavaa, että kanta-asukkaat saatettiin alistettuun asemaan ja että heidän oli pakko tehdä työtä saapuneiden valloittajien hyväksi. Maassa vallinneen egealaisen kulttuurin saavutukset tulivat täten kreikkalaisten tulokkaiden omaisuudeksi. Indoeurooppalaisille heimoille ominaisella joustavuudella nämä varmaan nopeasti omaksuivat korkeamman kulttuurin. Kulttuurivaihdossa kanta-asukkaat luonnollisista syistä olivat melkein yksinomaan antavana puolena. Mutta kreikkalaiset maahan tulijat olivat ilmeisesti perineet pohjoisissa oloissa kehittyneen voimakkaan oman arvon tunnon, joka esti heitä omaksumasta korkeammalla sivistystasolla olevan alkuasukasväestön kieltä. Heitä täytyi myös varmasti olla lukumääräisesti huomattavan runsas joukko, koska he kykenivät säilyttämään kielensä ja sulattamaan kantaväestön itseensä sen korkeammasta kulttuuritasosta huolimatta.

Emme tiedä, minkä verran kreikkalaiset olivat rodullisesti sekaantuneet jo maahan tullessaan. Mutta otaksuttavasti heissä

oli verraten runsaasti pitkäkalloisia pohjoismaisen rodun yksilöitä. Toisen esikristillisen vuosituhannen haudoista on Kreikassa kuitenkin verraten vähän löydetty kalloja, joissa selvästi näkyy pohjoismaisen rodun tunnusmerkkejä. Päinvastoin osoittavat toimitetut antropologiset mittaukset, että väestö kreikkalaisten maahan tulon jälkeen on ollut rodullisesti varsin sekalaista. Parissa tapauksessa tutkijat ovat olleet havaitsevinaan, että kuningashautaan haudattu kuningas on ollut rodultaan pohjoismaalainen, mutta kuningatar toista lyhytkalloista tyyppiä. Jos tämä havainto on paikkansa pitävä, voidaan siitä päätellä, että uudet valtiaat ottivat puolisonsa kantaväestön piiristä. Sillä tiedämme, että kreetalaiset ja kreetansukuiset heimot olivat tummatukkaista, lyhytkalloista ja suhteellisen pienikokoista Välimeren rotua. Että ainakin kreikkalaisten valta-aines oli kookkaampaa vaaleatukkaista pohjoismaista rotua, näyttää ilmenevän siitä, että kreikkalaisten sankari-ihanne sittemmin oli pitkäkasvuinen ja keltatukkainen. Sellainen tyyppi oli Kreikassa myöhemmin historiallisena aikana suhteellisen harvinainen. Tämäkin tosiasia osoittaa, että Kreikassa on tapahtunut suuri rotujen sekaantuminen. Ehkä myöhemmissä kreikkalaisissa oli voittopuolisesti kreetansukuisen kantaväestön verta. Mutta merkitsevintä on kuitenkin se, että rotusekoituksen tuloksena oli kansa, joka puhui indoeurooppalaista kieltä, kreikkaa. Siinä, että näin tapahtui, näkyy indoeurooppalaisen rodun henkinen voima.

Kantaväestön täydellisen sulautumisen kreikkalaisiin on täytynyt kestää vuosisatoja. Heti kreikkalaisten maahan tulon jälkeen se on ymmärrettävästi alkanut varsin nopeasti. Kantaväestön yhteydet vanhaan emämaahansa Kreetaan olivat katkenneina, niinkuin ylempänä huomautettiin, ja eristettynä tämä väestö sitä vähemmän kykeni vastustamaan väkevämmän tulokaskansan sulattavaa vaikutusta. Kreikkalaisten pian omaksuttua korkeamman kulttuurin saavutukset kehitys taas tasaisesti

1. Homeros.
Antiikkinen ihannekuva. Roomalaisajan jäljennös n. 300 e. Kr. veistetystä kreikkalaisesta alkuteoksesta. Ny Carlsbergin glyptoteekissa Kööpenhaminassa.

2. Kreetan Faistoksen palatsin rauniot.

jatkui. Yhteydet Kreetaan näyttävät palautuneen 18. vuosisadalta pitäen, koskapa siitä lähtien Kreikassa taas alkaa esiintyä kreetalaisia tuotteita. Saven valannassa tulee tällöin käytäntöön Kreetassa jo kolmisen sataa vuotta aikaisemmin tunnettu kiertopyörä, joka tekee mahdolliseksi entistä hienompien saviastiain valmistuksen. Mutta 17. vuosisadalla e. Kr. esiintyy haudoissa taas äkkiä verraten karkeasti käsin tehtyjä saviastioita. Tämä saa kaikesta päättäen selityksensä siitä, että toinen kreikkalainen heimo, akhaialaiset, oli saapunut maahan. Se ei tietenkään heti omaksunut kehittyneempää tekniikkaa, vaan valmisti aluksi saviastioitaan omaan perinnäiseen tapaansa. Pian uusi heimo kuitenkin tottui siihen korkeampaan elintasoon, jonka joonialainen heimo sitä ennen jo oli saavuttanut.

Noin v:n 1600 paikkeilla e. Kr. tapahtuu Kreikan kulttuurikehityksessä äkillinen nousu, joka johtuu siitä, että kreetalainen kulttuuri voimakkaan hyökyaallon tavoin levittää vaikutuksensa Kreikkaan. Eri puolille Kreikkaa kohoaa linnavuorille mahtavia palatsirakennuksia, joiden valtava koko ja jykevät muurit yhä vielä saavat katsojan ihmettelemään ja ihailemaan. Nämä palatsit koristetaan seinä- ja lattiamaalauksin, jotka ilmeisesti ovat kreetalaisten taiteilijain työtä. Palatsirakennusten lähettyvillä on niiden valtiaiden mahtavia kupuhautoja, joista on löydetty tavattoman runsaasti korkeatasoisia kultateoksia. Sitä aikakautta n. vuodesta 1600 n. vuoteen 1200 e. Kr., jolle nämä valtiaslinnat antavat leimansa, on totuttu nimittämään mykeneläiseksi sen johdosta, että sen ajan valtavimmat muistomerkit on kaivettu esiin Mykenen linnavuorelta Peloponnesokselta Argoliin maakunnasta. Mutta samanlaisia tämän aikakauden palatseja ja kupuhautoja on tavattu läheltä Mykeneä Tirynsissä, Asinessa ja Dendrassa, jotka kaikki ovat Argoliin maakunnan alueella, sekä lisäksi eri puolilta Kreikkaa, kuten Boiotian Orkhomenoksessa ja Thebassa, kolmessa Attikan alueella sijaitsevassa paikassa, mm.

Ateenan linnavuoren sorakerrostumassa, Lakonian Vafiossa ja Spartassa, Messenian Pyloksessa, Kakovatoksessa ja Malthissa. Ruhtinaiden, jotka ovat rakennuttaneet nämä palatsit, on täytynyt olla yksinvaltiaita, jotka täydellisesti ovat hallinneet kaikkia alamaistensa voimavaroja. Muulla ehdolla ei ole voitu pystyttää sellaisia mahtavia muureja kuin ne, jotka Mykenessä yhä vielä tekevät niin voimakkaan vaikutuksen.

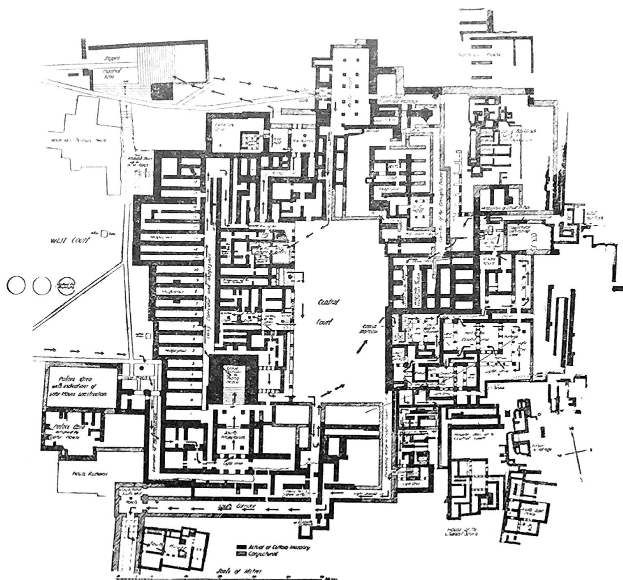
Kaikki tutkijat ovat yksimielisiä siitä, että tämä ns. mykeneläinen kulttuuri on syntynyt Kreetasta käsin lähteneen vaikutuksen alaisena. Sillä on niin olennaisesti kreetalaiset piirteet, että yleisesti puhutaan kreetalais-mykeneläisestä kulttuurista. Yleensä kaikki tutkijat — kreetalaisen kulttuurin ansioituneinta tuntijaa, englantilaista Arthur Evansia ja eräitä hänen oppilaitansa lukuun ottamatta — kuitenkin olettavat, että Kreikan mykeneläisen kulttuurin kannattajat, aikakauden palatsien valtiaat, ovat olleet kreikkalaisia, jotka olisivat jostakin syystä äkillisesti omaksuneet kreetalaisen kulttuurin muodot. Tämän yleisesti vallitsevan käsityksen mukaan kreikkalaiset olisivat pian uuteen kotimaahansa saavuttuaan kehittyneet taitaviksi merenkulkijoiksi, heidän ruhtinaansa olisivat tehneet ryöstöretkiä Kreetaan ja sieltä tuoneet mukanaan kreetalaisten aarteita. Tutustuttuaan täten lähemmin Kreetan kulttuuriin kreikkalaiset olisivat solmineet vilkkaita kauppayhteyksiä Kreetaan, tuottaneet Kreetasta palvelukseensa taiteilijoita ja käsityöläisiä sekä sitten omaksuneet jotenkin täydellisesti kreetalaisen kulttuurin. Tällainen selitys on tietysti mahdollinen, mutta ennakkoluulottoman tarkastelun valossa se mielestäni osoittautuu kestämättömäksi. Erinäiset seikat näyttävät kiistämättömästi todistavan, että äkillisesti esiintynyt ja valtavaa muutosta merkinnyt kreetalainen kulttuurivaikutus on johtunut valtiollisenkin mahdin siirtymisestä kreetalaisille. Tämä merkitsee sitä, että palatsien rakennuttajat ja haltijat ovat olleet kreetalaisia valloittajia, jotka ovat n. 1600 e. Kr. alistaneet valtaansa silloin jo

suurelta osalta kreikkalaiseksi muuttuneen Kreikan. Näyttää siltä, että eräänlainen indoeurooppalainen rotuylpeys on estänyt tutkijoita tunnustamasta oikeaksi tätä käsitystä. On ollut vaikea sopeutua siihen, että kreikkalaiset ovat muutamia vuosisatoja olleet vieraaseen rotuun kuuluneiden valtiaiden alaisina. Koska tämän kysymyksen ratkaisemisella on erittäin suuri merkitys kreikkalaisen eepillisen runouden syntymävaiheiden kannalta, on sitä tässä yksityiskohtaisesti pohdittava.

Tutkijain suuri enemmistö, joka pitää kreikkalaisia mykeneläisen kulttuurin kannattavana aineksena, perustaa kantansa erinäisiin tässä kulttuurissa esiintyviin erikoispiirteisiin, jotka poikkeavat vastaavista Kreetan sivistyksen ilmiöistä. Ennen muuta he vetoavat siihen, että mykeneläisen palatsin tyyppi on aivan toisenlainen kuin Kreetan suurten palatsirakennusten. Kreikan mantereelle rakennettujen palatsien keskuksena näet on suorakaiteen muotoinen sali, ns. megaron, jonka keskellä on pyöreä liesi. Sisäänkäytävä on kapealla päätysivulla, missä kaksi pylvästä kannattaa kattoa (piirros seur. sivulla). Kreetan palatsit taas on rakennettu sokkeloisina huoneryhminä suurehkon avopihan ympärille, eikä niissä ole kiinteää liettä (piirros sivulla 21 sekä kuva 2). Väitetään, että kreikkalaiset ovat tuoneet pohjoisesta mukanaan megarontyyppisen rakennuksen, joka siis olisi indoeurooppalaista perua. Tämän perusteella tehdään johtopäätös, että palatsien rakennuttajain on täytynyt olla indoeurooppalaisia, koska pidetään selvänä, että jos rakennuttajat olisivat olleet kreetalaisia, he olisivat käyttäneet omaa rakennustapaansa.

Tässä mainittu peruste on kuitenkin osoittautunut kestämättömäksi, sen jälkeen kun arkeologinen tutkimus on todennut, että Kreikassa jo 3. vuosituhannella e. Kr., siis ennen kreikkalaisten maahan tuloa, on esiintynyt rakennustyyppi, jonka pohjapiirros on suorakaiteen muotoinen ja joka on megaron-tyypin välitön edeltäjä. Samantapainen rakennustyyppi on tavattu myös Troian ns. II kaupungissa, joka tuhoutui n. 2000 e. Kr. Megaron-tyyppi siis

Tirynsin linnan pohjapiirros. Suuri megaron merkitty M-kirjaimella.

Kreetan Knossoksen palatsin pohjapiirros.

ei ole millään tavoin erityisesti kreikkalaisille ominainen, vaan se on jo ennen heidän tuloaan esiintynyt egealaisessa kulttuuripiirissä. Arkeologisia havaintoja tukee sekin seikka, että kreikan sana megaron ei ole indoeurooppalaista perua, vaan on kieleen lainattu otaksuttavasti juuri Kreikan egealaiselta kantaväestöltä. On helppo käsittää, että kreetalaiset valloittajat alistaessaan n. 1600 e. Kr. valtaansa Kreikan rakensivat palatsinsa, jotka eivät voineet saada samanlaisia valtavia mittasuhteita kuin Kreetan palatsirakennukset, Kreikassa vallitsevia olosuhteita vastaavaan tyyliin. Poikkeaahan myöhempienkin aikojen »siirtomaatyyli» usein ratkaisevasti emämaassa käytetystä rakennustavasta. Sitä paitsi kiinteä liesi oli Kreikan mantereella välttämätön, kun taas

Kreetan lauhkeampi talvi ei vaatinut huoneiden varustamista tulisijoilla.

Toinen peruste, jonka nojalla mykeneläisen ajan valtiaita pidetään kreikkalaisina, on aikakauden haudoista tavattujen meripihkakorujen suhteellinen runsaus. Kreetassa sitä vastoin meripihkaa esiintyy vasta sangen myöhään ja silloinkin vain aivan yksinäisissä tapauksissa. Tämän nojalla on päätelty, että korujen käyttäjien on täytynyt olla indoeurooppalaisia, jotka alkukodissaan Itämeren etelärannalla olivat tutustuneet meripihkaan ja oppineet siitä valmistamaan koruja. Ei kuitenkaan voida sanoa, että tämä peruste olisi sanottavasti todistusvoimainen. Voidaan kyllä otaksua, että kreikkalaiset ovat tuoneet mukanaan pohjoisesta tavan koristautua meripihkasta valmistetuilla esineillä. Sitäkään tosin ei voida pitää todistettuna, koska meripihkakorujen leviämistä varhaisina aikoina ei vielä riittävästi tunneta. Mutta kaikissa tapauksissa on helposti ymmärrettävää, että kreetalaiset valtiaat saattoivat Kreikan indoeurooppalaiselta väestöltä omaksua mieltymyksen meripihkakoruihin. Kreikan väestöhän oli tähän aikaan suurelta, ehkä suurimmalta osalta jo indoeurooppalaistunut. Sen vuoksi ei suinkaan ole ihmeteltävää, että sekin antoi mykeneläiseen kulttuuriin joitakin erikoispiirteitä. Niinpä ei tarvitse kummeksia sitäkään, ettei mykeneläisen ajan puvusto näytä aivan joka suhteessa olleen kreetalaisen puvuston mukainen. Ilmastolliset olosuhteet olivat Kreikassa toiset kuin Kreetassa, ja maan asujaimiston tavat saattoivat nekin osaltaan muuttaa kreetalaisten valtiaitten tottumuksia. Suurin piirtein katsoen ovat mykeneläisellä ajalla käytetyt puvut olleet täydellisesti kreetalaisen mallin mukaiset. Esim. Tirynsin seinämaalauksissa esiintyvät naisten puvut vastaavat tarkalleen kreetalaisia.

Kolmas pääperuste, johon on vedottu väitettäessä mykeneläisen ajan valtiaita kreikkalaisiksi, johdetaan mykeneläisen kulttuurin sotaisemmasta luonteesta. Mykeneläiset linnat olivat vahvasti

varustetut, kun taas Kreetan palatsit ovat aivan varustamattomia eikä niitä edes ole ympäröity muureilla. Sen lisäksi esiintyy Kreikan mantereen mykeneläisessä taiteessa sotaisia aiheita, joita Kreetan taide ei yleensä käytä. Kreetalaisella kulttuurilla on uskottu olleen rauhanomaisempi luonne kuin mykeneläisellä.

Tämä peruste näyttäytyy lähemmin tarkasteltaessa pätemättömäksi. Sillä Kreetan palatsien varustamattomuus johtui tietenkin siitä, ettei sikäläisten valtiaiden tarvinnut pelätä alamaisiaan, jotka olivat samaa kansaa kuin he itse, eikä myöskään ulkoa tulevia hyökkäyksiä, koska kreetalaisilla ilmeisesti täytyi kauppansa suojana olla merta hallitseva laivasto. Kreeta olikin näihin aikoihin Välimeren ainoa merivalta. Kreikan mantereella taas olosuhteet olivat aivan toiset. Jos kreetalaiset olivat alistaneet valtaansa Kreikan, oli heidän valtansa säilyttääkseen suoranainen pakko rakentaa sen suojaksi linnoja. Valtiaiden täytyi varustautua kapinayritysten varalta ja sulkeutua muureilla ympäröityihin linnoihinsa, joissa he olivat äkkiyllätyksiltä suojassa. Sitä paitsi mannermaalla tietysti saattoi odottaa pohjoisesta käsin maitse ehkä tapahtuvia hyökkäyksiä. Saattoihan jälleen jokin villi pohjoinen heimo tunkeutua maahan. Meren hallitseminen ei Kreikassa riittänyt. Olosuhteet siis vaativat linnoittautumista juuri siinä tapauksessa, että valtiaat olivat vierasheimoisia. Niinpä tässä kosketeltu peruste pikemminkin todistaa päinvastaista, kuin mitä sillä on tahdottu näyttää toteen.

Tällaisista olosuhteista on myös saattanut johtua, että sotaisia aiheita on alettu käyttää taiteessakin (kuva 3). Sillä ilman taisteluja kreetalaiset tietenkään eivät saaneet kreikkalaisia kukistetuiksi. Aivan löyhänä täytyy pitää sellaista väitettä, että kun hevonen näyttelee mykeneläisessä kulttuurissa huomattavampaa osaa kuin kreetalaisessa (kuvat 5 ja 7), sekin muka osoittaisi jälkimmäisen indoeurooppalaisuutta. Tässäkin ovat ymmärrettävästi olosuhteet olleet ratkaisevia. Kreetan saarella ei hevosella yleensä eikä erittäinkään sotavaunuilla ole voinut olla samaa

merkitystä kuin Kreikan mantereella, jossa kreetalaisten valtiaiden luonnollisesti on ollut pakko seurata sotataidon kehitystä. Sitä vastoin Kreetan saarella, jota laivasto suojasi, ei tarvinnut ajatella maataisteluja. Tässä yhteydessä on vielä huomautettava, että vaikka esim. Mykenen jättiläismäiset muurit vaikuttavatkin sellaisinaan epäkreetalaisilta, Mykenen muurien porttia kuitenkin koristaa puhtaasti kreetalainen taideteos (kuva 8). Keskellä olevan pylvään varaan kohoutuneet »vaakunaleijonat» edustavat Kreetasta löydetyissä taideteoksissa usein käytettyä aihetta, jolla oli uskonnollinen merkitys. Tällaisen aiheen käyttäminen linnan edustavimmalla paikalla selittyy helpoimmin, jos linnan valtias oli kreetalainen.

Kaikkein tärkein peruste, jota tutkijat vielä 1930-luvulla käyttivät todistaakseen mykeneläisen kulttuurin kreikkalaisuutta, oli se, ettei kirjoitustaito näyttänyt levinneen Kreikan mantereelle. Kreetasta oli löydetty kokonaisia palatsiarkistoja, tuhansia savitauluja, joissa oli kreetalaista kirjoitusta. Sitä vastoin Kreikasta ei ollut löydetty ainoatakaan savitaulua, vaan ainoastaan joitakin kirjainmerkkejä saviastioista, jotka saattoivat olla Kreetasta tuotettuja. Tästä tehtiin se kumoamattomalta näyttänyt johtopäätös, etteivät Kreikan mykeneläisajan linnojen valtiaat olleet voineet olla kreetalaisia. Sillä jos he olisivat käyttäneet kreetan kieltä, olisi ainakin jostakin Kreikan mykeneläisajan palatsista pitänyt löytyä samanlaisia savitauluja kuin Kreetasta. Sitä vastoin kirjoitusten puuttuminen tuntui ymmärrettävältä, jos Kreikan valtiaat mykeneläisenä aikana olivat olleet kreikkalaisia. Olihan aivan luonnollista, ettei kreikan kieltä silloin vielä käytetty kirjoituksessa.

Sittemmin on kuitenkin osoittautunut, kuinka vaarallista on käyttää tällaisia muistomerkkien vaikenemiseen perustuvia todistuksia. Sillä v. 1939 löydettiin Peloponnesokselta Messenian Pyloksesta — Homeroksen Nestorin hallituskaupungista — mykeneläisajan palatsin arkisto, kokonaista 600 savitaulua, joissa

on kreetalaista kirjoitusta. Taulut ovat 1400- tai 1300-luvulta e. Kr., siis mykeneläisen kulttuurin parhaalta kukoistuskaudelta (kuva 9). Vaikkei kreetalaista kirjoitusta kyetäkään lukemaan, on tarkkaamalla toistuvasti esiintyviä sanojen päätteitä voitu varmasti todeta, että Pyloksessa löydetyissä tauluissa esiintyvä kieli on sama kuin Kreetassa löydettyjen, ts. että niiden teksti on kreetan kieltä. Löytö on saattanut kysymyksen Kreikan mykeneläisajan valtiaiden kansallisuudesta aivan uudelle pohjalle. Eräs tutkija, joka innokkaimpien joukossa oli pitänyt mykeneläisen kulttuurin kannattajia kreikkalaisina, riensi selittämään, että savitaulujen täytyi olla kreikkalaisten Kreetasta tuomaa sotasaalista! Tämä tietenkään ei ole mahdollista, sillä ei voida keksiä minkäänlaista järjellistä syytä, jonka takia kreikkalaiset olisivat kuljettaneet suurella vaivalla Kreetasta heille aivan arvottomia hauraita savitauluja, jotka sisälsivät kreetan kielistä kirjoitusta. Vakavassa mielessä on valittavana vain kaksi vaihtoehtoa. Joko täytyy pitää mykeneläisen ajan ruhtinaita kreetalaisina tahi on turvauduttava sellaiseen epätodennäköiseen olettamukseen, että kreikkalaiset ruhtinaat käyttivät hallintonsa virallisena kielenä kreetan kieltä. Jälkimmäinen vaihtoehto ei tietenkään ole aivan mahdoton, mutta kaikissa tapauksissa huomattavasti heikommalla pohjalla kuin edellinen.

Ratkaiseva merkitys tässä kysymyksessä on mielestäni sillä olennaisella tosiasialla, että mykeneläinen kulttuuri katoaa Kreikasta yhtä äkillisesti kuin se syntyykin. Ei voida ymmärtää, kuinka tämä kulttuuri, jos se olisi kasvanut kotoisella pohjalla ja jos se olisi ollut juurtuneena kreikkalaiseen kansallisuuteen, olisi hävinnyt siinä määrin jälkiä jättämättä kuin tapahtui. Tosiasia on, että mykeneläinen kulttuuri n. 1200 e. Kr. neljäsataa vuotta kukoistettuaan poistuu näyttämöltä melkein kuin ei sitä koskaan olisi ollutkaan. Myöhempään kreikkalaiseen kulttuuriin se on jättänyt näkyviä vaikutuksia erittäin vähän. Mykeneläisen ajan päätyttyä Kreikan esineellinen kulttuuri painuu jäl-

leen suhteellisen alkukantaiselle tasolle, ja osaksi voidaan selvästi havaita palautumista niihin muotoihin, jotka vallitsivat ennen mykeneläisen kulttuurin esiintymistä. Yleinen selitys tähän aikoja sitten todettuun asiaintilaan on, että Kreikkaan tällöin tunkeutunut alhaisemmalle kulttuuritasolle jäänyt doorilainen heimo perinpohjaisesti hävitti mykeneläisen kulttuurin pesäpaikat. Tämä selitys olisi pätevä, jos doorilaiset olisivat levittäytyneet kaikkialle Kreikkaan. Mutta niin ei tapahtunut, vaan doorilainen vaellus sivuutti eräät maakunnat, erityisesti Attikan, jossa mykeneläinen kulttuuri myös oli ollut vallitsevana. Attikaan ei koskaan tunkeutunut doorilaista väestöä. Mutta siitä huolimatta Attikassakin seuraa mykeneläistä aikakautta verraten alkukantaiseksi muuttunut esineellinen kulttuuri, jossa jotenkin turhaan saa hakea jatkuvaisuutta osoittavia piirteitä. Sitä paitsi eräät arkeologiset tosiseikat näyttävät viittaavan sellaiseen mahdollisuuteen, että mykeneläisajan linnojen kukistuminen eri puolilla Kreikkaa on tapahtunut jo ennen doorilaisten maahantuloa.

Kun mykeneläinen kulttuuri siis alkaa katkeamasta ja päättyy katkeamaan ja kun sen olennaiset piirteet ovat kreetalaiset, on rohjettava tehdä ainoa tosiasioihin pakottomasti sopeutuva johtopäätös: Mykeneläisen kulttuurin toivat Kreikkaan vieraat valloittajat, kreetalaiset ruhtinaat ja heidän seuralaisensa. Heidän kukistuttuaan tuli jälleen vallitsevaksi heidän alistamiensa kreikkalaisten silloin vielä matalatasoisempi kulttuuri. Mykeneläinen aikakausi merkitsee juuri tästä syystä ainoastaan Kreikan historiallisen kehityksen ohimenevää välivaihetta. Se on epäilemättä ollut kreikkalaisten kehitykselle tärkeä, sillä täten he läheltä tutustuivat sangen korkealla tasolla olleeseen kulttuurimuotoon. Mutta se pysyi kuitenkin heille vieraana, muukalaisten vallanpitäjien kulttuurina, jonka saavutuksia he silloisella kehitysasteellaan ja alistetussa asemassa eläen eivät vielä kyenneet täysin omaksumaan. Mykeneläisen ajan henkinen vai-

kutus kreikkalaisiin on epäilemättä ollut suuri, niinkuin kohta näemme. Mutta erityisesti mykeneläisen taidekulttuurin omaksuminen olisi edellyttänyt kehittyneempää tasoa kuin se, jolle kreikkalaiset tähän mennessä olivat kohonneet.

Täytyy siis nykyisin käytettävissä olevien tietojemme perusteella pitää todennäköisenä, että Kreikka on n. vuosien 1600 ja 1200 e. Kr. välisen ajan ollut kreetalaisten valtiaiden hallittavana. Kreikkalaiset saivat täten aivan välittömän kosketuksen kulttuuriin, joka edusti korkeinta siihen mennessä saavutettua tasoa. Kreetan asukkaat olivat ns. Välimeren rotuun kuuluvaa kansaa, joka saarellaan oli jo varhain kehittänyt rikkaan ja omintakeisen sivistyksen. He olivat saaneet sivistysvaikutteita Etu-Aasiasta ja varsinkin Egyptistä, mutta heidän kulttuurillaan on siitä huolimatta varsin itsenäinen leima. Erittäinkin maalaustaiteen he olivat kohottaneet jopa korkeammalle kuin egyptiläiset. Sitä vastoin he eivät näytä samassa määrässä harrastaneen kuvanveistoa, koskapa veistoksia on löydetty suhteellisen vähän. Mutta veistostenkin joukossa on pieniä mestariteoksia (kuva 24). Oman kirjoituksenkin he olivat keksineet ja käyttivät sitä suuressa määrässä mm. hallinnollisiin tarkoituksiin. Tosin kreetalaisen kirjoituksen ongelmaa ei vielä ole kyetty ratkaisemaan. Kun ratkaisu kerran onnistuu, on egealaisen kulttuuripiirin varhaishistoria esiintyvä nykyistä paljon selvempänä.

Kreetan kulttuuri rakentui kaupalla koottujen rikkauksien varaan. Toisen esikristillisen vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla kreetalaiset hallitsivat koko itäisen Välimeren kauppaa. Heidän helposti tunnettavien saviteostensa sirpaleita on löytynyt kaikkialta itäisen Välimeren rannikkoseuduilta. Tätä kauppaherruutta suojaamassa täytyi olla voimakas sotalaivasto. Jollei tällaista suojaa olisi ollut, ei kauppa ja merenkulku olisi voinut häiriintymättä jatkua eikä Kreetan saari myöskään olisi voinut pysyä turvattuna. Käsitys, että kreetalaiset olisivat olleet aivan

epäsotaisia, ei siis voi olla oikea. Niinpä ei myöskään tarvitse ihmetellä sitä, että kreetalaiset juuri sinä ajankohtana, jolloin heidän mahtinsa oli korkeimmillaan, alistivat valtaansa Kreikan.

Kreetalaisten suuri taiteellinen lahjakkuus ilmenee sekä heidän palatsiensa maalauksissa että heidän savimaljakkojensa koristelussa (kuva 10). Myös korkokuvataide oli erittäin korkealle kehittynyt. Seinämaalaukset vaikuttavat ihmeellisen »uudenaikaisilta». Impressionistisessa elävyydessään ne täydellisesti eroavat Etu-Aasian ja Egyptin jäykähköstä maalaustyylistä. Selvästi näkyy, että kreetalaisilla maalareilla on ollut vilkkaampi temperamentti ja terävämpi taiteellinen havaintokyky. Heidän luomilleen on ominaista eräänlainen välitön tuoreus, jollaisen maalaustaide myöhemmin on vasta kaikkein uusimpana aikana jälleen saavuttanut. He eivät noudata ehdotonta luonnontarkkuutta, mutta heidän tyylittelynsä ei ole kankeaa, niinkuin useasti Kreikan taiteen kukoistuskaudenkin vaasimaalauksissa, vaan se kykenee taiteellisilla keinoilla antamaan harvinaisen voimakkaan todellisuusvaikutelman (kuva 11). Varsinkin kasvimaailmaa ja meren syvänteissä uiskentelevia kaloja kuvatessaan kreetalaiset maalarit ovat osoittautuneet mestareiksi. Sitä vastoin he eivät ole vielä saaneet ulottuvaisuutta ja vapautuneisuutta henkilökuviin, varsinkaan joukkokohtauksiin (kuva 13). Sama taideaistin varmuus, joka on ominainen parhaiten onnistuneille seinämaalauksille, ilmenee kaunismuotoisten saviastioiden koristemaalauksissa, joiden kuvioitus on tavattoman rikasta. Myös monet korkokuvat, joita esiintyy esim. fajanssiteoksissa ja jalometallisissa astioissa, ovat taiteellisia mestariluomuksia (kuvat 14 ja 15). Viitattakoon lasitetusta fajanssista valmistettuun vuorikaurisryhmään, jossa emon vakava rauhallisuus, imevän poikasen ahnas ote ja toisen poikasen huoleton nuorekkuus ovat saaneet luonnollisen ja osuvan ilmaisun.

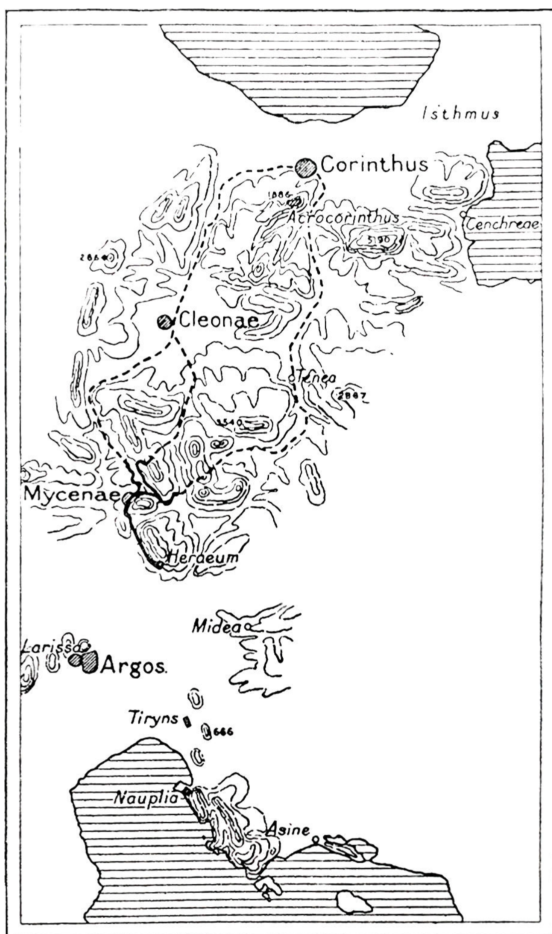
On erittäin tärkeää panna merkille, että kreetalaiset olivat taiteellisesti lahjakasta kansaa, joka kykeni luontaisen taideais-

tinsa varassa uuteen näkemykseen ja itsenäisiin ilmaisukeinoihin. Emme näet saa unohtaa, että Kreikan kantaväestö, joka sulautui kreikkalaisiin, oli joko samaa kansaa kuin kreetalaiset tahi ainakin näille erittäin läheistä sukua. Sulautumisen tuloksena kreikkalaiset siis saivat erittäin arvokkaan taiteellisen rotuperinnön. Tämän verenperinnön vaikutus tuli näkyviin vasta vuosisatoja myöhemmin, silloin kun kreikkalaiset loivat pysyvän perustan länsimaiselle taiteelle. Mutta muitakin kreikkalaisissa myöhemmin esiintyviä ominaisuuksia voidaan osittain johtaa kreetalaisilta saadusta rotuperinnöstä. Kreetan kulttuurin tunnusomainen piirre näyttää olevan sen elämänilo ja elämänmyönteisyys. Nämä piirteet esiintyvät myös kreikkalaisessa kulttuurissa, joka kenties on saanut ne ainakin osaksi verenperintönä kreetalaisilta. Joonialaisen heimon erikoinen vilkkaus ja yritteliäisyys voi kenties johtua siitä, että joonialaiset ensimmäiseksi maahan tulleina tietenkin olivat saaneet eniten kreetansukuisen kantaväestön verta. Doorilaisten jäykkyys ja joustamattomuus taas saa osittain selityksensä siitä, että heissä oli vähiten kreetalaista verta. Mutta Kreetan valtakauden suoranainenkin kulttuurivaikutus saattoi juurruttaa Kreikan maaperään ituja, jotka eivät tulleet näkyviin heti, vaan jotka pääsivät kypsymään vasta vuosisatojen kuluttua.

Kreetan kulttuurin ollessa kukoistavimmillaan n. 1600 e. Kr. saarelta saapui Kreikan mantereelle valloittajia, jotka alistivat maan valtaansa ja rakensivat suojakseen mahtavia linnoja sekä toivat mukanaan oman korkean sivistyksensä. Sitä he vähitellen kehittivät yhä rikkaammaksi. Ilmeisesti koko kreetalaisten hallussa oleva Kreikka muodosti valtiollisen kokonaisuuden. Mykenen linna on siinä määrin muita mykeneläisajan linnoja mahtavampi, että on syytä edellyttää sen valtiaan olleen koko Kreikan hallitsija. Muissa linnoissa eläneet ruhtinaat olivat siinä tapauksessa hänen vasalleitaan. Mykenen linnasta on haarautunut val-

tava tieverkosto, jonka jätteitä on voitu seurata Korintin kannakselle päin (vrt. viereistä karttaa). Tämä osoittaa, että Mykene on ollut keskus, joka on laajalti vallinnut ei vain lähintä ympäristöä, vaan kaukaisempiakin alueita. Kreikan monilukuiset mykeneläislinnat ovat todistuksena huomattavasta poliittisesta mahdista. Yksinään eivät eri tahoille sijoittuneet pikku ruhtinaat olisi voineet saavuttaa sellaista asemaa, josta rikkaat arkeologiset löydöt ovat osoituksena. Kreikka oli vielä tähän aikaan siinä määrin köyhä, ettei se voinut luoda edellytyksiä sellaiselle vauraudelle, jonka voimme todeta mykeneläisaikana vallinneen. Ainoa selitys, joka voi tulla kysymykseen, on se, että maassa oli keskitetty valtiovalta, jonka turvin harjoitettiin laajaa meriliikennettä ja kerättiin kaupalla yhä karttuvaa varallisuutta.

Viimeaikainen tutkimus onkin voinut osoittaa, että mykeneläisajan Kreikasta on harjoitettu vilkasta kauppaa läntisellä Välimerellä. Mykeneläisiä, Kreikan mantereelta peräisin olevia taideteollisuuden tuotteita on tavattu mm. Sisiliasta, Etelä-Italiasta ja Sardiniasta, vieläpä Espanjasta saakka. Näyttää siis siltä, että Kreikkaan asettuneet kreetalaiset suuntasivat kauppansa länteen, kun taas emämaan, Kreetan, kauppa ensi sijassa suuntautui itäisen Välimeren maihin. Mykeneläinen kulttuuri Kreikan mannermaalla osoittautui pian jopa elinvoimaisemmaksi kuin Kreetan. Sillä 16. vuosisadalta lähtien vallitsee Kreetassa selvästi havaittava laskusuunta, joka näkyy kulttuurin muotojen köyhtymisenä, kun taas Kreikan mantereella on todettavissa yhä lisääntyvää vaurastumista 13. vuosisadalle asti. Siirtomaa, jollaisena tämän aikakauden Kreikkaa suhteessaan Kreetaan on pidettävä, kohosi pian suurempaan mahtiin kuin sen emämaa. Sillä Kreetan kauppavalta sai n. 1400 e. Kr. kuolettavan iskun. Siihen aikaan näet Kreetan palatsit väkivaltaisesti tuhottiin, eikä niitä sen jälkeen koskaan rakennettu uudelleen. Sitä vastoin Kreikan mantereen mykeneläinen kulttuuri kukoisti tämän jäl-

Mykeneläisajan tieverkostoa.

keen vielä kaksi vuosisataa. On kuin kreetalaisten elinvoima olisi siirtynyt Kreikan mantereelle.

Kreikan mykeneläisajan taiteessa on havaittavissa samat piirteet kuin Kreetan taiteessa. Palatsien seinät ovat koristetut freskoin aivan samoin kuin Kreetassa. Tosin aiheet ovat jonkin verran erilaisia, mutta se on johtunut paikallisista olosuhteista, niinkuin ylempänä huomautimme. Tirynsin palatsin freskon katkelmassa esiintyvä lipasta kantava naishahmo on kuvattu kreetalaisessa avokaulaisessa »hovipuvussa», ja eräässä kreetalaisessa maalauksessa esiintyy tämän hahmon miespuolinen vastine kantamassa korkeata maljaa (kuva 16). Kreetalaiselle taiteelle ominainen eloisuus on todettavissa monissa mykeneläisen taiteen tuotteessa, esim. metsästysaiheisissa korkokuvissa, joissa korkealle kehittyneellä tekniikalla on kovaan aineeseen saatu kuvatuksi ajon nopeus mitä mestarillisimmin (kuvat 4 ja 17). On kuin suorastaan näkisi metsästäjien ja heidän ajamiensa riistaeläinten liikkumisen. Myös saviastioissa esiintyvät maalausaiheet ovat täysin kreetalaisten mukaisia (kuva 6). Mykeneläisen aikakauden valtiasväestön kauneusvaatimukset siis olivat tarkalleen kreetalaisia vastaavat.

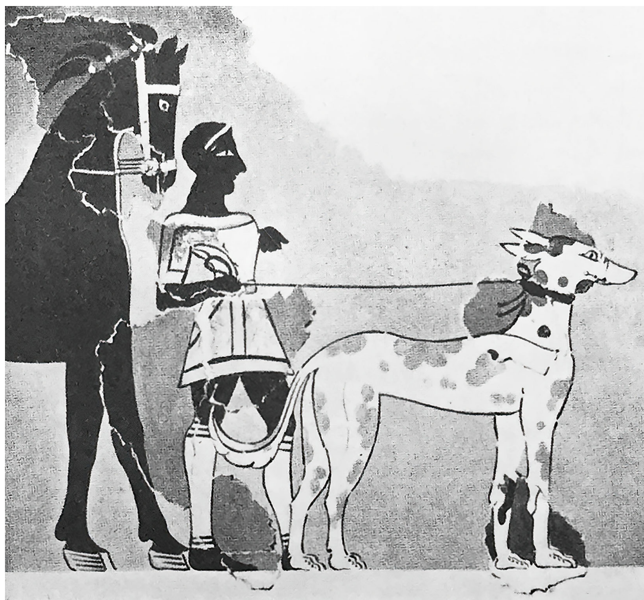
Mahtavat kupuhautarakennukset on pystytetty 14. vuosisadalla e.Kr. Yhtä suuria ei ole tähän mennessä löydetty Kreetasta. Mutta missään tapauksessa niitä ei voida käyttää todistuksena mykeneläisen kulttuurin kreikkalaisuuden puolesta. Sellainen rakennustapa, joka ilmenee kupuhaudoissa, ei näet lainkaan esiinny indoeurooppalaisen kulttuurin piirissä, vaan on ominainen vanhalle Välimeren kulttuurille, jonka alueella sitä tavataan Välimeren läntisissä rannikkomaissa ennen indoeurooppalaisten kansojen saapumista näille seuduille. Tämä rakennustapa on siis Välimeren maissa ikivanhaa perua eikä missään tapauksessa voi olla kreikkalaisten mukanaan tuoma. Kreetassakin on tavattu samantyyppisiä pienempiä kupuhautoja. Valtavuudessaan mykeneläiset kupuhaudat tuovat mieleen Egyptin faaraoiden pyramidit (kuvat

3. Kaupungin puolustus.
Mykenen 4. kuiluhaudasta löydetty hopeamaljan kappale.

4. Leijonan metsästys.
Tikarin terä, löydetty Mykenen 4. kuiluhaudasta.

5. Mies lähdössä metsästämään.
Tirynsin palatsin seinämaalaus.

20 ja 21). Valtiaiden, jotka ovat kyenneet tällaisia rakentamaan, on täytynyt olla mahtavia ruhtinaita, joiden voimavaroja ei ole ammennettu yksistään pienen Kreikan verraten pian ehtyvistä lähteistä.

Palatsit, joiden rakennustyyli eroaa kreetalaisesta, niinkuin edellä on esitetty, ovat olleet koristetut paitsi seinä- ja lattiamaalauksin myös pylväistöin ja kattokuvioin. Kuten Kreetan palatseissa, niissäkin on ollut vesijohdot ja kylpyhuoneet. Olosuhteista riippuva tyylin erilaisuus ei ole estänyt kreetalaisten asuntomukavuuden ja viihtyisyyden vaatimusten noudattamista mykeneläisissäkin linnoissa. Viimeksi mainittujen ja Kreetan palatsien väliset eroavaisuudet johtuvat osittain myös siitä, että niiden täytyi samalla kertaa olla sotilaallista tarkoitusta palvelevia varustuksia ja valtiaiden asuinrakennuksia. Mykenen palatsialuetta ympäröivät valtavat muurit leijonaportteineen on rakennettu n. 1400 e. Kr. Tirynsissä rakennettiin vanhemman n. 1600 e. Kr. pystytetyn mykeneläisen palatsirakennuksen sijaan 13. vuosisadalla e. Kr. uusi palatsi etupylväistöineen ja jättiläismäisine ympärysmuureineen.

Arkeologiset löydöt todistavat, että uskonnolliset käsitykset mykeneläisen kulttuurin kannattaja-aineksen ja kreetalaisten keskuudessa ovat olleet tarkalleen samat. Mykeneläisten palatsien yhteydessä on ollut samanlaiset pienet palvontakappelit kuin kreetalaisissakin palatseissa. Jumalien temppeleitä ei ollut. Korkokuvissa esiintyy uskonnollisia tunnuskuvia, jotka ovat täydelleen Kreetasta löydettyjen kaltaisia. Erityisesti on saatu varmoja todistuksia siitä, että kilven suojassa esiintyvää palatsijumalatarta, jolla kreetalaisessa uskonnossa oli huomattava sija, yleisesti palvottiin myös manner-Kreikan mykeneläisissä linnoissa. Niin ikään eläinten valtias-jumalatarta palvottiin sekä Kreikassa että Kreetassa. Sitä vastoin ei ole mitään todistuksia siitä, että häränmuotoista jumalaa olisi palvottu enempää Kreetassa kuin mykeneläisajan Kreikassakaan. Minotauroksen taru

siis ei lainkaan pohjaudu todellisuuteen. Se on ilmeisesti syntynyt Kreetassa suosittujen härkätaistelujen perusteella. Aivan »maallisessa» mielessä näet kreetalaiset erityisesti suosivat härkätaisteluja, niinkuin näkyy siitä, että ne usein esiintyvät maalausten aiheena (kuvat 22 ja 23). Mykeneläisessäkään kulttuuripiirissä ne eivät ole olleet tuntemattomia, koska härkätaistelu on kuvattuna erääseen Tirynsissä tavattuun seinämaalaukseen. Taru, jonka mukaan Ateenasta aikoinaan oli lähetettävä tietty määrä nuorukaisia ja neitoja Kreetaan uhriksi Minotauros hirviölle, on ilmeisesti saanut alkunsa siitä, että Kreetan valtakautena kreikkalaisia valmennettiin härkätaistelijoiksi. Mikäli tarun voidaan katsoa kuvastavan jotakin todellisuuspohjaa, se siis vain todistaa, että kreetalaiset kerran olivat Ateenankin valtiaita. Tässä yhteydessä on huomattava, että Theseus, joka tarun mukaan tappoi Minotauroksen, samoin kuin hänen isänsä Aigeus osoittautuvat nimiensä perusteella epäkreikkalaisiksi. Sillä yhtä vähän Theseus kuin Aigeus ovat indoeurooppalaistyyppisiä nimiä.

Kreetalais-mykeneläisen kulttuuripiirin uskonnollisiin menoihin liittyi laulu ja soitto. Se voidaan ehdottoman varmasti päätellä maalauksista ja korkokuvista, joissa esiintyy laulavia ja soittavia uskonnollisia kulkueita (kuva 12). Kuvissa nähdään kielisoitin, kitara, ja erimuotoisia huiluja sekä egyptiläisperäinen helistin, sistrum. Mutta on selvää, että laulu ja soitto esiintyivät myös uskonnollisista menoista erillään, puhtaasti esteettisen nautinnon välittäjinä. Kreetalaiset toivat soittokoneensa Kreikkaankin, jonka väestö täten tutustui korkeampaan musiikkikulttuuriin. Alkukantaisemmassa muodossa laulu ja soitto eivät varmaan olleet kreikkalaisille tuntemattomia heidän saapuessaan pohjoisesta. Mutta vasta nyt he oppivat käyttämään niitä soittimia, joilla sittemmin tuli olemaan heidän runoutensakin kehittymiselle erittäin suuri merkitys.

Koko mykeneläinen aika oli pronssikautta. Rauta tuli Kreikassa käytäntöön vasta aivan 2. vuosituhannen lopulla e. Kr., jol-

loin mykeneläinen kulttuuri jo oli tuhoutunut. Mykeneläiset aseet olivat pronssisia, ja ajalle tyypillisiä olivat pitkä keihäs sekä kaksiteräinen miekka, joka usein oli kauniisti koristeltu. Se on erityisesti ominainen egealaiselle kulttuuripiirille, eikä sen muotoista asetta esiinny Etu-Aasiassa eikä Egyptissä. Myös erittäin taitavasti tehtyjä ja hienosti koristeltuja tikareja on mykeneläisten löytöjen joukossa verraten runsaasti (kuva 4). Suojana käytettiin valtaisaa tornimaista kilpeä, joka ulottui kiireestä kantapäähän asti. Mutta sen rinnalla oli käytännössä pienempikin kilpi, eikä näytä olevan syytä epäillä, etteikö jo mykeneläisaikana olisi käytetty metallistakin kypärää, rintahaarniskaa ja säärisuojuksia. Yleisesti nämä kuitenkin tulivat käytäntöön vasta sen jälkeen, kun aseet muuttuivat rautaisiksi, siis mykeneläisajan jälkeen.

Mykeneläisajan valtiailla on varmasti täytynyt olla kosketuksia heettiläisten suurvaltaan, joka käsitti koko Vähän-Aasian. Samaan aikaan, jolloin ensimmäiset kreikkalaiset siirtyivät Kreikkaan, n. 2000 e. Kr., tunkeutui Vähään-Aasiaan toinen indoeurooppalaisten läntiseen ryhmään kuulunut heimo, heettiläiset, jotka vähitellen alistivat valtaansa Vähän-Aasian, vieläpä ulottivat valtansa sen ulkopuolellekin Syyriaan. Tämä heettiläisten suurvalta oli mahtavimmillaan 14. ja 13. vuosisadalla e. Kr., jolloin sen indoeurooppalainen hallitsija oli tasaveroinen Babylonian kuninkaan ja Egyptin faaraon kanssa. Sen ajan säilyneistä heettiläisten nuolenpääkirjoituksista on uskottu voitavan lukea, että heettiläisten kuningas oli läheisessä kosketuksessa Akhaian kuninkaaseen, jota hän nimitti veljekseen. Akhaian kuningas ei tietenkään olisi voinut olla kukaan muu kuin Mykenen valtias. Tämä otaksuma, joka v:n 1920 paikkeilla herätti erittäin suurta huomiota, on sittemmin kuitenkin osoittautunut ennenaikaiseksi. Sinänsä se tietenkään ei ole mahdoton, mutta toistaiseksi sen varaan ei voida mitään rakentaa. Sitä vastoin on itsestään selvää, ettei Egean meren itärannikkoa hallinnut suurvalta ole

voinut olla kokonaan vaikuttamatta mykeneläisajan Kreikan kulttuuriin. Heettiläisten nuolenpääkirjoitusten joukossa on tavattu mm. babylonialaisen Gilgameš-eepoksen heettiläisen käännöksen kappaleita. On mahdollista, että eräät Gilgamešin tarun piirteet ovat heettiläisten välityksellä jo mykeneläisaikana tulleet Kreikassa tunnetuiksi. Ei myöskään ole mahdotonta, että muillakin kulttuurialoilla on saatu vaikutteita heettiläisiltä. Mutta tutkimus on tässä suhteessa vasta alkuasteellaan, eikä se vielä ole voinut päästä varmoihin tuloksiin.

Vaikka kreikkalaiset mykeneläisaikana olivatkin alistetussa asemassa ja vaikka mykeneläinen sivistys olikin melkein yksinomaan hallitsevan kreetalaisen valtiasluokan kulttuuria, kreikkalaiset varmasti omaksuivat tuona aikana monia kreetalaisen kulttuurin saavutuksia. Tosin se hienostus, joka oli mykeneläiselle kulttuurille ominainen, hävisi kreetalaisten valtiaiden mukana, mutta varsinkin yhteiskunnallisella alalla on kreetalaisen kulttuurin vaikutuksen täytynyt olla pysyvää laatua. Kreetalaisen kulttuurin siemenet kylväytyivät kreikkalaiseen maaperään, vaikka ne tarvitsivatkin pitkän ajan tuottaakseen lopulta kypsän hedelmän. Mykeneläinen kulttuurikausi on täten ollut kreikkalaisten kasvatus- ja oppiaikaa, joka ei ole voinut mennä hukkaan. Kreetalaisesta kulttuurivaikutuksesta jäivät ensi sijassa todistamaan lukuisat lainasanat, jotka kreikkalaiset ovat kreetalaisilta omaksuneet. Tosin ei voida erottaa toisistaan sitä sanavarastoa, jonka kreikkalaiset ensimmäisinä vuosisatoina maahan tulonsa jälkeen saivat kreetansukuiselta kantaväestöltä, ja sitä, jonka he saivat mykeneläisajan kreetalaisilta valtiailta. Mutta ei erehtyne, jos otaksuu, että varsinkin yhteiskuntaelämän alaan kuuluvat lainasanat on suureksi osaksi saatu juuri mykeneläisaikana. Eikä lopulta ole sanottavaa merkitystä sillä seikalla, kumpaa tietä lainasanat ovat tulleet. Joka tapauksessahan ne todistavat kreetalaista kulttuurivaikutusta. Ottaessaan kie-

leensä kreetalaisperäisiä kulttuurisanoja kreikkalaiset tietenkin myös omaksuivat kreetalaisilta niitä vastaavat käsitteet.

Mielenkiintoisimmat kreikan kieleen omaksutuista kreetalaisista lainasanoista ovat ne, jotka merkitsevät yhteiskunnallisen elämän piiriin kuuluvia asioita. Sellaisia ovat sanat *basile'us* »kuningas», *anaks* »valtias», *turannos* »yksinvaltias», *prutanis* »korkea hallintoviranomainen». Voimme siis panna merkille, että tärkeimmät esivaltaa tarkoittavat kreikan sanat ovat kreetalaisperäisiä. Mutta samaa alkuperää ovat vielä sellaisetkin kreikkalaisessa kulttuurissa niin suurta osaa esittäneet sivistyssanat kuin *polis* »kaupunki» ja *laos* »kansa». Jopa sanat *polemos* »sota» ja *eirē'nē* »rauha» ovat tätä tietä tulleet kreikkaan. Myös sellainen tärkeä yhteiskunnallinen käsite kuin orjuus on saanut nimen kreetalaisilta: Sana *dūlos* »orja» on kreetalaisen kulttuurin perua. Erityisen kiinnostavaa on todeta, että kreikan sana *opu'iō* »naida, ottaa vaimoksi» on varmasti kreetalaisperäinen. Tämän sanan omaksuminen valaisee välähdyksenomaisesti 2. vuosituhannen yhteiskunnallisia oloja.

Kaikkein selvimmin näkyy kreetalaisen kulttuurin ylivoimainen ja pysyvä vaikutus sen aikaisen tekniikan eri aloilla. Melkein kaikki astiain nimet ovat kreikan kielessä kreetalaisilta saatuja. Niitä ei ole syytä tässä käydä luettelemaan. Riittää, kun mainitaan, että eri muotoiset kulhot, vadit, lautaset, maljat, voideastiat, ämpärit, tynnyrit ja säiliöt ovat saaneet nimityksensä kreetalaisilta. On tosin puhtaasti kreikkalaisiakin tämän alan sanoja, niinkuin esim. *amfora*. Mutta ne ovat suhteellisesti paljon harvalukuisempia. Paitsi astiain nimiä on kreetalaisilta omaksuttu monia muita teknillisiä sanoja, esim. *plinthos* »tiili», *gephura* »pato, silta», *kuanos* »sinilasi», *metallon* »kaivos», *kothornos* »korkea kenkä». Kreetalaisilta saatuja rakennuskulttuurin alaan kuuluvia sanoja ovat mm. *megaron* »miessali», *thalamos* »kammio» ja *kolossos* »jättiläispatsas». Omituista on, että kreikkalaiset ovat kadottaneet vanhan indoeurooppalaisen merta merkitsevän sanan

ja ottaneet sen sijaan kreetalaisperäisen sanan *thalassa*, samoin kuin että he ovat kreetalaisilta saaneet saartakin merkitsevän sanan *nēsos*. Sen sijaan ei ole ihme, että he ovat kreetalaisilta omaksuneet paljon kasvien nimiä, kuten esim. sanat *sītos* »vehnä», *sūkon* »viikuna», *hua'kinthos* »hyasintti», *narkissos* 'narsissi'.

Kreetalaisten tavattoman voimakas vaikutus kreikkalaisten musiikkikulttuuriin ilmenee siitä, että erittäin suuri osa musiikkisanastosta on saatu kreetan kielestä. Niinpä voidaan todeta, että kreetalaisperäisiä ovat mm. sanat *ae'idō* »laulaa», *mēlos* »laulu», *humnos* »hymni», *humena'ios* »häälaulu», *linos* »surulaulu», *elegos* »valituslaulu» ja *iambos* »kompa, jambi» sekä useimmat soittimien nimet, kuten *kithara* »kitara», *barbitos* »lyyra», *forminks* »luuttu», *salpinks* »torvi» sekä *sūrinks* »huilu». Nämä sanat samoin kuin esim. kielisoittimen muoto, joka myöhemminkin säilyy suuresti kreetalaisen tapaisena (verrattakoon toisiinsa kuvia 12 ja 44), todistavat täysin varmasti, että kreikkalaisen laulu- ja soittotaiteen perustus on laskettu mykeneläisaikana.

Yhtä huomattava ja kauaskantoinen on ollut kreetalainen vaikutus kreikkalaisten uskontoon. Melkein kaikki kreikkalaisten jumalain nimet ovat lainattuja. Selvää on, että nimien ohella on saatu itse jumalatkin. Loistava Pallas Athene, joka myöhemmin esiintyy viisauden jumalattarena, mutta jonka alkuperäinen tehtävä on ollut kaupunkien yhteiskuntaelämän suojeleminen, on kehittynyt kreetalaisten palatsijumalattaresta, jonka tunnusmerkkinä oli kilpi niinkuin Athenenkin. Samaten Hera, joka sittemmin on ylijumalan Zeuksen puoliso, on alkujaan kreetalaisen palatsijumalattaren muunnos. Tämä näkyy esim. siitä, että Heran sanottiin erityisesti suosivan Argosta, Spartaa ja Mykeneä, joista varsinkin ensimmäinen ja viimeinen ovat kreetalaisen kulttuurin pesäpaikkoja. Kolmas naispuolinen jumalaolento, Artemis, taas on ilmeisesti sama jumalatar kuin kreetalainen eläinten valtiatar, joka näkyy monissa kreetalais-mykeneläisen kulttuurin kuvallisissa esityksissä. Ei myöskään näytä olevan mitään epäi-

lystä siitä, että rakkauden jumalatar Afrodite, joka on itämaista alkuperää, on tullut kreikkalaiseen uskontoon kreetalaisen kulttuurin välityksellä. Sillä voidaan todeta jo kreetalaisten palvoneen itämaista hedelmällisyyden jumalatarta, joka on kuvattuna erääseen Mykenestä löydettyyn kultaiseen korkokuvaan alastomana kyyhkysiä seurassaan.

Miespuolisista jumalista ainakin Apollo palautuu mykeneläiseen aikaan. Apollo oli todennäköisesti alkujaan babylonilainen porttien suojelijajumala, joka varjeli kaupunkeja vihollisten hyökkäyksiltä ja taudeilta, mutta joka suuttuneena saattoi myös päästää viholliset ja taudit kaupunkia hävittämään. Tähän mahtavaan jumalaan kreikkalaiset tutustuivat jo mykeneläisenä aikana, ja kreetalaisten välityksellä on jumalan nimikin kulkeutunut heille. Vähitellen Apollo sai uusia tehtäviä, ja hänestä kehittyi laulun, soiton ja tieteiden suojelija. Kreetalaisesta kulttuuripiiristä on saatu myös tulen jumala Hefaistos, jota näyttää erityisesti palvotun Lemnos saarella, joka vanhastaan oli kreetansukuisen väestön asuttama. Eipä edes se ainoa selväpiirteinen jumala, joka kreikkalaisilla oli pohjoisesta tullessaan, ilmojen haltija ja taivaan jumala Zeus, kyennyt säilymään kreetalaiselta vaikutukselta. Zeus sekaantui kreetalaiseen jumalaan, jonka tunnusmerkkinä oli ukonvaaja. Siitä johtuvat Kreikassa myöhemmin esiintyvät tarut Zeuksesta, joka syntyi Kreetassa ja kasvoi siellä luolassa mehiläisten elättämänä. Vieläpä tarun mukaan Zeus olisi Kreetassa kuollut. Tämä seikka viittaa selvästi itämaiseen vaikutukseen. Sillä itämaiset jumalat saattoivat kuollakin, kun sitä vastoin jumalat kreikkalaisten myöhemmän käsityksen mukaan aina olivat kuolemattomia. — Näemme, että kreetalaisten vaikutus kreikkalaiseen uskontoon on ollut erittäin suuri. Monijumalaisuus, joka oli tunnusomainen kreikkalaiselle uskonnolle, on saanut alkunsa kreetalaisesta kulttuurista. Tosin jumalat sittemmin kehittyivät aivan toisen luontoisiksi ja käsitys niistä jalostui ja henkistyi, mutta juurensa oli kreikkalaisella

uskonnolla suureksi osaksi kreetalaisessa kulttuuripiirissä. Kun muistaa, mikä merkitys monilla kreetalaisilta saaduilla jumalilla on ollut Kreikan runoudessa ja taiteessa, ei kreetalaisen perinnön merkitystä saata kieltää.

On ollut syytä viipyä näin pitkälti kreetalais-mykeneläisen sivistyksen piirissä, koska sen vallitessa luotiin perustus Kreikan myöhemmälle kulttuurille. Tosin Kreikan sivistys sittemmin kehittyi aivan itsenäisesti kansan omien henkisten voimien varassa, mutta kreetalaisilta saadut vaikutteet ovat kaikissa tapauksissa olleet erittäin merkitseviä. Tulemme näkemään, että kreikkalaisten kertomarunouskin todennäköisesti on saanut alkunsa jo mykeneläisenä aikana. Mykeneläinen aika oli siis eräänlainen henkinen itämiskausi, joka oli välttämättömänä edellytyksenä sittemmin niin loistavaksi kehittyneelle Kreikan sivistykselle. Tosin mykeneläisajan esineellinen kulttuuri hävisi sanottavia jälkiä jättämättä. Se oli teknillisesti liian pitkälle kehitetty ja edellytti liian suuria taloudellisia apulähteitä, jotta kreikkalaiset olisivat suoraa päätä kyenneet sitä jatkamaan. Se oli sitä paitsi vieraan valtiasheimon omaisuutta eikä ollut voinut muodostua kreikkalaisille kotoiseksi. Mutta henkisellä alueella, missä ei kysytty teknillisiä taitoja eikä varallisuutta, saattoi alistettu kreikkalainenkin väestö omaksua korkeamman kulttuurin saavutukset. Esineellisenkin kulttuurin alalla näkyy jatkuvaisuus selvimmin saviastioissa, jotka olivat köyhän kansan tarve-esineitä. Ateenassa, jossa löytöjen perusteella parhaiten voimme seurata saviastiain kehitystä mykeneläisen ajan jälkeen, voidaan koristetyylin muuttumisesta huolimatta todeta, että mykeneläisajan korkea taso tällä alalla parhaiten kyettiin säilyttämään.

Mykeneläinen kulttuuri hävitettiin väkivaltaisesti n. 1200 e. Kr. Voidaan havaita, että linnat palatseineen silloin tuhoutuivat liekkeihin tahi jäivät asumattomina rappeutumaan. Tämä tapahtui

niiden kansainvaellusten yhteydessä, jotka siihen aikaan mullistivat Välimeren itäisten rannikkomaiden oloja. Jostakin Mustanmeren pohjoispuolelta saapui Balkanille uusi indoeurooppalaisten itäiseen ryhmään kuulunut heimo, illyrialaiset. Nämä tunkeutuivat lopulta Adrian merelle, jonka itärannikko heidän mukaansa sai Illyrian nimen. Raivatessaan itselleen tietä halki Balkanin niemimaan he työnsivät edellään traakialaisia heimoja, joista osa tämän paineen vaikutuksesta lähti vaeltamaan Vähään-Aasiaan. Nämä traakialaiset, jotka nimittivät itseään fryygialaisiksi, todennäköisesti tuhosivat heettiläisten suurvallan ja sen pääkaupungin, joka siitä lähtien on ollut raunioina. Luultavasti he matkallaan myös hävittivät Troian ns. VI kaupungin, jota pidetään Homeroksen runojen kuvaamana kaupunkina (kuva 26). Mutta illyrialaisten rynnistys aiheutti toisenkin heimon siirtymisen asuinsijoiltaan. Doorilaiset, kreikkalainen heimo, joka oli asettunut Adrian meren rannalle Epeirokseen, tungettiin pois asumasijoiltaan ja sen oli pakko etsiä uusi kotimaa etelämpää, Kreikasta, jonne kaksi sen sukulaisheimoa jo aikoja ennen oli siirtynyt. Näin syntyi ns. doorilainen vaellus, joka kokonaan mullisti Kreikan siihenastiset olot. Mykeneläisten linnojen kreetalaiset valtiaat voitettiin ja heidän linnansa tuhottiin. Toiset varmaan pakenivat uhkaavaa vaaraa. Doorilainen heimo valtasi melkein koko Peloponnesoksen sekä erinäisiä Keski-Kreikan alueita. Peloponnesokselle doorilaiset ilmeisesti eivät tulleet Korintin kannaksen yli, vaan Luoteis-Kreikan vuoriseudulta suoraan Korintin lahden poikki. Doorilaisen vaelluksen synnyttämää hämminkiä käyttivät muidenkin Kreikan maakuntien asukkaat hyväkseen kukistaakseen kreetalaisten pakkovallan. Näin päättyi kreetalaisten valtakausi suunnilleen samanaikaisesti kaikkialla Kreikassa, samalla kun mykeneläinen kulttuuri täten sai kuoliniskun.

Tähän aikaan tapahtuneista kansainvaelluksista saamme tietoja myös samanaikaisista egyptiläisistä lähteistä. Nämä kertovat, että n. 1221 e. Kr. hyökkäsi Niilin suistomaahan meritse libya-

laisia, jotka olivat liittoutuneet »merimaiden kansojen kanssa» (kuva 25). Merikansain niminä mainitaan egyptiläisessä kirjoituksessa Luka, Aqaiwaša, Turša, Šakalaša ja Šardana. Ensin mainittu tarkoittaa varmasti Vähän-Aasian lykialaisia, toisen on otaksuttu tarkoittavan akhaialaisia, kolmas tarkoittaa epäilemättä tyrseenejä eli etruskeja, jotka tällöin vielä asuivat Vähän-Aasian luoteisrannikolla. Kahta viimeistä ei ole voitu identifioida, mutta ilmeisesti on kysymys joistakin muuten tuntemattomista Vähän-Aasian kansoista. Nimi Šardana lienee asetettava yhteyteen Sardeen kaupungin nimen kanssa. Kaikki nämä kansat ovat joutuneet liikkeeseen illyrialaisten aiheuttaman paineen vaikutuksesta. Eniten tässä yhteydessä tietysti kiinnostaa nimi Aqaiwaša. Jos se todella tarkoittaa akhaialaisia, on meidän oletettava, että doorilainen vaellus on ollut käynnissä jo tähän aikaan ja että Peloponnesoksen akhaialaisten oli ollut pakko paeta doorilaisten tieltä meren saarille, mistä he toisiin vaeltaviin kansoihin yhtyneinä purjehtivat Afrikkaan saadakseen siellä uudet asuma-alueet. Tämä yritys ei kuitenkaan onnistunut, sillä Egyptin faarao sai maahan tunkeutuneista muukalaisista täydellisen voiton.

Muutamia vuosikymmeniä myöhemmin, n. 1190 e. Kr., Egypti joutui uudelleen kansainvaelluksen kohteeksi, tällä kertaa maitse idästä päin. Silloin tunkeutui Syyriaan, joka tähän aikaan oli Egyptin valtakunnan aluetta, Vähästä-Aasiasta heimoja, jotka fryygialaisen vaelluksen johdosta maansa menetettyään olivat joutuneet liikkeeseen. Näidenkin joukossa mainitaan jälleen Šardina, joka varmasti on sama nimi kuin edellisessä kirjoituksessa esiintyvä Šardana. Tällä kertaa Egyptin alueelle tunkeutuneiden kansojen luettelossa on myös Danauna niminen kansa, joka on tahdottu rinnastaa Homeroksen eepoksissa kreikkalaisista käytettyyn nimitykseen Danao'i, danaolaiset. Tämä yhdistelmä on kuitenkin siinä määrin epävarma, että se on paras sivuuttaa. Ei ole todennäköistä, että kreikkalaisia olisi ollut tässä kansain-

vaelluksessa mukana, eikä nimien samankaltaisuuskaan ole riittävän suuri sitä todistamaan.

Kaikissa tapauksissa näemme, että n. 1200 e.Kr. on Välimeren itäisissä rannikkomaissa tapahtunut valtavia väestön siirtymisiä, joiden vaikutus on ulottunut Egyptiin saakka. Vaikkei egyptiläisessä lähteessä mainittu Aqaiwaša tarkoittaisikaan akhaialaisia, niin on varmaa, että osa akhaialaisia on välttyäkseen joutumasta doorilaisten orjuuteen noussut laivoihin ja lähtenyt hakemaan onneaan uusilta seuduilta. Täten syntyi Kreetan ja Kyproksen kreikkalainen asutus. Tosin tutkijat yleisesti otaksuvat, että kreikkalaiset hävittivät Kreetan palatsit silloin, kun nämä v:n 1400 paikkeilla tuhoutuivat, ja että kreikkalainen siirtolaisuus Kreetaan on alkanut jo näin varhain. Arkeologiset löydöt kuitenkin kiistämättömästi todistavat, ettei Kreetan saarella vuosien 1400 ja 1200 välillä e.Kr. ole havaittavissa minkäänlaisia kreikkalaisia piirteitä. Kun sitä paitsi kreikkalaiset v:n 1200 paikkeille asti olivat kreetalaisten ruhtinaiden alaisia, on aivan mahdotonta otaksuakaan, että Kreetan palatsien tuhoaminen olisi kreikkalaisten työtä. Tietenkin saattaa ajatella, että Kreikassa hallinneet kreetansukuiset valtiaat ovat joutuneet n. 1400 e.Kr. sotaan emämaansa Kreetan kanssa ja hävittäneet emämaan palatsit. Saattoihan olla kysymys kauppaeduista, jotka olivat synnyttäneet ristiriitoja. Mutta tämä on pelkkää arvailua. Yhtä hyvin on jokin muu valtakunta voinut tuhota Kreetan vallan. Se kuitenkin on ilmeistä, että tuhoajat eivät voineet olla kreikkalaisia, jotka vielä silloin olivat vieraiden valtiaiden hallittavina.

Vasta doorilaisen vaelluksen yhteydessä siis tapahtui kreikkalaisten siirtymistä niiltä asuinsijoilta, joille he vuosien 2000 ja 1700 vaiheilla olivat tulleet. Peloponnesoksella asuneita akhaialaisia siirtyi ensin Kreetaan, jonka he vähitellen melkein kokonaan kreikkalaistivat. Sieltä osa jatkoi kulkuaan Vähän-Aasian lounaisrannikolle Rhodokseen ja edelleen mannermaalle Pamfyliaan, jossa myöhemmin tavataan akhaialaisheimoisia kreikka-

laisia. Vihdoin akhaialaiset etenivät Kyprokselle asti, joka kreikkalaistui ja jossa sittemmin puhuttiin akhaialaista, Arkadian murteen sukuista kreikan murretta. Kaikki tämä tapahtui n. 1200 e. Kr. Sillä niiden akhaialaisten, jotka asuttivat Kyproksen, on täytynyt lähteä Peloponnesokselta ennen kuin doorilaiset valtasivat sen merenrannikkoalueet. Heidän on myös täytynyt erota muiden kreikkalaisten heimojen yhteydestä, ennen kuin kreikkalainen kirjoitus muodostettiin, sillä Kyproksen kreikkalaiset eivät käyttäneet kreikkalaista kirjoitusta, vaan kehittivät oman erikoislaatuisen tavukirjoituksen, joka on onnellisesti saatu tulkituksi.

Doorilainen vaellus aiheutti myös toisen siirtolaisuuden, joka suuntautui Vähän-Aasian länsirannikolle. Ilmeisesti pakkautui niille Kreikan alueille, joihin doorilaisten rynnistys ei suoranaisesti kohdistunut, siinä määrin pakolaisia, että syntyi liikaväestöä, jota varsinkaan silloisissa sekasortoisissa oloissa ei kyetty elättämään. Näin oli pakko Thessaliasta ja Attikasta käsin perustaa siirtokuntia meren toiselle puolelle. Siihen olikin nyt tilaisuus, kun heettiläisten suurvalta oli kukistunut ja Vähä-Aasia oli hajaantunut pieniin valtioihin. Akhaialaisheimoisia thessalialaisia siirtyi aluksi Lesboksen saarelle, joka oli heidän kotimaatansa vastapäätä meren toisella puolella, sekä sieltä edelleen Vähän-Aasian luoteisrannikolle. Troaksen maakuntaan, jossa vanhan Troian rauniot olivat, he kuitenkin etenivät vasta 7. vuosisadalla. Thessaliasta tulleiden siirtolaisten alue ulottui alkujaan Smyrnan seuduille asti sekä myös Khioksen saarelle, mutta viimeksi mainitut alueet he myöhemmin menettivät joonialaisille. Yleensä kreikkalaisten siirtokuntien alue ei ensiksi ulottunut kauas sisämaahan. Siirtolaiset pysyttelivät mahdollisimman lähellä meren rannikkoa. Siirtokunnilla oli pääasiallisesti maataloussiirtoloiden luonne. Maata viljelemällä saatiin toimeentulo, jota kotimaa ei ollut kyennyt tarjoamaan lisääntyneelle

väestölle. Akhaialaissukuiset siirtolaiset ryhmittyivät täällä Vähässä-Aasiassa yhtenäiseksi heimoksi, jota alettiin nimittää aiolilaiseksi. Sittemmin alettiin käyttää tätä nimeä yhteisnimityksenä thessalialaisista ja heidän sukulaisistaan Vähän-Aasian luoteisrannikon siirtokuntain asukkaista.

Toisen siirtolaisryhmän muodostivat joonialaiset, joita siirtyi Vähän-Aasian länsirannikolle etenkin Attikasta ja Euboian saarelta, mutta myös muista Kreikan seuduista, joissa joonialaisia oli säilynyt akhaialaisiin sekaantumatta ennen doorilaista vaellusta. Nämä joonialaiset siirtolaiset asuttivat useimmat Kykladien saarista sekä suuren Samos saaren ja asettuivat vastapäiselle Vähän-Aasian rannikolle thessalialaisista siirtokunnista etelään. Myöhemmin he valtasivat viimeksi mainituilta Khioksen saaren ja Smyrnan kaupungin ympäristöineen. Joonialaisten käsissä tuli täten olemaan suurin ja arvokkain osa Vähän-Aasian länsirannikkoa. Joonialaisten yhteisnimen he ovat saaneet vasta tässä uudessa kotimaassaan, ja myöhemmin tätä nimeä alettiin käyttää myös heidän sukulaisistaan emämaan asukkaista, attikalaisista ja euboialaisista. Käyttivätpä seemiläiset kansat sitä kreikkalaisista yleensäkin, mikä osoittaa joonialaisen heimon olleen läheisimmissä kauppasuhteissa seemiläisiin. Joonialaisetkin siirtolaiset harjoittivat alkujaan pääasiallisesti maanviljelystä. Mutta vähitellen heidän siirtokuntansa kehittyivät erittäin huomattaviksi kauppakaupungeiksi. Tämä johtui ensi sijassa joonialaisten rotuominaisuuksista. Olen edellä viitannut siihen, että heissä oli eniten kreetalaista verta, mikä ei ole voinut olla vaikuttamatta heidän luonteeseensa. Joka tapauksessa heille oli suuremmassa määrässä kuin muille kreikkalaisille ominaista luonteen eloisuus ja vilkkaus sekä suuri yritteliäisyys, jotka ominaisuudet ennen pitkää tekivät heistä Vähän-Aasian kreikkalaisten siirtokuntien johtajia. Heidän keskuudessaan sitten ensimmäiseksi kehkeytyi korkeampi kreikkalainen kulttuuri. Että se kehittyi ensiksi juuri Vähän-Aasian siirtokunnissa, johtuu toiselta puolen joonialaisten

lahjakkuudesta, toiselta puolen taas itäisiin kulttuureihin vallinneista kosketuksista. Vähässä-Aasiassa näet itämaisen kulttuurin läheisyys pääsi hedelmöittävästi vaikuttamaan kreikkalaisiin, kun taas emämaa mykeneläisajan jälkeen pitkän aikaa oli eristetyssä asemassa. Ja kulttuurin alalla eristyminen aina merkitsee kuihtumista ja rappiota.

Asetuttuaan Peloponnesokselle doorilaisetkin rupesivat muiden heimojen esimerkkiä noudattaen perustamaan siirtokuntia. Tämä tapahtui kuitenkin varmaan jonkin verran myöhemmin kuin aiolilaisen ja joonialaisen siirtoasutuksen syntyminen. Doorilaiset valtasivat akhaialaisilta Kreetan ja Rhodoksen, jotka vähitellen melkein kokonaan doorilaistuivat. Lisäksi he ottivat haltuunsa eräät Egean meren eteläisimmät pikku saaret ja asettuivat Vähän-Aasian mantereen lounaiskolkassa olevalle niemekkeelle. Näiden doorilaisten siirtokuntien merkitys tuli olemaan verraten vähäinen.

Vähään-Aasiaan perustetut siirtokunnat tulivat muodostamaan eräänlaisen peilikuvan emämaan eri heimojen asuma-alueista. Siirtokunnat olivat pohjoisesta etelään samassa järjestyksessä kuin vastaavien heimojen Kreikassa asuttamat rannikkoalueet. Mutta suuruutensa puolesta eri heimojen siirtokunta-alueet olivat kääntäen verrannolliset emämaan alueisiin: Sillä heimolla, jolla Kreikassa oli pienin asuma-alue, joonialaisilla, tuli olemaan hallussaan suurin osa Vähän-Aasian rannikkoa ja Egean meren saaria, kun taas emämaassa laajimmalle levittäytyneellä doorilaisella heimolla oli vain mitättömän pieni siirtokunta-alue Vähässä-Aasiassa. Tämä tietysti johtui siitä, että doorilaisilla, jotka juuri olivat saapuneet Kreikkaan, oli vähimmän tarvetta siirtokuntien perustamiseen. Samaan aikaan, jolloin muut heimot lähettivät siirtolaisia meren taakse, doorilaiset levittivät valtaansa emämaassa niihin suuntiin, missä vastustus oli heikoin. Kun toiselta puolen siirtolaisuus ja toiselta puolen doorilaisten levittäytyminen oli päättynyt, olivat kreikkalaiset heimot joutu-

neet lopullisille asuinpaikoilleen. Niistä kreikkalaiset sittemmin toisen siirtolaisuusvaiheen aikana joitakin vuosisatoja myöhemmin levisivät eri suuntiin Välimeren ja Mustan meren maiden rannikkoseuduille. Mutta tämä ensimmäinen vaihe oli perustavaa laatua. Sen tuloksena oli, että Egean meri, jonka rannikot ja saaret varhemmin olivat olleet kreetansukuisen kantaväestön asuttamat, muuttui kokonaisuudessaan kreikkalaiseksi mereksi. Vrt. teoksen lopussa liitteenä olevaa karttaa.

Suuren sekasorron ja siitä johtuneiden väestönsiirtymisten aika on ollut Kreikan kansan lopullinen syntymisvaihe. Kreikkalaiset vapautuivat vieraista valtiaista, mutta samanaikaisesti tapahtunut uuden, suhteellisen alhaisella sivistystasolla olleen heimon tunkeutuminen maahan mullisti täydellisesti olot kaikkialla, missä tämä heimo sai jalansijan. Sieltäkin, missä vasta saavutettu vapaus säilyi, siirtyi osa yritteliäintä ja toimitarmoisinta ainesta merentakaisiin siirtokuntiin. Kun kreetalaisten valtiaiden mukana tietysti hävisi myös sen ylläpitämä kreetalaisperäinen sivistyneistö, oli seurauksena luonnollisesti kulttuuritason tavaton aleneminen. Tämä näkyy parhaiten Attikassa, jonne doorilainen vaellus ei ulottunut. Tosin täällä saviastiat yleensä pysyvät edelleen suhteellisen korkeatasoisina, mutta niiden koristetyyli muuttuu alkukantaisemmaksi. Mykeneläisten leveästi siveltyjen ja kekseliäiden koristeaiheiden sijaan tulee käytäntöön mielikuvitukseton viivaornamentiikka. Saviastiat koristetaan puoli- ja kokoympyrän muotoisilla viivoilla. Vallitsevaksi tulee siten ns. geometrinen tyyli, joka on mykeneläisestä täydellisesti eroava (kuvat 28—33 ja 35). Mutta suurempaa elämänmuutosta merkitsee se, että varsinaiset taideteokset kokonaan häviävät. Veistotaiteenkaan tuotteita ei ensiksi esiinny ollenkaan, ja kun niitä parin vuosisadan kuluttua jälleen tulee näkyviin, ne ovat tavattoman kömpelöitä (kuva 34). Tämä, jos mikään, osoittaa, että mykeneläisen kauden taideaisti ja teko-

taito olivat olleet vierasta omaisuutta, joka silloin vielä ei kuulunut kreikkalaisille. Kreikkalaisten oli luotava oma taiteensa alusta alkaen, ja kenties oli onnikin, että niin oli asianlaita. Sillä siten he pääsivät itsenäisesti kehittämään voimiaan, joita mykeneläinen esikuva olisi liiaksi kahlehtinut. Alkukantaiselta pohjalta kasvaa uusi kulttuuri, joka on läpikotaisin kreikkalainen.

Mykeneläisajan kreetalaisvallan kukistuminen merkitsi tietenkin syvällistä valtiollista ja yhteiskunnallista muutosta. Alistetussa asemassa olleen kreikkalaisen väestön oli itse otettava kohtalonsa omiin käsiinsä. On ymmärrettävää, että vieraiden valtiaiden karkoittamisessa erityisesti kunnostautui joitakin yksilöitä, jotka useissa tapauksissa kai jo muukalaisvallan aikana olivat ominaisuuksiensa tai varallisuutensa perusteella kohonneet toisten yläpuolelle. Näistä tuli vapautuneiden kreikkalaisten johtajia paikkakunnillaan. Doorilaisilla taas oli maahan tullessaan päällikkö-kuninkaansa, jotka hallitsivat heidän perustamiaan valtioita. Mutta myös joonialaisten ja aiolilaisten keskuudessa oli perinnöllisellä kuninkuudella vanhat juuret, joita tottuminen mykeneläisajan yksinvaltiuteen oli vahvistanut. Sen vuoksi ei voitu ajatella valtiota ilman hallitsijaa. Niinpä näemme, että mykeneläisajan jälkeen kaikissa Kreikan ja siirtokunta-alueen valtioissa on kuningas, joka ilmeisesti kuitenkaan ei enää ollut yksinvaltias, kuten mykeneläisajan ruhtinaat, vaan *primus inter pares*, ensimmäinen vertaisten joukossa. Hän oli sodassa joukkojen ylipäällikkö ja rauhan aikana hän johti valtion hallintoa, mutta hänen oli toimistaan neuvoteltava kansan vanhimpien kanssa. Vallitsi siten eräänlainen »kansankuninkuus», joka täydellisesti poikkesi itämaisesta despoottisesta yksinvallasta. Kansa tottui täten alusta pitäen vapaisiin oloihin ja periaatteelliseen tasa-arvoisuuteen.

Tällaisia kuninkaita on Kreikassa ja kreikkalaisten Vähään-Aasiaan perustamissa siirtokunnissa ollut sangen lukuisasti. Var-

6. Myöhäismykeneläinen savimalja. Koristekuvina sorsia.

7. Sotilaita hevosineen. Mykenen palatsin miessalin seinämaalaus.

8. Mykenen porttileijonat.
Keskellä oleva pylväs sekä eläinten asento on täysin kreetalaisten esikuvien mukainen.

sin pienet alueet muodostivat valtiollisen kokonaisuuden oman kuninkaansa johdolla. Niinpä tiedämme, että niinkin vähäinen maa kuin Attika vasta 8. vuosisadalla e. Kr. yhdistettiin yhdeksi valtioksi. Siirtyminen Vähään-Aasiaan tapahtui paikkakunnittain ryhmissä, joilla oli oma päällikkönsä. Tästä päälliköstä tuli sitten siirtokunnan kuningas. Sekä emämaassa että siirtokunnissa alkoi muodostua kaupunkeja niille paikkakunnille, joilla kuningas asui. Tosin kaupunkeja oli olemassa jo mykeneläisaikana ja sitä ennen. Esim. Ateenassa näyttää kaupunkiasutus jatkuneen keskeytymättä mykeneläisajan jälkeenkin. Mutta nyt alkoi syntyä sellaisia kaupunkiyhteiskuntia, jotka ovat erityisesti tunnusomaisia kreikkalaiselle kulttuurille. Nämä muodostivat ympärillä olevan maaseudun kanssa valtiollisen kokonaisuuden, olivat siis kaupunkivaltioita. Ensinnä näyttää tällaisia kaupunkivaltioita kehittyneen Vähässä-Aasiassa. Siirtolaiset eivät voineet hajaantua sinne tänne laajalle alueelle yksikseen, vaan heidän oli pakko asua yhdessä paikassa voidakseen puolustautua hyökkäyksiä vastaan. Tästä asutuskeskuksesta käsin he viljelivät sen ympäristössä haltuunsa ottamiaan maita. Pian varustettiin asutuskeskukset yksinkertaisilla maavalleilla ja paalutuksilla, joista sittemmin kehittyi todelliset muurit. Tähän keskukseen, jossa vapaa siirtolaisväestö ja heidän kuninkaansa asui, keskittyi yhteiskunnan valtiollinen elämä. Tyypillinen kreikkalainen kaupunkivaltio oli täten syntynyt. Sama kehitys tapahtui sitten myös emämaassa sielläkin, missä varhemmin ei ollut varsinaista kaupunkia. Turvalinnan ympärille muodostui alueen keskus, ja siihen muodostui vähitellen kaupunki. Erikoistapauksena on mainittava Sparta, joka oli eräänlainen pysyvä sotaleiri. Siitä kehittyi laajaa kylää muistuttanut kaupunkiyhteiskunta.

Kaupunkiyhteiskunnan piirissä kohottautui esille johtava aines, joka sai yhteisiin asioihin suurimman vaikutusvallan. Kehityk-

sen ääripiirteet voimme selvimmin kuvitella itsellemme siirtokunnissa: Eräät yksilöt olivat erityisesti kunnostautuneet maan valtaamisessa alkuasukkailta. He saivat suurimmat osuudet vallatusta viljelysmaasta ja pääsivät siten taloudellisesti parempaan asemaan. Muutenkaan siirtolaisilla tietenkään ei ollut samat henkilökohtaiset ominaisuudet onnistuakseen uusissa oloissa. Ne, jotka hankkivat suuremman varallisuuden, kohosivat itsestään toisten yläpuolelle. Näin syntyi ylimystö, jonka vaikutusvalta perustui ensi sijassa maaomaisuuteen. Kuningas vetosi yhteisissä asioissa heidän neuvoihinsa, ja heistä otettiin kaupunkivaltion toimihenkilöt. Tällainen alunperin varallisuuteen perustunut erikoisasema meni tietysti perintönä isältä pojalle, ja niin syntyi perinnöllinen ylimyssääty. Uhanalaisessa tilassa eläneet siirtokunnat tarvitsivat tällaista aatelistoa, joka oli valmis antamaan korkeimman panoksen silloin, kun yhteiskuntaa uhkasivat ulkopuoliset viholliset. Ylimyksillä oli taloudellisen asemansa turvin tilaisuus omistautua aseharjoituksiin. He myös kykenivät hankkimaan itselleen aseistuksen, joka pitkän aikaa pysyi kalliina eikä sen vuoksi ollut tavallisen miehen saavutettavissa.

Vähitellen ylimystö sai kaupunkivaltioissa niin suuren vaikutusvallan, että se syrjäytti kuninkuuden. Kuninkaan valtaa supistettiin ensiksi, kunnes kuninkuus lopulta kokonaan poistettiin. Tämä on varmaan useimmissa valtioissa tapahtunut rauhallista tietä. Kuningassuku muuttui arvossapidetyimmäksi ylimyssuvuksi. Ylimysvalta tuli täten jo sangen aikaisin kuningasvallan sijaan Vähän-Aasian kreikkalaisissa siirtokunnissa. Emämaassa tapahtui samanlainen kehitys jonkin verran hitaammin, mutta sielläkin ylimysvalta 8—7. vuosisadalla melkein kaikissa valtioissa syrjäytti kuninkuuden. Doorilaisella alueella kuningasvalta osaksi säilyi. Spartassa se pysyi voimassa jatkuvasti, niin kauan kuin Sparta oli itsenäinen valtio, vaikka täälläkin sitä jatkuvasti rajoitettiin.

Ylimystö harrasti rauhan aikana ruumiinharjoituksia, jotka valmensivat sitä kelpaavaksi sodan aikana vaadittuihin ponnistuksiin, mutta jotka samalla muodostivat eräänlaisen aseellisten taistelujen korvikkeen. Jo mykeneläisaikana kilpa-ajot ja urheilukisat olivat olleet yleisiä (kuva 23), samoin kuin erityisesti suositut härkätaistelut. Viimeksi mainittuja kreikkalaiset eivät lainkaan omaksuneet. He jatkoivat mykeneläisiä urheiluperinteitä vain niissä muodoissa, jotka olivat vapaan miehen ja ylimyksen arvon mukaisia. Härkätaisteluissa oli tietenkin käytetty varta vasten niihin valmennettuja alempisäätyisiä henkilöitä tai orjia, luultavasti myös kreikkalaisia, niinkuin Minotauroksen taru näyttää osoittavan. Niinpä on ymmärrettävää, että kreikkalaiset vapautensa saavutettuaan tunsivat niitä kohtaan vastenmielisyyttä ja hylkäsivät ne tyystin. Mutta sitä innokkaammin harrastettiin kilpa-ajoja ja erilaatuisia urheilulajeja, joissa voitiin osoittaa miehistä voimaa. Pian kokoonnuttiin määräajoittain yhteisiin urheilukisoihin, joihin saapui osanottajia eri valtioista. Kuuluisimmiksi tulivat Peloponnesoksen Elis-maakunnassa joka neljäs vuosi pidetyt Olympian kisat, joiden voittajat on merkitty muistiin v:sta 776 lähtien e. Kr. Jalostunut urheilullinen kilpailuhenki muodostui yhdeksi kreikkalaisten selväpiirteisimmäksi ominaisuudeksi. Itämaisille kansoille se oli kokonaan vieras.

Siirtokunnissa eivät myöskään uskonnolliset käsitykset voineet säilyä samoina, kuin ne olivat olleet emämaassa. Perusteellisin muutos tapahtui suhtautumisessa vainajiin. Mykeneläisaikana toimitettiin vainajille kuolinuhreja, jotka käsitettiin näiden haudantakaiselle elämälle välttämättömiksi (kuva 12). Emämaassa jatkui kuolinuhrien toimittaminen mykeneläisajan jälkeenkin. Sitä vastoin siirtolaiset eivät tietenkään enää voineet viedä antimia vainajille, joiden haudat olivat jääneet emämaahan. He eivät voineet suorittaa samanlaista esi-isien palvontaa kuin emämaassa, koska heidän esi-isiensä luut olivat jääneet meren

toiselle puolelle. Siitä johtui, että kuolinuhrien toimittamisesta uusissa oloissa kokonaan luovuttiin. Emämaan ja siirtokuntien uskonnollisten tapojen välille muodostui täten huomattava ero. Vielä suuremmaksi tuli ero, kun Vähän-Aasian siirtokunnissa alettiin käyttää ruumiinpolttoa. Mykeneläisaikana ruumiit säännöllisesti haudattiin polttamatta, ja maahan hautaaminen pysyi Kreikassa senkin jälkeen enimmäkseen vallalla. Ruumiinpoltto valtasi emämaassa alaa vain verraten vähäisessä määrässä. Sitä vastoin Vähän-Aasian siirtokunnissa tulee ruumiinpoltto alusta pitäen aivan yleiseksi. Mikä tämän on aiheuttanut, ei ole tiedossamme. Kenties oli vaellusaikana totuttu polttamaan ruumiit, jotteivät ne jäisi vihollisten häväistäviksi.

Myös jumaliin kohdistuneet käsitykset joutuivat mykeneläisaikaa seuranneina vuosisatoina suurten muutosten alaisiksi. Jumalat alettiin yhä enemmän käsittää ihmisten tapaisiksi, joilla tosin oli ikuinen elämä ja kaikkivalta, mutta joilla siitä huolimatta oli myös inhimillisiä heikkouksia. Lähteiden puutteessa emme voi tämän kehityksen vaiheita seurata, mutta senkin on täytynyt tapahtua Vähän-Aasian siirtokunnissa, missä uskonnolliset käsitykset pakosta muuttuivat vapautuneemmiksi, kun niitä eivät enää kahlehtineet vanhoihin palvontapaikkoihin kiintyneet perinteet. Tutustuminen muiden kansojen uskontoihin ei sekään voinut olla vaikuttamatta siirtokuntien asukkaiden uskonnolliseen ajatteluun. Kun jumalat käsitettiin ihmisen muotoisiksi ja kuviteltiin, että heillä oli ihmisten tarpeet, on luonnollista, että alettiin rakentaa jumalille myös asuntoja. Näin syntyivät temppelit, joiden rakentamisessa kreikkalaiset sittemmin saattoivat vaikuttavalla tavalla osoittaa taiteelliset kykynsä. Ensimmäiset temppelit tehtiin vaatimattomasti ilmakuivista tiilistä ja puusta, eikä niitä ole meille säilynyt. Vasta myöhemmin alettiin käyttää kestävää ainetta, kiveä, joka tarjosi myös arkkitehtuurille suuremmat mahdollisuudet.

Kreikkalaisen temppelin syntyyn on varmasti vaikuttanut itä-

maiden uskontojen esikuva. Samalta taholta tullut vaikutus on aiheuttanut senkin, että temppelin kaitsijasta, papista, tuli jumalien palvonnan ensisijainen suorittaja. Kuitenkaan kreikkalaisessa kulttuuripiirissä ei koskaan kehittynyt varsinaista pappissäätyä niinkuin itämailla. Ennuspappikin, jota pidettiin erityisessä arvossa, on itämaista alkuperää. Todennäköisesti ennustuksille jo mykeneläisaikana annettiin suuri merkitys. Dodonan ikivanha ennuspaikka Epeiroksessa näyttää olleen olemassa esikreikkalaiselta kaudelta lähtien, siis ennen vuotta 2000 e. Kr. Myöhemmin tuli kuuluisimmaksi Delfoin oraakkeli.

Mykeneläisen kulttuurin tuhoutuminen aiheutti täydellisen mullistuksen taloudellisissa oloissa. Kauppayhteydet vieraisiin maihin katkesivat. Attikastakaan käsin ei tämän jälkeen pitkään aikaan harjoitettu ulkomaan kauppaa. Seurauksena oli palautuminen luontoistalouden kannalle. Punnittu jalometalli, joka mykeneläisaikana oli ollut yleisesti käytettynä vaihtovälineenä, rahana, katosi kokonaan liikkeestä. Kaupankäynti, mikäli sitä harjoitettiin, sai jälleen aivan alkukantaiset muodot. Se oli puhdasta vaihtokauppaa tahi sitten käytettiin arvon mittana nautaa. Näemme, että Homeroksen Iliaassa arvioidaan loistava asevarustus sadan ja yksinkertaisempi yhdeksän naudan hintaiseksi. Tällä alkukantaisella tasolla emämaan talous pysyi useita vuosisatoja. Muutos tapahtui vasta sitten, kun foinikialaiset kauppamiehet 800-luvulla e. Kr. löysivät tiensä Kreikkaan ja alkoivat tuoda sinne tuotteitaan (kuva 36). Sitä ennen olivat kuitenkin Vähän-Aasian joonialaiset siirtokunnat solmineet kauppasuhteita itämaihin sekä maitse Vähän-Aasian mantereen kautta että meritse rannikkoa pitkin. Seurauksena oli, että joonialaiset siirtokunnat pian keräsivät suuria rikkauksia, joiden varassa ne ensimmäisinä kehittivät korkean henkisen kulttuurin.

Etu-Aasian kansojen vuosituhantisiin perinteisiin pohjautuva kulttuuri, jonka kanssa kreikkalaiset nyt ensi kerran joutuivat

välittömään kosketukseen – aikaisemmat yhteydet olivat olleet kreetalaisten välittämiä –, antoi heille monenlaisia herätteitä. Tärkeintä oli, että kreikkalaiset foinikialaisilta omaksuivat kirjaimiston, jonka he itsenäisesti sovelsivat oman kielensä tarpeisiin. Niinkuin olemme nähneet, oli kreetalaisilla oma kirjoituksensa, jota ei koskaan liene käytetty kreikan kielen merkitsemiseen. Se oli tavukirjoitusta, eikä siitä koskaan olisi voinut kehittyä käyttökelpoista kirjallista ilmaisuvälinettä. Oli onni, että kreikkalaiset nyt tutustuivat foinikialaiseen kirjaimistoon, joka rakentui äännekirjoituksen periaatteelle. Oma merkkinsä oli siinä äänteillä eikä tavuilla. Siten merkkien lukumäärä oli huomattavasti pienempi kuin tavukirjoituksessa. Tosin foinikialaisessa kirjoituksessa merkittiin vain konsonantit eikä lainkaan vokaaleja, mikä johtui seemiläisen kielen luonteesta. Mutta kreikkalaiset oivalsivat heti soveltaessaan foinikialaisen kirjaimiston omaan kieleensä, että heidän oli muodostettava merkit myös vokaaleille. Nämä vokaalimerkit he saivat niistä foinikialaisista kirjaimista, joilla ei ollut heidän kielessään vastinetta. Siten muodostui puhdas äännekirjoitus, jossa kullakin kielen äänteellä oli oma merkkinsä. Tämä tiesi ratkaisevaa käännettä inhimillisen sivistyksen historiassa.

Kreikkalaisen kirjaimiston luomisen on täytynyt tapahtua yhdellä kertaa ja paikallisesti rajoitetulla alueella. Tämä ilmenee siitä, että eri heimojen käyttämillä kreikkalaisilla kirjainmerkeillä on kaikkialla suurin piirtein katsoen yhtenäinen leima, vaikka toisarvoisia paikallisia eroavaisuuksia olikin olemassa. Erityisesti on huomattava, että vokaalimerkit, jotka ovat kreikkalaisen kirjaimiston uutuus, esiintyvät kaikkien eri heimojen kirjoituksissa, mikä ei olisi mahdollista, jos kirjaimisto olisi omaksuttu foinikialaisilta eri tahoilla toisista riippumatta. On aihetta otaksua, että kirjoitus ensin on tullut käytäntöön Vähän-Aasian kreikkalaisissa siirtokunnissa. Missään tapauksessa se ei ole voinut tapahtua ennen kuin 9. vuosisadalla e. Kr.

Vanhimmat meille säilyneet kreikkalaiset kivikirjoitukset ovat vasta n. 700 paikkeilta e. Kr. (kuva 37). Ilmeisesti kirjoitusta ei paljoakaan käytetty ensimmäisinä vuosisatoina sen omaksumisen jälkeen. Onkin ymmärrettävää, että se levisi yleiseen käyttöön vain hitaasti, sitä mukaa kuin kulttuuri tuli monipuolisemmaksi ja rikkaammaksi.

Taiteen madaltumisesta mykeneläisajan jälkeen on ylempänä puhuttu. Geometrisestä tyylistä kehittyy 9. vuosisadalla e. Kr. ns. dipylon-tyyli, joka on saanut nimensä Ateenassa sijaitsevan löytöpaikan mukaan. Tälle tyylille ovat ominaisia saviastiat, joissa geometristen viiva-aiheiden lisäksi esiintyy kuvattuina eläimiä ja ihmisiä, myöskin ihmisryhmiä. Maalataan esim. hautajaiskulkueita tai meritaisteluja, mutta kuvat ovat perin kulmikkaita ja jäykkiä, alkeellisesti tyyliteltyjä (kuvat 40–43 sekä 27 ja 38). Myöhemmin esiintyy saviastioissa myös kasviaiheita, mutta mykeneläisajan mielikuvituksen rikkautta ja luonnonhavainnon varmuutta ei vielä lähimainkaan saavuteta. Mutta silloinkin, kun kuvat ovat teknillisesti heikkoja, on niiden ryhmittelyssä havaittavana tavaton selkeys, mikä on erityisesti kreikkalainen piirre. Foinikialaiset välittävät sitten 8. vuosisadalta lähtien kreikkalaisille itämaisia taidetuotteita, jotka vaikuttavat myös kreikkalaisten kotoiseen taiteeseen. Itämaiset koristeaiheet pääsevät saviastioissa valta-asemaan. Otetaan käytäntöön tyyliteltyjä lootuksen ja palmun lehtiä, sekä maalataan saviastioihin eksoottisten eläinten kuvia, kuten leijonia ja panttereita, tahi seka- ja taruolentoja, kuten sfinksejä ja aarnikotkia. Mutta näitäkään aiheita ei omaksuta orjallisesti, vaan niitä kehitetään itsenäisesti ja niitä tyylitellään oman taidekäsityksen mukaisesti. Omalaatuinen kreikkalainen taide on alullaan.

Kosketus itämaihin herätti kreikkalaisissa eloon uinuvia henkisiä voimia. Emämaahankin syntyi Egean meren rannikolle kukoistavia kauppakaupunkeja, mm. Eretria ja Khalkis Euboian

saarelle, Megara ja Korintti Peloponnesoksen ja muun Kreikan väliselle kannakselle ja Aigina samannimiselle saarelle. Nämä kaupungit kohosivat myöhemmin niin mahtaviksi, että ne saattoivat vauraudessa kilpailla Vähän-Aasian siirtokuntakaupunkien kanssa. Viimeksi mainituista oli joonialaisella alueella sijainnut Miletos ensimmäisellä sijalla. Näistä kreikkalaisista kauppakaupungeista perustettiin 8. vuosisadan puolivälistä lähtien siirtokuntia kaukaisiin maihin, joihin siten pysyväisesti levitettiin kreikkalaista kulttuuria. Tämä ns. toinen kolonisaatio (ensimmäinen oli Vähän-Aasian länsirannikon siirtokuntien perustaminen) on Kreikan sivistyshistorian kunniakkaimpia lukuja. Siirtokuntien perustaminen sai tälläkin kertaa alkunsa emämaasta, jossa ilmeisesti jälleen oli muodostunut liikaväestöä. Kun pieni ja suhteellisen köyhä Kreikka ei voinut tarjota toimeentuloa lisääntyneelle asujaimistolle, heräsi ajatus lähettää siirtolaisia maihin, joiden väestö vielä oli niin alkukantaista, ettei se kyennyt estämään muukalaisten asettumista alueelleen. Kauppamatkoillaan kreikkalaiset olivat tutustuneet Sisiliaan ja Etelä-Italiaan, missä he olivat todenneet olosuhteet siirtolaisuudelle suotuisiksi. Maaperä oli hedelmällinen ja ilmanala samanlainen kuin Kreikassa. Niinpä ryhdyttiin sinne perustamaan maanviljelyssiirtoloita. Lähtijät siirtyivät kotoaan siinä mielessä, että siirtokunnasta oli muodostuva heidän uusi kotimaansa.

Uranuurtajain osaa suorittivat Euboian joonialaiset, jotka Khalkiksesta käsin n. 750 e.Kr. perustivat Italiaan Kampanian rannikolle Kymen siirtokunnan (latinaksi sittemmin Cumae) sekä useita eri siirtokuntia Sisiliaan. Doorilaisten hallitsema Korintti noudatti pian esimerkkiä ja perusti n. 700 e. Kr. Sisiliaan Syrakuusan, josta myöhemmin tuli saaren mahtavin kaupunki. Toiset kreikkalaiset merikaupungit seurasivat jäljessä, ja pian kohosi kaikkialle Etelä-Italian ja Sisilian rannikkoseuduille kreikkalaisia kaupunkeja. Myöhemmin uskaltauduttiin pitemmällekin länteen. Vähässä-Aasiassa aiolilaisella alueella sijainneen joonia-

laisen Fokaian kaupungin asukkaat perustivat n. 600 e. Kr. Massalian (nyk. Marseillen). Espanjaan asti ulottuivat kreikkalaisten intressit, niinkuin näkyy siitä, että sielläkin oli muutamia kreikkalaisia siirtokuntia.

Emämaasta suuntautuneella siirtolaisuudella oli alkujaan, niinkuin edellä mainittiin, ensi sijassa maataloudellisen asutustoiminnan luonne. Siirtolaiset ottivat uudessa kotimaassaan haltuunsa pelto- ja puutarha-alueita, joita he ryhtyivät viljelemään. Mutta keskuksena heillä oli kaupunki, joka tarjosi turvaa alkuasukkaiden heitä ahdistaessa. Vähitellen kaupungeista sitten kehittyi kaupallisiakin keskuksia. Sitä vastoin Vähän-Aasian kreikkalaiskaupungeista perustetut siirtokunnat heti alusta pitäen palvelivat kaupallisia etuja. Sikäläisissä kaupungeissa ei ollut maata viljelevää liikaväestöä, jolle olisi tarvinnut etsiä uusia asuma-alueita. Sen vuoksi siirtokuntain perustaminen Vähän-Aasian kreikkalaisista kaupungeista alkaakin vasta myöhemmin, nim. 7. vuosisadan puolivälissä. Silloin ryhtyy varsinkin Miletos laajasuuntaisesti perustamaan tytärkaupunkeja. Miletoksesta siirtolaisuus suuntautui ensi sijassa Mustalle merelle, jonka rantamille syntyi taajaa kreikkalaisasutusta. Sitä ennen oli Egean meren pohjoisrannikolle ja Mustaan mereen johtavien salmien sekä Marmarameren rannoille perustettu runsaasti joonialaisia sekä eräitä doorilaisia ja aiolilaisia siirtokuntia. Egyptissäkin miletolaiset hankkivat itselleen oikeuden kaupan harjoittamiseen ja perustivat n. 650 e. Kr. sinne Niilin suistoon Naukratis nimisen kreikkalaisen kaupungin.

Siirtokuntien perustaminen merkitsi näköpiirin tavatonta laajenemista. Tosin kreikkalaiset merenkulkijat jo aikaisemmin olivat oppineet tuntemaan niitä seutuja, joihin siirtokuntia nyt perustettiin, mutta vasta tämän jälkeen liikuttiin kaikkialla Välimeren piirissä kuin kotivesillä. Asioita alettiin mitata väljemmillä mitoilla, henkinen katsomus avartui ja vapauduttiin tarunomaisesta usvasta, joka varhemmin oli verhonnut käsityksiä

vieraista maista ja kansoista. Siten avautui tie todellisuuspohjaiselle luonnon ja sen ilmiöiden tutkimiselle. Syntyi uusi ihmistyyppi, joka rohkeni tarkastella maailmaa ennakkoluulottomasti ja vapaasti, välittämättä vanhoista uskontoon perustuvista käsityksistä. Tällainen ensimmäinen länsimainen ihminen, joka uskoi ennen muuta ajatuksen voimaan, kehittyi siellä, missä yritteliäisyys oli vireintä ja missä taloudellinen hyvinvointi oli luonut edellytykset korkeammalle kulttuurille, Vähän-Aasian joonialaisissa siirtokunnissa. Miletoksesta nimenomaan tuli länsimaisen tieteen kehto.

Samaan aikaan kun siirtokuntien perustaminen oli vilkkaimmillaan, tehtiin taloudellisella alalla käännettä merkitsevä keksintö: Otettiin vaihtovälineenä käytäntöön lyöty raha, johon leimattiin sen arvoa osoittava merkki. Tämä tapahtui ensi kerran Vähän-Aasian Lyydiassa n. 700 e. Kr. Pian alkoivat Vähän-Aasian kreikkalaiset siirtokunnatkin lyödä rahaa. Näin kehittyi rahatalous, joka vaikutti oloihin sangen mullistavasti. Kaupan harjoittaminen tuli siten paljon yksinkertaisemmaksi ja helpommaksi. Tosin rahatalous vasta 6. vuosisadalla e. Kr. yleistyi kreikkalaisessa kulttuuripiirissä, mutta suuret kauppakaupungit oivalsivat heti rahanlyönnin käänteentekevän merkityksen.

Kaupan vilkastumisesta oli luonnollisena seurauksena, että myös teollinen toiminta laajeni ja monipuolistui. Täytyihän valmistaa entistä enemmän tuotteita vietäviksi alkukantaisemmalla tasolla oleviin maihin. Siten kehittyi varsinkin saviastiain valmistus suurtuotannoksi, joka toimi orjatyövoiman varassa. Kotiorjien lisäksi tuli täten 7. vuosisadalla uusi orjaryhmä, teollisuuden työvoimana käytetyt orjat. Vapaita työläisiä orjatyövoima ei kuitenkaan tällöin eikä myöhemminkään syrjäyttänyt. Mutta teollisuuden ja kaupan kehittyminen johti myös siihen, että ylimystön rinnalle nousi toinen kansalaisryhmä, joka varallisuutensa puolesta veti sille vertoja, vieläpä monesti saattoi sen siinä voittaakin. Muodostui elinkeinonharjoittajien sääty, keski-

luokka, joka pian alkoi vaatia itselleen vaikutusvaltaa kaupunkivaltion asioissa. Se ei ajan pitkään voinut tyytyä siihen, että ylimystö yksin käytti tuomiovaltaa ja ratkaisi yhteiset asiat, jotka saattoivat usein sangen läheltä koskettaa keskiluokan etuja. Näin alkoi »demokratian» taistelu ylimystöä vastaan. Vaatimukset tarkoittivat aluksi oikeudenkäytön varmentamista, niin ettei olisi sijaa räikeälle mielivallalle. Vaadittiin tavanomaisten oikeussäännösten kokoamista ja julkaisemista, jotta ne olisivat kaikkien kansalaisten tiedossa. Tämä vaatimus tyydytettiin yleisesti 7. tahi viimeistään 6. vuosisadalla. Sen jälkeen keskisääty alkoi taistelun valtiollisten oikeuksien saavuttamiseksi. Useimmissa kaupunkivaltioissa siirryttiinkin tämän johdosta valtiolliseen järjestysmuotoon, jonka mukaan vapaiden kansalaisten oikeudet ja velvollisuudet riippuivat varallisuudesta eivätkä enää syntyperästä, niinkuin aikaisemmin.

Yleensä tämä tapahtuu väkivaltaa käyttämättä, sillä ylimystö näkee lopulta välttämättömäksi myöntyä tällaiseen ratkaisuun. Mutta eräissä valtioissa päästään tähän tulokseen vain sitä tietä, että yksityinen ylimys kansan johtajaksi tekeytyen riistää vallan ylimystöltä itselleen. Tällaisia vallananastajia nimitettiin tyranneiksi. Nämä yksinvaltiaat ovat Kreikan valtiollisen historian ensimmäisiä selvästi tajuttavia yksilöitä, ja heillä tuli usein olemaan erittäin suuri vaikutus valtionsa kehitykseen. Mutta heidän esiintymisensä merkitsi yleensä ainoastaan välivaihetta. Joskus heidän tosin onnistui siirtää valta pojalleen, mutta useimmiten he itse kukistuivat. Toista polvea pitemmälle tyrannivalta tuskin missään kesti. Kuuluisimpia tämän aikakauden tyranneja olivat Miletoksen Thrasybulos 7. vuosisadalla, Samoksen Polykrates 6. vuosisadan jälkipuoliskolla, Korintin Kypselos 7. vuosisadan puolivälissä ja hänen poikansa Periandros, joka kohotti Korintin suureen mahtavuuteen, sekä Ateenan Peisistratos, joka tultuaan tyranniksi n. 560 e. Kr. laski perustuksen Ateenan suuruudelle. Yleensä oli tyranneilla myös valtioittensa kulttuuri-

elämän kehitykseen erittäin huomattava vaikutus. Mutta vapaisiin oloihin tottuneet kreikkalaiset eivät heitä pitkälle sietäneet. Heidät karkoitettiin, ja jollei jo ennen heidän esiintymistään oltu vapauduttu ylimysvallasta, tapahtui tyrannivallan kukistuessa kaikkialla siirtyminen demokraattisiin valtionlaitoksiin.

Ensimmäiset kreikkalaiset kirjailijapersoonallisuudet esiintyvät juuri näiden valtiollisten ja yhteiskunnallisten valtataistelujen aikana, 7. vuosisadalla e. Kr. Monen kirjailijan osalta sijoittaminen tiettyyn ajankohtaan tuottaa suuria vaikeuksia, koska meillä ei ole heidän elämästään luotettavia tietoja. Mutta varmaa on, että elegisen ja lyyrillisen runouden aikaisimmat tunnetut edustajat elivät 7. vuosisadan keskivaiheilla. Tähän ajanjaksoon kuuluu efesolainen Kallinos, joka elegioissaan kehoitti taisteluun maahan hyökänneitä kimmeriläisiä vastaan, sekä Paroksen saarella syntynyt Arkhilokhos, jonka jambit ja elegiat todistavat kiihkeän luomisvoimaisesta runoilijapersoonallisuudesta. Kallinoksen runoudelle ovat sukua spartalaisen Tyrtaioksen taistelulaulut, jotka ovat syntyneet toisen messenialaissodan aikana 600-luvun puolivälissä, mutta joiden säilyneet katkelmat osaksi näyttävät olevan myöhemmin muovailtuja. Lyyrillisen kuorolaulun ensimmäinen tunnettu edustaja on lesbolainen Terpandros (7. vuosisadan alkupuolella), jonka jälkiä seurasi Vähässä-Aasiassa syntynyt, mutta Spartaan siirtynyt Alkman (saman vuosisadan puolivälissä). Näiden runoilijain saavutuksista emme säilyneiden vähäisten katkelmien perusteella voi muodostaa täydellistä kuvaa. Mutta sen näemme, että yksilöllinen tunne alkaa lyriikan muodossa purkautua ilmoille ja että musiikkikulttuuri jo on ehtinyt kehittyä verraten korkealle. Lyyrillinen ja eleginen runous näet liittyi musiikkiin. Lyyrilliset runot aina laulettiin kitaran säestyksellä, ja elegisen runon esitystä säesti huilu. Erityisesti kiintyy huomio siihen, että emämaassa Spartalla on runoudessa näin tärkeä sija. Se johtuu siitä, että Sparta tähän aikaan piti yllä

sangen vilkkaita yhteyksiä Jooniaan, missä oli henkisen kulttuurin painopiste.

Eniten vaikeuksia tuottaa Boiotian Askrasta kotoisin olleen talonpoikaisrunoilijan Hesiodoksen ajan määrääminen. Toiset tutkijat uskovat hänen eläneen jo 8. vuosisadalla e. Kr., kun taas toiset sijoittavat hänet niin myöhäiseen ajankohtaan kuin n. 600 e. Kr. Omasta puolestani luulen hänen eläneen 7. vuosisadan jälkipuoliskolla. Tosin hänen runoelmiensa sommittelu on verraten alkeellinen, mutta se johtuu riittävän taideaistin ja muotoilukyvyn puutteesta eikä ole todistuksena varhaisesta syntymäajasta. Hesiodoksen runoelmilla, jotka ovat säilyneet, on eepillisen runouden muoto ja niissä on paljon kosketuskohtia Homeroksen eeposten kanssa. Mutta sisällykseltään hänen pääteoksensa »Työt ja päivät» on subjektiivista runoutta. Siinä esiintyy periaatteellinen ylimysvallan vastustaja, jolla on yksinkertaisen talonpojan elämänihanteet. Hän julistaa ennen kaikkea oikeuden mahtia ja vääryyden turmiollisia seurauksia.

Runouden kehitys jatkuu sitten voimakkaana 6. vuosisadalla e. Kr. Ateenan lainsäätäjä Solon, joka toimi tämän vuosisadan alussa, julkaisi poliittisia elegioja, joilla hän pyrki vaikuttamaan kasvattavasti maanmiehiinsä. Runous tuli täten poliittisen propagandan välineeksi, mikä ei ollut outoa, koska jo Kallinos ja Tyrtaios olivat kirjoittaneet kehoituslauluja. Vähän nuorempia kuin Solonin runot ovat megaralaisen Theogniin elegiat, joilla niin ikään usein on valtiollinen luonne. Sitä vastoin joonialainen Mimnermos, joka oli suunnilleen Solonin aikalainen, lauloi elegioissaan lemmen ja elämännautinnon ylistystä. Joitakin vuosikymmeniä myöhemmin, 6. vuosisadan keskivaiheilla, kohottivat lesbolaiset runoilijat Alkaios ja Sapfo lyyrillisen runouden tasolle, jota sittemmin pidettiin saavuttamattomana. Heistä tuli kreikkalaisen lyriikan klassilliset edustajat. He kehittävät laulurunouden inhimillisen tunteen herkäksi ja taipuisaksi ilmaisijaksi. Alkaioksen asteikko on harvinaisen laaja. Hän laulaa taistelun

vimmasta, maanpakolaisen elämän katkeruudesta, hetken nautinnon autuudesta ja rakkauden kaikkivoittavasta voimasta. Sapfo taas on naisena sanonnassaan hillitympi, mutta hänen hienostuneen aistin leimaamat luonnonnäkynsä ja lemmen ylistyksensä ovat välittömintä, mitä lyriikka minään aikana on luonut.

Eepillisen runouden jätämme tässä katsauksessa syrjään, koska sen tarkastelu suoritetaan tämän esityksen seuraavissa luvuissa. Draama taas ei ollut tähän aikaan vielä syntynyt. Mitä tulee suorasanaiseen kirjallisuuteen, on se tänä ajanjaksona vasta alullaan. Joonialaisen luonnonfilosofian varhaisimmat edustajat esiintyvät 6. vuosisadan ensimmäisellä puoliskolla. He julistavat uutta tieteellistä maailmankatsomusta, joka hylkää vanhat uskonnolliset luonnonselitykset, ja etsivät ratkaisua maailman arvoitukselle abstraktisista periaatteista. Ei ole sattuma, että filosofia saa alkunsa samaan aikaan kuin subjektiivinen lyriikka. Sillä molemmat lähtevät inhimillisestä minästä, joka korotetaan hallitsevaan asemaan. Filosofit vain pohjautuvat älyyn, lyyrikot tunteeseen. Sekä filosofia että lyriikka ovat todistuksena siitä, että kreikkalainen yksilö on tullut tietoiseksi itsestään. Ensimmäiset proosateokset, jotka kuuluvat luonnontutkimuksen alalle, kirjoitetaan 6. vuosisadan alkupuolella. Mutta sitä ennen on muistin varassa tietenkin elänyt suorasanaisia tuotteita, taruja ja satuja, joita kerrottiin ja jotka alituisesti muuntuen siirtyivät suusta suuhun ja polvelta polvelle. Tällaiset suorasanaiset kertomukset ovat voineet olla hyvinkin vanhaa perua. Mutta muistiin kirjoitettuina niitä ei ole meille säilynyt. Voimme vain päätellä, että sellaisia on täytynyt olla kreikkalaisilla niinkuin muillakin kansoilla.

Taiteen alalla vallitsi 7. vuosisadan jälkipuoliskolta lähtien ns. arkaainen tyylisuunta. Tämän ajan veistotaiteessa esiintyy selvästi havaittava egyptiläinen vaikutus, joka nyt myös vie luonnollista kokoa olevien veistosten valmistamiseen (kuvat 45 ja 46). Vasken valanta tulee käytäntöön, ja n. 600 e. Kr. keksitään ontto-

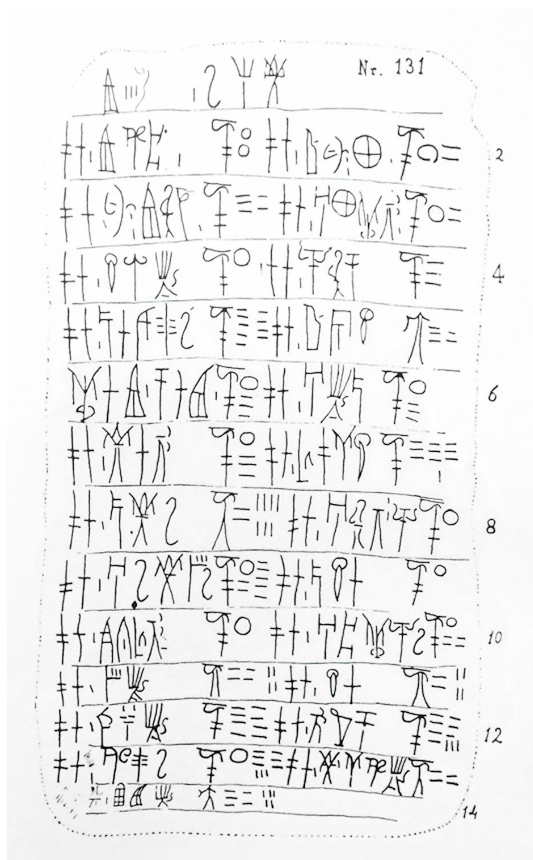
jen vaskipatsaiden valaminen. Vähän-Aasian joonialaisissa siirtokunnissa on tähän aikaan havaittavissa myös heettiläisen taiteen vaikutusta, mikä saa selityksensä siitä, että heettiläisiä pikkuruhtinaskuntia oli edelleen säilynyt. Vasta nyt suuntautuu rakennustaide lopullisiin muotoihinsa. Kehittyy doorilainen ja joonialainen rakennustyyli, joista edellinen on raskaampi ja muodoiltaan yksinkertaisempi, jälkimmäinen taas keveämpi ja rikkaampi. Doorilainen pylväs on kehittynyt kreetalaisesta, kun taas joonialaisen pylvään muodoissa on havaittavana itämaista vaikutusta. Saviastiain koristamisessa siirrytään 7. vuosisadan kuluessa pääasiallisesti kuvamaalaukseen. Maljakoissa alkaa tämän jälkeen näkyä Kreikan koko kirjava elämä. Tekotaito kehittyy 6. vuosisadan alkupuolelta lähtien suvereeniseen mestaruuteen. Myös kohtauksia eepoksissa kuvatuista tapahtumista maalataan yhä useammin savimaljakkojen kylkiin tai laakeiden saviastioiden sisäpintaan (kuvat 47—59 ja 39).

N. 550 e. Kr., johon ajankohtaan tämän katsauksen päätämme, oli kreikkalainen kulttuuripiiri muodostunut suurin piirtein sellaiseksi, kuin se esiintyy klassillisen ajan loistavassa päivänpaisteessa. Johtoasemassa kulttuurin alalla olivat edelleen Vähän-Aasian siirtokunnat. Mutta emämaassa oli Ateena kohonnut huomattavaksi sivistystekijäksi. Valtiollisesti mahtavin emämaan kaupungeista oli Sparta, joka oli säilyttänyt perinnäisen kuninkuuden sekä omalaatuisen sotilaallista mahtia tehostavan yhteiskuntajärjestyksen. Sivistyksellisesti Sparta sitä vastoin oli taantunut, sitten kun se oli alkanut yksipuolisesti suosia eristyneisyyttä ja karttaa vieraita kosketuksia. Siitä oli kehittynyt sotilas- ja poliisivaltio, joka kammosi vapaita tuulahduksia. Henkisesti ja valtiollisesti Sparta edusti aivan toista suuntausta kuin Ateena, ja ristiriidan siemen näiden emämaan johtavien valtioiden välillä oli täten olemassa.

Vaikka kreikkalaiset olivat jakaantuneet monilukuisiin pieniin kaupunkivaltioihin ja vaikka he puhuivat ja kirjoittivat jonkin

verran toisistaan poikkeavia murteita, heillä kuitenkin kaiken aikaa säilyi selvänä tietoisuus siitä, että he olivat samaa kansaa. Ylemmyyden tuntein he suhtautuivat vieraisiin heimoihin, joiden puhe oli käsittämätöntä mongerrusta ja joille annettiin halveksiva yhteisnimitys barbaarit. Kuitenkin kreikkalaiset vasta suhteellisen myöhään alkoivat käyttää itsestään yhteistä nimeä. Sellaiseksi tuli 7. vuosisadalta lähtien helleenien nimi, joka aikaisemmin oli tarkoittanut erästä Thessalian kreikkalaista kansanheimoa, mutta joka nyt omaksuttiin kaikkien kreikkalaisten yhteisnimeksi. Kreikkalaisen kansallistunnon kehittymiseen vaikuttivat tuntuvasti yhteiset uskonnolliset juhlat ja varsinkin Olympian kisat, jotka 7. vuosisadalta lähtien muodostuivat suuriksi yhteiskreikkalaisiksi katselmuksiksi. Siitä lähtien niiden osanottajisto käsitti koko helleeniläismaailman Vähää-Aasiaa, Mustan meren rannikkoa, Traakiaa, Pohjois-Afrikan Kyreneä, Sisiliaa ja Etelä-Italiaa sekä kauimpana lännessä sijainneita siirtokuntia myöten.

Edellä kuvattuun historialliseen tapahtumasarjaan on Homeroksen runot sijoitettava. Tehtävänä on selvittää, mihin ajankohtaan runoelmissa esiintyvät eri piirteet soveltuvat ja minä aikana sekä missä ja millä tavoin eepokset ovat syntyneet. Tämä tehtävä voidaan suorittaa ainoastaan nojautumalla tarkkoihin havaintoihin, joiden kohteena ovat itse runoelmat ja niiden rakenne. Sitä varten on ensin yksityiskohtaisesti perehdyttävä Iliaan ja Odysseian sisällykseen. Kun ei voida edellyttää, että kaikilla lukijoilla on halua tai tilaisuutta ottaa käsille eeposten suomennokset, esitetään seuraavassa laajahko molempien eeposten selostus. Siihen on sopiviin kohtiin liitetty Otto Mannisen suomennosten otteita. Lukijan on huomattava, ettei Iliaan ja Odysseian jako 24 runoon ole alkuperäinen, vaan vasta 5. tai 4. vuosisadalla suoritettu. Myös runojen perinnäiset otsakkeet on tällöin laadittu, eivätkä ne aina täsmällisesti ilmaise runojen sisällystä.

9. Messenian Pyloksesta löydettyä kreetalaista kirjoitusta. Kysymyksessä näyttää olevan joko varasto- tahi veroluettelo.

10. Myöhäiskreetalainen savimaljakko.
Valmistettu 1400 vaiheilla e. Kr.

ILIAAN JA ODYSSEIAN SISÄLLYS

Ilias ja Odysseia liittyvät aiheeltaan tarunomaisiin Troian sodan tapahtumiin. Ilias kuvaa erästä vaihetta itse sodassa, kun taas Odysseian aiheena on erään sen sankarin paluu kotisaarelleen pitkien harharetkien jälkeen. Troian sodan tapahtumien ympärille oli kutoutunut laaja tarujen verkko. Näiden perusteella Troian sota ja sen sankarit olivat tulleet tutuiksi jokaiselle kreikkalaiselle. Sen vuoksi Iliaan ja Odysseian runoilijan ei tarvitse johdattaa lukijaa tapahtumiin esittelemällä sodan syitä ja sen alkuvaiheita sekä toimivia henkilöitä. Hän voi heti käydä keskelle tapahtumia, *in medias res*. Runoelmissa on kuitenkin siellä täällä viittauksia aikaisempiin tapahtumiin, jotka ovat muodostaneet edellytyksen kaikelle sille, mitä eepoksissa kuvataan.

Vähän-Aasian luoteiskulmassa sijaitsi Troian eli Ilionin kaupunki, jonka kuninkaana oli vanha Priamos. Hänen poikansa Paris oli joutunut ratkaisemaan, kuka kolmesta jumalattaresta, Herasta, Athenesta ja Afroditesta, oli katsottava kauneimmaksi. Kun Paris julisti kauneimmaksi Afroditen, tuli tästä jumalattaresta troialaisten suosija. Hera ja Athene taas esiintyivät siitä lähtien troialaisten katkerina vihollisina. Afroditen avulla Paris kestiystävyyden lakeja loukaten vietteli mukaansa Troiaan Spartan kuninkaan Menelaoksen puolison, ihanan Helenan, ja otti hänet vaimokseen. Menelaoksen veli Agamemnon, Mykenen kuningas, oli Kreikan mahtavin valtias. Kostaakseen veljensä kärsimän oikeudenloukkauksen Agamemnon nostatti koko Kreikan sotaretkelle Troiaa vastaan. Kreikan sankarit kokoontuivat joukkoineen Boiotian rannikolle Auliiseen, josta ennustaja Kalkhas ohjasi heidän laivansa onnellisesti Troian edustalle.

Iliaan tapahtumien alkaessa sotaa on kestänyt yhdeksän vuotta. Kreikkalaiset ovat jo kymmenettä vuotta laivaleirissään meren rannalla Troian edustalla. Varsinaisesta piirityksestä ei ole kysymys, sillä kreikkalaiset eivät ole yrittäneetkään saartaa kau-

punkia. Kaupungin eristämiseen heidän voimansa eivät olisi riittäneet. Saavuttuaan laivoilla Troian edessä olevalle rannikolle, josta kaupunki oli n. 5 kmn päässä, kreikkalaiset olivat lähettäneet Menelaoksen yhdessä Ithakan kuninkaan Odysseuksen kanssa kaupunkiin vaatimaan Helenan palauttamista. Siihen troialaiset eivät kuitenkaan olleet suostuneet. Sen jälkeen vasta oli sotatoimet aloitettu. Kreikkalaisten tarkoitus oli valloittaa Troia väkirynnäköllä, mutta siinä he eivät onnistuneet. Troialaiset olivat saaneet apuväkeä ja olivat säilyttäneet vastustuskykynsä. Tuon tuostakin he ryntäsivät kaupungista kreikkalaisia vastaan pakottaakseen heidät astumaan laivoihinsa ja palaamaan kotimaahansa. Taistelu riehui useimmiten kentällä, joka oli kreikkalaisten laivaleirin ja kaupungin välissä. Ratkaisevaa voittoa ei kumpikaan puoli kyennyt saavuttamaan. Turvatakseen muonituksensa kreikkalaisten oli sen vuoksi pakko tehdä ryöstöretkiä laajalle ympäristöseutuihin, joissa he valloittivat kaupunkeja ja saivat saalista. Osan elatustaan he saivat harjoittamalla suoranaisesti maanviljelystä Traakian Kersonesoksella. Pääosa kreikkalaisten sotavoimasta oleskeli kuitenkin koko ajan laivaleirissä. Laivat olivat pieniä ja ne oli vedetty maihin tukipuiden varaan. Kreikkalaiset asuivat tilapäisesti kyhäämissään majoissa, eikä ainakaan päälliköillä näyttänyt olevan puutetta ruokavaroista eikä yleensäkään elämän mukavuuksista. Kun sodan luonne oli tällainen, käy helposti ymmärrettäväksi, minkä vuoksi se muodostui niin pitkäaikaiseksi.

ILIAS

1. runo.

Rutto. Akhilleuksen viha.

Iliaassa on seitsemän alkajaissäettä, joissa lyhyesti hahmotellaan runoelman aihe: »Laula, jumalatar, Peleuksen pojan Akhilleuksen tuhoisasta vihasta, joka tuotti akhaialaisille loppumattomia tuskia, syöksi manalaan monet sankarien voimakkaat henget sekä saattoi heidät itsensä koirien saaliiksi ja lintujen ruoaksi – näin täyttyi Zeuksen päätös. – Laula tästä, jumalatar, aina siitä lähtien, kun riitaantuivat suuttuneina miesten valtias Agamemnon ja jalo Akhilleus.»

Runoilija saa sanansa runottarelta, joka antaa hänelle innoituksen ja jonka pelkkänä välikappaleena hän pitää itseänsä. Runotar laulaa hänen kauttansa. Tapa, jolla runoilija täten kääntyy juma-

lattaren puoleen, antaa selvän kuvan siitä, millaiseksi kreikkalainen runonlaulaja käsitti tehtävänsä. Mutta tässä yhteydessä kiinnostaa meitä eniten se, mitä alkajaissanoissa ilmoitetaan eepoksen pääsisällykseksi. Se on A k h i l l e u k s e n v i h a. Täten korotetaan Akhilleus heti alusta pitäen runoelman vallitsevaksi hahmoksi. Kun hän riitaannuttuaan Agamemnonin kanssa pidättäytyy taistelemasta, kärsivät kreikkalaiset tappioita ja menettävät miehiä. Ylijumala Zeus näet päättää suoda Akhilleukselle hyvityksen loukkauksesta, jonka hän on kärsinyt, ja antaa tilapäisesti voiton troialaisille, jotta Agamemnon joutuisi nöyrtymään huomatessaan, minkä vahingon hän itselleen ja kreikkalaisille on tuottanut suututtamalla Akhilleuksen. Akhilleuksen varjo lankeaa täten koko Iliaan yli siitä huolimatta, ettei hän lainkaan ota osaa useimpiin siinä kuvattuihin tapahtumiin. Jo syntyperänsä puolesta hänellä on erikoisasema Troian sodan sankarien joukossa. Sillä vaikka hänen isänsä, Thessalian kuningas Peleus, on tavallinen kuolevainen, hänellä on äitinä jumalatar, merenneito Thetis, merenhaltian Nereuksen tytär. Akhilleus on täten perinyt jumalaista voimaa, joka kohottaa hänet muiden kreikkalaisten yläpuolelle. Sotaisessa väkevyydessä hän voittaa kaikki muut. Mutta sittenkin hän on pelkkä ihminen, vieläpä traagillinen henkilö, koska hänen kohtalonaan on kaatua Troian muurien edustalla. Sen hän itse tietää, ja siitä saa osittain selityksensä katkeruus, jolla hän suhtautuu ympäristöönsä.

On sanottu, ettei Akhilleuksen viha riitä tyhjentämään Iliaan koko sisällystä. Onpa tehty johtopäätös, että Iliaan alkajaissäkeet eivät näin ollen sovi meille säilyneen eepoksen johdannoksi. Ne on muka alkujaan sepitetty suppeampaa runoelmaa varten. Sen aihe olisi tämän käsityksen mukaan ollut juuri Akhilleuksen viha ja sen välittömät seuraukset. Onpa uskottu voitavan pääpiirteissään erottaa Iliaasta ne osat, jotka ovat kuuluneet oletettuun alkuperäiseen eepokseen. Syventymättä vielä tässä yhteydessä kysymykseen, missä määrin tällaisella ajatuskannalla on oikeutusta, on vain korostettava, ettei alkajaissäkeistä voida saada sille tukea. Sillä ne sopivat aivan hyvin Iliaaseen sen meille säilyneessä muodossa. Runoilijan tarkoituksena on ainoastaan lyhyesti viitata runoelman pääaiheeseen, joka samalla on siinä kuvattujen tapahtumien lähtökohta.

Myös on väitetty, että johdantosäkeet muka kuvastavat alkukantaisempaa sodankäyntiä kuin sitä, joka on Iliaalle ominainen. Kaatuneiden ruumiit näet eivät jää petojen ja lintujen ruoaksi, vaan taistelevat puolet sopivat nimenomaisesti aselevosta ruumiiden hautaamiseksi. Kun johdantosäkeissä sanotaan sankarien ruumiiden jääneen eläinten raadeltaviksi, tämä siis ei ole sopusoinnussa runoelmassa esiintyvän kuvauksen kanssa. On totta, että tässä on havaittavana näennäinen ristiriita. Mutta on muis-

tettava, että on kysymys runosta eikä historiallisesta todellisuudenkuvauksesta. Johdantosäkeet ilmaisevat runollisessa muodossa vain sen, että ruumiit jäivät virumaan taistelukentälle sielun matkatessa manalan haltian luo. Iliaassa on toisiakin kohtia, joissa sanotaan petolintujen saavan ruokaa kaatuneiden ruumiista, ja niin tietysti tapahtuikin, jos ruumiit syystä tai toisesta jäivät hautaamatta. Todellisuudessa siis johdantosäkeiden ja meille säilyneen Iliaan välillä ei ole ristiriitaa.

Johdantosäkeiden jälkeen alkaa tapahtumien kuvaus välittömästi vauhdikkaana ja suorastaan draamallisen tehokkaana. Eepillistä leveyttä on Iliaan ensimmäisessä runossa tuskin nimeksikään. Tapahtumat vyöryvät vuolaana virtana kohti Akhilleuksen ja Agamemnonin välirikkoa. Käyttämällä nopeata vauhtia runoilija on tahtonut juuri antaa kuvaukselle eräänlaisen voimakkaan alkusoiton luonteen. Hän ei kuvaa sanallakaan tapahtumapaikkaa, ei määrittele tapahtuma-aikaa eikä myöskään piirrä kuvaa toimivista henkilöistä. Agamemnonia hän ei edes mainitse nimeltä, vaan puhuu Atreuksen pojasta. Tapahtumien tausta edellytetään täten ilman muuta tunnetuksi, niinkuin se jokaiselle kreikkalaiselle olikin. Väärä on sellainen johtopäätös, jonka joku on tehnyt, että runoilija jättää tärkeitä seikkoja pelkästään lukijan aavistelun varaan. Niin asiaa ei saa käsittää. Lukijat tunsivat Troian sodan vaiheet ja sen sankarit kaikkia yksityispiirteitä myöten. Sen vuoksi oli taustakuvaus tarpeeton.

Heti tapahtumasarjan alussa tulee korostetuksi Homeroksen runoelmissa kauttaaltaan ilmenevä periaate, ettei mitään käänteen tekevää tahi merkityksellistä tapahdu ilman jonkun jumalan suoranaista vaikutusta. Niinpä Akhilleuksen ja Agamemnoninkin riidan perimmäinen aiheuttaja on jumala, Apollo. Hän vihastuu Agamemnoniin sen johdosta, että tämä kohteli herjaavasti ja töykeästi hänen pappiaan Khrysestä, joka oli saapunut kreikkalaisten leiriin lunastaakseen vapaaksi tyttärensä. Khryses tarjosi tyttärestään, joka sotasaaliina oli joutunut Agamemnonin orjattareksi, »lukemattomat lunnaat», mutta Agamemnon karkoitti Apollon papin leiristä uhaten hänen henkeään. Apollo kuulee pappinsa rukouksen, kun tämä anoo kreikkalaisille kostoa kärsimänsä kohtelun johdosta. Pelottavana jumala laskeutuu Olympon korkeuksista:

Jous oli harteillaan sekä ummiskantinen viini.
Helskyi nuolet siin', olat heilui, askelin vinhoin
riensi hän vimmoissaan, kuin yö hän synkkänä kulki.
Kauas laivoilt' istui hän sekä laski jo nuolen;
joikui jous hopeainen, senp' oli kaamea raiku.
Muuleja ensin kaasi ja nopsia koiria, noista
itse jo ihmisihin pian käymään kärkevät nuolet
käänsi, ja kuolinnuotiot siell' yhä leimusi taajaan.

Apollo esiintyy tässä sairautta ja kuolemaa tuottavana jumalana, joka suuntaa nuolensa kreikkalaisiin sitä halukkaammin, kun hän muutenkin Iliaassa on troialaisten puolella. Voidaan todeta, että näissä piirteissä on säilynyt jälkiä Apollon alkuperäisestä luonteesta. Vasta vähitellen hän oli saanut sen loistavan henkistyneen olemuksen, joka eräissä Homeroksen runojenkin kohdissa sitten on hänelle ominainen.

Näiden mahtavasti vaikuttavien alkutahtien jälkeen seuraavat ne tapahtumat, jotka varsinaisesti aiheuttavat Agamemnonin ja Akhilleuksen riitautumisen. Hera, kreikkalaisten suojelijajumalatar, herättää Akhilleuksessa ajatuksen sotajoukon koolle kutsumisesta neuvottelemaan siitä, miten turmio vältettäisiin. Kymmenentenä päivänä ruton alkamisesta Akhilleus siis kutsuttaa kansan kokoukseen, jossa hän kohdistaen sanansa kreikkalaisten ylipäällikköön, Agamemnoniin, huomauttaa, että rutto uhkaa tuholla koko sotajoukkoa. Pian on niiden, jotka tahtovat välttyä kuolemalta, käännyttävä kotimatkalle. Akhilleus pitää selvänä, että rutto on Apollon aiheuttama. Ennuspapin on ilmoitettava, mistä jumalan viha johtuu.

Nyt nouseekin puhumaan Kalkhas, kreikkalaisten etevin tietäjä. Hän ei kuitenkaan sano rohkenevansa ilmaista tietoaan, ennen kuin Akhilleus on luvannut hänelle suojelustaan Agamemnonia vastaan, jonka hän arvelee suuttuvan siitä, mitä hänellä on lausuttavana. Akhilleus vannookin puolustavansa tietäjää ketä vastaan tahansa, olkoonpa sitten kysymyksessä vaikka itse Agamemnon, joka on mahtavin kaikista kreikkalaisista. Silloin Kalkhas ilmoittaa, että Apollon vihan on aiheuttanut Agamemnon herjatessaan tämän pappia ja hylätessään hänelle tarjotut lunnaat. Khryseen tytär on siis palautettava isälleen ja toimitettava Apollolle sovitusuhri.

Agamemnon leimahtaa tämän kuullessaan ankaraan kiukkuun. Se kohdistuu tietäjään, jota kohtaan hänellä ilmeisesti on vanhaa kaunaa. Hän vakuuttaa kiintymystään Khryseen tyttäreen, jota hän muka ei vaihtaisi puolisoonsa Klytaimestraankaan. Mutta siitä huolimatta hän on valmis luovuttamaan neidon takaisin, koska kerran yhteinen etu sitä vaatii. Kuitenkin hänen on saatava täten menettämästään osuudesta korvaus. Hän on saanut Khryseen tyttären vallatusta saaliista kunnialahjana, ja hän haluaa heti saada sijaan toisen.

Tämä vaatimus panee Akhilleuksen ankarasti kiivastumaan. Hän näkee siinä liiallista oman voiton pyyntiä. Saaliit on jo jaettu, eikä uusi jako voi tulla kysymykseen. Hän kehoittaa Agamemnonia odottamaan, kunnes Troia on valloitettu. Silloin tämä on saava kolmin- ja nelinkertaisen korvauksen Khryseen tyttärestä.

Mutta Agamemnon ei tyydy odottamaan. Hän selittää Akhil-

leuksen sanat niin, että hänen yksin on oleva pakko jäädä vaille kunnialahjaa, kun taas toiset saisivat pitää omansa. Jolleivät kreikkalaiset hyvällä suostu antamaan hänelle uutta kunnialahjaa, hän uhkaa ottaa sen väkisin vaikkapa Akhilleukselta itseltään tahi joltakulta muulta päälliköltä. Korostaen siten loukkaavalla tavalla ylemmyyttään hän näennäisen huolettomasti ja välinpitämättömästi huomauttaa, että sitä on tilaisuus myöhemminkin harkita. Nyt on ryhdyttävä toimiin Khryseen tyttären palauttamiseksi. Saattojoukon mahdollisena johtajana hän mainitsee kolmen muun päällikön lisäksi Akhilleuksen viitaten täten jälleen loukkaavasti hänen ja Akhilleuksen välillä vallitsevaan alistussuhteeseen.

Agamemnonin omaksuma ylhäinen asenne saattaa Akhilleuksen suuttumuksen yhä yltymään. Hän uskoo Agamemnonin pyrkivän vain loukkaamaan häntä ja riistämään häneltä hänen saamansa kunnialahjan. Karkeasti solvaten hän nimittää Agamemnonia häpeämättömäksi, ahneeksi ja julkeaksi. Akhilleus ei sano saaneensa kiitosta siitä, että hän torjuu troialaisten kovimmat hyökkäykset. Kuitenkaan hänellä ei ole henkilökohtaisesti mitään syytä vihata troialaisia. Ainoastaan Agamemnonin ja Menelaoksen vuoksi hän on lähtenyt sotaretkelle. Saaliista, joka saadaan, Agamemnon ottaa enimmän puolen, ja vain hiukkasen tulee Akhilleuksen osalle. Mutta niinpä hän ei aiokaan enää jatkaa, vaan sanoo lähtevänsä laivoineen takaisin kotimaahansa Thessaliaan.

Akhilleuksen sanat osoittavat, että hänen ja Agamemnonin välit ovat jo aikaisemmin olleet kireät. Vielä selvemmin tämä ilmenee Agamemnonin vastauksesta. Sitä helpompi on ymmärtää, etteivät he tässä tilaisuudessa voi pidättää itseään, vaan että heidän välilleen nyt puhkeaa ilmi riita. Agamemnon leimaa Akhilleuksen lähtöaikeet pelkuruudeksi ja kehoittaa häntä vain pakenemaan. Hän ei sano tarvitsevansa Akhilleusta, sillä hänellä on riittävästi joukkoja ja häntä suojaa ylijumala Zeus, joka on ylivaltiaan korkea neuvonantaja. Akhilleuksen ei ole syytä ylpeillä voimastaan, sillä se ei ole hänen omaa ansiotaan, vaan jumalien suoma. Ja näyttääkseen, että hän on Akhilleusta mahtavampi, Agamemnon ilmoittaa ottavansa korvauksen Khryseen tyttärestä juuri Akhilleukselta. Hän on noutava Akhilleuksen teltasta kukkeaposkisen Briseiksen, jonka Akhilleus oli saanut kunnialahjanaan saaliista.

Riita on nyt ehtinyt huippukohtaansa. Agamemnonin ylimieliset sanat ovat saattaneet Akhilleuksen suunniltaan. Hän on jo vetämässä miekkansa vyöltään surmatakseen Agamemnonin, kun taivaasta saapuu Heran lähettämänä Athene häntä hillitsemään. Vain Akhilleus näkee jumalattaren, muille tämä on näkymätön. Athene kehoittaa sankaria tyyntymään ja sanoo, että hän on vielä saava Agamemnonilta kolminkertaisen hyvityksen. Hänen on

vain maltettava mielensä ja noudatettava jumalatttaren neuvoa. Akhilleus katsookin parhaaksi totella, mutta vihaansa hän ei hillitse. Hän suuntaa Agamemnoniin uuden solvaustulvan nimittäen tätä juomariksi, jolla on koiran julkeat silmät, mutta kauriin arka sydän. Taistelemaan Agamemnonissa ei ole miestä, mutta kyllä riistämään kunnialahjat niiltä kreikkalaisilta, jotka rohkenevat asettua häntä vastustamaan. Akhilleus ei enää puhu kotimatkasta, sen jälkeen kun Agamemnon on nimittänyt sitä paoksi. Mutta hän keksii toisen yhtä tehokkaan keinon. Hän ei aio enää ottaa osaa taisteluihin. Näyttäen valtikkaa, jota puhevuoron käyttäjä sotaväen kokouksessa aina piti kädessään, hän lausuu sanat, joilla on oleva ratkaiseva vaikutus Iliaan tapahtumiin:

Vaan minä sen sanon sulle ja vahvan myös valan vannon
valtikan kautta nyt tään, jonk' ei ota lehteä, oksaa
varsi sen koommin kuin jäi vuoristoon emärunko,
ei tee silmuja, sill' ylt'ympäri leikkasi lehvät
vaski ja kuoren; vaan käsin kantaa poiat akhaijein
nyt sitä, kansan tuomarit, joill' ikisääntöjä Zeun on
valvoa, vaalia virka; ja näin vala vahva se kuuluu:
kerran Akhilleut' aattelevat polot poiat akhaijein
kaivaten kaikki; et silloin voi, miten tuskaeletkin,
torjua, kun moni sortuu, jonk' on kaatanut kalmaan
Hektor, miesten surma, ja sun sydänjuurtasi kaivaa,
että akhaijien parhaimman panit arvoa vaille.

Nyt puuttuu puheeseen vanha Nestor, Pyloksen hallitsija, joka on kreikkalaisista päälliköistä taitavin sanankäyttäjä ja viisain neuvonantaja. Hän huomauttaa, että Akhilleuksen ja Agamemnonin kiistasta on iloa vain troialaisille. Vedoten siihen, että hän on ottanut osaa entisaikojen taisteluihin, jollaisia silloinen sukupolvi ei enää kykenisi kestämään, hän kehoittaa kiistelijöitä ottamaan huomioon hänen neuvonsa. Agamemnon älköön riistäkö Akhilleukselta tämän kunnialahjana saamaa neitoa. Akhilleus taas puolestaan suokoon Agamemnonille kunnioituksen, jota ylivaltiaalla on oikeus vaatia. Nestor pyytää Agamemnonia sopimaan riidan Akhilleuksen kanssa, sillä tämä on kreikkalaisten suojamuuri ankarassa sodassa.

Mutta Nestorin kehoitukset jäävät tehottomiksi. Agamemnon ei sano voivansa sallia, että Akhilleus asettuu kaikkien muiden yläpuolelle ja että tämä syytää suustaan yhtämittaisia solvauksia. Akhilleus taas kieltäytyy tunnustamasta Agamemnonia määrääjäkseen. Hän ei tosin ole nostava kättään puolustaakseen laillista oikeuttaan Briseikseen. Mutta jos Agamemnon aikoo viedä häneltä vielä jotakin muuta, on ylivaltiaan veri punaava hänen keihäänsä. Tämä uhkaus on turha, koska Agamemnonilla ei ole tällaisia aikeita. Mutta Akhilleuksen täytyy viimeisenä

sananaan lausua sellaista, joka kuvastaa hänen uhmaavaa ja taipumatonta mieltään.

Kokous päättyy tähän ja päälliköt hajaantuvat kukin taholleen. Khryseen tytär saatetaan laivaan, joka Odysseuksen johdossa lähtee viemään häntä kotiseudun rantaan. Sotaväki suorittaa puhdistusmenot ja toimittaa suuren teurasuhrin Apollolle, joka ottaa sen vastaan suopein mielin. Sen jälkeen Agamemnon toteuttaa uhkauksensa ja lähettää airuet noutamaan Briseistä Akhilleuksen teltasta. Airuet saapuvat arkaillen tehtäväänsä suorittamaan, mutta Akhilleus ei näytä suuttumustaan heille, vaan kehoittaa heti uskollista seuralaistaan ja parasta ystäväänsä Patroklosta tuomaan neidon airuiden vietäväksi. Mutta hän toistaa airuiden kuullen vakuutuksensa, ettei hän aio torjua turmaa, joka on uhkaava kreikkalaisia hänen pysyttäytyessään poissa taistelusta. Airuet ottavat mukaansa Briseiksen, joka ei seuraa heitä mielellään. Täten runoilija mestarillisesti vain lyhyellä viittauksella luonnehtii Briseiksen suhteen Akhilleukseen. Enempää hän ei siihen puutu, sillä Akhilleuksen katkeruus ei saa johtua siitä, että Briseis on hänelle rakas, vaan yksinomaan siitä, että hän on kärsinyt verisen loukkauksen.

Kun airuet ovat lähteneet, puhkeaa Akhilleus itkuun. Homeroksen sankarit näet yhtä vähän kuin Kalevalan uroot pidättävät kyyneleitään silloin, kun heidän tunteensa vaativat purkautumista. Akhilleus istuutuu yksikseen rannalle katsoen tummana siintävää merta ja rukoilee kuolematonta äitiään. Hän valittaa lyhyttä elämän arpaansa, johon kuitenkin piti liittyä himmenemätön kunnia. Mutta nyt on Agamemnon senkin häneltä riistänyt. Thetis kuulee poikansa valituksen ja saapuu meren syvänteistä hänen viereensä. Hyväillen häntä jumalatar-äiti tiedustelee, miksi hän itkee. Akhilleus kertoo, mitä on tapahtunut, vaikka hän tietääkin äitinsä jumalattarena olevan kaikesta ilmankin selvillä. Mutta niinkuin eräs vanhan ajan selittäjä jo on huomauttanut, murheen huojentamiseksi on tapana kertoa niillekin, jotka kaiken tietävät. Akhilleuksen kertomus on psykologisessa osuvuudessa todellinen pieni mestariteos. Oman osuutensa riidan syntymiseen hän sivuuttaa ja vierittää syyn tapahtuneesta kokonaan Agamemnonille. Hän pyytää äitiään toimittamaan ylijumalan Zeuksen avulla hänelle hyvityksen. Zeuksen olisi annettava troialaisten saada yliote, niin että nämä pääsisivät tunkeutumaan kreikkalaisten laivaleiriin. Silloin Agamemnon kaipaisi kipeästi miestä, jota hän nyt on loukannut. Thetis oli kerran, kun jumalat olivat nousseet kapinaan Zeusta vastaan, toimittanut ylijumalalle ratkaisevan avun. Siihen ansioonsa hänen nyt on vedottava taivuttaakseen Zeuksen suostumaan pyyntöönsä. Thetis yhtyy poikansa valitukseen. Kohtalo on suonut Akhilleukselle vain lyhyen elämän, jota vielä murhe

näin synkistää. Miksi sinut synnytinkään, huudahtaa Thetis haikeasti. Han lupaa mennä Olympokseen täyttääkseen Akhilleuksen pyynnön. Mutta sen hän voi tehdä vasta kahdentenatoista päivänä. Sillä jumalat ovat kaikki edellisenä päivänä lähteneet juhlaan aithiopialaisten luokse. Heidän palattuaan Thetis on suorittava tehtävänsä.

Akhilleus jää yksin vihansa valtaan. Mutta Odysseus saapuu mukanaan Khryseen tytär laivoineen neidon kotivalkamaan. Kytkettyään laivan rantaan hän nousee maihin seuralaisineen, jotka noutavat laivasta Apollolle tarkoitetut uhrit. Astuen alttarin luo Odysseus palauttaa isälle hänen tyttärensä. Sitten toimitetaan Apollolle uhri ja rukoillaan, että jumala taltuttaisi vihansa ja lakkaisi ampumasta ruttonuolia kreikkalaisiin. Uhriaterian jälkeen kreikkalaiset viettävät päivän suostuttaen laululla Apolloa. He virittävät ylistyshymnin ruton torjuja-jumalalle, ja Apollo kuulee heidän rukouksensa. Yön he viettävät rannalla laivansa luona, ja aamun tultua he lähtevät paluumatkalle. Pian he ovat jälleen leirissään.

Mutta heti kun jumalat kahdentenatoista päivänä palaavat Olympokseen, Thetis lähtee täyttämään Akhilleuksen pyyntöä. Meren syvänteistä hän nousee jumalien vuorelle, jonka korkeimmalla huipulla hän tapaa Zeuksen istumassa yksinään. Thetis lankeaa ylijumalan jalkojen juureen ja pyytää Zeusta auttamaan Akhilleusta takaisin kunniaan. Hän perustelee pyyntöään vain lyhyin viittauksin. Kun Zeus on vaiti, eikä vastaa mitään, Thetis katkerasti kehoittaa ylijumalaa edes ilmaisemaan kieltonsa. Silloin Thetis on näkevä, että Zeus pitää häntä jumalista vähäarvoisimpana. Zeus on vaivaantunut, sillä hän sanoo pelkäävänsä, että Thetiksen pyyntöön suostuminen saattaa hänet riitaan puolisonsa Heran kanssa, joka suosii kreikkalaisia ja vihaa troialaisia. Hän mainitsee Heran muutenkin aina väittävän hänen olevan troialaisten puolella. Niinpä Zeus kehoittaa Thetistä nopeasti poistumaan, ettei Hera häntä huomaa. Mutta Thetiksen pyynnön hän lupaa täyttää, vieläpä antaa päännyökkäyksellä suostumuksensa peruuttamattoman merkin:

Virkki ja kulmia Zeus sysitummia nyökkäsi, silloin
suortuvat taivahiset alas vyöryi, valtiasotsaa
kaartaen kuolematonta, ja järkkyi suuri Olympos.

Näiden mahtavien säkeiden jälkeen joudumme Olympoksen jumalain perhepiiriin. Thetiksen poistuttua Zeus astuu asuntoonsa. Hänen tullessaan jumalat nousevat istuimiltaan ja käyvät häntä vastaan. Niin he osoittavat kunnioitusta ylijumalalle. Mutta Hera on huomannut Thetiksen käynnin ja aloittaa perheriidan. Hän valittaa, että Zeus, jota hän nimittää juonien hauto-

jaksi, tekee salaisia päätöksiä uskoutumatta hänelle, puolisolleen. Zeus vastaa arvokkaasti, että Hera saa kuulla kaiken, mikä hänen on tarvis tietää, mutta ettei hän voi päästä osalliseksi jokaisesta salaisimmastakin Zeuksen aivoituksesta. Hera torjuu loukkaantuneena ajatuksen, että hän haluaisi urkkia salaisuuksia. Mutta nyt hän aavistaa, että Thetis on taivuttanut Zeuksen päätökseen, joka on tuottava surman monelle kreikkalaiselle. Kun Zeus täten huomaa, että Hera on päässyt selville asiasta, jonka hän on halunnut pitää salassa, hän närkästyy ja kehoittaa ankarin sanoin puolisoaan vaikenemaan. Hän on saanut kylläkseen Heran alituisesta urkinnasta. Uhkaapa hän käydä suorastaan omin käsin kurittamaan puolisoaan, jollei tämä ota huomioon hänen varoitustaan. Hera pelästyy ja vaikenee. »Synkkeni taivahiset, salivieraat Zeun, ilo sammui.» Silloin Hefaistos, taivainen seppä ja tulen jumala, ryhtyy palauttamaan Olympoksen saliin sen tavanomaista iloista tunnelmaa. Äidilleen Heralle kohdistamissaan sanoissa hän kehoittaa tätä malttamaan mielensä. Tora kuolevaisten ihmisten vuoksi on hänen mielestään joutavaa. Niinpä on Heran lempeällä sanalla lepytettävä Zeus. Ylijumalaa ei kuitenkaan kukaan kykene vastustamaan. Leikillisin käänteín Hefaistos kertoo tapauksesta, jolloin hän koetti vanhempiensa välisessä riidassa auttaa äitiään. Tuloksena oli, että Zeus lennätti hänet alas taivaalliselta kynnykseltä ilmojen halki Lemnos saarelle. Hefaistoksen lystikäs puhe karkottaakin painostavan tunnelman. Hera alkaa jo hymyillä, ja kun Hefaistos tarjoilijana puuhaten ojentaa jumalille nektarimaljat, palaa ilo raikuvana jumalien pitopöytään. Apollo virittää soittonsa ja runottaret esittävät vuorolaulujaan. Vasta illalla jumalat hajaantuvat asuntoihinsa, jotka Hefaistos aikoinaan oli jokaiselle rakentanut. Zeuskin käy nukkumaan puolisonsa Heran keralla.

2. runo.

AGAMEMNONIN UNI. VÄEN KOETTELU. LAIVOJEN LUETTELO.

Yöllä Zeus valvoo miettien, miten hän lupauksensa mukaisesti tuottaisi Akhilleukselle kunnian ja saattaisi monet kreikkalaiset tuhon omiksi. Hän kutsuu luokseen Unen, ja lähettää tämän Agamemnonin luo ilmoittamaan kuninkaalle, että tämän on nopeasti johdettava kreikkalaiset taisteluun. Nyt on hän valloittava Troian, sillä Hera on taivuttanut kaikki jumalat myöntymään troialaisten tuhoon. Unen haltija suorittaa tehtävän vanhan Nestorin hahmossa. Saatuaan nukkuessaan tällaisen ohjeen

Agamemnon vielä aamulla herätessään on kuulevinaan korvissaan kehoituksen, jonka hän arvaa ylijumalan antamaksi. Kiireesti hän panee airuet kutsumaan sotilaat kokoukseen. Ennen sen alkamista hän pitää neuvottelun päälliköiden kanssa. Hän kertoo unensa, ja korostaa, että kreikkalaiset on saatava varustautumaan taisteluun. Mutta yllättävästi hän sanoo aikovansa ensiksi koetella sotajoukkoa ja käskeä sitä pakenemaan laivoilla kotimaahan. Päälliköitä hän pyytää kutakin kohdastaan sotilaita pidättämään. Tällainen tilanteeseen erittäin huonosti soveltuva koe pannaankin toimeen. Kun sotajoukko on kerääntynyt majoistaan, niinkuin kimalaisten parvet purkautuvat kallion halkeamasta, se saadaan vaivoin järjestymään riveihin ja istuutumaan. Melu vaikenee, kun Agamemnon nousee puhumaan. Hän toteaa, etteivät kreikkalaiset ylivoimaisuudestaan huolimatta ole kyenneet valloittamaan Troiaa, vaikka sotaa on kestänyt yhdeksän vuotta. Laivat ovat lahonneet ja niiden köydet mädänneet. Kotona odottavat ikävissään vaimot ja lapset. Agamemnon kehoittaa kreikkalaisia lähtemään paluumatkalle, sillä Troiaa ei koskaan saada valloitetuksi.

Puheellaan Agamemnon ei tarkoita totta, vaan tahtoo vain, niinkuin hän on ilmoittanut aikomuksensa olevan, koetella miehiään. Mutta tulos on aivan päinvastainen, kuin hän on tarkoittanut. Niinkuin meren aallot myrskytuulen kiidättäminä vyöryvät kuohuen, niin alkavat kreikkalaiset nopeasti rientää laivoilleen noudattaakseen suoraa päätä ylipäällikkönsä kehoitusta. Ihmisvoima ei olisi enää kyennyt heitä hillitsemään. Heran, joka pitää huolta kreikkalaisistaan, täytyy lähettää Athene laivaleiriin saattamaan asiat oikeille raiteille. Athene tapaa Odysseuksen seisomassa hiljaa laivansa vieressä. Uros on syvästi närkästynyt sotilaiden menettelystä, mutta pitää nähtävästi kotimatkan estämistä mahdottomana. Athene valaa hänen mieleensä uskallusta. Hänen on taivutettava sotilaat malttamaan mielensä ja estettävä laivojen työntäminen vesille. Tunnettuaan äänestä jumalattaren Odysseus ryhtyykin toimeen. Hän rientää kokouspaikalle, tempaa Agamemnonin valtikan ja käännyttää takaisin sekä päälliköt että rivimiehet. Joukot virtaavat taas laivojen luota kokouspaikalle.

Silloin alkaa muiden vaietessa puhua Thersites, joka edustaa kansaa ja päällikköihin suuntautuvaa vastustushenkeä. Hän hyökkää äänekkäin herjauksin Agamemnonin kimppuun. Vaikkei runoilija sitä sanokaan, havaitsemme, että kaikki nyt ovat Odysseuksen asiaan puuttumisen johdosta oivaltaneet Agamemnonin todellisen tarkoituksen: Ylipäällikkö on vain tahtonut koetella miehiään. Mutta Thersites kehoittaa tovereitaan Agamemnonista välittämättä vain lähtemään kotimatkalle. Ylipäällikkö on suututtamalla Akhilleuksen tuottanut kreikkalaisille korvaamatto-

man vahingon. Tällaista puhetta Odysseus ei voi rankaisematta sallia. Hän käskee Thersitestä vaikenemaan, sillä tämä ei ole mies kiistelemään valtiaiden kanssa. Jos Thersites kerran vielä esiintyy niinkuin nyt, lupaa Odysseus totta totisesti riisua häneltä vaatteet ja karkottaa hänet ilki alastomana kokouspaikalta. Sen sanottuaan Odysseus iskee valtikalla Thersitestä selkään niin kovasti, että kyynelet nousevat suunpieksijän silmiin. Näin tehdessään Odysseus saa naurajat puolelleen, eikä Thersites enää rohkene lausua sanaakaan. Kääntyen kokoontuneeseen sotajoukkoon päin Odysseus sitten pitää kehoituspuheen. Hän viittaa lupaukseen, joka sotaretkelle lähdettäessä oli annettu Agamemnonille. Oli vakuutettu, että paluumatkalle käännyttäisiin vasta sitten, kun Troia olisi vallattu. Odysseus sanoo ymmärtävänsä miesten koti-ikävän, kun sotaretki on muodostunut näin pitkäaikaiseksi. Mutta rohkaistakseen kreikkalaisia hän palauttaa mieliin enteen, jonka he olivat nähneet kokoonnuttuaan lähtösatamaansa Auliiseen: Kyy oli niellyt yhdeksän varpusta. Enteen oli Kalkhas tulkinnut siten, että sota on kestävä yhdeksän vuotta ja että Troia siis valloitetaan kymmenentenä vuonna. Kreikkalaisten sotilaiden on jäätävä paikoilleen, sillä pian on oleva enteen toteutumisen aika.

Yhtä nopeasti kuin Agamemnonin koe herätti kreikkalaisten koti-ikävän, vaihtuu se nyt sotaiseksi innostukseksi. Riemuhuudoin sotajoukko osoittaa Odysseukselle suosiotaan. Näin syntyneeseen taisteluhenkeen vetoaa Nestor ehdottaessaan, että Agamemnon järjestäisi miehet taisterivistöihin heimoittain ja sukukunnittain. Siten kävisi paremmin ilmi kunkin rivimiehen ja päällikön todellinen kunto. Nestorin mielestä on turhaa neuvonpitoa ollut jo kylliksi, nyt on aika ryhtyä tosi toimeen. Agamemnon kiittää kreikkalaisten kunniavanhusta hänen neuvostaan. Mutta ylipäällikkö ilmaisee samalla huolensa sen johdosta, että hän on suututtanut Akhilleuksen turhan vuoksi. Hän myöntää olleensa riidan aiheuttaja. Tämä tunnustus tulee Agamemnonin suusta tässä yhteydessä odottamatta. Se ei näytä hyvin soveltuvan tilanteeseen, jonka Zeuksen lähettämä uni on luonut. Siinähän luvattiin Agamemnonille voitto troialaisista, ja sen tarkoituksenahan oli saada kuningas johtamaan joukkonsa taisteluun Akhilleuksen poissaolosta välittämättä. Kun Agamemnon nyt lisäksi lausuu, ettei hän epäile taistelun onnellista lopputulosta, jos hän vain pääsee sovintoon riitaveljensä kanssa, on se vielä vähemmän sopusoinnussa unen aiheuttaman luottavaisen mielialan kanssa. On kuin runossa tällä kohdalla olisi uni kokonaan unohdettu. Seuraavassa tuokiossa Agamemnon on kuitenkin valmis alkamaan taistelun. Ensin on sotilaiden vain käytävä aterialle. Sillä sen jälkeen ei ole oleva lepohetkeä, ennen kuin yön hämy peittää maan. Jokaisen, joka yrittää välttää

taistelua, Agamemnon sanoo toimittavansa koirien ja lintujen ruoaksi.

Taas kaikuu sotajoukon riemuhuuto, niinkuin aalto pauhaten iskee rantakallioihin. Sotilaat hajaantuvat leiriin ja valmistavat nuotioilla ateriansa. Agamemnonin luo kerääntyvät kreikkalaisten huomattavimmat päälliköt toimittamaan uhria Zeukselle, jolta Agamemnon rukoilee menestystä alkavassa taistelussa. Mutta Zeus ei kuule rukousta, vaan pitää kreikkalaisia varten varalla ankaria vaivoja. Kun uhriateria on nautittu, kehoittaa Nestor antamaan airuille käskyn kutsua joukot taisteluasuisina koolle laivojen luokse. Päälliköt rientävät järjestämään osastojaan, ja heidän mukanaan kulkee päilyväsilmä Athene jumalatar innostaen ja rohkaisten kreikkalaisia:

Kohtapa sorjemp' on sota heistä jo kuin kotimatka
laivoin kaarevin laskettaa sulo-syntymämaahan.

Taisteluun lähtevää sotajoukkoa kuvataan viidellä perättäisellä vertauksella. Niinkuin metsäpalo loimuaa vuoren harjanteella, niin välkkyvät lähtijäin varustukset. Niin monilukuiset kuin ovat lintujen parvet, jotka kirkuen laskeutuvat Kaystrios joen viereiselle niitylle, niin monet laumat tulvivat laivojen luota Skamandroksen kentälle. Kreikkalaiset järjestyvät yhtä tiheinä rivistöinä, kuin sakeina kiehuvat kärpäset parveilevat navetassa kevätaikaan kiulujen ympärillä. Päälliköt asettavat kunkin miehen paikalleen, niinkuin paimenet selvittävät epäjärjestykseen joutuneen lauman. Niinkuin sonni kohoaa kaiken karjan yläpuolelle, niin on Agamemnon päälliköiden keskuudessa vertaa vailla.

Sitten seuraa pitkä päälliköiden ja heidän johdossaan olleiden laivojen luettelo, jossa mainitaan kussakin laivassa saapuneiden miehien lukumäärä. Luettelo on laadittu seutukunnittain maantieteellisessä järjestyksessä. Sen erillisyyttä on omiaan korostamaan, että runoilija sen alussa vetoaa uudelleen runottariin pyytäen heitä luettelemaan päälliköt ja valtiaat. Kun kolmisensataa säettä käsittävä luettelo on päättynyt, kuvataan kreikkalaisten lähtöä taisteluun jälleen uudella vertauksella. He kulkevat kuin kulovalkea, ja tanner huokaa heidän allaan kuin Zeuksen iskiessä maankamaraa ruoskallaan.

Mutta myös troialaiset on saatava varustautumaan taisteluun. Zeus lähettää sanansaattajansa Iriksen, sateenkaaren jumalattaren, Priamoksen luo, joka parhaillaan johtaa Troian päälliköiden neuvottelua. Esiintyen Priamoksen pojan, Politeen, hahmossa Iris ilmoittaa kreikkalaisten olevan lukemattomin joukoin tulossa kaupunkia kohti. Hektorin, troialaisten väkevimmän sankarin, on otettava johto ja huolehdittava siitä, että kaikki kaupungissa olevat sotilaat, niin troialaiset kuin muualta saapu-

neet, kukin päällikköjensä ohjaamina lähtevät taisteluun. Kehoitus oivalletaan jumalviestiksi, ja tuota pikaa Troian joukot ryntäävät kaupungin portista. Troialaiset järjestyvät kaupungin ulkopuolella olevalle kunnaalle. Heidänkin joukkonsa ja niiden päälliköt luetellaan paikkakuntien mukaisessa järjestyksessä, mutta paljon lyhyemmin kuin kreikkalaiset. Troian joukkojen luettelo käsittää ainoastaan puolisen sataa säettä.

3. runo.

VALAT. TÄHYSTELY MUURILTA. PARIKSEN JA MENELAOKSEN KAKSINTAISTELU.

Kolmas runo jatkaa ilman minkäänlaista pysähdystä toisen runon toimintaa. Troialaiset lähtevät liikkeelle kirkuen ja huutaen, kuten barbaarijoukot ainakin, kun taas kreikkalaiset astuvat ääneti, mutta sitä päättäväisempinä. Sankkana tupruava pöly saartaa marssivat joukot, niinkuin sumu vuorten huippuja.

Odottaisi, että nyt syntyisi taistelu, jossa Zeuksen päätös kävisi täytäntöön. Mutta niin ei tapahdu. Kaikki käy aluksi aivan toisin, kuin Agamemnonin unen perusteella olisi aihetta päätellä. Akhilleuksen vihaa ja sen luvassa olevia seurauksia ei kuitenkaan ole kokonaan unohdettu. Ne siirtyvät myöhempään ajankohtaan, sillä aluksi kuvaus suuntautuu tapauksiin, joilla ei ole lainkaan yhteyttä runoelman varsinaiseen johtoaiheeseen.

Kun kreikkalaisten ja troialaisten rivistöt ehtivät lähelle toisiaan, astuu troialaisten joukosta esille Paris vaatien urhoollisimpia kreikkalaisia kanssaan kaksinkamppailuun. Silloin ilmestyy hänen eteensä Menelaos, joka etsii tilaisuutta kostaakseen puolisonsa viettelijälle. Hänet nähdessään Paris säikähtää ja vetäytyy piiloon troialaisten rivien taakse. Sen havaitsee hänen veljensä Hektor, joka moittii häntä pelkuriksi. Taistelussa eivät auta Afroditen lahjat, vaan siinä tarvitaan voimaa ja rohkeutta, joita Parikselta puuttuu. Paris myöntää veljensä nuhteet oikeutetuiksi, mutta ilmoittaa olevansa valmis kaksintaisteluun Menelaoksen kanssa sellaisin ehdoin, että voittaja saa omakseen Helenan aarteineen ja sota katsotaan sillä päättyneeksi. Sekä kreikkalaisten että troialaisten on valalla sitouduttava noudattamaan tätä sopimusta. Hektor riemastuu kuullessaan tämän miehekkyyden ilmaisun ja astuu taistelevien joukkojen keskelle kuuluttaen kaikkien tiettäväksi Pariksen tekemän ehdotuksen. Hänelle vastaa kreikkalaisten puolesta Menelaos ilmoittaen suostuvansa tarjoukseen. Menelaos pitää kuitenkin välttämättömänä, että Priamos noudetaan Troiasta vahvistamaan valallaan sopimuksen,

sillä hän ei luota Priamoksen poikien vilpittömyyteen. Hektor lähettää airuet noutamaan Priamosta sekä tuomaan sopimuksen tekemisen yhteydessä toimitettavaa uhria varten tarvittavat teuraat. Agamemnon lähettää niin ikään airuen leiriin hakemaan uhriteuraan.

Iris tulee Helenan luo Troiaan tuomaan viestiä siitä, mitä on tekeillä. Helena kiirehtii kaupungin portille, missä hän tapaa appensa Priamoksen, joka tornissa istuen tähystelee kentälle. Priamos viittaa Helenan luokseen ja pyytää häntä mainitsemaan niiden kreikkalaisten päälliköiden nimet, jotka herättävät Priamoksen mielenkiintoa. Helena osoittaakin hänelle Agamemnonin, Odysseuksen, Aiaan ja Idomeneuksen. Runoilija ei välitä siitä, että Priamoksen kysymykset tässä tilanteessa sodan kymmenentenä vuonna ovat varsin epätodenmukaiset. Sillä olisihan Troian kuninkaalla jo aikaisemmassa vaiheessa pitänyt olla tilaisuus tutustua kreikkalaisten päällikköihin. Todellisuudessa ei myöskään ollut mahdollista erottaa kaukana kentällä olevien henkilöiden piirteitä. Sillä joukothan eivät olleet muurien alla, vaan suunnilleen puolivälissä rannasta. Mutta tällaisiin realistiselta kannalta moitittaviin epätarkkuuksiin ei ole syytä kiinnittää enempää huomiota. Helenan ja Priamoksen kohtaamisessa on sitä vastoin pantava merkille psykologinen hienovaraisuus, jolla runoilija käsittelee heidän suhtautumistaan toisiinsa. Priamos ei sanallakaan moiti Helenaa, joka kumminkin on aiheuttanut hänen kansalleen suuren onnettomuuden. Nimenomaisesti hän toteaa ritarilliseen tapaansa, ettei ole Helenan syy, vaan jumalien, että runsaskyynelinen sota on kohdannut Troiaa. Helena taas syyttää itseään katkerin sanoin, mutta tyyntyy Priamoksen rauhallisen esiintymisen ansiosta. Helenan olemuksesta säteilevää jumalaista kauneutta kuvataan viittaamalla vaikutukseen, minkä hän tekee Priamoksen ympärille kerääntyneisiin troialaisiin vanhuksiin. Hänen saapuessaan he kuiskaavat toisilleen, etteivät troialaiset ja kreikkalaiset syyttä kärsi pitkäaikaista vaivaa sellaisen naisen vuoksi. Mutta kuitenkaan he eivät soisi itsensä ja lapsiensa joutuvan tuhoon hänen vuokseen.

Airut tulee ilmoittamaan Priamokselle, että taistelevat puolet ovat sopineet Pariksen ja Menelaoksen kaksintaistelusta. Troian kuninkaan on saavuttava vahvistamaan sopimus. Priamos pelästyy poikansa takia, mutta noudattaa heti kehoitusta ja lähtee vaunuilla ajamaan rintamalinjalle. Hänen saavuttuaan toimitetaan uhri, ja Agamemnon esittää ääneen sopimuksen ehdot. Niille, jotka ehkä rikkovat valan, rukoillaan kirousta. Kun pyhä toimitus on suoritettu, Priamos sanoo palaavansa viipymättä Troiaan, sillä hän ei saata katsella rakkaan poikansa kamppailua. Priamoksen lähdettyä mitataan taistelupaikka ja heitetään arpaa siitä, kumpi ensimmäisenä saisi singota keihäänsä. Tämä etu lan-

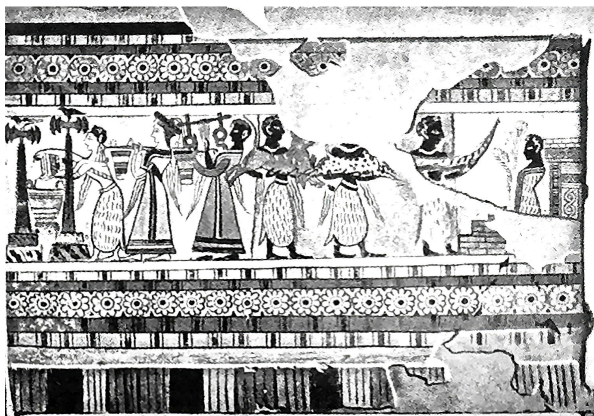
keaa Parikselle. Taistelijat pukeutuvat varustuksiin ja asettuvat paikoilleen molempien sotajoukkojen välillä olevalle aukealle. Paris sinkauttaa keihäänsä, joka osuu Menelaoksen pyöreän kilven alalaitaan. Nyt heittää keihäänsä Menelaos, ja saa heitolleen sellaisen voiman, että ase tunkeutuu Pariksen kilven ja haarniskan läpi ihotakkiin asti. Mutta taivuttaen ruumistaan Paris välttää tuhon. Silloin Menelaos tarttuu miekkaansa ja iskee sillä Parista kypärään, mutta terä särkyy kappaleiksi ja miekka putoaa maahan. Menelaos ei kuitenkaan hellitä, vaan tarttuen Parista kypärään ryhtyy laahaamaan häntä kreikkalaisten puolelle. Mutta Afrodite tulee suojattinsa avuksi katkaisten kypärän hihnan, niin että pelkkä kypärä jää Menelaoksen käteen. Kun Menelaos kääntyy Parikseen päin surmatakseen hänet vaskisin keihäin – yhtäkkiä on hänellä nyt toinen keihäs –, tavoittaa hän tyhjää, sillä jumalatar on keveästi temmannut Pariksen turvaan ja saattaa hänet pilveen kätkettynä Troiaan, kotinsa makuukammioon.

Sen tehtyään Afrodite käy kutsumassa Helenaa, joka kuitenkaan ei ole halukas lähtemään Pariksen luo. Hän tuntee jumalattaren, mutta suuttuneena hän moittii tätä siitä, että Afrodite tahtoo saattaa hänet Troian naisten pilkan kohteeksi, mikä olisi hänen osansa, jos hän yhä jakaisi aviovuoteen sellaisen miehen kuin Pariksen kanssa. Menköön Afrodite itse miehen luokse, jota hän niin rakastaa, ja ruvetkoon Pariksen vaimoksi tai orjattareksi. Sellaisista sanoista jumalatar ei voi olla ankarasti vihastumatta. Hän uhkaa yllyttää sekä kreikkalaiset että troialaiset tuhoisaan vihaan, niin että Helena saa surkean lopun, jollei hän heti noudata Afroditen tahtoa. Helena pelästyy ja seuraa jumalatarta, joka saattaa hänet määräpaikkaan. Siellä Afrodite sijoittaa Helenan istumaan vastapäätä Parista. Helena puhkeaa halveksiviin moitteisiin ja kehoittaa miestään uuteen kaksintaisteluun. Mutta huolehtiva rakkaus saa seuraavassa silmänräpäyksessä yliotteen, ja Helena varoittaa Parista vasta lähtemästä varomattomasti kamppailuun. Paris puolustaa huonoa menestystään sillä, että Athene muka auttoi Menelaosta. Lopuksi tapahtuu puolisoiden välillä täydellinen sovinto.

Mutta taistelukentällä Menelaos kiertelee kuin petoeläin etsien Parista. Ei edes kukaan troialainen voi ilmoittaa, mihin tämä on joutunut. Kukaan ei häntä piilottelisi, siinä määrin omakin väki häntä halveksii. Kun Parista ei löydy, huutaa Agamemnon troialaisille, että Menelaos on selvinnyt kaksintaistelusta voittajana ja että troialaisten siis on palautettava Helena ja tuotava sovitut lunnaat.

11. Apina kukkastarhassa.
Knossoksen palatsin seinämaalaus, osaksi rikkoutunut.

12. Vainajalle toimitetaan kuolinuhri.
Laulaja esittää ylistyslaulun kielisoitinta näppäillen. Kreetalainen sarkofagimaalaus Hagia Triadasta.

13. Tanssivia naisia.
Ylhäällä taaja katsojajoukko. Pienoisfresko Knossoksen palatsissa Kreetassa.

4. runo.

VALAT RIKOTAAN. AGAMEMNONIN TARKASTUSKÄYNTI.

Neljännen runon alussa näyttämö siirtyy hetkeksi Olympokseen, missä jumalat pitävät alituisia pitojaan. Zeus kiusoittaa Heraa ja Athenea siitä, että nämä eivät äskeisen kaksintaistelun aikana auttaneet Menelaosta, vaikka Afrodite suojeli lemmikkiään Parista. Zeus kysyy, ovatko kaikki jumalat nyt yhtä mieltä siitä, että Menelaos on katsottava voittajaksi ja sota päättyneeksi. Tällaiseen ratkaisuun Hera ei tyydy. Hän tahtoo, että Troia tuhotaan. Jollei niin tapahdu, hänen vaivansa ovat menneet hukkaan. Zeus lupaa perhesovun säilyttämiseksi suostua sodan jatkumiseen ja Troian hävittämiseen ehdolla, ettei Hera asetu vastustamaan, jos hän puolestaan joskus tahtoo tuhota Heralle mieluisan kaupungin. Sillä Troiaa ylijumala sanoo pitävänsä kaikista kaupungeista rakkaimpana. Siellä on hänelle aina uhrattu runsaimmat uhrit. Ilomielin Hera suostuu ehdotettuun vaihtokauppaan jättäen Zeuksen vastedes tuhottavaksi, jos tämä niin haluaa, sekä Argoksen että Spartan ja myös Mykenen, jotka hänelle ovat mieluisimmat. Zeuksen on heti lähetettävä Athene sotarintamaan yllyttämään troialaiset rikkomaan valoin vahvistamansa sopimuksen.

Athene on kehoituksettakin innokas suorittamaan tehtävän, joka hänelle Troian vihollisena on mieluinen. Kuin tähdenlentona hän tuiskahtaa taistelurintamien väliin. Erään troialaisen hahmossa hän sukeltautuu troialaisten riveihin ja etsii käsiinsä etevän jousimiehen Pandaroksen. Tätä hän yllyttää ampumaan nuolen Menelaokseen. Siitä kiittäisi häntä koko Troia ja ennen muita Paris. Pandaros noudattaa kehoitusta liiankin helposti – eihän hän voi vastustaa jumalattaren vakuutusvoimaa. Yksityiskohtaisesti kuvataan hänen jousensa ja sen virittäminen. Kärjekäs nuoli sinkoaa himokkaana Menelaosta kohti. Se osuu vyösolkien liittymäkohtaan ja haavoittaa ihoa. Tumma veri alkaa virrata haavasta. Agamemnon, joka seisoo Menelaoksen vieressä, pelästyy ankarasti veljensä vuoksi, mutta Menelaos huomaa, että nuolen väkäset eivät ole tunkeutuneet ruumiiseen. Haava on siis vaaraton. Agamemnon valittaa, että hän tuli tehneeksi troialaisten kanssa sopimuksen, josta nyt ehkä on seurauksena Menelaoksen kuolema. Mutta valan rikkojia on kohtaava ankara rangaistus:

Sillä sen mieleni aavistaa sekä tuntoni tuntee:
päivä se koittava on, pyhä jolloin Ilion sortuu,
kaatuu kansa ja kansan pää, Priamos pätöpeitsi.

Seuraavassa hetkessä Agamemnonin tulevaisuudenusko kuitenkin vaihtuu epätoivoksi. Jos Menelaos nyt kuolee, ei kreikkalaisia

voi estää lähtemästä kotimatkalle. Troia jää valloittamatta, ja Menelaoksen luut saavat maatua vieraalla maalla. Menelaos rauhoittaa veljeään vakuuttaen, ettei haava ole kuolettava. Paikalle kutsutaan kreikkalaisten etevin lääkäri, Makhaon. Tämä nykäisee nuolen haavasta, imee siitä pois veren ja asettaa sille parantavia yrttejä. Sen koommin ei haavasta enää ole puhetta.

Sillä aikaa kun Menelaoksen haavaa hoidetaan, troialaiset käyvät jälleen ryntäykseen. He käsittävät, että sopimus on tullut rikotuksi ja että sodan siis täytyy jatkua. Kreikkalaisetkin tarttuvat aseisiinsa. Agamemnon lähtee tarkastuskäynnille pitkin kreikkalaisten rivistöjä. Hän rohkaisee miehiä huomauttamalla, ettei Zeus voi auttaa valansa rikkojia ja pettureita. Jos hän näkee joidenkuiden arkailevan, hän kysyy ivallisesti, värisevätkö he kuin kauriin vasikat. Saavuttuaan Kreetan miesten ja heidän päällikkönsä Idomeneuksen luo hän kehoittaa tätä ylintä pitovierastaan kamppailuun yhtä uljaasti kuin aikaisemminkin. Idomeneus vastaa viileästi, ettei hän kaipaa rohkaisua. On syytä vain valaa intoa muihin kreikkalaisiin. Agamemnon kulkee tyytyväisenä edelleen ja kohtaa molemmat Aiaat. Kreikkalaisten joukossa on näet kaksi Aias-nimistä sankaria. Toinen, Telamonin poika, Salamiin ruhtinas, on Akhilleuksen jälkeen kreikkalaisista urhoollisin. Toinen, Oileuksen poika, lokrilaisten päällikkö, on kaimansa uskollinen taistelutoveri. Kumpikin on jo rientämässä taisteluun, kun Agamemnon heidät tapaa. Niinkuin musta pilvi länsituulen ajamana kiitää yli meren, niin sankkoina liikkuvat kummankin Aiaan johtamat rivistöt kohti vihollista. Agamemnonin ei ole tarvis heitä kehoitella, hän ilmaisee vain ilonsa nähdessään heidät niin taisteluintoisina.

Vanha Nestorkin on pylolaisineen valmistautumassa taisteluun. Taisteluvaunut asettuvat eturintamaan ja niiden taakse jalkaväki. Kuullessaan Nestorin antavan sotilailleen ohjeita taistelun varalle Agamemnon riemastuu ja kiittää Nestorin rohkeutta. Vanhuus saisi mieluummin olla jonkun toisen taakkana kuin Nestorin, jolla on nuorukaisen virkeä henki. Nestor vastaa, että hän itsekin mielellään soisi olevansa nuori, mutta että hän näinkin vielä voi sanoin neuvoa ja ohjata miehiään. Keihäitä heittäkööt nuoremmat, joilla on siihen voimaa.

Jatkaessaan kulkuaan Agamemnon havaitsee, että Odysseus saarelaisineen viivyttelee odottaen, että jokin toinen joukko ensiksi ryntäisi troialaisia vastaan. Agamemnon nuhtelee sen johdosta häntä ankarasti. Hän sanoo aina kutsuvansa ensimmäisenä pitopöytäänsä Odysseuksen, jonka siis olisi myös ensimmäisenä kiiruhdettava taisteluun. Odysseus torjuu moitteen sanoen Agamemnonin lörpöttelevän turhia. Ylipäällikkö onkin heti valmis peruuttamaan sanansa. Nyt ei ole aikaa pitempiin puheisiin:

Rientäös! Toiste me tään sopinemme; jos on sana nurja
lentanyt, tuuliin sen ikivallat hälvetä suokoot!

Mutta yhtä hanakkana Agamemnon käy jälleen moittimaan Diomedesta, Tydeuksen poikaa, Argoksen ruhtinasta, jonka hän tapaa seisomassa vaunuissaan taistelutoverinsa Stheneloksen vieressä. Agamemnon syyttää häntä arkailusta ja sanoo, ettei hän ole isänsä veroinen. Tydeuksen oli tapana rynnätä vihollista vastaan kauas muiden edelle. Diomedes ei vastaa mitään. Sen sijaan Sthenelos väittää heidän olevan isiään uljaammat, sillä olivathan he valloittaneet seitsenporttisen Teebankin. Mutta Diomedes kehoittaa kumppaniaan vaikenemaan. Hän huomauttaa, että Agamemnonilla on oikeus kannustaa kreikkalaisia taisteluun. Sillä vastuu sotatoimista on hänellä. Sen sanottuaan sankari hyppää vaunuista maahan, ja kaameasti helähtävät hänen varustuksensa.

Kreikkalaisten rivistöt etenevät jäljekkäin taukoamatta, niinkuin aallot toinen toistaan seuraten pauhaten vyöryvät meren kalliorantaan. Mutta he kulkevat ääneti. Troialaiset sitä vastoin astuvat eteenpäin meluten niinkuin määkivä lammaslauma. Heidän sotajoukossaan kaikuvat monien eri kansojen kielet. Troialaisia on rohkaisemassa sodan jumala Ares, kreikkalaisille taas antaa intoa Athene jumalatar. Mukana ovat myös ruumiillistuneet Kauhu, Pelko ja Riita.

Mutta kun rynnistäin päin joukkoa joukko jo pääsi,
törmäsi kilpeen kilpi ja peitseen peitsi ja miehet
urheat vastakkain, sopavaskiset; kumpurakilvet
yhteen iski, ja valtainen kävi ryske ja pauhu.
Rinnakkain soi vaikerrus sekä raikuva riemu,
kaattujen huuto ja kaatajien, maass' aaltosi hurme.
Niinkuin tunturivirtaa kaks sadetulvien aikaan
laaksoon vinhat tuo vesivyörteet, kuohumat suurten
lähtehien, alas syöksähtäin solan ontelon ouruun;
kauas vuorilleen veden pauhun kuulevi paimen:
niinpä nyt yhteensyöksyvien soi huuto ja melske.

Sitten seuraa kolme erillistä taistelukohtausta. Ensinnä saa surmansa eräs troialainen taistelija. Kun kreikkalainen päällikkö aikoo riistää kaatuneelta varustuksen saaliikseen, iskee toinen troialainen häntä keihäällä kylkeen. Kaatuneiden ympärillä syöksyvät kreikkalaiset ja troialaiset kuin sudet toistensa kimppuun. Telamonin poika Aias lyö kuoliaaksi nuoren troialaisen, joka kaatuu kuin solakkavartinen poppeli kirvesmiehen iskusta. Toinen troialainen suuntaa keihäänsä Aiaaseen, mutta keihäs ei osu tarkoitettuun maaliin, vaan lävistää yhden Odysseuksen kumppaneista. Kostaakseen toverinsa surman Odysseus vuorostaan iskee keihäänsä erään troialaisen sotilaan ohimoon. Tällaiset taistelun yksityiset vaiheet kuvataan Iliaassa yleensä samankaltaisin piirtein. Mihin osaan ruumista isku osuu, ilmaistaan tarkasti, samoin

kuin todetaan, että kuoleman yö peittää kaatuvan silmät. Asevarustusten kalskahtaminen maahan mainitaan niin ikään useasti.

Aiaan ja Odysseuksen rynnistyksen johdosta troialaisten etumaiset rivit alkavat vetäytyä taaksepäin. Apollo rohkaisee heitä vetoamalla siihen, ettei Akhilleus, heidän pelottavin vastustajansa, ota osaa taisteluun. Athene taas kiihottaa kreikkalaisia yhä suurempaan intoon. Jälleen kuvataan, miten kreikkalainen surmaa troialaisen, mutta sen jälkeen saa itse surmansa toisen troialaisen kädestä. Neljäs runo päättyy toteamukseen, ettei kukaan silminnäkijä olisi voinut moittia taistelua laimeaksi. Kentälle jää sinä päivänä moni troialainen ja kreikkalainen.

5. runo.

Diomedeen urotyöt.

Nyt astuu taistelun tuoksinaan Diomedes, joka on viidennen runon keskushenkilö. Athene antaa hänelle voimaa ja rohkeutta. Tulen loimuna hohtaa hänen kypäränsä ja kilpensä, kun hän ryntää sinne, missä kamppailu on kuumimmillaan. Heti hän surmaa troialaisen vaunutaistelijan ja valtaa hänen valjakkonsa. Troialaiset pelästyvät, ja Athene taivuttaa Areen lähtemään kanssaan syrjään taistelusta. Kreikkalaiset sankarit kaatavat vihollisia toisen toisensa jälkeen. Urhoollisimpana riehuu heidän joukossaan Diomedes, joka tunkeutuu troialaisten rivistöihin kuin tulvien paisuttama vuolas virta. Mutta Pandaros, joka sopimuksen vastaisesti ampui jousellaan Menelaosta, suuntaa nuolensa Diomedeeseen ja saa osuman sankarin oikeaan olkapäähän. Pandaros riemuitsee jo luullen tuottaneensa Diomedeelle surman. Mutta haava ei olekaan kuolettava, Sthenelos vetää nuolen irti ja Diomedes rukoilee Athenea parantamaan haavan. Athene kuulee rukouksen ja valaa hänen jäseniinsä uutta voimaa. Samalla jumalatar kieltää Diomedesta ryhtymästä taisteluun jumalien kanssa. Mutta jos Afrodite ilmaantuu kentälle, pitää hänen iskeä tätä terävällä vaskiaseellaan.

Diomedes rientää kamppailuun entistä rohkeampana ja surmaa joukon vihollisia, joiden nimet runossa luetellaan. Troialainen Aineias, Ankhiseen poika, jonka äiti on Afrodite jumalatar, näkee huolestuneena maanmiestensä rivien murtuvan ja kehoittaa Pandarosta lennättämään nuolen tuohon kreikkalaiseen, joka on troialaisille tuottanut niin suurta tuhoa. Pandaros kertoo äsken ampuneensa Diomedeelta hartian puhki. Että Diomedes siitä huolimatta voi riehua taistelussa, on selitettävissä ainoastaan jonkun jumalan ansioksi. Hänellä ei ole onnea jousineen, Pandaros toteaa.

Aineias kehoittaa silloin Pandarosta astumaan hänen viereensä sotavaunuihin, joilla he yhdessä karauttavat kohti Diomedesta. Sthenelos varoittaa jo Diomedesta uhkaavasta vaarasta, mutta tämä ottaa tyynenä vastaan hyökkäyksen, vaikka tietääkin, että Aineias on Hektorin jälkeen troialaisten urhoollisin taistelija. Pandaros heittää Diomedeeseen keihäänsä, mutta se ei puhkaise suojapanssaria. Diomedeen sinkauttama keihäs taas osuu suoraan Pandaroksen nenäluuhun ruhjoen hänen kasvonsa. Kuolleena hän suistuu vaunuista maahan. Aineias yrittää suojata kumppaninsa ruumista, mutta Diomedes heittää häntä suurella kivellä lonkkaan, niin että hän menettää tajuntansa. Tuho saavuttaisi nyt Aineiaan, jollei hänen äitinsä Afrodite rientäisi hänen turvakseen ja vaipallaan suojaisi häntä heittokeihäiltä. Sthenelos valtaa hänen valjakkonsa, kun taas Diomedes rohkenee käydä haavoittamaan keihäällään itse Afroditea. Jumalveri alkaa vuotaa Afroditen hennosta kädestä, johon Diomedes on iskenyt ihohaavan. Parkaisten hän päästää irti käsivarsiltaan Aineiaan ja jättää hänet Apollon turviin. Diomedes ei pelästy tekoaan, vaan käskee rakkauden jumalattaren pysyä poissa taistelun telmeestä.

Veljeltään Areelta Afrodite saa lainaksi hevoset, jotka kiidättävät hänet takaisin Olympokseen. Siellä hän heittäytyy äitinsä Dionen helmaan. Dione jumalatar mainitaan Homeroksen runoissa vain tällä kohdalla, mikä seikka on erityisesti pantava merkille. Hän lohduttaa tytärtään huomauttaen, että ennenkin ovat jumalat saaneet kärsiä ihmisten taholta väkivallantekoja. Mutta se ihminen, joka käy jumalia vastaan, ei elä kauan ja hänen lapsensa saavat turhaan odottaa isäänsä kotiin. Kun Dione kädellään pyyhkii pois veren, on Afroditen tuska heti poissa. Mutta Hera ja Athene, jotka ovat huomanneet Afroditen palanneen haavoittuneena, huomauttavat pilkallisesti, että rakkauden jumalatar kai on taas saattanut jonkun kreikkalaisen naisen Troiaan ja hyväillessään tätä raapaissut kätensä soljen neulaan. Hymyillen virkkoo Zeus Afroditelle, etteivät sotaiset tehtävät sovi hänelle, vaan että hänen on syytä pysyä häätoimien piirissä.

Taistelutanterella Diomedes karkaa Aineiaan kimppuun, vaikka näkee Apollon häntä suojaavan. Hän ei säiky jumalaa, vaan kolme kertaa hän hyökkää ja kolme kertaa Apollo torjuu hyökkäyksen. Kun hän yrittää neljättä kertaa, karkoittaa Apollo hänet kammottavasti huutaen. Sitten tämä vie Aineiaan Troian linnavuorella olevaan temppeliin, jossa Leto ja Artemis toinnuttavat sankarin entiselleen. Mutta taistelupaikalle Apollo jättää kuvan, joka on aivan Aineiaan kaltainen. Sen ympärillä riehuu kiivas kamppailu. Apollo kehoittaa sodan jumalaa Aresta valamaan rohkeutta troialaisiin. Ares noudattaa kehoitusta ja käskee Priamoksen poikia pelastamaan muka kaatuneen Aineiaan ruumiin. Hektoria yllyttää taistelemaan myös Lykian apujoukkojen pääl-

likkö Sarpedon, Zeuksen ja Europen poika. Hurjana ryntää Hektor kreikkalaisia vastaan, ja pian ilmestyy kentälle jalleen Aineiaskin, jonka saapuminen vahingoittumattomana toveriensa luokse täyttää nämä ilolla. Mutta kreikkalaisten rivit eivät hyökkäyksestä järky. Agamemnon käskee miehiään pysymään urhoollisina, sillä siten on helpompi säilyttää henkensä taistelussa. Niin sanoen hän heittää keihäänsä kohti erästä Aineiaan taistelutoveria, joka kaatuu. Aineias puolestaan surmaa kaksi kreikkalaista veljestä. Siitä vimmastuneena Menelaos etenee päin Aineiasta rinnallaan Nestorin poika Antilokhos. Aineiaan on pakko väistyä ja jättää surmaamiensa veljesten ruumiit kreikkalaisten korjattaviksi. Menelaos ja Antilokhos surmaavat kumpikin yhden troialaisen. Heidät näkee Hektor ja ryntää raikuvasti huutaen heitä kohti. Hänen vierellään kulkee itse sodan jumala Ares valtavaa keihästä heiluttaen. Havaitessaan jumalan Diomedes, joka on lähellä, ei rohkene käydä Hektorin kimppuun, vaan kehoittaa muitakin väistymään. Niinpä Hektor heti kaataakin kaksi kreikkalaista. Siitä tuimistuu Aias ja heittää keihäällä Aineiasta, mutta osuu tiellä olevaan toiseen troialaiseen. Kaatuneen varustuksia Aias ei kuitenkaan voi riistää, vaan hänen on pakko peräytyä.

Taistelun tuoksinassa kohtaavat toisensa lykialainen Sarpedon, Zeuksen poika, ja kreikkalainen Tlepolemos, Herakleen jälkeläinen. Kumpikin heittää yht'aikaa keihäänsä. Edellinen saa haavan reiteensä, kun taas jälkimmäistä kohtaa kuolettava isku kaulaan. Sarpedonin kantavat toverit kentältä, ja Tlepolemoksen ruumiin ottavat kreikkalaiset huostaansa. Tlepolemoksen kohtalon kostaa Odysseus surmaten yhteen menoon seitsemän troialaista. Useampiakin hän olisi kaatanut, jollei Hektor olisi ennättänyt väliin ja pakottanut kreikkalaisia väistymään hitaasti taaksepäin. Hektorkin, jonka auttajana on Ares, surmaa vuorostaan seitsemän kreikkalaista.

Niin monen kreikkalaisen surmaa Hera ei enää voi toimettomana sietää. Yhdessä Athenen kanssa hän lähtee Olympoksesta taistelutanterelle. Hera itse valjastaa hevoset ja Athene pukeutuu sotisopaan. Zeukselta he saavat luvan karkottaa Areen taistelusta. Saavuttuaan kentälle Hera rohkaisee kreikkalaisia kaikuvin kehoituksin, kun taas Athene asettuu Diomedeen rinnalle. Tämä on vaunujensa luona vilvoittamassa Pandaroksen nuolen iskemää haavaa. Jumalatar tarttuu vaunujen iespuuhun ja moittii sankaria siitä, ettei tämä ole mukana ottelemassa. Diomedes vastaa, että Athene itse varoitti häntä nostamasta asetta jumalia vastaan. Sen vuoksi hän on jättänyt taistelukentän Areen haltuun. Athene kuitenkin lupaa nyt auttaa häntä Arestakin vastaan. Juuri sodan jumalaa kohti on Diomedeen ohjattava taisteluvaununsa. Jumalatar itse asettuu niihin seisomaan hänen rinnal-

leen. Niinpä Diomedes käy taistelemaan itse Aresta vastaan. Hänet nähdessään sodan jumala tähtää keihäällään, mutta Athene tempaa sen kiinni lennosta. Diomedes heittää nyt keihäänsä, ja Athene ohjaa sen sodan jumalan vyötäisiin. Keihään kärki viiltää jumalan ihoon haavan. Ares karjaisee niin voimakkaasti kuin olisi ääni tullut yhdeksän tahi kymmenen tuhannen miehen suusta. Kauhu valtaa sekä kreikkalaiset että troialaiset. Haavoittunut sodan jumala poistuu Olympokseen, jossa hän saa ankarat nuhteet isältään Zeukselta:

Ainapa mielees on viha, riita ja riehuva taisto.
Äitisi Heren on sisu äksy ja hillitön sulla;
vaivoin tottelemaan hänet taltuttaa sana munkaan.

Pian on Areen haava parannettu, sillä kuolemattomien vammat eivät ole vaarallisia. Hera ja Athene palaavat hekin tehtävänsä suoritettuaan jumalien asuntoon.

6. runo.

Hektorin ja Andromakhen kohtaus.

Jumalien poistuttua kentältä taistelu jatkuu. Aias murtaa ensimmäisenä troialaisten rivit. Kreikkalaiset sankarit surmaavat kukin vastaansa sattuvat viholliset. Menelaos saa elävältä käsiinsä troialaisen Adrestoksen, joka rukoilee Menelaosta säästämään hänen henkensä. Menelaos onkin jo aikeissa lähettää hänet vankina leiriin, kun Agamemnon saapuu paikalle ja sanoo, ettei troialaisia saa sääliä. Omin käsin Agamemnon tappaa avuttoman vangin. Nestor kehoittaa voimakkaasti huutaen kreikkalaisia jatkamaan väistyvien troialaisten tuhoamista. Troialaiset joutuvat pakokauhun valtaan. Silloin Helenos, Priamoksen poika, troialaisten etevin tietäjä, rientää Hektorin ja Aineiaan luo pyytäen näitä estämään joukkojen pakenemisen muurien suojaan. Miehet on saatava rohkaistuiksi, niin että kreikkalaisten rynnistys voidaan pysäyttää. Sen jälkeen Hektorin on mentävä kaupunkiin, jossa hänen on käskettävä naisia lähtemään kulkueena Athenen temppeliin. Jumalatar, joka auttaa kreikkalaisia, on lepytettävä antimin, jotta hän torjuisi Diomedeen johtaman hyökkäyksen. Sillä Diomedes raivoaa väkevämmin kuin Akhilleus konsanaan. Hektor noudattaa Helenoksen neuvoa ja valaa troialaisiin uutta intoa. Sen tehtyään hän rientää juosten kaupunkiin.

Ei voi olla ihmetyttämättä tarkkaavaista lukijaa, että Hektor poistuu taistelusta sen ollessa vaarallisimmillaan. Olisihan joku vähemmän merkitsevä henkilö voinut toimittaa Helenoksen

hänelle antaman tehtävän. Selitys tähän omituiseen seikkaan on tietenkin löydettävissä siitä, että runoilijan oli keksittävä syy, jonka nojalla hän saattoi liittää runoelmaan Hektorin ja hänen vaimonsa Andromakhen kohtaamisen.

Taistelua käydään nyt lähellä Troian portteja. Sen tuoksinassa Diomedes kohtaa Glaukoksen, troialaisten puolella taistelevien lykialaisten apujoukkojen päällikön. Glaukos on tarusankarin Bellerofonin pojanpoika. Nähdessään hänen uljaan hahmonsa Diomedes kysyy, kuka hän on syntyjään. Onko hän kenties kuolemattomien jumalien heimoa. Siinä tapauksessa Diomedes ei aio ryhtyä hänen kanssaan taisteluun. (Näyttää siis unohdetun, että Diomedes vastikään on häikäilemättä käynyt jumaliakin vastaan.) Glaukos tuntee Diomedeen ja sanoo, että on turha tiedustella ihmisten sukujuuria:

Kuin kesälehtien kerrat, niin suvut ihmisienkin:
puistaa lehdet puist' alas tuuli, mut uusia versoo
taas vihannoituva metsä, kun alkanut on kevätaika;
niin suvut ihmisien: mikä kasvaa, taas mikä kuihtuu.

Sitten hän kertoo olevansa kuulun Bellerofonin pojanpoika ja esittää verraten laajasti tämän tarusankarin vaiheet. Diomedes toteaa riemastuen, että siis jo heidän isoisänsä ovat olleet kestiystäviä ja ettei heidän sovi vihamiehinä käydä toistensa kimppuun. Vastakin heidän on varottava iskemästä yhteen. On riittävästi muita, joita sopii ahdistaa. Ystävyyden merkiksi heidän on vaihdettava varustuksia. Sen he tekevätkin toisiaan kätellen ja vakuuttaen aina pysyvänsä ystävinä. Homeroksen tyylille ominainen yksityisseikan korostaminen ilmenee siinä, että sanotaan Glaukoksen varustuksen olleen enemmän kuin kymmenen kertaa arvokkaampi kuin Diomedeen. Edellinen oli kultainen, jälkimmäinen vaskinen. Samalla osoittautuu, kuinka suuren merkityksen runoilija panee omaisuusarvoille. Katsotaan näet tarpeelliseksi korostaa, että Zeus hetkellisesti riisti Glaukokselta ymmärryksen, kun hän suostui niin huonoon vaihtokauppaan.

Sillä välin Hektor saapuu Troian portille. Sinne kerääntyneet naiset, jotka ovat saaneet kuulla tuhoisasta taistelusta, tiedustelevat poikiensa, veljiensä ja puolisojensa kohtaloa. Hektor ei antaudu selittelyihin, vaan jatkaa kulkuaan Priamoksen palatsiin, suureen rakennusryhmään, jossa Troian kuningas asuu poikineen ja vävyineen. Siellä Hektor tapaa äitinsä Hekaben, joka ihmetellen kysyy, mikä hänet on tuonut kaupunkiin keskellä taistelua, ja tarjoaa hänelle viiniä virkistykseksi. Hektor ei halua viiniä, koska se heikentää kuntoa. Hän kehoittaa äitiään menemään yhdessä Troian arvokkaimpien naisten kanssa Athenen temppeliin mukanaan runsaat uhrit. Niin Hekabe tekeekin, mutta jumalatar ei kuule Troian vaimojen rukousta.

Hektor puolestaan menee Pariksen asuntoon, joka on etevän rakennustaidon tuote. Sisällä hän tapaa veljensä koettelemassa asevarustuksiaan ja Helenan ohjaamassa palvelijattarien askareita. Kovin sanoin Hektor käskee Parista lähtemään kamppailuun. Yllättävästi ilmenee veljesten välisestä keskustelusta, että Paris on jostakin vihastunut ja sen vuoksi pysyttelee poissa taistelusta. Mistään sellaisesta seikasta, joka olisi voinut suuttumuksen aiheuttaa, ei kuitenkaan aikaisemmin ole ollut eikä tässäkään yhteydessä ole puhetta. Viittauksen täytyy siis perustua johonkin sellaiseen aiheeseen, jota runoelmassa ei ensinkään mainita. Se on siis todistuksena erilaisten toisintojen yhdistämisestä Iliaan muodostamaan kokonaisuuteen.

Paris sanoo Helenankin juuri kehoittaneen häntä taisteluun ja olevansa valmis lähtemään. Hektor ei virka tähän mitään osoittaen vaikenemisellaan halveksivansa veljeään. Helenakin moittii miestään araksi pelkuriksi. Hän pyytää Hektoria istuutumaan, mutta tällä ei ole aikaa lepoon. Hänen on käytävä kotonaan katsomassa vaimoaan ja pientä poikaansa. Helena lähettäköön Pariksen matkaan, niin että tämä ehtii tavoittaa hänet ennen taisteluun palaamista.

Hektor ei kuitenkaan tapaa puolisoaan Andromakhea kotoa. Tämä on hädissään lähtenyt kaupungin portin vieressä kohoavaan torniin seuratakseen taistelua ja nähdäkseen sieltä vilauksen miehestään. Kun Hektor tämän kuultuaan rientää portille, tulee Andromakhe häntä vastaan käsivarrellaan heidän pieni poikansa Astyanaks. Andromakhe tarttuu miestään käteen ja pyytää häntä säästämään itseään. Hektor on hänen ainoa turvansa sen jälkeen kun Akhilleus valloittaessaan hänen syntymäkaupunkinsa surmasi hänen isänsä ja seitsemän veljeään. Äiti, joka hänkin oli joutunut valloittajan saaliiksi, lunastettiin vapaaksi, mutta pian hän sortui tautiin. Vaikuttavin sanoin Andromakhe vetoaa mieheensä:

> Hektor, nyt sinä siis olet taattoni, äitini armas,
> vain sinä veljeni myös, sinä kukkea puoliso mulle.
> Niinpä sä nyt mua sääli ja jää kera luokseni torniin,
> jott' ei lapsesi koht' ois orpo ja vaimosi leski.

Andromakhen mielestä on tarpeetonta asettua vaaralle alttiiksi taistelemalla muurien ulkopuolella. On vain asetettava suojajoukot muurien heikoimmalle kohdalle ja puolustauduttava kreikkalaisten hyökkäystä vastaan kaupungista käsin.

Mutta Hektor torjuu vaimonsa ehdotuksen. Hänen kunniansa ei salli hänen välttää avointa taistelua. Tosin hän aavistaa oman kuolemansa ja koko Troian tuhon. Aavistuksensa hän ilmaisee samoin sanoin, kuin Agamemnon neljännessä runossa ennustaa Troian häviön (vrt. edellä s. 81). Enemmän kuin kaikki muu

häntä surettaa Andromakhen kohtalo, kun tämä on joutuva orjuuteen vieraalle maalle. Onneksi hän ei enää ole oleva sitä näkemässä. Nämä murheelliset tulevaisuuden näköalat vaihtuvat kuitenkin nykyhetken idylliksi, kun Hektor tahtoo tavoittaa syliinsä Astyanaksin ja tämä pelästyy isänsä varustusten välkettä ja kypärästä riippuvan töyhdön heiluntaa. Nauraen Hektor riisuu kypäränsä, suutelee poikaansa ja kiikuttaa häntä käsivarsillaan unohtaen pahat aavistuksensa. Hän pyytää jumalia suojelemaan Astyanaksia:

Varttua, Zeus sekä muut ikivallat, poikani suojaa,
kerran jott' isän laill' ois uljahin iliolaisten,
yht' urovoimainen sekä Troian valtias vahva!
»Paljon on taattoakin väkevämpi», se olkohon maine,
kons' asut hurmeiset vihamiesten kaattujen kantain
saaliinaan sotatielt' emon riemuna sankari saapuu.

Andromakhekin hymyilee kyynelet silmissään. Hektor säälii vaimoaan, hyväilee häntä ja lausuu rohkaisevasti, että jollei sallimus ole määrännyt hänen kuolemaansa, hän ei ole kaatuva. Kohtaloaan taas kukaan ei voi välttää. Sitten hän tarttuu kypäräänsä ja kiiruhtaa pois. Andromakhe lähtee hänkin taholleen, mutta kääntyy monta kertaa nähdäkseen vielä vilauksen Hektorista. Kotiin tultuaan hän palvelijattarineen puhkeaa valittamaan, aivan kuin Hektor jo olisi kuollut. Hektorin taas saavuttaa Paris, joka varustuksissaan välkkyy kuin aurinko ja jota verrataan hevossuojasta karanneeseen uljaaseen oriiseen. Paris ei tässä esiinny voimattomana naissankarina, vaan rohkeana taistelijana, jolle Hektorkin antaa tunnustusta. Heidän yhdessä rientäessään taistelukentälle Hektor pitää mahdollisena ajatella sellaista aikaa, jona he saattavat uhrata ylijumalalle vapautusmaljan, sitten kun kreikkalaiset on karkotettu Troian luota.

7. runo.

Hektorin ja Aiaan kaksintaistelu. Ruumiiden kokoaminen.

Hektorin ja Pariksen saavuttua takaisin taisteluun troialaiset valtaa toivorikas mieliala, niinkuin merimiehet saavat uutta intoa, kun myötäinen tuuli alkaa puhaltaa. Hektor, Paris ja Glaukos kaatavat kukin yhden kreikkalaisen. Athene ja Apollo huomaavat, että sotaonni on kääntynyt troialaisten hyväksi. He sopivat siitä, että taistelu on saatava siltä päivältä taukoamaan. Apollon ehdotuksesta he päättävät, että Hektor on saatava ryh-

tymään kaksintaisteluun jonkun kreikkalaisen sankarin kanssa. Tässä siis esiintyy sama aihe kuin kolmannessa runossa. Troialainen tietäjä Helenos tuntee hengessään jumalien päätöksen ja rientää esittämään asian Hektorille. Tämän on haastettava urhein kreikkalainen kaksinkamppailuun, jonka ajaksi molemmat sotajoukot pidättyisivät taistelusta. Hektor hyväksyy ehdotuksen riemuiten ja astuu rintamien väliin pyytäen hiljaisuutta. Sitten hän esittää haasteensa lisäten samalla ehdon, että voittajan on luovutettava surmatun vastustajansa ruumis omaisten haudattavaksi, mutta varustukset hän saa ottaa omikseen.

Kreikkalaiset ovat vaiti, sillä kieltäytyminen olisi kunniatonta, mutta kukaan ei helpolla rohkene käydä mittelemään voimiaan Hektorin kanssa. Vihdoin Menelaos tarjoutuu kamppailemaan, koska kerran muut kreikkalaiset ovat suuria pelkureita. Toiset eivät kuitenkaan salli Menelaoksen syöksyvän varmaan turmioonsa, vaan hillitsevät häntä. Mutta ketään muutakaan kreikkalaista ei ilmaannu halukkaaksi vastaamaan Hektorin haasteeseen. Vanhan Nestorin täytyy muistuttaa mieliin omia nuoruuden aikaisia urotekojaan ja vakuuttaa, että jos hän vielä olisi voimissaan, Hektorin ei tarvitsisi odottaa vastustajaa. Silloin nousee yhdeksän sankaria valmiina ottamaan vastaan haasteen. Heidän välillään heitetään arpaa, joka määrää Aiaan taistelemaan Hektorin kanssa.

Aias pukeutuu varustuksiin ja astuu esiin hymy tuimilla kasvoillaan. Hänet nähdessään kreikkalaiset riemuitsevat, mutta kauhu valtaa troialaiset, ja Hektorinkin sydän alkaa lyödä kiivaammin. Suojanaan Aiaalla on kilpi »kuin torni», seitsemästä härän vuodasta tehty ja vaskella vahvistettu. Käydessään taisteluun hän vakuuttaa Hektorille, että tämä on näkevä kreikkalaisten joukossa olevan muitakin urhoollisia miehiä kuin Akhilleus. Hektor puolestaan vastaa, ettei häntä voida sanoilla pelotella. Ensimmäisenä heittää keihäänsä Hektor, mutta se ei lävistä Aiaan kilpeä. Aiaan keihäs taas puhkaisee Hektorilta sekä kilven että haarniskan, mutta taivuttamalla ruumiinsa Hektor välttää haavoittumisen. Yht'aikaa kumpikin vetäisee varustuksiinsa tarttuneen keihään käteensä ja syöksyy toisiaan vastaan. Hektor ei taaskaan saa keihästään menemään läpi Aiaan kilven, kun sitä vastoin Aias lävistää Hektorin kilven ja haavoittaa häntä keveästi kaulaan. Mutta siitä Hektor ei välitä, vaan sieppaa maasta suuren kiven ja iskee sillä Aiaan kilpeen. Aias ruhjoo vielä suuremmalla kivellä Hektorin koko kilven, ja Hektor kaatuu selälleen maahan. Mutta Apollo nostaa hänet heti pystyyn. Vielä kerran he syöksyisivät toisiaan vastaan, elleivät kummaltakin puolen airuet kävisi heitä erottamaan. Kumpikin taistelija on osoittautunut Zeukselle rakkaaksi, sanovat airuet. Sen vuoksi saakoon kamppailu päättyä, semminkin kun yö on tulossa. Aias

sanoo myöntyvänsä lopettamaan taistelun, jos Hektor, joka antoi haasteen, ensin sitä esittää. Hektor antaa tunnustuksen Aiaan taistelukunnolle ja yhtyy ehdottamaan, että taistelu tällä kertaa saa tauota. Lopuksi hän esittää, että kumpikin antaa toiselle lahjan. Hän ojentaa Aiaalle hopeahelaisen miekan huotrineen ja kannikkeineen, ja saa tältä purppurahohtoisen vyön.

Riemuiten kumpikin puoli ottaa vastaan kaksintaistelusta palaavan sankarinsa. Taistelua ei sinä päivänä enää jatketa. Agamemnon pitää teltassaan pidot, joissa Aias saa kunniaosuutena härän selkäkappaleen. Aterian jälkeen Nestor ehdottaa, ettei seuraavana aamuna ryhdytä taisteluun, vaan korjataan kentältä ruumiit ja haudataan ne yhteishautaan. Mutta samassa yhteydessä hän tekee aivan perustelematta toisenkin ehdotuksen. Hautakummun viereen heidän on tehtävä korkea muuri suojaksi itselleen ja laivoille sekä sen eteen syvä kaivanto. Ei voida kieltää, että muurin rakentaminen sodan kymmenentenä vuonna on outo toimenpide, varsinkin kun tähän asti kuvatuissa taisteluissa kreikkalaiset ovat yleensä olleet voitolla eikä heidän siis tarvitse tässä tilanteessa entistä enempää pelätä troialaisia. Runoilija on jotensakin väkivaltaisesti sijoittanut muurin rakentamisen tälle kohdalle.

Nestorin ehdotus hyväksytään. Samaan aikaan troialaiset pitävät neuvottelua Priamoksen linnan pylväikössä. Eräs troialainen esittää, että Helena palautettaisiin kreikkalaisille, koska taistelun jatkaminen on valallisesti vahvistettua sopimusta vastaan. Mutta Paris ilmoittaa jyrkästi, ettei hän siihen suostu. Ainoastaan Spartasta ottamansa kalleudet hän on valmis luovuttamaan, vieläpä niitä omastaan lisäämäänkin. Priamos ratkaisee asian Pariksen kannan mukaisesti. Aamulla on airut lähetettävä kreikkalaisten leiriin tarjoamaan Pariksen lupaamia aarteita. Samalla on kreikkalaisille esitettävä aselepoa siksi ajaksi kuin kaatuneet haudattaisiin.

Airuen saavuttua seuraavana aamuna kreikkalaisten luo nämä tietenkin kieltäytyvät lopettamasta sotaa Pariksen esittämällä ehdolla, mutta suostuvat aselepoon, jota he itsekin haluavat. Sovussa siis kumpikin puoli kerää taistelukentältä kaatuneensa ja asettaa ruumiit roviolle. Suoritettuaan tehtävän mahdollisimman nopeasti kreikkalaiset kiirehtivät rakentamaan muuria hautakummun molemmin puolin. Muuriin sovitetaan portit, ja sen eteen luodaan syvä kaivanto, jonka reunaan isketään paalut. Olympoksesta jumalat ihmeissään katselevat kreikkalaisten aikaansaannosta. Meren jumala Poseidon, joka yhdessä Apollon kanssa on rakentanut Troian muurit, kadehtii kreikkalaisten täten itselleen hankkimaa kunniaa, mutta Zeus lohduttaa häntä huomauttamalla, ettei mikään estä häntä myöhemmin kreikkalaisten poistuttua huuhtelemasta heidän rakentamaansa muuria

meren helmaan. Leirissä kreikkalaiset työnsä suoritettuaan aterioivat ja nauttivat viiniä, jota he ostavat Lemnoksesta juuri saapuneesta laivasta. Maksuna he käyttävät vaskea, rautaa, raavaanvuotia, nautoja tahi orjia. Mutta Zeus täyttää ilman kammottavalla jylinällä, joka ennustaa pahaa.

8. runo.

KESKEYTYVÄ TAISTELU.

Tässä runossa kreikkalaiset ensimmäisen kerran joutuvat todelliseen ahdinkoon. Aamun tultua Zeus kutsuu jumalat kokoukseen. Hän toimii nyt Thetikselle antamansa lupauksen mukaisesti ja kieltää ankarin uhkauksin ketään jumalista ottamasta osaa taisteluun enempää kreikkalaisten kuin troialaistenkaan puolella. Athenen on sääli kreikkalaisia, joiden hän aavistaa taistelussa käyvän huonosti, mutta hänenkin täytyy tyytyä ylijumalan päätökseen. Zeus valjastaa hevosensa ja ajaa Ida vuoren huipulle, josta hän usvapilveen verhoutuneena tarkastelee Troiaa ja kreikkalaisten leiriä.

Kummallakin puolella valmistaudutaan paraikaa taisteluun, ja ennen pitkää sotajoukot syöksyvät toisiaan vastaan. Kamppailu on keskipäivään asti tasaväkinen. Mutta auringon noustua korkeimmilleen Zeus asettaa kultaiseen vaakaan kaksi kuoleman arpaa, ja se vaakakuppi, jossa on kreikkalaisten arpa, painuu alas. Se tietää kuolemaa kreikkalaisille. Niinpä Zeus sinkauttaakin vuoren huipulta leimauksen kreikkalaisten keskelle saattaen heidät kauhun valtaan.

Useimmat kreikkalaiset sankarit peräytyvät. Vanha Nestor ei voi seurata mukana, sillä Paris on ampunut toista hänen vaunuhevosistaan otsaan. Nestorin yrittäessä katkaista sivuhihnoja miekallaan Hektorin valjakko kiitää häntä kohti. Vaarallisen tilanteen huomaa Diomedes, joka huutaa Odysseusta auttamaan vanhusta pinteestä. Mutta Odysseuskin rientää huutoa kuulematta kohti laivoja. Silloin Diomedes ohjaa oman valjakkonsa Nestorin luo ja kehoittaa tätä nousemaan hänen vaunuihinsa. Niiden vetäjinä ovat Aineiaalta vallatut jalot hevoset. Nestor nousee Diomedeen rinnalle, ja vaunut ohjataan päin Hektoria. Diomedes heittää Hektoria keihäällä, mutta osuu tämän ajomieheen, jonka sijaan Hektor nopeasti hankkii toisen. Troialaiset pelästyvät Diomedeen rohkeaa rynnistystä ja taisteluonni kääntyisi taas, jollei Zeus iskisi salamalla Diomedeen valjakon eteen, niin että kauhea rikin loimu nousee ilmaan. Nestor kehoittaa Diomedesta kääntymään, ja tämä olisikin siihen valmis, jollei hän pelkäisi

joutuvansa pelkurin maineeseen. Mutta kun Nestor vakuuttaa, etteivät troialaiset koskaan uskoisi häntä araksi, vaikka Hektor kuinka kerskaisi hänet säikäyttäneensä, taipuu Diomedes peräytymään. Hektor huutaa hänen jälkeensä ilkkuvia herjauksia, ja Diomedes on niiden johdosta kolme kertaa aikeissa palata takaisin, mutta joka kerta Zeus ilmoittaa jyrinällä sotaonnen suosivan troialaisia.

Hektor innostaa miehiään viitaten Zeuksen antamiin merkkeihin. Kreikkalaisten rakentama muuri-pahanenkaan ei ole kestävä troialaisten rynnistystä. Helposti Hektor uskoo hevosten laukkaavan yli kaivannon. Ja kun hän pääsee laivain luo, hän on sytyttävä ne tuleen ja surmaava kreikkalaiset. Sitten Hektor hoputtaa hevosiaan tavoittamaan Diomedeen, jolla on itsensä Hefaiston takoma haarniska. Ja Nestorin kilpi on kokonaan kultaa. Jos hän saa ne saaliikseen, on kreikkalaisten oleva pakko vielä samana yönä poistua laivoineen. Hektorin sanoissa kuvastuu täten kauttaaltaan suuri voitonvarmuus.

Mutta Olympoksessa Hera heittelehtii istuimellaan, niin että koko jumalien asunto vapisee. Hän pyytää Poseidonia auttamaan kreikkalaiset voittoon, mutta tämä kieltäytyy ehdottomasti rikkomasta Zeuksen selvää käskyä. Sillä aikaa laivojen luo perääntyneet kreikkalaiset tungeksivat kaivannon ja muurin välissä. He ovat joutuneet niin suureen sekasortoon, etteivät enää kykene tehokkaasti torjumaan Hektorin rynnistystä. Tilanteessa tapahtuu kuitenkin käänne, kun Agamemnon Heran vaikutuksesta taas ottaa johdon käsiinsä ja käy rohkaisemaan miehiään. Agamemnon nousee laivoista keskimmäisenä olevaan Odysseuksen alukseen ja muistuttaa voimakkaalla äänellä kreikkalaisia siitä mielialasta, joka heillä oli sotaretkelle saavuttaessa. Samalla hän kääntyy rukouksin Zeuksen puoleen pyytäen ylijumalaa armahtamaan kreikkalaisia. Zeus muuttaakin hetkeksi mielensä ja lähettää kreikkalaisten nähtäväksi onnellisen enteen. Sen huomatessaan nämä saavat uutta intoa. Diomedes on taas ensimmäisenä takaisin taistelukentällä surmaten heti troialaisen, ja hänen jäljessään tulevat muut kreikkalaiset sankarit. Näistä kunnostautuu erityisesti Aiaan veli Teukros, joka Aiaan mahtavan kilven suojasta ampuu jousellaan lukuisia troialaisia. Hektoriakin hän tähtää, mutta ei saa nuolta osumaan tähän kreikkalaisten pelottavimpaan vastustajaan. Yksi Hektorin velipuolista saa surmansa hänen nuolestaan:

> Niinkuin kallistuu kedoll' uupuen pää unikolta,
> raskas kypsyyttään, kevätkuuron lyömänä rankan:
> niinp' uron painui pää kypäreineen raukea, raskas.

Hektorin uusi ajomieskin saa rintaansa Teukroksen lennättämän nuolen, ja Hektorin on jälleen otettava vaunuihinsa toinen

ajaja. Vimmoissaan Hektor nyt hyppää maahan ja Teukroksen juuri tähdätessä häntä hän heittää tätä kivellä olkapäähän. Jousen jänne katkeaa ja Teukros vaipuu polvilleen. Mutta Aias suojelee häntä kilvellään, kunnes hänet ehditään viedä turvaan.

Jälleen Zeus kääntää sotaonnen troialaisten hyväksi. Hektor, joka taas on noussut vaunuihinsa, rynnistää eteenpäin vastustamattomalla voimalla, ja kreikkalaisten on uudelleen pakko peräytyä kaivannon taakse. Hektor karauttaa edes takaisin vaunuillaan kuin kammottava kauhuolento tahi itse sodan jumala Ares.

Nyt ei Hera Olympoksessa enää voi pidättää itseään. Hänen kreikkalaisensa ovat surkeasti alakynnessä yhden ainoan miehen, Hektorin, takia. Liittolaisensa Athenen kanssa hän sopii, että heidän yhdessä on lähdettävä kreikkalaisia auttamaan. Athene pyytää Heraa valjastamaan hevoset, sillä aikaa kun hän itse pukeutuu sotisopaan. He aikovat uhmata Zeuksen jyrkkää kieltoa. Jo lähtee heidän valjakkonsa liikkeelle taivaan portista. Mutta he eivät kykene välttämään Zeuksen kaikki näkevää silmää. Ylijumala lähettää sanansaattajansa Iriksen kääntämään heidät takaisin:

Sillä mä sen sanon heille, ja täyttyvä myös se on totta:
rammaks äkkiä lyön hevot vinhat vaunujen eestä,
heidät niiltä mä koht' alas syöksen, murskaten vaunut.

Saatuaan kuulla Iriksen viestin Hera heti luopuu aikeestaan, ja molemmat jumalattaret palaavat mieli mustana Olympokseen. Sinne tulee Zeus itsekin asettuen kultaiselle valtaistuimelleen. Kun Hera ja Athene nyrpeinä ovat ääneti, Zeus kiusoittelee heitä pistelevin sanoin. Hera ei enää voi pidättää kiukkuaan, vaan sanoo ainakin neuvoin auttavansa kreikkalaisia, vaikka hänen onkin toteltava Zeuksen kieltoa ja pidätyttävä suoranaisen avun antamisesta. Zeus ilmoittaa silloin, että seuraavana päivänä kreikkalaiset kärsivät vielä suurempia tappioita:

Ennen taistelemast' ei taukoa hirveä Hektor,
kuin ylös karkaa laivoiltaan taas nopsa Akhilleus
päivän tultua tuon, jona tuimin taistelon tungos
saartaa kaadetun Patroklon liki keuloja laivain.

Nämä Zeuksen lausumat sanat liittyvät välittömästi hänen Thetikselle antamaansa lupaukseen. Siltä päivältä yö keskeyttää taistelun. Hektor jää troialaistensa kanssa yöksi taistelukentälle. Ilta-ateriansa troialaiset valmistavat nuotiotulien ääressä. Tulet valaiskoot ympäristön kauttaaltaan — Hektor sanoo —, niin etteivät kreikkalaiset salaa pääse pakenemaan laivoillaan. Heidän on ensin saatava ankaria iskuja, ja vasta sen jälkeen heidät on työnnettävä merelle. Aamulla on alkava kunniakas taistelu.

Kauniisti kuvataan runon lopussa lukemattomien nuotiotulien välkettä. Mannisen suomennos tosin liiallisessa koristeellisuudessaan ei tarkoin vastaa alkuperäisten säkeiden yksinkertaista sanontaa:

Niinkuin paistavan kuun kera syttyin taivahan tähdet
kirkkaat kimmeltää, kun tuuleton ilma on tuiki,
kukkulat hohteess' ui sekä laaksot, rantojen törmät,
taivaan korkeus seestehinen vaill' ääriä aukee,
kiiluvat tähdet kaikki, ja paimenen miel' ilo täyttää:
niin monet kuohuvan Ksanthos-vuon välimaalla ja laivain
Troiast' ulkona roihusivat tulet iliolaisten.

9. runo.

LÄHETYSTÖ AKHILLEUKSEN LUONA. SOVINNONPYYNNÖT.

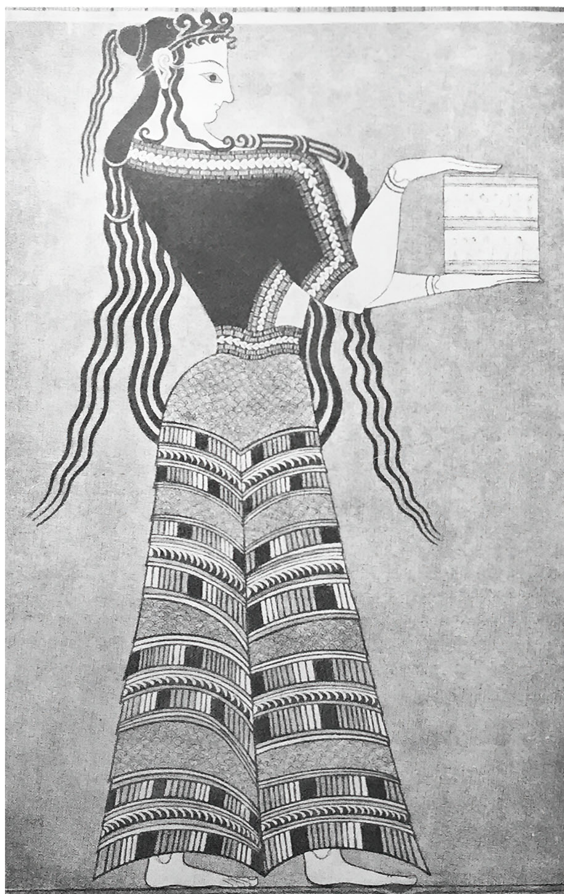
Sillä aikaa kun troialaiset pitävät hallussaan taistelukenttää, kreikkalaiset ovat leirissään hädän ahdistamina. Agamemnon kutsuu äänettömin viestein koolle päälliköt. Heidän kokoonnuttuaan hän vuodattaa kyyneleitä, niinkuin tummavetinen lähde valaa vettään alas kallion jyrkänteeltä. Hän tekee nyt tosissaan saman ehdotuksen kuin toisessa runossa: Koska Zeus ei ole täyttänyt kreikkalaisille antamaansa lupausta, ei ole muuta keinoa kuin palata tyhjin toimin kotimaahan. Kaikki ovat ääneti. Vihdoin Diomedes, joka äskeisissä taisteluissa on osoittautunut kreikkalaisista urhoollisimmaksi, nousee puhumaan. Jyrkästi hän asettuu kotimatkaa vastustamaan. Hän muistuttaa ylipäällikköä siitä, että tämä tarkastuskäynnillään syyttä oli soimannut häntä pelkuriksi. Nyt Agamemnon osoittaa itse, että jumalat antaessaan hänelle valtikan eivät ole suoneet hänelle miehuutta. Lähteköön Agamemnon vain! Muut jäävät paikoilleen, kunnes Troia on valloitettu. Läsnäolijat yhtyvät suosion ilmaisuin Diomedeen mielipiteeseen.

Tällöin puuttuu puheeseen Nestor. Hän huomauttaa, että Diomedes on jättänyt mainitsematta pääasian, nim. Agamemnonin ja Akhilleuksen välisen riidan. Suoraan ei Nestorkaan siihen viittaa, vaan jättää siitä puhumisen myöhemmäksi. Ensin on käytävä aterialle, ja se on Agamemnonin tarjottava päälliköille. Sen aikana Nestor sitten esittääkin neuvonsa: On harkittava, kuinka Akhilleus saadaan lepytetyksi. Agamemnon on heti valmis myöntämään, että hän oli mieletön suututtaessaan Akhilleuksen. Sovinnon aikaan saamiseksi hän on valmis maksamaan mitä runsaimmat lunnaat sekä luovuttamaan takaisin Briseiksen. Niin ikään hän lupaa vannoa, ettei hän ole koskenut neitoon. Lisäksi hän

14 ja 15. Eräs Lakonian Vafion kultamaljoista.
Esittää villihärän pyyntiä. Kreetan taiteen kukoistusajan tuotteita.

16. Mykeneläisajan hovirouva.
Tirynsin linnan seinämaalaus.

heidän palattuaan kotimaahan on valmis ottamaan Akhilleuksen vävykseen ja antamaan hänelle häälahjaksi seitsemän kaupunkia. Agamemnon osoittautuu täten katumuksessaan erittäin anteliaaksi.

Viivyttelemättä lähetetäänkin Odysseus ja Aias Akhilleusta taivuttamaan. Heidän mukanaan määrätään lähtemään Akhilleuksen alapäällikkö ja isällinen ystävä Foiniks, joka ilmeisesti ei ole kuulunut lähetystöön kertomuksen alkuperäisessä muodossa. Sillä kuvattaessa lähetystön kulkua Akhilleuksen teltalle käytetään muotoja, jotka osoittavat, että tehtävän suorittajia on vain kaksi, Odysseus ja Aias. Kun lähetystö saapuu paikalle, johon Akhilleus miehineen on leiriytynyt, he tapaavat Akhilleuksen laulamassa sankarien urotöistä. Lauluaan hän säestää kielisoittimella, forminksilla, ja hänen läheisin ystävänsä Patroklos laulaa vuorotellen hänen kanssaan. Ystävällisesti Akhilleus ottaa vastaan tulijat, saattaa heidät majaansa ja tarjoaa heille aterian, niinkuin tapa on.

Sen päätyttyä Odysseus esittää asian, jonka vuoksi he ovat tulleet. Hän tekee sen pitkähkössä, lähes sadan säkeen mittaisessa puheessa, joka on erittäin taitavasti laadittu. Hän viittaa ahdinkoon, johon kreikkalaiset ovat joutuneet. Tuho saattaa olla edessä, jollei Akhilleus tule avuksi. Hektor riehuu voimansa tunnossa ja odottaa vain aamua antaakseen vihollisilleen lopullisen iskun. Niinpä on Akhilleuksen vyöttäydyttävä taisteluun. Pian se jo voi olla myöhäistä. Odysseus huomauttaa, että Peleus heidän lähtiessään sotaretkelle kehoitti poikaansa Akhilleusta karttamaan riitaa ja hillitsemään kuohahtavaa mieltään. Agamemnon on nyt valmis hyvittämään sen, mitä hän on rikkonut. Agamemnonin tarjoamat sovintolunnaat Odysseus luettelee aivan samoin sanoin, joita tämä vastikään käytti. Lopuksi Odysseus huomauttaa, että jos Agamemnon lahjoineen yhä on hänelle liiaksi vastenmielinen, hänen on muistettava muita kreikkalaisia ja omaa kunniaansa. Sillä nyt on hänellä tilaisuus päästä lähitaisteluun Hektorin kanssa, joka varhemmin on väistänyt häntä.

Odysseuksen taivutuspuhe on pieni mestariteos loogillisessa johdonmukaisuudessaan. Ajatukset liittyvät siinä kiinteästi toisiinsa, ja tarkasti vältetään kaikkea, mikä voisi Akhilleusta loukata. Ei lausuta ainoatakaan moitteen sanaa, vaan vedotaan voimakkaasti Akhilleuksen kunniantuntoon. Mutta vihan vallassa olevaa sankaria tämä ei kykene vakuuttamaan. Hän vastaa saman mittaisella puheella, joka on yhtä kiihkeänä ailahteleva, kuin Odysseuksen esitys oli tyyni ja hillitty. Akhilleus sanoo, ettei Agamemnon eivätkä muutkaan kreikkalaiset saa hänen mieltään muuttumaan. Mitä hyötyä hänellä on ollut urhoollisuudestaan? Pääosan saaliista on ottanut Agamemnon, muille on jäänyt vain muruja. Ja sekin vähä, minkä hän sai saaliinjaossa,

otettiin häneltä pois. Agamemnon on petturi, mutta enää hän ei kykene Akhilleusta pettämään. Akhilleus uhkaa seuraavana aamuna työntää laivansa vesille ja lähteä kotiinsa Thessaliaan. Agamemnon saa hänen puolestaan joutua turmioon. Vaikka tämä tarjoaisi kymmenkertaisesti tai kaksikymmentäkertaisestikin sen, mitä hän nyt omistaa tahi vastedes itselleen hankkii, Akhilleus ei sano muuttavansa mieltään, ennen kuin Agamemnon suo täyden hyvityksen loukkauksesta. Tällä hän ilmeisesti tarkoittaa, että Agamemnonin on osoitettava perinjuurista nöyrtymistä eikä tarjottava pelkkiä lahjoja. Mutta tätä ajatusta hän ei sen pitemmälle jatka. Sillä lopullisena päätöksenään hän ilmoittaa, ettei hän aio leppyä, vaan että hän aamulla lähtee kotimatkalle.

Akhilleuksen leppymätön viha tekee läsnäolijat äänettömiksi. Vihdoin ryhtyy Foiniks puhumaan. Hän kertoo ensin oman elämänsä tarinan, miten hänen täytyi paeta isänsä luota ja miten hän Peleuksen luona sai kodin veroisen turvapaikan. Akhilleukseen hän on kiintynyt kuin omaan poikaansa. Hän kehoittaa tätä hillitsemään suuttumuksensa ja kertoo esimerkkinä vihan turmiollisista seurauksista Meleagroksen tarinan. Akhilleuksen on otettava lahjat vastaan nyt, kun niitä tarjotaan. Muuten ne voivat jäädä häneltä saamatta, niinkuin Meleagroskin ne aikoinaan menetti. Mutta Akhilleus torjuu Foiniksin kehoitukset sanoen tämän asettuneen Agamemnonin puolelle häntä vastaan. Sellainen ei ole todellisen ystävän asenne, hän virkkoo.

Aias huomaa enemmät suostuttelut turhiksi ja kehoittaa Odysseusta lähtemään mukanaan pois. Akhilleukselle hän kuitenkin vielä huomauttaa, että veljen ja pojankin murhaajalta otetaan sovitussakko. Mutta Akhilleus ei suostu asettamaan vihaansa, joka on syttynyt yhden ainoan neidon vuoksi. Sellaisia Agamemnon nyt tarjoo hänelle seitsemän. Akhilleuksen pitäisi myös ottaa huomioon, että Odysseus ja hän, jotka ovat tulleet hänen luokseen, ovat hänen parhaat ystävänsä kaikista kreikkalaisista.

Vastatessaan Aiaalle Akhilleus on jo tyynempi. Hän ilmaisee keskitetyssä muodossa sen, mikä on tehnyt hänen vihansa näin leppymättömäksi. Syy on siinä, että Agamemnon kaikkien kreikkalaisten kuullen julkeasti kohteli häntä aivan kuin jotakuta halpa-arvoista muukalaista. Sen vuoksi hän ei aio ottaa osaa taisteluun, ennen kuin Hektor on tullut hänen omien laivojensa ja majojensa luo surmaten kreikkalaisia ja sytyttäen laivat palamaan. Hän on jo unohtanut, että hän vastikään uhkasi aamulla lähteä kotimatkalle.

Odysseus ja Aias poistuvat tämän jälkeen tiedoittaakseen Akhilleuksen vastauksen muille päälliköille, jotka sitä kiihkeästi odottavat. Lyhyesti Odysseus kertoo heille, mitä Akhilleus sanoi. Mutta kaikki loukkaukset, jotka sisältyivät Akhilleuksen vihan purkaukseen, hän jättää mainitsematta. Hiljaisuus vallitsee, kun

saadaan tietää, että Akhilleus yhä on taipumaton ja että hän vieläpä uhkaa lähteä kotimatkalle. Yksin Diomedes, joka Akhilleuksen poissa ollessa on osoittautunut kreikkalaisista urhoollisimmaksi, rikkoo äänettömyyden. Hän toteaa, että tehtiin erehdys, kun ryhdyttiin rukoilemaan Akhilleusta. Tätä on vain yllytetty entistä suurempaan ylpeyteen. Lopuksi Aias kehoittaa päälliköitä lähtemään makuulle. Aamun koittaessa on vyöttäydyttävä taisteluun. Niinpä kreikkalaiset hajaantuvat majoihinsa nukkumaan.

10. runo.

Dolonin seikkailu.

Kymmenes runo kertoo Diomedeen ja Odysseuksen yöllisestä partioretkestä, joka liittyy kokonaiskuvaukseen verraten irrallisena. Liitoskohdat ovatkin tässä runossa tavallista selvemmin havaittavina.

Muiden nukkuessa Agamemnonia vaivaavat huolekkaat ajatukset. Hän ei saa unta, ja niinpä hän päättää nousta vuoteeltaan lähteäkseen vanhan Nestorin luo neuvottelemaan keinoista, joilla kreikkalaisia uhkaava vaara voitaisiin torjua. Menelaoskaan ei voi maata rauhassa, vaan lähtee herättämään veljeään Agamemnonia, jonka hän tapaa paraikaa pukeutumassa sota-asuun. Agamemnon pyytää Menelaosta käymään kutsumassa Idomeneuksen ja Aiaan. Itse hän sanoo noutavansa Nestorin ja lähtevänsä tämän kanssa vartiomiesten luo. Hauskasti kuvataan, kuinka Nestor nukkuu majansa edessä ja kuinka hän kuullessaan askelten lähestyvän tiedustelee, kuka siellä liikkuu:

Kenp' olet, yön pimeässä jok' yksin ympäri kierrät
leiriä, laivojakin, kun nukkuu ihmiset kaikki?
Ystävän luo yritätkö sa vai haet muulias ehkä?
Virka jo, ääneti noin älä luokseni käy! Mitä mielit?

Agamemnon sanoo nimensä ja ilmoittaa tulonsa syyn. Hän puhuu kuitenkin ainoastaan vartioiden tarkastamisesta eikä mainitse neuvottelusta mitään. Syvä huolestuminen ilmenee hänen sanoistaan. Nestor on toivorikkaampi huomauttaessaan, että tuskinpa sentään kaikki Hektorin aikeet toteutuvat. Mielellään hän sanoo lähtevänsä Agamemnonin keralla. Mutta eräitä toisiakin päälliköitä olisi saatava mukaan. Menelaos olisi omiaan kutsumaan heitä. Mutta moittivassa äänilajissa Nestor toteaa, että tämä kai nukkuu kaikessa rauhassa. Agamemnon puolustaa veljeään. Tämä on kyllä joskus hiukan epäröivä, mutta syy on siinä, että hän odottaa aloitetta Agamemnonilta. Nyt Menelaos on kui-

tenkin ollut jalkeilla jo ennen heitä ja on paraikaa noutamassa päälliköitä, joita Nestor kaipaa.

Pukeuduttuaan varustuksiinsa Nestor lähtee Agamemnonin mukana liikkeelle. Ensiksi he herättävät huudolla Odysseuksen ja saapuvat sitten yhdessä tämän kanssa Diomedeen luo. Tämä nukkuu majansa ulkopuolella sikeässä unessa. Nestor herättää hänet koskettamalla häntä jalallaan. Diomedes on hiukan närkästynyt siitä, että hänet näin herätetään kesken unta, ja ihmettelee sitten, eikö ole nuorempia, jotka voisivat kierrellä kutsumassa väkeä koolle. Tähän Nestor vastaa, että sellaisia kyllä olisi, mutta että nyt on poikkeustilanne ja sen vuoksi kiire. Sitten hän lähettää Diomedeen noutamaan neuvotteluun vielä kaksi päällikköä.

Pian ovat koolle kutsutut päälliköt kaikki saapuneet vartiomiesten luo. Odottaisi, että alkaisi tärkeä neuvottelu, jossa kaikilta puolin pohdittaisiin tarkoituksenmukaisimpia toimia. Mutta sellaista ei tapahdu, vaan sitten kun päälliköt ovat astuneet kaivannon toiselle puolelle ja istuutuneet sellaiselle paikalle, ossa ei ole edellisen päivän taistelussa kaatuneiden ruumiita, Nestor tekee ainoastaan tiedusteluretkeä tarkoittavan ehdotuksen. On helppo nähdä, että päälliköiden koolle kutsuminen on ilman pätevää perustelua liitetty johdannoksi sotatoimien kannalta verraten merkityksettömän partioretken kuvaukseen. Kaksi aihetta on täten jotenkin höllästi yhdistetty toisiinsa.

Kun Nestor sanoo toivovansa, että joku kreikkalaisista lähtisi vakoilemaan troialaisten aikeita luvaten lähtijälle palkinnoksi jokaiselta päälliköltä emälampaan, ilmoittautuu Diomedes heti halukkaaksi yritykseen. Mutta hän haluaa mukaansa toverin. Useimmat läsnäolijoista ovat valmiit seuraamaan Diomedesta, ja tämä valitsee tarjokkaista Odysseuksen. Heidän on kiirehdittävä, sillä vain kolmannes yöstä on enää jäljellä. Niinpä he lainattuaan läsnäolijoilta tarvitsemiaan varuskappaleita rientävät tehtävää suorittamaan. Athene suosii heidän retkeään ja lähettää haikaran lentämään heidän oikealla puolellaan. Kuullessaan sen äänen he käsittävät enteen hyväksi ja rukoilevat jumalattarelta apua, jonka tämä heille suokin.

Myöskään Hektor ei anna miestensä nukkua, vaan kutsuu yösydännä koolle troialaisten päälliköt. Hänkin tahtoo lähettää vakoilijan kreikkalaisten leiriin ottamaan selkoa, vieläkö vartiot liikkuvat laivojen luona vai onko kreikkalaisilla mielessä pako. Eräs troialaisista, Dolon nimeltään, on valmis lähtemään, jos Hektor valallisesti lupaa hänelle Akhilleuksen hevoset ja vaunut. Hektor vannoo pyydetyn valan, ja Dolon suoriutuu matkaan. Kentällä hän tulee Odysseusta ja Diomedesta vastaan, mutta ei huomaa näitä. Sitä vastoin Odysseus huomaa hänet ja ehdottaa tovereilleen, että he antavat troialaisen kulkea ohitseen jonkin matkaa

hyökätäkseen sitten hänen kimppuunsa. Niin häneltä estyy pako omiensa luokse. Dolon joutuukin täten Diomedeen ja Odysseuksen käsiin. Peloissaan hän ilmaisee troialaisten joukkojen asemapaikat ja kertoo, että vasta saapuneet traakialaiset apujoukot, joita Rhesos johtaa, ovat erillään uloimpana kentällä. Saatuaan Dolonilta urkituksi kaikki hänen tietonsa kreikkalaiset kumppanukset surmaavat vankinsa. He riisuvat hänen varustuksensa ja ripustavat ne tamariskipensaaseen ottaakseen ne siitä paluumatkalla ja viedäkseen ne leiriin uhriksi Athenelle.

Sitten he suuntaavat kulkunsa traakialaisten leiriin. Nämä nukkuvat uupuneina luottaen siihen, ettei mikään vaara heitä uhkaa. Niinkuin jalopeura, joka tapaa lauman ilman kaitsijaa, ryntää surmaamaan lampaat ja vuohet, niin käy Diomedes nukkuvien traakialaisten kimppuun surmaten heitä yhteen menoon kolmetoista, viimeisenä Rhesoksen itsensä. Sillä aikaa Odysseus päästää irti kytkimistä Rhesoksen parihevoset. Nopeasti kumpikin hyppää hevosensa selkään ja karauttaa takaisin kohti leiriä. Vasta heidän poistuttuaan muut traakialaiset heräävät, mutta voivat vain todeta hirveän tuhotyön tapahtuneen.

Kun Diomedes ja Odysseus palaavat kaivannon luo, jossa kreikkalaiset päälliköt heitä odottavat, herättävät traakialaiset juoksijat suurta ihastusta. Nestor ei sano koskaan nähneensä niin kauniita hevosia. Mutta retken varsinainen tehtävä, troialaisten aikeiden tiedustelu, näyttää kokonaan unohdetun. Kukaan ei kysy, mitä tiedustelijat olivat saaneet selville. Niinpä kuvauksen tarkoitus ei olekaan ollut muu kuin kertoa rohkeasta ja menestyksellisestä yöllisestä partioretkestä.

11. runo.

Agamemnonin urotyöt.

Yhdennestätoista runosta alkaa jakso, joka lopulta johtaa siihen, että Akhilleuksen on pakko palata taisteluun. Ensin tosin kreikkalaisilla on suurta menestystä. Aamuruskon kajastaessa Zeus lähettää leiriin Eriksen nostattamaan kreikkalaisissa taistelumieltä ja rohkeutta. Kohta on sota heistä mieluisampi kuin kotimatka, runoilija toteaa hiukan yllättävästi, sillä kotimatkasta ei enää pitkään aikaan ole ollut puhetta. Agamemnon pukeutuu haarniskaan, joka on koristettu taiteellisin lasituksin. Hänen kilpensäkin on asesepäntyön mestarituote. Sitten hän rientää kaivannon luo järjestämään joukkoja. Sotavaunut jätetään ohjaajineen kaivannon taakse, kun taas jalkaväki asettuu kentälle kaivannon eteen. Kauempana kentällä järjestyvät troia-

lalaiset, ja heidän joukossaan loistaa Hektor vaskivarustuksissaan kuin Zeuksen salama.

Jalkaisin rientävät kreikkalaiset sankarit vihollista kohti, ja sotavaunut seuraavat heidän jäljessään. Niinkuin niittäjat käyvät vainiomaalla vastakkain ja elo kaatuu taajana maahan, niin ryntäävät troialaiset ja kreikkalaiset toisiaan vastaan. Niin kauan kuin aamua kestää, on taistelu tasaväkinen. Mutta kun saapuu se hetki, jona puunkaataja uupuneena valmistautuu nauttimaan aamiaistaan – jos tahdomme olla tarkkoja, sanomme kellon olevan yhdeksän vaiheilla –, saavat kreikkalaiset murretuiksi troialaisten rivit. Agamemnon karkaa ensimmäisenä troialaisten keskelle ja kaataa saman tien kuusi vihollista. Kuvausta elävöitetään mainitsemalla, että kaksi näistä on Agamemnonille ennestään tuttuja, koska he olivat olleet kreikkalaisten vankeina, mutta päässeet kotiinsa, sitten kun heistä oli maksettu lunnaat. Kaksi niistä, jotka Agamemnon surmaa, taas on veljestä, jotka pyytävät armoa ja sanovat isänsä Antimakhoksen antavan heistä runsaat lunnaat. Mutta isän nimen mainitseminen koituu heille vielä varmemmin turmioksi, sillä Agamemnon muistaa, että Antimakhos juuri oli Odysseuksen ja Menelaoksen käydessä lähetystönä Troiassa kehoittanut troialaisia surmaamaan Menelaoksen. Säälittä Agamemnon siis surmaa veljekset. Ja väsymättä hän yhä jatkaa troialaisten takaa-ajoa ja surmaamista:

Kuin tuli turmiokas menoss' on läpi sankean metsän,
liekkejä vyöryttää joka suuntaan tuulien pyörteet,
sortaa juuriltaan tiheikköä valkean valta:
noinpa nyt kaatoi myös Agamemnon, Atreun poika,
Troian kansaa karkkoavaa, välimaillapa taiston
tyhjiä vaunuja vei rämisyttäin valjakot vauhkot
kaivaten ohjaajaa uromielt' – urot maassa jo uinui,
raatelulintujen riemuna, ei polo-puolisojensa.

Hektorkaan ei kykene torjumaan Agamemnonin hyökkäystä eikä hän sitä yritäkään. Kauhuissaan pakenevat kaikki troialaiset, ja Agamemnon saa heidät tungetuiksi lähelle Troian porttia. Niinkuin jalopeura iskee pakenevaan karjaan, niin Agamemnon aina surmaa viimeisen peräytyvistä troialaisista. Tällöin Zeus lähettää Iriksen viemään Hektorille sanan, että niin kauan kuin Agamemnonin ryntäys jatkuu, Hektorin on vältettävä taistelua ja ainoastaan kehoitettava muita torjumaan hyökkäystä. Mutta heti kun hän huomaa Agamemnonin haavoittuneen, hänen on riennettävä eturintamaan, sillä silloin hän on saava Zeukselta voiman surmata kreikkalaisia, kunnes hän pääsee laivojen luo ja aurinko laskee.

Sanomasta rohkaistuneena Hektor palauttaa joukkoihinsa taisteluhengen. Urhoollisimmat troialaiset rohkenevat taas käydä

ahdistamaan itse Agamemnonia. Antenorin poika Ifidamas iskee Agamemnonia keihäällään, mutta menestyksettä, ja saa surmansa Agamemnonin miekasta. Toinen Antenorin pojista, Koon, tahtoo kostaa veljensä kuoleman ja lävistää keihäällä Agamemnonin käsivarren. Tämä ei kuitenkaan lakkaa taistelemasta, vaan surmaa Koonin ja ryntää päin troialaisten rivistöjä, vaikka hänen saamastaan haavasta vuotaakin lämmin veri. Mutta pian yltyy käsivarressa polttava tuska, ja Agamemnonin on pakko nousta vaunuihin poistuakseen leiriin.

Nyt on Hektorin aika toimia. Hän syöksyy kamppailuun kuin vihuri, joka panee liikkeeseen tummansinisen meren. Tuota pikaa hän on surmannut yhdeksän kreikkalaista. Hädissään Odysseus huutaa rinnalleen Diomedesta, ja yhdessä he sitkeästi puolustautuvat hyökkääviä troialaisia vastaan, surmaten näistä muutamia. Taistelu muuttuu jälleen tasaväkiseksi. Äkkiä Odysseus ja Diomedes näkevät Hektorin ryntäävän heitä kohti. He hätkähtävät, mutta Diomedes tarttuu keihääseensä ja tähtää sillä Hektoria päähän. Keihäs osuu Hektorin kypärään, ja sen isku on niin voimakas, että hän vaipuu polvilleen. Hänen on toistaiseksi poistuttava taistelusta.

Paris, joka jälleen esiintyy taitavana jousen käyttäjänä, ampuu Diomedesta juuri kun tämä on riisumassa kaatamansa vihollisen varustusta. Nuoli osuu Diomedeen jalkaterään nauliten sen maahan. Odysseus vetää nuolen irti, mutta haava tuottaa niin ankaran tuskan, että Diomedeenkin on palattava leiriin. Toverinsa lähdettyä Odysseus jää yksin. Ketään muuta kreikkalaista päällikköä ei ole lähellä. Kuitenkin hän pysyy hammasta purren paikoillaan karkottaen mielestään peräytymisajatuksen. Troialaiset karkaavat hänen kimppuunsa, mutta rohkeasti hän surmaa hyökkääjät toisen toisensa jälkeen. Lopulta eräs troialainen saa keihäänsä osumaan hänen sivuunsa, josta se repii irti lihaa kylkiluita myöten. Odysseus saa vielä surmatuksi haavoittajan, mutta kiskaistuaan pois keihään hän tuntee siinä määrin heikentyneensä, että hänen täytyy täyttä kurkkua huutaa tovereita avuksi. Menelaos, joka kuulee huudon, lähtee yhdessä Aiaan kanssa häntä auttamaan. He tapaavat Odysseuksen troialaisten saartamana, mutta yhä jakelemassa päälle tunkijoille iskuja. Aias hajoittaa troialaiset, ja Menelaos saattaa Odysseuksen vaunuihin, jotka vievät haavoittuneen sankarin leiriin. Mutta niinkuin tulviva tunturivirta raivaa tieltään kaikki esteet, niin Aias ajaa takaa troialaisia iskien maahan hevoset ja miehet.

Hektor esiintyy jälleen taistelukentällä, mutta tällä kertaa toisella suunnalla, missä kreikkalaisista Idomeneus ja Nestor taistelevat. Siellä on myös Paris, joka nuolella ampuu Makhaonia, kreikkalaisten etevintä lääkäriä, oikeaan olkapäähän. Nestor lähtee vaunuineen viemään tätä pois kentältä. Hektor taas kään-

tyy sille sivustalle, jolla Aias riehuu saattaen troialaisia sekasortoon. Aiasta vastaan Hektor ei kuitenkaan antaudu taisteluun. Mutta Aias joutuu siitä huolimatta äkkiä pelon valtaan ja alkaa peräytyä. Kuitenkin hän askel askelelta väistyessään torjuu koko ajan troialaisten hyökkäystä ja estää näitä pääsemästä lähelle laivoja. Eurypylos huomaa Aiaan olevan ahdingossa ja rientää häntä tukemaan, mutta saa reiteensä Pariksen ampuman nuolen. Toiset kreikkalaiset kiirehtivät suojaamaan Aiasta.

Runon loppuosa vie lukijan kreikkalaisten leiriin. Kun Nestor tuo vaunuissaan Makhaonin pois taistelusta, huomaa tämän Akhilleus, joka maalle vedetyn laivansa peräkannelta tarkastelee taistelun kulkua. Hän kehoittaa tällöin ystäväänsä Patroklosta menemään Nestorin telttaan, jotta hän saisi tietää, kuka haavoittunut on. Samassa yhteydessä hän lausuu sanat, jotka ovat täysin soveltumattomat Iliaassa kuvattuun tapahtumien kulkuun:

Nyt pian lie halu polvia mun halaella akhaijein
kerjäten auttamahan; hätä näät ylen hirveä heill' on.

Nämä sanat ovat ilmeisessä ristiriidassa Akhilleuksen aikaisemman asenteen kanssa. Sillä häntähän on jo pyydetty leppymään, vieläpä on luvattu runsas hyvitys, mutta hän on ilmoittanut, etteivät pyynnöt voi häntä taivuttaa. Tällä kohdalla sanat ovat ymmärrettävissä vain sellaisen runotoisinnon osana, joka ei ole ottanut huomioon yhdeksännessä laulussa kuvattua sovinnon tarjousta. Havaitsemme siis tässä kouriintuntuvan todistuksen siitä, että Iliasta luotaessa on käytetty vanhempia runoja.

Akhilleuksen mielenkiinto taistelua kohtaan on odottamaton eikä sitä ole psykologisesti perusteltu. Vielä vähemmän saattaa ymmärtää, minkä vuoksi hän välttämättä haluaa tietää, kenet Nestor toi vaunuissaan takaisin leiriin. Palattuaan Patroklos ei myöskään enää kajoa koko asiaan. Akhilleuksen Patroklokselle antama tehtävä täten vain valmistaa Patrokloksen osanottoa taisteluun ja hänelle siitä aiheutuvaa kohtaloa. Runossa sanotaankin (säe 605): »tuop' oli alkuna turman».

Nestor on sillä välin saattanut haavoittuneen Makhaonin majaansa. Siellä he paraikaa nauttivat vahvistavaa juomaa, kun Patroklos saapuu. Nestor pyytää häntä istuutumaan, mutta Patroklos kieltäytyy, koska hänellä on kiire viemään Akhilleukselle tämän haluamaa tietoa. Tästä huolimatta hän jää kuuntelemaan Nestorin pitkää tarinaa siitä, kuinka tämä nuorena saavutti mainetta taistelussa epeijejä vastaan. Kertomuksensa esitettyään vanhus muistuttaa mieleen, että Patrokloksen isä lähettäessään poikansa sotaretkelle kehoitti tätä neuvoin ohjaamaan Akhilleusta. Niinpä Patrokloksen nyt pitäisi koettaa taivuttaa ystävänsä noudattamaan järjen vaatimusta. Mutta jollei Akhilleus

ole taivutettavissa muuttamaan mieltään, olisi hänet ainakin saatava myöntymään siihen, että Patroklos lähtee joukkoineen taisteluun. Hän voisi vaikka lainata Akhilleuksen varustuksen siten herättääkseen troialaisissa kammoa.

Tällä ehdotuksellaan Nestor sytyttää taistelunhalun Patrokloksen mieleen. Innoissaan tämä rientää Akhilleuksen majalle, mutta tiellä hän kohtaa haavoittuneen Eurypyloksen, joka ontuen on matkalla laivansa luo. Eurypylos pyytää Patroklosta auttamaan häntä haavan hoitamisessa. Patroklos ei voi kieltäytyä, vaan saattaa hänet hänen majaansa ja jää hoivaamaan haavoittunutta.

12. runo.

TAISTELU LEIRIN MUURISTA.

Sillä aikaa raivoaa leirin edessä kiivas taistelu. Kaivanto ja muuri torneineen eivät kohta enää kykene pysäyttämään troialaisten etenemistä. Kivet lentävät jo tornien hirsiin. Niinkuin metsäkarju tai jalopeura hurjana syöksyy miesparvea päin, niin käy Hektor kohti taajaan sulloutuneita kreikkalaisia yllyttäen miehiään ryntäämään yli kaivannon. Sotavaunuilla ei kaivantoa voida ylittää. Sen vuoksi Troian urhot hyppäävät vaunuistaan maahan. Siinä ovat urhoollisimmat troialaisista ja heidän liittolaisistaan: Hektor, Pulydamas, Paris, Helenos, Aineias, Sarpedon ja Glaukos. Rynnistys suuntautuu muurin porttia vastaan. Mutta siinä on kreikkalaisilla kaksi vankkaa vartiomiestä, jotka seisovat voimaansa luottaen,

niinkuin taivaslatvaiset, lujat vuorien tammet
seisovat kaikin säin, sadetulvia, tuulia kestäin,
juurin mahtavin maan kamarass', ikivankkumatonna.

Nämä uskaltautuvat taistelemaan portin eteenkin. Kumeasti kajahtavat vaskiset kypärät ja kuperat kilvet, kun singotut kiven järkäleet osuvat niihin. Mutta vartiomiehet eivät väisty, vaikka heitä onkin vain kaksi. Muurilta käsin muut kreikkalaiset tukevat heidän kamppailuaan. Silloin näkyy ilmassa kotka, joka pudottaa kynsistään elävän käärmeen keskelle troialaisia. Pulydamas selittää Hektorille tämän merkitsevän, ettei troialaisten tule pyrkiä taistelemaan laivojen luo. Mutta miehuullisin sanoin Hektor torjuu Pulydamaan neuvon:

Lintuja liitäväsiipiä vain sinä vaatisit meidät
seuraamaan, mut en piittaa niist', en huoli ma lainkaan,
koita ja päivää päin käden oikean puolle jos menkööt

tai vasemmallekin vaipukohot yön himmeän ääriin.
Tahtoa ylhän Zeun toki seuratkaamme me ennen,
hänp' ikivaltias on näet ihmisien, jumalainkin.
Yks ylin ennusmerkki on: puoltaa syntymämaata.
Miksikä pelkäisit sinä taistoa, tappoa suotta?
Sillä jos kaatuisimmekin luo nyt akhaijien laivain
kaikki me muut, ei tarvis sun toki peljätä surmaa;
eip' ole rinnassas sull' uskallust', urovoimaa.
Mutta jos kamppailusta sa luovut tai kenen toisen
taivutat taukoamaan puheluillasi taistelemasta,
niin tätä peistani saat tuta kohta ja henkesi heität.

Hektorin hahmo saa täten lukijalta lisää myötätuntoa. Rohkeasti hän johtaa troialaiset murtamaan muuria. Mutta muurilla kreikkalaiset puolustautuvat suojaten itseään häränvuotaisin kilvin. Siellä Aias kulkee edestakaisin rohkaisten miehiään. Kivet sinkoilevat taajana ryöppynä puolelta ja toiselta. Troian lykialaisten apujoukkojen päällikkö Sarpedon käy ensimmäisenä ryntäämään muurille. Hän kutsuu mukaan maanmiehensä Glaukoksen. Sattuvasti hän ilmaisee ajatukset, jotka ohjaavat sotilaan toimintaa taistelussa:

Ystävä armas, oisipa vain, tämän ottelon surmat
karttaen, tarjona meill' elo kuolematon, ikinuori,
enp' eturintaan taistelemaan minä lähtisi itse,
en kera kannustais sua kamppailuun urokuuluun;
vaan lukemattomat surmathan yhä ympäri vaanii,
joit' ei väistyä voi, ei välttää ihminen kenkään;
kilpaan siis, mekö vai vihamies nyt kunnian korjaa!

Nähdessään Lykian urhojen käyvän rynnistykseen muurin puolustajat hätääntyvät. Mutta kohta on Aias paikalla Teukros seuralaisenaan. Teukros haavoittaa Glaukosta käsivarteen, ja tämän on pakko vetäytyä takaisin. Sarpedon ei kuitenkaan siitä säiky, vaan repii voimakkaalla otteella irti muurin rintasuojan. Aukon kautta on nyt tie muurille avoinna. Samassa hetkessä Teukros ampuu häntä jousellaan, mutta nuoli osuu kilven kannikehihnaan eikä haavoita Sarpedonia. Aias karkaa nyt häntä kohti, iskee keihäänsä hänen kilpeensä ja saa siten hänet hiukan perääntymään. Taistelu jatkuu raivokkaana, eivätkä lykialaiset pääse nousemaan muurille. Zeus varaa tämän kunnian Hektorille. Tämä kiipeää ensimmäisenä muurille ja toiset troialaiset seuraavat hänen jäljessään. Sitten hän nostaa maasta suunnattoman kiven järkäleen ja heittää sen keskelle porttia. Portin palkit murtuvat, ja Hektor syöksyy silmät liekehtien sen läpi. Troialaiset ryntäävät häntä seuraten avoimesta portista leirialueelle. Toiset kiipeävät yli muurin. Kreikkalaiset pakenevat laivoja kohti.

13. runo.

Taistelu laivojen ääressä.

Troialaisten menestys on ollut Zeuksen säätämä. Mutta kun ylijumala työnsä tehtyään kääntää silmänsä toisaalle, uskaltaa hänen veljensä, meren jumala Poseidon, joka säälien näkee kreikkalaisten ahdingon, salaa käydä auttamaan näitä. Täten alkaa kuvauksessa jakso, jossa Poseidon esiintyy taisteluonnen kääntäjänä kreikkalaisten hyväksi. Vaikuttavasti kuvataan, kuinka hän Samothraken huipulta laskeutuu asuntoonsa ja sieltä ajaa valjakollaan meren poikki lähelle Troian rantaa. Kalkhaan hahmossa hän sitten rohkaisee kumpaakin Aiasta päättävästi asettumaan ryntääviä troialaisia vastaan. Koskettaen molempia hän valaa heidän jäseniinsä virkeyttä ja voimaa. Aiaat tuntevat jumalan läsnäolon ja riemuiten he käyvät otteluun. Poseidon innostaa sen jälkeen muitakin kreikkalaisia. Hän muistuttaa mieliin, että troialaiset ennen olivat arkoja kuin kauriit. Se, että nämä nyt uskaltautuvat hyökkäämään laivoille asti, on Agamemnonin syytä. Mutta siitä huolimatta ei kreikkalaisten sovi lakata taistelemasta. Kunnian käskyä on noudatettava.

Kreikkalaiset järjestyvätkin kummankin Aiaan johtamina tehokkaaseen vastarintaan. He muodostavat elävän suojamuurin laivojen eteen. Kilvet liittyvät limitysten toisiinsa, kun mies seisoo toisensa vieressä. Troialaiset syöksyvät päin, ja etumaisena ryntää Hektor kuin kallionlohkare, joka tulvan irroittamana vyöryy alas vuorelta kaataen mennessään puut. Mutta hyökkäys pysähtyy kreikkalaisten keihäsriviin. Troialaisten joukosta yrittää Deifobos käydä kreikkalaisten kimppuun, mutta Meriones heittää keihään hänen kilpeensä ja hänen on pakko peräytyä. Meriones lähtee majaansa noutamaan uutta keihästä.

Taistelu pääsee nyt toden teolla vauhtiin. Kreikkalaisista ensimmäisenä Teukros surmaa vihollisen, troialaisen Imbrioksen. Hektor vuorostaan kaataa kreikkalaisen Antimakhoksen, joka polveutuu Poseidonista. Suuttuneena tästä Aias, Oileuksen poika, iskee surmatun Imbrioksen pään irti ruumiista ja heittää sen Hektorin jalkoihin. Tällainen ruumiin häpäisy on Homeroksen runoissa harvinaista.

Poseidonkin vihastuu jälkeläisensä kaatumisesta ja tulee taas leiriin kannustaakseen kreikkalaisia taisteluun. Muuttautuneena erään kreikkalaisen hahmoon hän tapaa Idomeneuksen, joka juuri on saattanut haavoittunutta ystäväänsä turvaan. Idomeneus saa jumalalta rohkaisevan sanan, ja sen jälkeen Poseidon rientää tukemaan taistelevia kreikkalaisia. Palatessaan taisteluun Idomeneus kohtaa maanmiehensä Merioneen, joka on menossa noutamaan itselleen toista keihästä. Heidän välillään syntyy keskus-

telu, jossa kumpikin kehuu omaa ja toisensa urhoollisuutta. Lopuksi Idomeneus keskeyttää ajatusten vaihdon huomauttamalla, ettei heidän ole syytä laverrella lapsien tavoin, vaan että heidän on riennettävä kamppailuun. Yhdessä he palaavatkin taistelun melskeeseen. He eivät asetu rintaman keskustaan, koska Aiaat ja Teukros ovat siinä kreikkalaisten turvana, vaan menevät vasemmalle sivustalle, missä ei ole samanveroisia päälliköitä. Nähdessään heidän tulevan troialaiset käyvät sitä kiivaammin hyökkäämään:

Niinkuin lennättää rajupuuskia raikuvat tuulet,
konsa on paahtava päivä ja tiet pöly paksuna peittää;
puuskat puskevat päin, isot myllertäin polypilvet:
noinpa nyt yhteen syöksyi nuo, iso heill' oli into
iskeä toinen toist' asevaskin taistelokenttään.
Peist' oli sankeanaan salamoivaa tappava taisto,
suurt', ihonraatelevaa, kohotettua; huikeni silmät
vaskien kirkkauteen, jota päilyi päät kypäreineen,
myös sovat äsken kiillotetut sekä välkkyvät kilvet
urhojen ryntääväin. Ois ollut rohkea mies, ken
katsonut taistoa tuot' iloll' ois, ihan säikkymätönnä.

Taistelussa on vastakkain Zeuksen ja Poseidonin tahto, huomauttaa runoilija. Zeus tahtoo troialaisten toistaiseksi voittavan, jotta Akhilleus saisi hyvityksen, niinkuin ylijumala on Thetikselle luvannut. Poseidon taas auttaa kreikkalaisia salavihkaa tullen silloin tällöin paikalle ihmisen hahmossa. Julkisesti hän ei vielä rohkene uhmata Zeuksen kieltoa.

Vaikka Idomeneus onkin jo ikämies ja hänen hiuksensa ovat harmaantuneet, hän käy rohkeasti troialaisten kimppuun ja surmaa Othryoneuksen, joka on kosinut Priamoksen tytärtä Kassandraa tarjoutuen karkottamaan kreikkalaiset pois Troian luota. Saatuaan iskunsa osumaan Idomeneus tarttuu kaatuneen jalkaan vetääkseen ruumiin kreikkalaisten puolelle ja lausuu samalla pilkaten, että Othryoneuksella nyt on tilaisuus tehdä samanlainen tarjous kreikkalaisille. Kenties hän voisi saada morsiamekseen Agamemnonin tyttären lupaamalla valloittaa Troian! Asios, joka ainoana troialaisena on ohjannut valjakkonsa leirialueelle, hyppää vaunuistaan estääkseen kreikkalaisia saamasta kaatuneen ruumista. Mutta hänkin saa ajomiehineen surmansa. Nyt karkaa troialainen Deifobos Idomeneuksen kimppuun sinkauttaen keihäänsä tätä kohti. Mutta keihäs ei osu tarkoitettuun maaliin, vaan erääseen toiseen kreikkalaiseen, joka kaatuu maahan. Deifobos huutaa iloissaan, ettei Asioksen kuolema jäänyt kostamatta. Idomeneus jatkaa kuitenkin kamppailua herpaantumattomin voimin. Hän surmaa troialaisen Ankhiseen vävyn Alkathooksen:

Mutta nyt valtaan Idomeneun tämän saatti Poseidon
silmät huikaisten, jalot herpaisten jäsenetkin:
tainnut taapäin juosta hän ei, ei väistyä syrjään,
vaan kuin patsas tai puu taivaslatva hän seisoi
siin' ihan paikoillaan; hänt' Idomeneus heti iski
rintaan peitsellään, luja pirstoutui sopavaski,
suojannut joka hänt' oli ennen surmia vastaan,
vaan nyt ruskuen soi, terä tuima kun murteli tiensä.
Kaatui mies rytinällä; ja törröttäin sydämessä
istui peitsi, ja varren pään sydän sykkivä vielä
sai värinään, vaan sen pian herposi ankara vauhti.

Tehtyään tämän urotyön Idomeneus kysyy ilkkuen Deifobokselta, eikö kolme kaadettua troialaista vastanne yhtä surmansa saanutta kreikkalaista. Samalla hän kutsuu Deifobosta kanssansa kamppailuun. Mutta tämä pitää viisaampana peräytyä taemmas ja kohtaa Ankhiseen pojan Aineiaan, joka ei ota osaa taisteluun muka siitä syystä, että hän kantaa kaunaa Priamokselle, joka ei anna hänelle riittävästi arvoa. Saatuaan kuulla lankonsa Alkathooksen kohtalosta Aineias kuitenkin syöksyy kamppailuun ja ryntää Idomeneusta kohti. Tämä hätkähtää nähdessään yhden troialaisten urhoollisimmista sankareista olevan hyökkäämässä häntä vastaan ja huutaa tovereita avuksi. Aineiastakin seuraa hänen kutsuminaan joukko troialaisia päälliköitä. Idomeneus surmaa vielä yhden troialaisen, mutta sitten hänen on pakko hiljalleen väistyä taaksepäin. Deifobos viskaa hänen peräänsä keihään, joka osuu kreikkalaiseen Askalafokseen, sodan jumalan Areen poikaan. Mutta hänen yrittäessään riistää kaatuneelta varustuksen hän saa Merioneelta keihään iskun käsivarteensa. Haavoittuneena Deifoboksen on pakko poistua taistelusta.

Muut jatkavat kamppailua, ja melske on suunnaton. Aineias ja Helenos kaatavat kumpikin yhden kreikkalaisen, Nestorin poika Antilokhos ja Meriones taas kumpikin yhden troialaisen. Sen jälkeen tulee kreikkalaisista etualalle Menelaos. Hän haavoittaa Helenosta käteen ja surmaa troialaisen Peisandroksen. Sen tehtyään hän purkaa troialaisia kohtaan tuntemansa katkeruuden seuraaviin sanoihin:

Tottapa näin eroatte te luota akhaijien laivain,
ilkiöt Ilionin, ikivimmaiset, verenahneet.
Pilkkaa, herjaa ennenkin kasasitte te, koirat,
päälleni kukkurapäin, jylypilvisen Zeun vihan ette
iskua peljänneet, joka väärät lyö majavieraat,
korkean kaupunkinne jok' on myös kaatava kerran.
Mult' aviollisen puolison pois sekä aartehet runsaat
rosvoten veitte, kun vieraikseen hän ol' ottanut teidät!
Nyt merenlaskija-laivoihin himo teillä on heittää
siis tuli turmiokas ja akhaijit surmata uljaat!
Vaan toki herjennette, jos suurikin lie sotainto.
Zeus isä, ihmiset sun sanotaanhan kuin jumalatkin
voittavan viisaudessa, ja suomaa sun tämä kaikk' on!

Kuink' otat suosiohos sinä Troian röyhkeät miehet,
riettaat mieleltään, verenahneet ainian, joit' ei
konsaan kyllyttää voi tappavan taistelon telme?
Kaikkeen kyllästyy, unehenkin, rakkauteenkin,
lauluun armaiseen sekä riemuun karkelon kauniin,
vaikk' ovat sorjemmat toki kuin sota nuo ylenkyllin
nauttia; vaan verivimmapa ei väsy iliolaisten!

Troialainen Harpalion, Pylaimeneen poika, heittää Menelaosta keihäällä, mutta se ei tunkeudu läpi kilven. Meriones taas haavoittaa kuolettavasti Harpalionia. (Runoilija antaa Pylaimeneen itkien saattaa poikansa ruumista Troiaan muistamatta, että Pylaimenes on jo saanut surmansa 5. runossa kuvatuissa taisteluissa.) Vimmastuneena ystävänsä Harpalionin kuolemasta Paris virittää jousensa ja ampuu kohti kreikkalaisia nuolen, joka kaataakin yhden näistä. Mutta kreikkalaiset ovat voitolla ja uhkaavat tällä vasemmalla sivustallaan vakavasti troialaisia. Siitä Hektor ei tiedä mitään. Hän on edelleen sillä rintaman kohdalla, jossa portti murrettiin. Siinäkin käydään tuima taistelu, jota runossa kuvataan varsin sekavasti, niin ettei sen kulusta voi saada selvää käsitystä. Kaikissa tapauksissa asema on troialaisten kannalta erityisesti kreikkalaisten vasemmalla sivustalla muodostunut kestämättömäksi. Sen vuoksi Pulydamas rohkenee taas käydä neuvomaan Hektoria. Hän ehdottaa, että parhaat sankarit kutsuttaisiin rintaman taakse neuvotteluun. Olisi harkittava, jatketaanko hyökkäystä vai peräydytäänkö, niin kauan kuin se suuremmitta vaurioitta on mahdollista. Tällä kertaa Hektor pitää neuvoa viisaana ja pyytää Pulydamasta jäämään paikalle, jossa on tarkoitus pitää neuvottelu. Itse hän sillä välin rientää eturintamaan kutsumaan koolle päälliköitä. Hän etsii myös Deifobosta, Helenosta sekä Asiosta ja Adamasta. Parikselta, jota hän tapansa mukaan kohtelee halveksivasti, hän saa kuulla, että kaksi ensin mainittua on haavoittunut, kun taas toiset kaksi ovat kaatuneet. Silloin Hektor jättää sikseen neuvottelun ja ryntää kuin myrskytuuli kreikkalaisten kimppuun. Troialaiset seuraavat taajoin rivein hänen jäljessään. Suojanaan kilpi Hektor koettaa eri kohdista saada kreikkalaisten rintamaa väistymään. Mutta kreikkalaiset eivät anna säikyttää itseään, ja Aias huutaa, että ennemmin he valtaavat Troian kuin Hektor pääsee tuhoamaan heidän laivansa. Hektor taas julistaa, että kreikkalaiset sinä päivänä saavat nähdä tuhonsa koittavan. Päästäen ilmoille taivaaseen asti yltävän sotahuudon taistelijain rintamat syöksyvät toisiaan vastaan.

14. runo.

Heran viekkaus.

Nestor kuulee majaansa valtavan huudon ja jättäen haavoittuneen Makhaonin saamaan hoitoa hän lähtee ottamaan selkoa tilanteesta. Havaittuaan kreikkalaisten olevan ahtaalla hän päättää etsiä käsiinsä ylipäällikön, Agamemnonin. Pian hän kohtaakin tiellä Diomedeen, Odysseuksen ja Agamemnonin, jotka tulevat rannalta päin majoistaan. Kaikki kolme ovat jo aikaisemmassa taistelussa saaneet vammoja eikä heillä toistaiseksi ole muuta tehtävää kuin murheissaan katsella käynnissä olevan taistelun kulkua. Agamemnon toteaa Nestoria puhutellessaan, että asiat ovat huonolla kannalla, vieläpä hän epäilee, että muutkin kreikkalaiset kuin Akhilleus kantavat hänelle kaunaa, koska heidän sotaintonsa on näin laimea. Nestorkin myöntää, että kreikkalaisten rintama on sekasorron vallassa, mutta kehoittaa harkitsemaan, onko vielä löydettävissä pelastuksen keinoa. Agamemnon on niin epätoivoissaan, että hän taas esittää pakoa. Rannimmaiset laivat on työnnettävä heti vesille ja yön tultua laskettava aaltojen varaan muutkin alukset. Tuhon alta täytyy väistyä, kun ei muutakaan keinoa ole.

Tämä ehdotus ei lainkaan miellytä Odysseusta. Hän sanoo, ettei järkevän miehen toki pitäisi päästää ilmoille sellaista ajatusta. Kaikkein vähimmin saisi ylipäällikkö esittää sellaista. Sillä jos kesken taistelun käytäisiin laskemaan vesille laivoja, heittäisivät kreikkalaiset pian kamppailun sikseen. Ja silloin olisi varma tuho edessä. Agamemnon onkin heti valmis luopumaan aikeestaan, mutta pyytää toisia keksimään paremman neuvon. Diomedes, joka siihen asti on ollut ääneti, sanoo tällöin, että hänellä on neuvo valmiina. Kauempaa sitä ei ole tarvis etsiä: Heidän on haavoineenkin käytävä kamppailuun, jossa he ainakin taempaa voivat rohkaista miehiään. Tämä neuvo saa kaikkien hyväksymisen, ja kohta he rientävät taistelun tuoksinaan. Poseidon tulee sankarivanhuksen hahmossa Agamemnonin luo ja vakuuttaa, että sotaonni voi vielä kääntyäkin. Sitten jumala päästää valtavan sotahuudon sytyttäen rohkeutta kreikkalaisten mieliin.

Olympoksen huipulta Hera ilokseen näkee Poseidonin ryntäävän taisteluun. Mutta Idan huipulla istuu Zeus, ja Hera pelkää, että tämä voi pian huomata Poseidonin ja käskeä hänet poistumaan. Sen vuoksi Hera ryhtyy tuumaan pettääkseen Zeuksen. Hän päättää vaivuttaa puolisonsa lemmen uneen. Sitä varten hän pukeutuu viettelevimpään asuunsa ja saa vielä Afroditeelta lainaksi vyön, johon on kätketty kaikki rakkauden jumalattaren omistamat hurmaamiskeinot. Afroditelle hän tietenkään ei ilmaise, mihin hän niitä aikoo käyttää, vaan keksii tekosyyn,

jonka valheellisuutta Afrodite ei aavista. Sen jälkeen Hera ensiksi kiitää Lemnos-saarelle, missä hän tapaa unten haltijan. Tätä hän pyytää vaivuttamaan Zeuksen silmät umpeen, sitten kun Hera laskeutuu Ida vuorella puolisonsa viereen. Uni ei ole valmis pyyntöä täyttämään, vaan muistuttaa mieleen aikaisemmin sattuneen samanlaisen tapauksen, josta oli varsin ikävät seuraukset. Vasta kun Hera lupaa hänelle avioksi yhden sulottarista, Uni suostuu. Yhdessä he ilmojen halki liitävät Ida vuorelle, missä uni linnun hahmossa kätkeytyy korkean honkapuun latvaan, kun taas Hera rientää Zeuksen luo vuoren korkeimmalle huipulle.

Heran viehätyskeinot eivät ole vaikuttamatta. Zeuksen valtaa hänet nähdessään voimakas rakkauden tunne. Hän tahtoo heti päästä nauttimaan Heran ruumiista. Hera on estelevinään. Kuinka se kävisi päinsä Idan harjalla? Entäpä jos joku jumalista näkisi? Zeus rauhoittaa häntä sanoen verhoavansa heidät kultaiseen pilveen, jonka läpi auringonkaan säteet eivät pääse tunkeutumaan.

Virkki jo puolisoaan sylitellen Zeus Kronossynty.
Allapa yrttejä maan pyhä parmas nuoria nosti,
lootos kastehinen, hyasintti ja sahrami lauha
versoi sankeanaan, kohotellen maast' ylös heitä.
Niille he heittäytyi sekä verhokseen veti pilven
kauniin, kultaisen; alas tiukkui helmivä kaste.

Tämä »pyhä yhtyminen» on Iliaan herkullisimpia kuvauksia, ja siinä on tehostettuakin aistillisuutta. Mutta runoilija ei mene liiallisuuksiin eikä ylitä säädyllisyyden rajaa. Näemme, että runoilijalla on mestarillinen kyky havainnollisesti kuvata myös sellaista, joka sävyltään poikkeaa täydellisesti runon tavanomaisista piirteistä.

Zeuksen vaivuttua uneen rientää unenhaltija kreikkalaisten laivoille ilmoittamaan Poseidonille, että tällä on vapaat kädet auttaa kreikkalaisia, koska Zeuksen silmät on uni verhonnut. Poseidon ei viivyttelekään, vaan asettuu julkisesti kreikkalaisia johtamaan. Näillä on nyt suojanaan itse meren jumala, kun taas troialaisten turvana on vain ihminen, Hektor. Mutta Hektor ei sittenkään peräydy taistelutta:

Niin ei karjuen käy meren aallot kalliorantaan,
niit' ulapalta kun pohjoisen rajut puskevi puuskat,
liekkien räiskinä ei ole niin kova, kun kulo kulkee
vuoren rotkelmaa, palo parsikot vie yhä yltyin,
tammia taivaslatvoja niin ei mylvivä myrsky
ryskytä, jolla on riehuissaan kovin, ärjyvin ääni,
kuin nyt akhaijein soi sotahuuto ja iliolaisten,
kiljunan hirmuisen he kun nostain iskivät yhteen.

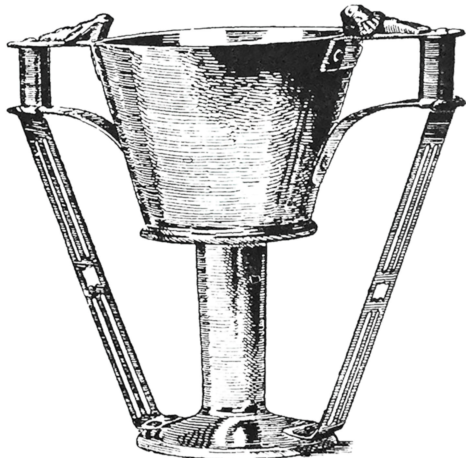
Hektor suuntaa ensiksi keihäänsä Aiaaseen, mutta se osuu kohtaan, jossa kilven ja miekan kannikehihnat ovat ristikkäin, eikä

17. Jalohirven metsästys. Mykeneläisen kultasormuksen kanta.

18. Metsäsian hampain koristettu kypärä. Mykeneläinen norsunluuveistos.

19. Kultainen malja, löydetty Mykenen 4. kuiluhaudasta. Sivukannattimien varassa kummallakin puolella kyyhkynen.

20. Mykeneläisen kupuhaudan käytävä.
Rakennettu 14. vuosisadan alkupuolella e. Kr.

tunkeudu niiden läpi. Aias tempaa kiven ja viskaa sen rajusti Hektoria kohti. Se lentää yli kilven ja osuu sankarin kaulan alle rintaan. Hektor lennähtää maahan, mutta hänen toverinsa suojelevat häntä tuholta ja saattavat hänet vaunuihin, joissa hänet viedään Ksanthos joen partaalle. Siellä hän virkoaa iskustaan, mutta vaipuu jälleen tajuttomana lepäämään.

Kun kreikkalaiset näkevät Hektorin poistuvan taistelusta, heidän intonsa kiihtyy ja he käyvät yhä ankarampaan hyökkäykseen. Erityisesti kunnostautuu nyt toinen Aias, Oileuksen poika. Hän kaataa heti yhden troialaisen, mutta Pulydamas kostaa toverinsa kuoleman iskemällä täydellä voimalla keihäänsä erääseen kreikkalaiseen. Ilkkuen hän huutaa, että Kreikan mies mahtaa nyt matkata manalaan keihästä sauvanaan käyttäen. Näin jatkuu taistelu aluksi tasaväkisenä. Mutta pian valtaa troialaiset pakokauhu. Kreikkalaiset surmaavat monta pakenevaa, ja enimmät kaataa Aias, Oileuksen poika.

15. runo.

TAKAISINAJO LAIVOILTA.

Tämän runon perinnäinen otsake soveltuu ainoastaan sen alkusäkeisiin. Sillä runon loppuosassa troialaiset saavuttavat entistä suurempaa menestystä. Mutta niin kauan kuin Poseidon on mukana kiihdyttämässä kreikkalaisia, troialaiset ovat pahasti alakynnessä. He peräytyvät yli kaivannon sotavaunujensa luo, »kauhun kalpeus kasvoillaan». Silloin Zeus havahtuu ja hypähtää pystyyn. Hän näkee troialaisten pakenevan ja kreikkalaisten ahdistavan heitä. Etumaisena on kreikkalaisten joukossa Poseidon. Hektor makaa voimattomana kaukana taistelupaikalta. Tämän huomatessaan Zeus luo Heraan hirmuisen katseen. Hän tajuaa, että Hera on hänet pettänyt ja että kaikki on Heran juonien tulosta. Karkein sanoin Zeus moittii puolisoaan muistuttaen tätä siitä, miten Hera on saanut maksaa entiset samanlaatuiset kepposensa. Pelästyneenä Hera vannoo, ettei hän ole käskenyt Poseidonia hyökkäämään troialaisia vastaan. Siinä hän kirjaimellisesti käsittäen puhuukin totta. Zeus esiintyy tässäkin taas hiukan hyväuskoisena aviomiehenä. Hän on valmis uskomaan Heran vakuutuksen eikä puhu sen enempää rangaistuksesta. Heran on vain lähdettävä kiireesti Olympokseen ja käskettävä Iriksen ja Apollon saapua Zeuksen luo Ida vuorelle. Iriksen on vietävä Poseidonille käsky poistua taistelusta, ja Apollon taas on autettava Hektor virkoamaan sekä karkotettava kreikkalaiset takaisin laivoille. Samalla Zeus raottaa tulevaisuuden verhoa:

Akhilleus on lähettävä taisteluun ystävänsä Patrokloksen. Tämä on surmaava monta troialaista, näiden joukossa Zeuksen oman pojan Sarpedoninkin, mutta on saava surmansa Hektorin kädestä. Silloin Akhilleus on lähtevä kamppailuun ja kaatava Hektorin. Lopulta kreikkalaiset tulevat valtaamaan Troian. Kuitenkaan kukaan jumalista ei saa auttaa kreikkalaisia, ennen kuin Akhilleus Zeuksen Thetikselle antaman lupauksen mukaisesti on saanut täyden hyvityksen kärsimästään loukkauksesta.

Hera palaa Olympokseen suorittamaan Zeuksen antamaa tehtävää. Muut jumalat huomaavat kohta, että hän on kovasti pelästyksissään, ja Olympoksessa vallitsee sen johdosta painostunut tunnelma. Hera viittaa siihen, ettei Zeus lainkaan piittaa heidän toivomuksistaan, ja ilmoittaa, että sodan jumalan poika Askalafos on saanut taistelussa surmansa. Ares, joka vasta nyt saa kuulla siitä, uhkaa lähteä kostamaan poikansa kuoleman, vaikka sitten Zeus iskisi häneen salamansa. Hän pukeutuukin sotisopaan ja on lähdössä uhmaamaan Zeuksen kieltoa, mutta Athene ottaa häneltä pois aseet ja saa hänet malttamaan mielensä. Sitä vastoin Iris ja Apollo rientävät käskyn saaneina Zeuksen luo.

Ylijumala lähettää Iriksen Poseidonin luo. Poseidonin on heti luovuttava taistelusta, jos hän tahtoo välttää Zeuksen vihan kohtalokkaita seurauksia. Iris menee välittämään meren jumalalle ylijumalan käskyn, mutta Poseidon kieltäytyy aluksi sitä noudattamasta. Hän sanoo olevansa arvossa Zeuksen veroinen. He ovat veljeksiä, ja vallan jaossa jäi maa heille yhteiseksi. Komennelkoon siis Zeus niitä jumalia, jotka ovat hänen lapsiaan, mutta älköön yrittäkö pelotella häntä. Iris huomauttaa tähän, että Zeus on kuitenkin veljeksistä vanhin ja että kostottaret suojelevat vanhempaa. Poseidonin on pakko myöntää tämä näkökohta oikeaksi ja riitaa välttääkseen hän sanoo sillä kertaa väistyvänsä. Hän astuu jälleen aaltojen alle, ja kreikkalaiset jäävät kaipaamaan auttajaansa.

Apollon Zeus taas käskee mennä Hektorin luo ja palauttaa hänet entiseen voimaan. Nopeana kuin haukka Apollo kiitää käskyä täyttämään. Kohta hän saavuttaa Hektorin, joka on tullut tajuihinsa, mutta yhä istuu syrjässä taistelusta. Jumala valaa troialaisten johtajaan uutta taisteluintoa luvaten itse käydä edellä ja tasoittaa tien troialaisten sotavaunuille. Pian on Hektor taas ensimmäisenä rintamassa. Kreikkalaiset, jotka hänen poissa ollessaan ovat iskeneet maahan troialaisen toisensa jälkeen, näkevät kauhukseen Hektorin paluun. He lähettävät rivimiehensä takaisin laivojen luo, ja ainoastaan etevimmät sankarit jäävät eturintamaan torjumaan Hektorin johtamaa hyökkäystä. Etumaisena troialaisten puolella ryntää Apollo kädessään Zeuksen pelottava aigis-kilpi, jota heiluttamalla hän aiheuttaa kreikkalaisten keskuudessa pakokauhun:

Niinkuin karkkoamaan sekapäisinä yön pimeässä
lampaat tai härät saa pedon kahden karjuva hyökkäys,
äkkiä yllättäin sydänyöllä, kun paimen on poissa:
noin ol' akhaijein myös pako arka, kun heidät Apollo
pelkoon saatti ja soi sotureineen Hektorin voittaa.

Kreikkalaisten rintama murtuu, ja troialaiset surmaavat heistä monta. Loput pakenevat suinpäin kaivannon yli muurin turviin. Hektor kehoittaa jylisevällä äänellä miehiään käymään päin laivoja. Jokaisen, joka yrittää pakoilla taistelua, hän uhkaa lyödä hengiltä ja jättää hänen ruumiinsa koirien raadeltavaksi. Troialaisten sotavaunut kiitävät ratisten eteenpäin. Apollo ryntää edellä ja tasoittaa vaivatta kaivannon, niin että vaunut voivat sen ylittää. Sen jälkeen Apollo sortaa muurin yhtä kevyesti kuin lapsi kaataa muovailemansa hiekkarakennelmat. Kreikkalaiset pysähtyvät vasta laivojensa luona rukoillen jumalilta apua. Erityisen palavasti kääntyy vanha Nestor rukouksin Zeuksen puoleen. Ylijumala antaa ukkosensa jyristä merkiksi siitä, ettei hän aio tuottaa kreikkalaisille lopullista tuhoa, mutta troialaiset tulkitsevat enteen omaksi edukseen ja käyvät sitä kiivaampaan hyökkäykseen. Kreikkalaiset puolustautuvat laivoiltaan vaskikärkisin laivakeksein.

Taistelun vielä riehuessa muurin vaiheilla Patroklos viipyy yhä Eurypyloksen luona tätä hoivaamassa. Mutta kun kreikkalaiset alkavat paeta laivoille, hän rientää kiireisesti Akhilleuksen luo yllyttääkseen tätä taisteluun. Sillä aikaa kreikkalaiset ovat asettuneet vastarintaan ja saavat laivojen luona pysäytetyksi troialaisten etenemisen. Hektor karkaa kohti Aiasta, joka seisoo maalle vedetyn laivan kannella. Mutta hän ei kykene syöksemään alas Aiasta eikä tämä karkottamaan Hektoria. Eräs kreikkalainen kantaa palavaa kekälettä sytyttääkseen laivan tuleen, mutta Aias iskee häntä keksillä rintaan. Hektor heittää Aiasta keihäällä, mutta se ei osu Aiaaseen, vaan tämän vieressä seisovaan toiseen kreikkalaiseen. Aias huutaa Teukrosta käyttämään joustaan, ja tämä surmaakin nuolella erään troialaisen. Teukros virittää uudelleen jousensa kaataakseen Hektorin, mutta jänne katkeaa ja nuoli kirpoaa maahan. Aias kehoittaa silloin veljeään noutamaan keihään ja kilven. Hektor taas rohkaisee miehiään innostuttavin sanoin:

Laivojen kimppuun siis rivit sankkana. Jos kehen keihäs
sattuva lie tai nuoli ja kuolo ja kohtalo kohtaa,
kuolkoon! Kunnia hälle on suojaten syntymämaataan
kaatua; varjeltuina on silloin vaimo ja lapset,
on koti koskematonna ja kartano, konsa akhaijit
kerran laivoillaan kotimailleen matkata saavat.

Hektorin runoilija aina antaa lausua sen, mikä eniten koskee lukijan sydämeen. Aias taas huutaa miehilleen, ettei heillä ole

muuta neuvoa kuin sankarien tavoin iskeä vihollista. Kummaltakin puolen kaatuu taistelijoita. Troialaiset ovat voitolla, mutta kreikkalaiset pitävät sitkeästi puoliaan. Zeus odottaa vain hetkeä, milloin Hektor saisi sytytetyksi laivat palamaan. Siihen asti hän on suova troialaisten voittaa. Silmät leimuavina Hektor käy taistelua:

Itsepä suojeli Zeus häntʼ ilmojen korkeudesta,
hällepä yksin paljoudessʼ uroparvien antoi
kunnian kuulun, sillʼ oli vain lyhyt hällʼ elon aika:
sai näet päälle jo päätymähän tuhopäivän Athene,
voima Akhilleun konsʼ oli tuottava kuoleman hälle.

Yhä kiihkeämmin Hektor pyrkii murtamaan kreikkalaisten vastustuksen, mutta vielä kestävät kreikkalaiset rynnistyksen:

Sankkana seisoivat rivit, niinkuin kallion seinä
jyrkkä ja korkea päin meren harmaan kuohuja seisoo,
kestäen viuhuvien vihureitten kiitävät puuskat,
paisuvat aallot myös, sitä pärskyen huuhtelevaiset:
vartoi iliolaisia noin pelotonna akhaijit.
Vaan taminein tulenvälkkyvin hän rivikuntia vastaan
karkasi taas, kuin lyö raju karjaspää yli laivan,
pilvistʼ iskeyvän väkipuuskan nostama; peittää
kaikkʼ yliyltään vaahto, ja myrskyn hirveä pauhu
purjeissʼ ulvoelee, merimiesten mieltäpä hirmu
puistattaa, sillʼ ei ole kaukana kuolema silloin:
ankara noin hätä raasti akhaijein mieltä ja rintaa.

Kohta kreikkalaisten on pakko peräytyä etumaisen laivarivin taakse. Mutta siellä he saavat taas uutta intoa, jota vanha Nestor rohkaisevilla kehoituksillaan heihin valaa. On kuin sumu olisi hälvennyt heidän silmistään, ja he kykenevät jälleen näkemään selvästi. Aias hyppelee keksiään heiluttaen toisesta laivasta toiseen torjuen hyökkääviä troialaisia. Mutta kreikkalaisilla ei sittenkään näytä olevan odotettavissa muuta kuin turmio, kun taas troialaiset pyrkivät sytyttämään laivat tuleen ja tuhoamaan kreikkalaiset. Hektor pitää kiinni kreikkalaisen laivan keulakoristuksesta ja kehoittaa miehiään tuomaan hänelle tulta. Hän sanoo, että troialaisten vanhimmat aikanaan olivat estäneet hänet lähtemästä taisteluun laivojen luokse. Mutta nyt hänen aikeensa on lopulta toteutunut. Aiaan on pakko peräytyä laivojen keulakannelta peremmäs, mutta yhä hän pitää silmällä hyökkääjiä torjuen keksillään jokaisen, joka yrittää tuoda tulta likelle laivoja. Hän huutaa tovereilleen, että turva on nyt käsivarsissa eikä velttoudessa. Kaksitoista troialaista hän kaataa laivojen eteen.

16. runo.

Patrokloksen kohtalo.

Kuudennentoista runon keskushenkilönä on Akhilleuksen ystävä Patroklos. Kun hän palaa Akhilleuksen luokse, hänen silmistään vuotavat kyynelet poskia pitkin, niinkuin lähde valaa vettään alas kallion jyrkänteeltä. Siinä määrin kreikkalaisten vaarallinen asema on hänet järkyttänyt. Akhilleus ei ole ymmärtävinään, mikä Patroklosta vaivaa. Hänen mielestään Patroklos on kuin lapsi, joka itkien pyrkii äitinsä syliin. Onko tullut viesti Patrokloksen tai Akhilleuksen isän kuolemasta? Vai sureeko Patroklos kenties kreikkalaisia, jotka vain saavat ansaitsemansa palkan. Patroklos vastaa kiertelemättä, että hänen sydämellään on kreikkalaisia uhkaava tuho. Parhaat sankarit ovat haavoittuneet. Patroklos mainitsee Diomedeen, Agamemnonin, Odysseuksen ja Eurypyloksen, mutta ei Makhaonia, josta Akhilleus hänet juuri lähetti ottamaan selkoa. Tehtävästä, jota suorittamaan Patroklos lähti, ei tässä yhteydessä enää puhuta mitään.

Sitten Patroklos moittii jyrkästi Akhilleusta tämän leppymättömyydestä. Tunteeton meri ja kova kallio lienevät Akhilleuksen vanhemmat, koska hänen sydämensä saattaa yhä pysyä tylynä ja taipumattomana. Patroklos ei voi käsittää tällaista epäinhimillistä asennetta. Akhilleus ainakin sallikoon Patrokloksen lähteä taisteluun ja lainatkoon hänelle varustuksensa. Troialaiset saattaisivat silloin luulla Akhilleuksen palanneen taistelutantereelle, ja kreikkalaiset saisivat hetkeksi hengähdysaikaa. Runoilija huomauttaa, että Patroklos tätä pyytäessään itse aiheuttaa oman turmionsa.

Akhilleus vastaa, että syy, minkä vuoksi hän ei auta kreikkalaisia, on yksinomaan hänen kärsimänsä loukkaus. Hän ei voi sietää sitä, että toinen ylipäällikkyyteensä vedoten riistää kunnialahjan samanarvoiselta mieheltä. Mutta nyt hän ei enää tahdo muistella menneitä. Vaikkei hän ollutkaan aikonut puuttua asioihin, ennen kuin troialaiset olisivat aivan lähellä hänen laivojaan, hän on jo valmis suostumaan Patrokloksen pyyntöön. Kreikkalaiset ovat tosiaan joutuneet hirveään ahdinkoon. Heidät on tungettu meren partaalle, ja troialaisilla on tavaton ylivoima. Patroklos ottakoon siis hänen varustuksensa ja torjukoon laivoja uhkaavan tuhon. Mutta yhä Akhilleus ensi sijassa ajattelee itseään. Patrokloksen on toimittava niin, että Akhilleus saa kunnian ja maineen sekä että kreikkalaiset palauttavat häneltä riistämänsä ihanan neidon ja tuovat lisäksi loistavat lahjat. (Tämä ajatus on ilmeisessä ristiriidassa aikaisemmin esitetyn sovinnontarjouksen kanssa.) Akhilleus kehoittaa ystäväänsä kääntymään takaisin heti, kun tämä on karkottanut troialaiset laivoilta.

Vaikkapa menestys houkuttelisikin Patroklosta ahdistamaan troialaisia kauemmas kohti Troian muureja, hänen ei pidä sitä tehdä: »sa muuten mult' otat maineen». Akhilleus kuitenkin lausuu lopuksi sanoja, joista ilmenee hänen olevan myös huolissaan Patrokloksen kohtalosta. Erityisesti kuvastavat Akhilleuksen luonnetta ja hänen suhdettaan Patroklokseen seuraavat säkeet:

Kunp' ei — korkea Zeus ja Athene ja Foibos Apollo —
välttäis ainoakaan väest' Ilionin ja akhaijein
kuoloa, kahden vain mepä jäätäisiin, tuhon karttain,
pystyjä murtelemaan pyhän Troian muureja maahan!

Akhilleuksen ja Patrokloksen näin keskustellessa tapahtuu laivojen luona riehuvassa taistelussa ratkaiseva käänne troialaisten eduksi. Aias ei kykene enää kestämään rynnistystä. Hänen rintansa huohottaa, hiki valuu virtana hänen ruumiistaan eikä hänellä ole hetkenkään hengähdysaikaa. Hektor saa katkaistuksi hänen keihäänsä, ja hänen on pakko väistyä ylivoiman tieltä. Samalla hetkellä troialaiset sytyttävät laivan ja tuli leviää vastustamattomalla voimalla. Akhilleus havaitsee sen, ja kehoittaa Patroklosta kiirehtimään. Tämä pukeutuu Akhilleuksen sota-asuun, mutta jättää paikoilleen Akhilleuksen kuuluisan keihään, sillä kukaan muu kuin sen omistaja ei jaksa sitä heittää. Sotavaunujen eteen valjastetaan Akhilleuksen kuolematon juoksijapari ja varahevoseksi kiinnitetään valjakon sivulle kuolevainen juoksijaori, joka vauhdissa on kuolemattomien vetäjien veroinen. Ajajan paikalle nousee Automedon.

Akhilleuksen sotilaat, myrmidonit, komennetaan seuraamaan Patroklosta. Kun nämä alapäällikköjensä johdossa ovat asettuneet paikoilleen taisteluvalmiina, Akhilleus kannustaa heitä huomauttaen, että koko sen ajan, minkä hänen vihansa on kestänyt, he ovat nurkuneet, koska heidän on ollut pakko olla jouten. Nyt on koittanut hetki, jota he ovat kaivanneet. Nämä kehoitussanat lausuttuaan Akhilleus ottaa esille kallisarvoisimman viinimaljansa, kaataa siihen viiniä ja vuodattaa juomauhrin Zeukselle rukoillen ystävälleen voittoa ja onnellista paluuta taistelusta.

Pyys anovasti hän noin, Zeus selkeäneuvo sen kuuli.
Toiseen suostui, toist' ei suonutkaan ikitaatto:
laivain luota hän soi pois torjua ottelon tuiman,
sallinut kamppailust' ei sankarin saapua jälleen.

Ystävykset eivät hyvästele toisiaan, kun Patroklos myrmidonien etunenässä rientää taisteluun. Kajahduttaen voimakkaan huudon tämä miehineen hyökkää troialaisten kimppuun, ja hirveänä vastaa kaiku laivojen luota. Troialaiset luulevat Akhilleuksen saapuvan ja etsivät silmillään pakotietä. Ensimmäisenä

Patroklos heittää keihäänsä ja surmaa yhden troialaisten päälliköistä. Muut väistyvät, ja Patroklos sammuttaa laivassa riehuvan tulen. Ahdingossa olleet kreikkalaiset saavat hengähdystauon, mutta troialaisten taisteluinto ei ole vielä murtunut. Syntyy kamppailu mies miestä vastaan. Kaikki ne kreikkalaiset päälliköt, jotka yhä ovat taistelukuntoisia, surmaavat kukin yhden troialaisen. Aias, Telamonin poika, joka jälleen on rientänyt eturintamaan, yrittää yhä uudelleen iskeä keihäänsä Hektoriin, mutta tämä suojautuu kilvellään. Hektor huomaa kyllä sotaonnen kääntyneen, mutta pysyy siitä huolimatta paikallaan tovereittensa turvana. Vasta kun troialaiset joutuvat pakokauhun valtaan ja peräytyvät suin päin kaivannon taakse, karauttaa Hektorkin vaunuineen pois laivojen luota avomaastoon.

Innokkaimpana ahdistaa pakenevia troialaisia Patroklos. Hän pyrkii pääsemään Hektorin kimppuun, mutta tämä on jo hänestä kaukana. Patroklos kääntää silloin vaunusa muita troialaisia vastaan koettaen estää heidän pakonsa tunkemalla heitä takaisin laivoja päin. Luetellaan yhteensä kaksitoista troialaista, jotka Patroklos surmaa ajaen vaunuissaan pitkin kenttää. Surmatut ovat Lykian ruhtinaan, Sarpedonin, kumppaneita. Nähdessään tovereittensa kaatuvan Sarpedon hyppää vaunuistaan maahan hyökätäkseen Patrokloksen kimppuun. Patrokloskin syöksyy vaunuistaan, ja he käyvät toisiaan vastaan kuin kaksi kotkaa, jotka kiljuen ryhtyvät taistelemaan tunturin laella. Olympoksesta Zeus näkee Sarpedonia, poikaansa, uhkaavan vaaran ja miettii, onko hänen temmattava Sarpedon pois taistelukentältä vai annettava Patrokloksen hänet tuhota. Hera huomauttaa tähän, että jos Zeus pelastaa poikansa kohtalon käsistä, voivat muutkin jumalat, joilla on poikia taistelemassa kuolevaisten joukossa, vaatia itselleen samanlaista oikeutta. Paras on siis antaa Sarpedonin kaatua, mutta lähettää Uni ja Kuolema viemään ruumis Sarpedonin kotimaahan Lykiaan, niin että omaiset voivat toimittaa sen hautaan. Zeus myöntyy, ja Sarpedonin kohtalo on sinetöity.

Patrokloksen keihäs osuu ensimmäisellä heitolla Sarpedonin ajomieheen, joka saa surmansa. Sarpedonin ase taas sattuu Patrokloksen valjakon varahevoseen, joka kaatuu hengettömänä maahan. Mutta Automedon iskee miekallaan kiinnityshihnat poikki ja saa siten hillityksi vauhkoutuneen hevosparin. Sarpedonin toinenkaan heitto ei osu maaliin, kun taas Patroklos heittää keihäänsä suoraan Sarpedonin palleaan lähelle sydäntä. Kuollessaan Sarpedon huutaa kumppanilleen Glaukokselle, ettei tämä saanut sallia hänen varustuksensa joutua kreikkalaisten saaliiksi. Mutta Glaukos on haavoittunut ja tuntee, ettei hänessä ole voimaa täyttämään kaatuneen ystävänsä pyyntöä. Silloin hän palavasti rukoilee Apolloa parantamaan hänen vammansa. Jumala

kuuleekin hänen rukouksensa ja tekee hänet jälleen terveeksi. Riemuissaan Glaukos kerää lykialaiset suojelemaan Sarpedonin ruumista. Sitten hän rientää ilmoittamaan troialaisten päälliköille Sarpedonin kaatumisesta. Hän moittii Hektoria siitä, ettei tämä ole auttanut liittolaisjoukkoa, joka taistelee hänen tähtensä kaukana kotimaastaan. Troialaiset joutuvat murheen valtaan kuullessaan urhoollisimman liittolaisensa kohtalosta. Kostaakseen hänen kuolemansa he ryhtyvät voimakkaaseen hyökkäykseen. Patroklos taas huutaa luokseen kreikkalaisia päälliköitä, erityisesti Aiaita, saadakseen heidän avullaan riistetyksi Sarpedonin varustuksen. Kaatuneen sankarin ympärillä alkaa valtava ottelu. Zeus verhoaa paikan pimeyteen, jotta mieshukka hänen poikansa ruumiista taisteltaessa olisi sitä suurempi.

Ensiksi väistyvät kreikkalaiset, kun Hektor saa kivenheitolla surmatuksi yhden myrmidonien päälliköistä. Patroklos kostaa kumppaninsa kuoleman surmaamalla hyökkäävän troialaisen. Hektorin ja troialaisten on taas pakko peräytyä. Mutta pian he jälleen ovat hyökkäämässä, ja Glaukos surmaa yhden myrmidoneista. Kreikkalaisillakin on menestystä, sillä Meriones kaataa troialaisen. Aineias tähtää keihäällä Merionesta, mutta tämä väistää kyyristymällä. Aineias ilkkuu kreikkalaisen nopeaa liikettä:

Meriones, pian ois sinun oivan tanssimataitos
saanut peitseni taukoamaan, jos sattunut oisi!

Meriones vastaa Hektorille, mutta Patroklos huomauttaa, ettei nyt kaivata sanoja, vaan tekoja. Rajusti kreikkalaiset ryntäävät vastustajiensa kimppuun.

Niinkuin ryskinä käy, kun metsää tunturirotkon
kaatajat maahan lyö, ja se kauas kuuluen kaikuu,
noinp' iso ryske jo nous yli maan monitien, latulaajan,
vaskien, vuotain vankuna soi, kumu kilpien sorjain,
miestä kun miekat löi sekä keihäät kiiluvakärjet.

Sarpedonin ruumis peittyy pölyyn ja vereen, niin ettei sitä olisi kukaan enää voinut tuntea. Zeus tarkastelee valppain silmin taistelun riehuntaa miettien, joko nyt olisi aika Patrokloksen kaatua. Mutta hän tulee siihen tulokseen, että Patrokloksen on annettava edetä lähemmäs Troian muureja. Hektor joutuu pelon valtaan, nousee vaunuihinsa ja käskee muitakin peräytymään. Lykialaisetkin jättävät Sarpedonin ruumiin oman onnensa nojaan. Kreikkalaiset riisuvat hänen varustuksensa ja se viedään saaliina leiriin. Mutta Zeus käskee Apolloa ottamaan Sarpedonin ruumiin ja pesemään sen virran vedessä sekä luovuttamaan sen sitten Unelle ja Kuolemalle, joiden on se vietävä Lykiaan, kotimaahan, siellä haudattavaksi.

Patroklos ajaa hurjana troialaisia takaa. Hän ei tottele Akhilleuksen kieltoa, vaan syöksyy turmioonsa.

Vaan Zeun tahtopa ainian käy yli ihmisen aikeen,
karkoittaa väkevimmankin, hält' ottavi voiton,
tai hänet taistoon kannustaa — työ helppo se hälle;
noinpa hän Patroklon nyt rintaan loi uroutta.

Hän surmaa yhdeksän pakenevaa troialaista, joiden nimet runossa luetellaan. Saavuttuaan Troian muurien luo hän koettaa kolme kertaa nousta niiden harjalle. Kolme kertaa hän pääsee muurin ulkonemalle, mutta joka kerran Apollo työntää hänet takaisin. Kun hän yrittää neljättä kertaa, Apollo lopullisesti karkoittaa hänet huutamalla, ettei Troia ole sortuva hänen keihäänsä alle eikä edes Akhilleuksenkaan, vaikka tämä on häntä paljon väkevämpi.

Kun Patroklos täten on saatu karkotetuksi muurien luota, Apollo lähestyy erään troialaisen soturin hahmossa Hektoria ja kehoittaa häntä ohjaamaan sotavaununsa Patroklosta kohti. Hektor noudattaa neuvoa, ja Apollo saattaa kreikkalaiset sekasorron valtaan. Nähdessään Hektorin tulevan Patroklos hyppää alas vaunuistaan ja heittää maasta tempaamansa kiven Hektoria kohti. Kivi osuu Hektorin ajomieheen, joka syöksyy kädet edellä suin päin vaunuista maahan. Patroklos huutaa ilkkuen:

Voi, miten vikkelä mies! Miten ketterän löi kuperkeikan!
Oisipa kämmenineen kalamerta hän vain melomassa,
montapa simpukanpyynnillään hän ruokkisi totta,
aaltoon paiskautuin, meri vaikka jos kuinkakin ärjyis,
niinkuin vaunuiltaan sulavasti nyt suistuvi kenttään.
Ilionissakin siis on miehiä simpukanpyyntiin.

Hektorkin karkaa nyt alas vaunuista. Kuin kaksi jalopeuraa ottelee kaadetusta kauriista, niin Hektor ja Patroklos taistelevat kaatuneen ajomiehen ruumiista. Heidän ympärillään syöksyvät muut kreikkalaiset ja troialaiset yhtä ankarasti toisiaan vastaan. Niin kauan kuin aurinko vielä on korkealla keskitaivaalla, on taistelu tasaväkinen. Mutta kun tullaan härkien riisuma-aikaan, saavat kreikkalaiset »vastoin salliman arpaa» yliotteen. Kolme kertaa hyökkää Patroklos ja kaataa joka kerralla yhdeksän troialaista. Mutta kun hän tekee neljännen hyökkäyksensä, kohtaa hänet tuho. Apollo saattaa hänet sellaisen pelon valtaan, että kaikki mustenee hänen silmissään. Kypärä putoaa hänen päästään ja sen töyhtö tahrautuu vereen ja pölyyn. Kuolema on jo häntä lähellä. Hänen keihäänsä pirstoutuu. Takaa päin eräs troialainen iskee keihäällä hänen hartiakuoppaansa. Patroklos väistyy kumppaniensa joukkoon, mutta Hektor ryntää hänen jäljessään ja antaa hänelle aivan läheltä kuolettavan iskun.

Huomatessaan onnistuneensa Hektor riemuissaan pilkkaa kuolevaa sankaria siitä, ettei tämän onnistunutkaan tuhota Troiaa. Suurin aikein oli Patroklos lähtenyt taisteluun, mutta nyt hän joutuukin korppien saaliiksi, Hektor sanoo. Patroklos taas toteaa, että hänen tuhonsa ei ole Hektorin, vaan jumalien aiheuttama. Ja kuollessaan hän ennustaa, että Akhilleus on kohta surmaava Hektorin. Mutta Hektor ei ota tätä ennustusta täydestä. Voitonvarmana hän vastaa, että yhtä hyvin saattaa Akhilleus sortua hänen keihääseensä. Sitten hän sijoittaa jalkansa Patrokloksen ruumiin päälle ja kiskaisee keihäänsä irti. Sen tehtyään hän ryntää Patrokloksen ajomiestä Automedonia kohti saadakseen haltuunsa tämän ohjaaman valjakon. Mutta kuolematon hevospari kiitää pois, eikä hän sitä saavuta.

17. runo.

MENELAOKSEN UROTYÖT.

Tässä runossa kuvaus suureksi osaksi keskittyy Menelaoksen ympärille, ja siitä johtuu sen perinnäinen otsikko. Menelaos on huomannut Patrokloksen kaatuvan ja rientää suojelemaan hänen ruumistaan. Troialainen Euforbos, joka ensiksi haavoitti Patroklosta selkään, kehoittaa Menelaosta väistymään, koska hän aikoo vallata Patrokloksen varustuksen. Menelaos varoittaa häntä antautumasta taisteluun kanssaan, mutta Euforbos heittää häntä kohti keihäänsä. Se ei kuitenkaan puhkaise Menelaoksen kilpeä, ja tämä saa isketyksi peräytyvää vastustajaansa kaulaan. Menelaoksen olisi nyt helppo vallata kaatuneen troialaisen varustus, mutta Apollon kutsumana Hektor luopuu ajamasta takaa Akhilleuksen valjakkoa ja rientää sen sijaan Menelaosta kohti. Nähdessään troialaisten urhoollisimman sankarin tulevan Menelaos miettii mielessään aivan kuin Odysseus yhdennessätoista runossa, pitäisikö hänen asettua vastarintaan vai väistyä. Sen sijaan että Odysseus päätti jäädä vaaran uhalla paikalleen, Menelaos pitää parhaana väistyä. Hän rientää Aiaan luo ja kehoittaa tätä lähtemään yhdessä hänen kanssaan pelastamaan Patrokloksen ruumista. Hän arvaa Hektorin jo ehtineen riistää kaatuneelta varustuksen. Niin tämä onkin tehnyt ja raahaa paraikaa Patroklosta poispäin hakatakseen teräaseella pään irti hartioista ja heittääkseen ruumiin Troian koirille. Mutta kun Aias hyökkää hänen kimppuunsa, hän hellittää otteensa ruumiista ja kiirehtien vaunuilleen hän lähettää Patroklokselta valtaamansa varustuksen voitonmerkkinä Troiaan.

Aias asettuu Patrokloksen ruumista suojelemaan, ja hänen vie-

rellään seisoo Menelaos. Sillä aikaa lykialainen Glaukos käy Hektorin luo ja moittii tätä ankarasti siitä, että Sarpedonin ruumis on jätetty oman onnensa nojaan. Hän ei ymmärrettävästi voi tietää, että Zeus on sen toimittanut turvaan. Glaukos uhkaa lykialaisineen lähteä kotiin, kun troialaisissa itsessään ei ole kylliksi rohkeutta taistella oman kaupunkinsa puolesta. Pitäisihän toki saada Patrokloksen ruumis kuljetetuksi Troiaan, jotta se voitaisiin vaihtaa Sarpedonin ruumiiseen, jonka Glaukos arvelee joutuneen kreikkalaisten käsiin. Mutta Glaukos ei sano uskovansa Hektorilla olevan siihen tarvittavaa miehuutta, koska tämä ei edes rohjennut katsoa silmiin Aiasta.

Hektor torjuu tällaiset väitteet. Hän kehoittaa Glaukosta asettumaan hänen rinnalleen. Silloin tämä on näkevä, mihin hän kelpaa. Heti tämän sanottuaan Hektor kuitenkin poistuu taistelusta saavuttaakseen kumppaninsa, jotka hän oli lähettänyt viemään Patrokloksen varustuksia Troiaan. Hän saa heidät kiinni ja vaihtaa ylleen Akhilleuksen sotisovan. Omansa hän lähettää kotiin. Mutta Olympoksessa Zeus pudistaa päätään, sillä hän tietää, ettei Hektorilla ole syytä esiintyä voitonvarmana. Hänen loppunsa on aivan lähellä. Tällä kertaa vielä Zeus valaa hänen jäseniinsä voimaa ja hänen mieleensä uskallusta. Rohkeana Hektor rientää vierasheimoisten apujoukkojen luo ja kiihottaa näitä taisteluun luvaten sille, joka valtaa Patrokloksen ruumiin, puolet tämän varusteista ja samoin puolet kunniasta. Troialaiset käyvät niin kiivaaseen hyökkäykseen, että Aias ei enää usko voivansa kahden Menelaoksen kanssa suojella ruumista, vaan kehoittaa häntä huutamaan toisia kreikkalaisia päälliköitä avuksi. Näitä saapuukin paikalle, mutta siitä huolimatta saavat troialaiset ensin vallatuksi Patrokloksen ruumiin. Kun he ovat sitä kuljettamassa omalle puolelleen, Aias kuitenkin tekee hyökkäyksen ja surmaa troialaisen, joka hihnasta laahaa ruumista. Hektor suuntaa keihäänsä Aiaaseen, mutta ei osu tähän, vaan erääseen toiseen kreikkalaiseen, joka kaatuu. Aias taas surmaa troialaisen, joka yrittää suojella vastikään kaatuneen maanmiehensä ruumista. Troialaisten on pakko väistyä, ja Patroklos jää kreikkalaisten haltuun.

Troialaiset joutuisivat taas perusteellisesti alakynteen, jollei Apollo kävisi rohkaisemaan Aineiasta, joka jumalan kannustamana rientää eturintamaan surmaten heti yhden kreikkalaisista. Nämä kaatavat puolestaan yhden troialaisen, ja taistelu jatkuu jälleen tuimana Patrokloksen ruumiin ympärillä. Pimeys peittää taistelijat tällä kohdalla, kun taas muualla taistellaan päivän valkeudessa. Patrokloksen ruumista raastetaan vastakkaisiin suuntiin aivan niinkuin venytetään sonnin vuotaa. Akhilleus vain ei tiedä mitään ystävänsä kohtalosta. Sillä vaikka hänen jumalatar-äitinsä onkin hänelle kertonut Zeuksen päätöksistä, hän ei

ole koskaan maininnut, että Akhilleusta on kohtaava tällainen murhe.

Taistelu riehuu yhä. Rautainen melske yltää värisevän ilman läpi taivaan vaskiseen kupuun saakka. Mutta Akhilleuksen hevoset itkevät kentällä seisten Patrokloksen kuolemaa. Automedon ei saa niitä liikkumaan, vaan päät riipuksissa ne vuodattavat kyyneleitä. Havaitessaan niiden murheen Zeuksen tulee niitä sääli:

Voi polot! Teidät miks sai Peleus valtias meiltä,
kuoleva ihminen, teillä kun kuoloton on ikinuoruus?
Koitojen maan asujain kera tuskia kärsimähänkö?
Luotua kurjempaa kuin ihminen eip' ole toista,
piiriss' aavan maan mitä henkivi, liikkuvi missään.

Ylijumala poistaa niiden mielestä surun ja antaa niille niiden entisen voiman. Kohta kiitävät vaunut niiden vetäminä troialaisten keskelle. Mutta Automedon ei kykene surmaamaan troialaisia, koska hän on vaunuissa yksin ja kädet pitelevät ohjaksia. Siksi hän jättää vaunut tapaamansa asetoverin ohjattaviksi ja astuu itse maahan ottaakseen jalkaisin osaa taisteluun. Hektor huomaa heti valjakon ja pyytää Aineiasta mukaansa valtaamaan sitä. Automedon kehoittaa silloin valjakon ohjaajaa pysymään häntä niin lähellä, että hevosten hengitys tuntuu hänen selässään. Samalla hän huutaa toisia kreikkalaisia avukseen. Keihäällään hän sitten surmaa Hektorin seuralaisen, troialaisen Aretoksen. Hektorin heittämän keihään hän välttää kyykistymällä. Kun Automedon ja Hektor ovat syöksymäisillään lähitaisteluun toisiaan vastaan, saapuu paikalle Aias, jonka nähdessään Hektor väistyy. Automedon riistää kaatamaltaan Aretokselta varustuksen ja hyppää vaunuihinsa.

Patrokloksen ruumiista taistellaan yhä. Athene käy kiihottamassa kreikkalaisia ja Apollo troialaisia. Menelaos surmaa erään troialaisen, mutta Hektor ryntää paikalle ja aiheuttaa kreikkalaisissa pakokauhun. Aias huomaa menestyksen taas seuraavan troialaisia ja päivittelee, että kaikki troialaisten lennättämät keihäät osuvat maaliin, kun taas kreikkalaisten heittämät peitset painuvat tehottomina maahan. Lisäksi vielä pimeys on sietämätön. Hän huudahtaa:

Zeus isä, auta jo pois pimeästä sa poiat akhaijein!
Seestytä taivaas, suo valo silmiin, kaatua salli
päivän kasvojen alla, kun surman meille jo säästit!

Hänen mieleensä tulee tässä ahdingossa ajatus, että Akhilleukselle on toimitettava sana Patrokloksen kaatumisesta. Hän pyytää Menelaosta etsimään käsiinsä Nestorin pojan Antilokhoksen ja lähettämään hänet viemään viestiä Akhilleukselle. Menelaos

ei mielellään jätä paikkaansa Patrokloksen ruumiin ääressä, mutta lähtee kuitenkin tehtävää suorittamaan. Hän keksiikin Antilokhoksen, joka on taistellut vasemmalla sivustalla eikä vielä tiedä Patrokloksen kohtalosta. Kuullessaan tapahtumasta Antilokhos kiiruhtaa tyrmistyneenä viemään murheellista viestiä. Menelaos taas palaa Aiaan luo. Aias kehoittaa tällöin Menelaosta ja Merionesta ottamaan Patrokloksen ruumiin olkapäilleen ja kantamaan sen leiriin. Hän itse kaimansa kanssa asettuu suojelemaan kuljetusta. Nähdessään kreikkalaisten kuljettavan ruumista pois troialaiset hyökkäävät raivokkaasti kantajien kimppuun. Mutta Aiaat turvaavat urhoollisesti paluuretkeä. Taistelu siirtyy jälleen lähelle kaivantoa, jota kohti Hektor ja Aineias johtavat joukkojaan. Runon lopussa on monta vertausta, jotka kuvaavat taistelun riehuntaa, Patrokloksen ruumista kantavien sankarien ankaroita ponnistuksia, Aiaitten väkevyyttä ja kreikkalaisten joukkojen pakoa. Seitsemästoista runo on koottu yhteen verraten hajallisista osista, mutta sen pääsisällys liittyy elimellisesti Iliaan kokonaissommitelmaan.

18. runo.

Aseiden taonta.

Tästä lähtien runoelman loppuun asti Akhilleus on tapahtumien keskuksena. Hän näkee kreikkalaisten pakenevan laivoja kohti ja aavistaa pahinta. Hänen mieleensä muistuu yhtäkkiä, että hänen äitinsä oli kerran ennustanut troialaisten surmaavan parhaan myrmidoneista. Entäpä jos Patroklos on kaatunut! Juuri sillä hetkellä saapuu Antilokhos kyynelet silmissä tuomaan surullistä viestiä. Ihailtavan lyhyesti hän ilmoittaa sanottavansa:

Voi, sana kolkko sun on, uromielen Peleun poika,
kuuleminen! Kunp' ei ois kuunaan turma se tullut!
Kaattu on Patroklos, ja paraikaa paljahan ruumiin
vaiheill' ottelo käy, asun valtasi loistava Hektor.

Akhilleus heittäytyy surun ja tuskan vallassa maahan. Hän on murheessaan yhtä hillitön kuin vihassaan. Ensiksi hän vain huohottaa. Viimein hän voihkaisee rajusti. Vihlova ääni kantautuu hänen äitinsä korviin meren syvyyteen. Thetiskin voihkaisee, ja heti kerääntyvät merenneidot hänen ympärilleen. Hohtava luola täyttyy vaikertavien naisten valituksesta. Thetis valittaa, että hän on synnyttänyt pojan, jonka elinaika on oleva lyhyt, mutta joka siitä huolimatta saa vielä kärsiä tuskaa. Hänen on heti mentävä poikansa luo.

Saavuttuaan perille Thetis istuutuu Akhilleuksen viereen ja ottaa hänen päänsä syliinsä. Hän kysyy, miksi Akhilleus itkee. Onhan Zeus täyttänyt hänen pyyntönsä ja suonut hänelle hänen toivomansa hyvityksen. Akhilleus vastaa, että tosin näin on tapahtunut. Mutta mitä iloa hänellä nyt on siitä, kun hänen paras ystävänsä on kaatunut! Akhilleuskin huudahtaa, että olisi ollut parempi, jollei hänen äitinsä lainkaan olisi joutunut Peleuksen puolisoksi. Silloin hän ei olisi saattanut maailmaan poikaa, joka saa kärsiä tällaisia tuskia. Akhilleus ei sano lainkaan tahtovansa elää, jollei hän heti saa isketyksi keihästä Hektorin ruumiiseen. Thetis huomauttaa tähän, että Akhilleuksen oma kohtalo on täyttyvä heti Hektorin kuoltua. Mutta Akhilleus ei sano välittävänsä siitä. Hän haluaakin kuolla, koska hänen ei ollut suotu torjua ystävänsä surmaa. Eihän hänellä enää ole mitään tehtävää elämässä, kun hän antoi Patrokloksen tällä tavoin sortua. Akhilleus tajuaa, että ystävän kaatuminen johtui hänen riitaantumisestaan Agamemnonin kanssa. Ja hän lausuu toivomuksen, että riita ja viha loppuisivat ihmisten kesken. Nyt hän tahtoo unohtaa vihansa ja kostaa Hektorille. Sitten hänet saakin jo kohtalo tavoittaa. Kuolemaahan ei kukaan voi välttää. Mutta sitä ennen hän on hankkiva itselleen jalon maineen, ja moni troialaisnainen on sureva kaatunutta miestään tai poikaansa. He saavat nyt havaita hänen levänneen taistelusta!

Jumalatar-äiti ei enää estele poikaansa, mutta huomauttaa, että hänen ensinnä on saatava uusi asevarustus, koska hänen oma sotisopansa on Hektorin hallussa. Seuraavana aamuna Thetis sanoo tuovansa pojalleen uuden varustuksen jumalien sepolta, Hefaistokselta. Sitä hän nyt lähtee Olympoksesta hankkimaan.

Sillä aikaa kreikkalaiset yhä peräytyvät rajusti ahdistavien troialaisten tieltä. Patrokloksen ruumista ei ole voitu saattaa turvaan, sillä troialaisten rynnistys on liian voimakas. Hektor on jo kolme kertaa tarttunut Patrokloksen jalkaan, mutta aina ovat Aiaat saaneet hänen yrityksensä torjutuksi. Mutta lopulta olisi Hektorin onnistunut riistää Patroklos kreikkalaisten käsistä, jollei Hera olisi lähettänyt Iristä Akhilleuksen luo kehoittamaan tätä pelastamaan ystävänsä ruumiin. Akhilleus epäröi, koska hänellä ei ole varustusta, mutta Iris sanoo, että riittää, kun hän aseettomanakin ilmestyy kaivannolle. Akhilleus lähtee, ja Athene heittää hänen olkapäilleen aigis-kilpensä sekä kietoo hänen päänsä ympäri kultaisen pilven, josta tulen liekit loimuavat. Niinkuin merkkivalkeat nousevat ilmoille vihollisten saartamasta kaupungista kutsuen naapurisaarten väkeä auttamaan, niin kohoaa tulen hohde Akhilleuksen päästä. Hän tulee kaivannolle ja päästää huudon, johon kaukaa vastaa Athenen ääni. Troialaiset valtaa sanomaton kauhu, kun he kuulevat Akhilleuksen vaskisen äänen ja näkevät liekin leimahtavan hänen päänsä

päällä. Kolme kertaa Akhilleus huutaa, ja se riittää saattamaan troialaiset sekasortoon. Patroklos korjataan paareille ja Akhilleus seuraa saattuetta, joka vie ruumiin leiriin. Samalla Hera antaa auringon ennen aikojaan vaipua Okeanoksen helmaan, ja taistelu taukoaa.

Troialaiset käyvät kentälle pitämään kokousta. Pulydamas ehdottaa, että palattaisiin kaupunkiin. Ei ole hyvä jäädä kauaksi muureista nyt, kun Akhilleus taas ryhtyy taisteluun. Paras on asettua puolustautumaan muurien turvin. Mutta tämä neuvo ei lainkaan miellytä Hektoria. Hänen mielestään ei ole mitään aihetta sulkeutua kaupunkiin kuluttamaan sen varoja. On jäätävä yöksi kentälle ja aamulla käytävä avoimeen kamppailuun. Hän puolestaan ei pelkää Akhilleusta. Jos Akhilleus tulee, niin sitä pahempi tälle itselleen. Sodan jumala auttaa muitakin kuin Akhilleusta. Troialaiset yhtyvät Hektorin mielipiteeseen. Runoilija leimaa heidät houkkioiksi, joilta Athene oli riistänyt älyn.

Akhilleus taas suree koko yön Patrokloksen kuolemaa painaen kätensä vasten ystävänsä hengetöntä ruumista.

Ähkyen äänteli hän kuin leijona leiskuvaharja,
jolt' erämies salon sankeikost' on ottanut pennut,
tuskassaan tulisess' ylen myöhään saapumisestaan;
rientää rotkojen kautta se etsien jälkiä, että
ryöstäjän saavuttais, vihanriehuva on pedon rinta.

Voihkien hän toteaa, ettei Patrokloksen isä saa enää tervehtiä poikaansa kotiin saapuvaksi. Molempien ystävysten veri on punaava Troian maan multaa. Mutta hän vakuuttaa, ettei hän ole hautaava Patroklosta ennen kuin hän on surmannut Hektorin. Hektorin asun ja hänen päänsä Akhilleus lupaa panna ystävänsä roviolle sekä uhrata sen ääressä kaksitoista jalosyntyistä Troian nuorukaista. Siihen asti saavat vangiksi otetut troiattaret yötä päivää itkeä Patrokloksen paarien ääressä. Tämän lupauksen tehtyään Akhilleus antaa pestä ystävänsä ruumiin ja voidella sen öljyllä. Koko yön valittavat myrmidonit yhdessä Akhilleuksen kanssa ruumiin ääressä.

Nyt siirtyy kuvaus Olympokseen, jossa Zeus ja Hera keskustelevat Akhilleuksen mielenmuutoksesta. Zeus sanoo pisteliäästi sen olevan Heran toimien tulosta, kun taas Hera huomauttaa, että hänellä toki täytyy olla oikeus vihata troialaisia ja tuottaa heille turmiota. Sillä aikaa Thetis tulee Hefaistoksen linnaan. Tämä on paraikaa sepän tehtävissä. Hän kiinnittää takomiinsa kolmijalka-kattiloihin korvia. Sulotar, Hefaistoksen puoliso, ottaa meren jumalattaren ystävällisesti vastaan ja huutaa miestään tulemaan työpajasta saliin, jossa vieras odottaa. Kuullessaan Thetiksen saapuneen Hefaistos ilostuu. Hän muistaa, että meren jumalatar aikoinaan otti hänen hoiviinsa, kun hänen oma äitinsä

tahtoi päästä eroon kampurajalkaisesta pojastaan. Hefaistos lupaa nyt palkita Thetiksen tekemän hyvän työn.

Niinpä Thetiksen ei tarvitse kauan pyydellä Hefaistosta. Tämä on heti valmis täyttämään hänen pyyntönsä. Hefaistos toivoo, että hän voisi yhtä varmasti varjella Akhilleuksen kuolemalta, kuin tämä on saava varustukset, joita kaikki tulevat ihailemaan. Heti hän siirtyy työpajaansa, jossa hän ensinnä takoo Akhilleukselle kilven. Sen etupintaan hän muovailee taidokkaan kuvasarjan.

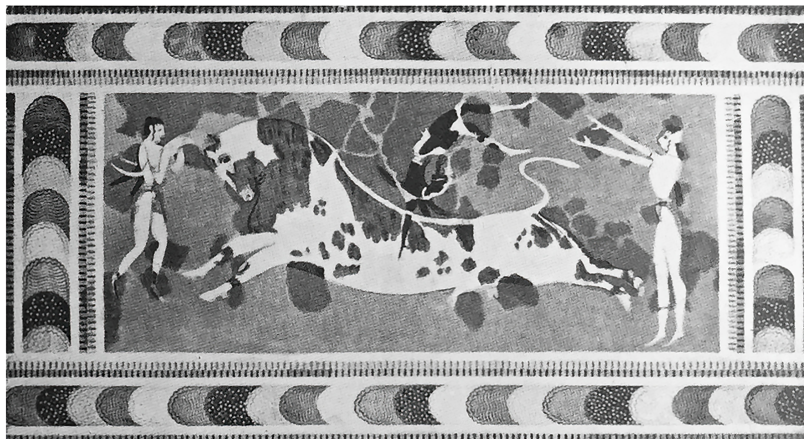
Siinä on maa, meri ja taivas aurinkoineen, kuineen ja tähtineen. Näkyy kaksi kaupunkia, joista toisessa hääkulkue vaeltaa soittaen pitkin katua. Ihmiset katselevat talojensa ovilta nuorison riemua. Torilla on oikeuden istunto. Tuomarit istuvat vakavina piirissä ja käsittelyä kuunteleva yleisö osoittaa suosiotaan vuoroin kummallekin riitapuolelle. Toisen kaupungin taas on saartanut vihollinen. Vaimot, vanhukset ja lapset ovat muureilla puolustamassa kotejaan, kun taas asekuntoiset miehet tekevät hyökkäyksen piirittäjiä vastaan. Sotilaita on asettunut väijyksiin virran partaalle ryöstääkseen kahden paimenen saattamana lähestyvän karjalauman. Vastapuolen joukkoja rientää apuun, ja virran rannalla syntyy ankara taistelu. Kaikki on kuvattu niin etevästi, että luulisi näkevänsä eläviä olentoja.

Sitten näkyy kilvessä härkävaljakkojaan ohjaavia kyntäjiä, joiden jäljessä vaot on sävytetty luonnon mukaisesti tummaan väriin, vaikka aineena on käytetty kultaa. Toisessa kuvassa elonleikkaajat kaatavat sirpeillään viljaa, joka sidotaan lyhteiksi. Tammen alle valmistetaan korjuuväelle paraikaa ateriaa. Sitten siinä on viinitarha tummina riippuvine rypäleineen ja sen ympärillä sinipohjainen kaivanto ja tinasta muovailtu aitaus. Edelleen nähdään kuvasarjassa härkälauma paimenineen. Nämä koettavat turhaan koirineen karkottaa kahta jalopeuraa, jotka ovat iskeneet yhteen lauman sonneista. Vieressä on rauhallinen lammaslaidun paimenineen, tarhoineen ja navettoineen. Vihdoin kuuluu kuvasarjaan karkelotanner, jossa pojat ja neidot kiertävät iloisessa tanssissa soiton säestyksellä ja tanssimestarien johdolla. Kuvasarja kokonaisuutena ilmentää ihmiselämää maan kamaralla, sekä rauhan että sodan askareita.

Kilven lisäksi Hefaistos takoo haarniskan, joka loistaa kirkkaammin kuin tuli, kypärän, joka on tarkalleen pään mukainen ja varustettu kultaisella harjalla, sekä säärisuojat, jotka tehdään taipuisasta tinasta. Kohta Thetis saa varustukset haltuunsa ja hän lähtee nopeana kuin haukka viemään ne Akhilleukselle.

21. Mykeneläinen kupuhauta sisältä.
Huomattakoon valtava oven kamana. Rakennettu 14. vuosisadan alkupuoliskolla e. Kr.

22. Härkätaistelu.
Nuorukainen suorittaa taitohyppyä raivoavan eläimen selän yli. Häntä on avustamassa kaksi neitoa. Knossoksen palatsin seinämaalaus n. 1600 e. Kr.

19. runo.

SOVINTO.

Aamurusko nousee, kun Thetis saapuu Patrokloksen ruumiin ääressä surevan Akhilleuksen luokse. Jumalatar-äiti tarttuu poikaansa käteen ja kehoittaa häntä lopettamaan vaikeroimisen:

> Lapseni, kuolleen nukkua suo, suru suuri jos onkin,
> kosk' ikivaltain sallima on hänet sortanut surmaan.

Niin sanoen Thetis laskee tuomansa varustukset Akhilleuksen jalkojen ääreen. Myrmidonit häikäisee niiden loisto niin, ettei kukaan uskalla niihin katsoa. Mutta Akhilleus ottaa varusteet riemuiten käsiinsä ja ilmaisee niiden johdosta ihastuksensa. Hänellä on vain huoli siitä, että kärpäset saattavat turmella Patrokloksen ruumiin. Thetis lupaa huolehtia siitä, että ruumis säilyy turmeltumattomana. Hän valaa Patrokloksen sieraimiin ambrosiaa ja nektaria.

Akhilleus taas rientää kutsumaan kreikkalaisia kokoukseen. Hänen on ennen lähtöään taisteluun ilmoitettava näille, että riita Agamemnonin kanssa on päättynyt. Kaikki kerääntyvät kokouspaikalle meren ääreen. Ontuen saapuvat muiden mukana Diomedes ja Odysseus, ja viimeisenä tulee Agamemnon vielä kärsien saamastaan haavasta. Akhilleus ryhtyy puhumaan ja kohdistaen sanansa Agamemnonille hän valittaa, että he joutuivat vihan valtaan tyhjänpäiväisestä aiheesta, yhden ainoan neidon vuoksi. Menneitä älköön enää muisteltako, vaan sisu on nyt välttämättä taltutettava. Itse lupaa Akhilleus puolestaan lauhduttaa vihansa ja hän kehoittaa Agamemnonia ylipäällikkönä antamaan taistelukäskyn.

Agamemnon on hiukan hämillään. Hän myöntää, että jumalat ottivat häneltä älyn sinä päivänä, jona hän riisti Akhilleukselta kunnialahjan:

> Vaan mitä tehdä mä voin? Jumalathan on johtajat kaiken.
> Zeun tytär ylhä on Harha, jok' ihmiset syöksevi syyhyn,
> haltia turmiokas; jalat hällä on pehmeät, sill' ei
> astele maassa, mut ihmisien pään päällä hän kulkee,
> kiehtoo maan asujoita, ja paulaan käy kuka sattuu.

Sitten hän kertoo pitkän tarinan siitä, miten itse ylijumalakin kerran tuli petetyksi. Lopuksi Agamemnon sanoo tahtovansa hyvittää sen, mitä hän on rikkonut. Hän on valmis antamaan kaiken, mitä Odysseus hänen puolestaan edellisenä päivänä tarjosi.

Akhilleus vastaa aivan lyhyesti, että hänestä on aivan samantekevää, antaako Agamemnon nuo lahjat vai on antamatta. Pää-

asia on, että nopeasti lähdetään taisteluun. Runoilija on näissä vuorosanoissa mestarillisesti luonnehtinut molemmat riitaveljet. Akhilleus on yhtä nopea sopimaan kuin vihastumaan. Hyvitys on hänelle merkityksetön sen jälkeen, kun hän itse on päättänyt lopettaa riidan. Hän myöntää niin ikään suoraan erehdyksensä, kun taas Agamemnon syyttää jumalia ja pitää tarpeellisena korostaa, että itse Zeuskin on joskus saatu harhautetuksi. Agamemnonin pyrkimyksenä on täten viimeiseen asti pitää yllä ulkonaista arvovaltaansa, jota kannattamassa ei ole riittävästi sisäisiä ominaisuuksia. Akhilleus taas ei pane painoa arvovaltasyille. Hänen vihansa on johtunut siitä, että hän on sisimmässään tuntenut kärsineensä vääryyttä. Mielenmuutos on sen mukaisesti seuraus subjektiivisesta tunteesta, ystävän kuoleman aiheuttamasta järkytyksestä.

Käytännöllistä järkeä edustaa kokouksessa Odysseus. Hän huomauttaa, ettei joukkoja voi lähettää taisteluun, ennen kuin ne ovat aterioineet. Sillä aikaa kun ateria valmistetaan, tuotakoon Agamemnonin lupaamat lahjat kaikkien nähtäviksi ja Agamemnon vannokoon valan, ettei hän ole koskenut Briseikseen. Agamemnon suostuu tähän ja käskee Odysseuksen mukanaan jalosukuisia nuoria miehiä tulla noutamaan lahjat. Akhilleus haluaisi mieluummin siirtää lahjojen vastaan ottamisen sopivampaan ajankohtaan eikä hän myöskään sano ottavansa suuhunsa ruokaa tai juomaa, ennen kuin Patrokloksen kuolema on kostettu. Mutta Odysseus korostaa uudelleen, että miesten on saatava aterioida ennen taistelua. »Vatsall' ei toki vainajiaan tule surra akhaijein.»

Tuota pikaa noudetaankin Agamemnonin majasta hänen lupaamansa sovintolahjat ja samalla tuodaan mukana Briseis Akhilleukselle palautettavaksi. Agamemnon vannoo valansa ja uhraa karjun. Lopuksi Akhilleus toteaa, että heidän riitansa on ollut Zeuksen aiheuttamaa sokeutta. Sovinto on täten lopullisesti vahvistettu.

Kun Briseis näkee Patrokloksen runnellun ruumiin, hän puhkeaa valitukseen. Hän muistelee, miten Patroklos lohdutti häntä vakuuttamalla, että Akhilleus vielä oli ottava hänet puolisokseen.

> Noinpa hän itki, ja immet muut kera myös, näkösyynä
> sankarin surma, mut mielessään oma kohtalo koito.

Akhilleuskin alkaa taas murehtia ystävänsä kohtaloa eikä suostu maistamaan ruoan hitustakaan. Turha on ollut hänen toivonsa, että ainakin Patroklos palaisi sotaretkeltä takaisin Thessaliaan viemään hänestä viestiä vanhalle Peleukselle. Nähdessään Olympoksesta Akhilleuksen yhä vain vaikeroivan Zeus lähettää Athenen vuodattamaan hänen rintaansa ambrosian ja nektarin voimaa, jottei nälkä häntä uuvuttaisi.

Pian alkavat kreikkalaiset järjestyä taisteluun.

Kuin Zeun luot' alas tupruelee lumihahtuvat hyiset
selkeän pohjoisen porotelless' ankarin puuskin,
laivoilt' ulkosi noin kypärää nyt uljahin välkkein,
kumpurakilpeä noin, sopavaskea myös levyvankkaa,
keihässaarnea sankeanaan, lukemattomin sarjoin.
Välke se taivaan täytti, ja hohteli maa hymyellen
vaskien kimmellystä, ja soi kumu jalkojen alta
kulkeiss' urhojen.

Myös Akhilleus pukeutuu varustuksiinsa ja tarttuu mahtavaan keihääseensä, jota ei kukaan muu kreikkalainen jaksanut heittää. Automedon valjastaa taivaalliset hevoset ja asettuu ajajaksi vaunuihin, joihin Akhilleus nousee. Tämä kehoittaa hevospariaan tuomaan hänet vahingoittumattomana takaisin taistelusta. Häntä ei saisi jättää kuolleena makaamaan kentälle, niinkuin kävi Patrokloksen. Toinen hevosista, Ksanthos, saa silloin Heralta puhelahjan ja vastaa, että he kyllä tuovat Akhilleuksen ehjänä takaisin. Mutta sille he eivät voi mitään, että Akhilleuksen tuhonpäivä on lähellä. Sillä kohtalo on säätänyt

ett' ikivalta ja mainen mies sinut sortavat surmaan.

Akhilleus vastaa tähän:

Ksanthos, surmaa mun miks ennustat sinä suotta?
Itsekin tiedän tuon, mun on kaatua kohtalo täällä,
kaukana luot' isän, luot' emon armaan. Mutta en ennen
herkeä kuin väki Troian saa tuta kättäni kyllin.

20. runo.

Jumalien taistelu.

Perinnäinen otsake soveltuu tähän runoon vain vähäiseltä osalta. Jumalien taistelua kuvataan siinä ainoastaan alkupuolella ylimalkaisin käänteín, ja vasta seuraavassa runossa jumalat joutuvat keskenään varsinaiseen mieskohtaiseen kamppailuun. Zeus kutsuu ensin jumalat koolle Olympokseen ja ilmoittaa heille, että hän nyt antaa jokaiselle luvan auttaa sitä puolta, jota kukin haluaa. Itse hän sanoo jäävänsä Olympoksen huipulle halumielin katselemaan taistelun kulkua. Jumalat rientävätkin mielihyvin käyttämään tilaisuutta hyväkseen. Hera, Athene, Poseidon, Hermes ja Hefaistos menevät kreikkalaisten luo. Troialaisia auttamaan taas käyvät Ares, Apollo, Artemis, Afrodite, Leto ja Ksanthos eli Skamandros, virran jumala.

Aluksi jumalat vain kiihdyttävät sotajoukkoja toisiaan vastaan. Troialaiset on vallannut vavisuttava pelko, kun he näkevät Akhilleuksen karauttavan kentälle. Mutta he voittavat pian kauhunsa, kun sotainen vimma ehtii täyttää heidän mielensä. Mahtavin värein maalataan jumalien osanottoa taisteluun:

Hirmuisin jylinöin isä ihmisien, jumalainkin
pauhasi korkeudessa, ja taas alahalla Poseidon
ääriä laajan maan järisytti ja huippuja vuorten.
Kaikk' ylt'ympäri järkkyi maa, puropursuvan Idan
juuri ja harja ja Ilion myös sekä laivat akhaijein;
varjojen valtias, Aidoneus, maan allakin säikkyi,
kiljuen istuimelt' ylös karkasi peljäten, että
murtais vankan maan hänen päänsä jo päältä Poseidon,
jäis ikivaltain, ihmisien näkyviin koto kuolon,
kaamea, kalmainen, jumalainkin katsoa kauhu.

Akhilleus etsii taistelun melskeessä Hektoria. Mutta Apollo, joka esiintyy Hektorin velipuolen Lykaonin hahmossa, yllyttää Aineiasta käymään Akhilleusta vastaan. Aineias ei ole siihen halukas, sillä jo kerran on Akhilleus ollut vähällä viedä häneltä hengen. Vain Zeuksen avulla Aineias silloin vältti turmion. Mutta Apollo saa hänet taivutetuksi vetoamalla siihen, että hänen äitinsä on itsensä Zeuksen tytär Afrodite, kun taas Akhilleus on vain vähäarvoisemman jumalattaren poika. Niinpä Aineias saa rohkeutta ja ryntää troialaisten rivistön eteen Akhilleusta kohti. Hera huomaa tämän ja epäillen, että Apollo kenties voisi ilmestyä Aineiaan avuksi Akhilleuksen eteen ja herättää sankarissa kammoa, hän pyytää Poseidonia ja Athenea mukaansa karkottamaan Aineiaan. Mutta Poseidon rauhoittaa häntä ja ehdottaa, että he kaikin siirtyvät syrjemmäs katselemaan taistelua. Vain mikäli Apollo tai Ares puuttuvat suoranaisesti kamppailuun, on heidänkin syytä käydä ottamaan siihen osaa.

Kun jumalat näin ovat poistuneet taistelukentältä, syöksyvät Aineias ja Akhilleus toisiaan vastaan. Akhilleus tuntee vastustajansa ja kysyy, johtuuko Aineiaan uhkarohkeus siitä, että tämä luulee perivänsä Priamoksen valtikan, jos saa Akhilleuksen surmatuksi. Mutta siihen hänellä ei ole oleva voimaa. Eihän hän aikaisemminkaan Akhilleuksen kohdatessaan kyennyt muuhun kuin pakoon. Akhilleus siis neuvoo häntä väistymään, ennen kuin tuho hänet kohtaa. Mutta Aineias ei pelästy Akhilleuksen uhkaavaa puhetta. Hän viittaa ylpeästi jaloon syntyperäänsä ja kehoittaa Akhilleusta olemaan käyttämättä turhia herjaussanoja. Suullaan Akhilleus ei kykene hänen rohkeuttaan lannistamaan, vaan siihen tarvitaan vaskista keihästä.

Samalla Aineias jo heittää keihäänsä Akhilleusta kohti. Mutta se osuu Hefaistoksen tekemään kilpeen, joka kestää kuolevaisen ihmisen suuntaaman iskun. Akhilleus lennättää nyt keihään, ja

se puhkaisee Aineiaan kilven, mutta kyyristymällä Aineias välttää tuhon. Heti Akhilleus tarttuu miekkaansa, kun taas Aineias ottaa maasta valtavan kiven ja valmistautuu sillä antamaan vastustajalleen murskaavan iskun. Akhilleuksen miekka olisi kuitenkin tehnyt tehtävänsä ja Aineias olisi joutunut tuhon omaksi, jollei Poseidon olisi rientänyt häntä auttamaan. Poseidon on tosin yleensä vihamielinen troialaisille, mutta hän tahtoo pelastaa Aineiaan kantaisäksi uudelle ruhtinassuvulle, joka on hallitseva Troiassa sitten kun Priamoksen valta on tuhottu. Niinpä Poseidon peittää Akhilleuksen silmät utupilveen ja lennättää Aineiaan ilman halki kauas rintaman selustaan. Siellä Poseidon varoittaa Aineiasta koskaan enää antautumasta taisteluun Akhilleuksen kanssa.

Akhilleus taas on kummissaan, kun hänen vastustajansa yht'äkkiä on kadonnut. Mutta hän käsittää jonkun jumalan suosivan Aineiasta ja lähtee kulkemaan kreikkalaisten rintaman editse kiihottaen miehiä taisteluun ja sanoen itse murtavansa troialaisten rivit siinä, missä hän käy hyökkäykseen. Hektor kuulee hänen sanansa ja huutaa puolestaan troialaisille, ettei Akhilleusta ole syytä pelätä. Hän itse on käyvä tätä vastaan. Mutta Apollo varoittaa Hektoria ryntäämästä Akhilleuksen kimppuun, ja jumalan äänen säikäyttämänä Hektor vetäytyy taaksepäin. Akhilleus taas syöksyy troialaisia vastaan ja surmaa neljä heistä, niiden joukossa viimeiseksi Priamoksen nuorimman pojan Polydoroksen, jota hänen isänsä ei olisi tahtonut päästää taisteluun. Kun Hektor näkee veljensä kaatuvan, hän ei voi pidättää itseään, vaan rientää Akhilleusta päin. Tämä iloitsee nähdessään Patrokloksen surmaajan tulevan ulottuvilleen ja kehoittaa häntä astumaan lähelle, jotta tuho sitä varmemmin hänet perii. Hektor vastaa samaan tapaan, kuin Aineias vastikään torjui Akhilleuksen ylimielisen puheen. Hän myöntää, että Akhilleus on häntä voimakkaampi, mutta huomauttaa, ettei siitä huolimatta ole varmaa, kumpi taistelussa on saava voiton. Sen jälkeen Hektor sinkauttaa keihäänsä, mutta Athene kääntää henkäisyllään sen takaisin heittäjän jalkojen juureen. Kun Akhilleus nyt karkaa raivokkaasti Hektorin kimppuun, Apollo kätkee suojattinsa sumuverhon taakse. Kolme kertaa Akhilleus hyökkää, ja joka kerta tapaa keihäs pelkkää utua. Neljännellä yrityksellä hän huomaa, mitä on tapahtunut, ja huutaa raivoissaan:

Taaskin surmasi, koira, sa vältit; vaan liki liikkui
totta jo turmio; taas sua autti Apollo, jot' aina
kai anot turvakses, kun keskeen käyt aseryskeen.
Vaan sinut kohtaan vielä, ja tullut on loppusi silloin,
sill' avun antaja mullakin lie joku taivahisista.

Sen sanottuaan hän ryntää muita troialaisia vastaan. Kuin surman henki hän riehuu heidän joukossaan. Yhdeksän troialaista kaatuu toinen toisensa jälkeen hänen keihäänsä iskuista. Yksi näistä kietoo hänen polviaan rukoillen armoa, mutta Akhilleus ei tunne sääliä, häntä hallitsee pelkästään viha ja raivo. Niinpä kahdeskymmenes runo päättyykin vaikuttaviin vertauksiin, jotka kuvaavat Akhilleuksen surmantyötä.

Kuin kulo riehuva käy suvipoutien paahtaman vuoren
rotkoihin, tulen vallass' on syvä, sankea metsä,
liekkejä tupruttaa joka suuntaan tuulien pyörteet:
noin jumalaimona hän joka paikkaan kerkesi keihäin,
kaataen karkasi päin; verivirtana maa oli musta.
Kuin iso-otsaiset härät yhteen iestävi maamies
puimaan ohraa kellervää elotanterehella;
härkäin mylvivien jalat joutuen pui jyvät irti:
noin hevot aimon Akhilleun, maan tömisyttäjät, kenttää
kilpien, ruumiiden yli kiitivät, vaunujen alla
akseli hurmeess' ui, etukaiteeseen veri pärskyi,
viskoutuin kavioista ja vinhain pyörien alta.

21. runo.

TAISTELU VIRRAN PARTAALLA.

Ajaessaan takaa troialaisia Akhilleus tunkee heitä sivulle päin, Ksanthos virran kaalaamon kohdalle. Osa troialaisia heittäytyy tällöin virtaan:

Sinne he syöksyi pauhahtain, rajut veet kovin pärskyi,
rantamat raikuivat, hätähuudoin itse he eestaas
ui mikä minnekin päin, vesipyörteiss' ympäri kieppuin.
Kuin tulen ankaran alt' iso pyrkii sirkkojen parvi
häälyen virtaa kohti, mut valkea vaipumatonpa
paahtaa, äkkiä leimahtain, ja ne tippuvat virtaan:
niinpä, Akhilleun ahdistaiss', äkin vaunua, miestä
kukkuranaan oli pyörtehikäs, syvä, kuohuva Ksanthos.

Akhilleus jättää keihäänsä tamariskipensasta vasten ja hyppää miekka kädessä virtaan surmaten troialaisia, siksi kunnes käsi uupuu tappamisesta. Sitten hän ottaa elävinä vangiksi kaksitoista nuorukaista uhratakseen heidät Patrokloksen ruumisrovion ääressä. Sidottuaan heidän kätensä hän käskee kumppaneitaan kuljettamaan heidät leiriin.

Tätä taukoa yrittää eräs virtaan heittäytynyt troialainen käyttää hyväksi päästäkseen Akhilleuksen ohi takaisin taistelukentälle. Akhilleus rientää kuitenkin keihäineen häntä vastaan ja tuntee hänet Lykaoniksi, Priamoksen pojaksi, joka jo kerran oli

joutunut Akhilleuksen vangiksi ja oli myyty orjaksi Lemnos saarelle. Vimmoissaan Akhilleus huudahtaa:

Ah, jopa ihme ja kumma nyt on minun silmäni eessä!
Totta jo nousevat taas urot Ilionin, mitä kaasin,
astuvat uudestaan manalaisten alhojen yöstä,
kuin tuli tuokin nyt, joka Lemnos-saarehen kauas
kaupattiin, tuli pois sivu turmien, ei meren kuilut
kuohuvat ehkäisseet, monen estäjät tien sekä aikeen.
Mutta nyt saakoon myös tämän peitseni kärkeä maistaa,
jotta sen mieleni oivaltaa sekä tietävi tarkoin,
vieläkö päässee sieltäkin vai pitäneekö jo luonaan
viljankasvaja maa, väkevimmänkin joka kytkee.

Lykaon, joka voidakseen paremmin päästä pakoon on heittänyt pois kaikki aseensa, juoksee turvan anojana kietomaan Akhilleuksen polvia. Mutta armottomana tämä tähtää keihäällään, joka kuitenkin Lykaonin kyyristyessä osuu maahan. Tarttuen toisella kädellään maassa olevaan keihääseen ja kiertäen toisen kätensä Akhilleuksen polvien ympäri Lykaon rukoilee tätä säästämään hänen henkensä. Lunnaiksi hän lupaa kolminkertaisesti sen, mitä Akhilleus sai hänestä hintana myydessään hänet Lemnokseen. Vasta yksitoista päivää on siitä, kun hän vapaaksi lunastettuna monen vaivan jälkeen pääsi takaisin Troiaan. Kohtalo on uudelleen saattanut hänet Akhilleuksen käsiin. Armoa pyytäessään Lykaon korostaa, ettei hän ole Akhilleuksen verivihollisen Hektorin täysi veli, vaan ainoastaan velipuoli.

Mutta Akhilleus ei ole sellaisessa mielentilassa, että sääli voisi saada hänessä sijaa. Hän sanoo ennen Patrokloksen kuolemaa monesti heltyneensä. Mutta nyt ei kukaan hänen käsiinsä joutuva troialainen ole enää välttävä kuolemaa, ei ainakaan Priamoksen poika. Eräänlainen osanotto puhuu kuitenkin Akhilleuksen sanoista. Kuin puolustukseksi menettelylleen hän vetoaa omaan kohtaloonsa:

Kuollos, ystävä, siis sinä myös! Älä ruikuta suotta!
Kuolihan Patrokloskin, vaikk' urohomp' oli paljon.
Katso'os, kuink' olen itse ma sankari sorja ja uljas,
korkea mulla on taatto ja kuoloton kantaja kallis;
vaan mua vartoelee toki kuolo ja mahtava Moira.
Aamu se joutuva on tai ehtoo tai sydänpäivä,
jolloin hengen vie joku multakin kamppaelussa
iskien peitsellään tai jänteelt' ampuen nuolen.

Sen sanottuaan hän työntää miekkansa kahvaa myöten Lykaonin kaulan juureen. Surmantyöhön taas päästyä Akhilleuksesta häviää kaikki inhimillisyys. Hän tarttuu kaatuneen jalkaan ja heittää ruumiin virtaan huutaen samalla ilkkuen:

Painuos vain kalaparvien luo, ne sun haavojes hurmeen
nuolevat pois surematta. Sun itkeä paartesi ääress'

ei emo armas saa, monipyörteinenpä Skamandros
myötään vierittäin sinut laajaan vie meren helmaan.
Kai moni ponnahtaa kala tummaan veen karepintaan
kiitäen haukkaamaan sun hohtelevaa hipiääsi.

Virta, joka kreikkalaisen käsityksen mukaan samalla on jumala, vihastuu lopulta siitä, että troialaisia surmataan sen uomassa. Se antaa troialaisten riveissä taistelevalle traakialaiselle Asteropaiokselle rohkeutta käydä Akhilleusta vastaan. Traakian mies on tottunut käyttämään yhtaikaa kahta keihästä ja hän sinkauttaakin molemmat samalla kertaa Akhilleusta kohti. Toinen pysähtyy kilpeen, kun taas toinen raapaisee naarmun oikeaan käsivarteen. Akhilleuksen keihäs taas lentää ohi ja tunkeutuu syvälle maahan. Sitä yrittää Asteropaios vetää irti, mutta ei onnistu, vaan Akhilleus surmaa hänet miekallaan. Kerskuen urotyöstään sankari jättää ruumiin makaamaan veden huuhtelemalle rantahiedalle. Sen jälkeen hän lähtee ajamaan takaa muita traakialaisia ja surmaa heitä yhteen menoon seitsemän. Enemmänkin hän vielä kaataisi, jollei virta kehoittaisi häntä herkeämään. Se valittaa ruumiiden estävän veden virtaamista uomassa. Akhilleus sanoo noudattavansa kehoitusta ja ajavansa troialaiset kaupunkiin päin. Virta taas moittii Apolloa siitä, että tämä on hylännyt troialaiset ja jättänyt avun heille antamatta.

Kuvaus on tällä kohdalla katkelmallinen, sillä yht'äkkiä sanotaan Akhilleuksen jälleen hyppäävän virtaan. Silloin virta raivostuu ja nostaa korkean aallon, joka peittää Akhilleuksen, iskee rankkana hänen kilpeensä ja ottaa hänen altaan pois lujan maapohjan. Akhilleus saa kiinni jalavan rungosta ja pääsee nousemaan ylös virrasta, mutta tulva tulee pauhaten hänen perässään. Hän pakenee kauhistuneena, mutta hyökyaalto seuraa häntä ja lyö yli hänen hartioittensa repien maan hänen jalkojensa alta. Akhilleus luulee jo tuhon hänet tavoittaneen. Kuolema sinänsä ei häntä pelota, mutta hän pelkää saavansa häpeällisen lopun:

Vaan oli säättynä mulle nyt surkea surmani: virtaan
vaipua valtahiseen, kuten paimenpoikanen painuu,
kun sikolaumoineen puron talvisen poikki hän kahlaa.

Poseidon ja Athene rientävät ihmisten hahmossa tyynnyttämään sankaria ja vakuuttamaan, ettei hänen kohtalonaan ole hukkua virran kuohuihin. Saaden sen johdosta uutta intoa Akhilleus syöksyy eteenpäin kentälle. Mutta virta ei hellitä, vaan kutsuu toverinsa Simoeis-joenkin kanssansa ahdistamaan miestä, joka aikoo tuhota Priamoksen kaupungin. Virta uhkaa peittää Akhilleuksen hiekkaan ja soraan, niin ettei hän enää muuta hautakumpua kaipaa. Se nostaa vuoren korkuisen hyökyaallon peittääkseen siihen Akhilleuksen. Nähdessään tämän Hera kauhistu-

neena pyytää Hefaistosta tulen voimalla taltuttamaan virran. Hefaistos sytyttää valtavan palon. Tulvavesi kentällä kuivuu, ja tuli tarttuu rannan puihin. Pian alkaa virran vesi kuumeta:

> Kuin kovan valkean kuumentaiss' iso kattila kiehuu,
> liemeen liuentain sian syötetyn ihroja irti,
> vaahdoten valkeanaan, kasa kuivia halkoja alla:
> liekkien valtaan noin joki jäi, vesi vaahtona kiehui.

Virta ei enempää enää kestä, vaan se rukoilee Heralta armoa ja lupaa olla vastedes auttamatta troialaisia. Hera kehoittaa Hefaistosta sammuttamaan tulen, ja pian joki taas virtaa rauhallisena uomassaan.

Mutta muut jumalat joutuvat nyt keskenään raivoisaan taisteluun.

> Ryskyen yhteen ryntäsivät, kumu ankara kuului,
> kaikui ilmojen kansi, ja Zeus sen kuuli Olympon
> harjall' istuissaan; hänen rinnassaan sydän nauraa
> sai makeasti, kun katseli hän kahakoivia noita.

Ares ryntää vaskinen keihäs kädessään Athenea vastaan iskien sen hänen aigis-kilpeensä. Athene väistyy taaksepäin ja tempaa maasta rajakiven heittäen sillä Aresta kaulaan. Tämä kaatuu ja peittää kaatuessaan seitsemän auranalaa maata. Athene sanoo ilkkuen, että Areen nyt pitäisi lopulta käsittää olevansa häntä heikompi. Kun Afrodite saattaa tuskissaan huohottavaa sodan jumalaa pois taistelukentältä, käskee Hera Athenea käymään rakkauden jumalattaren kimppuun. Athene iskeekin Afroditea rintaan, niin että sekä saattaja että saatettava vaipuvat maahan. Riemuiten Athene huutaa, että niin käyköön kaikkien jumalain, jotka auttavat troialaisia.

Poseidon vaatii Apolloa kamppailemaan kanssaan. Olisi häpeä, jos muiden jumalain miteltyä voimiaan he yksin palaisivat Olympokseen taistelematta. Hän samalla ihmettelee, miksi Apollo on sodassa troialaisten puolella, vaikka Troian kuningas Laomedon aikoinaan heidän Zeuksen käskystä rakentaessaan kaupungin muureja oli kieltänyt heiltä palkan. Apollo ei vastaa tähän kysymykseen mitään, mutta kieltäytyy taistelemasta Poseidonin kanssa. Hänen sisarensa Artemis pilkkaa häntä siitä, että hän näin pelkää Poseidonia. Miksi Apollo sitten lainkaan kantaa jousta, jollei hän rohkene sitä käyttää? Hera kuulee Artemiin sanat ja rientää häntä kurittamaan. Hän riistää Artemiilta jousen ja viinen ja lyö ilkeästi nauraen niillä häntä korville. Artemis pakenee Olympokseen Zeuksen turviin. Siihen päättyy kuvaus jumalien taistelusta. Ei ole ollut kysymys vakavasta kamppailusta, vaan eräänlaisesta väkivaltaisesta perhekahakasta, jolle Zeuksen sopiikin Olympoksesta hymyillä.

Muiden jumalain poistuessa taivaalliseen asuntoonsa Apollo jää kentälle ja rientää Troiaan varjellakseen kaupunkia tuholta. Sillä Akhilleus hyökkää hirmuisella voimalla ajaen troialaisia edellään kaupunkia kohti. Priamos seisoo tornissa muurin portin vieressä ja nähdessään troialaisten joukkojen Akhilleuksen takaa-ajamina lähenevän hän käskee avata portit, jotta väki pääsee muurien suojaan. Apollo valaa troialaiseen Agenoriin rohkeutta, niin että tämä muiden paetessa portista kaupunkiin asettuu eteenpäin ryntäävää Akhilleusta vastaan. Agenor heittää Akhilleukseen keihäänsä, mutta vaikka se osuukin polven alle sääreen, se kimpoaa takaisin tinaisesta suojuksesta. Mutta kun Akhilleus sen jälkeen ryntää Agenorin kimppuun, peittää Apollo tämän tiheään sumuun. Samalla Apollo muuttaa itsensä Agenorin hahmoon ja lähtee juoksemaan poispäin. Akhilleus lähtee perässä häntä tavoittaakseen. Siten saa Apollo Akhilleuksen harhautetuksi kauas muurien luota. Sillä aikaa troialaiset pääsevät vetäytymään muurien taakse.

22. runo.

Hektorin surma.

Nyt vasta näyttämö on vapaa tapahtumien johtamiseksi taistelujen päätekohtaan, Hektorin surmaan. Runoilija on tahtonut asettaa Akhilleuksen ja Hektorin kaksintaistelun erikoisasemaan antamalla sen tapahtua Troian muurien alla aivan toisenlaisissa olosuhteissa kuin kaikki muut Iliaassa kuvatut sankarien väliset kamppailut.

Kun muut troialaiset pakenevat muurien turviin, jää Hektor yksin niiden ulkopuolelle. Hänen kunniantuntonsa ei salli hänen pelkurimaisesti paeta. Runoilija sanoo, että armoton kohtalo kahlehtii hänet. Sillä aikaa Apollo eksytettyään Akhilleuksen kyllin pitkälle ilmaisee itsensä ja ilkkuu hänen erehdystään. Akhilleus on vimmastunut siitä, että troialaiset näin pelastuivat hänen raivoltaan, ja kääntyy vinhaa vauhtia muureja kohti. Tornista tähyillessään Priamos näkee,

kuink' yli kentän kiiti hän välkkyen niinkuni tähti,
syksyin syttyvä tuo, joka yön pimeäss' yli muitten
loistaa tähtösien luvutonten säihkyvin tuikkein,
kielell' ihmisien nimiänsä Orionin koira;
kirkkain tähti se on, toki turmion enne, se tuottaa
koitojen kuolollisten näät kivuks ilkeät kuumeet.

Priamos kutsuu tuskissaan Hektoria ajoissa tulemaan suojaan. Mutta Hektor ei vastaa, hän seisoo vain jäykkänä aikoen kohdata

Akhilleuksen. Priamos kuvailee liikuttavin sanoin kovaa kohtaloaan ja rukoilee häntä luopumaan turmioon johtavasta aikeestaan. Hektorin pitäisi edes ajatella, että hän menemällä varmaan kuolemaan jättää suojattomaksi vanhan isänsä, jonka ruumiin julma vihollinen on heittävä hänen omien koiriensa raadeltavaksi. Kaamean realistisin värein hän piirtää silmien eteen kuvan koirista, joita hän itse on ruokkinut ja jotka juotuaan verta isäntänsä ruumiista hurjina piehtaroivat portaikolla:

On kaunis kaatua nuoren
taistoon, ruumiissaan verivammat viiltävät vasken,
surman sulhonakin hän vielä on katsoa sorja;
mutta kun murhatun vanhuksen saa raiskata koirat,
hältä kun raadellaan häpy, hapset, harmaja parta,
kuunaan kurjemp' ei näky kohtaa ihmisen silmää!

Hektorin äitikin yhtyy muureilta isän rukouksiin. Mutta Hektor ei hievahda paikaltaan. Ulkonaisesti hän on ehdottoman järkkymätön. Sisimmässään hän kuitenkin käy ankaraa kamppailua. Hänen kunniantuntonsa ei salli hänen peräytyä kaupunkiin, sen jälkeen kun hän niin jyrkästi torjui Pulydamaan ehdotuksen, että sotajoukko jo edellisenä iltana olisi vetäytynyt muurien suojaan. Jos hän nyt näyttäytyisi kaupungissa, sanottaisiin hänelle soimaten, että hän luottaen liiaksi voimiinsa on tuottanut troialaisille suuria menetyksiä. Parempi on siis käydä muurien edessä Akhilleuksen kimppuun ja joko voittaa hänet tai saada sankarikuolema. Harkitseepa hän sitäkin, että heittäisi pois aseensa ja menisi suojattomana Akhilleusta vastaan pyytämään rauhaa. Mutta sen ajatuksen hän hylkää heti, sillä hän käsittää, ettei Akhilleus heltyisi, vaan surmaisi hänet kuin naisen. Akhilleuksen kanssa ei tule kysymykseen sellainen puhelu, jota nuorukainen ja neito käyvät keskenään. On iskettävä yhteen asein.

Tämä Hektorin yksinpuhelu, joka kuvastaa hänen epäröintiään, on valmistuksena sille yllättävälle käänteelle, ettei hän ensinkään kestä näkyä, jonka lähestyvä Akhilleus tarjoaa, vaan kääntyy vastarintaa yrittämättä suoraa päätä pakoon. Hän lähtee juosten kiertämään Troian muureja Akhilleus kintereillään. Tätä kilpajuoksua elämästä ja kuolemasta havainnollistetaan tarkalla paikalliskuvauksella. Juoksu käy ohi kummun, ohi viikunapuun ja ohi kahden lähteen, joista Skamandros joki saa alkunsa. Verrattomalla taidolla runoilija piirtää silmien eteen idyllin, joka muodostaa vaikuttavan vastakohdan paraikaa esitettävälle murhenäytelmälle:

Luon' ovat lähtehien kivireunaiset pesualtaat,
laajat, kauniit, joiss' oli vaattehiaan valioita
Troian vaimot valkaisseet sekä tyttäret armaat
ennen akhaijein saavuntaa, kun rauha ol' ammoin.

Kolme kertaa he kiertävät Troian muurit, ja jumalatkin katselevat Olympoksesta heidän kilpajuoksuaan. Zeuksen tulee sääli Hektoria, joka aina on hänelle toimittanut runsaat uhrit. Hän tahtoo vielä ottaa harkittavaksi mahdollisuuden, että Hektor pelastettaisiin tuholta, mutta Athene huomauttaa, että kohtalo on säätänyt Hektorin kuoleman. Zeus onkin heti valmis myöntämään, ettei hän puhunut vakavissaan, ja antaa Athenelle vallan tehdä, mitä hän haluaa. Kuultuaan sen Athene rientää auttamaan Akhilleusta.

Hektor aikoo lopulta paeta muurien turviin päästäkseen livahtamaan portista kaupunkiin, mutta Akhilleus estää sen juoksemalla muurin puolta ja siten sulkemalla häneltä pakotien. Tilanteeseen liittyy runossa loistavan sattuva vertaus:

Kuin uness' et ole ehtivinäs ketä kiinni sa juosta,
ei voi karkota toinen, et saavuttaa sinä häntä:
Noinp' ei päässyt Akhilleus luo, ei karkuhun Hektor.

Akhilleus kieltää kreikkalaisia, jotka ovat asettuneet muurien edustalle, suuntaamasta nuolta tai keihästä Hektoriin. Kukaan ei saa riistää häneltä kunniaa Hektorin surmaamisesta. Mutta kun he neljännen kerran saapuvat lähteiden luo, asettaa Zeus kultaiseen vaakaan kaksi kuoleman arpaa — aivan kuin 8. runon alkupuolella — ja Hektorin arpa vaipuu alas manalaan asti. Heti väistyy Apollo hänen rinnaltaan, kun taas Akhilleus saa auttajakseen Athenen. Jumalatar kehoittaa Akhilleusta pysähtymään, sillä hän on käännyttävä Hektorin taisteluun. Deifoboksen, Hektorin rakkaimman veljen, hahmossa hän lähestyy Hektoria ja kehoittaa tätä yhdessä kanssansa asettumaan Akhilleusta vastaan. Hektor pysähtyy ja lausuu ihailunsa veljelleen tämän rohkeudesta, kun Deifobos yksin on rohjennut tulla muurien suojasta hänen avukseen. Deifoboksena esiintyvä Athene kertoo, että isä ja äiti muka polvilleen langeten pyysivät häntä luopumaan yrityksestä, mutta ettei hän voinut jättää Hektoria yksinään tällaiseen vaaraan. Nyt heidän on yhdessä taisteltava Akhilleuksen kanssa ratkaiseva kamppailu.

Hektor kääntyy Akhilleusta kohti ja sanoo tätä lähestyessään, että hän nyt on päättänyt ryhtyä taisteluun. Mutta hän ehdottaa, että he lupaisivat luovuttaa vastustajan ruumiin omaisten haudattavaksi, kumpi tahansa voittaisikin. Akhilleus kuitenkin torjuu tämän ehdotuksen jyrkästi vastaten, ettei heidän välilleen voi syntyä mitään sopimusta. Hän käyttää vertausta, joka myöhemmin useasti esiintyy antiikin runoudessa:

Kuin kera ihmisien ei liittoon leijonat yhdy,
kesken lampahien sekä sutten ei sopu synny,
vaan välill' ainainen viha vallitsee, verivaino,

> yhtäpä mahdoton on sovun syntyä sulle ja mulle,
> kunnes kylläbiseksi jo jommankumman on hurme
> Areen juotellut, sodan haltian leiskuvakilven.

Sen sanottuaan hän sinkauttaa keihäänsä, jonka Hektor kuitenkin väistää. Mutta Athene kiskaisee maahan iskeytyneen keihään irti ja vie sen Hektorin näkemättä takaisin Akhilleuksen käteen. Hektor luulee jo saaneensa yliotteen ja ilkkuu sen johdosta, että Akhilleuksen heitto oli mennyt hukkaan. Hänen oma heittonsa osuu, mutta keihäs ei kykene lävistämään Hefaistoksen takomaa kilpeä. Hektor turvaa Deifobokseen saadakseen häneltä toisen keihään, mutta veljeä ei enää näykään missään. Silloin Hektor käsittää, että Athene jumalatar, joka aina on ollut hänelle vihamielinen, on hänet pettänyt ja että häntä odottaa kuolema. Mutta hän ei tahdo kaatua taistelematta, vaan vetää tupesta miekan ja hyökkää Akhilleuksen kimppuun. Ennen kuin hän pääsee kyllin lähelle voidakseen käyttää asettaan, Akhilleus kuitenkin suuntaa keihään iskun kaulan alla olevaan suojattomaan kohtaan. Keihäs osuu tarkoitettuun maaliinsa ja sen kärki tunkeutuu ulos niskan puolelta. Akhilleus huutaa riemuiten, että nyt on Patrokloksen kuolema kostettu ja Hektorin ruumis joutuva lintujen ja koirien raadeltavaksi. Ennen kuolemaansa Hektor vielä ehtii vannottaa Akhilleusta luovuttamaan hänen ruumiinsa troialaisten haudattavaksi. Mutta Akhilleuksen vastauksesta puhuu sammumaton kostonhimo ja petomaisuuteen kiihtynyt raivo:

> Kautt' älä polvien mult', älä vanhempain ano, koira!
> Kunp' oma vimmani sais minut silpomahan sekä syömään
> raa'altaan sinut, moiset työt olet mulle sa tehnyt!
> Siks sinun ruumiiltas ei pois aja koiria kenkään;
> vaikka he kymmenin verroin tois lukemattomat lunnaat,
> kymmenin kaksinkin, lupaellen toisia vasta,
> vaikkapa punnitsis Priamos sun painosi kultaa,
> paareill' uinumahan sua laskea ei emo armas
> saa toki, kyynelin ei sua kastaa, kantamatansa,
> vaan lihas linnut syödä ja koirat saa kitahansa.

Hektor ei voi muuta kuin todeta, että Akhilleuksen sydän on rautaa ja ettei häntä saa taivutetuksi. Mutta kuollessaan hän varoittaa Akhilleusta jumalien kostosta. Hänen viimeiset sanansa yhä korostavat sitä jaloutta, joka hänen hahmolleen on ollut ominainen. Runoilija on herättänyt lukijassa suuremman myötätunnon Hektoria kuin ketään muuta runoelmansa sankaria kohtaan. Erityistä huomiota kiinnittää Athenen hänen surmaamisessaan esittämä petollinen osa. Athenen menettelyn johdosta lukijan myötätunto kääntyy ratkaisevasti Hektorin puolelle. Sinänsä tosin ei ole mitään poikkeuksellista siinä, että jumala on auttamassa voittavaa sankaria. Niin tapahtuu Homeroksen

runoissa melkein aina. Mutta Athenen petos luo Hektorin kuolemalle aivan erikoislaatuisen taustan.

Kun Hektor on kaatunut, ryntäävät kreikkalaiset joka puolelta hänen ruumiinsa luo. He pistelevät sitä keihäillään ja ilkkuvat, että Hektor nyt on vaarattomampi koskettaa kuin silloin, kun hän sytytti tuleen heidän laivojaan.

Riisuttuaan Hektorilta varustuksen Akhilleus ensiksi aikoo johtaa kreikkalaiset rynnistykseen Troian muureja vastaan. Mutta sitten hän muistaa, että Patroklos vielä on hautaamatta. Siispä on viritettävä voittolaulu ja kuljetettava sen kaikuessa Hektorin ruumis leiriin. Voittolaulun sisällyksenä on oleva:

Uljas saatu on maine, on kaattu jo urhea Hektor,
joll' ikivaltojen laill' oli kunnia Ilionissa.

Julmasti Akhilleus kohtelee kaatunutta vihollistaan. Hän puhkaisee Hektorilta kantapäänjänteet ja pujottaa kumpaankin nilkkaan hihnat, jotka hän sitoo vaunuihinsa. Ruumis saa tällä tapaa laahata vaunujen jäljessä hänen ajaessaan takaisin laivoille. Muureilta troialaiset kauhuissaan katselevat tätä näytelmää. Katselijain joukossa ovat Hektorin isä ja äiti, jotka vaivoin saattavat kestää murheensa taakkaa. Koko kaupunki on täynnä itkua ja valitusta, aivan kuin Troia jo olisi sortunut liekkien valtaan. Priamos tahtoo syöksyä ulos portista anoakseen Akhilleukselta armoa. Hän on mielettömänä surusta. Hekabe taas kantaa murheensa arvokkaammin ilmaisten sen yksinkertaisin sanoin:

Lapseni, miks elän vielä ma koito sun kuolosi jälkeen,
kun nämä kauhut näin? Olit yöni ja päiväni ylpeys
Ilioniss', asujain tuki, varjelu, vaimojen turva,
urhojen uskallus; kuin taivahisille he sulle
kunnian soikin; sill' olit heimosi loiste ja maine
ain' eläessäsi, vaan jopa vaivuit kuoleman valtaan!

Hektorin puoliso Andromakhe ei tiedä tapahtuneesta mitään, vaan odottaa kangaspuiden ääressä miestään saapuvaksi taistelusta kotiin. Hän on juuri käskenyt palvelijattaria valmistamaan sankarille lämpimän kylvyn, kun hän kuulee muureilta itkua ja voihketta. Hän aavistaa Hektorin olevan vaarassa, mutta kun hän muureille saavuttuaan näkee tapauksen koko kauheudessaan, hän vaipuu taintuneena maahan. Tuntoihinsa tultuaan hän puhkeaa valittamaan kohtalonsa kovuutta. Erityisesti hän ajattelee poikaansa, jolle nyt on valmistettu orvon säälittävä osa, vaikkapa hän pelastuisikin sodan jaloista:

Pois ikäkumppanit kaikk', ilot, leikit orpous ottaa,
painuksissa on pää, moni kyynel poskia kastaa.
Turvaa puutteessaan isän ystävihin polo orpo,

tarttuu kiertäissään tätä vaippaan, tuot' ihotakkiin;
armahtaa joku ehkä ja maljast' antavi tilkan,
huulta mi kostuttaa, vaan suut' ei kostuta kuivaa;
tai joku poikanen, joll' eloss' on isä, äitikin vielä,
pois hänet karkoittaa käsill' iskien, ilkkuen suullaan:
»Tiehesi suori! Sun eip' ole taattosikaan sija täällä.»

23. runo.

Kilpakisat Patrokloksen kunniaksi.

Troialaisten näin vaikeroidessa kreikkalaiset saapuvat leiriinsä. Muut hajaantuvat majoihinsa, mutta myrmidonien Akhilleus käskee ajaa vaunut Patrokloksen ruumiin ääreen. Kolme kertaa he vaunuineen kiertävät ruumiin ympäri ja laulavat valitusvirttä, jonka Akhilleus aloittaa. Sen jälkeen Akhilleus heittää Hektorin ruumiin kasvoilleen Patrokloksen paarien viereen. Riisuttuaan hevoset he valmistavat hautajaisaterian. Muut päälliköt vievät Akhilleuksen Agamemnonin telttaan, ilmeisesti siitä syystä, että hän hetkeksi unohtaisi hillittömän surunsa. Akhilleusta yritetään taivuttaa kylvyssä puhdistautumaan hänen ruumistaan peittävästä verestä, mutta hän kieltäytyy tekemästä sitä, ennen kuin hän on suorittanut Patroklokselle viimeisen palveluksen. Seuraavana päivänä on määrä polttaa roviolla Patrokloksen ruumis. Yön Akhilleus viettää meren rannalla yhdessä myrmidonien kanssa itkien Patrokloksen kuolemaa. Kun hän uupumuksen raukaisemana vaipuu horroksiin, hän on unessa näkevinään Patrokloksen, joka moittii häntä siitä, ettei hän valvoen murehdi ystäväänsä. Patroklos kehoittaa kiirehtimään hautausta, koska hän ei pääse manalan asuinsijoille, ennen kuin hänet on peitetty hautaan. Ja lopuksi hän lausuu toivomuksen, että heidän molempain luut saisivat levätä saman hautakummun alla. Akhilleus vakuuttaa, että pyynnöttäkin hän on tekevä, niinkuin Patroklos sanoo. Sitten hän tavoittaa ystäväänsä syleilläkseen häntä viimeisen kerran, mutta hän saa käsiinsä pelkkää tyhjää. Siihen Akhilleus herää, hypähtää pystyyn ja toteaa, että manalankin mailla siis säilyy sielu ja hahmo, vaikka elämän syke puuttuukin.

Aamulla Agamemnon lähettää miehiä noutamaan Idan rinteiltä rovion rakentamiseksi tarvittavat puut. Puiden kaataminen saa osakseen eloisan kuvauksen:

Mutta kun ehtivät rotkoihin puropursuvan Idan,
kilvaten ryhtyivät heti tammien korkealatvain
kimppuun kirveillään terävillä; ja valtavin ryskein
kaatui puut, ja he pilkkoivat ne ja muulien selkään
köyttäen kuormasivat; nepä pyrkien taas tasamaalle
juoksivat tallaten tien läpi taajain pensahikoiden.

Kun puut ovat valmiina siinä, mihin Akhilleus on päättänyt ystävänsä haudata, lähtee ruumissaatto liikkeelle Akhilleuksen majan edustalta. Edellä ajavat sotavaunut, niiden jäljessä kannetaan paareilla Patrokloksen ruumista ja muu saattojoukko seuraa sitä jalkaisin. Saattajat leikkaavat suortuvia hiuksistaan ja heittävät ne uhreina paareille, niin että koko ruumis peittyy niihin. Paarien jäljessä ensimmäisenä kulkee Akhilleus kannattaen kädellään Patrokloksen päätä. Kun saavutaan hautauspaikalle, Akhilleus leikkaa suortuvansa, jotka hän on aikonut kotiin palattuaan uhrata Sperkheios joelle, ja panee ne paareille ystävänsä käsiin. Sen jälkeen poistuvat paikalta kaikki muut paitsi päälliköt ja vainajan läheisimmät ystävät. Nämä pystyttävät valtavan rovion ja nostavat sen päälle ruumiin. Teurastetaan härkiä ja lampaita ja ruumis peitetään niiden rasvalla. Lihat sijoitetaan myös paarille ruumiin ympärille. Uhrina heitetään roviolle vielä neljä teurastettua hevosta ja kaksi kotikoiraa, joita Patroklos on ruokkinut pöydässään. Vihdoin Akhilleus surmaa vangiksi ottamansa kaksitoista nuorta troialaista soturia polttaakseen heidänkin ruumiinsa roviolla. Tätä ihmisuhria runoilija nimenomaisesti moittii sanomalla sen toimittamista »pahaksi teoksi». Näkee, että ihmisuhri sinä aikana, jona nämä säkeet runoiltiin, oli jotakin tavatonta ja kauhistavaa.

Kun kaikki on valmiina, Akhilleus sytyttää rovion ja kohdistaa Patroklokseen seuraavat sanat:

Hadeen maillakin, Patroklos, sinä siit' ilo saaos!
Kaikkipa sulle ma täytän nyt lupaustani myöten.
Kakstoist' Ilionin jalosyntyjä sulhoja kanssas
valkea polttaa. Mutt' ei saa Priamon vesa Hektor
ruokkia roihuja sen, vaan koiria raateliaita.

Mutta jumalat eivät salli Hektorin ruumiin tulla raadelluksi. Afrodite voitelee hänen ruumiinsa ambrosiaisella öljyllä ja Apollo peittää sen pilveen, niin ettei aurinko pääse sitä paahtamaan. Patrokloksen rovio taas ei ota palaakseen. Akhilleuksen täytyy pyytää tuulia avuksi. Pohjoinen ja läntinen saapuvatkin lietsomaan liekkejä. Koko yön Akhilleus on rovion vieressä kaataen uhriksi maahan viiniä ja kutsuen Patrokloksen sielua.

Kuin isä itkee polttaissaan pojan luut, joka jätti
morsion murheeseen, polot vanhemmat valitukseen,
niin suri polttaissansa nyt ystävän luita Akhilleus,
hiilikon ympäri huokailuin lukemattomin hiipi.

Vasta kun aamutähti syttyy, Akhilleus palaa majaansa heittäytyen lopen uupuneena vuoteelleen. Mutta kun muut päälliköt aamulla kerääntyvät Agamemnonin luokse, Akhilleuskin herää

23. Härkätaistelua ja akrobatiaa.
Kreetalaisen steatiittimaljan kohokuvia. Hagia Triadasta, n. 1600 e. Kr.

24. Rukoileva nainen.
Pronssinen pienoispatsas Kreetan taiteen kukoistusajalta 2. esikristillisen vuosituhannen alkupuoliskolta.

heidän askeliinsa. Yhdessä kaikki lähtevät roviolle ja sammuttavat sen viiniä kaataen. Sitten he kokoavat Patrokloksen luut ja panevat ne kultaiseen uurnaan. Akhilleus ilmoittaa samalla tahtonsa olevan, että samaan uurnaan on aikanaan hänen luunsa pantava. Tällä kertaa ei kumpua tarvitse luoda kovin suureksi, hän sanoo. Sitä voidaan hänen kuolemansa jälkeen sitten korottaa.

Kun kumpu on luotu, Akhilleus järjestää sen ääressä kentällä loistavat kilpakisat. Niiden kuvaus täyttää enemmän kuin kaksi kolmannesta runosta. Ensiksi pannaan toimeen kilpa-ajot. Viisi etevintä vaunujen ohjaajaa käy kilpailemaan. Siinä ovat Antilokhos, Eumelos, Menelaos, Meriones ja Diomedes.

Kaikk' yhtaikaa ruoskallaan hevot kiihtivät juoksuun,
huudoill' yllyttäin sekä ohjillaan hoputellen
innoissaan; ja ne vei yli kentän vauhtia vinhaa
pois sotapurtten luota; ja rintain all' arohieta
tuprusi niinkuin pilvi ja myrskyn riehuva pyörre,
harjat hulmusivat, kun liehtoi lentävä tuuli.
Kons' ikiruokkija-maan kävi pintaa piirtäen vaunut,
kons' ylös ilmaan kimposi; vaan vakavastipa seisoi
vaunujen ohjaajat, joka mies, kovin sykkivin rinnoin
voittoa toivoivat; hepojansa he kiihtivät huudoin,
noin ne kun kirmasivat pölyn nostain tanteren poikki.

Ajoradan päässä on käännyttävä jyrkässä kaaressa. Siinä kysytään ajajilta taitoa ja neuvokkuutta. Diomedes on ylivoimainen voittaja, mutta Antilokhos seuraten isänsä Nestorin hänelle ennen kilpailua antamaa neuvoa pääsee nokkelasti ohittamaan Menelaoksen ja tulee maaliin toisena. Palkintoja jaettaessa Menelaos vaatii Antilokhosta vallitsevan tavan mukaisesti vannomaan, ettei tämä ollut viekkain juonin asettunut hänen vaunujensa tielle. Antilokhos vetoaa nuorekkaaseen yltiöpäisyyteensä, mutta on valmis vapaasta tahdostaan luovuttamaan toisen palkinnon Menelaokselle. Tämä leppyy ja tyytyy kolmanteen palkintoon.

Sitten kilpaillaan vuoron perään nyrkkeilyssä, painissa ja pikajuoksussa. Viidentenä kilpailulajina on kaksintaistelu keihäin, ja sen jälkeen kilpaillaan kiekon heitossa sekä jousella-ammunnassa elävään maaliin. Viimeisenä on keihäänheitto, jonka palkinto ilman kilpailua annetaan Agamemnonille, koska kaikki tuntevat hänen taitonsa tässä urheilulajissa.

Schiller on lausunut, että se joka on lukenut Iliaan kolmannenkolmatta runon, ei voi valittaa eläneensä turhaan. Tällainen lausuma on epäilemättä suuresti liioiteltu. Mutta jokaisen on myönnettävä, että runon alkuosassa kuvattu kuolemassakin jatkuva ystävyys ja sen jälkiosassa ilmennetty miehinen urheiluhenki antavat tälle Iliaan runolle erikoisleiman, joka lähtemättömästi syöpyy mieleen.

24. runo.

HEKTORIN LUNASTAMINEN.

Iliaan viimeistä runoa hallitsee sovittava piirre. Akhilleus, joka vihassaan oli leppymätön ja surussaan hillitön, saa takaisin inhimillisyytensä. Näin runoelma päättyy tavalla, joka on omiaan korostamaan, että lempeys on parempi kuin julmuus ja hyvä tahto parempi kuin kosto.

Kun edellisessä runossa kuvatut kisat päättyvät, on tullut ilta. Akhilleuskin asettuu vuoteelleen, mutta uni ei saa häntä valtaansa. Kaipaus on liian voimakas. Aamuruskon sarastaessa hän on jälleen ulkona majastaan meren rannalla. Hän valjastaa hevosensa ja laahaa taas Hektorin ruumista kolme kertaa Patrokloksen hautakummun ympäri. Sitten hän heittää sen kasvoilleen maahan. Mutta Apollo huolehtii siitä, ettei ruumis vahingoitu. Jumala pitää sen suojana kultaista aigis-kilpeä.

Joka aamu Akhilleus tällä tavoin häpäisee Hektorin ruumista. Yksitoista päivää on tätä jatkunut, kun Apollo ottaa asian puheeksi jumalien kokouksessa. Hän vaatii lopettamaan Akhilleuksen hyödyttömän raivoamisen. Ei ole oikein, että tämän sallitaan yhä jatkaa elottoman ruumiin häpäisemistä. Hera, joka edelleen kantaa kaunaa troialaisille Pariksen tuomion vuoksi, asettuu vastustamaan Apollon mielipidettä, mutta Zeus on samalla kannalla kuin Apollo. Ylijumala ilmoittaa päätöksensä olevan, että Akhilleuksen on lunnaat saatuaan luovutettava Hektorin ruumis Priamokselle.

Sitä varten hän lähettää Iriksen noutamaan luokseen Akhilleuksen äidin Thetiksen. Tämä istuu asunnossaan meren alla itkien pojalleen säädettyä varhaista kuolemaa. Mielellään Thetis ei lähtisi näyttämään suruaan muille jumalille, mutta hänen on toteltava Zeuksen käskyä. Tummaan vaippaan verhoutuneena hän saapuu Olympokseen. Ystävällisesti hänet siellä otetaan vastaan, Athene jättää hänelle paikkansa Zeuksen vieressä ja Hera tarjoaa hänelle juotavaa kultaisesta maljasta. Zeus ilmoittaa hänelle asian, jonka vuoksi hänet on kutsuttu Olympokseen. Hänen on lähdettävä Akhilleuksen luo ilmoittamaan, että jumalissa ja erityisesti Zeuksessa on herättänyt suuttumusta tapa, jolla hän on kohdellut Hektorin ruumista. Samalla Zeus päättää lähettää Iriksen viemään sanan Priamokselle, että tämän on matkattava lunnaat mukanaan kreikkalaisten leiriin lunastamaan poikaansa.

Thetis rientää täyttämään Zeuksen käskyä. Hänen tullessaan poikansa majaan Akhilleus yhä huokaa ystävänsä menetystä. Thetis silittää hänen poskeaan ja kehoittaa häntä voittamaan surunsa. Hänen pitäisi suunnata ajatuksensa elämän tarpeisiin,

ruokaan ja lempeen. Sillä kauan hän ei ole saava elämästä nauttia. Sitten Thetis ilmoittaa Zeuksen tahdon: Akhilleuksen on otettava vastaan lunnaat ja luovutettava Hektorin ruumis. Sankari ei tee pienintäkään vastaväitettä. Niin päivän selvää on hänelle, ettei Zeuksen päätöstä voi muuttaa. Aivan lyhyesti hän vastaa:

> Olkoon siis! Ken lunnaat tuo, pois vainajan vieköön,
> niin jos on itse Olympon Zeun vaka tahto ja käsky.

Iris puolestaan lähtee toimittamaan Zeuksen viestiä Priamokselle. Tämän on mentävä kreikkalaisten leiriin yksinään, ilman saattuetta, vain airut mukanaan ohjaamassa vankkureita, joilla lunnaat kuljetetaan leiriin ja Hektorin ruumis tuodaan Troiaan. Pelätä hänen ei tarvitse, sillä hän on saava saattajakseen Hermeksen. Iriksen saapuessa Troian kuninkaan linnaan siellä vallitsee murhe ja vaikerrus. Priamos itse makaa maassa peittyneenä multaan, jota hän on heittänyt päälleen. Poikain, tyttärien ja miniäin valitus täyttää talon. Hiljaa kuiskaten Iris ilmoittaa vanhukselle Zeuksen lähettämän sanoman. Priamos tuntee jumalan läsnäolon, ja väristys käy läpi hänen ruumiinsa. Mutta heti Iriksen nopeasti poistuttua hän käskee poikiensa valjastaa muulit vankkurien eteen ja lähtee itse aarrekammioonsa.

Ennen lähtöään hän kuitenkin tahtoo puhutella puolisoaan kysyäkseen hänen mielipidettään asiasta. Hekabe asettuu jyrkästi vastustamaan Priamoksen suunnitelmaa. Se on hänen mielestään aivan järjetön. Sillä turha on hänen odottaa Akhilleukselta armoa tai sääliä. Akhilleus on verenhimoinen ja petollinen mies, joka on mahdoton mihinkään hyvään. Hekabe ilmaisee Akhilleusta kohtaan tuntemansa suunnattoman katkeruuden huudahtamalla, että hän tahtoisi saada syödäkseen tuon julmurin maksan. Nämä sanat ovat muistuttamassa Akhilleuksen raivonpurkauksesta hänen vastatessaan kuolevalle Hektorille.

Priamokseen hänen puolisonsa vastaväitteet eivät kuitenkaan tehoa. Hän on kerta kaikkiaan päättänyt lähteä, vaikka sitten Akhilleus hänet surmaisikin. Niinpä hän ottaa arkuista vaatetta, kultaa ja taottuja esineitä, vieläpä maljan, jonka hän on saanut lahjaksi ja joka sen vuoksi on hänelle erityisen arvokas. Senkin hän tahtoo käyttää rakkaan poikansa ruumiin lunastamiseksi. Hauskasti kuvataan, miten vanhus puuhaillessaan hermostuu pylväikössä vallitsevasta väen tungoksesta ja miten hän sauvallaan karkottaa siellä oleilevat troialaiset. Sitten hän ärtynein sanoin kehoittaa poikiaan kiirehtimään valjastamista ja kuormaamaan vankkurit. Pian kaikki on valmiina, ja Priamoksellekin valjastettu hevoset vaunujen eteen.

Lähtöhetkellä Hekabe astuu vaunujen luo tuoden kultaisessa maljassa viiniä, jotta lähtijät saavat toimittaa uhrin. Hekabe

kehoittaa Priamosta pyytämään Zeukselta, että ylijumala lähettäisi suotuisana enteenä mielilintunsa, kotkan, ilmestymään lentäen oikealta kädeltä. Jollei tätä ennetta tule, Hekabe ei sano neuvovansa Priamosta lähtemään vaaralliselle retkelleen. Priamos rukoileekin Zeukselta tällaista merkkiä, ja Zeus kuulee hänen rukouksensa. Idän puolelta lentää heidän ylitseen mahtava kotka, ja riemukas toivo täyttää heidän rintansa.

Sen jälkeen Priamos lähtee liikkeelle. Edellä kulkevat airuen ohjaamat muulivankkurit ja jäljessä ajaa Priamos itse vaunuja vetävää hevosvaljakkoaan. Koko suku saattaa häntä kaupungin portille vaikeroiden, ikäänkuin jos hän olisi menossa kuolemaan. Kun matkaajat saapuvat virran kahluupaikalle, he aikovat juottaa hevoset ja muulit. Illan jo vaihtuessa yöksi airut yht'äkkiä huomaa miehen lähestyvän heitä. Hätääntyneenä hän kysyy Priamokselta, olisiko lähdettävä vaunuilla pakoon. Priamoksenkin valtaa kauhu, mutta ennen kuin hän ennättää tehdä mitään päätöstä, on vieras jo tullut häntä kättelemään.

Tulija on Hermes, joka Zeuksen lähettämänä on saapunut Priamosta opastamaan. Hermes esiintyy jalosyntyisenä kreikkalaisena nuorukaisena. Ystävällisesti hän puhuttelee Priamosta »isäksi» ja tiedustelee, minne tämä on matkalla yön pimeydessä. Eikö hän pelkää kreikkalaisia, jotka ovat niin lähellä? Mutta vieras lupaa suojella häntä aivan kuin omaa isäänsä. Priamos myöntää, että hänen retkensä on vaarallinen, mutta lausuu ilonsa siitä, että hän nyt on saanut niin jalon suojelijan. Vieras kysyy uudelleen, minne Priamos on matkalla. Onko hän viemässä aarteitaan turvaan? Samalla vieras osoittaa tuntevansa Troian kuninkaan ja lausuu kunnioittavia sanoja Hektorista. Priamos ei vastaa kysymykseen, vaan tiedustelee puolestaan, kuka on vieras, joka puhuu niin kauniisti hänen pojastaan. Hermes vastaa olevansa yksi myrmidoneista, Akhilleuksen sotilaista. Hän on usein nähnyt Hektorin taistelussa. Kuullessaan vieraan olevan Akhilleuksen tovereita Priamos kysyy, vieläkö Hektorin ruumis on leirissä vai ovatko koirat sen jo raadelleet. Ilokseen hän saa kuulla, että hänen poikansa ruumis on aivan vahingoittumaton ja että kaikki keihäiden pistotkin ovat umpeutuneet. Jumalat ovat pitäneet ruumista suojeluksessaan. Priamos tarjoaa vieraalle lahjaksi maljaa ja pyytää häntä saattajaksi Akhilleuksen teltalle. Hermes lupaa opastaa hänet vaikka Argokseen asti, mutta maljaa hän ei sano tohtivansa ottaa vastaan, sillä siitä voisi Akhilleus suuttua.

Lähdettyään taas liikkeelle matkamiehet saapuvat leirin portille. Hermes vaivuttaa vartijat uneen, ja kenenkään estämättä he saapuvat Akhilleuksen majan eteen. Siinä Hermes ilmoittaa Priamokselle, kuka hän todellisuudessa on. Jumalan ei sovi enää seurata häntä kuolevaisen miehen katon alle. Niinpä Priamos

saa yksin suorittaa pelottavan tehtävänsä. Jättäen airuen vartioimaan vaunuja ja vankkureita hän kenenkään huomaamatta menee sisään ja lähestyy Akhilleusta, joka juuri on lopettanut ilta-ateriansa:

Huomaamattapa luo tuli valtias vanha ja kietoi
polvet Akhilleun, suudellen kädet suullehen nosti
julmat, murhaiset, monen poian riistäjät hältä.
Niinkuin mies, joka murhan on tehnyt syntymämaassaan,
heimoon vieraaseen pakenee, veripattona astuu
rikkaan kartanohon, väen hämmästyttäen kaiken:
saapui noin Priamos sekä hämmästytti Akhilleun.

Nöyrästi anoen Priamos pyytää Akhilleukselta poikansa ruumista. Hän kehoittaa Akhilleusta ajattelemaan isäänsä, vanhaa Peleusta, joka saattaa kenties hänkin olla sillä hetkellä ahdingossa. Mutta Peleuksella on kumminkin tieto siitä, että hänen poikansa elää, ja toivo saada vielä hänet nähdä. Sitä vastoin Priamos on menettänyt kaikki uljaimmat poikansa, viimeksi ainokaisensa Hektorin, joka oli Troian turva ja jota hän nyt on tullut lunnaat tarjoten noutamaan. Hän päättää pyyntönsä vaikuttavasti viitaten siihen, että hän on taipunut suutelemaan poikansa murhaajan kättä:

Taattoas aattele; murheisemp' on kohtalo mulla.
Kärsiä sain, mitä ei elon ilmoill' ihminen kuunaan:
poskeen poikani surmaajan minä kurkotin kättä.

Ajatellessaan isäänsä Akhilleus heltyy kyyneliin. Hänen säälinsä pohjautuu itsekkääseen tunteeseen, niinkuin yleensä sääli pohjimmaltaan on eräänlaista itsekkyyttä. Sen on runoilija tarkkanäköisesti vaistonnut antaessaan Akhilleuksen heltymisen ensi sijassa johtua siitä, että hän muistaa isäänsä, jonka ei ole suotu enää saada häntä luoksensa. Yhdessä Akhilleus ja Priamos vuodattavat kyyneleitä, kunnes Akhilleus kehoittaa anojana saapunutta vierasta istuutumaan. Murhe on hyödytön, hän sanoo. Sillä jumalat ovat kehränneet kuolevaisten ihmisten elämän langat surusta. Ainoastaan jumalat itse ovat murhetta vailla. Priamos ei kuitenkaan tahdo suostua istuutumaan, ennen kuin hän on saanut haltuunsa Hektorin ruumiin. Mutta Akhilleus ei siedä vastaväitteitä. Hän varoittaa Priamosta ärsyttämästä häntä. Hektorin luovuttamiseen hän suostuu, koska se on Zeuksen käsky. Mutta jos hänen mielensä taas joutuu kuohuksiin, saattaa käydä niin, että hän vimmoissaan rikkoo Zeuksen säädökset eikä kunnioita turvan anojan koskemattomuutta.

Täten säikäytettyään Priamoksen hän hyppää pystyyn kuin jalopeura ja rientää ulos asekumppaninsa mukanaan. Hän riisuttaa valjaista Priamoksen hevoset ja muulit sekä purkauttaa kuor-

man jättäen kuitenkin vankkureille vaatekappaleita Hektorin ruumiin peitoksi. Sitten hän antaa pestä Hektorin ruumiin ja voidella sen öljyllä, minkä jälkeen se nostetaan vuoteelle ja sijoitetaan vankkureille. Kaikkeen tähän mukautuakseen Akhilleuksen täytyy tehdä luonnolleen väkivaltaa. Patroklokselta hän pyytää anteeksi, että hän näin luovuttaa pois Hektorin ruumiin.

Kun tämä on tapahtunut, Akhilleus palaa majaansa Priamoksen luo. Hän ilmoittaa, että Hektorin ruumis on valmiina aamun koittaessa vietäväksi Troiaan. Nyt on Priamoksen saatava ateria.

Mutta kun kyllältään oli ruokaa saatu ja juomaa,
ihmeissään Priamos ihaellen katseli, kuinka
kaunis, suur' ol' Akhilleus kuin joku kuoloton aivan.
Muotoa myös Priamon ihaellen Akhilleus katsoi
kunnianarvoisaa, sanat vanhan sattuvat kuuli.

Tämä kohtaus on runoelman kaikkein kauniimpia: Troian vanha kuningas ja hänen urhoollisin vihollisensa istumassa vastakkain kaikessa sovussa ajattelematta sitä, mikä aikaisemmin on tapahtunut, ja sitä, mikä myöhemmin on tapahtuva. Kohtaus päättyy siihen, että Priamos pyytää päästä nauttimaan unesta. Hän ei ole syönyt eikä nukkunut siitä lähtien, kun hänen poikansa kaatui. Leikillisesti Akhilleus sanoo sijoittavansa hänet nukkumaan pylväikköön, jotteivät kreikkalaiset päälliköt, jotka alituisesti käyvät Akhilleuksen luona, häntä näkisi. Sillä silloin voisi Hektorin luovuttaminen viivästyä. Akhilleus tarkoittaa sitä, että jos Agamemnon saisi Priamoksen käynnistä tiedon, kuningas ahneudessaan määräisi Hektorista maksettavaksi moninkertaiset lunnaat. Vielä Akhilleus kysyy, kuinka pitkän ajan Priamos tarvitsee Hektorin hautauksen valmistamiseksi. Kun Priamos sanoo siihen tarvittavan yksitoista päivää, Akhilleus lupaa järjestää sen pituisen taistelutauon. Sitten hän kädestä pitäen saattaa vieraansa makuusuojaan.

Yöllä Hermes herättää Priamoksen ja kehoittaa häntä heti lähtemään mukaansa paluumatkalle. Airuenkin Hermes herättää, minkä jälkeen lähdetään kenenkään huomaamatta liikkeelle. Hermes saattaa Priamosta Ksanthos virran kaalaamolle asti. Kun Priamos lähestyy Troiaa, tulvii väki häntä vastaan katsomaan Hektorin ruumista. Vankkurit eivät pääse jatkamaan kulkuaan, ennen kuin Priamos kehoittaa vastaanottajia väistymään. Kaupunkiin tultua Hektor sijoitetaan kotilinnaansa vuoteeseen, ja omaiset kerääntyvät hänen ympärilleen suremaan. Andromakhe valittaa jälleen omaa ja poikansa kohtaloa. Mutta nyt hänen valituksensa päättyy sanoihin, joissa syvä rakkaus saa herkän ja yksinkertaisen ilmaisun:

vaan yli kaikkien mull' on haikea murhe;
sillä et kurkottaa mua kohti sa kättäsi voinut.

kuiskata mulle et kuollessas, mitä lohtuna oisin
kyynelien valuess' öin, päivin muistava aina.

Hekabe toteaa, että Hektor sekä eläessään että kuoltuaan oli jumalille rakas, ja Helena muistaa, kuinka suurella ymmärtämyksellä ja lempeydellä Hektor aina oli häntä kohdellut. Aivan lyhyesti kerrotaan lopuksi hautauksesta. Tämä harvapiirteinen esitys muodostaa vaikuttavan vastakohdan Patrokloksen hautausjuhlan yksityiskohtaiselle kuvaukselle.

ODYSSEIA

1. runo.

Jumalien kokous. Athene suo neuvoja Telemakhokselle.

Odysseian sisällys on paljon monisäikeisempi kuin Iliaan. Mutta runoelmaan sisältyvät eri aiheet keskittyvät kiinteästi yhden henkilön, Troian sodasta palaavan Odysseuksen ympärille. Odysseus on täten Odysseian keskushenkilö vielä nimenomaisemmin, kuin Akhilleus on Iliaan varsinainen sankari. Senpä vuoksi runoelma on saanut nimensäkin Odysseuksesta, se on Odysseuksen eepos, kun taas Iliasta, vaikka sen perusaiheena onkin Akhilleuksen viha, ei ole nimitetty Akhilleuksen runoelmaksi, Akhilleikseksi, vaan runoksi Ilionista, so. Troian sodan eepokseksi.

Odysseiankin ensimmäiset säkeet muodostavat lyhyen johdantorunon. Näitä alkajaissäkeitä on kymmenen: »Kerro minulle, runotar, neuvokkaasta miehestä, joka joutui kauan ja pitkälti harhailemaan, sen jälkeen kun hän oli hävittänyt Troian pyhän kaupungin. Monien ihmisten asuinsijat hän sai nähdä ja käsitykset oppia, monet kärsimykset panivat hänen mielensä koetukselle, kun hän pyrki turvaamaan oman henkensä ja toveriensa paluumatkan. Mutta sittenkään hän ei voinut ponnistelullaan pelastaa tovereitaan. Sillä omalla ylimielisyydellään he tuottivat itselleen turmion, nuo houkat, jotka söivät korkean Auringon karjan: kostoksi siitä tämä riisti heiltä paluupäivän. Alkaos joltakin kohdalta, jumalatar, Zeuksen tytär, ja kerto'os meillekin näistä vaiheista!»

Alkajaissäkeissä ei ole tarvis mainita Odysseuksen nimeä. Kuulijat tai lukijat tiesivät ilman sitäkin, kenestä oli kysymys. Sillä tarinat Odysseuksesta ja hänen harharetkistään olivat kaikille tutut. Sitä vastoin on erityisesti merkille pantavaa, että näissä säkeissä puhutaan vain harharetkistä, mutta ei lainkaan kotiin-

paluusta ja sen yhteydessä sattuneista tapahtumista, jotka kuitenkin muodostavat olennaisimman osan runoelmasta. Ilmeisesti alkajaissäkeitä ei olekaan alunperin sepitetty kokonaiseeposta varten, vaan ne on laadittu johdannoksi jonkin sellaisen runon esitykseen, jonka aiheena on ollut yksityinen harharetkiin kuuluva tapahtuma. Että näin on asianlaita, sitä todistaa varsinkin runottarelle osoitettu kehoitus, jossa pyydetään tätä alkamaan »joltakin kohdalta». Sellainen kehoitus ei näytä soveltuvan runoelmaan, jonka tarkoituksena on kuvata erästä tarkoin määrättyä Odysseuksen harharetkien vaihetta, nim. hänen lopullista kotiinpaluutaan.

Johdantosäkeiden jälkeen todetaan, että kaikki muut Troian sodan sankarit, jotka ovat säilyneet hengissä, ovat päässeet takaisin koteihinsa. Ainoastaan Odysseus on vielä kaukana kotoaan meren saarella, missä häntä pidättää luonnotar Kalypso toivoen taivuttavansa hänet puolisokseen. Mutta nyt on koittanut vuosi, jona Odysseuksen on jumalien säädöksen mukaisesti päästävä palaamaan kotisaarelleen Ithakaan. Jumalat ovat kaikki hänelle myötämielisiä lukuun ottamatta meren jumalaa Poseidonia, joka vainoaa häntä leppymättömästi.

Odysseian toiminta alkaa jumalien piiristä. Jälleen pitää paikkansa sääntö, ettei mitään ratkaisevaa tapahdu ilman jumalien suoranaista vaikutusta. Jumalien ollessa koolla Olympoksessaan Zeus ottaa puheeksi Agamemnonin kohtalon: Kun Agamemnon palasi kotiin Troiasta, hänen puolisonsa Klytaimestran rakastaja Aigisthos surmasi hänet. Mutta Agamemnonin poika Orestes on jo ehtinyt kostaa isänsä murhan surmaamalla sekäAigisthoksen että äitinsä Klytaimestran. Zeus huomauttaa, ettei ihmisten ole aihetta syyttää jumalia kärsimyksistään, sillä tässäkin tapauksessa jumalat etukäteen varoittivat Aigisthosta viettelemästä Klytaimestraa ja surmaamasta Agamemnonia.

Athene, joka erityisesti suosii Odysseusta, käyttää tilaisuutta puhuakseen suojattinsa puolesta. Hän toteaa, että Aigisthos on saanut ansaitun palkan. Mutta on olemassa toinen henkilö, joka saa kärsiä omatta syyttään ja jonka Zeus näyttää unohtaneen. Se on Odysseus, joka Kalypson kietomana yhä vain ikävöi Ithakaansa toivoen edes saavansa kerran vielä nähdä sauhun nousevan kotisaareltaan. Paikka, jossa hänen nyt on pakko viipyä, on kaukana lännessä, siellä missä Atlas pitelee taivaan kannatuspylväitä. Zeus vastaa, ettei hän suinkaan ole unohtanut Odysseusta, joka voittaa muut ihmiset ymmärryksessä ja joka aina on suonut jumalillekin runsaimmat uhrit. Mutta Poseidon on vihastunut Odysseukseen sen vuoksi, että tämä puhkaisi silmän hänen pojaltaan Polyfemokselta, voimakkaimmalta kykloopilta. Kumminkaan Poseidon — joka tällä haavaa on kaukana toisella maan äärellä — yksinään ei saa tehdä tyhjäksi muiden jumalien

yhteistä päätöstä. Zeus kehoittaa harkitsemaan, mitä voitaisiin tehdä Odysseuksen hyväksi.

Athenella on heti ehdotus valmiina: Hermes rientäköön Kalypson saarelle ilmoittamaan, että Odysseuksen on päästävä lähtemään kotimatkalle. Athene itse taas menee Ithakaan antamaan rohkeutta hänen pojalleen Telemakhokselle.

Kohta Athene onkin Ithakassa Odysseuksen linnanpihan portilla. Pihalla kosijat häränvuodilla istuen huvittelevat lautapelillä. Ei selitetä, mitä kosijat ovat, vaan asiaa pidetään ilman muuta selvänä. Kosijain ympärillä hyörivät palvelijat kantaen heille viiniä ja lihaa. Heidän seurassaan on myös Telemakhos surumielisenä, sillä hän toivoisi isänsä saapuvan kotiin ja karkottavan kosijat. Vasta myöhemmin saamme tietää, että kosijat tavoittelevat Odysseuksen puolison Penelopen kättä ja että he ovat jo vuosikausia viettäneet talossa kaiket päivät käyttäen hyväkseen sen ruokavaroja ja siten hävittäen Odysseuksen omaisuutta.

Telemakhos huomaa Athenen, joka esiintyy Odysseuksen vanhan kestiystävän Menteen hahmossa. Kohteliaasti, niinkuin hyvin kasvatetun nuoren miehen sopii, Telemakhos saattaa sisään vieraan, jota hän ei tunne. Miessalissa katetaan vieraalle ensi töiksi ateria, niinkuin kreikkalaisten keskuudessa aina oli tapana. Kosijat tulevat sisään ja ryhtyvät hekin aterioimaan. Aterian päätyttyä laulaja Femios virittää kosijoiden käskystä laulun säestäen itseään kielisoittimella. Telemakhos huomauttaa vieraalle, että noiden miesten on hyvä viettää huoletonta elämää ja syödä maksutta toisen omaisuutta. Vieläkään hän ei selitä, mitä tehtävää heillä on talossa. Sitä vastoin hän tiedustelee vieraalta, kuka tämä on ja mistä kotoisin sekä minkälaisella laivalla hän on tullut Ithakaan. Loppuun hän liittää leikillisen kysymyksen, jonka ithakalaiset runoelmassa muulloinkin tekevät muukalaisille:

Sillä et totta sa lie jalan saapunut tänne, ma luulen.

Athene vastaa olevansa Tafoksen saaren ruhtinas Mentes ja olevansa matkalla Temesaan Etelä-Italiaan mukanaan hohtavaa rautaa, jonka hän aikoo vaihtaa kupariin. Hän sanoo olevansa Odysseuksen kestiystävä, jonka Odysseuksen vanha isäkin hyvin tuntee. Ithakaan hän on poikennut, koska muka kuuli Odysseuksen jo saapuneen kotiin. Mutta nyt hän huomaa, ettei tieto pitänytkään paikkaansa. Kumminkin hän voi varmana vakaumuksenaan Telemakhokselle ilmoittaa, ettei Odysseus ole kuollut, vaan on pian palaava kotiinsa. Samalla hän puolestaan kysyy, onko nuori mies, jota hän puhuttelee, hänen kestiystävänsä poika. Hän on tuntevinaan hänen kasvoissaan Odysseuksen piirteet. Telemakhos vastaa leikillisesti:

Kyll' isäks äitini mainitsee hänet mulle, mut tietää
en sitä voi, oma syntypä on näet kullekin outo.

Tätä vastausta ei tietenkään ole käsitettävä niin, että Telemakhos vähääkään epäilisi syntyperäänsä, vaan se on ymmärrettävä eräänlaiseksi hirtehishuumoriksi, joka saa selityksensä hänen epätoivoisesta mielialastaan. Hän lisääkin, että hän paljon mieluummin olisi jonkun kotonaan vanhenevan miehen poika kuin Odysseuksen, joka on onnettomin kaikista ihmisistä, jos hän yleensä elääkään.

Nyt on vieraan aika tiedustella, ketä ovat miehet, jotka näyttävät niin ylimielisiltä ja jotka niin korskeasti aterioivat talossa. Vietetäänkö täällä kemuja vai häitä? Telemakhoksen vastauksesta lukija saa lopulta tietää, että talossa mellastelevat miehet ovat hänen äitinsä Penelopen kosijoita, jotka syömällä hävittävät hänen talonsa ja tavaransa. Kosijoina esiintyvät kaikki Ithakan sekä sen kolmen lähisaaren ylimykset. Penelope ei torju heidän katalaa aviotarjoustaan, mutta hän ei myöskään saa annetuksi myöntävää vastausta. Niinpä kosijat lopulta kenties repivät kappaleiksi Telemakhoksenkin hävitettyään ensinnä hänen omaisuutensa.

Menteenä esiintyvä Athene joutuu kuohuksiin kuullessaan kosijoiden röyhkeydestä. Hän sanoo, että jos Odysseus nyt äkkiä astuisi heidän keskelleen, tulisi kosijoille pikainen kuolema ja katkerat häät. Mutta Telemakhosta hän neuvoo harkitsemaan, kuinka hän pääsisi kosijoista eroon. Seuraavana aamuna hänen on kutsuttava koolle Ithakan miehet ja kokouksessa julkisesti kehoitettava kosijoita poistumaan talosta koteihinsa. Jos taas Penelope aikoo suostua uuteen avioliittoon, on hänen lähdettävä isänsä kotiin ja kosijat kilpailkoot hänestä siellä. Telemakhoksen itsensä on lähdettävä hankkimaan tietoja isästään. Ensiksi hänen on mentävä Pylokseen Nestorin luo ja sen jälkeen Spartaan tapaamaan Menelaosta, joka viimeisenä on palannut Troian sotaretkeltä. Kenties näillä saattaa olla jotakin tietoa Odysseuksesta. Jos taas hän saa kuulla isänsä kuolleen, on hänen kotisaarelle palattuaan pidettävä hautajaiset ja toimitettava äitinsä naimisiin. Sitten hänen on viekkauteen ja voimaan turvautuen tuhottava kosijat. Eihän hän enää ole lapsen iässä. Kai hän on kuullut, millaisen maineen Orestes päättävällä teollaan on saavuttanut. Telemakhoksen on oltava yhtä urhoollinen.

Telemakhos kiittää vilpittömästi saamastaan isällisestä neuvosta ja pyytää vierasta vielä viipymään. Mutta vieras sanoo, että hänen on lähdettävä. Samassa Athene häipyy ilmaan kuin lintu. Telemakhos aavistaa, että hänen vieraanaan on ollut jumala. Rohkeus täyttää hänen rintansa. Yht'äkkiä täydeksi mieheksi varttuneena, omasta arvostaan tietoisena, hän astuu

kosijoiden luo. Laulaja esittää paraikaa laulua kreikkalaisten sankarien onnettomasta paluusta Troian retkeltään. Penelope ilmestyy silloin yliskammiostaan miessalin peräovelle laulua kuulemaan. Hän pyytää laulajaa lopettamaan tuon synkän laulun, joka raatelee hänen rintaansa, sillä se tuo hänen mieleensä Odysseuksen. Telemakhos osoittaa tällöin ensimmäisen kerran muuttuneen mielenlaatunsa. Hän puolustaa laulajaa, jolla toki on oikeus laulaa siitä, mikä häntä miellyttää.

Ainapa parhaimmaks sitä laulua ihmiset kiittää,
soinnull' uusimmalla mi kaikuu kuulijan korvaan.

Telemakhos kehoittaa äitiään terästämään sydämensä ja mielensä, niin että hän kykenee kuuntelemaan tällaistakin laulua. Sitten äidin on syytä palata askareihinsa. Penelope hämmästyy pojassaan tapahtunutta muutosta. Hän poistuu kammioonsa itkien siellä puolisonsa kohtaloa, kunnes uni hänet yllättää. Telemakhos taas kääntyy miehekkäin sanoin kosijoiden puoleen. Hän käskee heidän aamulla olla koolla torilla, missä hän aikoo kehoittaa heitä lähtemään talosta. Jolleivät he sitä tee, hän on huutava heille Zeukselta kostoa. Kosijat ihmettelevät, että Telemakhos näin rohkenee uhitella heitä. Eräs huomattavimmista kosijoista, Antinoos, kysyy pilkallisesti, ovatko itse jumalat opettaneet Telemakhoksen puhumaan niin uskaliaasti. Kunpa ei tämä vain pääsisi hallitsemaan Ithakaa, sillä hänestä tulisi varsin ankara valtias!

Telemakhos vastaa, ettei senkään aseman saavuttaminen ole hänelle mahdotonta, jos vain Zeus niin tahtoo. Mutta siihen arvoon pyrkijöitä on Ithakassa monia. Sitä vastoin hänellä kaikissa tapauksissa on oikeus vaatia isännyyttä omassa talossaan. Toinen eturivin kosijoista, Eurymakhos, teeskentelee ymmärtämystä ja myöntää Telemakhoksen asenteen kaikin puolin oikeutetuksi. Mutta hän haluaisi tietää, kuka oli talossa käynyt vieras ja mitä tietoja hän toi. Telemakhos mainitsee vastauksessaan vain lyhyesti kävijän nimen.

Kosijat jäävät taloon iltamyöhälle asti, viettäen aikaa tanssien ja laulaen. Lopulta he hajaantuvat asuntoihinsa. Telemakhos menee nukkumaan kammioonsa miessalin pihanpuoleiselle seinämälle. Häntä saattaa emäntäpalvelija Eurykleia, jonka hänen isoisänsä Laertes aikoinaan on ostanut taloon. Eurykleia on perheen jäsenen asemassa ja hän on erityisesti kiintynyt Telemakhokseen, jota hän on hoitanut lapsesta pitäen.

Aukasi Telemakhos lujaseinän kammion uksen,
istui vuoteelleen, ihotakkins' otti jo yltään
pehmeän; vanhapa hoitajatar sen korjasi valpas,
käänteli kääryyn kaunoiseen, rypyt pois silitellen,
vaarnaan tuon kuvereikäisen pani vuotehen viereen.

lähti jo pois, ovirenkaaseen hopeaiseen tarttuin
uksen sulki ja sen vetohihnastaan veti salpaan.
Uuhenuntuva-peitossaan yön mietti nyt kaiken
matkaa Telemakhos, johon neuvonut noin ol' Athene.

2. runo.

Ithakalaisten kansankokous. Telemakhoksen matka.

Aamulla Telemakhos antaa airuiden kutsua Ithakan miehet koolle. Kun väki on kokoontunut, hän astuu sen keskelle välkkyvä keihäs kädessään ja mukanaan kaksi virkkua koiraa. Telemakhos tahtoo herättää huomiota, mikä hänelle onnistuukin. Athene luo hänen olemukseensa jumalaista suloa, ja kansa katselee häntä hämmästyksissään.

Puhumaan nousee aluksi vanha Aigyptios – Egyptin kävijä –, joka lausuu ilonsa siitä, että nyt ensimmäisen kerran Odysseuksen lähdettyä on kansa kutsuttu koolle. Puhuja ei tiedä, kuka kutsun on toimittanut, mutta hänestä tuntuu, että sen kaikissa tapauksissa on tehnyt jalo ja siunattu mies. Telemakhos sanoo kutsun lähettäneensä ja ilmoittaa samalla asiansa. Hän tahtoo valittaa kansalle kosijoiden röyhkeästä menettelystä:

Meille he kertyvät mellastain joka ainoa päivä,
iskevät teuraikseen härät, oinaat, uhkeat vuohet,
viettävät juhlaa vain, säkenöivää viiniä juovat,
julkeat, hukkaavat elon kaiken.

Koska hänellä itsellään ei ole riittävästi voimaa ajaakseen kosijat talostaan, hän vetoaa kokoontuneeseen kansaan. Ithakan miehet älkööt salliko tällaisen menon jatkuvan, sillä se voi tuottaa heillekin jumalien koston. Sillä eihän ithakalaisilla ole syytä vihata Odysseuksen perhettä. Telemakhos tekee täten koko Ithakan kansan vastuunalaiseksi kosijoiden rehentelystä. Lopuksi hän viskaa maahan puhujan valtikan, jota hän on pitänyt kädessään, ja puhkeaa kyyneliin.

Sääli valtaa ithakalaisten mielet. Mutta kukaan ei sano mitään. Ainoastaan kosijain johtomies Antinoos ryhtyy puhumaan torjuakseen Telemakhoksen syytökset. Vika ei muka ole lainkaan kosijoissa, vaan Telemakhoksen omassa äidissä Penelopessa. Jo kolmatta ja pian neljättä vuotta hän pitää kosijoita pilkkanaan. Jokaiselle hän antaa toiveita ja lupauksia, mutta mielessään hänellä on muuta. Pitkittääkseen päätöksen tekoa hän alkoi kutoa kangasta, josta piti tulla ruumisvaate hänen apelleen Laerteelle. Vasta sen valmistuttua hän sanoi antavansa vastauksen

kosintaan. Mutta hänen tarkoituksensa olikin vain pettää kosijoita. Sillä sen, minkä hän päivällä kutoi, hän yöllä purki. Kolme vuotta hän täten ovelasti johti kosijat harhaan. Mutta kun joutui neljäs vuosi, tuli petos lopulta ilmi, ja Penelopen oli pakko tehdä kangas valmiiksi. Niinpä ainoa keino, jolla Telemakhos saattaa päästä kosijoista, on se, että Penelope viimeinkin valitsee itselleen miehen. Penelope lähetettäköön takaisin isänsä kotiin valmistautumaan häihin. Mutta jos sitä ei tehdä, vaan Penelope aikoo jatkaa entiseen viekkaaseen tapaansa, saa Telemakhos nähdä kosijoiden yhä viipyvän hänen talossaan ja hävittävän hänen omaisuuttaan.

Telemakhos kieltäytyy ehdottomasti toimittamasta äitiä pois kotoaan. Sillä Odysseuksen kuolemaa ei voi pitää varmana. Jos Telemakhos ryhtyisi sellaiseen tekoon, hän saisi odottaa isänsä kostoa. Äitikin, joka vasten tahtoaan palautettaisiin isänkotiinsa, kutsuisi kostottaret häntä vainoamaan. Vielä kerran Telemakhos kehoittaa kosijoita jättämään hänen talonsa rauhaan. Jolleivät he sitä tee, hän huutaa heille kostoa Zeukselta.

Sillä hetkellä liitelee kokouspaikkaa kohti kaksi kotkaa, Zeuksen lintua. Kun ne tulevat kansanjoukon kohdalle, ne tekevät kaarroksia räpytellen kiivaasti siipiään ja luoden turmiota ennustavan katseen väenpaljouteen. Samalla ne ryhtyvät taistelemaan repien kynsillään toisensa poskea ja kaulaa. Tämän jälkeen ne kiitävät pois itään päin yli kaupungin. Eräs läsnäolijoista, vanha Halitherses, joka on Ithakan paras enteiden selittäjä, tulkitsee näyn merkitsevän, että kosijoita uhkaa turmio. Odysseus ei ole enää kauan viipyvä poissa, vaan on pian palaava ja surmaava kosijat. Mutta silloin on muillakin Ithakan asukkailla vaikeat oltavat, jolleivät he ajoissa ole asettaneet sulkua kosijoiden mellastelulle. Ennen kaikkea kosijain tulisi itse ymmärtää, mitä heidän rauhaansa sopii. Halitherses viittaa siihen, että hän jo Odysseuksen lähtiessä Troian retkelle oli ennustanut tämän palaavan tuntemattomana kotiin kahtentenakymmenentenä vuonna. Nyt on ennustus täyttyvä.

Kosijoihin tämä puhe ei tehoa vähääkään. Heidän äänitorvenaan esiintyy Eurymakhos, joka leimaa tuollaisen ennustelun lapselliseksi. Lintuja lentää taivaalla sinne tänne, eikä niiden kaikkien lennoilla ole merkitystä. Odysseus on varmasti kuollut, Eurymakhos korostaa. Hän varoittaa Halithersesta yllyttämästä Telemakhosta, sillä siitä on tälle yhtä vähän hyötyä kuin ennustajalle itselleen. Kosijat eivät aio lähteä Odysseuksen talosta, ennen kuin Penelope on tehnyt päätöksensä.

Telemakhos huomaa kosijain taivuttamisen turhaksi. Hän on jo rukoillut heille jumalien kostoa ja ilmoittanut kansalle jatkuvasti kärsimästään oikeudenloukkauksesta. Nyt hän enää vain pyytää laivaa lähteäkseen Pylokseen ja Spartaan saamaan tietoa

isästään. Tähänkään hänen pyyntöönsä kansankokouksen osanottajat eivät vastaa mitään. Mutta Odysseuksen ikätoveri Mentor, jolle sankari sotaretkelle lähtiessään oli uskonut omaisuutensa valvonnan, ottaa vielä puheeksi suhtautumisen kosijoihin. Hän huomauttaa, kuinka Odysseus kohteli alamaisiaan hellästi kuin isä lapsiaan. Eipä tosiaan kannata ruhtinaan olla jalo ja oikeamielinen, koska hän saa lempeydestään tällaisen palkan! Kosijat ovat yltiöpäitä, jotka katsovat voivansa menetellä omavaltaisesti, koska uskovat Odysseuksen kuolleen. Mutta kansan suuren enemmistön tulisi kyetä pitämään heidät kurissa.

Mentor saa jyrkän vastauksen Leiokritokselta, joka on kosijoista hillittömimpiä. Tämä kerskuu ylpeästi, ettei heitä ole niinkään helppo saada talttumaan. Jos Odysseus itsekin palaisi ja kävisi heidän kanssaan taisteluun, he eivät häikäilisi, vaan surmaisivat hänet. Lopuksi Leiokritos ylimielisesti huomauttaa, ettei tarvita kansankokouksen päätöstä laivan varustamiseksi Telemakhokselle. Tämä voi saada apua ystäviltään Halitherseelta ja Mentorilta. Sitä paitsi matkasta tuskin tuleekaan mitään. Siihen kokous päättyy.

Telemakhos lähtee meren rannalle ja rukoilee avukseen Athenea. Jumalatar saapuukin Mentorin hahmossa ja lupaa hankkia hänelle aluksen. Telemakhoksen on kotona pantava kuntoon matkavarustukset. Jumalatar sanoo hankkivansa tarpeellisen laivamiehistön.

Kun Telemakhos tulee kotikartanoon, hän ensimmäiseksi taas kohtaa kosijat, joista Antinoos nauraen tulee häntä vastaan ja kehoittaa häntä liittymään heidän seuraansa niinkuin ennenkin. Mutta Telemakhos ei enää ole entisensä. Hän uskaltaa jo sanoa Antinookselle vasten kasvoja, että hän tuntee rohkeuden kasvavan rinnassaan ja että hän aikoo valmistaa kosijoille tuhon joko sitten menemällä Pylokseen tai turvautumalla omaan kansaan. Miten lieneekin, hän on päättänyt lähteä matkaan, vaikkei hänelle myönnettykään laivaa. Kosijat tekevät hänestä pilkkaa sanoen hänen kai menevän hakemaan myrkkyä heidän surmakseen. Mutta jos hän tuhoutuu matkalla, saavat he muka lisävaivoja hänen omaisuutensa jakamisesta.

Telemakhos ei heitä kuuntele, vaan lähtee säilytyshuoneeseen, jota Eurykleian valpas silmä vartioi. Tätä hän pyytää panemaan viiniä ruukkuihin ja ohria nahkasäkkeihin matkaeväiksi, sillä hän aikoo lähteä Pylokseen ja Spartaan. Vanha hoitajatar varoittaa tällaisesta aikeesta, koska kosijat siten saisivat tilaisuuden väijyä hänen henkeään ja surmata hänet. Mutta Telemakhos tyynnyttää hänet ilmoittamalla saaneensa kehoituksen jumalilta. Hän vaatii Eurykleiaa vannomaan, ettei tämä kerro matkasta mitään hänen äidilleen ennen kuin yhdentenätoista tai kahdentenatoista päivänä.

Sillä välin Athene kiertää Telemakhoksen hahmossa kaupunkia hankkien matkaa varten aluksen ja laivamiehet, joiden hän käskee kokoontua illan suussa rannalle. Sitten jumalatar vihmoo unta kosijain silmiin, niin että nämä poistuvat jo ennen iltaa asuntoihinsa nukkumaan. Mentorin hahmossa Athene vihdoin saattaa Telemakhoksen rantaan. Eväät noudetaan ja sijoitetaan laivaan. Illalla klo 11 aikaan alkaa Ithakassa puhaltaa maatuuli, joka on kaakkoon päin purjehtijoille edullinen. Sen mukaisesti kuvataankin runossa lähtöä:

Tuulen myötäisen soi päilyväsilmä Athene,
viuhuvan läntisen lietsomahan yli tummuvan aavan.
Käski nyt Telemakhos tovereitaan reippahin äänin
köysiin tarttumahan, ja he tottelivat kehotusta.
Maston honkaisen lovilaitaa teljoa vasten
käänsivät pystyyn, sen harusköysin kytkivät, purjeen
nostivat valkoisen härännahkaisin vetonuorin.
Tuuli sen pullistutti, ja riemuisaa kohinaansa
pauhaten kuohuvat aallot soi kokan kiitävän alla.

3. runo.

VIERAILU PYLOKSESSA.

Purjehdus kestää koko yön. Aamun valjetessa saavutaan Pylokseen, joka sijaitsi Messenian länsirannikolla. Siellä kansa paraikaa toimittaa rannalla uhria Poseidonille. Telemakhos astuu laivasta Mentorin hahmossa esiintyvän Athenen saattamana. Athene kehoittaa häntä jättämään turhan arkailun ja käymään suoraan Nestorin, ruhtinaan, luokse. Telemakhos ei hevin rohkenisi sitä tehdä, koska hän ei ole tottunut keskustelemaan harkitusti, eikä hänen nuorena miehenä muka sovi vaivata kysymyksillä kunnianarvoisaa vanhusta. Mutta Athene vakuuttaa, että Telemakhos kyllä on keksivä sopivat sanat.

Huomatessaan vieraiden tulevan Nestorin poika Peisistratos rientää ottamaan heitä vastaan ja saattaa heidät Nestorin perhepiiriin. Kaikki nousevat heitä kättelemään. Rantahietikolle on levitetty pehmeitä vuotia, joille heidät sijoitetaan istumaan Nestorin ja hänen poikansa Thrasymedeen viereen. Heille tarjotaan ruokaa ja viinimalja, josta heitä pyydetään uhraamaan Poseidonille. Athene saa vanhempana ensiksi maljan ja uhratessaan hän rukoilee Poseidonilta onnea Nestorille, hänen pojilleen ja Pyloksen asukkaille sekä menestystä Telemakhoksen aikeille.

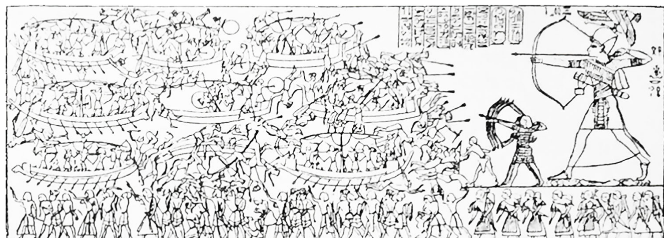
Noin rukoellen pyysi ja pyynnön täytteli itse.

Kun on nautittu ateria, Nestor tiedustelee vierailta heidän nimeään ja heidän matkansa tarkoitusta. Telemakhos, joka on päässyt arkuudestaan, vastaa olevansa kovaonnisen Odysseuksen poika. Hän pyytää Nestoria ilmoittamaan, tietääkö tämä joko omasta kokemuksestaan tai muiden kertomuksista jotakin Odysseuksen kuolemasta. Sitä mahdollisuutta, että Odysseus vielä eläisi, Telemakhos tässä yhteydessä ei lainkaan ota huomioon.

Nestor vastaa, että Telemakhoksen kysymys on palauttanut hänen mieleensä kaikki ne kärsimykset, jotka Troian sotaretkellä kestettiin. Sinne sortuivat Aias ja Akhilleus, sinne Patroklos ja Nestorin oma poika Antilokhos. Odysseuksen viekkauden avulla kaupunki viimein vallattiin. Mutta lähdettäessä paluumatkalle syntyi kreikkalaisten kesken erimielisyyttä. Menelaos tahtoi, että lähdettäisiin viipymättä, kun taas Agamemnon halusi ensin toimittaa suostutusuhrit Athenelle. Niinpä laivasto jakautui kahteen osaan. Toinen nosti purjeet heti, toinen taas jäi odottamaan. Nestor ja Odysseus olivat ensiksi lähtevien joukossa, mutta pian Odysseus kääntyi takaisin Agamemnonin luo. Myötäisen tuulen puhaltaessa Nestor pääsi nopeasti kotiinsa. Sen vuoksi hän ei ole selvillä toisten kreikkalaisten kohtalosta paitsi sikäli kuin hän myöhemmin on muilta kuullut. Odysseuksesta hän ei tiedä mitään. Eräiden muiden sankarien paluusta hän mainitsee ja huomauttaa, että Telemakhos kumppaneineen tietenkin jo on kuullut Agamemnonin kuolemasta sekä Oresteen suorittamasta kostoteosta. Hän toivottaa Telemakhokselle samanlaista uljuutta.

Telemakhos saa tästä aiheen mainita kosijoista, joiden rankaisemiseksi hän tosiaan tarvitsisi samanlaisen mielenlaadun kuin Orestes. Tämän johdosta Nestor, joka sanoo jo aikaisemmin kuulleensa kosijoiden harjoittamasta ilkivallasta, tiedustelee hienotunteisesti, onko Telemakhos itse suostunut kosijoiden oleskelemiseen talossaan vai tukeeko kansa näitä. Nestor lisää rohkaisevasti, että kenties Odysseus palaa kotiin kostamaan kosijoille. Mutta jos Athene on Telemakhokselle yhtä suosiollinen kuin aikoinaan Troian edustalla Odysseukselle, kykenee Telemakhos yksinkin suoriutumaan kiusaajistaan. Kun Telemakhos ei sano voivansa uskoa sellaiseen mahdollisuuteen, moittii Mentorina esiintyvä Athene häntä korostaen, että jumalien on helppo kaukaakin auttaa, ketä tahtovat. Hän viittaa samalla hiukan hämärin sanoin siihen, että Odysseus voi vielä palata kotilietensä ääreen.

Telemakhos ei sano uskovansa isänsä paluuseen, sillä varmasti tämä jo on kuollut. Hän pyytää Nestoria kertomaan yksityiskohtaisemmin Agamemnonin kohtalosta. Missä oli Menelaos, kun Agamemnon murhattiin? Nestor, joka Iliaassakin esiintyy puheliaana vanhuksena, on heti valmis täyttämään pyynnön. Kuvail-

25. Ramses III torjuu merikansojen hyökkäyksen.
Samanaikainen egyptiläinen kuva.

26. Troian n. 1200 e. Kr. hävitetyn kaupungin muurit.

27. Maalattu savimalja n. 700 paikkeilta e. Kr.
Siinä esiintyy laulaja kielisoittimineen sekä piirissä tanssiva henkilöryhmä.

28. Ateenalaisia 12. vuosisadan saviastioita.
Mykeneläisajan koristeet hävinneet ja tekotapa tullut karkeammaksi.

lessaan Agamemnonin kuolemaa hän esittää piirteen, joka on erityisen mielenkiintoinen. Hän näet sanoo, että Agamemnon lähtiessään Troian retkelle uskoi puolisonsa Klytaimestran hovissa oleskelevan laulajan suojelukseen. Tästä ilmenee, että laulaja saattoi olla kuninkaan tärkeän luottamusmiehen asemassa. Aigisthos, joka pyysi vietelläkseen Klytaimestraa, saattoi päästä päämääräänsä ainoastaan siten, että hän toimitti laulajan autiolle saarelle kuolemaan. Menelaos taas joutui Troiasta palatessaan ankaraan myrskyyn, joka heitti osan hänen laivoistaan Kreetan rannikolle ja toisen osan Egyptiin. Sen vuoksi Menelaos vasta kahdeksantena vuonna pääsi palaamaan Kreikkaan. Hän tuli kotiin samana päivänä, jona Oresteen surmaama Aigisthos haudattiin, siis parahiksi nähdäkseen veljensä murhan kostetuksi, mutta liian myöhään voidakseen sen estää. Niinpä Telemakhoksenkaan Nestorin mielestä ei pidä liian kauan viipyä matkallaan, kun hänellä kodissaan on röyhkeät kosijat. Mutta sentään hänen tulisi käydä tapaamassa Menelaosta, joka viimeiseksi on palannut kaukoretkiltä. Kenties tämä olisi kuullut jotakin Odysseuksesta. Spartaan Telemakhos joko voi purjehtia laivallaan tai ajaa vaunuissa. Nestor sanoo poikiensa mielellään tulevan saattajiksi, jos Telemakhos tahtoo matkustaa maitse. Hän on valmis antamaan hevoset ja vaunut.

Nyt huomauttaa Mentorina esiintyvä Athene, että ilta on vaihtunut yöksi ja että on aika mennä levolle. Hän on Telemakhoksen kanssa lähdössä laivalle nukkumaan, mutta Nestor ei tahdo kuulla puhuttavankaan, että he viettäisivät yönsä muualla kuin vieraina hänen talossaan. Athene sanoo siihen, että Telemakhos ottakoon vastaan kutsun ja maatkoon Nestorin katon alla, mutta hän menee laivalle, jonka nuori miehistö tarvitsee ohjaajakseen ikämiehen. Samassa jumalatar katoaa ilmaan kuin merikotka. Kaikki hämmästyvät, ja Nestor on varma, ettei kysymyksessä voinut olla kukaan muu kuin Athene. Ja hän lausuu jumalattarelle hartaan rukouksen. Sitten lähtevät kaikki Nestorin linnaan. Telemakhos sijoitetaan makaamaan pylväikköön, ja hänen seurakseen asettuu Peisistratos.

Aamulla Nestor toimittaa linnan edessä Athenelle uhrin. Yksityiskohtaisesti kuvataan uhritoimituksen eri vaiheet, uhrieläimen tuominen paikalle, sen sarvien kultaaminen, sen teurastaminen ja sen lihan paistaminen. Uhriateriaa valmistettaessa Nestorin oma tytär kylvettää ammeessa Telemakhoksen, pesee hänet ja voitelee hänet öljyllä. Sen jälkeen istuudutaan aterialle. Kun on saatu kylläksi ruokaa ja juomaa, Nestor kehoittaa poikiaan valjastamaan hevoset, jotka lähtevät viemään Telemakhosta Spartaan. Mukaan pannaan viiniä ja leipää sekä lihaa, »jota syövät Zeuksesta polveutuvat ruhtinaat». Telemakhos nousee vaunuihin ja ajajaksi asettuu hänen viereensä Peisistratos. Illaksi

he ehtivät Feraihin, jossa yöpyvät. Seuraavana aamuna he jatkavat matkaa ja saapuvat illan hämärtyessä perille, vehnää kasvavalle Spartan lakeudelle.

4. runo.

VIERAILU SPARTASSA.

Kun Telemakhos saapuu Spartan kuninkaan Menelaoksen linnaan, vietetään siellä parhaillaan kaksoishäitä. Sekä Menelaoksen tytär että hänen poikansa ovat juuri solmineet avioliiton. Runossa ei kuitenkaan myöhemmin enää lainkaan puhuta häistä, eivätkä sen eräät piirteet sovellukaan häätilanteeseen. Telemakhoksen ja hänen seuralaisensa ajettua valjakollaan portin eteen huomaa heidät linnan hovimarsalkka, joka rientää tiedustelemaan Menelaokselta, otetaanko vieraat vastaan vai ohjataanko heidät majoittumaan muualle. Tässä on vielä havaittavana viittaus häiden linnassa aiheuttamaan tungokseen. Sillä muuten olisivat kreikkalaiset vieraanvaraisuuden säännöt tehneet tällaisen tiedustelun mahdottomaksi. Menelaos vastaa hovimarsalkalleen, että vieraat tietenkin on ohjattava sisään ja sijoitettava pitopöydän ääreen.

Palvelijat riisuvat saapujien hevoset ja heidät saatetaan linnaan, jonka salin loisto herättää heissä hämmästystä. Ensiksi he saavat virkistävän ammekylvyn, minkä jälkeen heidät istutetaan aterialle Menelaoksen viereen. Menelaos tervehtii heitä ystävällisesti:

Atria maistukohon sekä vieraan viihtyä suokoon!
Mutta kun syöty on kyllin, niin kysyn, keitä te ootte.
Eip' ole vanhempain rotu vaipunut teissä, ma huomaan,
valtikankantajien — ei moisia synnytä halvat.

Telemakhos ei koskaan ole nähnyt tällaista komeutta, joka Menelaoksen salissa kohtaa hänen silmäänsä. Vaikka hän onkin Ithakan ruhtinaan poika, hän on tottunut saarellaan varsin yksinkertaisiin oloihin. Senpä vuoksi hän ei voi olla lausumatta matkatoverilleen julki ajatustaan:

Nestorin poika, sa katsellos, sydänystävä rakkain,
kuinka se välkkyy, tää sali kaikuva, vaskea, kultaa,
norsunluuta ja myös hopeaa, merikuultoa hohtain!
Näinpä Olympon Zeun salit ylhät välkkyä mahtaa.
Voi, mikä suunnaton loisto! Ma hämmästyin sitä katson.

Ihmetyksensä Telemakhos ilmaisee aivan hiljaa, mutta Menelaos kuulee kuitenkin hänen sanansa ja huomauttaa, että Zeuksen

ikuiseen asuntoon ei hänen olojaan sentään voi verrata. Mutta yhtä ja toista hän on tuonut mukanaan kaukaisilta retkiltään, joille hän pakosta joutui. Mutta miten mielellään hän antaisi suurimman osan aarteistaan, jos hän voisi palauttaa henkiin Troian sodassa kaatuneet toverinsa! Kaikkia näitäkään hän ei kuitenkaan sure yhtä paljon kuin Odysseusta, jonka kohtalo on tuntematon. Tätä itkevät nyt Ithakassa hänen isänsä Laertes ja puolisonsa Penelope sekä hänen poikansa Telemakhos, joka isän lähtiessä oli vasta syntynyt.

Kuullessaan mainittavan isänsä nimen Telemakhos ei voi pidättää kyyneltä vierimästä alas poskeltaan ja sitä salatakseen hän peittää kasvonsa purppuraviitallaan. Menelaos huomaa sen ja arvaa, kuka hänen vieraansa on. Hänen miettiessään, odottaisiko hän, kunnes Telemakhos itse ilmoittaisi nimensä, vai kysyisikö hän sitä kohta, tulee saliin Helena, Menelaoksen puoliso, kauniina kuin kultanuolinen Artemis. Istuuduttuaan kehräämään värttinällä Helena luo silmäyksen vieraisiin ja tuntee Telemakhoksen heti Odysseuksen piirteistä. Hän kysyy Menelaokselta:

Tokkopa tuntemahan, Zeun-heimoinen Menelaos,
tultu on vierahiamme jo, keit' olevansa he kertoo?
Harhako vai tosi lie, mut virkkaa mieleni käskee.
Niin samanmuotoist' en näet milloinkaan ole nähnyt
miestä, en vaimoakaan – minut varsin ihmetys valtaa:
niin tämä vieras on kuin oma poika Odysseun uljaan,
ilminen Telemakhos, joka pienenä jäi kotikehtoon
hältä, kun saapui vuoksi mun, inhan, kaikki akhaijit
kostoon, Troian saarrantaan sodan ankarin aikein.

Menelaos sanoo, että hän jo on pannut merkille saman yhdennäköisyyden, ja kertoo, että vieras Odysseuksen nimen kuullessaan puhkesi kyyneliin. Peisistratos ilmoittaa silloin, että hänen toverinsa todella on Odysseuksen poika. Ilo täyttää Menelaoksen mielen, kun hän on saanut kattonsa alle rakkaan ystävänsä pojan. Hän on Odysseukselle kiitollisuuden velassa monesta hyvästä työstä. Olipa hänellä ollut sellainenkin suunnitelma, että Odysseus olisi siirtänyt väkensä Ithakasta hänen valtakuntansa alueelle johonkin kaupunkiin, jonka hän olisi antanut tämän hallittavaksi. Silloin he olisivat saaneet usein tavata toisensa eikä heidän ystävyysliittonsa olisi purkautunut, ennen kuin kuoleman musta pilvi olisi heidät verhonnut. Mutta tätä aietta kai katseli karsaasti se jumala, joka ei päästänyt Odysseusta palaamaan kotimaahan.

Kaikki purskahtavat liikutettuina itkuun, jota kestäisi ties kuinka kauan, jollei Peisistratos, järkevän Nestorin poika, kehoittaisi heitä tyyntymään. Hänestä vaikertaminen aterian jälkeen ei ole mieluista. Menelaos myöntää hänen olevan oikeassa ja sanoo, että hän on perinyt isänsä Nestorin ymmärryksen. Niinpä

haikean tunnelman sijaan tulkoon hilpeä mieliala! Helena kaataa viiniin Egyptistä saamaansa ainetta, joka poistaa kaikki huolet ja murheet. Ilahduttaakseen vierastaan hän kertoo hauskan tarinan Odysseuksen nokkeluudesta. Tämä oli Troian sodan loppuvaiheessa kerjäläiseksi pukeutuneena hiipinyt kaupunkiin ja ilmoittanut Helenalle kreikkalaisten suunnitelmat:

riemupa mulle
rintaan nous, oli näät sydän muuttunut, taas koti mieleen
kaipuun toi, lumousta ma itkin, joll' Afrodite
vei minut vietellen sulo-syntymämaastani kauas,
lapseni hylkäämään, hääkammion, puolison saattoi,
miehen, jolla on mieltä ja muotoa sen kuni kellään.

Menelaoskin innostuu kertomaan eräästä Odysseuksen teosta, jolla tämä pelasti ratkaisevan tilanteen. Hän ei huomaa, että hänen puolisonsa sen johdosta joutuu ihan toiseen valoon kuin siinä kertomuksessa, jonka Helena itse vastikään on esittänyt. Menelaos näet kuvailee tapausta, joka sattui kreikkalaisten urhojen kätkeydyttyä puuhevosen onteloon. Silloin saapui paikalle troialaisen Deifoboksen saattamana Helena, joka kolme kertaa kiersi puuhevosen tunnustellen sitä käsillään ja kutsuen nimeltä kreikkalaisia sankareita. Helenan puolustukseksi Menelaos lisää, että kaiketi joku paha haltia oli häntä siihen käskenyt. Äänen kuullessaan aikoivat Menelaos ja Diomedes vastata, mutta Odysseus esti heidän aikomuksensa. Näin tämä pelasti kaikki turmiolta.

Pian on aika lähteä levolle. Telemakhos ja Peisistratos sijoitetaan täälläkin makaamaan pylväikköön. Aamulla Menelaos tulee Telemakhoksen luo ja tiedustelee hänen matkansa aihetta. Telemakhos pyytää häntä kertomaan peittelemättä kaiken, mitä hän mahdollisesti tietää Odysseuksen kohtalosta. Samalla Telemakhos kuvailee kotona vallitsevia sietämättömiä oloja. Menelaoksen valtaa ankara suuttumus, kun hän kuulee, että kurjat kosijat pyrkivät pääsemään väkevän sankarin aviovuoteeseen. Mutta heitä odottaa Odysseuksen palatessa sama kohtalo kuin kauriin vasikoita, jotka emä on vienyt jalopeuran asuntoviidakkoon. Sitten Menelaos alkaa kertoa, mitä hän tietää Odysseuksesta. Faros saarella Egyptin edustalla hän sai käsiinsä meren haltian Proteuksen, joka ilmoitti hänelle, mitä Kreikan sankareille oli tapahtunut sen jälkeen kun Menelaos oli heistä eronnut. Proteus kuvasi hänelle tarkkaan ja totuudenmukaisesti hänen veljensä Agamemnonin ja lokrilaisen Aiaan kuoleman. Kun Menelaos vielä tiedusteli Odysseuksen kohtaloa, sanoi Proteus tämän olevan meren saarella, jossa luonnotar Kalypso häntä pidättää. Odysseus kaipaa kovasti kotiinsa, mutta hänen on mahdoton päästä palaamaan kotisaarelleen.

Lopetettuaan pitkän kertomuksensa Menelaos kehoittaa Telemakhosta olemaan luonaan yksi- ja kaksikintoista päivää, mutta Telemakhos ei sano voivansa viipyä, koska toverit odottavat Pyloksessa. Menelaoksen tarjotessa hänelle lahjaksi vaunut ja kolme juoksijaa Telemakhos vaatimattomasti pyytää kuningasta antamaan vähäarvoisemman muistolahjan:

Ei hevosist' ole maill' Ithaken, pidä itse ne täällä
vain valioinasi; vallitset lakeutta sa laajaa,
maat apilaiset on, maittehiset, saraluhdat on sankat,
versoo myös nisu, vehnä ja tähkävä, valkea ohra.
Laajoja eip' ajoteit', ei niittyjä meill' Ithakessa,
vuohia kasvattaa se, mut armaamp' on hepomaita.
Rattain kulkematon, karunurminen on joka saari
veen syliss' aavan siell', Ithake yli kaikkien muitten.

Menelaoksen ja Telemakhoksen keskustelu keskeytyy, kun näyttämö yht'äkkiä siirtyy takaisin Ithakaan. Kosijat heittävät Odysseuksen pihamaalla keihästä ja kiekkoa, kun paikalle saapuu se ithakalainen, joka luovutti laivansa Telemakhoksen matkaa varten. Hän kysyy, onko tietoa Telemakhoksen palaamisesta. Kosijat hämmästyvät. He ovat huomanneet hänen poissaolonsa, mutta ovat luulleet hänen vain menneen jonnekin lähistöön. Tiedusteltuaan asiaa tarkemmin he saavat kuulla, että hän todella on lähtenyt Pylokseen kumppaneita mukanaan. Ajatellessaan asian kantavuutta kosijat joutuvat suuttumuksen valtaan. Telemakhoksen matka osoittaa itsenäistä otetta, joka ennustaa heille pahaa. Niinpä Antinoos ilmoittaa lähtevänsä laivalla väijyksiin Ithakan ja Samos saaren väliseen salmeen odottamaan Telemakhoksen paluuta. Hän lupaa toimittaa surkean lopun Telemakhoksen retkelle.

Talon airut Medon kuulee kosijoiden keskustelun ja rientää ilmoittamaan Penelopelle heidän aikeestaan. Penelope säikähtyy sanattomaksi. Hän ei vielä edes ole tietänyt, että Telemakhos on lähtenytkään matkalle. Vihlovasti voihkaisten hän vaipuu kammionsa kynnykselle. Paikalle rientäviä palvelijattaria hän syyttää siitä, etteivät nämä ilmoittaneet hänelle Telemakhoksen aikeesta. Hän olisi sen estänyt, tahi olisi Telemakhos saanut jättää hänet kotiin vainajana. Eurykleia tunnustaa, että hän tiesi asian, mutta että Telemakhos oli ottanut häneltä valallisen lupauksen olla kertomatta siitä Penelopelle. Samalla Eurykleia kehoittaa emäntäänsä tyyntymään ja rukoilemaan Telemakhokselle Athenen suojelusta. Sen Penelope tekeekin. Athene antaa hänen nähdä rohkaisevan unen, jossa Penelope on keskustelevinaan kaukana Ithakasta asuvan sisarensa kanssa. Tämä ilmoittaa hänelle, että Telemakhoksella on saattajana itse Pallas Athene, joka myös on lähettänyt hänet unessa tuomaan tätä

sanaa. Penelope herää unesta keventynein mielin. Kosijat sitä vastoin toteuttavat suunnitelmansa ja odottavat väijyksiin sijoittamassaan laivassa Telemakhoksen palaamista.

5. runo.

Odysseuksen lautta.

Nyt on jo aika runoilijan kohdistaa huomio Odysseukseen itseensä. Kuvaus alkaa jälleen samanlaisesta jumalien neuvonpidosta kuin ensimmäisessä runossa. Athene syyttää taas Zeusta välinpitämättömyydestä, jolla ylijumala hänen mielestään suhtautuu Odysseukseen. Zeus torjuu syytöksen ja lähettää Hermeksen viemään häneltä viestiä Kalypsolle. Hermeksen on ilmoitettava luonnottarelle, että Zeuksen järkkymättömän päätöksen mukaisesti Odysseus on lautalla purjehtien kahdentenakymmenentenä päivänä saapuva faiakilaisten saarelle, minkä jälkeen nämä saattavat hänet Ithakaan. Hermes kiirehtii matkaan:

yläilmoist' aaltoja kohti
laskihe, liidellen liki kuohuja, niinkuni lokki
etsien einettään meren aavall' aaltoavalla
hyökyyn suolaiseen yhä kastaa siipeä, sulkaa:
liiteli Hermes noin yli kuohujen loppumatonten.

Tultuaan Kalypson saarelle Hermes tapaa kaunissuortuvaisen luonnottaren kangaspuiden ääressä kutomassa kultaisella sukkulalla. Kutoessaan tämä laulaa sointuvalla äänellä. Luolassa, joka on luonnottaren asuntona, loimuaa tuli, ja palavan setripuun tuoksu kantautuu yli saaren. Vehmas kasvullisuus versoo luolan ympäristössä, lähteet solisevat ja linnut liitelevät ilmassa. Luonnonkauneus on niin suuri, että Hermeskin jää ihastellen sitä katselemaan. Mutta Odysseusta se ei viihdytä, hän istuu meren rannalla ja katselee kyynelet silmissä sen ulappaa.

Hermeksen astuttua luolaan Kalypso heti tuntee hänet, sillä jumalat, kaukanakin toisistaan asuvat, ovat keskenään tuttuja. Luonnotar tarjoaa vieraalleen jumalien ravintoa, ambrosiaa ja nektaria. Aterioituaan Hermes ilmoittaa Zeuksen käskyn: Kalypson on viipymättä päästettävä Odysseus lähtemään kotimatkalle. Luonnotar, joka kiihkeästi rakastaa Odysseusta, ilmaisee peittelemättä ylijumalaa kohtaan tuntemansa katkeruuden. Olympoksen jumalat ovat muka kateellisia sen johdosta, että hän rakastaa kuolevaista miestä. Ja kuitenkin hän pelasti Odysseuksen, kun tämä haaksirikkoutuneena ajautui hänen saarensa rannalle. Mutta Zeuksen tahtoa hän ei voi asettua vastus-

tamaan. Niinpä Odysseus lähteköön, mutta Kalypso ei sano millään tavoin voivansa varustaa häntä matkalle. Luonnottarella ei ole laivoja eikä kumppaneita hänelle antaa. Ainoa, mitä hän voi suoda, ovat neuvot, ja niitä hän sanoo mielellään antavansa, jotta Odysseus vahingoittumattomana saapuisi kotimaahansa.

Varoitettuaan vielä kerran Kalypsoa uhmaamasta Zeuksen hirveätä vihaa Hermes poistuu. Kalypso menee ilmoittamaan Zeuksen käskyn Odysseukselle, joka on kyllästynyt viehkeään luonnottareen ja kaipaa joka hetki kotiansa. Kun Kalypso Odysseukselle sanoo sallivansa hänen lähteä, ei hän ota uskoakseen, vaan vainuaa vilppiä. Hän pyytää Kalypsoa vannomaan, ettei tämä suunnittele hänen tuhoaan. Luonnotar laskee leikkiä Odysseuksen varovaisuudesta, mutta vannoo hänen vaatimansa valan ja lisää:

Oikeamielinen on näet mullakin tunto, ja rautaa
ei ole rintani, vaan sydän lempeä, säälivä luotu.

Heidän yhdessä viettäessään iltaa luolassa Kalypso viittaa kärsimyksiin, jotka Odysseusta odottavat kotimatkalla, ja antaa samalla ilmaisun Penelopea kohtaan tuntemalleen mustasukkaisuudelle:

Mutta jos sielusi aavistais, miten vaikeat vaivat
eessäs on, ennenkuin olet taattojes mailla sa jälleen,
luokseni jäisitkin olijaksi sa onkaloluolaan,
kanssani kuolematonna, sa nähdä jo vaikk' ikävöitkin
puolisoas, joka ain' ajat kaiket on mielesi aatos.
Halvemp' ei näkö mull', ei kasvu, sen lausua tohdin,
lie kuin häll', ei näät toki kasvu ja kauneus naisten
kuolollisten voi kera kilvata kuolematonten.

Odysseus vastaa tähän yksinkertaisesti ja koruttomasti:

Kuoloton valtiatar, älä suutu! Sen itsekin tiedän:
halpa sun verroillas toki mielevä Penelopeia
katsoa kasvult' on sekä kauneudelta, hän kansaa
kuolollista on vain, sinä kuoloton, ain' ikinuori.
Vaan ikävöitsen sittenkin sitä päiväni kaiket,
pääsyä päin kotimaata ja matkani päättymäpäivää.

Seuraavana aamuna Odysseus alkaa rakentaa lauttaa, jolla hän aikoo purjehtia pitkän matkan kotisaarelleen. Yksityiskohtaisesti kuvataan työtä, joka kestää neljä päivää. Viidentenä Odysseus on valmis lähtöön. Hän kohottaa veistämäänsä mastoon itse ompelemansa purjeet, joihin Kalypson nostattama myötäinen tuuli puhaltaa. Suuntaa hän tähyilee pohjoisella taivaalla tuikkivista tähdistä, etenkin Otavasta. Seitsemäntoista päivää hän purjehtii lautallaan merta, ja kahdeksantenatoista näkyy faiakilaisten maa, joka todennäköisesti on Korkyra. Odysseus siis on lähellä päämääräänsä, kun Poseidon palatessaan matkalta maan ääriin

äkkiä huomaa hänen purjehtivan ulapalla. Kiukuissaan meren jumala huudahtaa, että Odysseus on ennen maihin pääsemistään saava riittävästi kärsiä.

Virkki ja vinhat nosti jo pilvenpäät, meren möyri
kuohuun hangollaan, rajumyrskyyn kaikkien tuulten
riehuvat puuskat kiihti ja pilviin maan, meren piirin
kaiken peitti, ja taivaalt' yön syvä laskihe synkkyys.
Yhteen nyt Suvi iski ja Kaakko ja karjuva Länsi,
myös vilukirkas Pohjoinen vesivuoria vyörtäin.

Odysseus huomaa kauhean myrskyn nousevan ja luulee olevansa hukassa:

Nyt on tuho tuima jo eessäni. Kolmin,
neljin verroin onnekkaat urokumppanit, jotka
äärill' Ilionin vuoks Atreun poikien kaatui!
Kunp' oman surmani ois sinä päivänä kohtalo tuonut,
kun moni Troian mies päin sinkosi vaskisen peitsen,
ruumiist' aimon Akhilleun kons' oli ottelo tuima!
Kummun akhaijit luoneet ois, ikimainehen suoneet!
Nytp' oli säättynä siis mun kohdata kuolema kurja!

Samassa suunnaton aalto lyö yli lautan ja ankara tuulenpuuska katkaisee maston. Odysseus suistuu mereen, mutta sukeltaen pyörteestä hän tavoittaa uiden lauttansa, jolle hän taas pääsee nousemaan. Tuuli heittelee lauttaa sinne tänne. Leukothea, »valkoinen jumalatar», säälii Odysseusta ja asettuu hänen viereensä ojentaen hänelle taikahunnun, joka on varjeleva häntä tuholta. Maihin päästyään hänen on heitettävä se mereen ja samalla käännettävä kasvonsa poispäin. Haltiatar kehoittaa häntä heittämään lautan tuulten vietäväksi ja lähtemään uiden kohti faiakilaisten rantaa. Sitten Leukothea häviää aaltojen alle.

Odysseus ei kuitenkaan tottele kehoitusta. Hän pitää varmimpana pysyä lautalla niin kauan kuin se on koossa. Silloin Poseidon taas vyöryttää hänen päälleen kauhean vesivuoren. Lautta hajoaa, mutta Odysseus asettuu hajareisin sen emäpuulle. Hän riisuu siinä vaatteensa ja kietoo ympärilleen Leukothealta saamansa hunnun. Sitten hän heittäytyy aaltojen varaan uimaan. Vasta nyt Poseidon jättää hänet rauhaan, ja hänen auttajansa Athene saattaa hillitä myrskyä.

Kaksi vuorokautta Odysseus uiden halkoo aaltoja. Kolmantena on tuuli melkein tyyntynyt, mutta mainingit yhä vyöryvät. Silloin Odysseus näkee maan olevan lähellä. Mutta lähestyessään rantaa hän huomaa tyrskyjen pauhaavan riuttoja vastaan. Maihin nouseminen sillä kohdalla on mahdotonta. Hänen juuri tähyillessään edessä olevaa jyrkkää kalliorantaa hänet yllättää aalto, joka paiskaa hänet vasten kalliota. Hän murskautuisi, jollei hän salamannopeasti lujin kourin tarttuisi kallionkielekkeeseen ja

pysyttäytyisi siinä kiinni, kunnes hän aallon vyöryessä taaksepäin taas antautuu sen vietäväksi. Päästyään täten rannalta poispäin, hän ui eteenpäin löytääkseen sopivan maihinnousupaikan. Pian hän tuleekin kirkasvetisen joen suulle. Siinä hän lopulta saattaa astua maan kamaralle, mutta vaipuu heti tajuttomana rannalle. Toinnuttuaan hän etsii läheisestä viidakosta sopivan makuupaikan, kerää aimo kasan kuivia lehtiä ja asettuu niille nukkumaan peittäytyen niihin kokonaan. Lopen uupuneena hän vaipuu uneen.

6. runo.

ODYSSEUS SAAPUU FAIAKILAISTEN MAAHAN.

Nyt esittää runoilija viehättävimmän naishahmonsa, faiakilaisten kuninkaan Alkinooksen tyttären Nausikaan. Tämä ruhtinaan tytär ruumiillistaa kaikki nuoren neidon parhaat ominaisuudet: kauneuden, reippauden, hyväsydämisyyden ja kainouden. Hänet Odysseus ensimmäisenä tapaa raskaasta unesta herätessään. Tapa, jolla runossa johdetaan tapahtumat Odysseuksen ja Nausikaan kohtaamiseen, osoittaa runoilijan korkealle kehittynyttä sommittelutaitoa.

Vaikuttavana tekijänä esiintyy taas Athene. Hän antaa Nausikaalle unessa kehoituksen lähteä aamuvarhaisella kaupungista joen suuhun pesemään vaatteita. Lähestyyhän pian aika, jolloin hänen on valittava itselleen puoliso. Häitä varten on kotiväen pukineet pestävä hohtavan valkoisiksi. Nausikaa pyytääkin aamulla isältään muulivaljakkoa viedäkseen pestävät vaatteet joen rantaan. Häistään hän ei puhu mitään, siihen hän on liian kaino, mutta isä arvaa asian ja hymyilee. Samanikäisten palvelusneitojen kanssa Nausikaa lähtee matkaan itse ajaen muuleja.

Perille saavuttuaan he toimittavat pesun kivestä rakennetuissa altaissa polkien kilpaa vaatteita. Kun kaikki on saatu puhtaaksi, he levittävät vaatteet kuivamaan meren sileiksi huuhtomille rantakiville. Sitten he kylpevät meressä ja voideltuaan ihonsa käyvät aterioimaan eväittensä ääreen. Ennen kotiin lähtöään neidot ryhtyvät pallosille Nausikaan johtaessa leikkiä:

Niinkuin Artemis, ampujatar, käy vuort' alas astuin,
harjoja pitkin Taygeton tai myös Erymanthon,
vainoten riemuissaan salokarjua, hirveä nopsaa;
aigiin-kantaja Zeun sulotyttäret, metsien immet,
saattona parvehtii, sydän Leton riemua sykkii,
näät tytär otsaa, päät' ylevämpi on kaikkia muita,
ei tuta vaikea, vaikk' ovat kaikki he sorjia: noinpa
saattajaneitoja nuor' oli valtiatar soreampi.

Heidän ollessaan juuri lopettamaisillaan leikkinsä Nausikaa sattuu heittämään pallon niin, että se lennähtää syvään pyörteeseen. Neidot päästävät silloin kovan kirkaisun, ja siihen herää Odysseus, joka nukkuu viidakossa aivan lähellä. Runoilija sanoo, että Athene järjesti asiat näin. Odysseuksen korvissa soi neitojen kirkaisu, mutta hän ei ole selvillä, missä hän on. Psykologisesti on hyvin ymmärrettävää, että vaikka hän oli saanut ennakolta tietää saapuvansa maihin faiakilaisten saarelle, hän ei ilman muuta pidä selvänä, että hän nyt on siellä. Kaikissa tapauksissa hän päättää astua esiin viidakosta ottaakseen selkoa, mistä ääni on lähtöisin. Keskiruumiinsa peitteeksi hän taittaa tuuhean oksan. Odysseuksen ulkonäkö haaksirikon jäljiltä on ymmärrettävästi kauhea. Hänen paljasta ihoaan peittää paksu suolainen kuona ja hänen hiuksensa ovat takkuiset. Eipä siis ihme, että saattajaneidot pakenevat mikä minnekin nähdessään tuollaisen ilmestyksen. Yksin Nausikaa pysyy rohkeasti paikoillaan. Odysseus miettii mielessään, olisiko parasta lähestyä neitoa ja heittäytyä hänen jalkojensa juureen turvan anojan asentoon, mutta harkitsee parhaaksi puhutella häntä etäämpää. Odysseuksen sanat on tarkoitettu hänen vakuuttavan puhetaitonsa mestarinäytteeksi, ja niihin sisältyy harvinaisen paljon aitoa runollisuutta:

Turvaas, valtiatar, anon, ihminen tai jumal' ollet.
Jos jumaloita sa liet, asujaimia aukean taivaan,
niin tytär ylhän Zeun olet Artemis itse, ma arvaan;
moinen sulla on muoto ja varsi ja kasvusi kaunis.
Mutta jos ihmisien liet heimoa, maan asujoitten,
niin ylen autuas on isä sulla ja äitisi armas,
veljesi myös ylen autuahat, ilo, riemupa heillä
sykkii rinnassaan ihanainen loppumatonna
nähdessään kukan semmoisen kisapiirihin käyvän.
Mutt' yli muista se mies toki autuas on sydämessään,
ken sinut kihloin suostuttaa sekä vie kotihinsa.
Nähneet silmäni nää ei kuolollist' ole moista,
miest', ei vaimoakaan; minut varsin ihmetys valtaa.
Delos-saarell' ammoin näin minä kasvavan palmun
yht' ihanaisena, nuorna Apollon alttarin luona;
sinnekin saavuin näät, kera myös sotisaattoni sankka,
tielläni tällä, mi surkeuteen oli päätyvä suureen.
Niinkuin hämmästyin sitä siinä mä katselin kauan,
sill' ei sorjaa niin maast' ennen versonut vartta,
niin nyt hämmästyin sua katselen, neito, en tohdi
polviakaan halaella, mut haikea on mure mulla.

Sitten Odysseus kertoo kaksikymmentä päivää harhailleensa merellä ja pyytää Nausikaata neuvomaan hänelle tien kaupunkiin sekä antamaan hiukan vaatetta verhoksi. Palkaksi hän toivoo neidolle perheonnea,

sill' eip' ole onnea näät ihanampaa,
kuin miss' ainahisin sopumielin mies kera vaimon
hoitaa kartanoaan.

Odysseus ei ilmoita Nausikaalle nimeään, mutta tämä huomaa, ettei vieras suinkaan ole mikään pahantekijä. Nausikaa puolestaan sanoo olevansa faiakilaisten kuninkaan tytär ja lupaa tehdä sen, mitä Odysseus pyysi. Hän huutaa saattajaneidot jälleen luoksensa ja käskee heidän antaa Odysseukselle ruokaa sekä viedä hänet tuulelta suojattuun paikkaan, missä hän voi peseytyä. Kun sankari sen jälkeen pukeutuu saamiinsa vaatteisiin, valaa Athene hänen ulkomuotoonsa jaloutta ja kauneutta:

> Niinkuin kultaa huolittaa hopeaisehen pohjaan
> taituri, jolle Hefaistos on itse ja Pallas Athene
> neuvonut taidot kaikki, ja syntyy työ ihanainen,
> noin sorcutta hän uhkua soi uron pään sekä olkain.

Nausikaa panee hämmästyen merkille vieraassa tapahtuneen muutoksen. Äsken tämä oli kuin halpa kulkuri, nyt hänen muotonsa on niinkuin jumalien. Tuollaisen miehen hänkin haluaisi saada. Ja Nausikaan mielessä vilahtaa toivo, että vieras jäisikin sinne faiakilaisten saarelle.

Mutta vaikka Nausikaassa näin on herännyt kiintymys tuntemattomaan vieraaseen, hän noudattaa tarkkoja sopivuussääntöjä ohjatessaan Odysseuksen kaupunkiin. Hän ajaa edellä muulivaljakkoa, ja vain siihen asti kuin tullaan kaupungin muurien luo, saa Odysseus kulkea mukana saattajaneitojen seurassa. Ennen kaupunkiin tuloa hänen on erottava seurueesta ja hetkeksi pysähdyttävä. Sillä Nausikaa ei halua, että ihmiset saisivat aihetta juoruihin. Jos näet kansa näkisi hänen seurassaan vieraan miehen, se voisi uskoa, että hän on hakenut puolisokseen muukalaisen, kun oman maan kosijat eivät ole kelvanneet.

> Moittisin itsekin, jos niin käyttäytyis joku neito,
> vastoin mielt' omiensa jos, viel' eläess' isän, äidin,
> miehiä saattelis, ennenkuin häät julkiset joutuu.

Herkällä psykologisella vaistolla runoilija näin on antanut Nausikaassa heränneen rakkauden tunteen ilmetä tällaisena arkuutena. Jos hän ei lainkaan välittäisi Odysseuksesta, hänen mieleensä ei johtuisikaan tämän tapainen pelko. Hänen isänsä myöhemmin ihmetteleekin, miksi hän ei tuonut Odysseusta suoraan linnaan. Nyt neito kehoittaa vierasta pysähtymään kaupungin ulkopuolelle siksi, kunnes hän itse saattajaneitoineen ehtii perille. Sitten Odysseus jatkakoon kulkua kaupunkiin, jossa Alkinooksen linna on helppo löytää. Sinne tultuaan hänen on anottava turvaa Nausikaan äidiltä Aretelta, joka istuu salissa kehräten lähellä liettä. Tältä hän varmimmin on saava osakseen myötätuntoa. Rukoillen apua suosijaltaan Pallas Athenelta Odysseus seuraa Nausikaan ohjaamia vaunuja.

7. runo.

Odysseuksen tulo Alkinooksen luo.

Nausikaa ajaa muulivaljakollaan suoraan kotilinnan pihalle, jossa hänen veljensä, kauniit kuin jumalat, rientävät riisumaan muulit valjaista ja kantamaan vaatteet sisään. Samaan aikaan Odysseus astuu sisään kaupungin portista. Häntä vastaan tulee Athene esiintyen nuorena tyttönä, joka ottaa opastaakseen hänet Alkinooksen linnaan. Kukaan vastaantulija ei häntä huomaa, sillä Athene peittää hänet sumuverhoon. Odysseuksen tullessa saattajatytön seurassa linnan portille tämä esittää hänelle selvityksen linnan haltijaväen suvusta. Kehoitettuaan Odysseusta kääntymään Alkinooksen puolison Areten puoleen, aivan niinkuin Nausikaakin neuvoi, Athene rientää pois Ateenaan Erekhtheuksen linnaan.

Odysseus astuu Alkinooksen palatsiin. Sen salista annetaan yksityiskohtaisen havainnollinen kuvaus, jonka perusteella saadaan hyvä käsitys sankariajan linnojen sisustuksesta:

Vaskea siell' oli vain, peräseinään ain' ovest' alkain,
seinät kaikk', ylähäll' ylt'ympäri juoks sinijuova;
sulkivat kultaiset pari-ukset miessalin vankan;
vaskea kynnys, vaan hopeastapa hohtavat pielet
kuin ovenpäällyskin, ovirengas täytt' oli kultaa.
Kahden puolen ust' oli kultaiset, hopeaiset
koirat, itse Hefaiston työt', ikitaiturin tarkan,
uksenvartiat nuo jalon Alkinoon asumuksen,
vahtivat kuolematonna ja vanhenematta ne kuunaan.
Vaan rivi istuinten, peräseinään ain' ovest' alkain,
miessalin ympäri kiersi, ja verhot peittivät niitä
pehmeät, hienoiset, kutomukset naisien sorjat.
— —
Seisoi kultaiset kuvapoikaset, kantajasulhot
soihtujen leimuavain, jaluspatsaillaan soreoilla,
soihdut hohdettaan läpi öitten loi pitojuhliin.

Linnan edessä on laaja puutarha, jossa kasvaa hedelmäpuita: päärynä-, granaattiomena-, omena-, viikuna- ja öljypuita sekä viiniköynnöksiä. Lähteestä pulppuava puro virtaa halki puutarhan. Kaikkea tätä Odysseus on ihaillen katsellut. Mutta kun hän tulee saliin, jossa Alkinoos istuu faiakilaisten päällikköjen seurassa, hän heittäytyy linnan valtiattaren Areten jalkoihin pyytäen apua päästäkseen palaamaan kotimaahansa. Sitten hän turvan anojana istuutuu lieden äärelle tuhkaan. Kaikki jäävät äänettömiksi vieraan täten äkkiä ilmestyttyä heidän keskelleen. Eräs vanha faiakilainen lopulta huomauttaa, ettei sovi antaa vieraan istua tuhkassa, vaan että hänelle on tarjottava arvokas istuin. Lisäksi on uhrattava viiniä Zeukselle, joka suojelee turvan anojia.

Niinpä Alkinoos ohjaa Odysseuksen istuutumaan viereensä. Kun uhri on toimitettu, Alkinoos kehoittaa faiakilaisia vieraitaan lähtemään levolle. Seuraavana päivänä hän aikoo järjestää juhlan vieraan kunniaksi. Silloin on myös harkittava, miten vieras parhaiten saatetaan kotimaahansa. Alkinoos näet edellyttää, että vieras todella on ihminen, joka pyytää apua. Sillä jos saapuja olisi ihmishahmossa esiintyvä jumala, merkitsisi se faiakilaisten kannalta jotakin aivan poikkeuksellista. Sääntönä näet on, että jumalat tulevat faiakilaisten saarelle todellisessa hahmossaan, sillä saaren asukkaat ovat jumalille läheistä sukua niinkuin kykloopit ja hurjat gigantit.

Odysseus vakuuttaa, ettei hän suinkaan ole kuolematonten heimoa, vaan ihminen, joka on saanut kestää kaikkein raskaimmat kärsimykset. Mutta vielä runoilija ei anna hänen sanoa nimeään, vaan siirtää sen ilmoittamisen toiseen yhteyteen. Kun muut vieraat ovat poistuneet, Odysseus jää saliin yhdessä Alkinooksen ja Areten kanssa. Arete on valppaana emäntänä tietysti pannut merkille, että vieraalla on yllään hänen valmistamansa puku. Sen vuoksi hän tiedustelee, kuka Odysseus on ja mistä hän on saanut nuo vaatteet. Odysseus ei nytkään mainitse nimeään, vaan kertoo, kuinka hän haaksirikkoisena tuli Kalypson saarelle, missä hänen oli viivyttävä seitsemän pitkää vuotta, ja kuinka hän sieltä viimein lähdettyään oli joutunut myrskyn käsiin ja hädin tuskin lopulta pelastunut faiakilaisten maan rantaan. Siihen hän oli vaipunut nukkumaan, kunnes herättyään oli kohdannut Nausikaan sekä saanut tältä ruokaa ja yllään olevat vaatteet. Kuullessaan tämän Alkinoos lausuu hiukan moittivassa äänilajissa, että Nausikaan olisi pitänyt tuoda Odysseus mukanaan linnaan. Odysseus torjuu moitteen hyvin ritarillisesti ottaen syyn itselleen. Nausikaa muka pyysi häntä mukaansa, mutta hän kieltäytyi, koska pelkäsi Alkinooksen suuttuvan, jos tämä näkisi vieraan miehen tyttärensä seurassa. Alkinoos vastaa siihen, ettei hänen tapansa ole suotta suuttua, mutta hyväksyy Odysseuksen ja Nausikaan menettelyn lisätessään: »Mutta paras on kaikessa kohtuus.» Faiakilaisten kuningas mieltyy siinä määrin vieraaseensa, että hän jo toivoo Odysseuksen jäävän luokseen ja tulevan hänen vävykseen, mutta vasten tahtoa hän ei tahdo häntä pidättää. Huomispäivänä hänet laivalla saatetaan kotimaahan, olkoon tämä vaikka niin kaukana kuin Euboia, jota sanotaan kaukaisimmaksi maaksi, mitä on olemassa. Sinnekin asti faiakilaiset laivat ovat kulkeneet yhtenä päivänä, vieläpä palanneet samana päivänä takaisinkin. Runo päättyy siihen, että palvelusneidot tulevat ilmoittamaan Odysseukselle vuoteen olevan vieraalle valmiina pylväikössä.

8. runo.

ODYSSEUS FAIAKILAISTEN LUONA.

Seuraavana aamuna Alkinoos vie Odysseuksen kaupungin torille, missä he istuutuvat vierekkäin kivi-istuimille. Sinne kokoontuu koko kaupungin väestö, jonka kuullen Alkinoos ilmoittaa tahtonsa olevan, että vieraalle varustetaan laiva saattamaan häntä kotimaahan. Samalla hän kutsuu faiakilaisten vallasväkeä linnaansa pyytäen myös jumalaista laulajaa Demodokosta saapumaan juhlaan. Nuoriso lähtee panemaan kuntoon saattolaivaa, minkä jälkeen kaikki rientävät Alkinooksen pitoihin.

Erityisesti kuvaus kiintyy sokeaan laulajaan, jota linnassa kohdellaan hyvin kunnioittavasti:

Laulajan laatuisan, kädest' ohjaten, nouti jo airut.
Suopea soi Runotar hyvät hälle, jos soi pahat myöskin,
pois valon silmist' otti, mut soi sulolaulelon lahjan.
Hällepä istuimen toi huolitetun hopeoilla
Pontonoos salin keskeen koht', ison pylvähän juureen;
pylvään vaarnaan, pään yläpuolle hän helkkyvän soiton
nosti ja ohjasi laulajan kätt' osumaan sitä kohti.
— —
Mutta kun kyllältään oli ruokaa saatu ja juomaa,
laulamahan Runotar sai laulajan sankaritöistä,
kuuluja maast ylös taivaaseen hän virsiä virkkoi,
riitaa Peleun poian Akhilleun ynnä Odysseun,
kuinka se kerran nous ison alttariatrian kesken,
sinkosi soimaukset, vaan joukkojen pää Agamemnon
riemahtui, kun riiteli nuo valioimmat akhaijein.

Kuunnellessaan laulua Odysseus ei voi hillitä liikutustaan, vaan peittää kasvonsa purppuravaipalla, aivan samoin kuin Telemakhos Menelaoksen luona. Muilta hän saa salatuksi kyyneleensä, mutta Alkinoos panee ne merkille. Havaitessaan, kuinka voimakkaasti sankarilaulut vaikuttavat vieraaseen, kuningas ehdottaa, että kaikki lähtevät torille, jonne järjestetään kilpakisat. Faiakilaiset osoittavat taitoaan juoksussa, painissa, hypyissä, kiekonheitossa ja nyrkkeilyssä. Kaikesta tästä kerrotaan mahdollisimman lyhyesti, sillä runoilijan tarkoitus on varsinaisesti tuoda näyttämölle Odysseus ja antaa hänen osoittaa voimansa.

Kun kaikissa eri urheilulajeissa on kilpailtu, Alkinooksen poika Laodamas kysyy tovereiltaan, eikö olisi syytä pyytää vierasta esittämään jotakin voimannäytettä. Euryalos niminen faiakilainen sanoo tähän, että tosiaan on vieras haastettava kilpailemaan. Laodamas kääntyykin ystävällisesti Odysseuksen puoleen:

Käy, jalo vieras, myös sinä kiistaamaan väkikilvoin,
niitä jos tainnet; en usko, ne ett' ovat outoja sulle.
Mainett' ei uroll' uljaampaa ole maill' eläessään,
kuin mink' ansaitsee käsi vahva ja jaksava jalka.
Siis käy koittelemaan, suo haihtua rintasi huolten!

Odysseus ei ole halukas kilpailemaan. Vaatimattomasti hän sanoo, että nuorukaiset muka kiusoitellakseen kehoittavat häntä ryhtymään kilpasille. Hän on vain turvan anoja, jolla ei ole mielessä muuta kuin kotimatka. Mutta kun Euryalos alkaa häntä pilkata ja sanoo hänen ulkomuotonsakin viittaavan voittoa tavoittelevaan kauppiaaseen eikä kilpataistelijaan, Odysseus suuttuu ja moittii pilkkaajaa ankarin, vaikkakin säädyllisin sanoin. Hän huomauttaa, että ulkonäöltään vähäpätöisillä ihmisillä saattaa olla puheessa lumoava tenho, kun taas ulkomuodoltaan kauniiden ihmisten puhe voi olla vailla kaikkea miellyttävyyttä. Euryaloksella on erinomainen ulkomuoto, mutta häneltä puuttuu ymmärrys, minkä vuoksi hänen puheensa on sopimatonta. Hän on syvästi loukannut Odysseusta, jonka sen vuoksi on otettava vastaan kilpailuhaaste. Samassa hän tarttuukin kiekkoon ja lennättää sen kauas yli kentällä seisovien kisailijoiden kaikkien merkkien ohi. Todettuaan heittonsa onnistuneen Odysseus kerskaillen kehoittaa läsnäolijoita tulemaan kanssaan kilpailemaan missä urheilulajissa hyvänsä. Perusteltu suuttumus häneen kohdistettujen pilkkasanojen johdosta antaa hänelle oikeuden hiukan lapselliseen ylvästelyyn. Mutta kukaan faiakilaisista ei enää rohkene käydä kilpasille noin voimakkaaksi näyttäytyneen muukalaisen kanssa. Alkinoos sanoo hyvin ymmärtävänsä Odysseuksen suuttumuksen ja sen aiheuttaman mielenpurkauksen. Kuningas tahtoo kuitenkin puolustaa faiakilaistensa urheilumainetta huomauttamalla, että he juoksijoina ja merenkulkijoina ovat voittamattomia. Eikä missään ole sellaista tanssitaitoa kuin heillä. Odysseukselle esitetäänkin tanssinäytös, jota hän ihaillen katselee.

Laulaja esittää tällöin laulun Areen ja Afroditen lemmenkohtauksesta. Afrodite on tässä Hefaistoksen puoliso. Ares viettelee Afroditen, mutta Hefaistos saa tietää asiasta ja virittää rakastaville ansan. Hän kiinnittää aviovuoteeseen lankoja, jotka ovat hienoja kuin hämähäkin verkko. Sitten hän on lähtevinään Lemnokseen. Heti saapuu Ares Afroditen luo, ja lempivät asettuvat lepäämään vuoteeseen. Silloin langat kietoutuvat heihin niin lujasti, etteivät he voi liikuttaa jäsentäkään. Hefaistos saapuu paikalle ja uhkaa hirmuisesti huutaen antaa heidän levätä siinä, kunnes Zeus on tarkalleen maksanut takaisin morsiuslunnaat, jotka hän suoritti naidessaan ylijumalan häpeämättömän tyttären. Hefaistoksen karjunta houkuttelee paikalle Poseidonin, Hermeksen ja Apollon, kun taas jumalattaret jäävät kai-

noina kotiinsa. Jumalat nauravat katketakseen Hefaistoksen nokkelaa temppua. Apollo kysyy Hermekseltä, haluaisiko tämä olla Areksen asemassa. Hermes vastaa tavalla, joka ilmentää rakkauden jumalattaren vastustamatonta viehätysvoimaa:

Paulat kolmin verroin noin lukemattomat pankaa,
kaikki te katselkaa, jumalattaret kuin jumalatkin:
siltikin nukkuisin kera kultaisen Afroditen.

Lopulta Hefaistos Poseidonin pyynnöstä irroittaa langat. Areksen on suoritettava hyvityssakko, jonka maksamisesta Poseidon menee takuuseen.

Kun laulu on kuultu, esittää kaksi faiakilaista ylimysnuorukaista pallotanssin, jota Odysseus erityisesti ihailee. Tyytyväisenä Odysseuksen ylistävästä tunnustuksesta Alkinoos lupaa hänelle runsaat lahjat. Hän kehoittaa myös Euryalosta hyvittämään vieraaseen kohdistamansa loukkauksen. Euryalos antaa Odysseukselle hopeakahvaisen miekkansa, ja riitaveljet sopivat puhutellen toisiaan ystävällisesti.

Sitten lähtevät kaikki taas Alkinooksen palatsiin. On tullut ilta, ja Odysseukselle valmistetaan kylpy. Hänen palatessaan kylvystä Nausikaa seisoo miessalin ovella. Neito on ihana kuin jumalatar ja hän luo Odysseukseen ihailevan silmäyksen. Hän on tullut lausumaan vieraalle hyvästit:

Vieras, jää hyvin! Maill' omill' ollessas mua joskus
muistele myös, joka soin avun ensimmäisenä sulle.

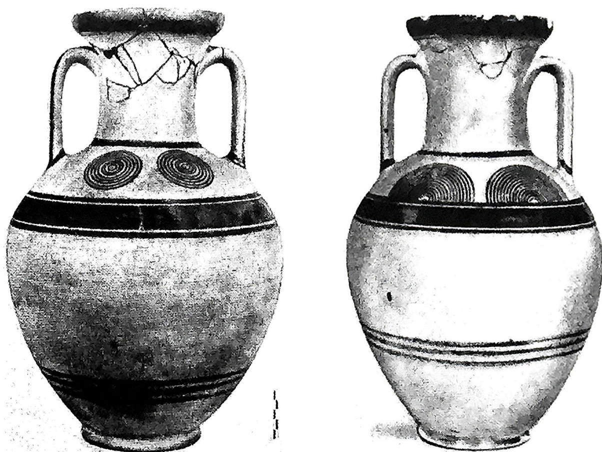
Odysseus puolestaan lupaa kunnioittaa Nausikaata koko elämänsä ajan kuin jumalatarta. Runoilija säilyttää täten loppuun asti tietyn välimatkan Odysseuksen ja Nausikaan välillä. Hän ei anna Nausikaan tunteen kehittyä polttavaksi rakkaudeksi, vaan pysyttää sen pelkästään lämpimänä kiintymyksenä. Hän ei tahdo kehittää murhenäytelmää, jollaiseksi Vergilius antaa Didon ja Aeneaan välisen suhteen kehittyä.

Ilta-aterian aikana Odysseus pyytää airutta viemään laulajalle osan paistin selkäkappaleesta, jonka hän kunniavieraana on saanut eteensä. Siten hän tahtoo osoittaa kunnioitustaan laulajalle. Hän kiittää laulajan erinomaista taitoa sanoen tämän osaavan laulaa sankarien uroteoista aivan kuin jos hän itse olisi ne nähnyt tahi silminnäkijältä kuullut. Sitten Odysseus pyytää Demodokosta laulamaan puuhevosesta, joka tuotti tuhon troialaisille.

Demodokos esittää pyydetyn laulun kertoen, kuinka kreikkalaiset olivat lähtevinään kotimatkalle ja sytyttivät leirinsä tuleen, kuinka urhoollisimmat sankarit Odysseuksen keralla asettuivat puuhevosen onteloon ja kuinka troialaiset kauan epäröityään kuljettivat sen kaupunkiinsa sekä kuinka Troia sitten

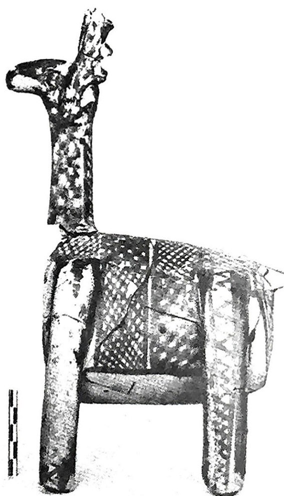
29 ja 30. Ateenalaisia 11. vuosisadan savimaljoja.
Huomattakoon ympyräkoristeet.

31 ja 32. Ateenalaisia 11. vuosisadan amforoita.
Koristeet geometrisia.

33. Ateenalainen 10. vuosisadan amfora. Koristeltu geometrisin ruutukuvioin.

34. Savesta muovailtu saksanhirvi. Ateenasta 10. vuosisadalta.

hävitettiin. Odysseus ei kuitenkaan voi kuunnella pyytämäänsä laulua, vaan puhkeaa jälleen kyyneliin, jotka nytkin ainoastaan Alkinoos huomaa. Mutta tällä kertaa Alkinoos huomauttaa kaikkien kuullen, että vieras on huokaillut siitä lähtien kun laulaja aloitti laulunsa. Niinpä on paras, että laulu taukoaa, jotta kaikki voisivat olla iloisen tunnelman vallassa, varsinkin vieras, jota varten pidot on järjestetty. Mutta nyt hän sanoo haluavansa kuulla myös vieraan nimen:

Näät nimetönp' ei ilmojen all' ole ihminen kenkään,
ei alin, korkeinkaan, ken tänne on syntynyt kerran,
vaan nimen vanhemmat ain' antavat syntynehilleen.

Eihän vierasta voida saattaa hänen kotimaahansakaan, jollei tiedetä hänen maataan, kansaansa ja kaupunkiaan. Samalla Alkinoos toivoo saavansa kuulla hänen vaiheistaan. Miksi hän itkee kuullessaan kreikkalaisten sankarien urotöistä? Onko joku hänen läheinen sukulaisensa kaatunut Troian sodassa?

Niinp' ikivallat salli ja saatteli sankarit kuoloon,
kaikuva siit' ett' ois runo ain', yhä uusihin polviin.

9. runo.

Alkinoos-tarinat. Kyklooppiseikkailu.

Kun Odysseus Alkinooksen pyynnöstä alkaa kertoa vaiheistaan, joudumme satujen ja tarujen maailmaan. Tapaamme ikivanhoja kansansatuaiheita, jotka runo on liittänyt Odysseuksen yhteyteen. Sadunomaisia piirteitä on Odysseian alkupuolellakin. Sellaisiin on luettava viipyminen Kalypson luona, Leukothealta saatu taikahuntu sekä faiakilaisten laivat, joiden sanotaan löytävän tiensä ilman peräsintä ja peränpitäjää. Mutta vasta Odysseuksen harharetket ovat kauttaaltaan sadunomaista, todellisuuden mitat ylittävää ainesta.

Ensinnä Odysseus ylistää pitojen ihanuutta, kun sankarilaulu antaa niille juhlavan tunnelman:

En voi armaampaa ajatella, en toivoa tiedä,
kuin sopumiellä jos kaikk' ilojuhlaa viettävi kansa,
miessalit täyttäen käy rivitysten atriapöytiin
laulajan laulua kuuntelemaan; liha, leipä se peittää
pöytiä kukkuranaan, sekomaljast' ahkera airut
viiniä ammentaa, pikarelhin kaatavi, kantaa.
Kaunoisinta se kaikest' on, mitä mieleni tietää.

Mutta hänen mielensä on raskas, kun hän ajattelee kokemiaan vaivoja. Hänen on aloitettava mainitsemalla nimensä: Hän on Odysseus, Laerteen poika, jonka kekseliäät otteet ovat kaikkien tiedossa ja jonka maine kantautuu taivaaseen asti.

Kauassiintävä on Ithake kotikantani, siellä
Neriton nuojuvalehväinen laen korkean nostaa;
saart' ylen monta sit' on lähetysten saartelemassa,
Dulikhion, Samos ynnä Zakynthos metsävä, sankka.
Itsepä läntisin niist' Ithake on laakea, illan
laskua päin, muut kaukana taas päin koita ja päivää.
Maa karu, kalliokas, vaan kanta se miehiä kasvaa.
Eip' ihanampaa kuin oma maa ole katsoa silmän.

Oman maan ylistys muodostaa vastakohdan kuvaukselle harharetkistä, jotka pidättivät häntä niin pitkän aikaa kaukana synnyinsaarelta. Ja nyt alkaa Odysseus kertoa vaiheistaan siitä lähtien, kun hän laivastoineen purjehti Troian rannalta merelle.

Ankara tuuli kuljettaa laivat kikonien maahan Ismaroksen kaupunkiin. Sen on ajateltava sijainneen Traakiassa. Kikonit taistelivat Troian sodassa troialaisten puolella. Sen vuoksi Odysseus hävittää kaupungin ja ottaa runsaasti saalista. Hän koettaa saada miehiään heti tämän jälkeen poistumaan, mutta nämä haluavat juhlia voittoa. Niinpä kikonit saavat sisämaasta apuvoimia. Syntyy ankara taistelu, jossa Odysseuksen miehet joutuvat tappiolle ja kärsivät melkoisia menetyksiä. Surren kumppaniensa kaatumista he purjehtivat pois. Raju pohjoismyrsky ajaa laivat Libyan rannikolle lootofagien, so. lootoksen syöjien maahan. Odysseus lähettää muutamia miehistään tiedusteluretkelle, mutta nämä syövät asukkaiden tarjoamaa lootoksen hedelmää eivätkä palaa takaisin retkeltään. Lootoksen hedelmällä on näet sellainen vaikutus, että sitä syötyään ihminen unohtaa kaiken ja menettää tyystin toimintahalunsa. Niinpä Odysseuksen on pakko tuottaa lootosta maistaneet miehet väkisin laivoille ja köyttää heidät teljojen alle. Nopeasti jätetään tämä vaarallinen seutu.

Sieltä Odysseus saapuu saarelle, joka on aivan lähellä kykloppien maata. Kykloopit ovat yksisilmäisiä jättiläisiä, jotka elävät täydellisessä raakalaisuuden tilassa. Heillä ei ole minkäänlaista yhteiskuntajärjestystä, vaan jokainen asuu omassa kallioluolassaan toisista välittämättä. Maanviljelystä ja merenkulkua he eivät harjoita, vaan elävät luonnonvaraisten kasvien ja karjanhoidon varassa. Mutta ihmisen liha on heidän herkkuaan. Missä maanäärissä heidän kuviteltiin asuvan, ei käy runosta selville. Myöhemmin tiedetään kansantarujen sijoittaneen heidät mm. Sisiliaan.

Saarta, jonne Odysseus tulee, kuvataan metsästäjien luvatuksi maaksi. Tuota pikaa Odysseus miehineen saa jousin ja keihäin

kaadetuksi hyvän joukon toista sataa vuorivuohta. Rannalla he pitävät juhlaa syöden maukasta lihaa ja juoden punaista viiniä, jota he runsain määrin saivat saaliiksi Traakiasta kikonien kaupungista. Vastapäätä he näkevät salmen takana kyklooppien maan, josta nousee savua ja kuuluu kyklooppien sekä heidän lampaittensa ja vuohiensa ääntä.

Odysseus ei voi hillitä tiedonhaluaan, vaan lähtee aamulla retkelle kyklooppien luokse. Mukanaan hän ottaa vain oman laivansa ja sen miehistön. Muut laivat hän määrää jäämään saarelle. Laskettuaan maihin kyklooppien rantaan hän jättää pääosan laivan miehistöstä vartioimaan alusta ja ottaa kaksitoista miestä mukaansa kykloopin luolalle. Lisäksi hänellä on matkassa säkillinen evästä sekä nahkaleili, jossa on tulista ja väkevää traakialaista viiniä. Kun he saapuvat luolalle, on kyklooppi itse poissa paimentamassa laumaansa. He astuvat luolaan ja näkevät vasuja, jotka ovat kukkuranaan juustoja, sekä karsinoita, joissa on tarkasti toisistaan erotettuina eri-ikäiset karitsat ja vuonat. Odysseuksen toverit haluavat ottaa saaliiksi juustot, karitsat ja vuonat sekä sitten kiireimmän kaupalla rientää pois salmen toiselle puolelle. Mutta Odysseuksen tarkoitus on kohdata kyklooppi.

Tämä saapuukin pian kantaen valtavaa puuröykkiötä, jonka hän on kerännyt sytyttääkseen nuotion. Kun hän heittää sen hirveällä ryskeellä maahan, pakenee Odysseus miehineen luolan äärimmäiseen soppeen. Kyklooppi laskee karjansa ja nostaa sen jälkeen luolan oviaukkoon suunnattoman kallionlohkareen. Lypsettyään vuohet hän tekee tulen ja huomaa vieraat. Hän kysyy, ketä he ovat, kauppiaitako vai merirosvoja. Kaikki joutuvat kauhun valtaan kuullessaan hänen karkean äänensä ja nähdessään hänen hirveän muotonsa. Odysseus kuitenkin rohkaisee itsensä ja ilmoittaa, että he ovat Agamemnonin sotilaita, jotka ovat kuuluja kautta maailman. He pyytävät Zeuksen nimessä sellaista kohtelua, jota kestiystävyyden lait edellyttävät.

Kyklooppi vastaa ylimielisesti, etteivät kykloopit pelkää Zeusta eivätkä muitakaan jumalia. Vieraan täytyy olla mieletön tahi sitten hyvin kaukaa, kun hän kehoittaa kyklooppia kunnioittamaan jumalia. Sitten hän tiedustelee viekkaasti, minne he ovat jättäneet laivansa. Odysseus huomaa kysymyksen tarkoituksen ja kertoo, että hän muka on pelastunut haaksirikosta vain näine miehineen. Sanaakaan sanomatta kyklooppi silloin karkaa pystyyn ja tempaa kouriinsa kaksi Odysseuksen tovereista. Hän heittää heidät maahan kuin koiranpennut, niin että aivot valuvat luolan permannolle. Sen jälkeen hän syö heidät illallisekseen juoden maitoa päälle ja heittäytyy sitten pitkäkseen nukkumaan lampaittensa viereen.

Odysseus aikoo surmata kykloopin siihen. Mutta sitä hän ei

voi tehdä, koska hän siinä tapauksessa tovereineen joutuisi varman tuhon omaksi. Sillä he eivät kykenisi siirtämään lohkaretta luolan suulta. Täytyy siis vain odottaa. Seuraavana aamuna kyklooppi jälleen tempaa ateriakseen kaksi Odysseuksen toveria. Sitten hän siirtää keveästi kallionlohkareen syrjään, ajaa ulos laumansa ja sijoittaa lohkareen taas paikalleen, niinkuin hän olisi sulkenut nuolikotelon kannen. Nyt keksii Odysseus keinon pelastuakseen. Hän löytää luolasta öljypuun rungon, jota kyklooppi käyttää sauvanaan, teroittaa sen ja kärventää sen pään tulessa. Sen hän piilottaa lannan alle työntääkseen sen kykloopin silmään tämän nukkuessa. Illalla luolaan palattuaan ja iltaaskareet toimitettuaan kyklooppi tapansa mukaan syö suuhunsa vielä kaksi Odysseuksen miehistä. Silloin Odysseus astuu hänen luokseen ja tarjoaa leilistään viiniä hänelle juotavaksi. Kyklooppi juo ja mieltyen makeaan juomaan pyytää lisää. Samalla hän kysyy Odysseuksen nimeä antaakseen hänelle vastalahjan. Odysseus antaa hänelle lisää viiniä, niin että hänen järkensä sumenee, ja ilmoittaa nimeksensä: »Ei kukaan.» Tyytyväisenä myhäillen kyklooppi ilmoittaa antavansa vastalahjaksi Odysseukselle sen edun, että hänet syödään vasta viimeiseksi.

Mutta kun kyklooppi juopuneena vaipuu sikeään uneen, Odysseus kuumentaa teroittamansa puunrungon nuotiolla ja työntää sen tovereineen miesvoimalla kykloopin ainoaan silmään kiertäen sitä silmäontelossa kuin kairaa. Hirmuisesti karjuen kyklooppi karkaa pystyyn ja tempaa rungon silmästään. Huuto kutsuu luolan edustalle muita kykloopeja, jotka kysyvät, kuka uhkaa hänen henkeään. Kyklooppi vastaa: »Ei kukaan», tarkoittaen Odysseusta, joka on sen ilmoittanut nimekseen. Kuullessaan, että ei kukaan uhkaa heidän toverinsa henkeä, toiset kykloopit poistuvat.

Pelastaakseen itsensä ja jäljellä olevat toverinsa Odysseus turvautuu kekseliääseen tuumaan. Hän kiinnittää vitsaksilla yhteen jääriä kolmittain ja sitoo aina yhden tovereistaan keskimmäisen jäärän vatsan alle. Itse hän asettuu riipuksiin kaikista komeimman ja vahvimman jäärän alle pysyttäytyen lujasti kiinni sen tuuheissa rintavilloissa. Kun kyklooppi aamulla päästää lammaskarjansa luolasta, hän asettuu ovelle tunnustellen käsillään jokaisen eläimen selkää estääkseen täten Odysseuksen ja hänen miestensä mahdollisen pakoyrityksen. Hän ei aavista, että miehet riippuvat jääräin rinnan alla. Viimeisenä astelee ulos jäärä, jonka alle Odysseus itse on asettunut. Kyklooppi silittää sen selkää ja ihmettelee, miksi tämä lauman johtaja on jäänyt viimeiseksi. Kenties se suree isäntänsä silmän menetystä, hän uumoilee.

Kun on päästy jonkin matkan päähän luolasta Odysseus irroittautuu piilopaikastaan ja päästää irti toverinsa. Nopeasti he

rientävät laivalleen vieden mukanaan lampaat. Soudettuaan poispäin ja päästyään jonkin matkan päähän rannasta Odysseus ei voi olla huutamatta pilkkasanoja kykloopille. Tämä kuulee Odysseuksen huudon ja heittää raivoissaan kallionjärkäleen yli laivan. Sen nostattama aallokko kuljettaa laivan takaisin rantaan. Hädin tuskin Odysseus saa sen keksillä työnnetyksi poispäin, minkä jälkeen soutajat kaikin voimin vetäen kiidättävät sen jälleen ulommas saaresta. Kun on tultu kahta vertaa kauemmaksi kuin edellisellä kerralla Odysseuksen tekee taas mieli huutaa kykloopille. Toverit koettavat häntä estää, mutta hän ei välitä varoituksesta, vaan huutaa kykloopille oikean nimensä, jotta tämä tietäisi, kuka sankari hänen silmänsä ruhjoi. Silloin kyklooppi rukoilee isältään, meren jumalalta Poseidonilta kostoa. Hän pyytää, että tämä estäisi Odysseuksen kotimatkan. Jos kumminkin kohtalo on suonut Odysseukselle kotiinpaluun, saapukoon hän kotimaahansa peräti myöhään, kaikki toverinsa menetettyään, vieraalla laivalla ja löytäköön kotinsa onnettomuuden uhkaamana. Näin rukoiltuaan kyklooppi heittää jälleen entistä suuremman kallion järkäleen, joka on ruhjomaisillaan laivan peräsimen. Onnellisesti Odysseus kuitenkin pääsee toisten laivojen luo saarelle, josta he seuraavana aamuna jatkavat purjehdustaan.

10. runo.

AIOLOS. LAISTRYGONIT. KIRKE.

Kyklooppien maasta Odysseus saapuu laivastoineen meressä uivalle Aiolian saarelle, jota vallitsee tuulten haltia Aiolos. Sieltä lähtiessään hän saa Aiolokselta nahkasäkin, johon tämä on sulkenut tuulten tiet. Vain länsituuli on jätetty saattamaan Odysseusta hänen purjehtiessaan kotiin päin. Myötätuulen puhaltaessa hän saakin jo kymmenentenä yönä näkyviinsä kotisaarelta loistavat paimenten tulet. Mutta kun hän jalusköyden yhtämittaisesta pitelemisestä uupuneena nukahtaa, avaavat hänen kumppaninsa uteliaisuudessaan Aioloksen antaman säkin. Kaikki tuulet karkaavat ulos sen suusta, nousee kauhea myrsky ja laivat ajautuvat jälleen kauas kotirannoilta. Odysseus herää ja aikoo epätoivoissaan heittäytyä mereen. Hän malttaa kuitenkin mielensä ja päättää yhä kärsiä ja kestää.

Myrsky kuljettaa laivan takaisin Aiolian rantaan. Mutta kun Odysseus lähtee pyytämään Aiolokselta uudelleen apua, tämä kehoittaa häntä poistumaan näkyvistään, sillä ilmeisesti hän on jumalien vihaama mies, jota ei sovi suojella. Ei siis auta muu kuin lähteä mieli synkkänä jälleen ulapalle. Kuuden päivän pur-

jehduksen jälkeen tullaan laistrygonien maahan. Laistrygonit ovat hekin jättiläisiä, jotka samoin kuin kykloopit ovat ihmissyöjiä. Mutta heillä on järjestetty yhteiskunta ja he asuvat kaupungeissa. Heidän nimensä esiintyy myös argonauttain tarun yhteydessä, ja siinä heidän kuvitellaan asuvan Propontiksen rantamilla. Mutta Odysseiassa ajatellaan heidän maansa ilmeisesti sijaitsevan kaukana pohjoisessa, koska päivien sanotaan siellä olevan pitkiä ja öiden aivan lyhyitä:

Tuskin on tummunut yö, kun jälleen päivä jo päätyy.

Laistrygonien maan rannikolla on luonnon muodostama erinomainen satamapaikka, jota kalliot ympäröivät joka puolelta, niin että niiden väliin jää vain ahdas tuloaukko. Laivat ohjataan tähän valkamaan, ja Odysseus sijoittaa oman laivansa niemen äärimmäiseen kärkeen lähelle tuloaukkoa. Tähyillessään kalliolta Odysseus näkee savua ja lähettää kolme toveriaan ottamaan selkoa olosuhteista. Nämä saapuvat laistrygonien kaupunkiin, jossa heidät ohjataan kuninkaan asuntoon. Siellä he tapaavat kuningattaren, joka on korkean vuoren kokoinen. Pian saapuu kuningaskin, joka ensi töikseen sieppaa yhden Odysseuksen miehistä ruoakseen. Toiset lähtevät kauhuissaan pakenemaan. Kuningas nostaa sotahuudon, ja laistrygonit kerääntyvät tuhatpäisenä joukkona kallioille, joilta he viskaavat suuria kallionlohkareita laivoihin. Kaikki muut laivat miehistöineen tuhoutuvat paitsi Odysseuksen oma alus, jonka hän saa nopeasti irroitetuksi rannasta.

Odysseuksen kahdestatoista laivasta siis on jäljellä enää yksi ainoa, kun hän saapuu Aiaien saarelle, missä elää luonnotar Kirke. Tämä on samantapainen jumalatar kuin Kalypso, mutta hänessä on noidan omaisia piirteitä, joita Kalypsosta ei mainita. Kaksi päivää Odysseus miehineen lepäilee saaren valkamapaikassa väsymyksen ja murheen ahdistaessa. Kolmantena hän nousee kukkulalle tähystääkseen, sillä hän ei tiedä, mihin maan ääriin he ovat joutuneet. Hän ei edes ole selvillä siitä, onko hänen purjehdittava itään vai länteen, eipä hän ole selvillä siitäkään, missä on itä ja missä länsi. Ilmeisesti runoilija kuvittelee hänen olevan niin kaukana pohjoisessa, ettei auringon nousu ja lasku ole lainkaan todettavissa. Kun hän nyt katselee ympärilleen tähystyspaikaltaan, hän näkee savun nousevan metsän keskeltä. Palattuaan toveriensa luo hän esittää, että heidän on saatava selkoa siitä, missä he ovat. Toverit, jotka tajuavat, että kysymyksessä on samanlainen tiedusteluretki kuin laistrygonien maassa, puhkeavat valituksiin. Mutta siitä ei ole apua. Odysseus jakaa miehistönsä kahtia. Toisen joukon johdon hän ottaa itse, toisen johtajaksi hän määrää Eurylokhoksen. Sitten vedetään

arpaa siitä, kumpi joukko lähtee tiedusteluretkelle. Arpa määrää Eurylokhoksen johtamat miehet tähän tehtävään. He lähtevät liikkeelle ja saapuvat Kirken linnaan. Sen ympärillä liikkuu leijonia ja susia, joiksi Kirke on loihtinut luokseen saapuneita miehiä. Tullessaan linnan ovelle Odysseuksen miehet kuulevat ihanaa laulua. Kirke siellä laulaa kangaspuita helskytellen. Kaikki muut menevät sisään paitsi Eurylokhos, joka petosta aavistaen jättäytyy jälkeen. Kirke tarjoo vierailleen ruokaa ja juomaa, mutta sekoittaa viiniin ainetta, joka vie heiltä täydellisesti muistin. Sitten hän taikasauvallaan muuttaa heidät sioiksi ja sulkee heidät lättiin.

Eurylokhos kiirehtii Odysseuksen luo ilmoittamaan, ettei ainoakaan tovereista palannut Kirken luota. Odysseus pyytää silloin Eurylokhosta opastamaan hänet sinne. Mutta tämä ei millään ehdolla suostu lähtemään. Niinpä Odysseus lähtee yksin. Lähestyessään linnaa hän kohtaa kauniin nuorukaisen hahmossa esiintyvän Hermeksen, joka kertoo hänelle Kirken aikeista. Samalla jumala antaa hänelle suojelevaa vastalääkettä, joka tekee Kirken käyttämän huumausaineen tehottomaksi. Sillä hetkellä, jolloin Kirke nostaa taikasauvansa, on Odysseuksen hyökättävä häntä kohti kuin surmatakseen hänet. Silloin Kirke talttuu ja kutsuu hänet vuoteeseensa. Odysseus ei saa kieltäytyä kutsusta, sillä muuten hän ei voi pelastaa tovereitaan. Mutta hänen on vaadittava Kirke vannomaan, ettei tällä enää ole häntä kohtaan pahoja aikeita.

Kun Odysseus tulee Kirken linnaan, käy aivan niin, kuin Hermes sanoi. Lopuksi Odysseus taivuttaa Kirken palauttamaan hänen tovereilleen jälleen ihmisen muodon. Kirke muuttuu nyt ystävälliseksi ja vieraanvaraiseksi emännäksi. Hän kutsuu myös laivalla olevat Odysseuksen miehet vieraikseen. Pitäen yhtämittaisia pitoja Odysseus ja hänen toverinsa viettävät Kirken linnassa kokonaisen vuoden. Koti-ikävä ei näytä lainkaan vaivaavan sankariamme. Vasta kun hänen toverinsa huomauttavat, että olisi aika lähteä kotimatkalle, Odysseus havahtuu. Hän pyytää Kirkeltä lupaa lähteä, ja vastustelematta tämä suostuu. Mutta hän ilmoittaa, että Odysseuksen on ensin tehtävä matka manalaan kuulemaan teebalaisen tietäjän Teiresiaan ennustukset. Odysseus kauhistuu ja puhkeaa kyyneliin. Hän kysyy, kuka on mies häntä sinne opastamaan. Eihän kukaan ole koskaan sinne mennyt laivalla. Kirke vakuuttaa, ettei opasta tarvita. Purjehdittuaan Okeanoksen poikki hän on saapuva manalan valtiattaren Persefoneian lehdon rantaan. Siihen hänen on jätettävä laivansa ja laskeuduttava jalkaisin manalan jumalan ummehtuneeseen asumukseen. Siinä missä on manalan jokien yhtymäkohta, on kallio. Tälle kohdalle Odysseuksen on kaivettava kuoppa ja vuodatettava sen ympärille vainajien uhri. Sitten hänen

on rukoiltava vainajia ja luvattava heille kotiin palattuaan uhriteuraat. Suostutettuaan täten vainajat hänen on uhrattava sysimusta jäärä ja emälammas painaen niiden päät tuonelaa kohti, mutta itse kääntyen päin Okeanos virtaa. Kun vainajien joukko tämän jälkeen keräänty̆y hänen luokseen, hänen on miekka kädessä estettävä näitä pääsemästä veren äärecn, ennen kuin hän saa Teiresiaalta vastauksen kysymyksiinsä. Teiresias on saapuva paikalle ja ilmoittava hänelle kotiinpaluun suunnan, kulun ja välimatkat.

Heti seuraavana aamuna Odysseus hoputtaa miehiään matkaan. Lähtöhetkellä tapahtuu sellainen onnettomuus, että eräs Odysseuksen kumppaneista, joka edellisenä iltana on nauttinut liikaa viiniä ja mennyt nukkumaan linnan laakealle katolle, putoaa sieltä maahan taittaen niskansa. Vasta lähtöhetkellä Odysseus ilmoittaa tovereilleen, että matka suuntautuu manalaan. Kenenkään huomaamatta Kirke on tuonut laivaan mustan jäärän ja emälampaan. Varsin surullinen tunnelma vallitsee lähdettäessä.

11. runo.

Odysseuksen käynti manalassa.

Odysseuksen käynti manalassa perustuu ikivanhaan kansantaruun. Jo kaksoisvirran maan Gilgameš-eepoksessa sankari etsii manalasta sellaista tietoa, mitä muualta ei ole saatavissa. Näyttää aivan varmalta, että Odysseuksen manalan-retken kuvaus on saanut vaikutteita Etu-Aasian tarustosta, vaikka Gilgameš-eepoksella ja Odysseialla ei olekaan mitään suoranaista yhteyttä. Odysseuksen manalassa-käynti taas on antanut sysäyksen Vergiliukselle, joka Aeneis-runoelmansa kuudennessa kirjassa johdattaa sankarinsa Aeneaan niin ikään manalaan. Vergiliukselta sai tämän aiheen puolestaan Dante, joka »Jumalaisessa näytelmässään» on kohottanut sen valtavaan runolliseen tehoon.

Harharetkien kuvauksen kannalta manalassa-käynti ei ole tarpeellinen. Runoilija tosin antaa Kirken perustella käyntiä sillä, että Teiresias manalassa on neuvova Odysseukselle tien kotiin. Mutta mitään sellaista neuvoa ei teebalainen ennustaja sitten annakaan. Hänen tietonsa koskevat aivan toisia seikkoja.

Manalaan mennessään Odysseus noudattaa Kirkeltä saamiaan neuvoja. Tultuaan Kirken mainitsemalle paikalle hän teurastaa uhrieläimet.

Veri koht' ulos uhkui tumma, sen ääreen
sielut vainajien elotonten nous ikiyöstä,
morsiot, sulhot, vanhukset myös, vaivoja nähneet,

impyet hennot, niin suru outo ja uus sydämessään,
urhot peitsien vammaamat, terävaskien tuimain,
Areen surmaamat, tamineissaan hurmehisissa:
tunkihe kuopan luo luvutonna ne tuolta ja täältä
pauhuin hirmuisin; minut valtasi kalpea kauhu.

Ensinnä tulee Odysseusta kohti sen toverin haamu, joka vastikään oli saanut surmansa katolta pudotessaan. Hän pyytää Odysseusta tämän palatessa Kirken saaren kautta toimittamaan hänelle asianmukaisen hautauksen, jotta hänen sielunsa saisi levon. Odysseus lupaa täyttää hänen pyyntönsä. Sitten Odysseus näkee äitinsä Antikleian, joka vielä eli hänen lähtiessään Troian retkelle. Mutta hän ei voi päästää äitiäänkään lähelle, ennen kuin hän on puhutellut Teiresiasta. Tämä tuleekin nyt esiin haamujen joukosta, tuntee Odysseuksen ja pyytää juodakseen verta, joka palauttaa tietäjälle hänen ennustajankykynsä. Sitten Teiresias ilmoittaa, että Poseidon on vimmastunut Odysseukselle kyklooppipoikansa sokaisemisesta. Mutta Poseidonin vihasta huolimatta hän saattaa kumppaneineen päästä kotimaahansa, jos he välttävät Thrinakien saarella koskemasta auringon jumalan lampaisiin. Sillä jos niihin kajotaan, on tuho kohtaava laivaa ja sen miehistöä ja Odysseus lopulta yksin saapuva Ithakaan vieraalla laivalla ja löytävä kotinsa vieraiden miesten temmellyskenttänä. Näille hän kuitenkin on kostava heidän väkivallantekonsa. Sen tehtyään hänen on otettava mukaansa airo ja lähdettävä kulkemaan, kunnes löytää maan, jossa ihmiset eivät tunne airoa, vaan luulevat sitä puimakepakoksi. Siellä hänen on uhrattava Poseidonille ja sitten palattava taas kotiin, missä hän on elävä onnellisena kansaansa halliten vanhuuden ikään saakka. Tämä Teiresiaan viimeksi lausuma kehotus jää sittemmin Odysseiassa kuvattujen tapahtumain ulkopuolelle.

Odysseus kysyy nyt Teiresiaalta, kuinka hänen tulee menetellä, jotta hänen äitinsä saisi takaisin tuntonsa ja kykenisi hänen kanssaan keskustelemaan. Ennustaja sanoo, että siihen ei tarvita muuta, kuin että vainaja saa juoda verta. Niinpä Odysseus päästää äitinsä haamun veren ääreen. Heti sitä juotuaan äiti tuntee hänet ja ihmettelee, mikä on tuonut Odysseuksen alas ummehtuneeseen pimeyteen. Odysseuksen tiedustellessa hänen kuolemansa syytä hän sanoo, että kaipaus riudutti hänet murtaen hänen elinvoimansa, mutta että Odysseuksen isä yhä elää, vaikka hänkin suuresti ikävöi poikaansa eläen maatilallaan koskaan käymättä kaupungissa. Myös Odysseuksen puoliso ja poika ovat elossa, eikä kukaan ole pannut kiistan alaiseksi Telemakhoksen oikeutta isän perintöön.

Kolme kertaa Odysseus yrittää hellästi syleillä äitiään, mutta kolme kertaa hän sulkee syliinsä pelkkää tyhjää. Kun hän epätoivoissaan huudahtaa, että manalan valtiatar kenties onkin

loihtinut hänen eteensä vain tyhjän varjon, hänen äitinsä selittää, millainen on vainajien olemus:

Kaikkien kuolollisten on kohtalo tää manan mailla.
Poissa on luut, lihat, poissa on silloin liittävät jänteet,
kaikki ne polttaa pois väki valkean leimuavaisen,
luista kun valkeist' on elo luopua ehtinyt ensin;
sielupa karkkoo kuin uni häälyvä, liitäen kauas.

Sitten tulee Odysseuksen luo joukko muita naishahmoja. Yksitellen hän päästää heidät juomaan verta ja kyselee heiltä heidän vaiheitaan. Siinä on Tyro, jota Poseidon rakasti, siinä Antiope, johon itse Zeus mielistyi, siinä Herkuleen äiti Alkmene ja Oidipuksen äiti Epikaste. Vielä Odysseuksen puhuteltaviksi käyvät ihana Khloris, dioskuurien äiti Leda sekä Poseidonin lemmitty Ifidameia. Kaikkien näiden tarina kerrotaan tehostamalla joitakin kuvaavia piirteitä. Sen jälkeen vain luetellaan Faidra, Prokris, Maira, Klymene ja Erifyle sekä Ariadne, jonka kohtaloon lyhyesti viitataan.

Odysseuksen päästyä kertomuksessaan tähän kohtaan Alkinooksen puoliso Arete keskeyttää hänet ilmaisten ihastuksensa. Hän huomauttaa, että näin arvokkaalle vieraalle on annettava mukaan runsaasti lahjoja ja että matkalle lähdössä siis ei ole hätiköitävä. Alkinoos ehdottaakin, että Odysseus lykkäisi lähtönsä seuraavaan päivään. Siihen tämä suostuu lausuen ilmi lapsellisen ilonsa omaisuuden lisäyksestä:

Niinp' oma mielikin sois, olis onnekkaampi se totta,
jos käsin täydemmin palajaisin syntymämaahan;
kunnian, suosion suuremman kaikk' ihmiset antais,
ken minun vain Ithaken näkis saareen saapuvan jälleen.

Alkinoos kysyy nyt, näkikö Odysseus manalassa ketään Troian retkellä kaatuneita tovereitaan. Sen johdosta Odysseus ryhtyy jatkamaan kertomustaan. Naisten haamujen poistuttua tulee veren ääreen Agamemnon, jonka kuolemasta Odysseus harharetkellään ei ole kuullut. Kun Odysseus tiedustelee, mikä on Agamemnonille tuottanut surman, Agamemnon kertoo, miten hän kotiin palatessaan joutui vaimonsa ja tämän rakastajan petoksen uhriksi. Klytaimestra esiintyy tässä kertomuksessa murhan suunnittelijana, vaikka Aigisthos suorittaakin itse teon. Kertomuksella siis on hiukan toisenlainen sävy kuin sillä toisinnolla, jonka Nestor ja Menelaos esittävät Telemakhokselle. Viimeksi mainituilla ei ole samaa aihetta kuin Agamemnonilla korostaa Klytaimestran osuutta. Agamemnon taas on siinä määrin menettänyt uskonsa naisiin, että hän varoittaa Odysseustakin liikaa luottamasta puolisoonsa, vaikka hän tietää, että Penelope on liian järkevä ja lempeä ryhtyäkseen mihinkään rikolliseen. Sit-

ten Agamemnon kysyy, missä hänen poikansa Orestes oleskelee, mutta Odysseuksen täytyy vastata, ettei hän siitä tiedä mitään.

Myös Akhilleuksen sankarihaamu tulee Odysseusta puhuttelemaan. Akhilleus kysyy, onko Odysseuksen mieleen lopulta juolahtanut tällainenkin uhkarohkea temppu kuin manalaan lähtö. Odysseus kertoo, miksi hän on tänne saapunut, ja ylistää samalla Akhilleusta onnellisimmaksi ihmisistä. Nyt kai tämä on yhtä suuri valtias vainajien joukossa, kuin hän eläessään oli ihmisten mailla. Siihen vastaa Akhilleus kuuluisiksi tullein, vaikuttavin sanoin:

Suott' älä lohduttaa mua, kuulu Odysseus, koita!
Ennenp' orjana raataisin maatilkkua vieraan,
vaikk' ois köyhäkin mies, osapuutto ja oltavat niukat,
kuin minä kaikkien vainajien ylivaltias oisin.

Sen jälkeen Akhilleus pyytää tietoja isästään Peleuksesta ja pojastaan Neoptolemoksesta. Odysseus ei tiedä mitään Peleuksesta, mutta Neoptolemoksen urhoollisuutta hän kiittää suuresti ja kertoo, että tämä vahingoittumattomana lähti Troiasta paluumatkalle.

Syrjässä muista haamuista jurottaa Aias, joka Akhilleuksen kaatumisen jälkeen joutui Odysseuksen kanssa riitaan Akhilleuksen aseista ja katkeroituneena syöksyi miekkaansa, kun aseet luovutettiin Odysseukselle. Odysseus puhuttelee nyt manalassa Aiasta ylistäen hänen miehuuttaan ja pyytäen häntä viimeinkin taltuttamaan vihansa. Mutta Aias ei vastaa, vaan poistuu.

Vielä Odysseus näkee manalan tuomarin Minoksen, uupumattoman metsästäjän Orionin ja Tityoksen, jonka maksaa korppikotkat raatelevat, sekä janoa ja nälkää kärsivän Tantaloksen ja kiveä ikuisesti vierittävän Sisyfoksen. Herkuleskin tulee Odysseusta puhuttelemaan. Odysseuksen tekisi vielä mieli nähdä muita entisaikojen sankareita, mutta hänet valtaa äkkiä kauhu. Hän pelkää, että hänen näkyviinsä voisi tulla kauhea Gorgon pää. Sen vuoksi hän palaa nopeasti laivalleen ja purjehtii alas Okeanos-virtaa takaisin Kirken saarelle.

12. runo.

SEIREENIT. SKYLLA. KHARYBDIS. AURINGON KARJA.

Kirken saarelle palattuaan Odysseus ensi töikseen toimittaa katolta pudonneen toverinsa hautauksen. Sen jälkeen Kirke valmistaa pidot, jotka kestävät koko päivän. Yön Odysseus makaa Kirken vieressä. Tällöin Kirke kertoo hänelle ennakolta ne koet-

telemukset, jotka häntä matkalla vielä kohtaavat, ja neuvoo, kuinka hän voi välttää häntä uhkaavat vaarat.

Ensin hän on tuleva seireenien luokse. Näiden laulu on niin lumoava, ettei sitä kukaan voi vastustaa. Mutta se, joka kuulee seireenien kutsun, ei palaa enää heidän luotaan koskaan. Sillä he ovatkin itse asiassa raatelevia petoja. Maa heidän ympärillään on täynnä ihmisen luita. Kirke neuvoo Odysseusta tukkimaan vahalla toveriensa korvat ja sidotuttamaan itsensä laivan mastoon, jos hän tahtoo kuulla seireenien laulun. Seireenit sivuutettuaan hän on tuleva ahtaaseen salmeen, jonka molemmin puolin kohoaa jyrkkä kallio. Toisella puolen kohoavan korkeamman ja aivan äkkijyrkkänä nousevan kallion puolivälissä on luola, jossa asustaa kauhea hirviö, Skylla. Sillä on kuusi päätä, jotka se pistää ulos luolasta ahmaisten kuhunkin kammottavaan kitaansa yhden miehen jokaisesta ohi kulkevasta laivasta. Toisella puolen on kallio matalampi, ja sen rinteellä kasvaa viikunapuu. Mutta sen alla on toinen hirviö, Kharybdis, joka nielee kitaansa kokonaiset laivat. Parempi on siis ohjata laiva läheltä Skyllaa ja menettää kuusi miestä kuin joutua Kharybdiksen pyörteeseen ja kaikkineen tuhoutua. Kun Odysseus kysyy, eikö ole mahdollista torjua Skyllan yritystä ja estää hirviötä sieppaamasta miehiä, Kirke sanoo, että se olisi mieletöntä. Seuraus olisi vain, että Skylla ehtisi siepata toisetkin kuusi miestä.

Sitten Odysseus on tuleva Thrinakien saarelle, jossa on auringon jumalan karjat. Aivan niin kuin Teiresias Kirke varoittaa koskemasta niihin. Varoitus annetaan kummassakin kohdassa samoin sanoin.

Aamun valjetessa lähdetään matkaan. Kirke antaa myötäisen tuulen, ja kaikki sujuu häiriöittä. Laivan viilettäessä aaltoja Odysseus ilmoittaa tovereilleen, mitä Kirke kertoi seireeneistä. Kohta ollaankin jo lähellä seireenien saarta. Tulee äkkiä aivan tyyni. Miehet ryhtyvät soutamaan. Sillä välin Odysseus pehmittää vahaa ja tukkii sillä kaikkien miestensä korvat. Kumppanit taas köyttävät Odysseuksen lujasti laivan mastoon. Pian kuuluu seireenien laulu. Se on niin viettelevä, että Odysseus päällään nyökkäillen kehoittaa tovereitaan irroittamaan köydet, jotta hän pääsisi noudattamaan seireenien kutsua, mutta kumppanit, jotka eivät kuule laulua, vetävät vain nuoria lujemmin kiinni. Vasta kun on päästy pitkälle seireenien ohi, he päästävät Odysseuksen irti.

Ei aikaakaan, kun näkyy ryöppynä vaahtoavaa kuohua ja kuuluu ankara jylinä. Miehet pelästyvät ja lakkaavat soutamasta. Odysseus rohkaisee heitä muistuttaen siitä, että he kykloopin luolassakin pelastuivat tuholta. On päättävästi soudettava läpi kuohujen, ja perämiehen on ohjattava alus mahdollisimman läheltä korkeata kalliota. Uhkaavan vaaran laadusta Odysseus

ei puhu miehilleen mitään. Itse hän ei voi hillitä intoaan, vaan asettuu Kirken neuvosta välittämättä sota-asuisena laivan kokkaan keihäs molemmissa käsissään. Salmeen tultaessa miesten huomio kiintyy sen toisella puolella kuohuvaan pyörteeseen, joka uhkaa imeä kaiken kitaansa. Silloin Skylla yhtäkkiä sieppaa kuusi laivan miehistä:

> Kuin, vapa varteva kourassaan, täyn onkija viekkaan
> viskaa niemen pääst' ulos vellovan veen kalasille,
> putkeen sonninsarvisehen pujoteltuna siima,
> maallepa ongessaan heti tempaa sätkivän saaliin:
> sätkivät miehet noin kadotessaan kallion aukkoon.
> Siinä ne hirviö söi, kädet kurkottain mua kohti
> huusivat, parkuivat kamalassa he kamppaelussa.
> Hirmuisint' oli tuo, mitä nähnyt näill' olen silmin,
> vaikk' olen kestänyt paljonkin meren aavoja kiertäin.

Sen jälkeen Odysseus kumppaneineen saapuu saarelle, jossa on Auringon karja. Ulapalle asti kuuluu lehmien ammunta ja lampaiden määkinä. Odysseus muistaa Kirken ja Teiresiaan lausumat varoitukset ja tahtoo sen vuoksi purjehtia saaren ohi lainkaan nousematta maihin. Mutta Eurylokhos asettuu jyrkästi vastustamaan sellaista suunnitelmaa: Miehet ovat kuoleman väsyneitä, sillä laivalla ei ole kunnon tilaisuutta lepoon. Yöllä yltyy aina tuuli, ja voi nousta myrsky, joka tuottaa tuhon, huomauttaa Eurylokhos. Hän vaatii, että on mentävä saarelle ja vietettävä yö sen rannalla.

Kun kaikki miehet osoittavat Eurylokhokselle suosiota, Odysseus tosin pahaa aavistaen taipuu. Mutta hän ottaa miehiltä valan, etteivät he tapa ainoatakaan elukkaa Auringon karjasta. He vannovat, ja noustaan maihin. Mutta aamuyöstä puhkeaa hirvittävä myrsky, jota kestää kokonaisen kuukauden. Matkan jatkamista ei sen aikana käy ajatteleminenkaan. Ennen pitkää loppuvat laivassa olevat eväät, ja miesten on henkensä pitimeksi pakko pyytää kaloja ja lintuja, mutta sittenkin ahdistaa heitä nälkä.

Odysseuksen nukkuessa Eurylokhos yllyttää kumppaneitaan teurastamaan auringon jumalan lehmiä uhriksi jumalille. Uhriateriasta he sitten saisivat syödä kylläkseen. Auringon jumalan he kotiin palattuaan voivat lepyttää rakentamalla hänelle temppelin. Jos taas lehmien teurastamisesta seuraa jumalien kosto, on toki parempi saada äkkikuolema meren aalloissa kuin vähitellen riutua nälkään tällä saarella. Miehet tekevät työtä käskettyä. Odysseuksen herätessä he ovat paraikaa nauttimassa runsasta uhriateriaa. Hänen paheksumisensa ei enää voi saattaa tehtyä tekemättömäksi.

Auringon jumala saa tiedon tapahtuneesta rikoksesta. Suutuksissaan hän pyytää Zeukselta rangaistusta Odysseukselle ja

hänen tovereilleen. Jollei hän saa täyttä hyvitystä, hän uhkaa painua maan alle paistamaan. Zeus kehoittaa Aurinkoa vain jäämään elävien maille. Ylijumala lupaa salamallaan murskata Odysseuksen laivan. Jumalien välistä keskustelua Odysseus itse tietenkään ei voinut kuulla, mutta hän sanoo Kalypson siitä myöhemmin hänelle kertoneen.

Kuusi päivää Odysseuksen miehet syövät teurastamiaan lehmiä. Seitsemäntenä tyyntyy myrsky, ja laiva työnnetään vesille. Mutta kun päästään avomerelle, missä ei enää maata ole näkyvissä, puhkeaa jälleen rajuilma. Ankara tuulenpuuska katkaisee harusköydet ja kaataa maston. Ukkosen jylinä täyttää ilman, ja Zeuksen salama iskee laivaan. Miehet suistuvat aaltoihin. Odysseus yksin häärii ajelehtivassa laivassa, kunnes sen laidat irtautuvat. Kaatunut masto paiskautuu aluksen emäpuuta vasten. Odysseus saa sidotuksi ne kiinni toisiinsa ja istuutuu niiden varaan. Onnettomuudeksi tuuli ajaa hänet Kharybdiin pyörteeseen. Kun pyörre on hänet nielaisemallaan, hän ponnahtaen tarttuu käsillään viikunapuuhun, jonka oksasta hän jää riippumaan. Siinä hän odottaa, kunnes Kharybdis syöksee vedet takaisin kidastaan. Kun emäpuu ja masto jälleen tulevat näkyviin, hän loikkaa niiden varaan ja pelastuu. Yhdeksän päivää hän ajelehtii merellä, kunnes kymmenentenä saapuu Kalypson saarelle. Siihen päättyy Odysseuksen kertomus harharetkistään. Matkansa Kalypson luota faiakilaisten maahan hän on jo aikaisemmin kuvannut.

13. runo.

Odysseuksen lähtö faiakilaisten maasta ja saapuminen Ithakaan.

Kun Odysseus päättää kertomuksensa, ovat kuulijat pitkän aikaa vaiti. He ovat yhä hänen sanojensa herättämän tunnelman vallassa. Alkinoos lopettaa hiljaisuuden ilmaisemalla vakaumuksensa, että harharetket nyt ovat päättyneet. Hän kehoittaa faiakilaisia vieraitaan vielä lisäämään Odysseukselle annettavia lahjoja. Seuraavana aamuna faiakilaiset kantavatkin laivaan komeita vaskiesineitä. Sen jälkeen syödään lähtöateria, jonka aikana Demodokos taas laulaa. Mutta tällä kertaa ei mainita laulun aihetta. Kuvaus on muutenkin aivan ylimalkainen, koska runo rientää kohti lähtöhetkeä. Mainitaan vain, että Odysseus kärsimättömänä odottaa auringon laskua päästäkseen kotimatkalle. Sen näet pitää tapahtua yöllä.

Kuin mies iltaistaan ikävöi, kun on kyntänyt päivän
vankoin auroin vainiotaan, härät ruskeat eessä —

kirkkaan auringon meno mailleen hänt' ilahuttaa,
atrian ääreen suo hänen käydä jo horjuvin polvin:
niin iloll' auringon näki laskevan myöskin Odysseus.

Illan tultua Odysseus lausuu jäähyväiset. Hän sanoo nyt täyttyneen sen, mitä hän on mielessään toivonut. Hänelle on annettu saattue ja lahjat, joille hän pyytää jumalien siunausta. Kotona hän toivoo tapaavansa siveän puolisonsa ja muut omaisensa terveinä. Faiakilaisille hän toivottaa menestystä:

Vaan tepä, jäävät tänne, te tääll' eläkää, ilo olkaa
oivien vaimojen, lasten! Kaikk' osa, onni te saakaa
taivahisilta, ja välttäköhön kadot, vauriot kansa.

Alkinoos käskee airuen tuoda viiniä, ja kaikki uhraavat jumalille. Odysseus ojentaa maljan Aretelle, linnan valtiattarelle, ja lausuu viimeiset jäähyväissanansa tälle, niin kuin hän linnaan turvan anojana saapuessaan oli myös ensimmäiseksi kääntynyt Areten puoleen:

Jää hyvin, valtiatar! Ole onnekas ainian, kunnes
vanhuus saapuu kerta ja kuolo, mi kaikkia vartoo!
Maalleni matkaan nyt, vaan linnassass' ilon suokoon
lapsesi, kansasi sulle ja Alkinoos isovalta!

Tämän jälkeen Odysseus lähtee hänelle varattuun laivaan. Nausikaata hän ei enää tapaa, hehän jo edellisenä iltana lausuivat toisilleen hyvästit. Laivassa Odysseus sijoitetaan nukkumaan peräkannelle. Faiakilaiset merimiehet istuutuvat soutamaan. Odysseus vaipuu uneen, ja sillä aikaa matka joutuu nopeasti:

Laivapa kiiteli, kuin nelivaljakon korskuvat orhit
viuhuvan ruoskan all' yli tanteren rientävät rinnan,
maast' ylös ponnahtain karahuttavat vauhtia vinhaa:
noinp' yli aaltojen nousi nyt kokka, ja korkea kuohu
pauhaten jälkeen jäi meren aavall' aaltoavalla.
Vauhtia varmaa noin yhä kiiti se, eip' edes haukka
seurata ehtinyt ois, jok' on ilman lintuja nopsin;
niin nopeasti se viilettäin meren aaltoja halkoi,
urhoa kuljettain älyvertaa kuolematonten,
mielessään joka mont' oli tuskaa tuntenut ennen,
päätyen päin vihamiestä ja päin meren aaltojen vimmaa,
tyynnäpä uinui nyt, kaikk' unhottain polot olleet.

Aamutähden syttyessä laiva ehtii Ithakan rantaan. Merimiehet soutavat lahteen, jonka perukassa on mainio maihinnousupaikka. Rannalla kasvaa vanha öljypuu, ja tämän vieressä on viehättävä luola, jossa metsän immet asustavat. Miehet ensin kantavat nukkuvan Odysseuksen laivasta ja sijoittavat hänet rantahietikolle makaamaan. Sitten he nostavat hänen lahjansa öljypuun juurelle tiestä syrjään, jottei kukaan ohikulkija niitä

anastaisi Odysseuksen nukkuessa. Sen jälkeen faiakilaiset merimiehet lähtevät paluumatkalle. Mutta Poseidon vihastuu havaitessaan faiakilaisten saattaneen Odysseuksen kotisaarelle, vieläpä ylen runsain lahjoin varustettuna. Hän valittaa Zeukselle, etteivät faiakilaiset näin menetellessään muka ole osoittaneet riittävää kunnioitusta hänelle. Zeus antaa Poseidonille vallan kostaa faiakilaisille, niinkuin parhaaksi näkee. Meren jumala uhkaa pirstota laivan, joka on palaamassa Ithakasta, ja sanoo lisäksi saartavansa faiakilaisten kaupungin vuoriseinämällä. Zeus ehdottaa, että Poseidon vain muuttaisi laivan kallioluodoksi faiakilaisten saaren eteen. Niin sitten tapahtuukin. Tämä Poseidonin suorittama kostotoimenpide perustuu selitystaruun, joka on saanut alkunsa siitä, että Korkyran saaren luona on meressä laivanmuotoinen kallio, jota kreikkalaiset merimiehet vielä nykyäänkin nimittävät »laivaksi». Faiakilaiset itsekin ovat puolittain yliluonnollisia olentoja, joilla on sukulaisuussuhteita jumaliin. On arveltu, että heidän tehtävänään on alkujaan ollut vainajien kuljettaminen laivoilla tuonelaan. Siihen viittaa mm. se piirre, että Odysseuksenkin saattaminen Ithakaan tapahtuu yöllä hänen nukkuessaan.

Kun Odysseus herää, näyttää koko seutu hänestä tuntemattomalta. Hän luulee faiakilaisten kuljettaneen hänet vieraaseen maahan. Suurin huoli hänellä kuitenkin on aarteistaan. Ne hän kiireesti laskee ja huomaa kaiken olevan paikoillaan. Kohta tulee hänen luokseen Athene nuoren paimenen hahmossa. Odysseus pyytää tältä turvaa ja tiedustelee, missä hän on. Paimen ihmettelee, kuinka vieras ei sitä tiedä, ja sanoo itsetietoisesti, että maa on varsin laajalti tunnettu:

On tosin kalliokas se ja vaikea matkata rattain,
ei karu aivan kuitenkaan, alat vaikk' ovat ahtaat;
viljaa maa sadot runsaat suo sekä viiniä versoo,
näät yhä virvoittaa sade niitä ja tiukkuva kaste.
Vuohten, lehmien laidun on oiva se; kaikkea kasvaa
metsää myös, monet on ikiuhkuvat juottamapaikat.
Siks, oi vieras, on Troiaankin Ithaken nimi kuultu,
vaikka se, kertovat niin, ani-kaukana mailt' on akhaijein.

Odysseus riemastuu kuullessaan saapuneensa kotisaarelleen, mutta ei tietenkään ilmoita, kuka hän on, vaan kertoo olevansa kreetalainen, jonka on ollut pakko paeta kotimaastaan. Foinikialaiset merimiehet, joiden laivassa hän pakeni Kreetasta, muka jättivät hänet tavaroineen tähän. Athene muuttautuu nyt kauniin ja kookkaan naisen muotoon — esiintyen siis varsinaisessa hahmossaan — ja ylistää Odysseuksen nokkeluutta juttujen keksimisessä. Juonissa tämä todella on voittamaton! Senpä vuoksi Athene juuri häntä suosii, koska jumalatar itsekin on kuuluisa älystään ja neuvokkuudestaan. Mutta kuinka Odysseus ei heti

35. Ateenalainen 9. vuosisadan amfora.
Kupua kiertää jatkuva koriste.

36. Foinikialainen hopealautanen.
Löydetty Italiasta Praenestestä.

37. Kirjoitustaulu 7. vuosisadalta e. Kr.
Yläreunassa aakkoset oikealta vasemmalle.

tuntenut häntä, Athene kysyy. Onhan hän kuitenkin se jumala, joka aina on Odysseusta suojellut.

Siihen Odysseus vastaa, että jumalaa, joka voi muuttua mihin muotoon tahansa, on ihmisen vaikea tuntea. Sankari ei myöskään myönnä aina saaneensa Athenelta suojaa. Tosin jumalatar oli hänen turvanaan Troian luona, mutta merimatkalla Odysseus ei nähnyt Athenea ennen kuin faiakilaisten kaupungissa. Sitten hän kysyy jumalattarelta, onko hän tosiaankin nyt kotisaarellaan. Athene huomauttaa, että ainainen epäilys on ominaista Odysseuksen varovaiselle luonteelle. Mutta nyt ei enää tarvitse epäillä. Jumalatar antaa sumun hälvetä, ja Odysseus tuntee kotisaarensa piirteet. Hän heittäytyy suutelemaan sen maankamaraa ja tervehtii rukouksin sen haltiattaria.

Yhdessä Athenen kanssa Odysseus kätkee aarteensa luolan perimmäisiin soppiin. Sen jälkeen he istuutuvat öljypuun alle neuvottelemaan. Athene kertoo kosijoista, jotka jo kolme vuotta ovat riehuneet hänen linnassaan. Odysseus puhkeaa valituksiin huudahtaen, että hänelle olisi voinut koitua Agamemnonin kohtalo, jollei jumalatar olisi häntä varoittanut. Hän pyytää Athenen apua selviytyäkseen kosijoista. Jumalatar lupaakin auttaa ja samalla Athene vakuuttaa, että moni kosija on kostuttava verellään linnan permantoa. Mutta sitä ennen on suoritettava valmistelut. Athene muuttaa Odysseuksen vanhaksi kaljupäiseksi ja ryppyiseksi kerjäläiseksi, jottei kukaan häntä tuntisi. Hän käskee Odysseuksen lähteä uskollisen sikopaimenensa Eumaioksen luo siksi aikaa, kun jumalatar noutaa Spartasta kotiin Telemakhoksen. Kuullessaan Telemakhoksen olevan poissa kotoa pitkällä matkalla, Odysseus synkistyy, mutta Athene rauhoittaa häntä sanoen itse toimittaneensa Telemakhoksen matkaan, jotta tämä saisi siitä jalon maineen. Kun Odysseuksen muodonvaihdos on suoritettu, jumalatar rientää Spartaan.

14. runo.

Odysseus Eumaioksen luona.

Eumaios, jonka luokse Odysseus lähtee kulkemaan kivistä polkua, ei ole aivan tavallinen sikopaimen. Hän on paimenten esimies, joka itsenäisesti hoitaa suurta sikalaumaa. Hänellä on alaisinaan neljä apulaista, jotka vartioivat laumaa sen ollessa laitumella. Saamme tietää hänen hoidossaan olevien sikojen lukumääränkin. Niitä on kuusisataa emakkoa ja lisäksi porsaat sekä karjut. Karjuja ilmoitetaan olevan kolmesataakuusikymmentä ja sanotaan niitä alkujaan olleen huomattavasti enem-

män, mutta niiden määrä on vähennyt, koska joka päivä pitää toimittaa yksi kosijain ruoaksi. Lähestyessään Eumaioksen majaa Odysseus panee merkille emakkojen yöpymäpaikkaa ympäröivän komean muurin, jonka Eumaios omasta aloitteestaan hänen poissa ollessaan on rakennuttanut.

Kun Odysseus on saapumassa perille, hyökkäävät pedon kaltaiset vartijakoirat kiivaasti haukkuen häntä kohti. Rauhoittaakseen koirat Odysseus istuutuu maahan ja panee pois sauvansa. Eumaios rientää karkottamaan koirat. Hän virkkoo, että oli täpärällä, etteivät koirat raadelleet vierasta. Siitä olisi hänelle koitunut yksi murhe lisää. Kumminkin hänellä jo on tarpeeksi surua isäntänsä vuoksi, joka kenties harhailee jossakin vierailla mailla nälkiintyneenä, jos lienee elossakaan, sillä aikaa kun hän saa kasvattaa sikoja toisten syötäväksi. Hän pyytää vierasta vanhusta — sellaiseksi Athene on Odysseuksen muuttanut — käymään hänen majaansa.

Odysseus toivottaa Eumaiokselle siunausta, kun tämä näin hyväntahtoisesti ottaa hänet vastaan. Eumaios puolestaan huomauttaa, että vieraat ovat Zeuksen suojeluksessa. Hänellä tosin on vain vähän tarjota vieraalle, sillä eihän hän ole muuta kuin orja, joka saa pelätä ylimielisiä kosijoita. Hänen isäntänsä näet lähti Troian retkelle hankkimaan hyvitystä Agamemnonille eikä ole siltä retkeltä palannut. Tätä ajatellessaan kunnon Eumaios päästää ilmoille katkeran toivotuksen:

Hukkukohon Helenen koko heimo
päästʼ ihan päähän, tuon monen miehen päänmenon inhan.

Vieraanvaraisuutta hän tahtoo osoittaa tuntemattomalle kulkurillekin. Niinpä hän teurastaa kaksi porsasta ja paistaa niiden lihat vartaissa. Hän tarjoaa Odysseukselle kuumaa paistia suoraan vartaista sekä palan painimeksi veteen sekoitettua viiniä. Kehoittaessaan vierastaan syömään hän toteaa ivallisesti, että palvelijan täytyy tyytyä porsaanpaistiin, kun taas syöttösiat joutuvat kosijoiden ruoaksi. Siitä hän saa aiheen puhua näiden määrättömästä röyhkeydestä. Tuskinpa he uskaltaisivat sillä tavoin mellastella, jolleivät olisi saaneet tietää valtiaan jo kuolleen. Erityisesti katkeroittaa Eumaiosta tietysti teuraskarjan määrätön kulutus.

Heidän syödessään Odysseus tekeytyy tietämättömäksi ja kyselee, kuka Eumaioksen isäntä on nimeltään. Kenties hän matkoillaan olisi sattunut tästä jotakin kuulemaan. Eumaios ei kiinnitä tähän mahdollisuuteen mitään huomiota. Hän sanoo maankiertäjien olevan aina valmiita puhumaan niiden mieliksi, joilta he toivovat jotakin antia. Peittelemättä hän tokaisee, että hänen vieraansakin voisi keksiä mieluisia juttuja saadakseen vaatetta

ylleen. Ei, Eumaios on varma siitä, että hänen isäntänsä on kuollut. Ja niin lempeä isäntä hänellä oli, että hän kaipaa tätä enemmän kuin omaa isäänsä ja äitiänsä. Tässä yhteydessä hän mainitsee Odysseuksen nimen.

Odysseus puolestaan vakuuttaa, että Eumaioksen isäntä on saapuva kotiin vielä samana vuonna seuraavan uuden kuun syntyessä. Silloin on Eumaioksen annettava hänelle, viestintuojalle, komea puku. Eumaios ei ota tätä vakuutusta vakavalta kannalta. Hän sanoo, ettei vieras ole koskaan saava toivomaansa palkkiota, sillä Odysseus ei enää palaa kotiin. Mutta samassa hengenvedossa pieni toivonsäde sentään saa ilmaisun hänen sanoissaan. Telemakhoksenkin lähdöstä Pylokseen Eumaios on selvillä ja sekin häntä huolettaa. Hän tahtoo kuitenkin hetkeksi unohtaa nämä alituiset murheensa ja pyytää vierastaan kertomaan vaiheistaan: Kuka hän on, mistä kotoisin ja minne matkalla?

Odysseus kertoo nyt samantapaisen sepittämänsä jutun kuin vastikään Athenelle. Eumaiokselle esitetty kertomus on kuitenkin paljon pitempi ja olennaisissa kohdin edellisestä poikkeava. Juttu on siinä suhteessa mielenkiintoinen, että se antaa selvän kuvan levottoman ajan oloista. Hän sanoo syntyneensä Kreetan saarella varakkaan ja vaikutusvaltaisen miehen poikana. Hänen äitinsä oli orjatar, mutta hänen isänsä piti häntä aviolíitossa syntyneen pojan veroisena. Mieheksi vartuttuaan hänen mielensä paloi vain sotaisiin toimiin. Rauhan työt eivät häntä miellyttäneet. Niinpä hän jo ennen Troian sotaa johti miehiä kaukaisiin maihin ryöstöretkille saaden runsaat saaliit. Troian sodassa hän sitten oli yhdessä Idomeneuksen kanssa Kreetasta lähteneiden joukkojen johtajana. Mutta tämä kymmenvuotinen taistelukaan ei hänelle riittänyt. Ainoastaan kuukauden hän vietti kotonaan Kreetassa. Mieli veti taas uusiin seikkailuihin, ja hän lähti sotaretkelle Egyptiin. Sillä retkellä hänen kuitenkin kävi onnettomasti. Hänen oli pakko antautua vangiksi. Egyptissä hän sitten sai viettää seitsemän vuotta. Vihdoin eräs sittemmin petolliseksi osoittautunut foinikialainen viekoitteli hänet karkaamaan laivassaan Foinikiaan, missä hän oleskeli vuoden. Sitten sama foinikialainen otti hänet mukaan purjehduskumppaniksi Libyaan, mutta aikoikin siellä myydä hänet orjaksi. Laiva joutui kuitenkin myrskyyn, jossa se upposi. Hän uiskenteli maston varassa yhdeksän päivää, kunnes aallot kuljettivat hänet thesproottien rantaan. Thesproottien kuninkaan linnassa hän kuuli Odysseuksesta, joka oli vieraillut siellä ja jättänyt sinne retkillään kokoamansa aarteet. Itse oli Odysseus lähtenyt Dodonan oraakkelilta tiedustelemaan, olisiko hänen palattava Ithakaan julkisesti vai salaisesti. Thesproottien maassa oli jo laivakin valmiina odottamassa kuljettaakseen Odysseuksen kotisaa-

relle. Hän, kertoja, taas lähti thesproottien ruhtinaan luota Dulikhionin saaren valtiasta tervehtimään. Mutta petolliset laivamiehet aikoivat tehdä hänet orjaksi, riistivät häneltä vaatteet ja pukivat hänet näihin ryysyihin. Kun merimiehet yöpyivät Ithakan rantaan, he köyttivät hänet lujasti laivan mastoon. Hän sai kuitenkin irroitetuksi köydet ja pääsi hiljaa liukumaan peräsimen varassa mereen sekä pelastui uimalla rannalle kauas vainoajistaan. Sitten jumalat johtivat hänet Eumaioksen majalle.

Eumaios surkuttelee vieraansa kohtaloa. Hän ei kuitenkaan usko sitä, mitä tämä kertoi Odysseuksesta. Hän varoittaa vierasta laskettelemasta valheita. Niistä ei ole mitään hyötyä. Ei tämä niiden vuoksi saa yhtään parempaa kohtelua. Odysseus kehoittaa epäuskoista Eumaiosta lyömään vedon. Jos tämän isäntä saapuu kotiin hänen ilmoittamanaan aikana, Eumaioksen on annettava hänelle ihokas ja vaippa sekä autettava hänet Dulikhioniin. Jos taas niin ei tapahdu, Eumaios saa heitättää hänet korkealta jyrkänteeltä kuiluun varoitukseksi muille valheiden kertojille. Eumaios torjuu ehdotuksen huomauttamalla, että olisi totisesti kaunista, jos hän ensinnä kestittyään vierasta sitten tämän surmauttaisi.

Tulee ilta ja sikalauma palaa paimenten ajamana aitaukseen. Eumaios teurastaa uhkean karjun illalliseksi. Hän tahtoo siten kunnioittaa kaukaa tullutta vierasta. Yhdessä nauttivat paimenet ja Odysseus juhla-aterian. Ulkona on kolkko yö, sataa rankasti ja tuulee ankarasti. Vieras tahtoo koetella, soisiko Eumaios hänelle peitteeksi vaippansa, ja sitä varten hän kertoo tapauksen Troian retkeltä. Hän oli muka yhdessä Odysseuksen ja Menelaoksen kanssa eräänä purevan kylmänä talviyönä johtanut miehiä väijyksiin lähelle Troian muureja. Kummallakin kumppanilla oli vaipat mukanaan, mutta hän oli ajattelemattomasti jättänyt vaippansa leiriin. Hän oli jo jähmettymäisillään vilusta, kun hän vieressään olevalle Odysseukselle ilmoitti tilansa vakavuuden. Silloin Odysseus heti keksi keinon. Tämä kysyi lähellä olevilta miehiltä, kuka oli valmis lähtemään leiriin viemään sanaa Agamemnonille, että tämä lähettäisi paikalle lisää väkeä. Heti heitti eräs mies vaippansa ja lähti juosten toimittamaan viestiä. Niin hän sai vaipan lämpimikseen. Eumaios ymmärtää kertomuksen tarkoituksen ja valmistettuaan vieraalleen majaansa vuoteen hän antaa tälle peitteeksi lämpimän vaipan. Odysseus ja Eumaioksen apulaiset nukkuvat majassa, mutta Eumaios itse lähtee vartioimaan karjuja, jotka viettävät yön aitauksen ulkopuolella kallioluolassa. Sinne menee Eumaios yöpymään. Odysseus panee ilomielin merkille, miten huolellisesti Eumaios valvoo kaikkea, vaikka isäntä onkin poissa.

15. runo.

Telemakhoksen saapuminen Eumaioksen luo.

Athene jumalatar taas on rientänyt Spartaan, missä Telemakhos on Menelaoksen vieraana. Telemakhos valvoo vuoteellaan, kun jumalatar kuiskaa hänen korvaansa kehoituksen lähteä viipymättä kotiin. Meidän on osittain käsitettävä se, mikä runossa esitetään Athenen sanoina, Telemakhoksen omiksi ajatuksiksi, jotka kiertävät hänen päässään hänen maatessaan unettomana: Penelopen isä ja veljet muka tahtovat jo naittaa hänet Eurymakhokselle, joka on varakkain kosijoista. Naisen mieli on huikentelevainen, siksi ei Telemakhoksenkaan ole syytä liiaksi luottaa äitiinsä. Yht'äkkiä Penelope saattaa syrjäyttää hänet mielestään. Sen vuoksi hänen on nopeasti palattava valvomaan etujaan. Kosijat ovat asettuneet väijyksiin Ithakan ja Samoksen väliseen salmeen. Se paikka hänen siis on kaukaa kierrettävä. Ithakan saaren kärkeen ehdittyään hänen on siinä noustava maihin ja lähdettävä uskollisen sikopaimenensa luo. Hänen toverinsa taas vieköötlaivan kaupungin rantaan.

Kiihkeä kotiinpaluun halu valtaa siinä määrin Telemakhoksen mielen, että hän herättää matkatoverinsa Peisistratoksen keskellä yötä pyytäen tätä valjastamaan hevoset. Peisistratos hillitsee toverinsa intoa huomauttamalla, ettei toki ole mahdollista lähteä matkalle yön pimeydessä hyvästiä sanomatta. Aamulla Telemakhos tapaa Menelaoksen ja ilmoittaa tälle lähtöaikeensa. Menelaos ei tahdo vierasta pidättää, mutta pyytää kuitenkin odottamaan, kunnes lahjat tuodaan vaunuihin ja ehditään valmistaa lähtöateria. Lahjana Telemakhos saa Menelaokselta kaksikorvaisen kultaisen pikarin sekä hopeaisen sekoitusmaljan, joka on itsensä Hefaistoksen takoma. Ojentaessaan lahjansa Menelaos Homeroksen runoissa esiintyvän tavan mukaisesti kehuu sen arvoa. Helena antaa Telemakhokselle koruompeluksilla kauttaaltaan kirjailemansa vaipan ja sanoo viehkeän koruttomasti: »Minäkin annan sinulle, rakas lapsi, tämän lahjan muistoksi Helenan kätten työstä, hartaasti toivottua hääpäivääsi varten, puolisosi kannettavaksi; siihen asti se maatkoon armaan äitisi huostassa talossasi. Saapuos onnellisena kauniiseen kartanoosi ja syntymämaahasi!»

Kun ateria on syöty ja uhri toimitettu, Telemakhos ja Peisistratos valmistautuvat lähtöön. Menelaos lähettää terveisensä Nestorille Pylokseen. Telemakhos lupaa viedä ne perille ja lausuu samalla toivomuksen, että hänen suotaisiin nähdä palatessaan Ithakaan isänsä, jotta hän voisi kertoa tälle, kuinka suurta ystävällisyyttä hän Menelaoksen luona sai osakseen. Samalla hetkellä lentää oikealta puolelta kotka heidän ylitseen vieden

kynsissään isoa hanhea. Kaikki tajuavat sen enteeksi, ja Helena selittää sen merkitsevän, että Odysseus on palaava kotiin ja kostava kosijoille.

Illalla Telemakhos ja Peisistratos ovat taas Feraissa, jossa he yöpyvät. Seuraavana iltapäivänä he lähestyvät Pylosta. Telemakhos rohkenee tällöin vedoten heidän välillään vallitsevaan läheiseen ystävyyteen ehdottaa, että Peisistratos ajaisi vaunut suoraan rantaan ensinkään poikkeamatta Nestorin palatsiin. Tämä on tietysti epäkohteliasta, mutta Telemakhosta ajaa sisäinen pakko kiirehtimään. Empien Peisistratos suostuu. Mutta hän kehoittaa Telemakhosta nopeasti nousemaan laivaan, sillä hän aavistaa, että Nestor, jolla on kiivas luonto, muuten tulee itse noutamaan hänet linnaansa. Peisistratos näet uskoo isänsä ankarasti suuttuvan Telemakhoksen menettelystä.

Telemakhos käskee miehiään heti saattamaan laivan lähtövalmiiksi. Silloin saapuu rannalle mies, jonka sukutarina kerrotaan varsin yksityiskohtaisesti. Hän sanoo surmanneensa erään heimolaisensa ja olevansa siitä syystä vainottu. Mies, jonka nimi on Theoklymenos, on ennustaja ja pyytää päästä mukaan laivaan. Telemakhos ottaa hänet hoiviinsa, ja niin lähdetään matkaan. Ennen yötä ehditään lähelle Samosta eli Kefalleniaa. Laivan halkoessa merta Telemakhos miettii, onko hän välttävä kosijoiden asettaman väijytyksen.

Odysseus ja Eumaios taas sillä aikaa syövät illallista, ja seurassa ovat toisetkin paimenet. Odysseus tahtoo koetella, olisiko Eumaioksella jo halu päästä hänestä, ja sanoo aikovansa seuraavana aamuna lähteä kaupunkiin kerjäämään. Kenties kosijat suovat hänelle anteja. Sitä paitsi hän voi suorittaa heille palvelustehtäviä. Eumaios torjuu tällaisen suunnitelman jyrkästi. Se olisi muka vieraan tuho, sillä kosijat ovat perin väkivaltaisia. Palvelijakseen he eivät häntä huolisi, sillä he haluavat nuoria, kaunismuotoisia palvelijoita. Pysyköön vieras vain Eumaioksen luona! Saavuttuaan kotiin Odysseuksen poika on antava hänelle uudet vaatteet ja auttava hänet määräpaikkaan.

Vieras kiittää Eumaiosta hänen hyväntahtoisuudestaan ja tiedustelee, miten on Odysseuksen isän ja äidin laita. Vieläkö he ovat elossa? Eumaios kertoo Laerteen elävän kaipauksen murtamana, mutta Odysseuksen äidin Antikleian kuolleen ikävään. Tämä oli ollut Eumaiokselle erityisen läheinen, koska Eumaios oli kasvanut hänen hoidossaan Odysseuksen nuorimman sisaren ikätoverina. Sen johdosta vieras johtuu kysymään Eumaioksen vaiheita. Hän päättelee, että tämän on siis täytynyt aivan nuorena joutua pois syntymämaastaan ja vanhempiensa kodista. Vieras pyytää Eumaiosta kertomaan kohtalostaan. Sen Eumaios tekeekin.

Eumaios sanoo olevansa kotoisin Syrien saarelta, joka on kau-

kana lännessä, siellä missä aurinko kääntyy palatakseen yön kuluessa takaisin idän puolelle. Saari saa Eumaioksen kertomuksessa sadunomaiset piirteet:

Siell' ikin' ihmiset ei näe nälkää, ei rutot julmat
koitojen kuolollisten siell' ole kauhuna koskaan,
vaan kun saavuttaa iän korkean ihminen vihdoin,
saapuu hohtavajousi Apollo ja Artemis silloin,
tuskaton nuolipa singahtaa, heti ottaen hengen.

Eumaioksen isä oli saaren molempien kaupunkien valtias. Kun Eumaios oli pieni poikanen, tuli saareen foinikialainen kauppa-alus. Onnettomuudeksi oli Eumaioksen hoitajana foinikialainen orjatar. Tämän vietteli eräs laivamiehistä, joka myös lupasi viedä hänet laivassa takaisin kotimaahan. Paetessaan orjatar otti ruhtinaan pojan mukaansa suorittaakseen siten maksun kotimatkastaan. Merimiehet näet saattoivat myydä pojan orjaksi. Niin sitten tapahtuikin. Naisen tosin tapasi matkalla äkillinen kuolema, mutta Eumaioksen foinikialaiset möivät Ithakaan poiketessaan Laerteelle. Kuvaus, jonka Eumaios antaa vieraalleen tapauksen kulusta, on erittäin elävä ja vivahdusrikas. Odysseus lohduttaa häntä sillä, että onnettomuudessa oli sentään onneakin: Hän sai lempeän isännän.

Heidän näin keskustellessaan vierähtää suurin osa yötä. Vain vähän aikaa he ehtivät nukkua, kun jo valkenee päivä. Aamun sarastaessa Telemakhos saapuu Ithakan rantaan. Siinä hän tovereineen nauttii aterian, jonka jälkeen hän kehoittaa heitä viemään laivan kaupungin satamaan. Itse hän ilmoittaa lähtevänsä laidunmailleen paimenia katsomaan. Illalla hän aikoo palata kaupunkiin ja seuraavana aamuna tarjota tovereilleen juhla-aterian palkaksi matkan vaivoista. Laivamatkalle mukaan otettu Theoklymenos kysyy, mihin hänen on mentävä suojaa etsimään. Telemakhoksen äidinkö luo? Telemakhos on kysymyksen johdosta vähän ymmällään. Kotiinsa hänen on vaikea kehoittaa vierasta lähtemään, kun hän itse on poissa ja kosijat siellä isännöivät. Sen vuoksi hän tarttuu hätäkeinoon ja ehdottaa, että vieras turvautuisi arvokkaimpaan kosijaan, Eurymakhokseen. Samalla hetkellä kiitää oikealta kädeltä heidän ylitseen haukka kantaen kynsissään kyyhkystä, jonka höyhenet leijailevat maahan. Theoklymenos tulkitsee enteen niin, että Odysseuksen suku on aina hallitseva Ithakassa. Tämä ennustus aiheuttaa, että Telemakhos muuttuu Theoklymenosta kohtaan suopeammaksi ja pyytää erästä mukana olleista tovereistaan pitämään hänestä huolta. Sitten kumppanit nousevat taas laivaan, ja Telemakhos lähtee kulkemaan kohti sikopaimenen majaa.

16. runo.

TELEMAKHOS TUNTEE VIERAAN ISÄKSEEN.

Eumaios ja hänen vieraansa ovat paraikaa aamupuuhissa, kun Telemakhos saapuu majalle. Koirat eivät lainkaan hauku, vaikka ulkoa kuuluu askeleita. Odysseus virkkoo Eumaiokselle, että tulija kai on joku paimen tahi muu tuttava, koska koirat tuntuvat olevan vallan lauhkeina. Mutta sisään astuukin hänen oma poikansa.

Telemakhoksen tullessa Eumaios ilostuu niin, että juoma-astiat putoavat hänen käsistään. Hän menee Telemakhosta vastaan, suutelee tämän päätä, silmiä ja molempia käsiä. Kyynel vierähtää hänen poskelleen.

Niinkuin tervehtii isä poikaans' armahin riemuin,
kaukaisella jok' ollut on maalla jo kymmenen vuotta,
myöhään saatua, ainoistaan, moni jost' oli murhe:
niin jalon Telemakhon veti suudellen sylihinsä
vilpitön paimen, kuin ihan surman suussa jo olleen.

Sydämellisin sanoin hän lausuu nuoren isäntänsä tervetulleeksi. Telemakhos tiedustelee heti, onko hänen äitinsä vielä kotilinnassa vai onko hän ottanut toisen miehen. Eumaios rauhoittaa hänen huolestunutta mieltään sanoen Penelopen yhä istuvan ikävissään. Odysseus, jota Telemakhos ymmärrettävästi ei aavistakaan isäkseen, tarjoo hänelle istumasijaansa. Mutta Telemakhos kehoittaa vierasta vain pitämään paikkansa ja asettuu istumaan Eumaioksen levittämälle taljalle. Ryhdytään aterialle, ja sen aikana Telemakhos kysyy Eumaiokselta, kuka vieras on. Eumaios esittää lyhyesti sen, mitä vieras tulopäivänään hänelle kertoi, ja sanoo luovuttavansa nyt vieraan Telemakhoksen turviin. Tämä huudahtaa, että hän on perin huono turvan antaja. Käsivartensa voimaan hän ei vielä luota, ja hänen äitinsä on kahden vaiheilla, pysyäkö uskollisena Odysseuksen muistolle vai ottaako mieheksseen arvokkaimman kosijan. Mutta hän lupaa antaa vieraalle kunnolliset vaatteet ja auttaa hänet matkalle. Kosijoiden seuraan hän ei mielellään soisi vieraan lähtevän, niin julkea on heidän ylimielisyytensä. He voisivat loukata vierasta, ja se tuottaisi Telemakhokselle mielipahaa.

Kuullessaan mainittavan kosijoiden rehentelystä vieras paheksuu ankarasti sellaista menoa ja tiedustelee aivan niinkuin Menelaos, mikä pakottaa sitä sietämään. Jos hän olisi nuori ja olisi Odysseuksen poika, hän totisesti tuhoaisi kosijat:

Vaikkapa sortuisin, ylivoimaa uhmaten yksin,
kaatua, kuolla mun armaamp' ois oman kattoni alla
kuin yhä moisia nähdä ja sietää ilkiötöitä.

Telemakhos selittää, ettei hän yksin mahda kosijoille mitään. Ja jälleen hän lisää tähän toteamukseen sen lohduttoman näköalan, että kosijat ehkä lopulta riistävät häneltä hengenkin. Mutta niin pitkälle ei toki vielä ole tultu. Hänen mieleensä johtuu hänen tätä puhuessaan, että Penelopen on saatava sana hänen paluustaan. Hän pyytää Eumaiosta lähtemään viemään tätä viestiä. Eumaios kysyy, onko hänen käytävä ilmoittamassa asiasta myös Laerteelle. Siihen Telemakhos vastaa kieltävästi. Runoilijan tarkoituksena on saada Eumaios pois siksi aikaa, kun isän ja pojan välinen tuntemiskohtaus tapahtuu. Mutta illaksi täytyy Eumaioksen taas olla takaisin.

Eumaioksen lähdettyä ilmestyy paikalle Athene jumalattaren hahmossaan. Telemakhos ei häntä huomaa. Jumalattaren näkevät ainoastaan Odysseus ja koirat, jotka eivät hauku, vaan vikisten pakenevat pihan poikki. Athene kutsuu Odysseuksen ulos majasta luokseen ja käskee hänen ilmoittaa kaiken pojalleen, jotta he yhdessä voivat tuottaa kosijoille kuoleman. Jumalatar lupaa itse olla heidän lähellään. Samassa hän kultaisella sauvalla koskettaa Odysseusta ja muuttaa hänet jälleen uljaaksi sankariksi.

Kun Odysseus toiseksi muuttuneena palaa majaan, hämmästyy Telemakhos ja kääntää peloissaan silmänsä poispäin luullen häntä jumalaksi. Odysseus ilmoittaa olevansa hänen isänsä ja suutelee häntä vuodattaen kyyneleitä, joita hän aikaisemmin pidätti. Telemakhos ei ota uskoakseen, että hänen edessään seisova olento olisi muu kuin jumala. Sillä äskenhän tämä oli ryysyinen vanhus ja nyt jumalien kaltainen. Odysseus virkkoo, ettei Telemakhoksen pidä epäillä eikä ihmetellä.. Muodonvaihdos on Athenen työtä, hän selittää. Silloin Telemakhos uskoo hänet isäkseen, sulkee hänet syliinsä ja purskahtaa itkuun. Yhdessä molemmat itkevät haikeasti kuin merikotkat, joilta on riistetty poikaset. Jälleennäkemisen riemu purkautuu kyyneliin.

Vihdoin Telemakhos pyytää isäänsä kertomaan, miten hän on saapunut kotisaarelle. Hänkin liittää tiedusteluunsa ithakalaisten yleiseen tapaan leikillisen loppuhuomautuksen, ettei Odysseus kai liene saapunut saarelle jalkaisin. Odysseus kertoo faiakilaisten tuoneen hänet Ithakan rantaan eikä jätä mainitsematta luolaan kätkemiään runsaita lahjoja. Mutta heti hän käy suunnittelemaan kostoa kosijoille ja tiedustelee, kuinka paljon näitä on. Telemakhos luettelee eri saarilta saapuneet määrät. Yhteensä on kosijoita satakahdeksan. Hän huomauttaa isälleen, että näitä siis on liian paljon, jotta he kahden voisivat suoriutua voittajina taistelussa. Odysseus ei pidä tällaisesta arkailusta. Hän kysyy hyväntahtoista ivaa käyttäen, arvelisiko Telemakhos Athenen ja Zeuksen riittävän tasoittamaan ylivoiman, vai olisiko ajateltava muun apuvoiman hankkimista. Telemakhos vastaa hyvin

järkevästi, että siinä kyllä on jalot auttajat, mutta ne ovat ylhäällä pilvissä ja niillä on huolta muistakin ihmisistä. Odysseus puolestaan vakuuttaa, että nämä jumalat eivät pysy kaukana, kun taistelu kerran alkaa. Sitten hän kehoittaa Telemakhosta lähtemään seuraavana aamuna kotiinsa. Odysseuskin on tuleva sinne Eumaioksen saattamana. Hänellä on jälleen oleva vanhan kerjäläisen hahmo. Telemakhoksen ei tarvitse välittää, vaikka kosijat Odysseusta pahoinpitelisivätkin. Ainoastaan sanoin hän saa hillitä heitä, jos tahtoo. Mutta kun Odysseus antaa merkin, on Telemakhoksen vietävä miessalin seinämällä säilytetyt aseet pois varuskammioon. Samalla Odysseus neuvoo, mitä hänen on vastattava, jos kosijat kysyvät aseita. Vain kaksi miekkaa, kaksi keihästä ja kaksi kilpeä hänen on jätettävä paikoilleen. Kenellekään hän ei saa ilmaista Odysseuksen saapumista, ei Laerteelle, ei Eumaiokselle, ei palvelijoille eikä edes äidilleen.

Isän ja pojan näin tehdessä suunnitelmiaan laskee laiva, jolla Telemakhos palasi Pyloksesta, kaupungin satamaan. Maihin astuttuaan Telemakhoksen toverit lähettivät airuen viemään Penelopelle viestin hänen paluustaan, jottei tämä aiheetta olisi levoton. Airut ja Eumaios osuvat samanaikaisesti Penelopen luo ja tuovat hänelle iloisen sanoman. Mutta kun kosijat saavat tietää, että Telemakhos on onnellisesti palannut retkeltään, he tyrmistyvät. Heidän suunnittelemansa murhahanke on epäonnistunut, ja heidän on kiireesti kutsuttava miehensä väijyksistä kotiin. Mutta samassa he näkevätkin laivansa palaavan satamaan. Kaikki kosijat kokoontuvat nyt neuvottelemaan, mihin toimenpiteisiin heidän tämän jälkeen on ryhdyttävä. Antinoos, joka suunnitteli murhayrityksen ja oli väijyksiin asettuneen laivan päällikkönä, selittää, että epäonnistuminen on saattanut heidät pakkotilaan. Heidän on välttämättä surmattava Telemakhos, sillä muuten tämä kutsuu koolle kansan ja syyttää heitä murhahankkeista. Silloin voi heillä olla edessä pako vieraille maille. Siis on ennätettävä Telemakhoksen edelle. Jos taas toverit eivät hyväksy hänen kantaansa, on paras lopettaa koko oleskelu Odysseuksen talossa. Tämän vaihtoehdon Antinoos esittää vain osoittaakseen, ettei ole valinnan varaa. Toiset eivät kuitenkaan ole hänen kanssaan samaa mieltä. Eräs kosijoista, Amfinomos, sanoo, että ennen kuin ryhdytään vuodattamaan ruhtinasverta, on tiedusteltava jumalien mieltä ennemerkkejä tarkkaamalla. Siihen yhtyvät muutkin kosijat.

Penelope saa airuelta, joka on kuullut kosijain keskustelun, tietää näiden uudelleen suunnittelevan Telemakhoksen murhaamista. Hän tulee yliskammiostaan alas miessaliin ja kehoittaa heitä luopumaan aikeestaan. Antinoosta hän muistuttaa siitä, että tämä on Odysseukselle kiitollisuuden velassa isänsä hen-

gestä, jonka Odysseus kerran pelasti. Eurymakhos rauhoittaa Penelopeta vakuuttaen, että se, joka rohkenisi koskea Telemakhokseen, saisi surmansa hänen keihäästään. Telemakhos on muka hänen paras ystävänsä. Sanat ovat pelkkää teeskentelyä, mutta Penelopeen niillä on tyynnyttävä vaikutus.

Illan hämyssä Eumaios palaa majaansa. Athene on sitä ennen taas muuttanut Odysseuksen kerjäläisvanhukseksi. Telemakhos tiedustelee, joko kosijat ovat palanneet väijyksistä. Eumaios vastaa, ettei hän ottanut siitä selkoa, mutta että hän palatessaan kaupungista näki laivan laskevan täyttä vauhtia satamaan. Se lienee ollut kosijain alus. Telemakhos iskee hymyillen silmää isälleen paimenen sitä huomaamatta. Syötyään kaikki käyvät levolle.

17. runo.

Telemakhos palaa kaupunkiin.

Sen kehoituksen mukaisesti, jonka Odysseus antoi pojalleen edellisessä runossa, Telemakhos aikaisin aamulla varustautuu lähtemään kaupunkiin. Hän ilmoittaa aikomuksensa Eumaiokselle ja käskee tämän myöhemmin päivällä saattaa kaupunkiin myös vieraan kerjäläisen. Tämä saakoon siellä kerjätä elatuksensa, sillä Telemakhoksella on riittävästi murhetta itsestäänkin eikä hän siis voi huolehtia vieraasta. Nämä ynseät sanat on tietenkin tarkoitettu Eumaioksen harhaan johtamiseksi, jottei tämä aavistaisi, kuka vieras on. Odysseus huomauttaa, että hän itsekin aikoi kaupunkiin, jossa on helpompi saada almuja.

Telemakhos lähtee ja saapuu kotinsa miessaliin. Siellä hän tapaa vanhan Eurykleian, joka ilosta itkien rientää häntä tervehtimään peittäen suudelmiin hänen päänsä ja hartiansa. Myös Penelope tulee saliin ja sulkee hänet syliinsä kysyen kuulumisia. Telemakhos ei kuitenkaan tahdo kertoa mitään. Hän ilmeisesti pelkää, että hän saattaisi puhua jotakin, josta hänen äitinsä voisi päätellä Odysseuksen palanneen. Sen vuoksi hän vain selittää, että hänen kokemustensa muisteleminen muka toisi uudestaan tuskan hänen rintaansa. Pääasia on, että hän on välttänyt häntä uhanneen vaaran. Hän pyytää äitiään menemään takaisin yliskammioon rukoilemaan Zeusta, että tämä antaisi koston täyttyä. Itse hän sanoo lähtevänsä torille hakemaan kestiystävää, jonka hän on matkalta tuonut mukanaan. Oivallisesti runoilija on osannut sovittaa hänen sanansa niin, että näkyy hänen tahtovan päästä kohtauksesta äitinsä kanssa mahdollisimman vähin puhein. Ei ole ihme, että Penelope jää hämmästyksestä sanattomaksi.

Uljaana Telemakhos kulkee linnasta torille mukanaan kaksi komeaa koiraa. Teeskennellen ystävällisyyttä kosijat pyrkivät hänen seuraansa, mutta hän väistää heitä ja menee isänsä vanhojen ystävien luokse istumaan. Kansa on näet aito kreikkalaiseen tapaan kokoontunut aamupäivällä torille kuulemaan uutisia ja vaihtamaan ajatuksia. Se toveri, joka otti huostaansa Telemakhoksen Menelaokselta saamat lahjat ja jonka turviin tämä jätti Theoklymenoksen, saapuu myös torille viimeksi mainitun seurassa. Hän kehoittaa Telemakhosta lähettämään palvelijattaria noutamaan lahjat, mutta tämä pyytää häntä pitämään ne toistaiseksi luonaan. Vieraan hän kuitenkin nyt ottaa huostaansa ja vie hänet kotiinsa aterioimaan.

Penelopekin saapuu jälleen alas miessaliin asettuen oven suuhun kehräämään. Uudelleen hän kysyy Telemakhokselta, mitä tämä ehkä matkallaan on kuullut Odysseuksesta. Hän ei ymmärrä, miksi Telemakhoksen pitäisi se häneltä salata. Niinpä Telemakhoksen täytyy kertoa pääpiirteet matkastaan. Hän mainitsee myös sen, mitä Menelaos oli saanut kuulla merenhaltialta, nim. että Odysseus on vankina Kalypson saarella. Siitä, että hän on tavannut isänsä kotisaarella, hän tietenkään ei puhu sanaakaan. Theoklymenos esittää Telemakhoksen kertomuksen jatkoksi varman vakaumuksensa, että Odysseus jo on saarellaan miettimässä kostoa kosijoille. Sen hän päättelee näkemästään enteestä.

Heidän näin puhellessaan kosijat ovat pihamaalla urheilemassa. Mutta pian nämäkin kerääntyvät miessaliin aterialle.

Odysseus ja Eumaios tahollaan valmistautuvat lähtemään kaupunkiin. Eumaios virkkaa, että hän mielellään soisi vieraan jäävän majaansa, mutta hän ei rohkene asettua nuoren isäntänsä tahtoa vastaan. Odysseus sanoo sen hyvin ymmärtävänsä, ja sitä paitsi kaupunkiin hän itsekin aikoi. Eumaios antaa hänelle tueksi sauvan, ja niin saattaa paimen kaupunkiin oman isäntänsä, joka kulkee hänen vierellään ryysyisenä vanhana miehenä sauvaan nojaten.

Kun he saapuvat kaupungin ulkopuolella olevalle luonnonkauniille lähteelle, jossa on kaupunkilaisten vedenottopaikka, he tapaavat vuohipaimenen Melanthioksen, joka niin ikään on matkalla kaupunkiin. Tämä on kosijain puoluelaisena Eumaiokselle vihamielinen ja alkaa heti pilkata sikopaimenen seurassa kulkevaa kerjäläistä. Ilkeästi hän huomauttaa, että onpa kaksi samankaltaista löytänyt toisensa. Jos tuollainen kerjäläinen joutuisi hänen hoiviinsa ja hän panisi miehen työhön, niin kylläpä ulkomuotokin pian muuttuisi. Mutta kerjäläisen muka ei tee mieli tehdä työtä, vain kiertää ja anoa almuja. Jos hän aikoo Odysseuksen linnaan, niin totisesti kosijain heittämät jakkarat viuhuvat hänen päänsä vaiheilla. Samalla Melanthios halveksi-

vasti potkaisee Odysseusta lanteeseen. Odysseus ei hievahdakaan, vaan miettii, löisikö sauvallaan hänet kuoliaaksi vai heittäisikö hänet mäsäksi maahan. Hän malttaa kuitenkin mielensä. Eumaios rukoilee lähteen haltiattaria kostamaan tuollaisen röyhkeyden. Jospa Odysseus saapuisi kotiin rankaisemaan sellaisia kelvottomia palvelijoita! Mutta Melanthios vain ilkkuu ja toivottaa Telemakhokselle yhtä varmaa tuhoa kuin se, mikä jo on Odysseusta kohdannut.

Melanthios lähtee edeltä linnaan ja liittyy siellä kosijain joukkoon. Eumaios ja Odysseus kulkevat hitaammin. Kun he saapuvat linnan portille, kuuluu sisältä Femioksen laulu, jonka tämä on virittänyt kosijain iloksi. Salatakseen liikutustaan, joka hänet valtaa näin pitkän poissaolon jälkeen, Odysseus tarttuu Eumaiosta käteen ja kiittää ihastuneesti linnan uhkeutta. Sitten he sopivat siitä, että Eumaios menee ensin yksinään sisälle ja että Odysseus seuraa vähän myöhemmin jäljessä. Sisään hänenkin sentään täytyy uskaltautua. Sillä siihen pakottaa nälkä. Odysseus selittää leikkisin sanoin Eumaiokselle:

> Mahdoton vaimentaa näet vatsa on, ahnio häijy,
> turmahinen, jok' on ihmisien ikikiusa ja vaiva,
> laivatkin lujateljoiset joka saa sotatielle
> ryöstöön rantojen vierahien meren aution ääriin.

Heidän kulkiessaan pihamaalla makaa rikkakasalla Odysseuksen vanha koira Argos, joka hänen poissa ollessaan on jäänyt hoitoa vaille. Se tuntee Odysseuksen, liikuttaa häntäänsä ja korviansa, mutta ei enää jaksa nousta pystyyn. Ja nähtyään kahdenkymmenen vuoden jälkeen isäntänsä koira kuolee. Eumaios huomauttaa, etteivät palvelijat ole viitsineet pitää huolta vanhasta koirasta. Sillä jos isäntä ei ole läsnä, unohtavat orjat tehtävänsä. Sellainen on luonnon laki:

> Puolet kuntoa pois näet Zeus isä kaitsevasilmä
> miehelt' ottaa, jolla on kohtalonaan kova orjuus.

Eumaios käy sisälle miessaliin, jossa Telemakhos viittaa hänet luokseen. Hänelle tarjotaan paistia ja leipää. Pian tulee Odysseuskin kerjäläisenä saliin ja istuutuu ovensuuhun kynnykselle. Telemakhos lähettää Eumaioksen viemään hänelle palan lihaa ja leivän. Samalla Eumaios käskeköön kerjäläisen kiertää salissa pyytämässä kosijoilta almuja. Sen Odysseus tekeekin kurkottaen kättään jokaisen edessä. Kosijat katselevat häntä ihmeissään kysellen, mistä tällainen vieras yht'äkkiä on tullut heidän joukkoonsa. Melanthios kertoo heille, että kerjäläinen saapui Eumaioksen mukana. Kuultuaan sen Antinoos moittii Eumaiosta kysyen ivallisesti, eikö hänen mielestään vielä ole riittävästi

väkeä syömässä Odysseuksen ruokavaroja. Eumaios torjuu syytöksen huomauttamalla, ettei hän suinkaan ole tuottanut kerjäläistä varta vasten Ithakaan. Antinooksen puheista Eumaios ei sano piittaavansa, vaikka tämä on tunnetusti kosijoista häijyin sekä muita palvelijoita että erityisesti häntä kohtaan. Telemakhos huomauttaa Eumaiokselle, että Antinooksen herjauksiin on turha vastata, ja hän kehoittaa purevan ivallisesti Antinoosta vain arkailematta antamaan kerjäläiselle ruokaa. Eihän se ole hänen omaisuuttaan. Mutta Antinooksen luonne taitaakin, Telemakhos lisää, olla sellainen, että hän ottaa mahdollisimman paljon itse, suomatta mitään toisille. Antinoos raivostuu Telemakhokselle ja virkkoo, että jos muut antaisivat kerjäläiselle yhtä paljon kuin hän, niin tämä pysyisi talosta poissa kolme kuukautta. Samassa hän ottaa pöydän alta jakkaran, johon hän aterian aikana nojaa jalkojaan.

Odysseus astuu hänen eteensä ja pyytää almua kertoen tarinansa, joka on lyhyempi kuin hänen Eumaiokselle esittämänsä ja poikkeaa siitä sikäli, että hän nyt sanoo joutuneensa Egyptistä orjaksi Kyprokseen. Antinoos on kuitenkin siinä määrin vaivautunut kerjäläisen itsepintaisuudesta, että hän kehoittaa tätä pysymään loitolla hänen pöytänsä luota. Muuten saa kerjäläinen kokea pian uudet Egyptit ja Kyprokset. Odysseus väistyy taaksepäin ja sanoo, ettei Antinooksen luonne ole hänen kauniin muotonsa mukainen. Omastaan Antinoos varmaan ei antaisi suolan raettakaan, koska hän ei toisen pöydässä istuessaan suo pyytäjälle ruokapalaa. Tästä Antinoos suuttuu lopullisesti ja heittää Odysseusta jakkaralla olkapäähän. Taaskaan Odysseus ei iskusta hievahda, vaan käy tyynenä istumaan kynnykselle. Kostottarilta hän rukoilee heittäjälle tuhoa, minkä johdosta Antinoos kehoittaa häntä vaikenemaan, jollei hän tahdo tulla paiskatuksi suinpäin ulos ovesta. Muut kosijat toki paheksuvat sellaista uhkausta. Entäpä jos vieras on joku jumala:

Käy jumalatkin näät kuin kaukaa kulkijat oudot,
kiertävät kaupungeissa he muuttautuin joka muotoon,
tutkivat ihmisien teot törkeät, myös menon hurskaan.

Telemakhosta raivostuttaa hänen isänsä saama kohtelu. Mutta hänen täytyy pysyä vaiti ja ainoastaan mielessään hautoa kostoa. Penelopekin paheksuu ankarasti Antinooksen menettelyä, kun palvelijat siitä hänelle kertovat. Hän kutsuttaa luokseen Eumaioksen ja pyytää tätä noutamaan luokseen yliskammioon tuon vieraan kerjäläisen. Kenties tämä tietäisi jotakin Odysseuksesta. Eumaios sanookin vieraan hänelle kertoneen, että Odysseus oli thesproottien maassa. Penelope saa tästä sitä suuremman halun tavata vierasta. Hänen keskustellessaan Eumaioksen kanssa kaikuu talossa Telemakhoksen ankara aivastus. Pene-

lope nauraa ja sanoo, että aivastus tietää onnea. Kosijoita on kohtaava tuho. Eumaios tuokoon kerjäläisen kiireesti hänen luokseen.

Eumaios menee kerjäläisen luo tuoden talon emännän kutsun. Mutta kerjäläinen sanoo pelkäävänsä kosijoita, joiden väkivallalta ei edes Telemakhos rohjennut häntä suojella. Vaikka hänellä onkin paljon kerrottavaa Odysseuksesta, hän ei siis uskalla lähteä yliskammioon ennen iltaa. Kun Eumaios palaa tyhjin toimin Penelopen luo, tämä kysyy ihmetellen, ujosteleeko kerjäläinen. »Huonoa on kiertolaisen olla ujo», hän virkkoo. Eumaios selittää, että kerjäläinen pelkää kosijain väkivaltaa. Tämän perusteen Penelope myöntää oikeaksi. Sillä eipä ole toisia niin julkeita ihmisiä kuin kosijat. Iltapäivällä Eumaios palaa majalleen, mutta Telemakhos käskee hänen taas seuraavana aamuna saapua linnaan teurassikoja mukanaan. Linnassa jatkuu juhlinta laulun ja tanssin vaihdellessa.

18. runo.

Odysseuksen ja Iroksen nyrkkeily.

Tällöin saapuu paikalle ammattikerjäläinen Arnaios, jolle on annettu pilkkanimi Iros sen johdosta, että hän Iris-jumalattaren tavoin toimii satunnaisten viestien viejänä. Iros tahtoo karkottaa Odysseuksen pois omilta kalavesiltään ja uhkaa ryhtyä hänen kanssaan käsikähmään, jollei hän heti mene matkoihinsa. Odysseus katsoo häntä kulmiensa alta ja virkkoo, että kynnyksellä on kyllä tilaa kahdelle. Hän varoittaa Irosta ärsyttämästä häntä, sillä siinä tapauksessa hän on iskevä verille hänen rintansa ja huulensa eikä Iroksesta ole seuraavana päivänä enää tuleva miestä hänen rauhaansa häiritsemään. Iros, joka pitää kilpailijaansa voimattomana vanhuksena, uhkaa iskeä Odysseukselta hampaat suusta ja kehoittaa häntä vyöttäytymään otteluun.

Kerjäläisten sanakiista herättää salissa hilpeyttä. Antinoos ehdottaa, että nämä on yllytettävä nyrkkitaisteluun. Hän lupaa sille, joka voittaa, yhden juuri paistumassa olevista verimakkaroista sekä lisäksi sen edun, että ainoastaan hän saa oleskella salissa kosijain seurassa. Odysseus kuitenkin viekkaasti estelee sanoen olevansa vanha ja vaivojen murtama. Mutta hän suostuu taistelemaan ehdolla, ettei kukaan tule Iroksen avuksi. Kosijat lupaavat olla puuttumatta heidän otteluunsa, ja Telemakhos vahvistaa heidän lupauksensa isännänvaltaansa vedoten.

Kun Odysseus kiertää ryysynsä vyötäisilleen, paljastuvat hänen kauniit ja vahvat reitensä, hänen leveät hartiansa ja jäntevät

käsivartensa. Iros kauhistuu, mutta hänen ei enää anneta peräytyä. Antinoos vielä uhkaa lähettää hänet hirvittävän Ekhetos kuninkaan maahan, jos hän joutuu tappiolle. Siitä Iros pelästyy kahta kauheammin. Odysseukselle hänestä ei ole minkäänlaista vastusta. Iros saa iskun korvan juureen, ja verta valuu hänen suustaan. Parahtaen hän vaipuu maahan. Odysseus laahaa hänet jaloista pihalle, istuttaa hänet portin pieleen ja varoittaa häntä vasta pyrkimästä vieraiden ja kerjäläisten valtiaaksi.

Kosijat nauravat kuollakseen. He sanovat toivovansa voittajan hartaimman toiveen täyttyvän, mutta eivät aavista, että he täten toivottavat itselleen turmiota. Antinoos tuo Odysseukselle palkinnoksi rasvaisen verimakkaran, ja Amfinomos ottaa korista kaksi leipää, ojentaa ne Odysseukselle ja kaataa maljaan viiniä hänen juodakseen. Hän toivottaa vieraalle kerjäläiselle menestystä ja käyttää häntä puhutellessaan kunnioittavaa »isä» nimitystä. Odysseus tuntee liikutusta Amfinomoksen hänelle osoittamasta erityisestä hyväntahtoisuudesta ja tahtoo varoittaa Amfinomosta, jotta tämä ajoissa poistuisi kosijoiden joukosta. Hänen on pakko puhua ylimalkaisin sanoin ollakseen ilmaisematta itseään. Aluksi hän esittää käsityksensä ihmisen suhtautumisesta elämään. Ihminen mukautuu aina hetken vaatimusten mukaan ajattelematta sen pitemmälle:

Maill' ei kurjempaa kuin ihminen luotua toista,
piiriss' aavan maan mitä henkivi, liikkuvi missään.
Vaurion vast'edes ei hän koskaan koituvan usko,
konsa hän onnea saa jumaloilta ja norjat on polvet;
mutta kun auvokkaat ikivallat suo surun kolkon,
senkin kantavi, vaikk' ei tahtois, kestävin mielin.
Niinpä se ihmisien näet, maan asujoitten, on mieli,
kuin on päivä, min suo isä ihmisien, jumalainkin.

Tämän valmistelun jälkeen Odysseus toteaa, että kosijoiden käyttäytyminen on julkeaa. Linnan valtias on pian palaava, ja silloin on varmasti vuotava verta. Sen vuoksi Amfinomoksen olisi viisainta painua sitä ennen kotiinsa. Sanat tuovat Amfinomoksen mieleen turmion aavistuksen. Mutta hänellä ei ole voimaa erota toveriensa piiristä, ja tuho kohtaa lopulta hänetkin. Runoilija sanoo, että Athene esti häntä lähtemästä, koska jumalatar tahtoi tuhota kaikki kosijat poikkeuksetta.

Penelope saa tällä hetkellä halun näyttäytyä kosijoille miessalissa. Runossa sanotaan, että Athene toi tämän ajatuksen hänen mieleensä. Penelope ilmoittaa aikomuksensa vanhalle palvelijattarelleen perustellen sitä sillä, että hän samalla voisi varoittaa poikaansa olemasta liikaa kosijain seurassa. Palvelijatar hyväksyy ajatuksen, mutta kehoittaa valtiatarta ensin menemään kylpyyn, jotta itkun jäljet kasvoista poistuisivat. Mutta Penelope ei halua muuttaa tavallista asuaan. Ihanuus on häneltä

38. Ateenalainen 8. vuosisadan amfora.
Tyyliteltyjä henkilökuvia alkaa ilmaantua.

39. Akhilleus surmaa Hektorin.
Vierellä riemuitseva Pallas Athene. Punakuvioinen hellenistisen ajan maljakkomaalaus.

40. Ateenalainen 8. vuosisadan jalusta, poltettua savea. Koristettu avuttomasti maalatuin henkilö- ja eläinkuvin. Sotilailla joko pyöreät tai 8-muotoiset kilvet.

kuitenkin mennyt, samalla kun hänen miehensä lähti retkelleen. Hän kehoittaa uskottua palvelijatarta vain menemään noutamaan kamarineitoja hänen saattajikseen. Sillä välin Athene vaivuttaa Penelopen keveään uneen ja antaa samalla hänelle kuolematonta suloa, jotta hän hurmaisi kosijat. Hänen kasvonsa saavat kauneutta, hänen ryhtinsä uljuutta ja hänen hipiänsä heleää hohdetta. Kun molemmat saattajaneidot tulevat kammioon, Penelope havahtuu hereille ja pyyhkäisee käsillä poskiaan. Hän toteaa nukahtaneensa ja virkkoo:

Kuoleman yht' ihananpa jos Artemis impi nyt antais
äkkiä mulle ja pakko mun vaisuin ei valituksin
riutua ois ikävääni, kun poissa on puoliso kallis,
kunnokas, uljas tuo, uros oivin akhaijien kaikkein.

Sitten hän astuu alas huoneestaan miessalin ovelle. Kosijoihin hänen olemuksensa tekee voimakkaan vaikutuksen. Heidän jäsenensä värisevät ja kiihkeä omistamisen halu valtaa heidän mielensä. Odysseuksen mielialoista sitä vastoin runo ei kerro mitään, vaikka hän nyt ensimmäisen kerran näkee vaimonsa kahdenkymmenen vuoden jälkeen. Penelope kääntyy Telemakhoksen puoleen moittien häntä siitä, että hän on sallinut vierasta loukattavan talossaan. Telemakhos ei myönnä moitetta aiheelliseksi. Sitä paitsi vieras antoi Irokselle aika läksytyksen, hän kertoo. Kosijoista Eurymakhos alkaa ylistää Penelopen kauneutta sanoen, että jos hänet nyt näkisivät mannermaan kreikkalaiset, niin huomenna olisi talossa aterioimassa useampia kosijoita. Siitä Penelope saa aiheen kohdistaa sanansa kosijoille. Hän kertoo Odysseuksen lähtiessään sanoneen, että on epävarmaa, palaako hän koskaan kotiin. Silloin kun aikaa on kulunut niin pitkälle, että Telemakhoksen poskiin kasvaa partaa, tuli hänen ottaa mieleisensä uusi mies. Se aika on nyt tullut, sanoo Penelope, niin katkeraa kuin se hänelle onkin. Mutta jalosukuista naista on tapana kosia siten, että hänelle tuodaan runsaita lahjoja, eikä siten, että syödään ilmaiseksi toisen tavaroita. Odysseus puolestaan käsittää nämä Penelopen sanat omalla tavallaan:

riemahtui jalo jaksaja, oiva Odysseus,
heiltä kun houkuttaa hän lahjoja tiesi ja mielet
hurmasi mairein suin, sydämessään vaikk' oli muuta.

Innostuksissaan kosijat lähettävätkin heti noutamaan arvokkaita lahjoja. Penelope saa ihanan kirjaillun vaipan, jossa on kaksitoista kultaista solkea, kaulakäädyt, jotka on taidokkaasti tehty kullasta ja meripihkasta, pyöreäksi hiotuin jalokivin koristetut korvarenkaat sekä runsaasti muita lahjoja. Hänen poistuttuaan kammioonsa kosijat jatkavat kemuja lauluin ja tanssein iltaan saakka.

Pimeän tultua asetetaan saliin valaisimia, eräänlaisia jalkojen varassa seisovia tuliastioita, jotka vaativat yhtämittaista hoitoa. Odysseus kehoittaa palvelijattaria, jotka puuhaavat valaisimia hoidellen, lähtemään varsinaisiin askareihinsa. Hän pitää kyllä valaistuksen kunnossa. Eräs palvelijattarista, kaunis Melantho, joka on vuohipaimenen Melanthioksen sisar, herjaa sen johdosta Odysseusta. Melantho on saanut Penelopelta yhtä hyvän kohtelun kuin oma lapsi, mutta hän on kiittämätön ja hänellä on suhde Eurymakhokseen. Hän ihmettelee nyt Odysseuksen julkeutta, kun tämä ei ole lähtenyt makaamaan jonnekin pajan nurkkaan tai yhteiseen yövajaan, vaan yhä vielä viipyy täällä ylimysten joukossa. Vastatessaan Odysseus ei myöskään säästä sanoja ja uhkaa kannella Telemakhokselle. Palvelijattaret pelästyvät ja jättävät Odysseuksen hoitamaan valaisimia.

Kosijat eivät vieläkään lakkaa pilkkaamasta Odysseusta. Eurymakhos katselee kerjäläisen kaljua päälakea ja sanoo tovereilleen, että valohan lähteekin siitä eikä valaisimista. Sitten hän ilkkuen kysyy, lähtisikö Odysseus hänen luokseen töihin. Sitä hän ei sano uskovansa, sillä kerjäläinen tahtoo vain anellen täyttää pohjattoman vatsansa. Odysseus antaa sanan sanasta ja vakuuttaa lopuksi, että jos linnan valtias saapuisi kotiin, Eurymakhos syöksyisi suin päin pakoon. Silloin tämä heittää häntä jakkaralla, mutta Odysseus väistää ja jakkara osuu juomanlaskijaan, jolta hänen kaatuessaan vielä putoaa kannu kädestä. Syntyy aikamoinen meteli, joka päättyy siihen, että Telemakhos kehoittaa kosijoita lähtemään kotiin. Nämä purevat hämmästyneinä huultaan, mutta noudattavat kuitenkin kehoitusta.

19. runo.

Odysseuksen ja Penelopen keskustelu. Jalkakylpy.

Odysseus jää miessaliin ja kehoittaa nyt Telemakhosta korjaamaan pois aseet sen seinämiltä. Hän tekee sen samoin sanoin, joita hän käytti 16. runossa. Telemakhos ryhtyy työhön ja käskee uskollisen Eurykleian pitää palvelijattaria loitolla sen aikaa, kun hän vie isänsä aseet varuskammioon. Miessalissa on savu ne jo vallan himmentänyt. Eurykleia ilmaisee tyytyväisyytensä siitä, että Telemakhos jo alkaa viisastua ja huolehtia tavarastaan. Hän kysyy, kuka sitten kantaa soihtua hänen edellään valaisten tietä. Telemakhos vastaa, että sen saa vieras tehdä leipänsä edestä. Eurykleia rientää sulkemaan naissalin ovet. Kun Telemakhos ja Odysseus käyvät kantamaan kilpiä, kypäriä

ja keihäitä, valaisee Athene huoneet kultaisella soihdulla. Telemakhos lausuu ihmetyksensä valon loisteesta, mutta Odysseus kehoittaa häntä vaikenemaan. Jumalilla on sellainen tapa eikä heidän keinojaan saa käydä utelemaan. Sitten hän kehoittaa Telemakhosta menemään levolle. Itse hän aikoo vielä valvoa pannakseen koetukselle palvelijattaret ja Penelopen.

Penelope tuleekin kammiostaan miessaliin ja asettuu istumaan lieden ääreen. Palvelijattaret korjaavat pois juhla-aterian jäljet. Melantho ei taaskaan voi olla sättimättä Odysseusta, vaan tiuskaisee vihaisesti nähdessään hänen yhä viipyvän talossa kiusana. Hän käskee kerjäläisen nopeasti korjata luunsa. Odysseus vastaa tällä kertaa sävyisämmin siitä syystä, että Penelope on kuulemassa hänen sanojaan. Hän vain ihmettelee palvelijattaren hävyttömyyttä. Penelope kuuleekin heidän sananvaihtonsa ja nuhtelee kiivaasti Melanthoa, joka yrittää karkottaa vieraan, vaikka on Penelopelta itseltään kuullut, että hän haluaa kerjäläiseltä tiedustella miehensä kohtaloa. Sitten Penelope käskee tuomaan vieraalle istuimen viereensä.

Ensin Penelope kysyy vieraalta, kuka hän on ja mistä hän tulee. Tämä pyytää, ettei hänen tarvitsisi kertoa suvustaan ja syntymämaastaan, koska niiden muisteleminen on hänelle liian raskasta. Liikutus kävisi hänelle ylivoimaiseksi, ja voitaisiin luulla hänen juoneen liikaa viiniä, jos hän alkaisi itkeä. Hän ei tosin tahtoisi olla noudattamatta Penelopen mieltä, sillä niin suuresti hän ihailee tätä. Penelope vastaa siihen, että hänen kauneutensa on mennyttä. Hän kertoo, miten hän on koettanut lykätä vastauksen antamista kosijoille. Mutta lopulta on tullut hetki, jona asiaa ei enää voi siirtää. Hänen on päätettävä, kenet hän ottaa miehekseen, sillä Telemakhoskaan ei enää jaksa sietää sitä, että kosijat tyhjentävät talon varat. Sitten hän uudelleen kysyy vieraan syntyperää lisäten leikillisesti, ettei tämä toki liene syntynyt sadun tammesta tai kalliosta.

Odysseus kertoo jälleen samantapaisen sepitetyn tarinan kuin ennenkin. Hän on muka syntyään Kreetasta, Idomeneuksen veli. Siellä hän näki Odysseuksenkin tämän ollessa matkalla Troian sotaan. Kaksitoista päivää Odysseus oli hänen vieraanaan Kreetassa. Kuullessaan vieraan puhuvan Odysseuksesta Penelope alkaa itkeä:

Kyynelihin suli valtiatar, vedet poskia kastoi.
Kuin lumet ylhäin tunturien, tylyn läntisen tuomat,
kohta jo jälleen pois sulatelluks saa suvituuli,
vaan sulaessapa lunten on tulvillaan purot, virrat:
niin suli kyynelihin myös kasvot hält' ihanaiset,
miestään tuota kun itki, jok' istui eessä. Odysseus
katsoi puolisoaan surevaa, sydän surkua täynnä,
vaan värähyttänyt silmiä ei; kuin sarvea, rautaa
luonten ol' alla ne vain; varovaisuus kyynelet esti.

Tyynnyttyään Penelope kysyy vierasta koetellakseen, minkälainen puku Odysseuksella oli yllään ja millainen seurue hänellä oli. Vieras ei sano sitä tarkoin muistavansa, mutta mainitsee kuitenkin Odysseuksella olleen purppuravaipan, jonka soljen hän kuvaa yksityiskohtaisesti:

sen kultaa solki ja neulain
tuppilokiinnikkeet; oli taiturityö levy soljen:
koirain näit käpälissä sa nuoren, kirjavan kauriin
purtuna potkivan siinä; se kaikist' ihme ol' aivan,
koira se kultainen, joka raateli kurkkua kauriin,
kauris myös, joka pois koki pyrkiä sätkivin säärin.

Vieras mainitsee myös Odysseuksen airuen Eurybateen, joka oli hänen läheisin toverinsa. Penelope huomaa kaikesta, että vieras todella on nähnyt Odysseuksen, ja hän kertoo itse kiinnittäneensä soljen miehensä vaippaan. Sitä muistellessaan hän itkee yhä katkerammin. Vieras yrittää häntä lohduttaa kertomalla tiedot, jotka hän thesproottien maassa on saanut Odysseuksesta. Vannoen vieras vakuuttaa Penelopelle, että Odysseus on uuden kuun syntyessä oleva jälleen kotonaan.

Penelope ei kuitenkaan jaksa uskoa tällaiseen mahdollisuuteen. Hän sanoo aavistavansa, ettei Odysseus koskaan palaa. Mutta vieras on kertomuksensa johdosta tullut hänelle läheiseksi. Sen vuoksi hän määrää palvelijattaret pesemään vieraan jalat ja laittamaan häntä varten kuntoon mukavan vuoteen. Eikä kenenkään enää sallita häntä loukata. Vieras huomauttaa tähän, että peitteet ja muut vuodevaatteet ovat kauan olleet hänelle outoja. Niitä hän ei nytkään tarvitse. Myöskään jalkakylpy ei häntä miellytä. Ainakaan hän ei anna kenenkään muun palvelijattaren koskea jalkoihinsa, kuin jonkun vanhan, uskollisen vaimon, joka on paljon kärsinyt niinkuin hänkin.

Noudattaen vieraan toivomusta Penelope määrää Eurykleian pesemään hänen jalkansa huomauttaen samalla, että tuon näköinen kai lienee Odysseuskin, jos hän vielä on elossa. Ajatellessaan Odysseuksen kohtaloa uskollinen Eurykleia purskahtaa itkuun, mutta ryhtyy täyttämään emäntänsä käskyä. Heti hän huomauttaa, vierasta katsoessaan, ettei hän koskaan ole nähnyt toista henkilöä, jonka kasvot, ääni ja jalat siinä määrin olisivat olleet Odysseuksen kaltaiset. Vieras myöntää kaikkien, jotka ovat tunteneet heidät molemmat, niin sanoneen. Kun Eurykleia sitten pesumaljoineen asettuu Odysseuksen viereen, tämä heti aavistaa, että hänen vanha hoitajattarensa on tunteva hänet arvesta, joka hänellä on reidessään. Villikarju näet oli viiltänyt hänen polvensa yläpuolelle ison haavan, kun hän nuorena oli ollut villisian ajossa Parnassos vuoren rinteillä. Eurykleia huomaakin heti arven. Vaikutus, jonka tämä havainto tekee vanhaan hoita-

jattareen, kuvataan vasta sen jälkeen, kun ensin on pitkälti kerrottu aikoinaan tapahtuneen metsästysretken vaiheet. Käsi, jolla Eurykleia kannattaa Odysseuksen jalkaa, herpoaa ja jalka polskahtaa vaskiseen vesimaljaan, joka rämisten kaatuu. Vesi valuu lattialle. Riemu ja tuska valtaavat uskollisen hoitajattaren mielen, hänen silmänsä täyttyvät kyynelillä ja kurkottaen kätensä kohti Odysseuksen poskea hän sanoo:

Voi olet, armas lapsi, Odysseus! Enkä mä ennen
tuntenut valtiahakseni, kuin käsin yit'yli koskin!

Samalla hän katsoo Penelopeen ilmoittaakseen tälle ilosanoman. Odysseuksen täytyy kovakouraisesti vaientaa hänet. Kun Odysseus on Eurykleialle selittänyt, miksi hänen henkilöllisyyttään ei vielä saa ilmaista, lupaa vanha hoitajatar olla luja kuin kova kivi tai rauta. Sitten hän noutaa uutta pesuvettä ja pesee valtiaansa jalat. Penelope ei ole huomannut koko kohtausta. Runossa sanotaan Athenen kääntäneen pois hänen mielensä.

Ennen makuulle menoa Penelope vielä kertoo vieraalle huoliaan. Hän sanoo, että suru riistää häneltä yöunenkin. Niinkuin satakielen laulu kaikuu valittavana läpi yön, niin ovat hänenkin mielensä aatokset. Aina hän vain miettii sitä, onko hänen vielä odotettava vai mentävä uudelle miehelle. Hän pyytää vieraalta selitystä uneen, jonka hän on nähnyt: Kotka tappoi unessa kaikki hänen kotihanhensa. Sen jälkeen se itse katon reunalta ihmisen äänellä selitti, että se on Odysseus ja hanhet kosijoita. Vieras sanoo tämän kuultuaan, että unta on mahdoton tulkita toisin, kuin Odysseus itse sen jo on unessa selittänyt: Kosijoita odottaa kuolema.

Penelope on kuitenkin yhä epäuskoinen. Kaikkiin uniin ei ole uskomista, hän sanoo:

Kaksi on porttia, joist' unet häälyvät kaikk' ulos astuu:
sarvea toinen on portti, mut norsunluutapa toinen.
Norsunluu-ovisesta mi portist' astuvi luokse,
vain lume lieto se on, valeviestein vietteleväinen;
sarvenvälkkyisestäpä taas veräjästä mi saapuu,
tietää totta, ken ihminen vain unen nähnevi moisen.

Uudelleen hän sitten korostaa, että on tullut se hetki, jona hänen on valittava kosijoista itselleen puoliso. Seuraavana aamuna hän aikoo asettaa kosijoilleen kilpatehtävän. Odysseuksella oli tapana iskeä varresta maahan peräkkäin kaksitoista kirvestä ja ampua kaukaa jousella kaikkien niissä olevien renkaiden läpi. Nuo kirveet ja Odysseuksen jousen Penelope nyt sanoo ottavansa esille. Hän on menevä sille, joka keveimmin virittää jousen ja ampuu läpi kirveenrenkaiden. Vieras kehoittaa häntä panemaan toimeen tällaisen kilpailun. Hän vakuuttaa,

että Odysseus on ehtivä ennemmin kotiin, kuin kosijat kykenevät jännittämään jousen ja ampumaan nuolen. Tämän jälkeen Penelope lähtee yliskammioonsa, ja Odysseus menee makuulle pylväikköön.

20. runo.

Kosijain surmaa edeltäneet tapahtumat.

Odysseus valvoo yösijallaan miettien kosijoiden surmaa. Hänen ohitseen kulkee nauraen ja hilpeää menoa pitäen talon palvelijattaria, jotka menevät makaamaan kosijain kanssa näiden asuntoihin. Odysseus on tämän nähdessään kuohuksissaan. Mutta hän malttaa mielensä. Unta hän ei kuitenkaan saa silmiinsä, vaan kääntelehtii vuoteellaan. Athene jumalatar ilmestyy hänen pääpuoleensa ja kehoittaa häntä nukkumaan. Onhan hän nyt kotonaan, missä on hänen oma puolisonsa ja poikansa. Odysseus vastaa miettivänsä, kuinka hän yksin on suoriutuva kosijoista. Ja jos hän saakin nämä surmatuiksi, niin miten käy hänen sen jälkeen, kun sukulaisten verikosto häntä uhkaa? Athene kehoittaa häntä tyyntymään. Jumalatar vakuuttaa, että hän on auttava Odysseusta kaikissa vaaroissa, millaisia ne lienevätkin. Samalla hän vihmoo unta sankarin silmiin.

Penelope tahollaan taas herää lyhyestä unestaan. Hän on nähnyt unessa miehensä ilmi elävänä, ja tuntee todellisuuteen herättyään itsensä onnettomimmaksi ihmisistä. Hän toivoo, että Artemis jumalatar, joka tuottaa ihmisille äkkikuoleman, ampuisi häntäkin nuolellaan. Silloin hän saisi ainakin manalassa nähdä Odysseuksen joutumatta koskaan huonommalle miehelle.

Jo on aamu valkenemassa. Odysseus herää ja kuulee itkua. Hän kuvittelee, että Penelope on tuntenut hänet ja että tämä seisoo hänen pääpuolessaan. Huomattuaan, että itku on kuulunut kauempaa, hän rukoilee Zeukselta onnellista ennettä. Hän pyytää, että joku talossa valveilla olevista sanoisi jotakin enteellistä ja että myös talon ulkopuolelta ilmenisi Zeuksen merkki. Zeus kuulee hänen rukouksensa, ja heti kuuluu jyrinä lumihuippuiselta Olympokselta. Kohta sen jälkeen Odysseus kuulee vanhan jauhajanaisen, jonka voimat eivät ole riittäneet hänelle määrätyn päiväosuuden jauhamiseen, vaan joka yhä valvoo työskennellen käsikiviensä ääressä, huokaillen toivottavan Odysseusta palaavaksi kotiin, jottei hänen enää tarvitsisi tutisevin polvin jauhaa ohria kosijoille.

Telemakhoskin nousee vuoteeltaan, pukeutuu ja menee Eurykleialta kysymään, onko vieras saanut hyvän kohtelun. Eurykleia vakuuttaa hänen saaneen. Telemakhos lähtee mieskokouk-

seen torille, ja sillä aikaa emännöitsijä panee palvelijattaret siistimään miessalin juhlakuntoon. On näet Apollon juhlapäivä. Pian saapuvat pihalle kosijain palvelijat ja ryhtyvät pilkkomaan puita. Sinne tulee myös Eumaios tuoden kolme syöttökarjua. Odysseus on niin ikään pihalla kerjäläisen asussa, ja Eumaios puhuttelee häntä ystävällisesti. Mutta kun vuohipaimen Melanthios on kytkenyt mukanaan tuomansa vuohet pylväisiin, hän heti rientää herjaamaan Odysseusta ja lupaa käydä häneen käsiksi, jollei hän pian lähde muualle kerjäämään. Odysseus ei vastaa vuohipaimenelle mitään, pudistaa vain pahaenteisesti päätään.

Sitä vastoin kolmas paimen, Filoitios, joka hänkin on tuomassa teuraskarjaa, puhuttelee Odysseusta kunnioittavasti. Hän huudahtaa, että Zeus on julmin jumalista, kun hän syöksee itse luomansa olennot surkeuteen ja vaivaan. Vieraan nähdessään hän on tullut ajatelleeksi Odysseusta. Ainoastaan toivo, että Odysseus vielä kerran palaa, on pidättänyt häntä Ithakassa. Jollei hänellä tätä toivoa olisi, hän olisi karjoineen lähtenyt vieraille maille mieluummin kuin kuljettanut teuraita kosijoiden syötäväksi. Eloisana ja virkeänä Filoitios on Eumaioksen oivallinen rinnakkaishahmo. Horjumaton uskollisuus on molemmille yhteinen ominaisuus.

Samaan aikaan kosijat taas suunnittelevat Telemakhoksen surmaamista. Mutta kun he näkevät kotkan lentävän kyyhkynen kynsissään, he pitävät tätä ennettä epäsuotuisana suunnitelmalleen ja lähtevät sisälle linnan miessaliin aterialle. Sinne tulevat myös Odysseus ja Telemakhos. Ollakseen herättämättä kosijain epäluuloja Telemakhos sijoittaa Odysseuksen istumaan lähelle ovea huonolle rahille pienen pöydän ääreen. Isännän elein hän kuitenkin kehoittaa kosijoita käyttäytymään säädyllisesti. Tällainen puhe ei näitä miellytä, mutta heidän on nieltävä kiukkunsa, koska ennemerkit eivät sallineet heidän surmata Telemakhosta.

Ruokaa tarjoiltaessa Odysseus saa osansa. Eräs kosijoista huomauttaa sen johdosta ivallisesti, ettei olisikaan kohtuullista, jos Telemakhoksen vieras saisi vähemmän kuin muut. Mutta hänkin sanoo antavansa vieraalle lahjan, jonka tämä sitten saa antaa kunnialahjaksi joko kylvettäjättärelle tai jollekulle muulle talon palvelijattarelle. Samassa hän ottaa korista lehmän jalan ja heittää sen Odysseusta kohti. Tämä väistää kuitenkin ajoissa. Telemakhos nuhtelee heittäjää ja vakuuttaa, että jos heitto olisi osunut, hän olisi keihäällään lävistänyt heittäjän rinnan. Jos kosijat suunnittelevat hänen murhaamistaan, ei hänellä ole mitään sitä vastaan, sillä kuolemakin on parempi kuin tällaisen menon katseleminen. Eräs kosijoista sanoo tähän, että Telemakhos on oikeassa. Vieraan on annettava olla rauhassa. Mutta

koska jo on ilmeistä, ettei Odysseus koskaan palaa, olisi Telemakhoksen neuvottava äitiään valitsemaan puolisokseen arvokkain kosija. Telemakhos vastaa, ettei hän koskaan ole estellyt äitinsä naimisiin menemistä. Mutta hän ei myöskään voi pakottaa äitiään ottamaan miestä.

Kosijat saavat nyt kouristuksen omaisen naurunpuuskan. Sitä ei runossa mitenkään perustella, vaan sanotaan Athene jumalattaren sen aiheuttavan. Heidän leukansa tärisevät ja silmänsä vettyvät naurusta. Kaameata tunnelmaa on omiaan lisäämään läsnä olevan tietäjän Theoklymenoksen ennustus. Hän on näkevinään manalan varjojen jo lankeavan heidän päälleen. Kuuluu tuskan voihke, seinät ja kattopalkit ovat veren tahraamat ja eteishalli on täynnä haamuja. Mutta kosijat eivät välitä ennustajasta, he nauravat vain hänelle makeasti. Eurymakhos sanoo, että mies, joka näkee yön keskellä päivää, on kiireesti saatettava torille. Theoklymenos virkkoo siihen, ettei hän tarvitse saattajia, mutta että hän lähtee omin neuvoin pois. Sillä hän näkee tuhon koituvan kosijoille. Eikä sitä ole välttävä kukaan.

Hänen poistuttuaan kosijat laskevat leikkiä Telemakhoksen vieraista. Toinen on maankiertäjä, toinen taas rupeaa ennustelemaan. Paras olisi panna molemmat laivaan ja myydä heidät orjiksi Sisiliaan. Telemakhos ei kiinnitä huomiota kosijain puheisiin, vaan odottaa jännittyneenä hetkeä, jona hänen isänsä kävisi käsiksi noihin julkeihin mässääjiin. Penelope on yliskammiosta siirtänyt istuimensa miessalin oven lähelle kuullakseen, mitä miehet siellä puhuvat. Nauru kaikuu kosijoiden aterioidessa, mutta heitä odottaa kolkko kohtalo.

21. runo.

Jousikilpailu.

Ratkaisevat hetket ovat käsillä. Mutta runoilija ei anna koston tapahtua äkkiä ja valmistamatta, vaan sitä kohti kuljetaan asteittain. Varsinaista jännitystä kuulijoissa tahi lukijoissa ei voi syntyä. Sillä niin monta kertaa ja niin monin tavoin on ennakolta korostettu, että kosijat saavat rangaistuksensa. Sittenkin runoilija osaa mestarillisesti käyttää kaikkia eepillisen tekniikan keinoja herättääkseen odotusta. Jousikilpailu on Odysseian huippukohta.

Penelope päättää hakea esille Odysseuksen jousen asettaakseen kosijoille sen kilpatehtävän, josta hän edellisenä iltana puhui. Athene kehoittaa häntä siihen, sanoo runoilija. Homeroksen runoissa näet jumalat ovat aina vaikuttamassa, kun jotakin rat-

kaisevaa tapahtuu. Penelope ottaa palvelijattaria mukaansa ja lähtee linnan perimmäiseen varastohuoneeseen, jossa säilytetään Odysseuksen aarteita. Siellä on myös hänen jousensa nuolineen. Sen Odysseus sai aikoinaan Messeniassa eräältä ystävältään. Hän säilytti sitä muistona eikä ottanut sitä mukaansa sotaan.

Näppärästi Penelope avaa lukon, jonka salpojen auetessa ovet kumahtavat niinkuin mylvivä sonni niityllä. Otettuaan jousen alas seinältä hän istuutuu suruissaan itkemään. Kohta hän kuitenkin lähtee jousi mukanaan miessaliin. Palvelijattaret kantavat arkkua, jossa ovat kilpailuun tarvittavat kirveet. Miessalin ovella seisten Penelope ilmoittaa kosijoille, että hän on seuraava sitä heistä, joka kykenee keveimmin jännittämään jousen ja ampumaan nuolen kaikkien kahdentoista kirveen renkaiden läpi. Hän luovuttaa jousen Eumaiokselle. Itkien Eumaios ottaa sen vastaan, ja myös toinen paimen, Filoitios, itkee nähdessään valtiaansa jousen. Mutta Antinoos sättii paimenia tyhmiksi maamoukiksi, joilla ei ole hiukkaakaan ymmärrystä. Itkullaan he vain saattavat valtiattarensa surun valtaan. Antinoos ilmeisesti pelkää, että Penelope vielä voisi peruuttaa päätöksensä. Hän kehoittaa Eumaiosta kiireesti tuomaan jousen kosijoille. Mutta itsekseen hän uumoilee, ettei jousen jännittäminen mahda olla niinkään helppoa. Hän ei usko kenenkään muun siihen kykenevän. Itse hän sitä vastoin toivoo voivansa tehtävän suorittaa.

Telemakhos ei voi salata iloaan sen johdosta, että kosijoita jo näyttää uhkaavan tuho. Peittääkseen riemuaan hän sanoo varmaan olevansa mieletön, kun häntä vain naurattaa, vaikka hänen äitinsä on lähtemässä kotoa vieraan viemänä. Sitten hän kehoittaa kosijoita kilpailemaan. Onhan voittaja saava palkakseen naisen, jonka veroista ei ole koko Kreikassa. Hän sanoo itselläänkin olevan halun koettaa voimiaan.

Sen sanottuaan Telemakhos riisuu vaippansa ja miekkansa. Hän uurtaa viivasuoran uran miessalin permantoon, jona on kovaksi poljettu maa. Sitten hän iskee kirveet varsistaan riviin. Kirveiden hamarassa on sillä kohdalla, missä varsi pistää esiin silmästä, erityinen kiinnikerengas, jonka läpi nuolen siis on mentävä. Asetettuaan kirveet paikoilleen Telemakhos koettaa jännittää jousta. Hän yrittää kolme kertaa, mutta joka kerran voimat pettävät. Neljännellä hän ehkä onnistuisi, mutta Odysseus antaa hänelle merkin ja hän luopuu yrityksestä. Telemakhos tunnustaa voimattomuutensa ja kehoittaa kosijoita ryhtymään toimeen.

Antinoos, joka tahtoo jäädä viimeiseksi, esittää, että he kilpailisivat siinä järjestyksessä, kuin he istuvat pöytiensä ääressä. Tämä hyväksytään, ja ensimmäisenä on vuorossa uhrien katsoja Leiodes. Hänestä sanotaan, että hän on kosijoista ainoa, joka

paheksuu heidän elämöimistään. Hän koettaa, mutta ei kykene jännittämään jousta. Epäonnistuminen tuo hänen mieleensä pahoja aavistuksia. Hän aavistelee, että siinä on onnettomuuden jousi, joka vielä on vievä monelta hengen. Uhrien katsojalle ominaiseen tapaan hän esittää ajatuksensa varsin hämärästi. Antinoos sättii häntä moisista aavistuksista. Eihän toki tarvitse pelätä onnettomuutta, jos Leiodes on niin huono mies, ettei kykene saamaan jousta vireeseen. Hän keksii keinon, jolla jousi saadaan taipuisammaksi. Sitä kuumennetaan tulella ja siihen hierotaan talia, jotta kaari ja jänne pehmenisivät. Kosijat paahtavat ja voitelevat ja koettavat, mutta he eivät sittenkään kykene jousta jännittämään. Enää ovat Antinoos ja Eurymakhos ainoat, jotka eivät vielä ole tehneet yritystä.

Sillä aikaa paimenet Eumaios ja Filoitios poistuvat hetkeksi ulos. Odysseus rientää heidän jälkeensä. Kun he kolmisin ovat loitonneet kylliksi kauas linnasta, Odysseus kysyy, mitä paimenet tekisivät, jos Odysseus äkkiä palaisi kotiin. Filoitios, jolla on vilkkaampi luonne, kiirehtii heti vastaamaan, että hän silloin näyttäisi käsivarsiensa voiman. Eumaios ajatuksenjuoksultaan hitaampana ei vastaa kysymykseen, vaan ainoastaan rukoilee jumalia tuomaan Odysseuksen takaisin. Odysseus tuntee kuitenkin hänen mielenlaatunsa muutenkin. Niinpä hän ilmaisee paimenille, kuka hän on. Hän tietää, että he ovat olleet palvelijoista ainoat, jotka vilpittömästi ovat kaivanneet häntä kotiin. Jotta he eivät epäilisi, hän näyttää tuntomerkkinsä, reidessään olevan arven. Paimenet tuntevat hänet Odysseukseksi, ja heidän riemunsa on rajaton. He itkevät ilosta, mutta Odysseus antaa heille heti tärkeät tehtävät: Eumaioksen on kosijain vastustuksesta huolimatta ojennettava hänelle jousi ja nuolikotelo hänen niitä pyytäessään. Sen jälkeen tämän on pidettävä huoli siitä, että naissalin ovet suljetaan ja ettei sieltä kukaan tule miessalin puolelle. Filoitioksen hän taas käskee sulkea tarkasti pihaportin, niin ettei sen kautta kukaan pääse sisälle tai ulos.

Erikseen he palaavat miessaliin, ensin Odysseus, sitten paimenet. Eurymakhos on parhaillaan yrittämässä jousen jännittämistä, mutta ei kykene sitä virittämään. Hän päivittelee, että kosijoille koituu lähtemätön häpeä, jollei kukaan heistä jaksa jännittää Odysseuksen jousta. Antinoos on nyttemmin ainoa, joka ei ole koettanut voimiaan. Hän vetäytyy siltä päivältä koko yrityksestä virkkoen huolettomasti, että kukapa Apollon juhlapäivänä ryhtyisi virittämään jousia. Jatkettakoon kilpailua seuraavana päivänä. Silloin voivat kaikki yrittää uudelleen.

Odysseus käyttää täten syntynyttä taukoa hyväkseen. Hän pyytää sävyisästi kosijoita suostumaan siihen, että hänkin saisi koettaa, vieläkö hänen käsivarsissaan on entinen voima. Mutta tällainen kerjäläisen taholta tuleva pyyntö saa kosijat vimmoi-

hinsa. Antinoos huutaa, ettei kulkurilla ole hitustakaan järkeä päässään. Hänelle ei riitä, että hän saa istua samassa salissa kuin ylimykset, vaan hänen tekee vielä mieli kilpasille heidän kanssaan. Ilmeisesti viini on pannut kerjäläisen pään pyörälle. Antinoos uhkaa toimittaa pyytäjän Ekhetoksen valtakuntaan, jolla hän pelotti Irostakin. Penelope puolestaan moittii Antinoosta sopimattomasta käytöksestä Telemakhoksen vierasta kohtaan ja kysyy pilkallisesti, pelkääkö Antinoos vieraan saavan hänet vaimokseen, jos tällä on voimia jousen virittämiseen. Eurymakhos vastaa tähän, että sitä he toki eivät pelkää, mutta he eivät tahdo joutua kaikkien naurettaviksi, jos kerjäläinen voisi tehdä sen, mihin he eivät kykene. Siihen Penelope virkkoo ivallisesti, että kosijoilla jo on elämöimisestään riittävän huono maine. Ei heidän häpeänsä enää moisesta lisäänny. Vieraalle hän lupaa vaatteet ja aseistuksen sekä saattueen, jos tämä saa jousen viritetyksi ja voittaa kilpailun.

Telemakhos huomaa ajan tulleen, jolloin hänen on saatava äitinsä poistumaan miessalista. Hän vetoaa sen vuoksi isännän valtaansa, jonka perusteella hänellä on oikeus määrätä, kenelle jousi annetaan, kenelle ei. Äiti lähteköön huoneeseensa naisten askareihin. Penelope hämmästyy hänen päättäväistä äänensävyään ja poistuu. Kun hän saapuu yliskammioonsa, hän alkaa taas itkeä, kunnes Athene vaivuttaa hänet uneen.

Nyt lähtee Eumaios salin poikki viemään jousta Odysseukselle, joka istuu ulko-oven pielessä. Kosijat rupeavat huutamaan, uhkaavat surmata paimenen ja heittää hänen ruumiinsa hänen omien koiriensa syötäväksi. Eumaios pelästyy ja asettaa jousen takaisin sen entiselle paikalle. Silloin Telemakhos kiukustuu ja alkaa sättiä uskollista palvelijaansa. Hän lupaa kivittämällä karkottaa tämän talosta. Tämä välikohtaus nuoren Telemakhoksen ja häneen tunnetusti kiintyneen sikopaimenen välillä herättää kosijoissa suurta hilpeyttä. Kukaan ei enää nouse vastustamaan, kun Eumaios vie jousen Odysseukselle. Sen tehtyään paimen vie Eurykleian syrjään. Hän sanoo tälle Telemakhoksen käskeneen sulkea naissalin ovet ja olla päästämättä sieltä ketään miesten puolelle, mitä sitten tapahtuneekaan. Eumaios ei voi antaa käskyä Odysseuksen nimessä, koska hän ei tiedä Eurykleian olevan selvillä tämän henkilöllisyydestä. Filoitios taas rientää sulkemaan pihaportin lujalla köydellä.

Salissa Odysseus kääntelee joustaan tarkastellen sitä joka puolelta. Kosijat tekevät sen johdosta ivallisia huomautuksia:

Noin hoki houkat sulhot. Vaan monineuvo Odysseus
kons' oli käännellyt väkijousta ja tutkinut tyyten,
niinkuin laulun taitaja mies sekä helkkyvän soiton
kielen pingoittaa pian, kiertäen tappia tiukkaan,
päistään kiinnitetyn, hyvin kierretyn lampahansuolen:

niin vähä vaivapa jännittää väkijous oli hälle.
Koski nyt jänteeseen käden oikean sormin Odysseus:
soi sorcasti se kuin ilolaulelo ilmojen pääskyn.

Kosijain korviin jänteen helähdys kajahtaa kaameasti, ja väri heidän kasvoillaan vaihtuu. Vaistomaisesti he aavistavat onnettomuutta. Samalla kuuluu ukkosen jyrinä. Se on onnellinen enne Odysseukselle. Hän ottaa nuolen, asettaa sen jouselle ja tähtää istuen tuolillaan. Nuoli lentää kaikkien renkaiden läpi. Telemakhokseen kääntyen hän virkkoo, että hänellä vielä näyttää olevan entinen voimansa. Sitten hän sanoo kammottavan ivallisesti:

Vaan nyt on katsominen, valon aikaan, että akhaijit
iltais-atrian saa, ilot muutkin nauttia sitten,
laulut, karkelot, kaunisteet pitojuhlien parhaat.

Hän nyökäyttää päätään, ja Telemakhos asettuu keihäs kädessä hänen rinnalleen.

22. runo.

Kosijain surma.

Jousen virittämisessä esitettyä voimannäytöstä seuraa välittömästi kosijain surmaaminen. Odysseus heittää ryysyt päältään, hypähtää kynnykselle ja pudistaa nuolet viinestä eteensä permannolle. Sitten hän tähtää, ja ensimmäisenä saa hänen nuolestaan surmansa Antinoos. Tämä on juuri tarttunut maljaan juodakseen siitä kulauksen, kun nuoli osuu hänen kurkkuunsa puhkaisten sen. Hänen kaatuessaan istuimelta permannolle pyyhkäisevät hänen jalkansa pöydän kumoon. Kaikki on tapahtunut niin äkkiä, etteivät kosijat vielä käsitä, mitä on tekeillä. He luulevat kerjäläisen yltiöpäisyydessään ja vahingossa ampuneen tämän toisen tuhoisan nuolensa. Pystyyn hypähtäen he uhkaavat vierasta ankaralla kostolla. He katselevat seiniltä aseita, mutta ne ovat kaikki poissa. Nyt Odysseus ilmoittaa kosijoillekin, kuka hän on. Armottomana kajahtaa hänen syytöksensä:

Koirat, konsaan ettepä vain minun saapuvan luulleet
Troian mailta, kun haaskaamaan talon multa te käytte,
palvelijattaret herjaamaan, oman puolison multa
viemään viel' eläessä mun itseni, kammoamatta
aukean taivaan ees asujoit' ikivaltoja taikka
moitett' ihmisien, jota vast'edes saa meno moinen.
Mutta nyt teidät kaikki on kietonut turmion paula.

Kuullessaan nämä sanat kosijat kauhistuvat. Eurymakhos yksin säilyttää malttinsa. Hän koettaa lepyttää Odysseusta syyttämällä kaikesta pahasta Antinoosta, joka jo on saanut surmansa. Tämä muka vietteli muut kosijat ja pyrki Ithakan valtiaaksi. Hän myös suunnitteli Telemakhoksen surmaamista. Eurymakhos kehoittaa Odysseusta säälimään kansaansa ja tyytymään korvauksiin ja sakkoihin, jotka he mielellään maksavat.

Mutta Odysseus on kovettanut sydämensä, eikä siinä ole säälille pienintäkään sijaa. Ennen hän ei ole lopettava surmaamista, kuin kosto on saavuttanut jokaikisen kosijan. Tämä uhkaus saattaa kosijat täydellisesti hämmennyksiin. Eurymakhos kuitenkin rohkaisee heitä huutaen, että heidän on käytävä taisteluun. Miekkoihinsa turvautuen ja pöytiä suojakseen nostaen he kyllä suoriutuvat yhdestä ainoasta vastustajasta. Mutta jos he ovat toimettomia, tämä ampuu heidät jousella toisen toisensa jälkeen.

Alkaa kamppailu, joka on kuvattu samanlaisin värein kuin Iliaan taistelukohtaukset. Eurymakhos karkaa miekka paljastettuna päin Odysseusta. Mutta tämän ampuma nuoli osuu hänen rintaansa ja hän tuupertuu suin päin maahan yli pöydän. Toisena käy Odysseuksen kimppuun miekkoineen Amfinomos, mutta Telemakhos ehtii hänen taakseen ja antaa hänelle keihäällään kuolettavan iskun selkään. Telemakhos ei kuitenkaan uskalla jäädä siihen ennättääkseen vetää keihään takaisin, vaan kiirehtii kohta isänsä luokse ja ehdottaa, että hän käy varuskammiossa hakemassa Odysseukselle ja itselleen sekä molemmille paimenille keihäät, kypärät ja kilvet. Odysseus kehoittaa häntä rientämään, jotta hän ennättää takaisin, ennen kuin Odysseukselta loppuvat nuolet. Telemakhos toimii ripeästi, ja tuossa tuokiossa hän ja molemmat paimenet ovat Odysseuksen rinnalla täysissä varustuksissa. Niin kauan kuin nuolia riittää, Odysseus ampuu niillä kosijoita. Jokainen hänen ampumansa nuoli osuu maaliinsa. Mutta kun hän on ampunut nuolet loppuun, hän ottaa Telemakhoksen tuomat varustukset. Pelottavasti hulmuaa töyhtö hänen kypärässään, ja molemmissa käsissä hänellä on keihäät.

Kosijat ovat alakynnessä, kun heillä ei ole mitään muita varustuksia kuin pelkät miekat. He tuumivat, eikö joku voisi päästä sivutietä kaupunkiin hälyttämään apuväkeä. Melanthios, joka on kosijain riveissä, sanoo sen mahdottomaksi, mutta tarjoutuu noutamaan varuskammiosta aseita. Hän tuo sieltä kaksitoista keihästä ja kypärää. Odysseus pelästyy, kun hän näkee kosijoidenkin heiluttelevan keihäitä. Hän aavistaa jonkun palvelijattaren tahi sitten Melanthioksen ne toimittaneen. Telemakhos tunnustaa, että hän on syypää tapahtuneeseen, koska hän unohti jättää varuskammion oven lukitsematta. Hän kehoittaa Eumaiosta sulkemaan oven sekä tarkkaamaan, kuka varuskammiossa käy.

Tullessaan varuskammion ovelle Eumaios havaitsee Melanthioksen paraikaa olevan sisällä. Eumaios rientää Odysseukselta kysymään, onko hänen surmattava Melanthios vai tuotava tämä Odysseuksen eteen saamaan palkkansa. Odysseus käskee Eumaioksen ja Filoitioksen sitoa Melanthioksen kädet ja jalat yhteen selän taakse ja nostaa hänet siinä asennossa riippumaan kattoon. Siinä hän hetken aikaa kitukoon elävänä, Odysseus sanoo. Paimenet asettuvatkin väijyksiin varuskammion oven ulkopuolelle. Juuri kun Melanthios tulee ulos kuljettaen sieltä löytämiään varustuksia, he karkaavat hänen kimppuunsa ja tekevät hänelle niinkuin Odysseus käski. Eumaios vielä ilkkuu Melanthiokselle:

Kelpaa nyt sinun siinä, Melanthios, kelliä yösi,
pehmeän sait tilan maatakses, kuten sietikin saada;
siitäpä virkkuna taas, koin kultaisen kohotessa
äärelt' Okeanon, kuten ainakin vuohia linnaan
nouset noutamahan pitoteuraiks sulhojen suurten.

Sinne he jättävät hänet riippumaan. On syytä huomauttaa, että tämä on ainoa Homeroksen runojen kohta, jossa esiintyy tahallista kiduttamista. On siis kysymyksessä ainoalaatuinen poikkeustapaus, jota perustelee Melanthioksen isännälleen osoittama julkea uskottomuus.

Eumaios ja Filoitios rientävät takaisin miessaliin ja asettuvat Odysseuksen rinnalle. Kamppailu on epätasainen, sillä heitä on vain neljä, kun taas kosijoita yhä on elossa suuri joukko. Kesken taistelun tuoksinaa Athene ilmestyy saliin Mentorin hahmossa. Odysseus riemastuu luullessaan saavansa apumiehen, kun taas kosijat huutaen varoittavat häntä auttamasta Odysseusta. He uhkaavat ottaa häneltä hengen ja omaisuuden, surmata hänen poikansakin ja myydä hänen vaimonsa ja tyttärensä orjiksi. Mentorina esiintyvä Athene ei puutukaan taisteluun, vaan moittii jyrkästi Odysseusta voimattomuudesta ja katoaa heti sen jälkeen asettuen pääskysenä istumaan katon orsihirrelle.

Nähdessään Mentorin poistuneen kosijat saavat uutta intoa. Kuusi urhoollisinta heistä heittää yht'aikaa keihäänsä Odysseusta kohti siinä mielessä, että yksikin niistä osuisi. Mutta Athene saattaa heitot menemään harhaan. Odysseuksen ja hänen toverinsa heittämät keihäät taas surmaavat jokainen miehensä. Kosijat perääntyvät kauemmaksi, ja heittäjillä on tilaisuus rynnätä esiin ja vetää pois keihäänsä kaatuneiden ruumiista. Pian kosijat kuitenkin taas lennättävät keihäänsä, mutta nytkään ne eivät tee muuta vahinkoa, kuin että Telemakhos saa naarmun ranteeseensa ja Eumaios olkapäähänsä. Taistelun jatkuessa Odysseus ja hänen toverinsa jälleen surmaavat kukin yhden kosijan. Filoitios saa keihäänsä isketyksi sen kosijan rintaan, joka oli heittänyt Odysseusta lehmän jalalla. Paimen huutaa ilkkuen kosijan nyt saaneen vastikkeen lahjastaan.

Koeteltuaan riittävästi Odysseuksen urhoollisuutta Athene antaa nyt hänelle lopullisen voiton. Hän antaa hirvittävän aigiskilpensä näkyä ylhäältä katon rajasta. Kosijat joutuvat sen johdosta mielettömän kauhun valtaan:

Karkkosivat saliss' ympäri nuo kuin lehmiä karja,
pistoin tuskaisin jota vainoo hyörivä paarma,
kun kevätaika on mailla ja päivät pitkinä päilyy.
Vaan kuin kotkat taas nokin käyrin, koukerokynsin,
lentäen vuoriltaan, koht' iskevät lintujen parveen;
kiitävät maahan nää viritettyjä verkkoja kohti,
vaan ne jo koppoo vainoajain tuhokoura, sit' ei voi
torjua, karkota ei; ajo miesten mielt' ilahuttaa:
noinpa he syöksyivät saliss', iskien toisa ja toisa,
tuimina sulhoja kohti, ja kuului kaamea voihke,
ruskui murskatut päät, yli permannon veri tulvi.

Kosijain uhrienkatsoja Leiodes lankeaa Odysseuksen jalkojen juureen rukoillen armoa. Hän ei ole sanoin eikä teoin loukannut ketään ja on koettanut hillitä kosijoita. Odysseus on kuitenkin säälimätön. Hän sanoo, että Leiodes uhrienkatsojana kai on useinkin toivottanut, että hänen kotiinpaluunsa tapahtuisi mahdollisimman myöhään. Miekan iskulla hän katkaisee Leiodeen kaulan.

Myös laulaja Femios pyytää armoa. Hän vetoaa laulun lahjaansa. Hän ei ole oppinut laulujaan ihmisiltä, vaan jumalvoima sanelee ne hänelle. Hän sanoo Telemakhoksen voivan todistaa, että hän vain pakosta on laulanut kosijoille. Telemakhos kuuleekin hänen pyytelynsä ja sanoo isälleen, että Femios on säästettävä samoin kuin myös airut Medon, joka hoivasi häntä hänen lapsena ollessaan. Airut, joka on piiloutunut tuolin alle ja vetänyt härän taljan päälleen, tulee sen kuullessaan näkyviin ja pyytää Telemakhosta suojelemaan häntä isänsä raivolta. Odysseus virkkoo hymyillen, että laulajalla yhtä vähän kuin airuellakaan on enää mitään pelättävää. Hän kehoittaa heitä kuitenkin poistumaan miessalista, kunnes hän on saanut tehtävänsä suoritetuksi. Molemmat rientävät kiireesti pihalle Zeuksen alttarin turviin istumaan.

Kaikki kosijat ovat jo saaneet surmansa. Etsimälläkään ei löydy ketään, joka olisi välttänyt surman. Siinä lepäävät kosijat miessalin permannolla, kuin meren rannalle verkosta kasatut kalat. Odysseus käskee nyt Telemakhoksen kutsua Eurykleian saliin. Kun tämä näkee inhoamiensa kosijain makaavan lattialla verisinä ruumiina, hän puhkeaa riemuhuutoon. Mutta Odysseus kieltää häntä:

Vait, sydämessäsi riemua vain, emo vanha, äl' ääneen!
Ääress' eip' ole surmattuin ilakoitava kuunaan.

Tämä Odysseuksen varoitus on näennäisessä ristiriidassa niiden äänekkäiden riemun ilmaisujen kanssa, jotka Iliaan taistelukuvauksissa seuraavat vihollisten surmaamista. Mutta tästä ei saa tehdä johtopäätöstä, että Odysseiassa esiintyisi toisenlainen siveysoppi kuin Iliaassa. Odysseiassakin tervehditään riemukkain huudoin vihollisen kaatumista, niin kuin esim. Filoitios ilkkuu surmaamansa kosijan kohtaloa. Odysseus tarkoittaa vain, että kun tällainen poikkeuksellinen surmantyö on loppuun suoritettu, ei ole lupa siitä kerskailla eikä riemuita. Sillä surmatut ovat hänen omia maanmiehiään.

Sitten Odysseus tiedustelee Eurykleialta, ketkä talon palvelijattarista ovat olleet epäkelpoja ja pitäneet kosijain puolta. Hän tahtoo saman tien saattaa heidätkin ansaittuun rangaistukseen. Eurykleia sanoo viidestäkymmenestä palvelijattaresta kahdentoista olleen häpeämättömiä. Nämä Odysseus käskee tuoda saliin. He saavat kantaa pois kosijain ruumiit ja pestä pöydät ja tuolit. Telemakhos ja paimenet kaapivat puhtaaksi permannon, ja palvelijattaret kantavat rikat pihalle. Kun tämä on tehty, lähtevät Telemakhos ja paimenet viemään rangaistavia palvelijattaria linnan muurin ja talousrakennuksen väliseen solaan. Odysseus on käskenyt surmata heidät siellä miekoilla. Telemakhos ei kumminkaan tahdo suoda niin kunniallista kuolemaa palvelijattarille, jotka ovat kohdelleet häpeämättömästi häntä ja hänen äitiään sekä vielä maanneet kosijain kanssa. Hän päättää hirttää heidät. Vahvaan köyteen kiinnitetään kaksitoista silmukkaa, ja pian riippuvat palvelijattaret kuin linnut ansassa. Viimeinen kostontyö on Melanthioksen surmaaminen, jonka Telemakhos ja paimenet suorittavat erittäin raa'alla tavalla.

Kun kaikki neljä taistelutoveria taas on kerääntynyt miessaliin, käskee Odysseus Eurykleian tuoda rikkiä, jotta hän saa sauhuttaa salin. Onko sauhutus käsitettävä uskonnolliseksi puhdistusmenoksi vai pelkästään terveydelliseksi toimenpiteeksi, on epävarmaa. Odysseus sauhuttaa kaikissa tapauksissa perusteellisesti sekä miessalin että kaikki lähihuoneet. Kun se on tehty, päästetään linnan palveluskunta saliin tervehtimään kotiin palannutta valtiasta. Jälleennäkemisen ilo on molemmin puolin suuri, ja monta ilon kyyneltä vuodatetaan.

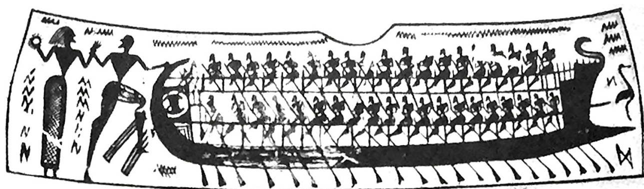
23. runo.

Penelope tuntee Odysseuksen puolisokseen.

Heti nähdessään kosijoiden makaavan surmattuina Eurykleia ehdotti Odysseukselle, että hän menee hakemaan Penelopen saliin.

41. Attikalainen 8. vuosisadan sekoitusmalja.
Koristemaalaus esittää sotilaallista hautajaissaattuetta.

42. Paris vie Helenan laivaan.
Teebalaisesta sekoitusmaljasta 700 vaiheilta e. Kr.

43. Laivataistelu.
Eleusiista löydetty savimalja 700 vaiheilta e. Kr.

Silloin Odysseus kielsi sitä tekemästä. Mutta nyt, kun kaikki on puhtaana, Eurykleia lähtee ilmoittamaan Penelopelle ilosanomaa. Penelope nukkuu yhä. Athene on antanut hänelle sikeän unen, jotta hän ei kuulisi mitään siitä, mitä talossa tapahtuu. Vanha uskollinen palvelijatar herättää hänet ja kertoo, että Odysseus on saapunut kotiin ja surmannut kosijat. Penelope ei voi uskoa tätä todeksi, vaan sanoo jumalien tehneen Eurykleian höperöksi, kun tämä, joka aina on ollut niin järkevä, yht'äkkiä alkaa puhua mahdottomia. Miksi Eurykleia ei anna hänen nukkua rauhassa, vaan tulee tekemään pilaa asioista, jotka raskaina painavat hänen mieltään?

Eurykleia vakuuttaa puhuvansa totta ja sanoo Telemakhoksen jo kauan tietäneen isänsä saapumisen. Penelopekin heittää epäilyksensä hetkeksi ja sulkee riemuissaan vanhan hoitajattaren syliinsä tiedustellen, kuinka Odysseus on voinut yksinään suoriutua kosijoista. Eurykleia ei sitä tiedä, hän sanoo vain kuulleensa surmattujen kuolinkorahdukset ja sitten nähneensä miessalissa ruumiskasat, jotka nyt on raivattu sieltä pois. Hän kehoittaa Penelopea heti tulemaan kanssaan.

Mutta Penelope ei sittenkään jaksa uskoa Odysseuksen paluuseen. Kenties kosijat on surmannut joku jumala suuttuneena heidän julkeuteensa. Turhaan Eurykleia koettaa vakuuttaa häntä mainitsemalla nähneensä tuon varman tuntomerkin, josta vieraan voi ehdottomasti päätellä Odysseukseksi. Penelope ei kiinnitä siihen mitään huomiota. Aito naiselliseen tapaan hän on piittaamaton todisteista, kun ne eivät ole hänen vaistonvaraisen käsityksensä mukaisia. Hänen vastauksensa Eurykleialle on runossa saanut psykologiselta kannalta mestarillisen muodon, jossa samalla kertaa saa osuvan ilmaisun hänen epäuskonsa ja hänen pidättyväisyytensä:

Et hevin arvata voi, emo kulta, sa kuolematonten
aivoituksia, oiva jos ymmärryksesi onkin.
Lähteä poikani luo toki voimme nyt, että mä siellä
surmatut sulhot nään sekä sen, joka surmasi heidät.

Tämän asenteen Penelope johdonmukaisesti säilyttää, kun hän joutuu Odysseuksen kanssa silmitysten. Hän istuutuu toiselle puolen salia ja tarkastelee sieltä vierasta, joka istuu salin vastapäisellä seinustalla. Odysseus odottaa vaimonsa sanovan jotakin, Penelope puolestaan on vuoroin näkevinään vieraassa tuttuja piirteitä, vuoroin taas tämä tuntuu ryysyissään hänestä aivan oudolta. Telemakhos, joka on tämän äänettömän kohtauksen todistajana, moittii äitiään kovasydämiseksi, kun tämä vieroksuu kahdenkymmenen vuoden jälkeen kotiin palannutta miestään. Penelope vastaa siihen, että hänen mielensä on kuin huumaantunut. Sen vuoksi hän ei kykene mitään puhumaan. Mutta

hän lisää, että jos vieras todella on Odysseus, niin asia kyllä selviää. Sillä hänellä ja Odysseuksella on salaiset merkkinsä, joista muut eivät mitään tiedä. Kuullessaan Penelopen sanovan näin, Odysseus naurahtaa. Jää on täten puoliksi sulanut. Odysseus kehoittaa Telemakhosta vain tyytymään siihen, että Penelope ensiksi häntä tutkii. Pian tämä on tuleva vakuuttuneeksi siitä, että hän todella on Odysseus.

Yht'äkkiä keskeytyy puolisojen välinen kohtaus sen johdosta, että Odysseus määrää ryhdyttäväksi varotoimenpiteisiin kosijoiden omaisten taholta uhkaavaa kostoa vastaan. Hän käskee Telemakhoksen ja paimenten kylpeä ja pukeutua puhtaisiin vaatteisiin sekä sen jälkeen kerätä linnan palvelijattaret miessaliin. Sitten on laulajan virittämän soiton tahdissa käytävä tanssiin, niin että ohikulkijat luulevat Odysseuksen linnassa vietettävän häitä. Siten tieto kosijain surmaamisesta ei ennätä kaupunkiin liian aikaisin, vaan Odysseuksella ja Telemakhoksella on oleva aikaa lähteä Laerteen maatilalle. Siellä heidän on harkittava keinoja uhkan torjumiseksi. Kaikki järjestetäänkin Odysseuksen määräyksen mukaan. Pian kaikuu linnasta soitto ja tanssijain jalkojen töminä. Ulkopuoliset, jotka sen kuulevat, moittivat Penelopea katalaksi, kun tämä muka ei ole malttanut odottaa miehensä paluuta, vaan on valinnut itselleen uuden puolison.

Tämän jossakin määrin häiritsevän välinäytöksen jälkeen palataan varsinaiseen aiheeseen. Odysseus saa kylvyn ja puhtaat vaatteet. Athene valaa hänen olemukseensa suloa ja nuorekkuutta. Mutta vieläkään Penelope ei tunne itseään vakuuttuneeksi. Puolison osoittama varovainen kylmyys närkästyttää Odysseuksen siinä määrin, että hän pyytää Eurykleiaa valmistamaan hänelle erillisen vuoteen. Hän tahtoo nukkua yönsä yksin, koska vaimon sydän on rautaa.

Penelope on jo puolittain tuntenut Odysseuksen. Mutta hän käyttää taitavasti hyväkseen Odysseuksen Eurykleialle osoittamaa kehoitusta asettaakseen hänet hänen huomaamattaan koetukselle. Penelope käskee Eurykleian siirtää Odysseuksen vuoteen ulos makuuhuoneesta. Kuullessaan tämän Odysseus huomauttaa, että vuodetta on mahdoton siirtää, koska sen yhtenä pylväänä on kasvavan öljypuun runko. Makuuhuoneen rakentaessaan hän jätti paikalla kasvavan öljypuun kaatamatta ja teki siitä vuoteensa pylvään. Jollei joku hänen poissa ollessaan ole sahannut runkoa poikki, ei vuode ole siirrettävissä.

Tämä on se pettämätön merkki, jota Penelope on odottanut. Hän rientää onnellisena miehensä syliin, kietoo kädet hänen kaulaansa ja suutelee häntä. Ilosta itkien hän pyytää, ettei Odysseus suuttuisi hänen varovaisuudestaan. Hän näet on aina pelännyt, että joku outo tulisi häntä pettämään. Järkevä harkinta on hänen asemassaan olevalle naiselle ollut välttämätön. Jos Hele-

nallakin olisi ollut sitä, hän ei olisi seurannut Parista eikä niin paljon onnettomuutta olisi syntynyt. Odysseus ymmärtää vaimoaan. Nyyhkien hän painaa Penelopen rintaansa vastaan:

Kuin näky riemukas on maa silmiin urhojen uivain,
pirstonut joilt' ulapalla Poseidon purren on oivan,
tuulien viskelemän sekä vetten korkean kuohun —
harvapa maihin pääsee vain yli vaahtisen aavan,
voimin nääntyvin ui, iholl' inha on suolava tahma,
rantaan riemuitenpa jo ehtii, ei tuho niellyt:
niin näki riemuin valtiatar jalon puolison jälleen,
kaulalt' ottanut valkeit' ei käsivarsia lainkaan.

Siinä puolisot viipyvät sylikkäin istuen. Athene käskee aamuruskon odottaa, jottei yö kävisi liian lyhyeksi. Odysseus pitää tarpeellisena heti kertoa Penelopelle, että hänen on lähdettävä kaukaisille maille lepyttämään meren jumalaa Poseidonia. Teiresias antoi manalassa hänelle sellaisen käskyn. Penelope ottaa tiedon rauhallisesti vastaan:

Vanhuus sulla jos auvokas on ikivaltojen suoma,
on toki toivo se myös, kaikk' että sa vauriot vältät.

Heidän näin keskustellessaan vanhat uskotut palvelijattaret panevat kuntoon aviovuoteen. Tulisoihdulla valaisten Eurynome saattaa heidät makuuhuoneeseen, minkä jälkeen hän poistuu. Autuaina puolisot sijoittuvat vanhalle vuoteelleen.

Meille on säilynyt tieto, että aleksandrialaiset oppineet Aristofanes ja Aristarkhos, joiden ansiot Iliaan ja Odysseian tekstiasun puhdistamisessa ja runojen selittämisessä ovat tavattoman suuret, ovat pitäneet tätä kohtaa Odysseian varsinaisena loppuna. Todennäköisesti he siis ovat katsoneet epäperäiseksi kaiken sen, mikä tämän jälkeen seuraa. Ei voidakaan kieltää, että kuvaus tästä lähtien muuttuu jonkin verran katkonaiseksi ja typistetyksi. Mutta tämä johtuu siitä, että runoilijan on ollut pakko kerätä langat yhteen ja saattaa kertomus päätökseen. Monissa kertomataiteen myöhemmissä tuotteissa voidaan niin ikään panna merkille, että loppu helposti muodostuu teoksen heikoimmaksi osaksi.

Kertomus jatkuu sillä, että mainitaan tanssijain lopettavan karkeloimisensa ja menevän nukkumaan. Odysseus ja Penelope taas jatkavat puhelua vuoteessa. Jälkimmäinen kertoo kosijain elämöimisestä, edellinen kokemistaan seikkailuista. Esitetään lyhyt yhteenveto kaikesta siitä, mitä Odysseus faiakilaisten maassa vieraillessaan kertoi ja miten hänet sieltä saatettiin kotisaarelle. Sen jälkeen puolisot vaipuvat uneen.

Heti päivän valjettua Odysseus herää ja ryhtyy toimenpiteisiin välttääkseen kosijain omaisten koston. Hän käskee Penelopen

pysyä linnan yliskammiossa asioiden kulusta syrjässä. Itse hän lähtee isänsä luo maalle. Mukanaan hän ottaa Telemakhoksen ja molemmat paimenet.

24. runo.

SOVINTO.

Odysseian viimeisen runon alkuosassa kuvataan kosijain manalaan tuloa. Se muodostaa siten eräänlaisen vastineen Odysseuksen manalassa-käynnille. Erikoista on tässä kuvauksessa kuitenkin se, että sielujen tuonelaan saattajana esiintyy Hermes, jolla Homeroksen runoissa muuten ei ole tällaista tehtävää. Yölepakoiden tavoin liitävät kosijain sielut hämäriä polkuja pitkin Hermeksen osoittamaan suuntaan ohi auringon porttien ja unten maiden Okeanos virran äärelle.

Siellä kosijain sielut kohtaavat Troian sodan sankarien haamuja. Siinä ovat Akhilleus, Patroklos, Antilokhos ja Aias sekä kohta myös Agamemnon. Akhilleus surkuttelee Agamemnonin kohtaloa, kun tämä ei saanut kaatua taistelussa, vaan sai surkean kuoleman kotonaan. Agamemnon myöntää, että Akhilleus on onnellinen, kun hän kaatui sankarina kaukana kotimaastaan. Sitten Agamemnon kuvaa yksityiskohtaisesti taistelua Akhilleuksen ruumiin ympärillä, valitusta hänen paariensa ääressä, hänen komeita hautajaisiaan, korkean hautakummun luomista ja hautauksen jälkeen järjestettyjä kilpakisoja.

Kun kosijain sielut tulevat paikalle, Agamemnon tuntee niistä kestiystävänsä Melaneuksen pojan Amfimedonin. Tältä hän tiedustelee, mikä on tuonut manalaan sellaisen joukon nuoria miehiä. Hän muistuttaa siitä, kuinka hän oli vieraillut Melaneuksen talossa ollessaan taivuttamassa Odysseusta mukaansa Troian retkelle. Siihen oli mennyt kokonainen kuukausi, sillä Odysseus ei ollut halukas lähtemään.

Amfimedon kertoo laveasti tapahtumista, jotka johtivat kosijain surmaamiseen. Hänen kertomuksellaan on omalaatuinen sävy sen johdosta, että hän syyttää kaikesta ensi sijassa Penelopea. Tämä muka alusta alkaen suunnitteli kosijoiden kuolemaa. Psykologisesti on tietenkin hyvin ymmärrettävää, että kosijat vierittävät syyn tapahtuneesta ensi sijassa Penelopelle. Agamemnon sitä vastoin katsoo kaiken tämän olevan Penelopelle vain kunniaksi. Mikä vastakohta Penelope onkaan hänen omalle vaimolleen Klytaimestralle, Tyndareuksen tyttärelle:

Auvokas poika sa Laerteen, monineuvo Odysseus,
puolison oivan sait, jalon totta ja korkeakunnon!
Kuink' oli nuhteeton, vakamielinen Penelopeia,

tuo tytär Ikarion, kuink' uskollisna Odysseun,
oikean puolison, muisti! Sep' ansio ei huku unhoon,
vaan maill' ihmisien ikivallat laulelon armaan
mainita muistoa suo yhä mielevän Penelopeian.
Eipä hän tehnyt kuin tytär Tyndareon tihutöitä,
jolt' oma puoliso surman sai: runo kolkkopa siit' on
kertova ihmismailla, ja herja se kaiken on kantaa
naissuvun hempeän, myös jalojenkin, niitä jos lienee.

Näin Penelope saa Agamemnonin suusta ylistyksen, joka muodostuu kuin muistomerkiksi hänen vaiheittensa kuvauksen päähän.

Tuonelasta näyttämö siirtyy ilman muuta elävien maille, Laerteen maatilalle, jossa tapahtuu Odysseian viimeinen kohtaus. Odysseus tapaa siellä isänsä maalaisaskareissa. Talon muu miesväki on lähtenyt orjantappuroita taittamaan. Laertes on yksin puutarhassa taimien juuria möyhentämässä. Hänellä on karkea maalaismiehen asu. Odysseus ei aluksi ilmaise itseään, vaan tekeytyy muukalaiseksi ja on luulevinaan Laertesta orjaksi. Hän tiedustelee, kenen palveluksessa tämä on sekä onko tämä saari todella Ithaka. Hän sanoo kestinneensä kerran kotimaassaan vieraanaan erästä ithakalaista, Laerteen poikaa. Kuullessaan tämän Laertes puhkeaa itkuun ja kysyy, montako vuotta siitä on kulunut. Odysseus jatkaa edelleen näyttelemistään ja mainitsee tapauksesta kuluneen viidettä vuotta. Mutta kun hän näkee isänsä vaipuvan surun valtaan, hän ei enää voi teeskennellä, vaan rientää syleilemään Laertesta ilmoittaen olevansa hänen kaivattu poikansa. Laertes ei kuitenkaan usko sitä, vaan pyytää varmaa merkkiä. Odysseus näyttää ensin arpeaan ja kertoo lisäksi hedelmäpuista, jotka Laertes puutarhastaan antoi hänen nimikkopuikseen. Nyt ei Laertes enää saata epäillä, vaan järkytyksestä taintuen hän vaipuu poikansa käsivarsille.

Toinnuttuaan Laertes heti ilmaisee huolensa siitä, kuinka Odysseus on torjuva kosijain omaisten kostotoimet. Odysseus kehoittaa häntä tyyntymään, ja yhdessä he lähtevät sisälle taloon, jossa Telemakhos ja paimenet ovat valmistaneet aterian. Sitä ennen Laertes menee kylpyyn, ja siitä noustuaan hän on saanut uuden, entiselle valtiaalle kuuluvan ryhdin.

Heidän juuri käydessään aterioimaan saapuu työstä vanha tilanhoitaja Dolios poikineen. Kun nämä tuntevat Odysseuksen, he jäävät sanattomina seisomaan. Mutta ystävällisesti Odysseus kehoittaa heitä käymään pöytään. Jäykkyys kaikkoaa silloin näiden yksinkertaisten maalaisten mielistä, ja riemuissaan he lausuvat Odysseuksen tervetulleeksi. Kohta ovat kaikki saman pöydän ääressä ruokailemassa.

Sillä aikaa Huhu kiertää kaupungissa ja kertoo kosijain surmaamisesta. Heti rientävät omaiset Odysseuksen linnaan korjaamaan ruumiita. Sen jälkeen kansa kokoontuu torille neuvotte-

lemaan. Antinooksen isä, Eupeithes, käyttää ensiksi puheenvuoron kehoittaen heti käymään kostoon, ennen kuin Odysseus ehtii päästä meren taakse turvaan. Samassa tulevat linnasta paikalle airut Medon ja laulaja Femios. Airut kertoo kansalle nähneensä Athene jumalattaren auttavan Odysseusta taistelussa kosijoita vastaan. Kaikki kuulijat kalpenevat. Vanha Halitherses, joka kansankokouksessa aikoinaan kehoitti panemaan sulun kosijain elämöimiselle, kehoittaa luopumaan kostoaikeista. Enemmistö läsnäolijoista yhtyy häneen. Mutta osa on samaa mieltä kuin Eupeithes. Ne, jotka tahtovat kostaa, vyöttäytyvät sotatamineisiin ja lähtevät Eupeitheen johdolla kohti Laerteen maatilaa, missä he tietävät Odysseuksen oleskelevan.

Olympoksessa, johon äkkiä siirrytään, Athene tiedustelee Zeukselta, aikooko tämä antaa taas sodan syttyä vai onko hänen tarkoituksensa saada aikaan sovinto. Zeus vastaa:

Kun kosijoille jo kostanut on jumalainen Odysseus,
niin sopu tulkoon nyt, ja hän valtias maan yhä olkoon.
Heidän muististaan pois poikien, veljien surman
itse me viemme, ja taas sula suosio kaikkien kesken
ainian vallitkoon, vaka rauha ja vauraus runsas.

Athene kiitää maan pinnalle toteuttamaan Zeuksen tahtoa. Sillä välin kostotuumia hautovat ithakalaiset lähestyvät Laerteen kartanoa. Saatuaan tietää heidän tulostaan Odysseus ja hänen seuralaisensa pukeutuvat varustuksiin. Vanha Laerteskin ottaa sota-asun ylleen. Sitten kaikki Odysseuksen johdolla menevät vihamielisin aikein lähestyviä ithakalaisia vastaan. Kun Odysseus näkee Athenen Mentorin hahmossa tulevan paikalle, hän ilostuu ja kehoittaa Telemakhosta taistelemaan uljaasti. Telemakhos vastaa, ettei hän aio tahrata isiensä mainetta. Laertes kuulee tämän sananvaihdon riemastuen ja huudahtaa innostuneesti:

Armaat taivahiset, mikä onnen päivä, mi riemu:
uljuudestapa kilpailee pojanpoika ja poika.

Jumalatar kehoittaa Laertesta ensimmäisenä heittämään keihäänsä. Harmaapäinen urho sinkauttaakin aseensa niin voimakkaasti, että se puhkaisee Eupeitheen kypärän. Hyökkääjien johtaja siis kaatuu ensimmäisellä heitolla. Kun Odysseus sen jälkeen syöksyy heidän kimppuunsa, perisi heidät tuho, jollei Athene astuisi esiin ja käskisi lopettamaan taistelun. Jumalattaren huuto on niin vaikuttava, että aseet kirpoavat hyökkääjien käsistä. He lähtevät suin päin pakoon. Odysseus aikoo ryhtyä takaa-ajoon, mutta silloin Zeus lennättää salamansa taistelupaikalle. Athene neuvoo Odysseusta herkeämään, jos tämä tahtoo välttää Zeuksen vihan. Odysseus tottelee, ja Athenen välityksellä tekevät molemmat puolet pysyvän sovinnon.

EEPOSTEN RAKENNE

Iliaassa on 15 692 ja Odysseiassa 12 110 kuusimittasäettä, joiden tavuluku on keskimäärin n. 16. Vertailun vuoksi mainittakoon, että Kalevalassa on 22 795 kahdeksantavuista säettä. Ottaen huomioon, että kuusimittasäe pituudeltaan vastaa lähes kahta Kalevalan säettä, on Ilias siis huomattavasti Kalevalaa laajempi, kun taas Odysseia on suunnilleen Kalevalan kokoinen.

Selvää on, etteivät tällaiset laajat eepokset ole voineet syntyä ilman edeltänyttä kertovan runon viljelyä. Eepillistä runoutta on täytynyt olla olemassa pitkiä aikoja ennen Homeroksen runoelmien syntyä. Kehittynyt eepillinen tyyli ja eepoksissa esiintyvä omalaatuinen kieliparsi osoittavat siinä määrin kiinteitä muotoja, että niiden vakiintumiseen on täytynyt kulua vuosisatoja. Mutta vaikka näin onkin asianlaita, saattaisi silti ajatella, että Ilias ja Odysseia olisivat täysin yksilöllisen luomistyön tuotteita. Ei tietenkään olisi mahdoton ajatus, että näiden eeposten runoilija tosin liittyi perinteelliseen runouteen ja käytti hyväkseen sen runoteknillisiä saavutuksia, mutta kuitenkin loi eepoksensa vapaasti olematta sidottu edeltäjiinsä enempää kuin luova runoilija yleensä. Toinen mahdollisuus taas on se, että Iliaaseen ja Odysseiaan suuremmassa tai pienemmässä määrässä on siirtynyt aikaisemman eepillisen runouden tuotteita. Siinä tapauksessa ne olisivat syntynsä puolesta verrattavissa meidän Kalevalaamme.

Kun ei ole säilynyt minkäänlaisia tietoja Homeroksen runoelmien syntymistavasta eikä myöskään minkäänlaisia aikaisemman eepillisen runouden jäännöksiä, on pakko johtopäätöksien tekemiseksi turvautua yksinomaan Homeroksen eeposten omaan todistukseen. On tutkittava niiden rakennetta sen seikan selvittämiseksi, onko näitä runoelmia luotaessa käytetty sellaisinaan tahi jonkin verran muovailtuina aikaisempia eepillisiä runoja.

Tarkastelemme tältä kannalta ensinnä Iliasta. Esittämässämme sisällyksen selostuksessa on jo kiinnitetty huomiota erinäisiin kohtiin, joissa eepoksen rakenne osoittautuu hölläksi. On tutkittava, mitä päätelmiä tällaisesta rakenteen hataruudesta ehkä voidaan tehdä.

Iliaan 2. runon alussa Zeus ilmoittaa Agamemnonille unessa, että kreikkalaisilla on oleva ratkaisevaa menestystä seuraavan päivän taistelussa, vieläpä että he kenties saavat silloin valloitetuksi Troian. Luonnollinen seuraus tästä unesta, jonka toteutumista Agamemnon ei epäile, pitäisi tietenkin olla, että kreikkalaiset ilman muuta suoriutuisivat taisteluun. Mutta sen sijaan Agamemnon ryhtyy koettelemaan miehiään käskemällä heidän palata kotimaahansa, koska Troian valloittaminen muka on mahdotonta. Sotilailla on niin vastustamaton koti-ikävä, että he riemuiten noudattavat ylipäällikkönsä kehoitusta ja ryntäävät suinpäin laivojen luokse työntääkseen ne viipymättä vesille. Vain Athenen puuttuminen asiaan pelastaa tilanteen. Kertomuksen sitten jatkuessa Agamemnon näyttää pitkäksi aikaa unohtaneen unen, joka lupasi hänelle voiton ja joka alunperin pani hänet toimimaan.

On vaikea ajatella, että sellainen runoilija, joka vapaasti olisi mielessään muodostellut runoelmansa johtoaatteet, olisi johtunut tällaiseen epäjohdonmukaiseen tapausten kulkuun. Luonnollisimmin voidaan asia selittää siten, että oli olemassa runo, jossa kerrottiin, kuinka Agamemnon heikkona hetkenään oli valmis heittämään sikseen koko sotaretken ja palaamaan kotiin

sekä kuinka Odysseus Athene jumalattaren rohkaisemana sai tämän aikeen toteutumisen estetyksi. Tämän runon tahtoi Iliaan runoilija saada sijoitetuksi eepokseensa. Sijoittaminen ei kuitenkaan tapahtunut täysin onnistuneesti, vaan siitä aiheutui loogillinen ristiriita, joka on helposti huomattavissa. Eräs yksityiskohta tukee suoranaisesti tällaista johtopäätöstä. Ilmoittaessaan kreikkalaisten päälliköille aikovansa koetella miehiä Agamemnon pyytää päällikköjä hillitsemään sotilaitaan, jos näet nämä pitäisivät hänen kehoitustaan totena. Mutta kun kreikkalaiset sitten ryntäävät laivoille, ei ainoakaan päälliköistä yritä heitä pidättää, ei Odysseuskaan, ennen kuin Athene häntä siihen kehoittaa. Tässäkin siis on havaittavana ristiriita, joka luonnollisimmin selittyy siitä, että Iliaan tekijä käytti valmista runoa, jossa minkäänlaisesta hillitsemisestä ei ollut puhetta. On lisäksi huomattava, että Agamemnon Iliaassa myöhemmin pari kertaa toistaa aivan tosissaan ajatuksen kotiin lähtemisestä.

Iliaan 2. runon lopussa oleva kreikkalaisten laivojen ja joukkojen sekä troialaisten ja heidän liittolaistensa luettelo näyttää alkujaan niin ikään olleen itsenäinen runo, joka on jonkin verran muutettuna ja eräin lisäyksin varustettuna sijoitettu runoelmaan. Siinä luetellaan kreikkalaisten sotavoimat sellaisina, kuin ne olivat heidän lähtiessään purjehtimaan Auliista, eikä sellaisina, kuin ne olivat kymmenentenä sotavuonna. Luettelossa mainitaan lukuisia päälliköitä, jotka Iliaassa eivät muuten lainkaan esiinny, kun taas eräitä, joista Iliaassa myöhemmin tulee puhe, ei mainita siinä ensinkään. Myöskään troialaisten sotavoimien luettelo ei ole täysin sopusoinnussa runoelman myöhempien kuvausten kanssa. Niinpä mainitaan paionit jousimiehinä, kun he sitä vastoin myöhemmin esiintyvät keihäänkäyttäjinä, ja heidän päällikkönään esiintyy Pyraikhmes, kun taas Iliaan 21. runossa heidän päällikkönään on Asteropaios. Myös eräät kreikkalaisten luettelossa esiintyvät sanonnat viittaavat selvästi laivaston lähtöön kotimaasta. Sanotaan näet, että esim.

Nestorin mukana »purjehti rivissä» yhdeksänkymmentä laivaa. Sellaista ilmaisua ei varmaankaan olisi käytetty, jos lähtökohtana olisi ollut kymmenennen sotavuoden tilanne. Luettelossa on lisäksi pitkin matkaa sanontoja, jotka erittäin hyvin sopivat siihen, jos ajatellaan matkalla olevaa laivastoa ja sotavoimaa, mutta jotka eivät yhtä hyvin sovellu Iliaan tapahtumien ajankohtaan. Kaikki tämä on selitettävissä vain siten, että Iliaan tekijä on käyttänyt hyväkseen runoa, jossa on lueteltu kreikkalaisten ja troialaisten sotavoimat sellaisina, kuin ne olivat sodan alkaessa.

On esitetty sellainenkin käsitys, että puheena oleva luettelo on vasta jälkeenpäin liitetty jo valmiina olleeseen eepokseen, mutta tämän väitteen tueksi ei ole voitu esittää vakuuttavaa todistusta. Päinvastoin on syytä korostaa, että tällaisilla luetteloilla on hyvin vanhanaikainen leima ja että ne epäilemättä ovat kuuluneet eepillisen runouden varhaisimpiin kerrostumiin. Senkään vuoksi ei ole aihetta otaksua, ettei 2. runon luettelo olisi alunperin kuulunut Iliaaseen. Runoilija tahtoi ennen taistelun alkua toimittaa kummallakin puolella taistelevien sotavoimien katselmuksen. Sitä tarkoitusta varten hän liitti eepokseensa runon, jossa ne lueteltiin. Hän teki siihen vain kaikkein välttämättömimmät muutokset ja lisäykset.

3. runossa tapahtumat kehittyvät sellaiseen suuntaan, johon ne vapaasti luovan mielikuvituksen johtamina tuskin olisivat voineet kulkeutua. Zeushan lupasi Agamemnonille voiton, ja tähän lupaukseen luottaen Agamemnon vei kreikkalaiset taisteluun. Mutta yleisen voimainmittelyn sijaan syntyykin nyt, sodan kymmenentenä vuonna, kaksintaistelu, jonka tarkoituksena on saada aikaan sovinnollinen ratkaisu. Tällainen aiheen kehittely on aivan yllättävä. Agamemnon on kokonaan unohtanut näkemänsä unen, jonka piti taata hänelle voitto. Sen sijaan että hän uneensa luottaen hylkäisi troialaisten kaksintaistelutarjouksen ja johtaisi miehensä kamppailuun, hän sanaakaan

virkkamatta myöntyy ehdotukseen ja jättää koko sodan ratkaisun riippumaan kaksintaistelun tuloksesta. Tätä outoa käännettä ei voida ymmärtää muulla tavoin, kuin että Iliaan tekijä on tahtonut liittää eepokseensa runon, jossa kuvattiin Menelaoksen ja Pariksen kaksintaistelua. Alkujaan kaksintaistelu tietenkään ei ole tapahtunut näin myöhäisessä vaiheessa, vaan sodan alussa. Että näin on ollut asianlaita, näkyy selvästi siitä 3. runon kohdasta, jossa Priamos ja Helena muurilta tähystelevät kreikkalaisia. On epäilemättä varsin omituista, että Priamos vasta kymmenentenä sotavuonna saa tilaisuuden tiedustella kreikkalaisten sankarien nimiä. Olisihan hänellä pitänyt olla yllin kyllin mahdollisuuksia tutustua heidän piirteisiinsä jo aikaisemmin. Mutta kaikki tämä saa luonnollisen selityksen, jos päättelemme, että niin kaksintaistelu kuin muurilta tähystely on alunperin tapahtunut sodan alkuvaiheessa ja että Iliaan tekijä on käyttänyt hyväkseen runoa, jossa nämä tapahtumat oli kuvattu varhaisempaan ajankohtaan sijoitettuina.

Myöskään 4. runon alku ei hyvin sopeudu aikaisempaan kuvaukseen. Keskustellessaan puolisonsa kanssa Zeus näyttää unohtaneen Thetikselle antamansa lupauksen, että Akhilleus oli saapa hyvityksen ja että kreikkalaisten piti kärsiä suuria tappioita. Ylijumala esittää nyt vastoin lupaustaan harkittavaksi vaihtoehdon, jonka mukaan sota voisi päättyä enemmittä taisteluitta. Tästä ajatuksestaan hän tosin luopuu Heran vaatimuksesta, mutta sen esittäminenkin on ristiriidassa ylijumalan 1. runossa juhlallisesti vahvistaman kannanilmaisun kanssa. Tässäkin kohdassa Iliaan tekijä siis näyttää käyttäneen varhaisempaa runoa, joka ei tuntenut Thetikselle annettua lupausta. Myöskään 4. runon jälkipuoliskossa oleva Agamemnonin tarkastuskäynti ei näytä olevan kaikin puolin paikallaan tällä kohdalla, jossa taistelu jo on uudelleen leimahtanut. Tuntuu siltä, että se alunperin on runoiltu toisenlaiseen yhteyteen.

Erityisen oudoksuttavaa on, että Hektor 6. runossa poistuu

taistelusta sen ollessa troialaisille vaarallisimmillaan. Tehtävä, jota suorittamaan hän lähtee Troian muurien suojaan, on sen laatuinen, että sen olisi hyvin voinut toimittaa kuka tahansa toinenkin. Tilanteen kannalta olisi ollut luonnollisinta, että tällaiseen lähetin tehtävään olisi määrätty joku sellainen troialainen, jonka läsnäoloa taistelussa olisi vähemmän kaivattu. Hektorin poistuminen on käsitettävissä ainoastaan siltä pohjalta, että runoilijan oli saatava hänet kaupunkiin voidakseen kuvata hänen ja Andromakhen kohtaamisen. On siis kysymys liitoskohdasta, jota ei ole kyllin taitavasti peitetty. Voidaan tehdä johtopäätös, että runoilija on edellä käyneessä taistelukuvauksessa käyttänyt aikaisemmin olemassa olleita runoja, joihin hän täten on saanut liitetyksi Hektorin hyvästijätön vaimolleen ja pojalleen. Hektorin ja Andromakhen kohtaus on eepoksen ihanimpia kuvauksia. Se on todennäköisesti Iliaan tekijän omaa käsialaa.

Käydessään Troiassa Hektor tapaa myös veljensä Pariksen, joka muka vihoissaan pysyttelee poissa taistelusta. Iliaassa ei kuitenkaan esitetä mitään, mistä Pariksen vihastuminen olisi voinut aiheutua. Näin ollen ei tälläkään kohdalla voi välttää johtopäätöstä, että eepoksessa on käytetty runoa, jossa vihastumisen syy on toisessa yhteydessä esitetty. Vain täten on selitettävissä Iliaassa nyt esiintyvä ristiriita.

Seuraavassa runossa on jälleen pantava merkille omituinen rakenteellinen seikka. Vaikka Menelaoksen ja Pariksen kaksintaistelu vastikään on päättynyt siihen, että troialaisten puolelta valapattoisesti rikottiin sopimus, ehdottaa Hektor uutta kaksintaistelua. Tosin tämän kamppailun ei enää ole määrä ratkaista sotaa, vaan Hektorin tekee ainoastaan mieli mitellä voimiaan kreikkalaisista rohkeimman kanssa. Mutta nytkin taukoaa taistelu, ja molemmat sotajoukot asettuvat kentälle istumaan katsellakseen Hektorin ja Aiaan kamppailua. Ei voida välttyä johtopäätökseltä, että tässä on jotakin luonnotonta. Kreikkalaisten

pitäisi toki olla siinä määrin raivoissaan troialaisten petollisesta menettelystä, ettei ainakaan samana päivänä enää voisi tulla kysymykseen uusi taistelutauko. Selityksensä tämä rakenteellinen omituisuus kaiketi saa siitä, että oli olemassa runo Hektorin ja Aiaan kaksintaistelusta. Sen halusi Iliaan tekijä liittää eepokseensa, ja hän valitsi tätä varten kohdan, jossa Hektor palaa käynniltään Troiasta uljuutta ja taisteluintoa uhkuen. Itse asiassa kaksintaisteluhaasteen antaminen on varsin heikosti perusteltu. Athene muka on hädissään, kun kreikkalaisia kaatuu. Riennettyään Olympoksesta heitä auttamaan hän tapaa Apollon, joka on troialaisten puolella. Tämä tekee pitemmittä perusteluitta ehdotuksen taistelun lopettamisesta siltä päivältä. Jumalien yhteisestä sopimuksesta johtuu, että Hektor saa kehoituksen taisteluhaasteeseensa. Tosiasiallisesti tilanne on kuvattu sellaiseksi, että yhtä vähän Apollolla kuin Hektorilla oli aihetta tällaiseen aloitteeseen. Vielä vähemmän oli kreikkalaisilla syytä siihen suostua. Hektorin ja Aiaan kaksintaistelu siis on jotenkin väkinäisesti sijoitettu muun kertomuksen yhteyteen, mikä osoittaa sen alkuperäistä erillistä asemaa.

Toinenkin 7. runon kohta on rakenteelliselta kannalta oudoksuttava. Onhan ilmeisesti merkillistä, että vasta nyt, sodan kymmenentenä vuonna, ryhdytään rakentamaan kreikkalaisten leirin ympärille muuria. Ei myöskään esitetä mitään erityistä syytä, joka tällaisen toimenpiteen olisi aiheuttanut. Taisteluissa, joita sinä päivänä oli käyty, olivat kreikkalaiset yleensä olleet voitolla. He olivat edenneet melkein Troian muureille asti. Olihan sitä paitsi Zeus antanut unessa Agamemnonille voiton lupauksen, joka tosin oli petollinen, mutta johon Agamemnon ehdottomasti luotti. Ei siis ollut sillä hetkellä mitään aihetta tällaiseen varotoimenpiteeseen. Lisäksi voidaan havaita, että eräissä myöhemmin esiintyvissä Iliaan kohdissa kuvaus ei edellytä minkäänlaisen muurin olemassaoloa. Toisissa kohdissa taas muurilla on hyvinkin merkittävä asema. Sen portilla käydään ankaroita tais-

teluja. Runoilijan on täytynyt tällä kohdalla mainita muurin rakentamisesta, koska hänen tarkoituksensa oli käyttää myöhemmässä kertomuksessa runoja, jotka edellyttivät muuria. Mutta toiselta puolen hän liitti eepokseensa sellaisiakin runoja, joiden laatijat eivät olleet kuvitelleet kreikkalaisten leiriä muurin ympäröimäksi. Näin syntyi ristiriitoja, jotka eivät kuitenkaan ole sanottavan räikeitä, vaan paljastuvat ainoastaan tarkkaavasti tutkivalle katseelle. Siltä, joka vain kuulemalta tutustui Iliaaseen, ne epäilemättä jäivät huomaamatta. Kaikissa tapauksissa ne näyttävät olevan kiistämättömänä todistuksena siitä, että Iliasta laadittaessa on käytetty aikaisempia runoja, joiden sisällystä ei ole voitu kaikinpuolisesti saattaa sopusointuun keskenään.

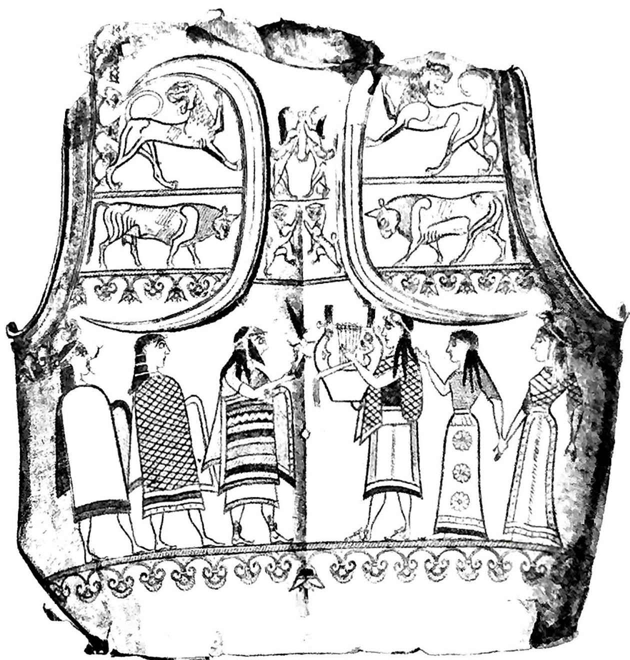
Koko 9. runo, jossa kerrotaan lähetystön käynnistä Akhilleuksen luona sovintoa tarjoamassa, on ristiriidassa Akhilleuksen myöhemmän asenteen kanssa. Tässä runossa näet Akhilleukselle ilmoitetaan, että Agamemnon on valmis palauttamaan Briseiksen sekä maksamaan runsaan hyvityksen tekemästään oikeudenloukkauksesta. Akhilleus ei kuitenkaan tahdo kuulla puhuttavankaan sovinnosta. Kuitenkin hän 11. runossa tyytyväisenä sanoo Patroklokselle näkevänsä sen hetken koittavan, jolloin kreikkalaisten on oleva pakko hänen polviaan kietoen rukoilla häntä auttamaan heitä ahdingosta. Tällaista ajatusta hän ei voisi lausua, jos kreikkalaiset vastikään juuri olisivat pyytäneet häntä muuttamaan mielensä. Kysymyksessä oleva 11. runon kohta siis edellyttää sellaista tilannetta, jonka vallitessa mitään sovinnon tarjousta Akhilleukselle ei ole tehty. Vielä selvemmin ilmenee niistä sanoista, jotka Akhilleus 16. runossa lausuu Patroklokselle lähettäessään tämän taisteluun, ettei hänelle ole tarjottu 9. runossa lueteltuja hyvityksiä. Akhilleus näet sanoo 16. runossa, että troialaiset pian kärsisivät surkean tappion, jos vain Agamemnon osoittaisi häntä kohtaan suopeutta. Mutta sitähän Agamemnon sovinnon tarjouksellaan juuri oli osoittanut! Samassa

yhteydessä Akhilleus vielä esittää toivomuksen asioiden järjestymisestä siten, että kreikkalaiset toisivat hänelle loistavia lahjoja sekä palauttaisivat Agamemnonin häneltä riistämän neidon. On ilmeistä, ettei runossa voitaisi antaa Akhilleuksen puhua näin, jos olisi otettu huomioon aikaisemmin tehty sovinnon tarjous, johon sisältyi Akhilleuksen nyt lausuman toivomuksen täyttäminen kaikissa kohdissa. Väistämättömältä näyttää näin ollen johtopäätös, että puheena olleet 11. ja 16. runon kohdat kuuluvat alunperin sellaisiin runoihin, joita laadittaessa ei ole edellytetty Akhilleukselle tehdyn minkäänlaista sovinnon tarjousta. Tästä taas seuraa päätelmänä, että 9. runo on myöhäsyntyisempi kuin ne runot, joita 11. ja 16. runossa on käytetty.

9. runossa on itsessäänkin ristiriitaisuutta, joka osoittaa, että alkuperäiseen runoon on myöhemmin tehty lisäyksiä. Tämä ristiriitaisuus tosin ei ilmene käännöksestä, vaan ainoastaan alkutekstistä. Siinä näet käytetään lähetystön lähtemisen ja sen Akhilleuksen luokse saapumisen yhteydessä duaalimuotoja, jotka eittämättömästi osoittavat, että lähetystön jäseniä alkujaan on ollut vain kaksi, nim. Aias ja Odysseus. Foiniks on vasta myöhemmin liitetty mukaan, ja tällöin on jäänyt huomaamatta, että duaalimuodot eivät enää sopeutuneet käytettäviksi kolmihenkisestä lähetystöstä. Muutenkin havaitsee tarkkaavainen lukija, että Foiniks jätetään aluksi kokonaan huomiotta, kunnes hän sitten lopuksi esittää pitkän kehoituspuheensa. Näyttää siltä, että Foiniksin henkilön liittämisellä lähetystön jäseneksi on ollut tietty tarkoitus: Siten on saatu esitetyksi kertomus Meleagroksen vihasta. Sitä ei olisi voitu sijoittaa Odysseuksen eikä Aiaankaan esitettäväksi, koska viittaaminen tällaiseen muinaisajan esimerkkiin ei olisi ollut kumpaisenkaan luonteen mukaista. Taaskin voidaan siis todeta Iliasta laadittaessa käytetyn erilaisia aineksia, jotka eivät täydellisesti sopeudu toisiinsa.

Yöllinen partioretki, joka kerrotaan 10. runossa, on Iliaan muusta toiminnasta täysin erillään. Kaikki tutkijat ovat joten-

kin yksimielisiä siitä, että tämä sivukertomus on alkujaan ollut erillinen runo, joka on liitetty suunnilleen sellaisenaan Iliaan yhteyteen. Ovatpa monet tutkijat sitä mieltä, että se vasta varsin myöhään on lisätty jo valmiiseen eepokseen, ts. ettei se alunperin lainkaan olisi kuulunut Iliaaseen. Tällainen mielipide ei kuitenkaan ole asiasyin perusteltavissa. Päinvastoin on todettava, että Iliaan kokonaisrakenteen kannalta tällä kohdalla kaivataan juuri sellaista vaihtelua, jota rohkean partioretken kuvaus tarjoo. Ilias tulisi kokonaisuutena paljon köyhemmäksi, jos ajattelisimme tämän runon siihen kuulumattomaksi. Sen vuoksi ei olekaan syytä otaksua, että olisi kysymys epäperäisestä, myöhäisestä lisäyksestä, vaan tätäkin runoa on pidettävä Iliaan tekijän eepokseensa liittämänä. Mutta liitos on kieltämättä jäänyt verraten hataraksi, niinkuin eräissä muissakin Iliaan kohdissa. Retkelle lähdön suunnitelmaa ei ole aivan johdonmukaisesti perusteltu. Kreikkalaisten päälliköt kokoontuvat yölliseen neuvotteluun, jonka tarkoituksena on keinojen keksiminen uhkaavan vaaran torjumiseksi. Omituista on, että kokoontumispaikaksi valitaan leirin ulkopuolella oleva kenttä, jolla makaa kaatuneiden ruumiita. Neuvottelu ei sitten kohdistukaan alkuperäiseen tarkoitukseensa, vaan asemaa sen enempää pohtimatta päätetään lähettää tiedustelijat troialaisten aikeita vakoilemaan. Tätä tehtävää tiedustelijat eivät kuitenkaan suorita, vaan heidän retkensä muodostuu vain rohkeaksi tuhoamistoimeksi. Heidän palattuaan kukaan ei edes heiltä kysy, mitä he retkellään saivat selville. Tuntuu siltä, että 10 runossa täten on yhdistetty kaksi aikaisempaa runoaihetta: yöllinen neuvottelu ja uhkarohkea yöllinen partioretki. Saumat näkyvät selvästi, mutta mikään seikka ei ole omiaan tukemaan sellaista johtopäätöstä, että runo olisi vasta jälkeenpäin lisätty Iliaaseen. Kaikki viittaa siihen, että yhdistäminen on Iliaan tekijän suorittama. Samanlaista tekotapaa on näet havaittavissa muuallakin Iliaassa, niinkuin ylempänä on todettu.

44. Uskonnollinen juhlakulkue.
Huomattakoon seitsenkielinen lyyra. Orientalisoivaan tyylikauteen kuuluva vaskihaarniska Olympiasta 650 vaiheilta e. Kr.

45. Naisen patsas Deloksesta, n. vuodelta 650 e. Kr. Vanhin säilynyt kreikkalainen suurveistos. Huomattakoon patsaan laudanomainen muoto.

Iliaan rakenteen tarkastelua jatkettaessa kiintyy huomio 11. runon alkuun, jossa kuvatun taisteluun valmistautumisen yhteydessä sanotaan, että kreikkalaiset taisteluinnossaan jo pitävät sotaa ihanampana kuin kotimatkaa. Tämä toteamus vaikuttaa tällä kohdalla oudolta, koska kotiin palaamisesta ei enää ole ollut puhetta sen jälkeen, kun 2. runossa kuvattu koti-ikävän ilmaisu on sivuutettu. Asianlaita lienee niin, että Iliaan tekijä on tällä viittauksella 2. runossa voimakkaana ilmenneeseen koti-ikävään tahtonut kytkeä 11. runon tapahtumat kiinteästi yhteen eepoksen alkuosan kanssa. Sillä nyt alkaa toden teolla se taistelu, johon 2. runo oli valmistuksena. Zeus käy vasta tässä vaiheessa lopullisesti täyttämään Thetikselle antamaansa lupausta. Toiminta alkaa nyt kehittyä ratkaisuastetta kohti. Kaikki, mikä on sijoitettu 2. ja 11. runon väliin, on valmistavaa laatua tahi palvelee eepillisen laveuden tarkoitusperiä. Runoilija on tahallaan viivytellyt pääaiheeseen tarttumista, onpa hän antaessaan lähetystön käydä suostuttamassa Akhilleusta ikäänkuin jättänyt avoimeksi senkin mahdollisuuden, että tapahtumat voisivat saada aivan toisen ratkaisun kuin sen, joka on odotettavissa. Vasta nyt, kun Akhilleus on osoittautunut taipumattomaksi, on aika johtaa toiminta niihin uomiin, joissa se alunperin on tarkoitettu saatettavaksi päätökseen. Se aines, josta edelliset runot on koottu, on saatu suurelta osalta runoista, jotka ovat olleet valmiina Iliaan tekijän käytettävissä. Hän on vain sopivasti muunnellen sijoittanut ne eepoksensa yhteyteen sen kokonaisuutta palvelemaan. 11. runosta lähtien alkaa taas selvemmin näkyä hänen toimintaa kireästi ohjaava kätensä, vaikka näihinkin osiin epäilemättä on liitetty aikaisemmista runoista omaksuttua ainesta. Niinpä runoilijalle on sattunut sellainen kompastus, että sama Pylaimenes, joka 5. runossa saa surmansa, 13. runossa taas esiintyy elävien joukossa!

On monesti väitetty, että Patroklos alunperin ei lähtenyt taisteluun Akhilleuksen varustuksissa, vaan omissaan. Iliaan suomen-

noksen 1. painokseen kirjoittamissaan selityksissä O. E. Tudeer asettui tälle kannalle. Totta onkin, että runoelmassa on kohtia, joissa Patrokloksen asepuvusta puhutaan, kuin se olisi hänen omansa. Varsinkin odottaisi silloin, kun Akhilleus Hektorin surmattuaan riistää häneltä Patrokloksen varustukset, samalla selvästi mainittavan, että Akhilleus täten sai takaisin oman sotisopansa. Näin ei kuitenkaan tapahdu. Mutta sittenkään ei voida tehdä johtopäätöstä, että varusteet alkujaan olisivat olleet Patrokloksen omat. Sillä Iliaassa käytetyn runotekniikan mukaista on jättää monet seikat epämääräisiksi sellaisissakin kohdissa, joissa odottaisi tarkkapiirteisempää kuvausta. Sitä paitsi jo se tosiasia, että Hektor pukee kesken taistelua päällensä Patrokloksen asepuvun, osoittaa varustusten erikoislaatuisuutta. Jollei olisi ollut kysymys Akhilleuksen sotisovasta, Hektor tuskin olisi vaihtanut omaa asepukuaan Patroklokselta riistämäänsä. Näyttää siis siltä, ettei Iliaan tekijä ole käyttänyt sellaista runotoisintoa, jossa Patroklos olisi lähtenyt taisteluun omissa varustuksissaan. Ne, jotka tätä ovat väittäneet, ovat päätelleet, että runoilija on keksinyt Patrokloksen ja Akhilleuksen välillä tapahtuneen varustusten vaihdon voidakseen liittää eepokseen Hefaistoksen takoman uuden kilven kuvauksen, joka on Iliaan 18. runossa. Eepokseen olisi tällöin jäänyt merkkejä aikaisemmasta runosta, jossa Patroklos ei pukeutunut Akhilleuksen sota-asuun. Niinkuin edellä esitetystä selviää, tällaista otaksumaa ei voida pitää todennäköisenä.

Sivuuttamalla vähäiset ristiriitaisuudet, jotka eivät oikeuta laajakantoisiin johtopäätöksiin, kiinnitettäköön vielä huomiota 21. runossa esiintyvään hataraan liitokseen. Surmattuaan Skamandros virran partaalla useita troialaisia, joiden ruumiit joutuvat joen vietäviksi, Akhilleus ihmisen suulla puhuvan Skamandroksen pyynnöstä sanoo herkeävänsä ahdistamasta troialaisia virran uomassa ja kääntyvänsä ajamaan takaa kentälle pakenevia vihollisia. Mutta ilman minkäänlaisia perusteluja

mainitaan hänen sitten kuitenkin yht'äkkiä taas hyppäävän virran pyörteisiin. Tällainen ristiriita on tuskin selitettävissä muulla tavoin kuin siten, että Iliaan tekijä on tällä kohdalla yhdistänyt kaksi eri runoa, joiden liitos on jäänyt näin hölläksi. Tosin on selitetty, että Akhilleus ryntää takaisin virtaan vimmastuneena siitä, että Skamandros rukoilee Apollolta troialaisille apua. Mutta jos tämä olisi tarkoitus, täytyisi sen olla selvästi ilmaistu. Ei siis voitane päästä siitä, että tässä kohdassa on jälki yhdistelytyöstä, joka ei ole tapahtunut riittävän huolellisesti. Muuallakin olemme voineet todeta liitoksissa samantapaista hataruutta.

Tutkijat ovat luulleet voivansa paljastaa Iliaassa lukemattomia muitakin ristiriitaisuuksia. Osittain tällaiset huomiot kyllä ovat paikkansa pitäviä. Mutta kun ne enimmäkseen kohdistuvat ainoastaan yksityisiin sanontoihin, niistä ei ole lupa tehdä eepoksen rakennetta koskevia johtopäätöksiä. Niin laajassa runoelmassa kuin Iliaassa ei jokainen yksityiskohta ymmärrettävästi voi sopeutua toiseen yhtä tarkasti kuin huolellisesti rakennetussa koneistossa. Mutta jo sen perusteella, mitä edellä on esitetty, voidaan pitää varmana, että Iliasta laadittaessa on käytetty aikaisemmin olemassa olleita runoja ja ettei Ilias siis ole vapaasti ja täysin itsenäisesti suoritetun luomistyön tuote. Eepoksessa on lisäksi kohtia, jotka ovat selviä todistuksia eräänlaisesta kokoonpanotyöstä. Esim. Iliaan 1. runossa kuvataan uhritoimitusta, joka suoritetaan kreikkalaisten palauttaessa Khryseen tyttären hänen isälleen. Kuvauksessa käytetään samoja säkeitä kuin siinä Odysseian 3. runon kohdassa, jossa Nestor toimittaa uhrin Athenelle. Molemmissa kohdissa sanotaan, että uhriateriaa valmistettaessa olivat apuna »nuorukaiset» viisikärkiset haarukat käsissään. Odysseiassa »nuorukaiset» ovat Nestorin poikia, joilla muutenkin on kertomuksessa huomattava osa. Mutta Iliaan puheena olevassa kohdassa »nuorukaiset» ovat täysin arvoituksellisia, sillä muuten heitä ei lainkaan mainita eikä lukijan

ole mahdollista päätellä, ketä tarkoitetaan. Johtopäätös on selvä: Iliaan tekijä on uhritoimitusta kuvatessaan käyttänyt säkeitä, jotka alkujaan on sepitetty toisenlaiseen yhteyteen.

Odysseiankin tekijän voidaan osoittaa liittäneen eepokseensa aikaisemmin olemassa olleita runoja. Odysseiassa erottautuu lukijalle heti ensi silmäyksellä kolme osaa: 1. Telemakhoksen matka Pylokseen ja Spartaan. 2. Odysseuksen harharetket. 3. Odysseuksen paluu ja kosijain surma. Mutta ei tietenkään silti ole ilman muuta selvää, että eepoksen tekijä kaikkia näitä osia varten on käyttänyt varhaisempia runoja. Jotta siitä saataisiin varmuus, on runoelman rakenteeseen kohdistettava ennakkoluuloton tarkastelu.

Irrallisimmaksi näyttäytyy tarkastelijalle heti Telemakhoksen matka. Eepoksen juonen kannalta sillä ei ole sanottavaa merkitystä. Matka ei tuota tuloksia, eikä se ole suoranaisessa yhteydessä eepoksen muuhun toimintaan. Se on myös varsin heikosti perusteltu. Jumalien kokouksessa Athene sanoo lähettävänsä Telemakhoksen tällaiselle tiedusteluretkelle, vaikka jumalattaren tietenkin täytyy olla selvillä siitä, ettei mitään tulosta ole odotettavissa. Ainoaksi perusteeksi jää se, että Telemakhos täten saa »ihmisten keskuudessa jalon maineen». Eepoksen kielellä ilmaistuna tämä merkitsee sitä, että Telemakhos täten joutuu runonlaulun aiheeksi. Puheena oleva kohta siis näyttää nimenomaisesti viittaavan siihen, että Telemakhoksen matkaa oli kuvattu runoissa ja että Odysseian tekijällä oli niitä tiedossaan. Tarkemmin tutkittaessa ilmeneekin kiistämättömästi, että matka-aihe on yhdistetty muuhun kuvaukseen tavalla, joka jättää liitoksen selvästi näkyväksi.

Tarkkaava lukija havaitsee näet helposti, että kun Odysseian 2. runossa kuvataan kansankokousta, jonka Telemakhos Athenen kehoituksesta on kutsunut koolle, siinä alunperin on käsitelty vain kosijoiden rehentelyä eikä lainkaan Telemakhoksen matkaa.

Telemakhos valittaa kokoontuneelle kansalle kosijoiden menettelyä ja käskee heitä poistumaan koteihinsa. Kosijoiden taholta kiistetään valitusten oikeutus ja lykätään syy Penelopen niskoille. Sen johdosta Telemakhos rukoilee kosijoille jumalien kostoa. Samalla näkyy uhkaava enne, jonka vanha Halitherses selittää ilmoittavan, että Odysseus kohta on oleva kotonaan. Kosijat eivät ota ennettä todesta, vaan vakuuttavat jatkavansa entiseen tapaan, kunnes Penelope suostuu jollekulle heistä. Tällä kohdalla Telemakhos yht'äkkiä ryhtyy pyytämään matkaansa varten alusta, vaikka Athene ei edes kehoittanutkaan häntä puhumaan siitä asiasta kansankokouksessa. Telemakhoksen pyyntöön ei kukaan kiinnitä huomiota, vaan aivan kuin sitä ei olisi esitettykään, Mentor moittii kansaa siitä, ettei se aseta sulkua kosijoiden rehentelylle. Kosijain taholta vastataan Mentorille ja uhataan jopa surmata Odysseus, jos hän vastoin odotusta saapuisi kotiin ja koettaisi väkivalloin karkottaa kosijat. Vasta tämän viimeisen vuorosanan lopussa kuitataan Telemakhoksen pyyntö neljällä yliolkaisella säkeellä. Kaikesta näkyy, että kansankokouksen tarkoituksena on valmistella Odysseuksen palaamista ja kostoa, joka odottaa kosijoita, ja että siihen on verraten väkinäisesti liitetty ne kaksi kohtaa, joissa mainitaan Telemakhoksen suunnittelema matka. Alkujaan on tarkoituksena yksinomaan ollut korostaa kosijoiden itsepintaista röyhkeyttä, joka tekee heille valmistetun ankaran koston sitä oikeutetummaksi, sekä valmistella Odysseuksen paluuta, joka on pian tapahtuva. Kansankokousta käsittelevä runo on siis sepitetty johdannoksi siihen kertomukseen, jonka aiheena on Odysseuksen kotiinpaluu ja hänen suorittamansa kosto. Telemakhoksen matka ei liity elimellisesti kokouksen menoon, vaan on selvästi myöhäisempi lisäke. Tämä toteamus on tärkeä, koska siitä seuraa, että Telemakhoksen matkaa käsittelevät eepoksen osat eivät alunperin ole samaa runoa kuin Odysseuksen paluu ja kosijoiden surma.

Että näin todella on asianlaita, ilmenee toisestakin seikasta. Telemakhoksen matka alkaa ennen kuin Odysseus pääsee lähtemään Kalypson luota. Hän viipyy matkallaan ilmeisesti paljon lyhyemmän ajan, kuin Odysseus tarvitsee päästäkseen Ithakaan. Siitä huolimatta Odysseus saapuu kotisaarelleen ennen kuin Telemakhos on ehtinyt palata matkaltaan. Aikamäärät siis eivät ensinkään sovi yhteen. Tämäkin tosiasia osoittaa, etteivät Telemakhoksen retki ja Odysseuksen kotimatka alkujaan ole olleet saman runoelman osia, vaan että ne vasta Odysseiassa on liitetty toisiinsa. Tosin eräät sellaiset tutkijat, jotka mistään vaikeuksista välittämättä tahtovat julistaa Homeroksen eeposten yhtenäisyyttä, ovat väittäneet, ettei Homeroksen runojen aikakäsite ole samanlainen kuin nykyajan. Homeroksen runoissa muka ei kiinnitetä huomiota tällaisiin seikkoihin, joihin meidän kannaltamme sisältyy ristiriitaisuus. Moinen selittely on kuitenkin liian läpinäkyvää teoriointia ennakolta omaksutun käsityksen hyväksi. Itse asiassa Homeroksen eepoksista tarkkaavaisinkin lukija keksii vain perin harvoja kohtia, joissa aikailmoitukset eivät olisi keskenään sopusoinnussa. Silloin on muuten aina kysymys toisarvoisista ja vähäpätöisistä epäjohdonmukaisuuksista. Tässä kohdassa, josta nyt on puhe, taas on pakko todeta huomattava ristiriita, joka ei ole sivuutettavissa edes väittämällä, että runoilijalla on vapautensa ja ettei niiden rajoista saa käydä saivartelemaan. Ei näet ole ymmärrettävissä, miksi annetaan tarkkoja ajanmääräyksiä, jollei niihin ole lupa suhtautua tavallisen terveen järjen mukaisesti.

Jotta asia tulisi täysin selväksi, on syytä suorittaa yksinkertainen laskutoimitus. Telemakhos lähtee matkalle illalla ja purjehtii merellä seuraavan päivän ja sen jälkeisen yön. Kolmantena päivänä hän siis on Pyloksessa. Seuraavana aamuna hän lähtee jatkamaan matkaansa Spartaan, jonne hän saapuu viidennen päivän illalla. Miten kauan hän viipyy siellä, jää jossakin määrin epäselväksi. Mutta se käy Telemakhoksen ja Menelaoksen kes-

kustelusta selvästi ilmi, ettei hän viivy Spartassa monta päivää. Luonnollinen tulkinta johtaa päättelemään, että hänen oleskelunsa Menelaoksen luona kestää vain saapumisillan sekä seuraavan päivän. Seitsemännen päivän aamuna hän täten jo lähtee paluumatkalle, on kahdeksannen päivän iltana Pyloksessa ja jatkaa sieltä matkaansa viipymättä kotisaarelle. Purjehdus kestää tällä kertaa vain yhden illan ja yön. Telemakhos on siis takaisin Ithakassa jo yhdeksännen päivän aamuna siitä lukien, kuin hän lähti purjehtimaan kohti Pylosta. Odysseus puolestaan saa jumalien suostumuksen kotiin paluuseen vasta Telemakhoksen Spartassa olon toisena päivänä. Hän käyttää lauttansa rakentamiseen ja muihin valmistuksiin neljä päivää, viidentenä hän lähtee matkaan, purjehtii lauttansa varassa seitsemäntoista päivää, uiskentelee meressä kaksi päivää ja viipyy faiakien luona toiset kaksi päivää. Vasta kuudentenakolmatta päivänä Kalypson saarelta lähdöstä lukien hän on kotisaarellaan. Kun tähän lisätään ne viisi päivää, jotka Telemakhos jo oli ollut matkallaan ennen Odysseuksen lähtöä, saadaan kolmekymmentäyksi päivää. Siitä huolimatta Odysseus on Ithakassa päivää aikaisemmin kuin Telemakhos, jonka matkaan on kulunut vain vajaat yhdeksän päivää. Eipä näin ollen ole kysymys vähäpätöisestä ristiriitaisuudesta. Näyttää siltä, että Odysseian tekijä on itsekin huomannut tämän asianlaidan ja että hän siitä syystä on pyrkinyt jättämään epämääräiseksi sen ajan, jonka Telemakhos viettää Spartassa. Epämääräisyyden vaikutelmaa hän on yrittänyt lisätä sillä, että hän on jakanut Telemakhoksen Spartan-vierailun kuvauksen kahteen osaan, joista toinen on neljännessä ja toinen vasta viidennessätoista runossa. Lukijan katse on tällä välin kiintynyt niin moniin muihin seikkoihin, että hän on unohtanut, kuinka monta päivää Telemakhoksen matka oikeastaan on kestänyt. Pitkä välimatka kuvauksen alkupuoliskosta sen loppuosaan ikäänkuin samalla ajallisesti pidentää Telemakhoksen matkaa. Mutta jos tekijä itse vapaasti olisi runoillut sekä Tele-

makhoksen matkan että Odysseuksen kotiinpaluun kuvauksen, hän varmastikaan ei olisi tullut antaneeksi näin ristiriitaisia aikamääriä. Yhdistelytyöstä johtuu sekin, että tapausten näyttämö äkkiarvaamatta siirtyy Spartasta Ithakaan ja sitten taas Ithakasta Spartaan.

Telemakhoksen matkaa siis oli käsitelty erillisessä runossa, jota Odysseian tekijä on käyttänyt hyväkseen. Tätä ei saa käsittää niin, että hän olisi sijoittanut runon eepokseensa sellaisenaan. Niin ei varmastikaan ole asianlaita, vaan hän on käyttänyt runoa ainoastaan siinä määrin, kuin hänen hahmottelemansa suureepoksen kokonaisuus salli. Emme koskaan voi päästä selville siitä, mitä muutoksia, poistoja ja lisäyksiä hän on tehnyt alkuperäiseen runoon. Voimme vain arvata, että matkakuvauksen pääosaa, sen alkua ja keskiosaa, on verraten vähän muutettu, kun taas loppu on ollut saatettava sopusointuun eepoksen kokonaissisällyksen kanssa. Loppuosaa Odysseian tekijä siis lienee huomattavasti muuttanut ja typistänyt. Siitä on johtunut matkakuvauksen tämän osan ilmeinen katkelmallisuus.

Eräät tutkijat ovat vastustaneet tässä esittämääni käsitystä matkarunon erillisyydestä sillä perusteella, ettei Telemakhoksen matkaa kuvaava Odysseian osa erilleen eepoksesta erotettuna muodosta itsenäistä kokonaisuutta. Se on kyllä totta, mutta vastaväite menettää tehonsa, kun otetaan huomioon kaksi seikkaa: Ensiksi on muistettava, ettei Odysseian tekijä tietenkään ole ottanut runoa eepokseensa sellaisenaan, ja toiseksi on pidettävä mielessä, ettei mikään todista niiden runojen, joita ennen Homeroksen eeposten syntymistä oli olemassa, olleen täysin itsenäisiä kokonaisuuksia. Samoin kuin Troian sodan tapahtumien ympärille oli Odysseuksenkin henkilön yhteyteen kutoutunut runojen verkko, jossa toinen runo aiheeltaan liittyi toiseen. Ei siis lainkaan tarvitse ajatella, että kukin runo oli itsenäinen kokonaisuus, vaan päinvastoin on toinen runo edellyttänyt toista, koska ne kerran kuuluivat samaan aihepiiriin. Runo, joka kertoi

Telemakhoksen matkasta, liittyi luonnollisesti alunperin Odysseuksen kotiin tulon yhteyteen, vaikka se olikin erilliseksi sepitetty. Ne tutkijat, jotka kieltävät Telemakhoksen matkaa kuvailleen erillisen runon olemassaolon sillä perusteella, ettei matka ole ajateltavissa ilman Odysseuksen tarinan muodostamaa taustaa, lähtevät väärästä peruskatsomuksesta. Tätä taustaa Telemakhoksen matka tietysti edellyttää, mutta silti sitä on voitu ja varmasti onkin käsitelty erillisessä runossa, jonka pääsisällyksen Odysseian tekijä on ottanut eepokseensa.

Muissakin Odysseian osissa on havaittavissa ristiriitaisuuksia, jotka ovat selitettävissä vain siten, että runoilija on yhdistänyt eepokseensa erillisiä kantarunoja. Ilmeisintä tämä on niissä kohdissa, joissa kuvataan Odysseuksen ulkonaista olemusta hänen palatessaan kotiin. Faiakien luokse saapuessaan ja heidän luonaan vieraillessaan hän on sankarihahmo, johon tosin kärsimykset ja ikä ovat iskeneet leimansa, mutta joka siitä huolimatta kykenee kaikissa herättämään kunnioitusta, vieläpä sytyttämään vienosti kytevän rakkauden tunteenkin nuoreen neitoon, kuninkaan tyttäreen. Kotilinnassaan kosijoiden keskellä hän taas on kurja maankiertäjä, kerjäläinen, jota kukaan ei voisi arvata Troian sodan sankariksi. Tämä muodonvaihdos on runoelmassa perusteltu sillä, että Odysseuksen saavuttua Ithakaan Athene muuttaa hänet vanhan kerjäläisen hahmoon. Jotta Telemakhos tuntisi hänet isäkseen, jumalatar antaa Odysseukselle hetkeksi takaisin entisen hahmon, mutta muuttaa heti sen jälkeen hänet jälleen kerjäläiseksi. Tässä hahmossa hän sitten esiintyy loppuun asti. Sillä erittäin tärkeä seikka on se, ettei missään Odysseian kohdassa enää puhuta palautumisesta entiseen sankarihahmoon. Kerjäläisenä hän ottaa vastaan kosijoiden karkeat loukkaukset, kerjäläisenä hän ottaa jännittääkseen jousen ja kerjäläisenä hän ryhtyy täyttämään tehtäväänsä kostajana. Kerjäläisenä esiintyvän Odysseuksen hänen vanha hoitajansa Eurykleiakin tuntee isännäkseen. Myöskään 23. runon

kuvaamassa kylvyssä ei tapahdu uutta muodonvaihdosta. Tosin sanotaan, että Athene antoi Odysseukselle uljaamman ryhdin ja tuuheammat kutrit, mutta ei sanota, että hän tällöin muuttui toiseen hahmoon. On näet huomattava, että tämän kohdan säkeet ovat aivan samat kuin 6. runon säkeet, joissa kerrotaan, kuinka Athene Odysseuksen saavuttua faiakien saarelle ja tavattua Nausikaan norjistaa hänen olemustaan. Yhtä vähän kuin 6. runossa saattaa 23. runon vastaavassa kohdassa olla kysymys todellisesta muodonvaihdoksesta. Kiistämättömäksi tosiasiaksi täten jää, että Odysseiassa tosin kerrotaan Athenen muuttaneen sankarin kerjäläiseksi, mutta ei edellytetä hänen muuttumistaan taas kerjäläisestä takaisin sankariksi. Tällä toteamuksella on laajakantoiset seuraukset.

Näin todettua ristiriitaisuutta näet ei voida ymmärtää, jollei edellytetä kahden eri runon yhdistämistä: Toiselta puolen oli runo, jossa kerrottiin Odysseuksen saapumisesta takaisin kotisaarelle valtiaan tavoin faiakien saatossa, toiselta puolen taas toisessa runossa kerrottiin, kuinka hän tuli kotilinnaansa tuntemattomana kulkurina, joka vasta kostotyön suoritettuaan paljastui kaivatuksi sankariksi. Ei näet voida kieltää sitä, että koko kertomus Odysseuksen kotonaan kärsimästä kohtelusta ja hänen siellä tekemistään urotöistä edellyttää todellista eikä toiseksi muutettua Odysseusta. Kuvaus menettää huomattavan osan tehoaan, jos otaksumme, että meille kerrotaan taikavoimalla vieraaseen hahmoon saatetusta miehestä. Kun lisäksi ei missään enää puhuta palautumisesta varsinaiseen asuun, on välttämättömästi pääteltävä, että jousella ammunnan ja kostajien surmaamisen suorittaa Odysseus omassa todellisessa hahmossaan. Muodonvaihdoksesta puhuminen on ollut tarpeellista kahden eri runon saattamiseksi sopusointuun keskenään. Sen on Odysseian tekijä keksinyt voidakseen liittää yhteen runon, jossa kerrottiin faiakien saarelta palaavasta onnellisesta Odysseuksesta, ja toisen runon, jossa Odysseus tuli kotiin onnen hylkäämänä kulkurina

kenenkään häntä tuntematta. Runojen yhdistämisestä on syntynyt ristiriita, joka ei tosin ole niin räikeä, että se häiritsisi lukijan tuntemaa nautintoa, mutta on kuitenkin siinä määrin ilmeinen, ettei ennakkoluuloton tarkastelija saata sen olemassaoloa kieltää.

Toinenkin selvä ristiriita on todettavissa Odysseian jälkipuoliskossa. Odysseus kehoittaa 16. runossa Telemakhosta merkin saatua siirtämään aseet linnan miessalista pois varuskammioon. Kuitenkin hän käskee jättämään paikoilleen kaksi miekkaa, kaksi keihästä ja kaksi kilpeä, jotta he itse voivat niitä käyttää hyökätessään kosijoiden kimppuun. Mutta sittemmin ei lainkaan tapahdu tämän kehoituksen mukaisesti. Odysseus itse yhdessä Telemakhoksen kanssa vie kaikki aseet ennakolta varuskammioon, eikä saliin jätetä ainoatakaan asetta paitsi yhtä keihästä, joka Telemakhoksella myöhemmin on kädessään. Ilmeiseltä näyttää, että tämäkin ristiriita johtuu kahden eri runotoisinnon yhdistämisestä. Tekijällä oli käytettävänään kaksi aikaisempaa runoa, joista toisessa Odysseus ja Telemakhos tarttuivat miessaliin jättämiinsä aseisiin silloin, kun taistelu kosijoita vastaan alkoi. Toisessa taas Odysseuksen jousi näytteli pääosaa niinkuin nykyisessä eepoksessa. Kehoitus jättää saliin kahdet aseet on sisältynyt edelliseen runoon, josta Odysseian tekijä otti puheena olevat säkeet. Kuvauksen hän sittemmin kuitenkin muovaili toisen runon mukaiseksi huomaamatta täten syntynyttä ristiriitaa.

Eri runojen yhdistämisestä aiheutunee myös 20. runossa havaittava suuri hajanaisuus. Siinä kuvataan kosijoiden surman edellisiä tapahtumia niin katkelmallisesti, että tyyli erittäin selvästi poikkeaa Odysseiassakin muuten yleensä vallitsevasta eepillisestä täyteläisyydestä. Esim. viittaukset kaupungissa vietettyyn Apollon juhlaan särkevät pahasti niitä yhtenäisiä puitteita, joissa toiminta tapahtuu. Samaten pistää silmään, että eräs kosijoista heittää Odysseusta kohti luun, vaikka heittoaihetta jo on

käytetty 17. ja 18. runossa. Vihdoin jää 20. runossa kuvattu kosijoiden naurunpuuska aivan perustelemattomaksi. Se ei liity luontevasti Telemakhoksen sitä ennen lausumaan vuorosanaan eikä sen syytä muutoinkaan voida selittää. Koko 20. runo tuntuu täten olevan yhdistelmä aiheista, jotka Odysseian tekijä on koonnut sieltä täältä ja joita hän ei ole kyennyt liittämään yhteen elimelliseksi kokonaisuudeksi. Vapaasti toimivan luomistyön tuotetta se ei missään tapauksessa voi olla. Eri osia ei tässä runossa kuitenkaan enempää kuin Iliaassa tai Odysseiassa muutenkaan ole mahdollista tarkoin erottaa toisistaan.

Voidaan siis todeta, että Telemakhoksen matkaa kuvatessaan Odysseian tekijä on käyttänyt vanhempaa erillistä runoa ja että kuvaus Odysseuksen paluusta ja kosijain surmasta on yhdistetty eri aineksista, jotka osittain varmaan ovat tekijän itsensä sepittämiä, osittain taas hänen käyttämistään runoista saatuja. Vaikeampi on muodostaa selvää käsitystä siitä, kuinka harharetkien kuvaus on syntynyt. Se vain on ilmeistä, ettei se alunperin ole samaa runoa kuin Telemakhoksen matka ja Odysseuksen kotiinpaluu sekä siihen liittyvät vaiheet. Mutta mahdoton on päätellä, onko harharetkien kuvaus kauttaaltaan Odysseian tekijän omaa käsialaa vai onko siinäkin osia, jotka on otettu aikaisemmin olemassa olleista runoista. Edellisen vaihtoehdon puolesta näyttää puhuvan se, että harharetkien kuvaus esitetään ensimmäisessä persoonassa Odysseuksen itsensä kertomana. Tosin eräät tutkijat ovat väittäneet, että kertomus suurimmalta osalta osoittautuu olevan alunperin laadittu kolmanteen persoonaan, mutta tätä väitettä ei ole voitu vakuuttavasti todistaa. Päinvastoin sujuu kuvaus Odysseuksen ensimmäisessä persoonassa esittämänä kaikin puolin luontevasti. Mitään selviä merkkejä siitä, että kertomus olisi muutettu kolmannesta persoonasta ensimmäiseen, ei ole havaittavissa. Tietenkin on Odysseuksen harharetkiäkin ennen Odysseian syntymistä käsitelty runoissa ja tällöin käytetty kolmatta persoonaa. Mutta ei voida osoittaa, että

Odysseian tekijä on tällaisia aikaisemmin varmasti esiintyneitä runoja suorastaan käyttänyt hyväkseen. Välillisesti hänen tietysti tässäkin kohden täytyy olla riippuvainen varhaisemmista runoperinteistä. Odysseuksen harharetkien kuvaukset perustuvat ikivanhoihin merimiesjuttuihin, joita alkujaan tietenkin esitettiin suorasanaisina. Mutta epäilemätöntä on, että niitä jo varhain siirrettiin myös runomuotoon. Ensimmäisen persoonan käyttäminen taas edellyttää kehysrunoa, jossa kuulijat tai lukijat johdatetaan tilanteeseen, missä Odysseus itse joutuu kertomaan seikkailuistaan. Mahdollista tietysti on, että tällainen runomuotoinen kehyskertomus ja siihen sisällytetty sankarin itsensä esittämä harharetkien kuvaus on ollut olemassa ennen Odysseian kokoonpanoa. Mutta on mahdoton todistaa, että Odysseian tekijä on sellaista käyttänyt hyväkseen. Sen vuoksi on tyydyttävä pitämään sankarin kokemien seikkailujen kuvausta siinä muodossa, kuin se Odysseiassa esiintyy, eepoksen laatijan omana tuotteena.

Odysseian alkajaisruno osoittaakin, että eepoksen tekijä on kiinnittänyt päähuomion harharetkiin. Ainoastaan niihin siinä viitataan. Epäilemättä on oikeutettua sen johdosta päätellä, että harharetkien kuvaus on muodostanut rungon, jonka ympärille Odysseian tekijä on ryhmitellyt muut aiheet. Näistä hän on saanut osan valmiina aikaisemmista runoista, osan hän taas on itse runoillut. Mutta eri ainesten erottaminen erilleen ei enää ole mahdollista. Vain suurin piirtein voidaan todeta, millä tavoin eepoksen luominen on tapahtunut.

Myös harharetkien kuvauksessa voidaan kuitenkin todeta eräs selvä liitoskohta. Ei näet ole vaikea havaita, ettei manalassa käynti alunperin ole liittynyt muiden aiheiden yhteyteen. Kirke kehoittaa 10. runon lopussa Odysseusta lähtemään manalan retkelle huomauttaen, että siellä hän saa Teiresiaalta tietää tien kotisaarelle, kuljettavat välimatkat sekä kuinka purjehdus on suoritettava. Näitä asioita Teiresias sitten ei kuitenkaan Odys-

seukselle ilmoita. Perustelu on täten yhtä hatara kuin eräissä muissa Iliaan ja Odysseian kohdissa, joissa olemme todenneet yhdistetyn eri runoja. Manalassa käynti poikkeaa muutenkin luonteeltaan toisista seikkailuista. Täydellä syyllä voidaan siis tehdä johtopäätös, että tämä osa Odysseuksen harharetkiä – Odysseian 11. runo – on syntynyt aineksista, jotka tekijä on saanut varhaisemmista runoista. Itse manalassa käynti on ikivanha uskonnollinen taru, joka esiintyy jo Kaksoisvirran maan Gilgameš-eepoksessa. Kun Odysseuksesta oli tullut uskomattomien seikkailujen päähenkilö, oli luonnollista, että vanha taruaihe sovellettiin häneen ja annettiin hänen suorittaa retki myös manalaan. Ei saanut olla sitä paikkaa, jossa joku muu ihminen oli käynyt, johon Odysseuksen matkat eivät olisi ulottuneet. Samalla täten voitiin antaa Odysseuksen saada tietoja sellaisista seikoista, joista hänen kotisaarelle palatessa täytyi olla selvillä.

Sekä Iliasta että Odysseiaa luotaessa on siis käytetty aikaisemmin olemassa olleita runoja. Eikä tällöin ole kysymys pelkistä esikuvista, jotka olisivat antaneet vaikutteita eeposten tekijälle sillä tavalla, kuin edeltäjät yleensä vaikuttavat myöhäisempiin kirjailijoihin. On kysymys kokonaisten osien liittämisestä eepoksiin. Varhaisemmista runoista on Homeroksen eepoksiin siirtynyt kokonaisia säkeitä, säeryhmiä, vieläpä laajempiakin yhteyksiä. Tätä johtopäätöstä voidaan pitää ehdottoman varmana. Mutta missään kohdassa ei voida osoittaa, kuinka laaja on aikaisemmista runoista saatu osa, eikä myöskään, minkä verran sitä ehkä on muovailtu kokonaiseepoksen tarkoitusten mukaisesti. Niinpä Telemakhoksen matkan kuvaus epäilemättä on varhaisempaa perua. Mutta mahdoton on sanoa, millä kohdalla Odysseian tekijä on ryhtynyt sitä muodostelemaan omiin tarkoitusperiinsä sopeutuvaksi. Niin varmaa kuin siten onkin, että suurin osa ns. Telemakhiaa on sellaisenaan siirtynyt Odysseiaan, ei ole mahdollista vetää selvää rajaa tiettyyn

kohtaan ja sanoa: Tässä loppuu varhaisempi runo ja tässä alkaa Odysseian tekijän käsiala. Sama on asianlaita kaikkialla muuallakin. Valtava työ, joka on suoritettu Homeroksen eeposten erittelemiseksi ja niiden jakamiseksi alkutekijöihinsä, ei ole tuottanut vakuuttavia tuloksia. Ei ole voitu erottaa ainoatakaan osaa, jonka erillisyydestä siinä muodossa tutkijat saattaisivat yhtyä.

Itse asiassa onkin luonnollista, että näin on asianlaita. Sillä sekä Ilias että Odysseia osoittautuvat lähemmin tarkasteltuina elimellisiksi kokonaisuuksiksi, joihin eri ainekset on sulatettu siinä määrin kiinteästi, ettei niiden erilleen erottaminen ole mahdollista. Homeroksen eepokset ovat eräistä osoittamistamme höllistä liitoksista huolimatta suunnitelmallisen luomistyön tuotteita. Runoilijantahto on alistanut eri aiheet ja muualta saadut valmiit runoainekset palvelemaan omaa suunnitelmaansa. Siten ovat vieraatkin runot muuttuneet kokonaisuuden elimellisiksi osiksi, eikä niitä enää voida palauttaa alkuperäiseen olomuotoonsa. Ilias ja Odysseia eivät ole mekaanisen kokoonpano- ja yhdistelytyön tuloksia, vaan luovan runoilijamielikuvituksen synnyttämiä kokonaisuuksia. Näiden eeposten tekijä osoittaa suvereenisesti hallitsevansa laajasuuntaisia aiheitaan eikä ole leimattavissa epäitsenäiseksi sommittelijaksi. Homeroksen eepoksissa on näet kauttaaltaan havaittavissa paljon kiinteämpi ote kuin esim. Kalevalassa. Meidän kansalliseepoksemme on pantu kokoon mitä erilaisimmista aineksista ja se on siitä syystä jäänyt sangen hajanaiseksi. Eri osat on usein varsin mekaanisesti liitetty toisiinsa. Mutta vaikka Kalevala täten heti näyttää hajanaisuutensa tarkkaavalle lukijalle, olisi mahdoton erottaa erillisiksi kokonaisuuksiksi senkään eepillisiä aineksia, jolleivät Lönnrotin työn pohjana olleet kansanrunot olisi säilyneet. Tämä esimerkki osoittaa, että yritys jakaa Homeroksen runot alkuosiinsa on ennakolta tuomittu epäonnistumaan. Sillä se mikä olisi mahdotonta, kun on kysymys Kalevalasta, joka kummin-

kaan ei ole elimellinen kokonaisuus, on tietenkin kaksinverroin mahdotonta, kun yritys kohdistetaan Homeroksen eepoksiin, jotka itsenäinen luomistahto on muodostanut yhtenäisiksi runoteoksiksi.

On syytä luoda kokonaisuuden kannalta silmäys Iliaan ja Odysseian sisällykseen havaitaksemme, kuinka hyvin niissä yhteyttä hallitaan.

Iliaan alkajaissäkeissä runoilija pyytää runotarta laulamaan Akhilleuksen vihasta. Ytimekkäästi näissä sanoissa on lausuttu Iliaan pääsisällys. Akhilleuksen viha hallitsee kaikkia eepoksessa kuvattuja tapahtumia. Se aiheuttaa, että kreikkalaisten paras sotilas pysyttäytyy poissa taistelusta. Sen johdosta hänen vastineensa troialaisten puolella, Hektor, saa kamppailuissa yliotteen. Kreikkalaiset kärsivät 8. runossa ensimmäisen suuren tappionsa. Se on kuitenkin vain valmistusta niihin raskaampiin menetyksiin, joita Hektor heille seuraavissa taisteluissa aiheuttaa. Mutta ensimmäinenkin tappio jo riittää tekemään kreikkalaiset tietoisiksi siitä, mitä Akhilleuksen suututtaminen on merkinnyt. Sovinnon tarjouksin käännytään hänen puoleensa, mutta hän on taipumaton. Tässä taipumattomuudessa piilee kuitenkin traagillisen kohtalon aihe, sillä tapaukset johtavat siihen, että hän sen johdosta menettää parhaan ja varsinaisesti ainoan ystävänsä. Kun kreikkalaiset seuraavan päivän taisteluissa tungetaan laivoille saakka ja Hektorin onnistuu sytyttää heidän leiriinsä tulipalo, ei Akhilleus voi olla antamatta ystävälleen lupaa lähteä kamppailuun hänen varusteissaan. Mutta Patroklos tulee menestyksen kiihdyttämänä varomattomaksi, antautuu vaaraan ja kaatuu. Silloin Akhilleus on valmis unohtamaan kärsimänsä loukkauksen, joka oli nostattanut hänet vihaan. Hänen vihansa kohdistuu nyt kaksinkertaisena troialaisiin ja ennen kaikkea Hektoriin, joka surmasi hänen ystävänsä. Mielettömästi surren Patroklosta, jonka kuoleman hän välillisesti on aiheuttanut, hän

46. Arkaainen Zeuksen patsas.
Löydetty Olympian uusissa kaivauksissa. N. vuodelta 500 e. Kr.

47. Akhilleus nousee sotavaunuihinsa.
Klassillisen kauden maljakkomaalaus.

48. Pariksen tuomio.
Hera, Pallas Athene ja Afrodite esittävät riitansa Pariksen ratkaistavaksi.
Maalaus saman maljakon toisella puolella.

valmistautuu kostamaan toverinsa surmaajalle. Hänen ilmestymisensä taistelukentälle tuo mukanaan käänteen, troialaiset työnnetään takaisin ja raivoavan pedon vimmalla hän kylvää kuolemaa vihollistensa riveihin. Lopulta hän tavoittaa Hektorin ja surmaa tämän epätasaisessa taistelussa. Ilkkuen hän sanoo kuolevalle vastustajalleen heittävänsä tämän ruumiin koirien saaliiksi. Sitä hän ei kuitenkaan tee, mutta julmasti hän raahaa ruumista vaunujensa jäljessä. Hänen vimmansa, jolla ei näytä olevan loppua, tyyntyy viimein, kun Hektorin isä, vanha Priamos, saapuu turvattomana anojana hänen majaansa pyytämään poikansa ruumista. Inhimilliset tunteet saavat lopuksi hänessä voiton. Ilias päättyy siten eräällä tavoin sovittavasti, vaikka taustalla häämöttääkin Akhilleuksen kuolema ja sen jälkeen tapahtuva Troian kukistuminen ja hävitys.

Ei voida kieltää, että Iliaan tekijä on erittäin taitavasti pysyttänyt Akhilleuksen eepoksensa keskushenkilönä. Hänen varjonsa näkyy kaikkialla sielläkin, missä hän ei ole mukana toiminnassa. Hänen poissaolonsa johdosta Hektor voi antautua voitonhuumansa vietäväksi, ja hänen pysyttäytymisensä majassaan tarjoo muille kreikkalaisille sankareille tilaisuuden suorittaa urotekoja. On luultavaa, että tekijä juuri viimeksi mainitusta syystä on ottanut eepoksensa keskusaiheeksi Akhilleuksen vihan. Kun Akhilleus vetäytyi taisteluista, tulivat muut kreikkalaiset etualalle. Siten saatettiin eepoksessa helpommin kuvata heidän esiintymistään taistelukentällä. Jos Akhilleus olisi ollut koko ajan mukana, olisi hänen hahmonsa pakosta tunkenut muut sankarit taustaan.

Muissakin suhteissa Ilias esiintyy hyvin hallittuna kokonaisuutena. Jo se seikka, että tapausten aika on tarkasti rajoitettu, on omiaan korostamaan eepoksen yhtenäisyyttä. Ajalliset puitteet ovat erittäin suppeat. Itse asiassa kuvataan Iliaassa vain muutamien harvojen päivien tapahtumia. Ensimmäisessä runossa sanotaan tosin aluksi ruton raivonneen kreikkalaisten leirissä

yhdeksän päivää. Sen torjumisesta aiheutuneen kohtalokkaan kiistan ja toisen runon tapahtumien välillä on jälleen kaksitoista päivää. Mutta kaikki se, mikä kuvataan 2.–7. runossa, tapahtuu yhtenä ainoana päivänä. Viimeksi mainitun runon lopussa kerrottuun ruumiiden hautaamiseen ja muurin rakentamiseen kuluu kaksi välipäivää, joiden jälkeisenä päivänä kreikkalaiset kärsivät ensimmäisen tappionsa. Saman päivän illalla he tekevät tyhjiin rauenneen sovinnontarjouksensa Akhilleukselle (9. runo), ja yöllä tapahtuu partioretki kreikkalaisten leiriin (10. runo). Sitä seuraavan päivän piiriin kuuluvat kaikki taistelut ja muut tapaukset, joita kuvataan 11.–18. runossa, myös Patrokloksen kuolema. Uuden päivän koittaessa Thetis tuo Akhilleukselle Hefaistoksen takoman sota-asun, ja samana päivänä suoritetaan kaikki se, mikä on 19.–22. runon aiheena. Sitä seuraavana päivänä Patroklos haudataan ja hänen kunniakseen järjestetään kilpakisat. Kuluu tämän jälkeen kaksitoista päivää – sama luku kuin 1. runossa! – joiden aikana Akhilleus joka aamu herjaa Hektorin ruumista. Niiden jälkeisenä yönä Priamos saapuu lunastamaan poikansa ruumiin. Omasta aloitteestaan Akhilleus vielä myöntää troialaisille aselevon Hektorin hautaamiseksi. Vasta kahdentenatoista päivänä (taas sama luku!) on taistelu alkava uudelleen. Jollemme ota mukaan välipäiviä, joiden tapahtumat jäävät tarkkapiirteisen kuvauksen ulkopuolelle, mahtuu Iliaan toiminta kuuden päivän puitteisiin. Iliaan ajallisista puitteista saadaan aivan väärä käsitys, kun lasketaan kaikki siinä mainitut aikamäärät yhteen ja merkitään laskutoimituksen tulokseksi 51 päivää. Tosiasiassa toiminta Iliaassa on keskitetty muutamiin harvoihin päiviin, mikä juuri on omiaan antamaan eepokselle aivan epätavallista kiinteyttä. Ei ole olemassa toista kertovaa runoelmaa, jossa toiminnan aika olisi kyetty supistamaan niin lyhyeksi, mutta jossa siitä huolimatta tapahtumien rikkaus olisi yhtä suuri.

Näistä ahtaista ajallisista puitteista luodaan katsauksia sekä

taakse- että eteenpäin. Ensimmäisestä runosta ilmenee, että kreikkalaiset ovat valloittaneet useita vihollisalueella sijaitsevia kaupunkeja sekä saaneet niistä runsasta saalista. Viholliskaupunkien valloittamiseen viitataan runoelmassa monesti muulloinkin. Toisessa runossa palautetaan mieleen lähtö Auliista ja sen yhteydessä nähty enne, jonka Kalkhas oli tulkinnut merkitsevän, että Troia vallataan kymmenentenä sotavuonna. Kolmannessa runossa taas kerrotaan tapaus sodan alkuvaiheesta, jolloin Menelaos ja Odysseus olivat kreikkalaisten lähetystönä saapuneet Troiaan vaatimaan Helenan luovuttamista. Kahdeksannessa runossa Agamemnon muistuttaa miehiään siitä, miten he matkallaan Troiaan olivat pysähtyneet Lemnos saarelle sekä miten siellä joka mies oli kerskaten julistanut yksin ajavansa pakosalle sata ja kaksikin sataa troialaista. Yhdennessätoista runossa Nestor kertoo, mitä vanha Menoitios sanoi pojalleen Patroklokselle silloin, kun Odysseus ja Nestor kävivät kehoittamassa Akhilleusta ja Patroklosta liittymään Troian retkeläisten riveihin. Samassa runossa viitataan siihen, että kentauri Kheiron oli ollut Akhilleuksen opettaja. Kahdeksannessatoista runossa Thetis korostaa, että hänen vastoin tahtoaan oli ollut pakko mennä kuolevaisen ihmisen, Peleuksen, vaimoksi. Yhdennessäkolmatta runossa kerrotaan Troian muurien rakentamistaru. Kahdennessakolmatta runossa, samoin kuin epäselvemmin jo seitsemännessä, on viittaus sodan puhkeamisen syyhyn. Se ilmenee tosin epäsuorasti monesta muustakin Iliaan kohdasta. Kolmannessakolmatta runossa kerrotaan, kuinka Patrokloksesta oli tullut Akhilleuksen kasvinkumppani. Neljännessäkolmatta runossa vihdoin on selvästi viitattu Troian sodan syttymiseen johtaneen tapahtumasarjan perimmäiseen alkuun, Pariksen tuomioon.

Iliaassa on monta muutakin kohtaa, joissa viitataan aikaisempiin tapahtumiin. Tällaisten viittausten joukkoon voidaan lukea myös kaikki ne sangen monilukuiset tapaukset, joissa mainitaan taisteluun osaa ottavien ja varsinkin kaatuvien sankareiden

syntyperä ja sukujuuret. Usein tällaiset maininnat laajenevat pitkiksi sukuselvityksiksi, joita eepillinen runous silminnähtävästi erittäin mielellään esittää. Sellaisiakin seikkoja, jotka eivät lainkaan kuulu Troian sodan yhteyteen, kerrotaan sopivissa kohdissa. Erityisesti Nestor on hanakka esittämään kokemusvarastostaan pitkiä kertomuksia, joiden tarkoitus on esimerkillä valaista kulloinkin vallitsevaa tilannetta. Varoittavaksi esimerkiksi on myös tarkoitettu Meleagroksen vihan seurauksia kuvaileva tarina, jonka Foiniks esittää Akhilleukselle sovinnon pyyntöjen yhteydessä. Kaikilla näillä taaksepäin suuntautuvilla katsauksilla Iliaan tekijä tietoisesti ylittää ne suppeat aikarajat, jotka hän on varsinaiselle kuvaukselleen asettanut. Sekä rajoituksessa että rajojen tilapäisessä väljentämisessä ilmenee tietoinen suunnitelmallisuus.

Iliaassa on myös, niinkuin mainittiin, katsauksia eteenpäin. Toiminta päättyy Hektorin hautajaisiin, mutta lukija ei jää epätietoiseksi siitä, mitä on myöhemmin tapahtuva. Että Akhilleus on pian kaatuva, ilmenee runoelmasta kauttaaltaan. Jo 1. runossa sankari valittaa, että hänelle on suotu vain lyhyt elonarpa, ja hänen äitinsä Thetis vahvistaa tämän todeksi. Yhdeksännessä runossa hän kertoo, että Thetis on ilmoittanut hänellä olevan valittavana kaksi elämän arpaa: joko jäädä taistelemaan Troian edustalle ja kaatua siellä tahi palata kotiin ja saavuttaa pitkä ikä. Tällöin vielä Akhilleus pitää mahdollisena jälkimmäistä vaihtoehtoa, mutta toiminnan edistyessä tulee selväksi, että hänet kohtaa pian kuolema taistelukentällä. Tosin hän vielä 16. runossa lähettäessään Patrokloksen taisteluun kuvittelee, että hän yhdessä ystävänsä kanssa voisi säästyä tuholta. Mutta hän tietää, että tällainen kuvitelma on turha. Sillä 19. runossa hän Patrokloksen kaaduttua sanoo aina toivoneensa, että hän yksin saisi surmansa Troian edustalla ja että Patroklos jäisi elämään. Jo sitä ennen on Thetis 18. runossa todennut, että Akhilleuksen kohtalo on täyttyvä heti, kun tämä on surmannut Hektorin. Eikä

tämä tieto vähimmässäkään määrässä vaikuta hillitsevästi Akhilleuksen kostonhaluun. Kuolema tulkoon vaikka heti, kunhan hän vain ensin saa kostaa Hektorille, hän virkkaa. Ja Akhilleuksen lähtiessä taisteluun toinen hänen kuolemattomista hevosistaan huomauttaa, että hänen tuhonsa on lähellä. Sen sanoo Akhilleus itsekin hyvin tietävänsä. Vihdoin Hektor kuollessaan ennustaa, että on tuleva päivä, jolloin Paris Apollon avulla tuhoaa hänet, kuinka uljas hän olkoonkin. Iliaan viimeisessä runossa Thetis jälleen palauttaa mieleen, ettei Akhilleuksella ole enää pitkälti elämän aikaa, vaan että kuolema liikkuu hänen lähellään. Runoilija on siten tavan takaa korostamalla Akhilleuksen traagillista kohtaloa antanut lukijan aavistaa sellaista, joka tapahtuu vasta sen jälkeen, kun Iliaan toiminta on päättynyt. On luultavaa, että tässäkin ilmenee tietoinen taiteellinen pyrkimys.

Samoin viitataan monta kertaa Troian tuhoon. Näistä viittauksista kuvaus saa laajempaa kantavuutta, vaikka runoilija onkin järkevästi rajoittanut aiheensa siten, että Troian kukistuminen jää sen ulkopuolelle. Niinkuin 2. runossa mainitaan, oli kreikkalaisille jo Auliissa ennustettu, että he sodan kymmenentenä vuonna valloittavat Troian. Neljännessä runossa Zeus vielä pitää mahdollisena, että Troia säästyisi ja Helena seuraisi viipymättä Menelaosta kotimaahan, mutta Heran raivo pakottaa ylijumalan myöntymään siihen, että sota jatkuu. Troian kohtalo on siten lopullisesti sinetöity. Samassa runossa Agamemnon lausuu aavistuksenaan, että Troia on sortuva. Hektor esittää 6. runossa saman aavistuksen aivan samassa muodossa. Kotikaupungin tuleva kohtalo luo synkän varjonsa tässä runossa niin herkästi kuvatulle Hektorin ja Andromakhen tapaamiselle ja hyvästijätölle. Eepoksen jälkimmäisessä puoliskossa viittaukset Troian sortumiseen muuttuvat yhä selvemmiksi ja osittain tunnepitoisemmiksi. Neljännentoista runon alkupuolella Zeus ilmoittaa Heralle tulevien tapahtumien kulun: Lopuksi kreikka-

laiset ovat valtaavat kaupungin »Athenen antamin neuvoin». Kahdennessakolmatta runossa Priamos näkee selvästi kaikki kauhut, joihin Troian sortuminen on johtava. Niiden torjumiseksi hän rukoilee Hektoria väistymään muurien suojaan. Ja kun Hektor sitten on kaatunut, joutuvat troialaiset epätoivon valtaan. Ei ole enää mitään pelastusta, kun heidän paras turvansa on poissa. Andromakhen valtaa sama toivoton mieliala kuin 6. runossa. Iliaan viimeisen runon lopussa hän Hektorin ruumiin ääressä toteaa, että Troia on sortuva, ennen kuin Astyanaks ehtii varttua nuorukaiseksi. Hän näkee jo lähellä hetken, jona heidät kuljetetaan orjina vieraaseen maahan, jollei vihollinen sitä ennen jo ole surmannut Astyanaksia kostoksi Hektorin kaatamista kreikkalaisista. Nämä vihlovat sanat jäävät soimaan korvissa väistämättömänä tulevaisuuden näköalana.

Lukijan ei siis tarvitse asettaa itselleen kysymystä: mitä tämän jälkeen tapahtuu? Siihen on Iliaan runoilija selvästi vastannut. Syyn, miksi Iliaan tekijä ei ole ottanut aiheekseen koko Troian sotaa, on Aristoteles osuvasti esittänyt Runousopissaan: »Homeros on muiden kertomarunoilijain rinnalla jumalallinen, koska hän ei ole yrittänyt kuvata Troian koko sotaa, vaikka sillä kyllä oli sekä alkunsa että loppunsa. Sillä siinä tapauksessa runoelma olisi muodostunut liian laajaksi eikä riittävän yleiskatsaukselliseksi. Jos taas kokoa olisi supistettu, olisi toiminta tullut liian hajanaiseksi. Sen sijaan hän valitsi pääaiheekseen yhden ainoan osatapahtuman ja sovitti sen yhteyteen lukuisia sivuaiheita, esim. laivojen luettelon ja muita välikertomuksia, joita hän sirottelee teokseensa.»

Iliaan kokonaisrakennekin osoittautuu lähemmin tarkasteltaessa erittäin selväpiirteiseksi. Ensimmäisessä runossa, joka varmasti on tekijän omaa käsialaa, luodaan tavattoman vauhdikkaasti edellytykset eepoksen toiminnalle. Rutto raivoaa ankarana leirissä. Akhilleus kutsuu kreikkalaiset kokoukseen. Agamemnon ärtyy Kalkhaan selityksestä, että ruton puhkeaminen

on hänen syytään. Akhilleuksen osuus asioiden johtamisessa tähän pisteeseen aiheuttaa, että Agamemnonin ärtymys kohdistuu häneen. Akhilleuksen sisu kuohahtaa. Draamallisen voimakkaasti vuorosana seuraa toistaan, ne liittyvät toisiinsa mestarillisen kiinteästi ja välttämättömyyden pakosta seuraa välirikko. Siitä taas aiheutuvat kaikki seuraavat tapahtumat: Akhilleuksen vetäytyminen taistelusta, kreikkalaisten tappiot, Patrokloksen kaatuminen ja Hektorin surma.

Iliaan tekijän tarkoituksena ei kuitenkaan ole viedä asioita päätökseen samalla vauhdilla, kuin 1. runossa luodaan niiden edellytykset. Hän on juuri eepillisellä leveydellä tullut esikuvaksi kaikelle kertovalle runoudelle. Eepoksen alussa tapaukset vyöryvät ryöppyävänä koskena, mutta sitä seuraa suvanto ja sen jälkeen milloin vuolaampi, milloin tyynempi eepillinen kymi. Voidaan panna merkille, että hän säilyttääkseen laajan ja tapahtumarikkaan runoelmansa yleiskatsauksellisuuden, moninaisin tavoin valmistelee ratkaisuja. Toiselta puolen hän tahallaan hidastuttaa toimintaa estääkseen tapahtumien vauhtia kiihtymästä liian nopeaksi. Siten saatamme havaita, että eepoksen ensimmäinen kolmannes on johdatusta tapahtumiin, keskimmäinen kolmannes on traagilliseen loppuun päättyvää pääaiheen kuvausta ja viimeinen kolmannes näin syntyneen tilanteen selvittämistä.

Hidastava ja valmisteleva tekniikka ilmenee selvimmin ensimmäisessä kolmanneksessa. Thetis saa 1. runossa Zeukselta lupauksen, joka merkitsee sitä, että kreikkalaisille on tulossa raskas tappio. Zeus houkuttelee unen välityksellä Agamemnonin antautumaan taisteluun. Niin heikosti perusteltua kuin onkin, että Agamemnon tällaisessa vaiheessa ryhtyy koettelemaan sotajoukkoaan, tarkoitus on joka tapauksessa ymmärrettävä juuri hidastamisperiaatteen kannalta: Näyttäytyy, ettei sotajoukko olekaan siinä määrin taistelukuntoinen kuin Agamemnon odotti. Tarvitaan Athenen suoranainen puuttuminen asiaan, ennen kuin

kaikki taas saadaan oikealle tolalle. Agamemnonin on vielä kärsittävä sekin nöyryytys, että röyhkeä rahvaan mies nousee sotilaiden joukosta häntä karkeasti solvaamaan. Tämä ääni tosin pakkokeinoin vaimennetaan, mutta kunnia siitä, että näin tapahtuu, ei tule Agamemnonille, vaan Odysseukselle, joka myös esti väen lähtemästä kotimatkalle. Samalla kun pääaiheen edistyminen täten hidastuu, on tilaisuus esitellä tärkeimmät henkilöhahmot. Ennen kaikkea näyttäytyy, ettei Agamemnon ole se tilannetta ylivoimaisesti hallitseva päällikkö, joka hän luulee olevansa. Hänen sanoissaan on jo 2. runossa katumusta, joka poikkeaa 1. runossa esiintyvästä ylimielisestä asenteesta. Seuraavatkin osat ensi sijassa tarkoittavat toimivien henkilöiden esittelemistä ja vasta toisessa sijassa toiminnan edistymistä. 2. runon lopussa luetellaan kummankin puolen sotavoimat. Luettelosta ilmenee, että todella koko Hellas oli lähettänyt miehensä sotaan ja että troialaisetkaan eivät taistelleet yksinään, vaan että heillä oli runsaasti apuvoimia ja liittolaisjoukkoja käytettävinään.

Iliaan alkurunot ovat selvästi tarkoitetut johdatukseksi ja esittelyksi. Ensimmäisessä runossa luonnehditaan Akhilleus, Agamemnon ja Nestor, Zeus, Thetis ja Hera, toisessa on jumalista Athenella ratkaiseva osuus, Agamemnonin ja Nestorin luonnekuvaa täydennetään sekä Odysseus tuodaan näyttämölle yhtenä etevimmistä päälliköistä. Koko sotajoukko esiintyy massana, josta Thersiteen vastenmielinen kiihottajatyyppi kohoaa hetkeksi näkyviin. Se jäsennellään sitten laivojen ja sotavoimien luettelossa luonnollisiin osiinsa. Kolmannessa runossa tulevat etualalle henkilöt, joilla on ratkaiseva osuus sodan syttymiseen: Paris ja Menelaos sekä Helena. Heidän lisäkseen esiintyy nyt Troian hallitsija, Priamos kuningas. Neljännen runon alussa näyttelee troialainen Pandaros ratkaisevaa, mutta ei suinkaan mairittelevaa osaa. Runon loppupuolella kuvattu tarkastuskäynti antaa tilaisuuden tutustua useihin huomattavimpiin kreikka-

laisiin päällikköihin. Siinä ovat Kreetan Idomeneus, molemmat Aiaat sekä Tydeuksen poika Diomedes, joka pian esiintyy taistelijoista sitkeimpänä, Sillä seuraava, viides runo on omistettu Diomedeen urotöille. Hänen vastustajinaan taistelevat troialaisten puolella Pandaroksen lisäksi ennen muita Aineias ja Sarpedon, jotka täten saavat esittelynsä. Afrodite, troialaisten suojelijatar, esiintyy taistelukentällä, mutta ei kykene hillitsemään Diomedeen vimmaista taisteluintoa. Parempi menestys on Apollolla, joka hänkin on troialaisten puolella. Sitä vastoin sodan jumala Areskin saa tuntea Diomedeen voiman, kun tällä on rinnallaan Athene, joka Heran ohella on innokkain kreikkalaisia auttamaan. Sekä ihmiset että jumalat ovat täten kuvauksessa saaneet sen aseman, joka heillä toiminnassa tulee olemaan. Hektorin esittelemisen Iliaan tekijä on säästänyt viimeiseksi, kuudenteen ja seitsemänteen runoon. Ensiksi mainitussa runossa hän esiintyy jalojen inhimillisten tunteiden ruumiillistumana, viimeksi mainitussa taas urhoollisena taistelijana, joka vetää vertoja Aiaalle, Telamonin pojalle, kreikkalaisista sankareista Akhilleuksen jälkeen huomattavimmalle.

Sijoittaessaan eepoksen ensimmäiseen kolmannekseen aineksia, jotka ovat vieraita runoelman pääaiheelle, vieläpä osittain yhteyteen ankarassa mielessä soveltumattomia, Iliaan tekijä on juuri halunnut asettaa valokeilaan eepoksessa toimivat päähenkilöt. Mutta samalla hänen tarkoituksenaan on ollut hidastaa toimintaa, jottei ratkaisua kohti riennettäisi liian nopeasti. Vihdoin on näiden ainesten tehtävänä valmistella ratkaisuvaiheeseen siirtymistä. Kamppailu, jonka piti alkaa 3. runossa, mutta joka keskeytyy Pariksen ja Menelaoksen kaksintaistelun johdosta, ei ole vielä se taistelu, jota Zeus Thetikselle antamassaan lupauksessaan tarkoitti. Se leimahtaa tosin 4. runossa sopimuksen rikkomisen jälkeen uudelleen liekkiin, mutta keskeytyy jälleen 7. runossa, kun kreikkalaiset hyväksyvät Hektorin kaksintaistelutarjouksen. Vasta 8. runossa Zeus ryhtyy toimenpiteisiin lupauk-

sensa täyttämiseksi. Hän kieltää jumalia ottamasta osaa taisteluun. Nyt alkaa taistelu sellaisena, kuin 1. runossa esitetyin edellytyksin on lupa odottaa. Mutta tämäkin taistelu on vasta alustavaa laatua. Tosin se tuottaa kreikkalaisille menetyksiä, mutta sen tarkoituksena on ainoastaan valmistaa heissä maaperää askeleelle, joka merkitsee uutta vaihetta tapahtumien kulussa. He huomaavat, että on vaikeaa suoriutua kamppailusta ilman Akhilleuksen apua. Niinpä käännytään hänen puoleensa, mutta ilman tulosta. Sovinnon tarjous on kuitenkin Iliaan kokonaisrakenteen perustuksia. Sillä hylkäämällä sen Akhilleus tulee kaksinkertaisesti vastuunalaiseksi ystävänsä Patrokloksen kohtalosta. 9. runo, joka kuvaa lähetystön käyntiä Akhilleuksen luona, muodostaa täten ikäänkuin uuden lähtökohdan toiminnalle. Siitä lähtien tapahtumat alkavat vyöryä traagillista loppuratkaisua kohti, joka tapahtuu 16. runossa Patrokloksen kaatuessa. Sovinnon tarjouksen tarkoituksena on valmistella tätä ratkaisua.

Vastapainoksi sille masentavalle tunnelmalle, joka valtaa kreikkalaiset Akhilleuksen kieltäytymisen johdosta, on seuraavaan, 10. runoon sijoitettu onnistuneen yöllisen partioretken kuvaus. Se merkitsee pientä sotaista »idylliä» taistelun lomassa, lepokohtaa suuren ja tuhoisan taistelun edellä. Vasta 11. runossa näet alkaa se kohtalokas kamppailu, jota Zeus lupauksessaan tarkoitti. Nyt tuleekin ensiksi Agamemnon jälleen keskushenkilöksi. Kuvataan hänen varustautumistaan ja hänen aseistuksensa laadusta tehdään tarkka selko. Eturintamassa hän syöksyy troialaisia vastaan. Kreikkalaisilla on alussa menestystä. He murtavat vihollistensa rivit ja Agamemnon tekee monta urotyötä. Hektorinkin on pakko väistyä hänen tieltään. Ei kuitenkaan kestä kauan, ennen kuin Agamemnon saa haavan, joka pian pakottaa hänet poistumaan taistelukentältä leiriin. Havaittuaan Agamemnonin lähtevän taistelusta Hektor saa uutta intoa. Kamppailu muuttuu tasaväkiseksi. Kreikkalaisten keskushen-

kilöksi tulee hetkeksi Diomedes, mutta hänkin kohta haavoittuu ja joutuu palaamaan laivojen luo. Pahimpaan taistelun tuoksinaan jää tämän jälkeen Odysseus. Myös häneen iskee eräs troialainen haavan, eikä hänestäkään sitten enää ole taistelijaa. Vielä haavoittuvat kreikkalaisista Makhaon ja Eurypylos. Edellistä, joka on kreikkalaisten paras lääkäri, lähtee Nestor valjakollaan saattamaan leiriin. Kreikkalaisten on pakko peräytyä.

Antaessaan näin monen kreikkalaisen päällikön haavoittuneena poistua taistelusta Iliaan tekijällä on suunnitelmaan perustuva tarkoitus: Hän valmistelee Patrokloksen osanottoa. Patroklos on Akhilleuksen maanmiehenä ja ystävänä pysynyt poissa taistelusta. Mutta pian on hänen vuoronsa astua esiin. Vaikuttavalla tavalla runoilija antaa Akhilleuksen itsensä johtaa asiat siihen, että Patrokloksessa herää halu päästä auttamaan kreikkalaisia. 11. runon loppupuolella Akhilleus näet lähettää Patrokloksen Nestorin luo kysymään, ketä haavoittunutta tämä kuljetti vaunuissaan. Runoilija lisää kohtalokkaat sanat: »tuop' oli alkuna turman». Nestor pitää sitten majassaan Patroklokselle pitkän, esimerkeillä höystetyn kehoituspuheen, joka ei ole tekemättä vaikutusta. Patrokloksen »mieli syttyy», ja tapaukset lähtevät vyörymään traagillista kulkuaan. Mutta ennen kuin tähän tullaan, on runoelmassa laajoja taistelukuvauksia, jotka vievät troialaiset kreikkalaisten laivaleiriin. Runoilija tahtoo johtaa kamppailun sellaiseen vaiheeseen, ettei Akhilleuksen ole mahdollista kieltää ystäväänsä lähtemästä taisteluun.

Troialaiset ovat 12. runossa jo laivaleirin suojaksi rakennetun muurin edessä ja yrittävät murtaa kreikkalaisten vastarintaa. Toistaiseksi se ei heille onnistu. Heidän paras ennustajansa, Pulydamas, varoittaa Hektoria uskaltamasta liikoja. Mutta Hektor on voitonvarma eikä ota varoituksia kuuleviin korviinsa. Aias on ainoa suurista kreikkalaisista sankareista, joka yhä on haavoittumaton. Hän johtaa maanmiestensä vastarintaa. Mutta lopulta troialaiset saavat muurin murretuksi. Laivaleirissä

kreikkalaiset kuitenkin torjuvat troialaisten ryntäyksen estäen näitä pääsemästä sytyttämään laivoja tuleen. Kiivaasti taistellaan molemmin puolin, eivätkä troialaiset pääse etenemään. Päinvastoin näyttää hetkisen siltä, kuin olisi heidän pakko kääntyä pakoon. He saavat kuitenkin taas rivinsä kootuiksi, ja kamppailu jatkuu (13. runo).

Mutta 14. runossa runoilija jälleen turvautuu hidastustekniikkaansa. Hera vaivuttaa Zeuksen lemmenuneen, ja sillä aikaa Poseidon kääntää taistelun kreikkalaisten eduksi. 15. runon alussa ovat troialaiset jo suinpäin pakenemassa yli kaivannon. Mutta Zeus herää ja suo troialaisille uudelleen voiton. Taas karkaavat nämä päin laivaleirin muuria. Patroklos, joka tällä välin on viipynyt hoitamassa haavoittuneen Eurypyloksen vammaa, rientää nyt kiireesti takaisin Akhilleuksen luo. Troialaisten rynnistys jatkuu yhä. Kohta he jälleen ovat muurien sisäpuolella. Aiaskin kykenee enää vain töin tuskin estämään heitä sytyttämästä laivoja palamaan. Pian se heille onnistuukin.

Sillä hetkellä Patroklos saapuu takaisin Akhilleuksen majaan. Hätä on niin suuri, ettei Akhilleus voi asettua vastustamaan, kun Patroklos pyytää päästä taistelemaan Akhilleuksen varusteissa. Tapahtuu siis se, mihin eepoksen siihenastinen toiminta on tähdännyt ja mitä runoilija koko ajan on valmistellut: Akhilleuksen vihasta seuraa hänen lähimmän ystävänsä kaatuminen. 16. runoon sisältyy Patrokloksen lyhyt sankariura ja sen päättyminen. Patrokloksen onnistuu karkottaa troialaiset laivaleiristä, mutta hän ei ole kyllin varovainen ja saa surmansa. Siitä lähtien Akhilleuksen viha saa uuden suunnan. Se kääntyy Hektoriin, Patrokloksen surmaajaan. Ennen kuin tähän tullaan, kerrotaan 17. runossa, kuinka troialaiset yrittävät riistää Patrokloksen ruumiin, jonka päältä Hektor on ehtinyt riisua varustukset, ja kuinka Menelaos ja Aias rohkeasti varjelevat ruumista estäen troialaiset saamasta sitä haltuunsa. 18. runossa Akhilleus saa tietää ystävänsä kaatuneen. Hirvittävin sotahuudoin hän

karkottaa troialaiset, jotka taas ovat rynnistämässä laivojen kimppuun. Tällä kohdalla runoilija valmistelee eepoksensa loppuvaihetta, Hektorin surmaa. Hän näet antaa Pulydamaan ehdottaa, että troialaiset kiireesti vetäytyisivät kaupunkinsa muurien suojaan. Mutta ylpeästi Hektor torjuu tällaisen ajatuksen. Akhilleus ei häntä pelota. Siten hän itse sinetöi kohtalonsa.

Akhilleuksen uuden kilven kuvaileminen sekä 19. runossa kerrotut sovintotoimet tarjoavat lepohetken pitkien taistelukuvausten jälkeen. Iliaan viimeinen taistelupäivä alkaa 20. runosta. Sille antavat erikoisleimaa jumalien keskeinen kamppailu sekä Akhilleuksen taistelu Skamandros virtaa vastaan (20. ja 21. runo). Vastustamattomin voimin Akhilleus riehuu troialaisten riveissä. Häneen patoutunut raivo purkautuu säälimättömänä tuhoamishaluna. 22. runossa hän vihdoin kohtaa Hektorin, jota hänen keihäänsä on koko ajan tavoitellut. Hektorin surmaaminen on johdonmukainen seuraus kaikesta, mitä Iliaassa on tapahtunut. Mutta se ei vielä taltuta Akhilleuksen vihaa, joka yhä kohdistuu Hektorin hengettömään ruumiiseen. Senkään jälkeen, kun hän on saattanut hautaan Patrokloksen ja toimeenpannut kaatuneen ystävänsä kunniaksi jalot juhlakisat (23. runo), Akhilleus ei kykene taltuttamaan Hektorin ruumiiseen kohdistuvaa raivoaan. Vasta sitten kun 24. runossa Priamos turvattomana anojana saapuu hänen majaansa, hän hillitsee vihansa ja päästää inhimilliset tunteet mieltänsä vallitsemaan. Viha, joka syttyi eepoksen ensimmäisessä runossa, sammuu siten lopullisesti vasta viimeisessä. Tämäkin toteamus on omiaan korostamaan Iliaan yhtenäistä ja suunnitelmallista rakennetta. Ainoastaan todellinen runoilija on kyennyt kokoamaan erilaiset ainekset tällaiseksi kokonaisuudeksi.

Rinnan inhimillisen toiminnan kanssa kulkee Iliaassa jumalien vaikutus, jolla on eepoksessa tärkeä osuus. Apollo lähettää ruton, joka on kaikkien tapahtumien perimmäinen syy. Zeus lupaa

Thetikselle, että hän suo hyvityksen tämän kärsimästä loukkauksesta. Ylijumala antaa unen yllyttää Agamemnonin taisteluun. Athene estää kreikkalaiset lähtemästä suinpäin kotimaahan. Kun Zeus unohtaa lupauksensa ja pitää mahdollisena sodan päättymistä sovintoon, Hera asettuu tällaista ajatusta jyrkästi vastustamaan. Niinpä lähetetään Olympoksesta Athene yllyttämään troialaisia rikkomaan aseleposopimus. Kamppailu alkaa uudelleen ja jumalat auttavat kukin suosimaansa taistelupuolta. Mutta lupauksensa mukaisesti Zeus kieltää jumalia ottamasta osaa sotatoimiin. Kun Hera ja Athene aikovat uhmata ylijumalan kieltoa, heidän on pakko luopua yrityksestään. Zeuksen päätöksestä seuraa, että kreikkalaiset joutuvat tappiolle. Heran viekas yritys sotaonnen kääntämiseksi ei tuota pysyvää tulosta. Akhilleuksen saatua – tosin varsin traagillisin seurauksin – Zeuksen lupaaman hyvityksen, on jumalilla vapaa valta palata taistelukentälle. Kun sitten lopulta Akhilleus on lähtenyt taisteluun ja tavoittanut Hektorin, Zeus asettaa vaakaan kaksi kuoleman arpaa. Hektorin vaakakuppi painuu, ja sillä on hänen kohtalonsa ratkaistu. Athene rientää Akhilleuksen rinnalle, kun taas Apollo poistuu Hektorin luota. Viimeinenkin eepoksen vaihe, Akhilleuksen mielenmuutos ja Hektorin ruumiin luovuttaminen, aiheutuu ylijumalan päätöksestä.

Puuttumatta vielä tässä yhteydessä kysymykseen siitä asemasta, joka jumalilla on Homeroksen runojen maailmankäsityksessä, on vain todettava, että jumalat vaikuttavat hyvin suuresti eepoksen toimintaan. Mutta myös rakenteelliselta kannalta jumalien osuus on ensiarvoisen tärkeä. Varsinkin Zeuksen, ylijumalan, mielenilmaisut viittovat toiminnan suuntaa ja tekevät siten helpommaksi seurata eepoksen punaista lankaa monimutkaisten taistelukuvausten halki. Jumalien toiminta liittyy niin elimellisesti ja erottamattomasti Iliaan tapahtumiin, ettei sellaista tulosta olisi voitu saavuttaa mekaanisella kokoonpanotyöllä. On tarvittu kokonaisuutta hallitseva ja väkevästi mieli-

kuvitusvoimainen runoilijapersoonallisuus, joka on kyennyt saamaan sen aikaan.

Odysseian rakenne saa kiinteyttä jo siitä, että Odysseus on sen päähenkilö vielä selvemmin, kuin Akhilleus on Iliaan keskuksena. Alkajaissäkeet viittaavat tosin vain hänen harharetkiinsä, mutta eepoksen kaikissa muissakin osissa hän on mukana nimenomaisemmin kuin Akhilleus monissa Iliaan kohdissa. Vieläpä Telemakhoksen matkaan hänen henkilönsä liittyy välillisesti vaikuttavana tekijänä. Isästään jotakin kuullakseen Telemakhos lähtee retkelleen, ja Odysseuksen poikana häntä tervehditään lämpimästi sekä Pyloksessa että Spartassa. Varsinkin Menelaoksen luona keskustelu kiertyy kokonaan Odysseuksen ympärille, kerrotaan tapauksista, joissa hän näytteli tärkeätä osaa ja joissa hänen neuvokkuutensa erityisesti ilmeni. Odysseuksen kohtaloa selvittääkseen Menelaos myös esittää pitkän kertomuksen seikkailuistaan Egyptissä. Niinpä Odysseus on ns. Telemakhiankin keskushenkilö siitä huolimatta, ettei hän ole siinä läsnä eikä sen tapahtuma-aikana edes varmasti tiedetä mitään hänen lopullisesta kohtalostaankaan.

On epäilemättä tarvittu todellisen runoilijan jäntevä käsi pitämässä päähenkilöä etualalla näin pitkän tapahtumasarjan kaikissa vaiheissa. Jumalat huolehtivat Odysseuksesta, hänen poikansa ja vaimonsa ajatukset liikkuvat alati hänen ympärillään ja oikean hetken tullen hän astuu itse esille suorittamaan kostajan tehtäväänsä. Myös silloin, kun Odysseus tuntemattomana kerjäläisenä oleskelee kotisaarellaan ja omassa linnassaan, hän on kaikissa tilanteissa päähenkilönä, johon huomio ennen muita kohdistuu. Odysseiassakin on täten havaittavana tietoinen keskitys, joka edellyttää luovaa tahtoa eikä voi johtua mekaanisesta kokoonpanotyöstä. Taitavasti runoilija osaa säilyttää mielenkiinnon, jonka kohteena Odysseus on runoelman alusta alkaen, siitä lähtien kun ensimmäisen runon kuvaamassa jumalain

kokouksessa paljon kokeneen sankarin kohtalo hänen suojelijattarensa Athenen aloitteesta joutuu käsiteltäväksi. Odysseia on siten todella Odysseuksen eepos eikä hajanainen seikkailukertomusten yhdistelmä. Jokaisessa seikkailussa, joka harharetkien kuvauksessakin kerrotaan, Odysseuksella on ratkaiseva osuus. Hänen neuvokkuutensa ansiosta mahdotonkin muuttuu mahdolliseksi. Eri lähteistä virrannut aines on suunnitelmallisella keskityksellä muovailtu elimelliseksi kokonaisuudeksi, jota hallitsee Odysseuksen henkilö.

Aikarajat ovat tosin Odysseiassa väljemmät kuin Iliaassa. On kyllä totta, että jos lasketaan yhteen ne päivät, jotka Odysseiassa – Odysseuksen itsensä esittämää harharetkien kuvausta lukuun ottamatta – mainitaan, saadaan tulemaksi vain 41 päivää, so. kymmenen päivää vähemmän kuin Iliaassa. Mutta huomautin jo edellä, että Iliaan varsinainen toiminta mahtuu kuuden päivän puitteisiin. Sitä vastoin Odysseian toiminta jakautuu kaikissa tapauksissa, vaikka varsinaisen kuvauksen ulkopuolelle jäävät välipäivät sivuutetaan, paljon useamman päivän kesken. Sellaisia päiviä, joina tapahtuu Odysseian aiheen kannalta olennaista toimintaa, on tässä eepoksessa parikymmentä. Tämä jo osoittaa, ettei Odysseian toiminta ole yhtä kireästi keskitettyä kuin Iliaan. Vielä ilmeisemmäksi tulee tämä tosiasia, kun kiinnitämme huomion harharetkien kuvaukseen. Siinähän siirrytään taaksepäin aikaan, joka alkaa Troian kukistumisesta. Mutta Odysseian tekijä ei ole silti rikkonut eepoksensa aikarajoja. Hän on erittäin taitavasti käyttänyt välikertomuksen muotoa antaen Odysseuksen ensimmäisessä persoonassa kertoa harharetkensä. Siten hän on kyennyt säilyttämään eepoksensa ajallisen yhtenäisyyden rikkoutumattomana. Odysseian tekijä käyttää tässä minä-muotoisessa kuvauksessa periaatteellisesti samaa tekniikkaa, jonka panimme merkille Iliaassa: Nykyajasta luodaan katsaus taaksepäin, menneisyyteen. Mutta Odysseiassa tällaisen taaksepäin suunnatun sil-

49. Akhilleus ja Briseis.
Punakuvioinen ateenalainen maljakkomaalaus hellenistiseltä ajalta.

50. Akhilleus luovuttaa Briseiksen Agamemnonin läheteille.
Pompejilainen seinämaalaus 1. vuosisadalta j. Kr.

mäyksen muodossa esitetään laaja kertomus, joka on olennainen osa eeposta.

Ylempänä on huomautettu, ettemme tiedä, onko Odysseuksen harharetkiä kenties jo ennen Odysseian luomista esitetty kehyskertomuksen puitteissa ensimmäisessä persoonassa. Joka tapauksessa esiintyy Odysseian tekijä meille ensimmäisenä tämän sommitteluteknillisen keinon käyttäjänä. Hän on siten uranuurtaja, joka on kirjallisuudessa sittemmin saanut niin paljon seuraajia. On myönnettävä, että Odysseian rakenteen kannalta tämä keino on mestarillisesti valittu. Jos harharetket kuvattaisiin muun kertomuksen johdantona kolmannessa persoonassa, ne kadottaisivat suurimman osan tuoreudestaan ja vaikutuksestaan, samalla kun eepoksen rakenne muuttuisi perin hajanaiseksi. Mutta Odysseuksen itsensä kertomina ne saavat erikoisaseman. Sitä ne ehdottomasti kaipaavatkin, sillä niiden luonne on ihan toinen kuin muun kuvauksen. Niissä liikutaan yliluonnollisten ilmiöiden ja olentojen piirissä, ne vievät sadun ja tarun maailmaan. Tosin Kalypsokin on luonnonhaltiatar ja faiakeilla on tarunomaisia piirteitä, mutta vähäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta eepoksen toiminta kaikelta muulta kuin harharetkien osalta tapahtuu reaalisen todellisuuden pohjalla. Jumalat ja heidän vaikutuksensa ei näet kuulunut epätodellisten seikkojen piiriin Homeroksen maailmankuvan kannalta. Antaessaan täten Odysseuksen itsensä kertoa seikkailujensa sadut eepoksen tekijä on voinut jättää syrjään kysymykset, onko tällaista todella voinut tapahtua ja onko sellaisia olentoja todella ollut olemassa. Eepoksen tekijä välttyy ottamasta vastuuta kertomuksen todenperäisyydestä, sillä kertomuksenhan esittää Odysseus faiakeille eikä runoilija kuulijalle tai lukijalle. Minä-muodon valitseminen siis on todistuksena korkealle kehittyneestä taideaistista. Sillä on tärkeämpi merkitys kuin ensi katsomalta näyttääkään.

Harharetkien kuvaus liittää Odysseian Troian sodan tapausten yhteyteen. Troian rannikolta Odysseus lähtee purjehtimaan

kotia kohti, mutta onnettomat sattumat ja jumalien tahto estävät hänet pääsemästä suoraa tietä päämääräänsä. Muutenkin eepoksessa on pyritty pitämään etualalla sitä seikkaa, että on kysymys Troian sodan sankarista ja että kuvaus siis kuuluu samaan aihepiiriin kuin Ilias. Itse asiassahan kertomus ruhtinaasta, joka viipyy kauan poissa kotoa sotaretkellä ja joka viimein saapuu takaisin kurjan kerjäläisen hahmossa, mutta kykenee kostamaan linnassaan isännöiville puolisonsa kosijoille, on niin sanoaksemme ajaton: Se sopii mihin aikakauteen ja mihin ympäristöön tahansa. Odysseian tekijä on kuitenkin pitänyt huolta siitä, ettemme unohda, kenestä sankarista on kysymys. Telemakhoksen matkan liittämisellä eepokseen runoilija on ilmeisesti osittain pitänyt silmällä juuri sitä, että siten voidaan kytkeä kuvaus kiinteämmin Troian sodan tapahtumien piiriin. Telemakhos matkustaa tapaamaan sodan kahta huomattavinta sankaria: Nestoria ja Menelaosta. Nämä muistelevat Odysseusta ja kertovat hänen mainetöistään. Täten saadaan luoduksi selväpiirteinen ajantausta, joka muuten jäisi vain satunnaisten viittausten varaan. Tarkoitan niitä kohtia, joissa puhutaan Odysseuksen lähdöstä Agamemnonin seurassa, ja niitä, joissa kirotaan tuo niin suurta turmiota tuottanut Troian sota ja sen aiheuttajat. Eräissä muissakin paikoissa siellä täällä mainitaan Troian sota, mutta vasta Nestorin ja Menelaoksen sekä Helenan hahmot, jotka ilmi elävinä näyttäytyvät Telemakhokselle, ankkuroivat Odysseian lujasti Troian sodan aikaan.

Sellaisia katsauksia eteenpäin, tuleviin tapahtumiin, jollaisia Iliaassa sen aiheen mukaisesti on verraten runsaasti, on Odysseiassa vain yksi. Niitä ei tässä eepoksessa yleensä tarvita, koska sen aihe ei sellaisia vaadi. Odysseian juoni on kokonainen ja päättyy luonnollisella tavalla siihen, että sankari vapautuu taloonsa tunkeutuneista häiritsijöistä ja löytää jälleen tien uskollisen puolisonsa sydämeen. Yksi viittaus myöhempään aikaan Odysseiassa kuitenkin tavataan. Manalassa Odysseus näet saa

kehoituksen lähteä vaellusretkelle kaukaisiin maihin lepyttääkseen lopullisesti meren jumalan Poseidonin. Puolisolleen hän kertoo tästä, ja ilmoittaa aikovansa kehoitusta noudattaa. Tätä Odysseian piirrettä on pidetty luonnottomana ja nähty siinä vieras lisäke, joka ei kuulu varsinaiseen aiheeseen. Onkin myönnettävä, että ilman sitä eepos olisi ainakin nykyaikaisen lukijan kannalta kokonaisempi. Mutta on vaikeata otaksua, ettei se olisi Odysseian tekijän itsensä eepokseen liittämä, vaan jonkun myöhemmän käden lisäämä. Sillä on mahdoton keksiä syytä, minkä vuoksi kukaan olisi tällaista lisäystä ryhtynyt tekemään. Täytyy siis tyytyä toteamaan, että Odysseiassa on tällainen omituinen piirre, joka esteettiseltä kannalta tarkastellen ei voi saada hyväksymistämme.

Kun etsimme selitystä sen olemassaoloon, on muistettava, että eepoksen luoja oli suuresti riippuvainen perinteestä. Ilmeisesti oli olemassa taru, joka liitti Odysseuksen tarinaan sellaisen jatkon, että hänen vielä oli suoritettava vaellusretki saavuttaakseen Poseidoninkin suosion ja saadakseen onnellisena elää vanhuuden ikään asti. Odysseian tekijä, joka tahtoi antaa eepokselleen kaikinpuolisesti onnellisen lopun, ei halunnut sivuuttaa tätä jatkoa, koska lukija, joka sen tunsi, olisi muussa tapauksessa voinut kysyä, eikö ehkä sittenkin Poseidonin viha vielä tuottanut Odysseukselle uusia onnettomuuksia. Runoilija tahtoi vakuuttaa kuulijansa ja lukijansa siitä, että vastukset olivat nyt kerta kaikkiaan päättyneet ja että meren jumalankin täydellinen lepyttäminen oli tapahtuva. Hänen tarkoituksiinsa ei vain enää soveltunut kuvata tuota sovitusretkeä. Mutta että se oli tuleva onnellisesti tehdyksi, ilmenee huomautuksesta, jonka Penelope tekee, kun Odysseus hänelle on kertonut saamastaan kehoituksesta. Penelope näet sanoo rauhallisesti, että koska kerran Odysseukselle on luvattu onnellinen vanhuus, hän myös varmasti on voittava matkaan liittyvät vaarat. Puheena oleva piirre on siis käsitettävä lähteneeksi siltä pohjalta, ettei Odysseian

tekijä tahdo jättää mitään epäilyksen varaan: Poseidon saadaan lepytetyksi, ja Odysseuksella on oleva onnellinen vanhuus. Tämä näennäisesti häiritsevä viittaus eteenpäin muodostaa siten rinnakkaisilmiön Iliaaseen sisältyville katsauksille tulevaisuuteen. Aivan niin kuin Iliaan lukija niiden johdosta tulee vakuuttuneeksi siitä, että Akhilleuksen kuolema ei ole kaukana ja että Troia on pian kukistuva, saa Odysseian lukija tästä viittauksesta varmuuden siitä, että Odysseusta todella odottaa rauhallinen vanhuus ja häiriintymätön kotionni. Näissä rinnakkaisilmiöissä ei voida olla näkemättä saman tarkoitusperän tavoittelua. Tekisipä mieli väittää, että tässä on todettavissa sellainen rakennesukulaisuus, joka viittaa samaan runoilijaan.

Eräässä suhteessa Odysseian rakenne eroaa huomattavasti Iliaan rakenteesta. Iliaassa on tarkasti säilytetty paikan yhteys. Kaikki toiminta tapahtuu Troian edustalla tai Troiassa. Ainoastaan jumalien neuvonpito muodostaa tästä säännöstä poikkeuksen. Se tapahtuu tietysti Olympoksessa. Odysseiassa sitä vastoin tapahtumapaikka alinomaa vaihtuu. Ensin se on Ithaka, sitten Pylos ja Sparta, sen jälkeen taas Ithaka, kunnes se 5. runossa siirtyy Kalypson saarelle. Sieltä joudutaan aavalle merelle, jolta päädytään faiakien saarelle. Harharetkien kuvauksessa paikat tietenkin vaihtuvat alinomaa, toiselta tarunomaiselta seudulta toiselle. Vasta 13. runossa ollaan taas Ithakan saarella, joka sitten pysyykin tapahtumien näyttämönä lukuun ottamatta 15. runon alkupuoliskoa. Siinä siirrytään takaisin Spartaan, josta Telemakhos unessa saamansa kehoituksen mukaisesti lähtee kiireesti palaamaan kotisaarelleen. Tämä Odysseiassa esiintyvä paikan vaihtelu johtuu kuitenkin välittömästi aiheesta. Se on Odysseuksen kotiinpaluun runoelma, ja siihen kuuluu olennaisesti paluumatkan kuvaus. Paikan yhtenäisyyttä siis ei ole voitu säilyttää. Senpä vuoksi tekijä ei ole myöskään pitänyt Telemakhoksen matkan liittämistä eepokseen rakenteelliselta kan-

nalta arveluttavana. Päinvastoin se soveltui kokonaisrakenteeseen varsin hyvin: Samaan aikaan kun Odysseus on matkalla kotisaarelleen, hänen poikansa on niin ikään matkalla saadakseen tietoja isästään. Oli vain tarpeen saattaa heidät yhteen kotisaarella.

Vaikkei Odysseiassa olekaan yhtä paljon kuin Iliaassa ajan ja paikan yhteyttä, on Odysseian kokonaisrakenteella itse asiassa yhtenäisempi leima. Tekijän on onnistunut alistaa erilaiset ainekset palvelemaan runoelman johtoaatetta, joka on sodasta palaavan sankarin toiveiden täyttymys. Luonto ja jumalat asettavat esteitä hänen tielleen, mutta hän kestää kaikki vaikeudet ja saavuttaa lopulta päämääränsä. Iliaan sankari-ihanteen sijaan on Odysseiassa tullut porvarillisen onnen tavoittaminen. Odysseuksella ei ole muuta toivetta kuin päästä perheensä keskuuteen viettämään rauhallista vanhuutta. Mutta tie tähän päämäärään käy sankarillista kestävyyttä kysyvien koettelemusten kautta. Niiden kuvaaminen on Odysseian pääsisällyksenä.

Heti alussa runoilija liittää Odysseuksen henkilön Troian sodan sankarien piiriin. Jumalat keskustelevat Aigisthoksesta, joka oli surmannut Troiasta palanneen kreikkalaisten ylipäällikön, Agamemnonin. Aigisthos oli nyt saanut palkkansa Agamemnonin pojan, Oresteen, kostettua isänsä murhan. Siitä siirtää Athene, Odysseuksen suojelija-jumalatar, keskustelun Odysseukseen. Saamme tietää, että Odysseus on kaukana kotoaan aavan meren saarella, jossa häntä pidättää ihana luonnotar. Mutta Odysseus ikävöi kotiinsa, hän haluaisi edes vielä kerran nähdä savun nousevan kotisaareltaan. Tuota pikaa jumalat päättävät, että Odysseuksen on päästävä palaamaan Ithakaan. Mutta Homeroksen eepoksissa, myös Odysseiassa, ilmenevän hidastustekniikan mukaisesti kuvaus ei sitten alakaan Odysseuksesta, vaan se siirtyy Ithakaan. On esitettävä tulevien tapahtumien näyttämö ja annettava kuva siellä vallitsevasta tilanteesta. Odysseian aihe ei salli sellaista draamallisen vauhdikasta alkusoittoa kuin on

Iliaan ensimmäinen runo. Tapauksia on huolellisesti valmisteltava. Troian sota ja sen sankarit olivat kaikille tuttuja. Mutta kuulijoilta ja lukijoilta ei voitu edellyttää, että Ithakan olot Odysseuksen poissa ollessa olivat jokaiselle yhtä tunnettuja.

Athene saapuu Odysseuksen kotiin. Jumalattaren ja Telemakhoksen kohtaus selvittää meille Ithakassa vallitsevan tilanteen. Odysseusta ei siellä ole unohdettu, miehen ikään kasvanut Telemakhos palvoo isänsä muistoa ja Penelope on ainakin toistaiseksi torjunut hänelle tehdyt kosintatarjoukset. Mutta Odysseuksen talossa isännöivät korskeat kosijat, jotka alituisia pitoja viettäen uhkaavat hävittää hänen omaisuutensa. Ei siis ole kumma, että Telemakhos on alakuloinen ja melkein toivoton. Athenen tehtävänä on tällöin valaa häneen uutta uskoa. Jumalattaren vaikutuksesta Telemakhoksessa viriää halu toimia ja hän saa rohkeutta uhmata kosijoita. Jumalatar osaa herättää hänessä tietoisuuden siitä, että hän on sankarin poika, jonka on käyttäydyttävä sen mukaisesti. Telemakhos muuttuu siinä hetkessä kuin toiseksi. Hän on valmis mies, joka tietää, mitä hän tahtoo, ja uskaltaa myös ilmaista, mitä hänellä on mielessään. Sekä hänen äitinsä että kosijat saavat heti havaita hänessä tapahtuneen muutoksen.

Olisi väärin sanoa, niinkuin jotkut etevät tutkijat ovat väittäneet, että Telemakhos k e h i t t y y runoelman toiminnan kestäessä miehisen kunnon edustajaksi. Luonteen kehityksen kuvaaminen oli antiikin ajatustavalle yleensäkin vierasta, eikä Odysseiassa ole nähtävissä siitä merkkejä. Telemakhos muuttuu jumalattaren vaikutuksesta yht'äkkiä arasta nuorukaisesta päättäväiseksi mieheksi. Hän kutsuu koolle kansan ja esiintyy sen keskellä ruhtinaallisen syntyperänsä ja siihen perustuvan asemansa mukaisesti. Kokouksesta ei ole tulosta, mutta sen kuvaaminen on tarpeellinen runoelman johdannoksi. Tutustumme ithakalaisten mielialoihin ja kosijoiden uhmamieleen. Runoilija samalla valmistaa tulevia tapahtumia antamalla vanhan Hali-

therseen sanoa, ettei Odysseus ole enää kaukana ja että kosto odottaa kosijoita. Kosijain tässä yhteydessä esittämä uhkaus ilmentää heidän rikollisuuttaan ja perustelee sitä säälimättömyyttä, jota Odysseus sittemmin heidät surmatessaan osoittaa. Runoilija täten jo pitkällä tähtäimellä valmistelee loppuratkaisua. Kansankokouksessa ilmenee myös, ettei Ithakan kansa ole unohtanut ruhtinastaan, vaikkei se rohkenekaan asettua kosijoita vastaan. Odysseus on muistissa hyvänä ja oikeamielisenä hallitsijana.

Telemakhoksen matka, niinkuin ylempänä on huomautettu, on jossakin määrin irrallaan pääaiheesta, mutta se on kuitenkin harkiten liitetty eepoksen yhteyteen. Ensinnäkin se, niinkuin on edellä esitetty, on omiaan kiinnittämään pääaiheen lujemmin Troian sodan sankariaikaan. Mutta ehkä vielä tärkeämpää eepoksen kokonaisuuden kannalta on se, että tekijä täten herättää mielenkiinnon Telemakhosta kohtaan. Ollessaan tämän sivutapahtuman päähenkilönä Telemakhos joutuu riittävästi etualalle esiintyäkseen sitten ratkaisuvaiheessa, kostoa suoritettaessa, isänsä rinnalla tämän toimeliaana avustajana. Matkansa johdosta, vaikka se onkin tulokseton, Telemakhos tulee arvolliseksi esiintymään runoelman toisena toimivana päähenkilönä. Hänen merkitystään vielä korostaa, että kosijat useaan otteeseen suunnittelevat hänen murhaamistaan. Samalla nämä murhasuunnitelmat lisäävät kosijoiden syyllisyyttä ja perustelevat heidän saamaansa kohtaloa. Telemakhoksen Menelaokselta kuulema kertomus tämän Egyptin-seikkailuista taas johtaa lukijan valmistelevasti siihen satumaailmaan, jossa Odysseuksen harharetket tapahtuvat.

Uusi jumalien neuvottelu siirtää toiminnan sinne, missä Odysseus oleskelee, Kalypson saarelle. Tuomalla näyttämölle toistamiseen jumalat runoilija on halunnut korostaa sitä, että kertomus täten joutuu uuteen vaiheeseen, ja myös sitä, että se siirtyy aivan toiseen piiriin, sadun maailmaan. Luonnotar, joka rakas-

taa ihmistä, on näet ilmeinen satuhenkilö. Sadunomainen on Odysseuksen purjehdus lautalla faiakien saarelle. Faiakitkin ovat puoleksi tarunomaista kansaa, koska heidän aluksensa liikkuvat yliluonnollisella tavalla ilman perämiehen ohjausta, vieläpä tuossa tuokiossa kulkien pitkiä matkoja. Siitä huolimatta, Odysseuksen ja faiakien kuninkaantyttären tapaaminen sekä Odysseuksen viipyminen faiakien maassa on kuvattu täysin realistisella tavalla. Tämä kuvaus sinänsä ei sisällä saduille ominaisia epätodellisia piirteitä. Mutta sadunomaiseen tunnelmaan palataan jälleen, kun kuvataan Odysseuksen saattamista faiakien luota kotisaarelle. Sankari on syvässä unessa eikä edes herää, kun hänet kannetaan laivasta Ithakan rannalle. On selvää, että runoilija siten on tahtonut korostaa siirtymistä sadun maailmasta todellisuuskuvauksen pohjalle. Tapa, jolla hän sen tekee, osoittaa suurta teknillistä taituruutta, samoin kuin se on todistuksena luovasta runoilijanmielikuvituksesta. Harharetket ja kotiinpaluu on täten mestarillisesti liitetty toisiinsa. Sellaisen tuloksen on voinut saada aikaan vain väkevästi mielikuvitusvoimainen runoilija.

Odysseus, joka kerjäläisenä käy etsimässä tukea uskolliselta sikopaimenten esimieheltä, on sama »jalo kestäjä» kuin harharetkienkin sankari. Hänen on vain nyt kestettävä myös loukkauksia ja nöyryytyksiä, sen sijaan että varhemmin hänen tiellään oli vain vaaroja ja koettelemuksia. Hidastustekniikkansa mukaisesti Odysseian tekijä ei anna Odysseuksen käydä suoraan kohti päämäärää, vaan ohjaa hänet ensiksi Eumaioksen luo, missä hän sitten tapaa poikansa. Yhdessä isä ja poika tekevät suunnitelmia ja valmistelevat ratkaisua. Täten on myös tilaisuus tutustuttaa kuulija ja lukija verrattomaan sikopaimeneen, joka on uskollisista uskollisin ja ratkaisun hetkellä tehokkaasti avustaa isäntäänsä. Myös juonen kehittymisen kannalta Eumaioksen majassa viipyminen on merkityksellinen. Sikopaimenen kertomukset kosijoiden rehentelystä lisäävät Odysseuksen koston-

himoa ja kypsyttävät hänessä päätöstä surmata heidät kaikki. Kuvaus saa kaikesta tästä syvyyttä ja kantavuutta, jota puuttuisi, jos Odysseus suoraan olisi johdettu kotilinnaansa.

Kun Odysseus lopulta kerjäläisen hahmossa saapuu kotiinsa, ei toiminta vielä tällöinkään suuntaudu suoraviivaisesti ratkaisua kohti. Sama tietoinen hidastaminen, jonka saattoi panna merkille Iliaassa, on Odysseiankin rakennetekniikan olennainen piirre. Monenlaista täytyy tapahtua, ennen kuin ollaan valmiita siihen, mikä on toiminnan päämääränä. Penelopessa herää uteliaisuus ja hän tahtoo puhutella kerjäläistä. Tämä ei kuitenkaan vielä ole halukas keskusteluun. Karkean sukkelasti kuvataan sitten Odysseuksen ja Iros-kerjäläisen tappelua, joka sellaisenaan on pelkästään huvittava, mutta joka sankarin voiman näytteenä on enteellinen ja sen vuoksi pääaiheenkin kannalta merkityksellinen. Hidastustekniikan mukaista on sekin, että Odysseus ja Penel'ope saman päivän iltana saatetaan keskusteluun toisensa kanssa, mutta ei anneta keskustelun päättyä siihen, että Penelope tuntisi miehensä, vaikka hän käsittämättömällä tavalla kiintyykin vieraaseen maankulkijaan. Sitä vastoin vanha Eurykleia tuntee isäntänsä tämän jalat pestessään, ja hän on vähällä ilmaista asian, mutta Odysseus saa viime hetkessä sen estetyksi. Juoni johdetaan siis mahdollisimman lähelle loppupistettään, mutta sen ei vielä anneta sitä täydellisesti saavuttaa. Mietteet, jotka Penelope keskustelussa lausuu tuntemattomana esiintyvälle miehelleen, osoittavat runoilijassa hämmästyttävää naisen sielunelämän tuntemusta. Penelope on kahden vaiheilla suostuako kosintaan ja täten vapauttaa talo kosijoista vai luottaako siihen, että Odysseus on elossa, ja odottaa hänen paluutaan. Täten saadaan syntymään mielikuva, jota seuraavan päivän jousikilpailu vahvistaa, nim. että Odysseus on saapunut kotiin viime hetkellä. Jos hän olisi tullut myöhemmin, hän kenties olisi tavannut Penelopen toisen vaimona.

Kertoessaan jousikilpailua edeltäneistä tapahtumista runoilija

edelleen noudattaa hidastamis- ja valmisteluperiaatettaan. Hän haluaa osoittaa, että kosijain röyhkeys ja sokeus on niin suuri, että he todella ansaitsevat hirveän rangaistuksen, joka heitä odottaa. Kun Theoklymenos lausuu ennustuksensa ja sen jälkeen poistuu, kosijat ikäänkuin saavat viimeisen tilaisuuden lähteä talosta. Mutta he ovat sokeudella lyötyjä ja vain nauraa hohottavat. Niinpä he eivät voi välttää kohtaloaan.

Siirryttäessä vihdoin kuvaamaan jousikilpailua, joka päättyy kosijain surmaamiseen, suoritetaan jälleen tapausten perinpohjainen valmistelu. Penelopen käynti varuskammiossa jousta noutamassa on maalattu mestarillisin vedoin. Jousen joutuminen Odysseuksen käsiin ei myöskään tapahdu mutkattomasti, vaan vasta jännittävän odotuksen jälkeen. Itse lopullisen taistelunkaan tulos ei ole edeltä käsin selvä, vaan sen kuluessa on vaarallisia vaiheita, joista suoriudutaan ainoastaan Athenen tehokkaalla avulla. Aseellista taistelua seuraa vielä sielullinen ristiriita, joka syntyy, kun Penelope ei heti ota uskoakseen kosijain surmaajaa miehekseen, vaan aito naisellisen epäluuloisena hakee varmaa todistuskappaletta. Se löydetäänkin, ja samalla myös puolisot ovat lopullisesti löytäneet toisensa. Se, mitä tämän jälkeen tapahtuu, tarkoittaa vain lankojen päättämistä. Lukija ei saa jäädä epätietoiseksi siitä, että kaikki todella loppuu onnellisesti. Sillä Odysseian aiheeseen kuuluu olennaisena osana onnellinen loppu.

Jumalien osuus Odysseian tapahtumiin on yhtä oleellinen kuin Iliaassa. Olympoksessa tehdään päätös, että Odysseuksen on päästävä onnellisesti palaamaan kotiinsa. Athene itse käy rohkaisemassa Telemakhosta, hankkii hänelle aluksen ja miehistön sekä saattaa häntä matkan alkuosan. Hermes käy ilmoittamassa Kalypsolle, että hänen on sallittava Odysseuksen lähteä kotiin. Athene on Odysseusta vastassa Ithakan rannalla ja muuttaa hänet toiseen hahmoon; Athene niin ikään pelästyttää kosijat ratkaisevassa taistelun vaiheessa. Lopuksi Athene myös sovittaa kes-

kenään kosijain omaiset ja Odysseuksen. Eräissä muissakin vähemmän tärkeissä kohdissa Athene vaikuttaa tapahtumien kulkuun. Harharetkillä taas Poseidon ahdistaa Odysseusta. Kun jumalien osuus Odysseiassa on näin ilmeinen, on joskus väitetty, että olisi jopa periaatteellinen ero Iliaan ja Odysseian välillä tässä suhteessa. Sellaista käsitystä tuskin voi myöntää oikeaksi. Onhan Athene Iliaassakin esim. Akhilleuksen suoranaisena auttajana Hektorin saadessa surmansa. Rakenteelliselta kannalta jumalilla on kummassakin eepoksessa samankaltainen asema.

Iliaan ja Odysseian rakenteen tarkastelu johtaa siihen varmana pidettävään tulokseen, että näitä eepoksia luotaessa on käytetty varhaisempia runoja. Selvästi on näkyvissä jälkiä erilaisten toisintojen yhdistämisestä, ja liitoskohdat ovat monissa paikoin jääneet hatariksi. On myös todettavissa ristiriitaisuuksia, jotka luonnollisimmin selittyvät eri ainesten yhteen liittämisestä. Jokainen tällainen yksityinen tapaus erikseen voidaan selittää merkityksettömäksi. Mutta kaikilla yhdessä on riittävän suuri todistusvoima. Siitä huolimatta eepoksia ei miltään osalta voida jakaa alkutekijöihin. Varhaisemmat runot on niin elimellisesti sulatettu kokonaisuuteen, ettei niitä enää voida siitä erottaa. Tämä taas johtuu siitä, etteivät eepokset ole kokoonpanotyön tuloksia, vaan luovan runoilijantoiminnan tuotteita.

Ilias ja Odysseia on laadittu aivan toisin kuin Kalevala. Lönnrot keräsi kaikki saatavissa olevat eepilliset runot ja tarkasteli, minkälaisen yhtäjaksoisen kertovan runoelman niistä voisi muodostaa. Väikkyipä hänen mielessään ajatus, että nuo runot olivat sirpaleita aikaisemmin kerran olleesta kokonaisuudesta. Tällaisen johtoaatteen mukaisesti hän kokoonpani Kalevalan. Hän sijoitti siihen periaatteessa kaiken keräämänsä eepillisen aineksen sekä täydensi sitä lyyrillisillä runoilla ja loitsuilla. Homeroksen eepokset taas eivät missään tapauksessa ole voineet syntyä näin. Niiden tekijä on päinvastoin lähtenyt runollisesta koko-

naisnäkemyksestä. Pysyen vanhan runoperinnön aihepiirissä hän on mielikuvituksessaan hahmotellut perusaatteen, jota hän on tahtonut eepoksessa toteuttaa. Sitä kehitellessään hän on käyttänyt hyväkseen varhaisempia runoja niin pitkälti kuin ne hänen tarkoituksiinsa soveltuivat. Varmastikaan hän ei edes periaatteellisesti ole pyrkinyt pysymään varhaisempien runojen puitteissa, vaan on rohkeasti luonut uutta siinä, missä hänen hahmottelemansa kokonaisuus sitä vaati. Ilias ja Odysseia ovat täten itsenäisiä runoteoksia aivan toisessa mielessä kuin Kalevala.

VARHAISEMPI EEPILLINEN RUNOUS

Homeroksen runoelmat tarjoavat selvän kuvan siitä, miten eepillistä runoutta aikaisemmin viljeltiin. Odysseiassa mainitaan useasti runonlaulajat, aoidit, jotka eri tilaisuuksissa esittävät tuotteitaan. Jokaisessa ruhtinashovissa oleskelee tällainen runonlaulaja, jonka tehtävänä on korottaa yhdessäolon tunnelmaa arkisten ajatusten yläpuolelle. Odysseuksen talossa laulaa kosijoille runojaan Femios, ja faiakien kuninkaan Alkinooksen linnassa esiintyy sokea laulaja Demodokos. Menelaoksella ja Agamemnonilla on niinikään omat aoidinsa. Ainoastaan Nestorin luona ei esiinny runonlaulajaa, mutta tämä saa selityksensä siitä, että Telemakhoksen käynti Pyloksessa kestää aivan lyhyen ajan eikä sen kuluessa ole tilaisuutta lauluun ja soittoon.

Runonlaulajaa pidetään erittäin suuressa arvossa. Tosin hän ei ole kansan valtiaiden veroinen, mutta siellä, missä hän esiintyy, hänellä on kunniavieraan asema. Hänen pysyvänä mainesananaan eepoksessa on joko »ikikuulu» tahi »jumalainen», jota laatusanaa muuten käytetään vain etevimmistä sankareista. Hän on »kansan kunnioittama» ja hänen lauluaan kuunnellaan ääneti hartauden vallitessa. Odysseus sanoo asettavansa Demodokoksen yläpuolelle kaikkien muiden ihmisten sen vuoksi, että hänellä on laulun lahja. Tästä näkee, millaisen palvonnan kohteena oli laulaja ja hänen taitonsa. Niinpä Odysseus surmatessaan kosijat

säästää Femioksen osittain siitä syystä, että tämä ainoastaan pakosta oli laulanut kosijoiden pidoissa, mutta pääasiallisesti sen vuoksi, että tämä runonlaulajana oli jumalien erityisessä suojeluksessa.

Laulunlahjansa runonlaulaja on saanut runottarelta, Zeuksen tyttäreltä, tahi Apollolta. Runotar innoittaa hänet laulamaan ja puhuu hänen suunsa kautta. Femios sanookin Odysseukselle pyytäessään tältä armoa, että jumala on istuttanut hänen mieleensä laulujen aiheet. Juuri siitä johtuu ensi sijassa laulajille osoitettu kunnioitus, että heidän taitonsa on jumalista lähtöisin ja että heissä siitä syystä nähdään jotakin jumalallista. Runonlaulanta on täten verrattavissa uskonnolliseen toimitukseen. Femios korostaa nimenomaisesti, että hän laulaa ihmisille ja jumalille. Sankarilaulu on aina jumalien ylistystä sikäli, kuin siinä kuvataan jumalien tekoja. Mutta itse laulutoimitus sinänsä on runollisen innoituksen jumalallisen alkulähteen mukaisesti puoleksi uskonnollista laatua.

Runonlaulaja, joka Odysseiassa esiintyy, on ilmeisesti ammattilaulaja. Hänellä ei ole muuta ammattia kuin laulajan. Ruhtinashovi, jossa hän esittää tuotteitaan, takaa hänelle toimeentulon. Tällainen laulaja saattoi hovissa saavuttaa erittäin vaikutusvaltaisen aseman. Se näkyy Odysseian 3. runoon sisältyvästä Nestorin kertomuksesta, jossa hän Telemakhokselle kuvailee Agamemnonin murhaan liittyneitä tapahtumia. Agamemnon oli Troian sotaretkelle lähtiessään uskonut puolisonsa Klytaimestran hovissaan vakinaisesti oleskelleen laulajan suojelukseen. Aigisthos pääsi pyyteittensä perille vain raivaamalla ensiksi laulajan pois tieltä. Tästä näemme, että laulaja saattoi saada eräänlaisen sijaishallitsijan aseman. Mikään ei voi selvemmin osoittaa sitä erinomaisen suurta arvonantoa, joka laulajiin kohdistettiin. Kiittäessään Odysseusta hänen kertomuksestaan Alkinoos sanookin, että Odysseus osaa sovittaa sanansa taitavasti kuin laulaja.

Myös ruhtinashovien ulkopuolella mainitaan laulajia. Kun näet kosijat Odysseian 17. runossa moittivat Eumaiosta siitä, että tämä muka varta vasten on tuottanut vierailta mailta heidän kiusakseen kerjäläiskulkurin, joksi he Odysseusta luulevat, Eumaios torjuu syytöksen huomauttaen, ettei muualta toki kukaan tuota maahan muita vieraita kuin hyödyllisiä käsityöläisiä tahi jumalien innoittamia laulajia, jotka ilahduttavat ihmisiä lauluillaan. Tästä Odysseian kohdasta näkyy, että oli olemassa vaeltavia laulajia, jotka kutsusta olivat valmiit siirtymään toisesta kaupungista toiseen. Niinpä Odysseian 8. runossa puhutaankin »laulajien heimosta», jolla ilmeisesti tarkoitetaan laulajasäätyä, jonka muodostivat runonlaulantaa ammattinaan harjoittavat laulajat.

Eepillisten runojen aiheistakin saamme Odysseian kuvauksen perusteella selvän käsityksen. Femios laulaa Odysseian 1. runossa kosijoille Troian retkeläisten kolkosta paluumatkasta, jonka onneton kulku johtui siitä, että he kaupunkia tuhotessaan olivat vihastuttaneet Pallas Athenen. Demodokos taas 8. runossa esittää laulussaan Odysseuksen ja Akhilleuksen riidan, jota Agamemnon mielihyvin oli kuunnellut. Faiakien pyynnöstä Demodokos sitten laulaa muitakin lauluja, joiden aiheena on Troian sota ja kreikkalaisten siinä suorittamat urotyöt sekä kokemat vastukset. Odysseuksen on vaikea kuunnella kaikkea tätä, joka tuo hänelle mieleen katkerat muistot. Kuitenkin hänen täytyy antaa Demodokokselle tunnustus, että tämä esittää kaiken niin totuudenmukaisesti, kuin jos tämä itse olisi ollut paikalla tahi ainakin silminnäkijältä kuullut tapahtumista. Omasta puolestaan Odysseus pyytää Demodokosta laulamaan Troian puuhevosesta, minkä laulaja tekeekin. Hänen esittämänsä runon pääsisällys kerrotaan kahdenkymmenen säkeen mittaisessa kappaleessa.

Erikoinen on aiheensa puolesta se lähes sadan säkeen mittainen laulu, jonka Demodokos esittää faiakien kaupungin torilla myötäillessään nuorukaisten aloittamaa tanssia. Siinä kuvataan

Areen ja Afroditen lemmenseikkailua samanlaisin realistisin vedoin, kuin Iliaassa esitetään Zeuksen ja Heran yhtyminen Idavuoren huipulla. Tämä Demodokoksen laulu on Odysseiassa mainituista ainoa, joka ei kuulu suoranaisesti Troian sodan piiriin. Itse asiassa eepillisen runouden aihepiiri ei tietenkään voinut rajoittua Troian sodan tapahtumiin ja sen sankarien myöhäisempiin vaiheisiin. Odysseiassa tosin, niinkuin havaitsemme, mainitaan äskeistä poikkeusta lukuun ottamatta yksinomaan Troian sodan piiriin liittyviä aiheita. Mutta tämä johtuu ymmärrettävästi siitä, että Odysseian runoilijan tarkoituksena on niiden avulla luoda taustaa oman eepoksensa toiminnalle. Hän antaa siis laulajien eepoksessaan esittää sellaisia aiheita, jotka suoranaisesti liittyivät itse pääaiheen kuvaukseen.

Odysseiassa määritellään lyhyesti ja selvästi koko se ala, jolla eepillinen runous liikkui. Kun Penelope 1. runossa järkyttyy kuullessaan Femioksen laulavan Troian sodan sankarien kolkosta paluuretkestä, hän pyytää laulajaa esittämään joitakin muita runoja. Penelope sanoo tietävänsä, että laulajan aihepiiri on sangen laaja. Sen muodostavat »ihmisten ja jumalien teot». Siis kaikki ne työt, joista ihmiset tai jumalat ovat saaneet mainetta, ovat runonlaulun aiheita. Välistä mainitaankin eepillisen runouden aihepiirinä erityisesti »miesten maineteot». Siitä, mikä ihmisten kesken on saavuttanut kuuluisuutta, minkä maine kulkee suusta suuhun, ottaa laulajakin aiheensa. Samaan yhteyteen kuuluvat runot muodostavat eräänlaisia jaksoja, joista laulaja voi valita kulloinkin tarvittavan aiheen. Hän saattoi siten aloittaa miltä jakson kohdalta hän halusi silmällä pitäen sitä, että runosta muodostui jonkinlainen yhtenäisen tapahtumasarjan kuvaus. Täten saa selityksensä se, että Odysseian alkajaissäkeissä runoilija pyytää runotarta virittämään laulun »joltakin kohdalta». Runotar sai ikäänkuin valita eepillisen esityksen lähtökohdan.

Eepillisiä runoja esitettiin varsinkin pitopöydän ääressä. Niinpä kosijoiden aterioita juhlistaa Femioksen laulu, ja faiakien kunin-

51. Menelaos suojelee Patrokloksen ruumista.
Hellenistisen ajan kreikkalainen veistos ennallistettuna.

52. Kilpakisat Patrokloksen kunniaksi.
Arkaaisen ajan mustakuvioinen maljakko.

53. Hektor ja Diomedes kamppailemassa.
Mustakuvioinen arkaaisen ajan maljakkomaalaus.

kaan pidoissa Demodokos esittää runon toisensa jälkeen. Odysseus sanoo Alkinookselle, ettei ole mitään ihanampaa kuin pidot, joissa laulaja esiintyy, varsinkaan kun laulaja on sellainen kuin Demodokos, jumalien veroinen taidossaan. Pidot ja ateriat eivät kuitenkaan olleet ainoat tilaisuudet, joissa eepillistä runoa viljeltiin. Faiakien torilla Demodokos laulaa kertovan runon myötäilläkseen sillä nuorukaisten karkeloa. On ihmetelty sitä, että tällaisessa yhteydessä esiintyy eepillistä runonlaulua. Mutta sama ilmiö on havaittavissa Suomessakin. Täällä on jopa juhlallisia eepillisiä runoja käytetty tanssilauluina. Niinpä tiedetään esim. Päivänpäästörunoa käytetyn piiritanssilauluna. Demodokoksen esittämä runo taas ei ole sisällykseltään lainkaan juhlallinen, päinvastoin se on jopa suorastaan arveluttava, vaikka se onkin eepillinen ja sen aihe saatu jumalaistarustosta. On otaksuttavaa, että eepillisiä runoja kreikkalaisessa maailmassa on esitetty hyvin moninaisissa tilaisuuksissa, kaikkialla, minne väkeä kokoontui. Tietenkin uskonnollisten juhlien yhteydessä erityisesti on eepillistäkin runoutta viljelty.

Eepillinen runo esitetään Homeroksella aina lauluna kitaran säestyksellä. Homeroksen runoelmissa ei ole pienintäkään viittausta siihen suuntaan, että sitä koskaan esitettäisiin lausuen ilman säestystä. Femioksella on kitaransa, jolla hän säestää lauluaan, ja sokean Demodokoksen soitin sijoitetaan hänen istuimensa yläpuolelle, pylväässä olevaan vaarnaan, jonne airut ohjaa hänen kätensä, kun hän laulua aloittaessaan kitaraansa tarvitsee. Emme voi varmasti tietää, oliko kenties jo ennen Homeroksen runoelmien syntyä osittain siirrytty eepillisen runouden esittämisessä lausumiseen, mutta Homeros ei ainakaan tällaisesta muutoksesta mitään tiedä. Hänelle eepillinen runous on laulua, johon erottamattomana osana kuuluu kielisoittimen säestys.

Odysseiassa ovat eepillisen runon esittäjinä poikkeuksetta ammattilaulajat. Iliaassa sitä vastoin tapaamme eepillisen runon

viljelyn vanhemman asteen, jolla sankarit itse laulavat sankarilauluja. Niin tapahtuu ainoassa kohdassa, jossa eepillistä runonlaulantaa Iliaassa mainitaan. Kun näet sen 9. runossa kuvataan sovinnon tarjoojain saapumista Akhilleuksen luokse, sanotaan heidän tapaavan sankarin ilahduttamassa mieltään heleällä kitaralla. Soittimella itseään säestäen hän laulaa »miesten mainetöistä». Patroklos istuu häntä vastapäätä ääneti odottaen hetkeä, jolloin Akhilleus lopettaa laulunsa. Mahdollisesti on tarkoitus sanoa, että Patroklos ryhtyy vuorostaan laulamaan, kun Akhilleuksen laulu loppuu, että siis ystävykset laulavat vuorotellen. Siihen näyttää viittaavan alkutekstissä käytetty verbimuoto. Varmaa tämä ei kuitenkaan ole, mutta joka tapauksessa Akhilleus kuvataan laulamassa sankarilauluja aivan samoin kuin runonlaulajat Odysseiassa. Iliaan tekijällä on siis täytynyt olla sellainen mielikuva, että Troian sodan sankarit itsekin saattoivat esiintyä runonlaulajina. Sellainen mielikuva ei olisi voinut syntyä, jollei perimätietona olisi säilynyt muisto siitä, että ammattilaulajien aikakautta oli edeltänyt ajanjakso, jona eepillistä runonlaulantaa harrastivat muutkin kuin ammattilaulajat. Täytyy näet kaikissa tapauksissa pitää varmana, että ennen ammattilaulajain esiintymistä runonlaulua on viljelty harrastelijain piirissä. Se, jolla oli laulun lahja, sepitti eepillisaiheisia runoja ja lauloi niitä joko omaksi huvikseen tai yhteisten juhlahetkien tunnelman kohottamiseksi. Kun runonlaulanta sitten tuli yleisesti suosituksi, kehittyi ammattilaulajia, jotka kokonaan omistautuivat taiteelleen.

Ne eepilliset runot, joita Homeroksen runoelmissa mainitaan, ovat ilmeisesti olleet suurin piirtein katsoen improvisaatioita. Ei puhuta siitä, että laulaja olisi saanut runonsa perintönä toisilta, vaan sanotaan, että hän saa laulunsa suoraan runottarelta. Femios selittääkin Odysseian 22. runossa, että hän on »itseoppinut», ettei hän siis ole oppinut laulujaan muilta. Hän sanoo, että »jumala» on istuttanut hänen mieleensä kaikenlaisia runoaiheita.

Hän käyttää tällöin sanaa, joka lähinnä olisi suomennettava sanalla »jakso». Femios tarkoittaa, että hänellä on käytettävänään monta tällaista jaksoa, monta aihepiiriä, joista hän voi valita kulloinkin haluamansa teeman. Runonsa hän improvisoi niistä aineksista, jotka hänellä täten on mielessään, eikä hän laula muilta opittuja runoja. Telemakhos sanookin Odysseian 1. runossa, että parhaimmiksi kiitetään aina niitä lauluja, jotka kaikuvat uusimpina kuulijain korviin. Laulajat siis pyrkivät improvisoimaan aina uusia runoja eivätkä halunneet toistaa sitä, minkä he ennen olivat esittäneet.

Homeroksen runoelmat antavat täten selvän kuvan siitä, ettei ollut olemassa mitään kiinteiksi muodostuneita valmiita runoja. Eepillinen runosuoni virtasi keskeytymättä, eivätkä runot voineet saada pysyvää muotoa. Tosin laulajat pakosta joutuivat esittämään saman aiheen useita kertoja. Eihän heidän varastonsa saattanut olla ehtymätön. Mutta he eivät tällöin edes pyrkineet laulamaan runoaan samanlaisena, kuin he sen ennen olivat esittäneet, vaan improvisoivat sen uudelleen ja antoivat sille täten ainakin osittain uuden muodon. Mitään täysin kiinteään muotoon kiteytyneitä erillisiä lauluja, jotka muodostaisivat itsenäisen kokonaisuuden, Homeroksen runoelmat eivät tunne.

Selvää kuitenkin on, että kuva, jonka Homeroksen eepoksista saamme eepillisen runouden viljelystä, kuuluu aikaan, joka on suhteellisen kaukana takanapäin tekijän omasta aikakaudesta katsottuna. Aika, jona ruhtinaat itse harrastivat runonlaulantaa, ei missään tapauksessa voi olla lähellä sitä ajankohtaa, jona eepokset ovat syntyneet. Yksinomaisen improvisaation kausi on Homeroksen runoelmien syntyessä myös täytynyt olla sivuutettu, sillä eepokset edellyttävät ilmeisesti verraten kiinteisiin muotoihin kiteytyneitä runoja. Homeros kuvaa eepillisen runouden varsinaista luovaa kautta, jona laulajain toiminta ei vielä ollut sidottu perinteisiin, vaan jolloin kiihkeän luomisinnon kannustaessa syntyi yhä uusia runoja. Tällainen olotila ei kuiten-

kaan voinut kestää kauan. Etevä runonlaulaja sai pian oppilaita, jotka hänen johdollaan kehittivät taitoaan. Näin syntyi perinteitä, joiden voima ajan mittaan ymmärrettävästi kasvoi. Otettiin mallia aikaisemmista runoista, kenties pyrittiin lopulta laulamaan niitä mahdollisimman tarkkaan sellaisina, kuin ne oli edeltäjiltä kuultu. Kun runoperintö kuitenkin säilyi vain suullisen muistitiedon varassa, eivät runot tällöinkään voineet saada aivan kiinteätä muotoa. Eipä edes sama runonlaulaja kyennyt esittämään runoa uudelleen ihan samanlaisena. Vasta sitten kun avuksi tuli kirjoitustaito, saattoivat runot säilyä pysyvästi samassa muodossa. Mutta ei ole todennäköistä, että runoja olisi kirjoitettu muistiin ennen Homeroksen eeposten luomista.

Perinteiden vaikutuksesta kehittyi teknillisiä keinoja, joiden avulla improvisaatio kävi helpommaksi. Muodostui eräänlainen sanontavarasto, jota laulaja saattoi käyttää runoa luodessaan. Sankarit, jotka runoissa esiintyivät, saivat pysyviä, ns. »alituisia» määräyssanoja, joita tarpeen mukaan vaihdeltiin, mutta jotka suurin piirtein säilyivät vakiintuneessa muodossaan. Pysyäksemme Troian sodan tarupiiriin kuuluvissa runoissa, voimme todeta, että täten Akhilleuksesta tuli »askelnopsa», Agamemnonista »kansojen pää», Odysseuksesta »jalo kestäjä», Zeuksesta »aigiin-kantaja» tahi »pilviennostaja», Apollosta »kauasampuja», Athenesta »päilyväsilmä», Hermeksestä »Argoksen tappaja» jne. Homeroksen eepoksissa on erittäin paljon tällaisia pysyviä epiteettejä, ja ne ovat varmasti siihen periytyneet aikaisemmasta eepillisestä runoudesta. Mutta eivät ainoastaan nämä toistuvat määräyssanat kuuluneet eepillisen runouden teknillisiin välineisiin. Lisäksi muodostui suuri määrä tyypillisiä kuvauksia, joita sellaisinaan tahi hiukan muunneltuina käytettiin samantapaisissa tilanteissa. Homeroksen eepoksissa voidaan panna merkille, että aina kuvataan suunnilleen samoin säkein samanlaisia toimia. Esim. uhritoimituksesta käytetään yleensä samanlaisina toistuvia kuvauksia, jotka joskus ovat laveampia, joskus sup-

peampia, mutta aina sisältävät samoja säkeitä. Samoin on laita, kun kuvaillaan sankarien aseistautumista, taisteluun lähtöä, sankarien kamppailun eri vaiheita ja soturien kaatumista sekä esim. aterioimista tahi laivan vesille työntämistä. Tapauksia, joissa tilanne kuvataan pysyvästä varastosta otetuin säkein tahi säkeen puoliskoin, on Iliaassa ja Odysseiassa erittäin runsaasti. On laskettu, että Iliaan ja Odysseian säkeistä, joita yhteensä on 27 802, suunnilleen kolmannes eli 9 253 on sellaisia, jotka joko kokonaisina tahi joltakin olennaiselta osalta esiintyvät useampia kertoja. On aivan varmaa, että tämä Homeroksen eeposten piirre on peräisin niitä edeltäneestä eepillisestä kansanrunoudesta.

Vahvistuksen siihen, että nämä Iliaalle ja Odysseialle ominaiset piirteet pohjautuvat aikaisempaan eepilliseen runouteen, saamme tarkastelemalla muiden kansojen kansanrunoutta. Jokainen on Kalevalassa pannut merkille pysyvien määräyssanojen käytön. »Vaka vanha» Väinämöinen ja »lieto» Lemminkäinen ovat kaikille tunnettuja. Samaten on helppo Kalevalassakin havaita samanlaisina tuhka tiheään toistuvia säkeitä ja säejaksoja. Nämä ilmiöt eivät ole Lönnrotin kokoonpanotyön tuloksia, vaan ne kuvastavat suomalaisen muinaisrunon tekniikkaa. Suomalainen runonlaulaja enempää kuin kreikkalainenkaan ei kaihtanut säkeittensä käyttämistä eri yhteyksissä uudelleen. Hänkin sommitteli runonsa, mikäli ei laulanut muilta oppimiaan, siitä säevarastosta, joka oli kaikkien laulajien yhteistä omaisuutta. Niinpä nykyaikaiset vanhaa runomittaa käyttelevät kansannaiset rakentelevat runoja vanhastaan tuntemistaan säkeistä pannen vain siteeksi joukkoon omaa keksimäänsä. Tällaisen esimerkin mainitsee Väinö Salminen Suomalaisten muinaisrunojen historiassaan, jossa on paljon joskin heikonlaisesti seulottua ainesta.

Myös muussa kansanrunoudessa on todettu samanlainen tekniikka. Turkinsukuisten kara-kirgiisien laulajista tiedetään, että heillä on runsas varasto säkeitä ja säejaksoja, joita he tar-

peen mukaan käyttävät runoja tehdessään. Heillä on täten valmiiksi kuvattuna esim. sankarin syntymä, hänen kasvamisensa, hänen loistavat aseensa, taisteluun valmistautuminen, tappelun melske, sankarien keskustelu ennen taistelua, morsiamen ihanuus, erilaiset henkilöhahmot ja heidän ratsunsa, talot ja teltat, pidot, sankarien kuolema, maisemat, aamun koitto ja yön tulo jne. Runonlaulajain taito ilmenee tällaisten valmiiden kuvausten soveltamisessa kulloiseenkin tapaukseen ja niiden yhdistelemisessä uudeksi kuvaussarjaksi. Niinpä taitava kirgiisirunoilija kykenee improvisoimaan laulun mistä aineesta tahansa, kunhan vain tapahtumien kulku on hänelle selvä. Samantapaisen kuvan saamme myös serbialaisella kielialueella viime vuosiin asti eläneestä eepillisestä kansanrunoudesta. Siinäkin esiintyy runsaasti tyypillisiä määräyssanoja ja valmiina omaksuttuja kuvauksia, vaikka se ei olekaan pysynyt yhtä primitiivisellä tasolla kuin kara-kirgiisien epiikka. Osittain serbialainen kansanrunous jo onkin ollut kirjallisen vaikutuksen alainen.

Esittämämme analogiat, joita voisi huomattavasti lisätä eri kansojen piiristä, riittävät osoittamaan, että Homeroksen eepoksissa esiintyvät pysyvät ilmaisut ja toistuvat kuvaukset ovat ominaisia kaikelle kansanomaiselle, muistitiedon varassa elävälle kertovalle runoudelle. Niiden esiintyminen Iliaassa ja Odysseiassa on epäämättömänä todistuksena siitä, että nämä eepokset perustuvat kansanomaiseen runouteen ja että niihin on sulautunut varhaisemman runouden aineksia. Vanhojen eepillisten perinteiden tarkempi selvittäminen on sen vuoksi välttämätöntä Homeroksen runoelmien syntymistavan ymmärtämiseksi.

Tällöin esiintyy ensimmäisenä tärkeänä kysymyksenä, kuinka kauas taaksepäin kreikkalaisten eepillisen runouden perinteet ulottuvat. Vastauksen siihen saamme tutkimalla Iliaaseen ja Odysseiaan sulautuneita aineksia. Voimme käyttää niitä tutkimusaineistona ilman minkäänlaisia epäilyksiä, koska olemme

saaneet täyden varmuuden siitä, että näihin eepoksiin on siirtynyt runsas määrä aikaisemman eepillisen runouden osia. Sikäli kuin Iliaassa ja Odysseiassa havaitaan varhaisiin aikoihin viittaavia piirteitä, voidaan erehtymistä pelkäämättä päätellä, että ne ovat säilyneet ikivanhan runonlaulun perintönä. Johtopäätöksiä tehtäessä on kuitenkin oltava varovaisia, sillä monet piirteet saattavat yhtä hyvin soveltua eri ajanjaksoihin. On valittava vain sellaisia seikkoja, jotka ilmeisesti ovat sijoitettavissa ainoastaan tiettyyn historialliseen vaiheeseen.

Varovaisinkaan tutkija ei voi kiistää Homeroksen eepoksissa esiintyviä mykeneläisiä piirteitä. Iliaassa ja Odysseiassa kuvataan epäilemättömästi Kreikan asutusta sellaisena kuin se oli ennen doorilaista vaellusta. Doorilaisia ei lainkaan mainita Kreikan asukkaina. Ainoa kohta, jossa doorilaisten nimi esiintyy, on Odysseian 19. runossa. Siinä mainitaan, että Kreetassa asuu kolme doorilaista heimoa. Tämä kohta on ainoa, joka kuvastaa oloja sellaisina kuin ne olivat doorilaisen vaelluksen jälkeen. Etteivät doorilaiset vielä olleet muuttaneet Peloponnesokselle, ilmenee Homeroksen eepoksista kauttaaltaan. Peloponnesoksen valtaheimona ovat akhaialaiset, joiden vallan tyyssija on Argoksen maakunta. Siellä on Mykenen rikas valtiaslinna, jossa isännöi Kreikan mahtavin hallitsija, Troian sodan ylipäällikkö Agamemnon. Koska Argoksen alueella asuvat akhaialaiset ovat kaikista Kreikan heimoista voimakkaimmat ja vaikutusvaltaisimmat, käytetään akhaialaisten nimeä kaikkien kreikkalaisten yhteisnimityksenä. Toisia Homeroksen eepoksissa käytettyjä kreikkalaisten yhteisnimiä ovat »argolaiset» ja »danaolaiset». Nekin viittaavat akhaialaisen heimon valta-asemaan, sillä argolaisethan olivat akhaialaisia samoin kuin danaolaisetkin, jotka olivat Argoksen alueella asunut akhaialainen heimo.

Näistä seikoista voidaan kiistattomasti päätellä, että Homeroksen eeposten valtiollinen maantiede vastaa sitä kuvaa, jonka historia antaa mykeneläisestä aikakaudesta. Eepillisen maan-

tieteen peruspiirteet siis polveutuvat mykeneläisajalta. Mykeneläisajan valtavin linna, jonka mukaan koko aikakautta on alettu nimittää, on Homeroksen runoissakin Kreikan keskuksena. Useat muutkin maantieteelliset seikat, jotka runoissa mainitaan, soveltuvat mykeneläisajan oloihin. Niinpä Nestorin valtakunta Peloponnesoksen länsirannikolla vastaa täysin mykeneläisen aikakauden olosuhteita sellaisina kuin arkeologinen tutkimus ne on paljastanut. Tässä yhteydessä on muistettava, että juuri Nestorin Pylos-kaupungista on löydetty ainoat mykeneläisajan kirjalliset tuotteet. Myöhempien aikojen olosuhteisiin Nestorin valtakuntaa ei voida saada sopeutumaan.

Iliaassa ja Odysseiassa on lisäksi useita yksityisseikkoja, jotka kuvastavat mykeneläisen aikakauden oloja. Aseet ovat yleensä aina vaskisia tai pronssisia. Rauta on kyllä tunnettu, mutta sitä käytetään työkaluihin eikä sota-aseisiin. Ainoastaan perin harvassa kohdassa mainitaan rautaisia aseita: Iliaan 7. runossa kerrotaan Areithooksen rautaisesta nuijasta, ja 4. runossa on Pandaroksen nuolen kärki rautaa. Lisäksi Odysseian 16. runossa asetta nimitetään »raudaksi», mikä osoittaa, että sitä kohtaa sepitettäessä rautaiset aseet jo olivat yleisesti käytännössä. Mutta muuten aseet, niin kuin sanottiin, ovat poikkeuksetta vaskesta taottuja. Vaikka Homeroksen eepoksissa siis on kolme kohtaa, jotka kuvastavat rautakauden oloja, ne yleensä liikkuvat pronssikaudessa. Runoperinteen täytyy ulottua tähän aikakauteen saakka.

Paljon on väitelty kuuluisasta Nestorin maljasta, jota kuvaillaan Iliaan 11. runossa. Sen sanotaan olleen koristettu kultaisin nastoin, ja siinä oli neljä korvaa, kullakin niistä nokkimassa kaksi kultaista kyyhkystä, ja altapäin sitä kannatti kaksi jalustaa. Kooltaan malja oli niin suuri, että sitä täytenä kykeni liikuttamaan tuskin kukaan muu kuin Nestor itse. Mykenestä on löydetty kultainen malja, joka tosin kooltaan on suhteellisen pieni, mutta joka muistuttaa Nestorin maljaa siinä, että senkin

korvia koristaa kyyhkynen ja että siinä on kaksi sivukannatinta, jotka tuovat mieleen Nestorin maljan kaksi jalustaa (kuva 19). Tosin Nestorin malja ilmeisesti ei ollut kokonaan kultaa, eikä korvien ja kyyhkysten lukumäärä ole sama, mutta maljan tyyppi on epäilemättä kummassakin tapauksessa samanlainen. Ei siis ole syytä epäillä, etteikö Nestorin maljankin kuvaus viittaisi mykeneläisaikaan. Aivan äskettäin eräs ruotsalainen tutkija on tahtonut kiistää maljojen välisen yhtäläisyyden erityisesti sillä perusteella, etteivät Iliaassa mainitut »jalustat» voi olla verrattavissa mykeneläisen maljan sivukannattimiin. Mielestäni maljat kaikissa tapauksissa edustavat siinä määrin samanlaista tyyppiä, että Nestorin maljan kuvauksen täytyy edellyttää olevan mykeneläisajan perintöä. Ei näet ole löydetty ainoatakaan muuta taideteollisuuden tuotetta, joka siinä määrin muistuttaisi Nestorin maljaa kuin tämä mykeneläinen malja.

Hyvin mielenkiintoinen mykeneläisaikaan viittaava piirre esiintyy Iliaan 10. runossa. Meriones antaa Odysseukselle, joka on lähdössä partioretkelle, lainaksi kypäränsä. Se on nahkaa, mutta ulkoa se on varustettu hohtavilla metsäkarjun hampailla, jotka taajaan ja taitavasti asetettuina kiertävät kypärän sivuja. Myöhemmältä ajalta tämän laatuista kypärää ei tunneta. Mutta mykeneläisajan hautalöydöissä esiintyy rei'itettyjä karjun hampaita, jotka ilmeisesti ovat olleet kiinnitettyinä johonkin. Mikään ei estä päättelemästä, että ne ovat jäännöksiä kypärästä, jonka nahkaosa tietenkään ei ole voinut säilyä. Varmaksi tulee tällainen johtopäätös sen nojalla, että on tavattu mykeneläisiä veistokuvia, joissa soturilla on päässään juuri tällainen karjunhampain varustettu kypärä (kuva 18). Vertailemalla toisiinsa tällaista veistokuvaa ja Iliaan 10. runon kuvausta voidaan havaita, että Iliaassa piirretään jotenkin tarkka kuva mykeneläisajan kypärätyypistä. Kun tällaista kypärää ei esiinny millään muulla aikakaudella, on pidettävä varmana, että taas on kysymyksessä mykeneläisajalta periytynyt runoseikka.

Mykeneläisaikaan näyttää viittaavan myös Iliaan kuvauksissa esiintyvä suuri tornimainen kilpi. Erityisesti Aiaan kilpeä verrataan torniin, mutta muillakin sankareilla mainitaan kilpi, joka ulottuu alas nilkkoihin asti, niin että siihen saattaa kompastuakin. Sen taakse saattoi soturi kyyristyä siten, että kilpi peitti hänet kokonaan. Kilpeä, joka sopisi täysin tähän Iliaassa kuvattuun tyyppiin, ei esiinny muina aikakausina kuin varhaisempana mykeneläisenä aikana. Myöhemmin saa suuri mykeneläinen kilpi keskeltä kapenevan muodon, niin että se jossakin määrin tulee 8-numeron muotoiseksi. Sen kokokin tällöin jonkin verran pienenee. Ei tunnu mahdottomalta, että Homeroksen runoissa täten on säilynyt muisto varhaisen mykeneläisajan isokokoisesta kilvestä. Tosin samantapainen kilpi esiintyy myös ns. dipylon-vaasien kuvissa, mutta se muistuttaa paremmin myöhäismykeneläistä kilpeä eikä koskaan ole kuvattu niin suureksi, että se voisi peittää soturin koko vartalon. Ei myöskään myöhäisassyrialaisena aikana käytetty isokokoinen kilpi ole voinut olla Iliaassa kuvatun kilven esikuvana. Kun muitakin mykeneläisajan piirteitä Homeroksella tavataan, voitaneen myös tornimainen kilpi lukea niiden joukkoon.

Sitä vastoin lienee vastattava kielteisesti usein esitettyyn kysymykseen, voidaanko Akhilleuksen kilven koristeiksi taottuja kuvasarjoja verrata mykeneläisen aikakauden tuotteisiin. Puolestani en usko, että runoilijalla tässä olisi ollut esikuvana mykeneläinen taide. Tosin mykeneläisajan kreetalaisissa teoksissa esiintyy ihmeellisen luonnontuoreita ja aiheiltaan mitä vaihtelevimpia kuvia, niinkuin historiallisessa katsauksessamme on huomautettu. Metallityö oli sekin mykeneläisenä ajanjaksona erittäin korkealla tasolla. Mutta on vaikea uskoa, että tällainen erittäin havainnollinen ja yksityiskohtainen kuvasarjan esittely olisi voinut sellaisenaan periytyä niin vanhoilta ajoilta. Luonnollisempaa on otaksua, että Akhilleuksen kilven koristelu on kuvattu ensi sijassa mielikuvituksen luomin piirtein.

Jos sen runoilijalla on ollut mielessään joku näkemänsä metalliin pakotettu kuvasarja, on se pikemminkin ollut suhteellisen myöhäisaikainen itämaistyylinen taideteollisuuden tuote. Sillä Akhilleuksen kilven kuvaus vaikuttaa verraten myöhäsyntyiseltä. Mahdollisesti se on Iliaan tekijän omaa käsialaa. Jos näin on asianlaita, ei mykeneläisestä esikuvasta voi olla kysymyskään. Täyttä varmuutta tästä asiasta ei tietenkään voida saada. Mutta juuri siitä syystä on joka tapauksessa varovaisinta olla olettamatta tässä kohdassa mykeneläistä perintöä. Sellainen etevä antiikin taiteen tuntija kuin tanskalainen Frederik Poulsen on tehnyt todennäköiseksi, että Akhilleuksen kilven kuvaus paremmin liittyy arkaaiseen kuin mykeneläiseen taiteeseen. Taidehistorialliseltakin kannalta siis kuvauksen myöhäsyntyisyys on otaksuttavampi.

Eräs Iliaassa tavattava viittaus alkukantaisiin hautaustapoihin saa valaistusta mykeneläisajan hautalöydöistä. Iliaassa kerrotaan, että Akhilleus ottaa vangiksi kaksitoista troialaista nuorukaista ja surmaa heidät Patrokloksen hautajaisissa sekä polttaa ruumiit yhdessä ystävänsä ruumiin kanssa. Runoilija lausuu selvästi paheksumisensa tästä menettelystä, mikä seikka osoittaa, että tapaus kuului vanhaan runoperintöön, jonka kertomukseen runoilija ei voinut olla liittämättä omaa arvosteluaan. Itse asiassa tällainen tapa palautuu mykeneläiseen aikaan. Sillä Dendran kuninkaiden kuiluhautojen joukossa on yksi, jonka vieressä olevasta pienemmästä kuilusta löytyi ihmisen ja eläimen luita, niiden joukossa koiran kallo. Näyttää varmalta, että puheena olevat luut ovat peräisin ihmisistä ja eläimistä, jotka on surmattu uhreiksi kuninkaallisen vainajan hautauksen yhteydessä. Mykeneläisenä aikana siis oli käytännössä aivan samanlainen tapa kuin se, joka Iliaassa mainitaan Patrokloksen hautausta kuvailtaessa. Sanotaanhan, että Akhilleuskin paitsi troialaisia vankeja teurasti hautausuhrina nautoja ja lampaita sekä neljä oritta ja kaksi koiraa. Ei siis tarvitse epäillä sitä, että

tässäkin on runoperintönä säilynyt piirre, joka palautuu mykeneläisaikaan, vaikka hautaustavat olivatkin sittemmin perusteellisesti muuttuneet.

Esitettäköön vielä eräs Homeroksen eepoksissa mainittu seikka, jonka on katsottu palautuvan mykeneläiseen aikaan. Sekä Iliaassa että Odysseiassa (Iliaan 9. ja Odysseian 4. runossa) puhutaan samansanaisesti Egyptin Thebestä, »missä eniten rikkautta on kerääntynyt taloihin». On huomautettu, että Theben suuruuden aika päättyi jo toisen vuosituhannen loppupuolella e. Kr. ja ettei Thebeä enää sen jälkeen voitu sanoa kaupungeista rikkaimmaksi. Kun lisäksi ei muka ole otaksuttavaa, että kreikkalaiset olisivat tutustuneet Thebeen mykeneläisajan jälkeen ennen 660-lukua, jolloin assyrialaiset sen perin pohjin hävittivät, täytyisi muiston rikkaasta Thebestä periytyä mykeneläisajalta. Näitä perusteluja ei kuitenkaan voi pitää riittävinä. Päinvastoin näyttää se seikka, että Thebe Homeroksen eepoksissa mainitaan samalla kreikkalaistetulla nimellä (Thebai), jota siitä aina myöhemminkin käytetään, viittaavan sellaiseen suhteellisen myöhäiseen aikaan, jona Egypti oli kreikkalaisille verraten tuttu maa. On tosin väitetty, etteivät kreikkalaiset voineet tutustua Egyptiin ennen kuin he n. 650 e. Kr. saivat siellä jalansijaa. Kuitenkin on selvää, että Egyptin kanssa jo sitä ennen harjoitettiin kauppaa Vähän-Aasian joonialaisista siirtokunnista. Egypti ei ennen 7. vuosisadan puoliväliä voinut olla siinä määrin eristetty, että se olisi ollut kreikkalaisilta kokonaan suljettu. Esiintyyhän Kreikan taiteessakin ennen tätä ajankohtaa egyptiläistä vaikutusta. Näin ollen on luultavaa, että kertomukset Theben rikkauksista kulkeutuivat kreikkalaisille niihin aikoihin, jolloin he alkoivat purjehtia kaukoretkille, so. 8. vuosisadalla. Vaikk'ei Thebe tällöin enää elänytkään kukoistuskauttaan, sen rikkaus epäilemättä kauan säilyi sananpartena. Tekeehän kaupunki vielä nyt kävijään valtavan vaikutuksen, vaikka se on täydellisesti raunioina.

Se toteamus, että Iliaassa ja Odysseiassa on sisällystä, joka selvästi viittaa mykeneläisaikaan ja ainoastaan sen aikakauden oloista saa selityksensä, on kreikkalaisten eepillisen runouden ikää arvosteltaessa erittäin merkityksellinen: Eepillisen kerronnan virta on alkanut juosta jo mykeneläisellä aikakaudella. Homeroksen eepoksissa on tosin runsaasti sellaisia piirteitä, jotka kuvastavat myöhempiä oloja. Mutta se vain osoittaa, että eepillisessä runoudessa on eri-ikäisiä aineksia. Se ei tee tyhjäksi sitä tosiasiaa, että eeposten vanhimmat piirteet palautuvat niin kauas kuin aikaan ennen vuotta 1200 e. Kr.

Tällöin herää itsestään kysymys: Kuinka eepillinen runous on voinut syntyä mykeneläisaikana, jos kerran sen ajan valtiaat olivat kreetalaisia eivätkä kreikkalaisia? Onhan kreikkalaisten eepillinen runous sankarilaulua, ja jos sen juuret on etsittävä mykeneläisestä maaperästä, on sankarien siis täytynyt alkujaan olla kreetalaisia. Eikä siinä kyllin, vaan lisäksi on itse runoudenkin alkujaan täytynyt olla kreetankielistä, kun sitä kerran on esitetty kreetalaisten valtiaiden linnoissa. Kreikkalaisten eepillinen runous siis johtaisi alkunsa sankarilaulusta, joka olisi ollut vieraskielistä. Nämä johtopäätökset, joiden oikeutusta ei voida kieltää, näyttävät vievän vaikeuksiin, joista ei tunnu olevan helppo selvitä. Mutta siitä huolimatta täytyy todeta, että kehityskulku on ollut juuri sellainen, kuin tässä on päätelty: Sankarilaulu kaikui mykeneläisajan kreetalaisten ruhtinaiden palatseissa kreetankielisenä, niistä se siirtyi kreikkalaisen väestön keskuuteen ja jatkui sitten kreikankielisenä sen jälkeen kun mykeneläisajan muukalaiset valtiaat oli kukistettu ja heidän linnansa tuhottu. Tämän päätelmän tueksi voidaan esittää joukko tosiasioita.

Historiallisessa katsauksessa on todettu, että kielisoitin, jolla eepillistä runoutta säestettiin, on kreetalaista alkuperää. Kreetalaisissa maalauksissa esiintyy aivan samanlainen seitsenkielinen

sormintasoitin, jollainen oli kreikkalaisten lyra, jonka nimenä Homeroksella on forminks tai kitharis (kuva 12). Nämä soittimen nimetkään eivät ole kreikkalaisperäisiä, vaan todennäköisesti kreetalaisia. Myös se teonsana, jota käytetään runonlaulannasta, samoin kuin runonlaulajaa ja runonlaulua merkitsevät nimisanat, ovat vierasta, arvattavasti kreetalaista alkuperää. Nämä toteamukset antavat ajattelemisen aihetta. Kun kreikkalaiset varmasti ovat saaneet kielisoittimensa kreetalaisilta, on mitä suurimmassa määrässä todennäköistä, että he myös ovat oppineet näiltä runonlaulun, johon kielisoittimen käyttäminen olennaisena osana liittyi, niinkuin Homeroksen eeposten todistuksesta ilmenee. Mutta eräät muutkin seikat viittaavat eepillisen runouden vieraaseen alkuperään.

Monet eepoksessa esiintyvät kreikkalaisten sankarien nimet ovat ilmeisesti vierasta alkuperää. Sellaisia nimiä, joita ei voida johtaa kreikan kielen indoeurooppalaisesta aineksesta, ovat Akhilleus ja Odysseus. Niiden vartalo-osa ei ole kreikkalainen, eikä myöskään johtopääte, jolla ne on muodostettu, esiinny puhtaasti kreikkalaisessa nimistössä. Samaa tyyppiä ja yhtä arvoituksellisia ovat nimet Neleus ja Oileus. Sitä vastoin Peleus nimi epäilemättä on johdettu Pelion vuoren nimestä, joka sekään taas ei ole alkuperältään kreikkalainen. Vierasperäisiä ovat niin ikään sankarien nimet Aias ja Nestor sekä Teukros. Lisäksi molempain naispuolisten päähenkilöiden nimet ovat epäkreikkalaisia: Helene ja Penelopeia eivät ole kreikan kielen sanavartaloista johdettavissa. Ensiksi mainittu voidaan todeta varmasti kreetalaisperäiseksi. Vähemmän herättää ihmetystä, että troialaisten henkilöiden nimet ovat vieraankaikuisia. Sellaisia ovat Priamos, Paris ja Ankhises sekä Sarpedon. Sitä vastoin on sellaisiakin sekä kreikkalaisten että troialaisten nimiä, jotka näyttävät olevan selitettävissä kreikkalaiselta pohjalta. Tällaisia ovat Agamemnon, Patroklos ja Diomedes sekä Telemakhos, Hekabe, Pulydamas ja Hektor. Nimi Agamemnon tosin vaikut-

taa kreikkalaismuotoiseksi vääntyneeltä alkujaan vierasperäiseltä nimeltä.

Voidaan siis todeta, että Homeroksen eeposten päähenkilöillä on osittain muukalaiset, osittain kreikkalaisperäiset nimet. Jälkimmäiset eivät tietenkään kaipaa sen enempää käsittelyä. Mutta edellisten olemassaolo on eepillisen runouden alkuperän kannalta ylenmäärin tärkeä. Niiden esiintymistä ei voida selittää kuin yhdellä tavalla: Runot, joissa näistä muukalaisnimisistä sankareista ensiksi on laulettu, eivät ole olleet kreikkalaisia. Nimet ovat voineet siirtyä kreikkalaiseen eepilliseen runouteen ainoastaan siten, että on omaksuttu aiheita, joissa nämä muukalaisnimiset henkilöt ovat olleet sankareina.

Etsittäessä näiden nimien alkulähdettä on luonnollisinta lähteä mykeneläisajan kreetalaisesta kulttuuripiiristä. Mainittiin jo, että Helene nimi varmasti on kreetalaisperäinen. Mikään ei estä päättelemästä, että muidenkin vierasperäisten nimien alkulähde on sama, että siis Akhilleus, Odysseus, Nestor, Aias ja Teukros sekä Penelopeia niin ikään ovat alunperin kreetalaisia nimiä. Tosin on esitetty sellainen käsitys, että nämä muukalaiset nimet olisi saatu Vähässä-Aasiassa asuneilta kansoilta, joiden kanssa kreikkalaiset myöhemmin olivat kosketuksessa. Mutta tällainen otaksuma osoittautuu lähemmin tarkasteltaessa sangen epätodennäköiseksi. Sillä jos vierasperäiset nimet olisi saatu Vähästä-Aasiasta, olisi mahdotonta selittää sitä tosiasiaa, että niiden haltijat asuvat varsinaisen Kreikan alueella. Akhilleuksen kotipaikkahan on eepoksessa Thessalian Fthia, Nestorin kaupunki on Messenian Pylos, Aias ja Teukros ovat kotoisin Salamiista ja Odysseus sekä Penelopeia asuvat Ithakassa, Kreikan länsirantaa huuhtelevan meren pienellä saarella. Jos nämä henkilöt olisivat saaneet sijan eepillisessä runoudessa vasta Vähän-Aasian maaperällä, he eivät olisi voineet joutua asumaan kaukana Vähästä-Aasiasta sijainneilla paikkakunnilla. Sillä jos olettaisimme, että nimet ovat vähäaasialaisia, täytyisi meidän tie-

tysti otaksua, että nimien ohella olisi omaksuttu myös jotakin sisällystä. Ei ole ajateltavissa, että olisi lainattu pelkkiä nimiä ilman niihin liittyneitä kertomuksia. Kuinka nämä nimet sitten olisivat irtautuneet alkuperäisestä asiayhteydestään ja siirtyneet kanta-Kreikan sankareille, kävisi aivan mahdottomaksi selittää. Kun siis näissä nimissä ei ole mitään ominaisuuksia, jotka viittaisivat vähäaasialaiseen alkuperään, täytyy pitää varmana, että ne on saatu varsinaisen Kreikan alueelta, johon asianomaiset henkilöt eepoksessa kuuluvat. Tällöin ei ole muuta vaihtoehtoa kuin se, että nimet todetaan kreetalaisperäisiksi. Onhan sitä paitsi yksi niistä selvästi kreetalainen. Näin nämä nimetkin todistavat kreikkalaisten eepillisen runouden kreetalaista alkulähdettä.

Samaan suuntaan viittaa eeposten jumalamaailma. Pääosaa esittävistä jumalista Hera ja Pallas Athene, Apollo ja Artemis ovat kreetalaisilta saatuja, samoin Hefaistos on peräisin kreetalaisesta kulttuuripiiristä. Tosin jumalien omaksuminen ei sinänsä todista mitään runonlaulusta. Mutta täytyy muistaa, että uskonto ja soitto sekä laulu olivat varhaisina aikoina läheisesti liittyneet toisiinsa. Usein mainitussa kreetalaisessa maalauksessa, jossa esiintyy kielisoitinta näppäilevä mieshahmo, kuvataan ilmeisesti kuolinuhrin toimittamista. Siinä siis soitto kuuluu osana uskonnolliseen toimitukseen. Eepoksenkin alkuperäistä uskonnollista luonnetta näyttää osoittavan se, että kreikkalainen runonlaulaja pitää itseään aina jumalvoiman tulkkina: Jumalatar, Zeuksen tytär, Muusa, laulaa hänen suunsa kautta. Runotarta merkitsevä sana *muusa* näyttää sekin kuuluvan selvästi kreetalaistyyppisiin sanoihin. Tämä seikka valaisee välähdyksenomaisesti kreikkalaisen runouden alkujuuria. Kreetalaisten uskonnollisten käsitysten yhteydessä on omaksuttu myös runonlaulu, sekä varsinaisesti uskonnollinen että eepillinen, jolla alkujaan silläkin oli uskonnollinen leima. Aikojen kuluessa tämä siitä yhä enemmän haihtui, mutta jäljelle jäi jumalien suora-

54. Thetis Hefaistoksen luona.
Pompejilainen seinämaalaus.

55. Thetis tuo Akhilleukselle Hefaistoksen takomat varustukset, joita merenneidot kuljettavat. Klassillisen ajan kreikkalainen mosaiikkikuva Olynthoksessa.

nainen vaikutus eepoksen tapahtumiin samoin kuin käsitys runonlaulajasta jumalvoiman innoittamana tulkitsijana. Niinpä emme eepoksen alkuperää selvittäessämme voi kokonaan jättää huomiotta sitäkään, että ne jumalat, jotka välittömästi läsnäolevina avustavat sankareita, ovat kreetalaisperäisiä. Esiintyypä Apollolla kerran kreetalainen erikoisnimikin. Iliaan 1. runon alussa näet häntä rukoillaan avuksi käyttämällä nimeä »Smintheus». Sattumalta tiedämme, että sana *sminthos* oli kreetan kieltä ja merkitsi hiirtä. Smintheus on siis kreetalainen hiirijumala, jonka kreikkalaiset olivat omaksuneet ja jonka nimi täten eepoksessa säilyi. Kaupunginporttien jumalana Apollo piti loitolla tuhoa tuottavat hiiret, samoin kuin hän vihastuessaan saattoi päästää ne hävittämään asukkaiden omaisuutta.

Homeroksen jumalista ainoastaan Zeus oli vanhaa indoeurooppalaista perua. Hän esiintyykin eepoksessa ylhäisen yksinäisenä. Hänen arvolleen ei sovellu olla suoranaisissa tekemisissä kuolevaisten ihmisten kanssa. Mutta hänen käsissään on lopulta ratkaisu, eikä mitään tapahdu vastoin hänen päätöstään. Tässä suhteessa eepos tosin ei ole aivan ristiriidaton, mutta periaatteessa Zeuksen valta on rajoittamaton, mikäli kohtalo ei ole ennakolta jotakin säätänyt. Zeus on täten Homeroksen eepoksissa jumalien yksinvaltias, jonka tahtoon muiden jumalain on taivuttava. Tällaista asemaa Zeuksella ei ole varsinaisessa kreikkalaisessa kansanuskonnossa. Eri heimojen ja kaupunkivaltioiden palvoma Zeus ei ole muiden jumalien yläpuolella, vaan heidän rinnallaan ilmojen ja ukkosen haltijana.

Etsittäessä vastausta kysymykseen, miksi Zeus eepillisessä runoudessa on saanut erikoisaseman, kiintyy katse jälleen mykeneläiseen aikaan. Silloin esiintyi ihmismaailmassa mahtava yksinvaltias, Mykenen kuningas, jonka vasalleita olivat muut Kreikan kreetalaiset ruhtinaat. Ei liene pidettävä liian rohkeana selitystä, joka tästä valtiollisesta järjestelmästä johtaa Zeuksen

ylijumaluuden. On näet päätelty seuraavaan tapaan: Kun kerran Mykenen kuningas oli muiden ruhtinaiden käskijä, täytyy jumalayhteiskuntaa, jossa Zeuksella on ylijumalan asema, pitää eräänlaisena maallisen järjestyksen peilikuvana. Käsitys Zeuksesta muiden jumalien ylivaltiaana olisi siis muodostunut mykeneläisajan oloissa. Siinä tapauksessa sekin kuuluisi eepillisen runouden mykeneläiseen perintöön. Aivan varmana tätä kekseliästä johtopäätöstä tietenkään ei voida pitää, mutta se tuntuu hyvin todennäköiseltä.

Eepoksessa on myös paljon hämäriä sanoja, jotka saattavat olla peräisin kreetalaisesta runoudesta. Sellaisia on varsinkin pysyvien epiteettien joukossa. Nämähän tietysti ovatkin suurelta osalta eepillisen runouden vanhinta kielellistä ainesta. Sellaisia määräyssanoja, joiden merkitystä kreikkalaiset eivät osanneet selittää, ovat mm. ne, jotka eeposten suomennoksessa on käännetty sanoilla »Argon tappaja», »Aigiinkantaja», »ikivärjyvä», »ihmeinen», »välkkyvä» jne. Tällaisia arvoituksellisia sanoja on Homeroksen eepoksissa hyvin lukuisasti. Ei varmaankaan ole liian uskaliasta otaksua, että tällaiset sanat ovat tunkeutuneet eepilliseen kieleen kreetalaisesta kertovasta runoudesta, joka on ollut kreikkalaisen epiikan esikuvana. Niissä on joka tapauksessa vierasta kieliainesta, jota ei voida johtaa kreikan kielen indoeurooppalaisesta perinnöstä. Luonnollisinta on pitää niitä kreetalaisperäisinä.

Vieraaseen alkuperään viittaa myös, omituista kyllä, eepillinen runomitta. Heksametria, joka on Homeroksen eeposten mitta, on totuttu pitämään tyypillisesti kreikkalaisena tuotteena. Kreikkalaisilta sen lainasivat roomalaiset, ja myöhemmin se on kulkeutunut uudempaan saksalaiseen runouteen sekä sitäkin kauemmas Pohjoismaihin saakka. Runeberg on sitä käyttänyt eräissä ihanimmissa runoelmissaan, eikä suomenkielinenkään runous ole sitä vieronut. Eikö tämä kreikkalaisen

sankarirunouden mitta olisikaan kreikkalainen? Onhan se erottamattomasti liittynyt kreikkalaisten eepilliseen runouteen.

Epäilemättä kreikkalaisten kertova runous ja heksametri alusta alkaen ovat olleet toistensa yhteydessä. Ei ole ollut kreikkalaista heksametria ilman eepillistä runoutta, eikä myöskään ole ollut kreikkalaista sankarirunoutta, joka ei olisi pukeutunut heksametrin muotoon. Eepillinen runokieli on kasvanut elimellisesti kiinni heksametriin. Sen luonne ei olisi ymmärrettävissä ilman heksametria, joka on sitä muovannut ja kehittänyt. Mutta juuri tämä osoittaa heksametrin ikivanhaa alkuperää ja vie meidät niin pitkälle taaksepäin, että joudumme kreetalaiseen kulttuuripiiriin. Tutkittaessa kreikkalaisen heksametrin luonnetta näet havaitaan, ettei se ole voinut kehittyä runouden poljennolliseksi asuksi kreikkalaiselta pohjalta, vaan että heksametri on ollut valmiina silloin, kun se on tullut kreikkalaisten eepillisten laulujen runomitaksi. Tässä ei ymmärrettävästi voida yksityiskohtaisesti selvitellä kreikan kielen sopeutumista heksametriin, koska se edellyttäisi kreikankielisen alkutekstin erittelyä. On tyydyttävä esittämään eräitä yleispiirteitä. Ensinnä on selitettävä heksametrin rakenne.

Nimensä heksametri on saanut siitä, että jokaisessa säkeessä on kuusi runojalkaa. Nämä runojalat ovat daktyleita, jotka muodostuvat yhdestä pitkästä ja kahdesta lyhyestä tavusta: –́ ⏑ ⏑ . Runojalan pitkä alkutavu on aina runokorollinen, siis nousussa. Lyhyet tavut ovat aina runokorottomia, siis laskussa. Kuitenkin on huomattava, ettei heksametrisäkeen viimeinen eli kuudes runojalka koskaan ole daktyli, vaan sen muodostaa pitkä nousutavu, jota seuraa joko toinen pitkä tavu tahi myös lyhyt tavu. Heksametrin viimeinen runojalka on siis aina kaksitavuinen, joko spondee: –́ – tahi trokee: –́ ⏑ . Muissakin runojaloissa saattaa daktylin sijassa olla spondee, mutta ei koskaan trokee. Viidennessä runojalassa, so. viimeisen edellisessä, spondee kui-

tenkin on sangen harvinainen poikkeus. Heksametrin kaava on siis tällainen:

—́ ⏑⏑ | —́ ⏑⏑ | —́ ⏑⏑ | —́ ⏑⏑ | —́ ⏑⏑ | —́ ⏑

On huomattava, että Homeroksen heksametrit yleensä ovat daktylivoittoisia. Enempää kuin kaksi spondeeta esiintyy säkeen viidessä ensimmäisessä runojalassa suhteellisen harvoin. Vielä on huomattava, että rytmillisesti vaikuttava sananloppu, ns. sesuura, jakaa säkeen kahteen osaan. Tällainen sesuura esiintyy milloin kolmannessa runojalassa joko nousutavun tahi ensimmäisen laskutavun jälkeen, milloin neljännen runojalan nousutavun jälkeen. Verraten yleinen on sananloppu myös neljännen ja viidennen runojalan rajalla: ns. bukolinen diairesis. Daktylien ja spondeitten vaihtelu sekä rytmin kulkua säätelevät eri kohdille sattuvat sesuurat antavat heksametrille vaihtelua. Verrattakoon seuraavia Iliaan suomennoksesta poimittuja säkeitä, joissa sesuura on merkitty kahdella pystysuoralla viivalla:

Hällepä vastaten näin || Agamemnon valtias lausui.
Noin sanat hartaat huusi, || ja Foibos Apollo ne kuuli.
Virkki, ja kuullen kumppaniaan || majasuojihin astui.
Vaan puhevuoroon aimo Akhilleus || tuimana puuttui.

Eräs seikka on heksametrissa, niinkuin muissakin kreikkalaisissa runomitoissa, erityisesti pantava merkille. Tarkoitan sitä, että laskussa yksi pitkä tavu vastaa kahta lyhyttä. Myös kreikkalaisessa jambirunoudessa vallitsee alusta alkaen sama sääntö. Siinäkin kaksi lyhyttä tavua saattaa esiintyä pitkän tavun sijasta, vieläpä nousussakin. Mutta missään muussa kreikkalaisessa runomitassa kuin heksametrissa tämä ilmiö ei esiinny säännöllisenä rytmillisenä ominaisuutena. Toisissa mitoissa se on enemmän tai vähemmän poikkeuksellista laatua. Sitä vastoin heksametrille ominainen rytmi suoranaisesti rakentuu tälle säännölle, jonka mukaan laskussa vaihtelee pitkä tavu kahden lyhyen

kanssa. Minkään muun indoeurooppalaisen kansan vanhoissa runomitoissa tällaista ilmiötä ei esiinny. Kahden lyhyen tavun asettaminen yhden pitkän veroiseksi on siis ilmiö, joka tuskin voi johtua kreikan kielen omasta luonteesta. On otaksuttavaa, että tämä heksametria vallitseva sääntö on saatu toisesta kielestä, jonka äänteelliseen rakenteeseen se on sopinut. Lähinnä tulee tällöin kysymykseen kreetalainen runous. Sen vaikutus ei tietenkään ole rajoittunut pelkästään heksametriin, vaan on ulottunut muidenkin runomittojen kantamuotoihin.

Heksametria tarkasteltaessa havaitaan heti, että se on sangen pitkä runosäe. Se on melkein kahden Kalevalan säkeen mittainen. Sen vuoksi eräät tutkijat ovatkin otaksuneet, että se on muodostunut kahden lyhyemmän säkeen yhdistämisestä. Eniten kannatusta on saanut ajatus, että säe alunperin olisi päättynyt neljännen runojalan jälkeen, siis sillä kohdalla, missä ns. bukolinen diairesis esiintyy. Heksametri olisi täten syntynyt nelitahtisen daktylisäkeen ja sitä alkujaan erillisenä seuranneen kaksitahtisen säkeen yhteen sulautumisesta. Niin houkuttelevalta kuin tällainen ajatus saattaakin tuntua, sitä ei voida tosiasioilla perustella. Päinvastoin osoittaa heksametrin rakenne sellaisena, kuin se Homeroksella käytännössä esiintyy, kauttaaltaan piirteitä, jotka todistavat kuusimittasäkeen muodostaneen ikivanhoista ajoista lähtien erottamattoman kokonaisuuden. Sananloppu neljännen runojalan jälkeen ei ole läheskään niin tavallinen, että voitaisiin päätellä säkeen joskus päättyneen siihen. Myöskään ei ole todennäköistä, että kuusimittasäkeen rytmillinen kokoonpano koskaan olisi ollut olennaisesti toisenlainen.

On siis lähdettävä toteamuksesta, että daktylinen heksametri on eepoksen alkuperäinen runomitta. Mutta tällöin kiintyy huomio siihen, että se ei ole kreikan kielen sanojen luonnollisen rytmin mukainen. On huomattava, että kreikkalainen heksametri, samoin kuin kaikki kreikkalaiset runomitat, perustuu tavujen pituuteen. Sananpainolla eli aksentilla ei ole mitään vai-

kutusta runon rytmiin. Rytmi rakentuu yksinomaan pitkien ja lyhyiden tavujen säännölliselle vaihtelulle. Kuitenkaan pitkät ja lyhyet tavut eivät kreikan kielen sanoissa vaihtele sillä tavoin, että kielen luonnollinen rytmi olisi antanut aihetta daktylisen runomitan syntymiseen. Kielelle on monesti täytynyt tehdä väkivaltaa, jotta se sopeutuisi heksametrisäkeen kaavaan. Lukuisat sanamuodot, jotka ovat kreikan kielen tavallisimpia, eivät lainkaan sovellu heksametrissa käytettäviksi. Toisissa sanoissa taas on ollut pakko turvautua ns. metrillisiin pidennyksiin, jotta sana on saatu sopimaan heksametrin kaavaan. Tämä merkitsee sitä, että lyhyt tavu vastoin kielen lakeja tietyissä tapauksissa on äännettävä pitkänä. Eräissä tapauksissa on luotu uusia »eepillisiä» sanamuotoja, jotta heksametrin runomitalliset vaatimukset tulisivat täytetyiksi. Lisäksi voidaan panna merkille, että pieniä täytesanoja käytetään ylettömän runsaasti pelkästään rytmin vaatimusten tyydyttämiseksi. Tällaiset ilmiöt todistavat riittävän selvästi, ettei heksametri ole alkujaan luotu kreikan kielen tarpeisiin, vaan että päinvastoin kreikan kielen on täytynyt mukautua valmiiksi muodostuneeseen kaavaan. Kreikkalaisella heksametrilla on kiistämättä monessa suhteessa taidetekoisen mitan luonne.

Heksametri ei koskaan ole voinut olla varsinaisesti kansanomainen runomitta. Sen hallitseminen varsinkin siinä joustavassa muodossa, jossa se Homeroksen runoissa esiintyy, ei ole joka miehen asia. Tätä taustaa vasten ymmärrämme entistä paremmin, miksi eepillistä runoutta viljelivät ammattirunonlaulajat. Eepillisen runomitan tekniikan oppiminen vaati suurta taitoa, jollei tahdottu antaa heksametrin vajota yksitoikkoiseksi ja epätaiteelliseksi muodostelmaksi. Epäilemättä jo mykeneläisenä aikana oli runonlaulajia, jotka loivat kuusimittasäkeen perinteet. Heidän jälkiään seurasivat kreikkalaiset runonlaulajat, jotka kehittivät eepillisen runokielen heksametrin asettamien vaatimusten mukaisesti. Kreikkalaiset eivät millään alalla

ole olleet pelkkiä jäljittelijöitä. Vasta he ovat varmasti luoneet s e n eepillisen runouden, jota me vielä tänään ihailemme. Mutta runomitan ja eräät eepillisen runouden peruspiirteet he ilmeisesti ovat saaneet kreetalaisilta. Tässä yhteydessä on syytä huomauttaa, että 1920-luvulla kaksi etevää tutkijaa, ranskalainen Antoine Meillet ja saksalainen Karl Meister, tuli toisistaan riippumatta siihen tulokseen, että heksametri todennäköisesti on vierasta alkuperää. Edellinen tosin ei ottanut ratkaistakseen, mistä runomitta oli saatu, ja jälkimmäisen mielestä heksametrin juuret viittasivat Vähään-Aasiaan. Mutta käsittääkseni sekä eepillisen runouden että sen runomitan alkuperää voidaan etsiä ainoastaan mykeneläisajan kreetalaisesta kulttuuripiiristä.

Ylempänä tehdyltä johtopäätökseltä häviäisi pohja, jos se väite olisi tosi, ettei eepillistä kuusimittaa olisi voitu laulaa, vaan ainoastaan lausua. Sellainen väite on usein esitetty. On sanottu, että heksametrin sesuurat, jotka sijoittuvat milloin mihinkin kohtaan säettä, tekevät sen laulamisen mahdottomaksi. Yhtenäinen sävelmä näet muka ei voisi soveltua heksametriin, kun sen sisätauko ei ole määrätyllä paikalla, vaan esiintyy eri säkeissä eri kohdilla, vieläpä milloin iskutaukona, milloin taas iskuttomalla tahtiosalla. Jos heksametria todellakaan ei olisi voitu laulaa, se ei voisi olla eepillisen runouden alkuperäinen mitta edes kreikkalaisella maaperällä. Sillä Homeroksen runoelmien runonlaulukuvaukset todistavat eittämättömästi, että eepillisiä runoja ainakin varhemmin laulettiin soittimen säestyksellä. Mikäli siis heksametri olisi laulettavaksi soveltumaton, olisi eepillisen runouden mittana silloin, kun sitä esitettiin laulaen, ollut jokin toinen runomitta, josta heksametri sittemmin olisi kehittynyt. Siinä tapauksessa ei saattaisi olla puhettakaan siitä, että kreikkalaiset olisivat saaneet heksametrin valmiina, vaan päinvastoin tämän runomitan olisi täytynyt syntyä puhtaasti kreikkalaisella pohjalla.

Tässä mainittu eepillisen kuusimitan laulettavuuteen perus-

tuva todistelu ei kuitenkaan ole vakuuttava. Kun näet Homeros puhuu eepillisten runojen laulamisesta, hän ilmeisesti tarkoittaa juuri siihen runomittaan valettua runoa, jota hän itsekin käyttää. Vaikkakin Homeros kuvaa runonlaulua sen improvisaatioasteella, hänen kuvauksestaan voidaan joka tapauksessa päätellä, että hänen aikanaan edelleen oli vallitsevana eepillisen runouden esittäminen laulaen kielisoittimen säestyksellä. Ainakaan ei Iliaasta tai Odysseiasta ole saatavissa pienintäkään vihjettä siihen suuntaan, että eepillistä runoutta olisi esitetty lausumalla. Tämä tosiasia vie pohjan väitteeltä, ettei heksametria olisi laulettu tahi edes voitukaan laulaa. Epäilemättä eepillinen kuusimitta sellaisenakin, kuin se on Homeroksella, on laulettavissa. Sävelmän on vain täytynyt olla sangen yksinkertainen. Sen kulkua on arvattavasti jonkin verran vaihdeltu sen mukaan, missä paikassa tauko kulloinkin esiintyi.

Myös on luultu voitavan päätellä, että eepillinen runo alkujaan olisi kehittynyt lyyrillisluontoisesta balladista. Erityisesti on saksalainen tutkija Erich Bethe uskonut todistaneensa, että eepillisen runon pohjana on ollut lyhyt, säkeistöihin jakautunut balladi. Hän on ollut löytävinään tällaisen balladin luontoisen osan Iliaan 1. runon alusta, jossa kuvaus on suhteellisen lyhyttä ja ytimekästä sekä draamallisen vauhdikasta. Homeroksen runoissa ei kuitenkaan esiinny vähäisintäkään jälkeä säkeistöihin jakautumisesta. Päinvastoin kuuluu kaikkialla eepillisen runouden luonteeseen, että se etenee säe säkeeltä muodostamatta muita kuin sisällyksellisiä kokonaisuuksia, joiden pituus ei ole ennakolta määrätty. Että eepillinen runous alkujaan olisi kehittynyt lyyrillisestä, ei ole todistettavissa eikä se edes ole todennäköistä. Millaiset ovat olleet eepillisen runouden esiasteet kreetalaisessa kulttuuripiirissä, sitä ei voida edes arvailemalla päätellä. Mutta se on joka tapauksessa varmaa, ettei k r e i k k a l a i s t e n eepillinen runous ole kehittynyt lyyrillisestä. Eepoksella on koko ajan ollut omintakeinen kehitys. Lyyrillinenkin runous uskottavasti

palautuu jossakin muodossa mykeneläiseen aikaan, mutta se on kreikkalaisella maaperällä kehittynyt omien lakiensa mukaisesti eepillisestä sanataiteesta erillään. Kun Bethe luuli näkevänsä juuri Iliaan 1. runossa vanhojen lyyrillisten perinteiden vaikutusta, hän valitsi todistelunsa perustan hyvin onnettomasti. Sillä Iliaan 1. runo on ilmeisesti eepoksen myöhäsyntyisimpiä osia, luultavasti Iliaan tekijän omaa työtä.

Väitteet, jotka saattaisivat horjuttaa käsitystä heksametrin ikivanhasta alkuperästä, näyttäytyvät täten pätemättömiksi. Eepillisen kuusimitan vanhaa ikää todistaa sekin, että sitä käyttivät myös oraakkelit ennustuksissaan. Delfoin kuuluisa oraakkelihan antoi vastauksensa tiedustelijain kysymyksiin heksametrisäkein. Ilmeisesti tämä tapa oli hämärästä muinaisuudesta periytynyt. Kreikkalaisen oraakkelilaitoksen juuret ulottuvat, niinkuin historiallisessa katsauksessa osoitettiin, mykeneläisaikaan asti. Siltä kaudelta lienee heksametrin käyttäminen oraakkelivastauksen runomittana peräisin. Oraakkelit säilyttivät muinaisia perinteitä muutenkin sangen uskollisesti. Tässä yhteydessä on muistettava, että Boiotiassa palvotun Apollo Ptoioksen nimessä vielä persialaissotien aikana annettiin oraakkelivastauksia kaarian kielellä, millä tarkoitettiin sitä kreetalaista murretta, jota Kreikassa puhuttiin kreikkalaisten heimojen saapuessa maahan 2000 paikkeilla e. Kr.

Heksametrin siis kehittivät eepillisen runonlaulun välineeksi mykeneläisajan kreetalaiset runonlaulajat. Ainoastaan ammattinaan runonlaulua harjoittaneet laulajat kykenivät täysin hallitsemaan tätä mittaa, joka ei koskaan tullut varsinaisesti kansanomaiseksi. Tietysti saattoivat jotkut ylimykset ja ruhtinaatkin harrastaa eepillistä runonlaulua, mutta sellaisten ilmiöiden täytyi jäädä poikkeuksellisiksi, sen jälkeen kun heksametrin tekniikka oli kehittynyt monimutkaisemmaksi ja sen säännöt kiinteämmiksi. Runonlaulun siirtyminen kreetankielisestä asusta kreikankieliseen on tapahtunut siten, että mykeneläisen ajan

lopulla oli kaksikielisiä laulajia, jotka kreetalaisten valtioiden kukistuttua alkoivat esittää sankarirunojaan uusille isännille näiden omalla kielellä. Aluksi tällaisten laulujen tietenkin täytyi muodostua verraten kömpelöiksi. Mutta kun aikaa kului, kehittyi erikoinen kreikkalainen runokieli, joka muovailtiin taipuisaksi mukautumaan heksametrin rytmilliseen kulkuun. Kehitys kesti vuosisatoja, ja tuloksena oli lopulta eepillinen runous, joka jäi lajissaan voittamattomaksi. Tälläkin alalla tapahtui sama kehitys kuin kaikessa muussakin. Vierailta saamistaan teknillislaatuisista herätteistä lähtien kreikkalaiset loivat sellaista, mikä sai yleispätevän ja yliajallisen merkityksen.

Mitä on kreikkalaisten eepilliseen runouteen periytynyt mykeneläisajan kreetalaisesta sankarirunoudesta? Tämä kysymys on perustavaa laatua, mutta ymmärrettävästi siihen ei ole helppo vastata. Jonkinlaista vastausta siihen lukijalla kuitenkin on oikeus odottaa.

Kreetalaisesta kulttuuripiiristä on ensinnäkin saatu runomitta. Sen ohella on varmasti saatu sisällystäkin. Voidaan todeta, että kreetalais-mykeneläisestä eepillisestä runoudesta on kreikkalaiseen siirtynyt eräänlainen eepoksen pohjapiirros. Kun kerran Homeroksen sankarirunoelmissa kerrotaan suuresta sotaretkestä, jonka johtajana oli Mykenen kuningas ja osanottajina muukalaisnimisiä sankareita, on ilmeistä, että jo mykeneläisaikaisessa eepoksessa on laulettu tällaisesta sotaretkestä. Sillä mykeneläisajan jälkeen tuli Kreikkaan pitkällinen hajaannuksen aika, eikä silloin olisi voinut syntyä kuvitelmaa kaikkien kreikkalaisten heimojen yhteisestä sotaisesta yrityksestä. Sitä paitsi kuva Mykenen kuninkaasta Kreikan mahtavimpana ruhtinaana on voinut syntyä vain aikana, jolloin Mykenessä todella asui mahtava hallitsija. Kaikki se, mikä viittaa mykeneläisajan valtiollisiin ja asutushistoriallisiin oloihin, on tietenkin myös sen aikuista perintöä. Lisäksi on otaksuttavaa, että monet jumalais-

tarustoon kuuluvat piirteet, ennen kaikkea jumalayhteiskunnan yksinvaltainen rakenne, on mykeneläiseltä kaudelta peräisin. Tämän sisällyksellisen aineksen ohella on otaksuttavasti saatu joitakin tyylillisiä piirteitä, joita ei kuitenkaan voida enää edes ylimalkaisesti määritellä. Ainoastaan se näyttää todennäköiseltä, että monet eepilliset ilmaisut, varsinkin tietyt sankareille pysyvästi omistetut määräyssanat, ovat kreetalaisesta runoudesta periytyneitä.

Suurin piirtein katsoen saadaan kreikkalaisen eepoksen mykeneläisestä perinnöstä tämäntapainen kuva: Mykeneläisajan kreetankielisissä sankarirunoissa, joiden mittana oli heksametri ja jotka esitettiin kielisoittimen säestyksellä, laulettiin suuresta sotaretkestä, johon kaikki Kreikan valtiot ottivat osaa. Retkeläiset kokoontuivat Auliiseen, josta lähdettiin meren taakse, sitten kun jumalien tahto ennusmerkkien nojalla oli saatu selville. Sotaretken ylipäällikkönä oli Mykenen kuningas, jolla tietenkin oli kreetalaisperäinen nimi. Vasta myöhemmin kreikkalaisella maaperällä alkuperäinen nimi on vaihtunut tai vääntynyt muotoon Agamemnon. Osanottajina retkellä mainittiin mm. läntisen saarivaltakunnan ruhtinas Odysseus, Länsi-Peloponnesoksen ruhtinas, vanha Nestor, Salamiin ruhtinaan pojat Aias ja Teukros sekä thessalialainen sankari Akhilleus. Mykeneläisten runojen henkilöitä olivat myös Penelope ja Helena, vaikka näiden asema alunperin tuskin on ollut samanlainen kuin sittemmin kreikkalaisessa eepoksessa. Sotaretki suuntautui tässä eepillisen kerronnan varhaisimmassakin vaiheessa todennäköisesti Vähään-Aasiaan, jossa käytiin taisteluja Priamosta ja Parista vastaan. Mutta mitään varmuutta siitä, että alkuperäisessä kertomuksessa juuri Troia olisi ollut sotaretken kohteena, ei suinkaan voida saavuttaa. Päinvastoin näyttää taistelujen sijoittaminen Troian edustalle tapahtuneen vasta myöhemmin, silloin kun runonlaulu jo kauan oli ollut siirtyneenä kreikkalaiselle maaperälle. Mutta mykeneläisajankin runoissa näyttävät

jumalat ottaneen osaa ihmisten välisiin taisteluihin ja Zeusta vastaava ylijumala vallinneen tapahtumien kulkua. Jo näissä kreetankielisissä lauluissa omistettiin sankareille pysyviä määräyssanoja ja kuvailtiin samanlaisina toistuvin ilmaisuin sankarien sota-asua, heidän taisteluun lähtöään ja heidän kaatumistaan. Kallisarvoisten ja erikoislaatuisten esineiden kuvauksia on arvattavasti myös esiintynyt. Tämän enempää emme voi päätellä mykeneläisistä runoista periytyneen kreikkalaisten eepilliseen runouteen.

Kreikkalaisen eepoksen perusaihe pohjautuu siis mykeneläisajan historialliseen tapahtumaan. Yleensä eepillinen runous saakin kaikkialla alkunsa todellisuuden piiriin kuuluvista tapauksista. Niin on laita intialaisen, muinaisskandinavialaisen, saksalaisen, slaavilaisen ja turkkilaisen eepoksen. Suomalaistenkin eepillinen muinaisrunous on varmaan alkujaan lähtenyt historialliselta pohjalta. Jokin tapahtuma saa aikalaisten mielissä erikoiset mittasuhteet, siitä aletaan kertoa ja lopulta runonlaulaja alkaa levittää sen mainetta. Runonlaulaja ei ota aiheekseen omia elämyksiään – sen tekee vasta subjektiivinen lyriikka – vaan hän laulaa siitä, mitä hän muilta on kuullut. Hän laulaa historiallisen tapahtuman sankareiden mainetta. Mutta kun jumalat ratkaisevasti vaikuttavat kaikkeen, saavat hekin sijansa sankarieepoksessa ihmisten rinnalla.

Mykeneläisajan sotaretki säilyi kreikkalaisessa runonlaulussa eräänlaisena kehyksenä, johon mahtui alituisesti uutta ainesta. Se mikä alkujaan oli ollut todellisuuden kuvausta, irtautui vähitellen alkuperäisestä yhteydestään. Mielikuvitus alkoi sitä värittää, ja se alkoi elää runollisena aihepiirinä omaa itsenäistä elämäänsä. Uusia aiheita yhdistettiin siihen, ja keksittiin seikkoja, joiden piti selittää, miksi tapahtumien kulku oli ollut juuri sellainen, jollaiseksi runoperinne sen kuvasi. Siten on ilmeisesti jälkeenpäin sotaretken syyksi keksitty naisen ryöstö. Aikojen kuluessa myös unohdettiin, etteivät eepillisen runouden alku-

peräiset sankarit lainkaan olleet kreikkalaisia, vaan vieraita kreetalaissyntyisiä valtiaita. Silloin sotaretken ylipäällikkö, Mykenen kuningas, sai uuden nimen, joka ainakin voitiin käsittää kreikkalaiseksi. Mahdollisesti se oli vähitellen tähän muotoon vääntynyt. Kun näin pitkälle oli tultu, oli eepillisessä runossa enää jäljellä mykeneläiseltä kaudelta periytynyttä ainesta hyvin vähän: Vain juonen peruspiirteet, eräitä viittauksia silloisiin oloihin sekä muutamien päähenkilöiden vierasperäiset nimet. Kaikki muu oli uutta tai uudeksi muovautunutta. Homeroksen runoelmissa näkyvä valtainen eepillinen kymi on täten saanut mykeneläisestä kulttuuripiiristä ainoastaan alkunsa. Siihen on vuosisatojen varrella virrannut vettä lukuisista sivujoista. Ilman näitä se olisi jäänyt vähäiseksi puroksi, joka pian olisi valunut hiekkaan. Monin verroin enemmän kuin mykeneläinen alkulähde merkitsee kreikkalaisessa eepoksessa kreikkalaisten oma panos, joka vasta on tehnyt eepoksen siksi, mitä se on.

Ylempänä hahmottelemamme kehityskulku varoittaa pitämästä Homeroksen runoelmia historiallisten tapahtumien tarkkoina kuvastajina. Ne ovat ennen kaikkea muuta runollisen mielikuvituksen tuotteita, eikä niistä saa etsiä lähimainkaan tarkkapiirteisiä historiallisten tosiseikkojen kuvauksia. Tässä suhteessa on harhautunut niinkin etevä mykeneläisen aikakauden ja Homeroksen eeposten tuntija kuin ruotsalainen Martin P. Nilsson. Hän luulee voivansa Homeroksen runoista suurin piirtein uudelleen rakentaa mykeneläisajan valtiollisen järjestelmän, jota hän uskoo kreikkalaisen eepoksen kuvastavan. Niinpä hän on löytävinään Homeroksen runoista kuvan Mykenen suurvallasta ja sen yksinvaltiaasta sekä tämän vasalleista suunnilleen sellaisena, kuin arkeologisen aineiston perusteella voidaan päätellä. Vieläpä hän uskoo, että Homeroksen eeposten sotakuvaukset ja taistelukohtaukset kuvastavat mykeneläisajan oloja. Hän luulee, että mykeneläinen aikakausi, jota hän kutsuu Kreikan sankari-

ajaksi, on saanut kreikkalaisessa eepoksessa verraten yksityiskohtaisen, jopa historiallisiin johtopäätöksiin oikeuttavan kuvauksen.

Niin ei voi olla asianlaita. Tosin eepillinen runous on säilyttänyt eräitä piirteitä, jotka varmasti palautuvat mykeneläiseen aikaan, mutta nämä piirteet ovat siinä määrin sekaantuneet myöhempään, paljon runsaampaan ainekseen, ettei niistä enää voi koota minkäänlaista kokonaiskuvaa mykeneläiskauden oloista. Esimerkiksi Mykenen kuningas kyllä esiintyy sotaretken ylipäällikkönä, mutta hän ei ole sellainen yksinvaltias, jollainen hänen todellisuudessa on täytynyt olla. Hän on Homeroksella vain ensimmäinen vertaistensa joukossa, jolla ei edes sotajoukossa ole ehdotonta käskyvaltaa. Mykenen kuninkaan asema on siis eepillisessä runoudessa muuttunut myöhempien aikojen olosuhteitten mukaiseksi. Ei myöskään voi sanoa, että Homeroksen runoelmista kuvastuisi yhtenäinen Kreikka, jota Mykenen kuningas hallitsee. Päinvastoin saa ennakkokäsityksistä vapaa lukija kuvan useaan itsenäiseen valtakuntaan jakaantuneesta Kreikasta. Tässäkin kreikkalainen eepos kuvastaa myöhempää aikaa, jona Mykenen »suurvaltaa» ei enää ollut olemassa. Taistelukuvauksissakin on sekaisin vanhempaa ja uudempaa ainesta. Homeroksen eepoksia ei siis missään tapauksessa voida pitää edes suhteellisessa mielessä historiallisina kuvauksina. Kun ajattelee eepillisen runouden siirtymistä kreetalaisesta kulttuuripiiristä kreikkalaiseen ja sen itsenäistä kehitystä kreikkalaisella maaperällä, ei voi muuhun tulokseen päätyäkään.

Kaikkein nurinkurisimpiin johtopäätöksiin joudutaan silloin, kun uskotaan voitavan jopa täsmällisesti määrätä eepoksen tapahtumien ajankohta. Sellaisen yrityksen on tehnyt ruotsalainen tähtitieteilijä K. Lundmark v. 1943 (vrt. V. A. Heiskasen suomenkielinen »Tähtitiede» I, sivut 18—19). Odysseian 20. runossa muka mainitaan auringonpimennys säkeissä, joissa ennustaja Theoklymenos varoittaa kosijoita heitä uhkaavasta tuhosta.

Ennustaja näkee jo manalan varjot heidän yllään. Hän pukee näkynsä havainnolliseen muotoon:

Yö päät, kasvot kaihtavi, kaikk' alas jalkoja myöten,
kuuluu tuskan voihke, ja kyynelet poskia kastaa,
vihmotut on verin seinät ja kaunoiset katon orret,
haamuja täynnä on tuoll' esipylvähiköt, piha kaikki,
joit' Erebos pimeäänsä jo kutsuu; sammunut päivä
taivaalt' on, kaikk' ilmat peittää kaamea synkeys.

Ruotsalainen tutkija päättelee, ettei tässä voida tarkoittaa muuta kuin auringonpimennystä. Kun voidaan laskea, että Ithakassa sattui täydellinen auringonpimennys huhtikuun 16 päivänä 1177 e. Kr., seuraa muka tästä, että kosijain surmaaminen tapahtui juuri tuona päivänä. Theoklymenoksen ennustus lausuttiin suunnilleen klo 11.41, jolloin auringonpimennys oli täydellinen. Tähtitieteilijä on huomauttanut, että täten on Troian sodan ajankohta voitu määritellä, koska sota kesti kymmenen vuotta ja Odysseus palasi kotiin kymmenen vuoden kuluttua sodan päättymisestä.

Koko tämä todistelu osoittaa yhtä suurta herkkäuskoisuutta kuin kreikkalaisten luottamus ennustusten toteutumiseen. Kun tähtitieteilijä ryhtyy käyttämään runoa historiallisena asiakirjana, on se jo sinänsä nurinkurista. Mutta ajatusyhteydestä selviää lisäksi kiistattomasti, ettei lainkaan voi olla kysymys auringonpimennyksestä. Ennustaja näkee Odysseuksen linnan miessalin muuttuneen kuoleman kartanoksi. Hän tarkoittaa sillä, että kosijat pian makaavat salissa vainajina. Hän tuntee manalan varjojen jo lankeavan heidän päälleen, kuulee heidän tuskan voihkeensa ja näkee heidän verensä roiskuneen seinille kattoa myöten. Odysseuksen talo on ennustajan silmissä kuin tuonela, jonne ei päivä paista, vaan jossa vallitsee ikuinen pimeys. Tämän kaiken hän tajuaa mielikuvituksellisena näkynä. Että on kysymys ennustajan näystä eikä salissa todella vallinneesta pimeydestä, ilmenee päivänselvästi jatkosta. Kosijat näet kehoitta-

vat ilkkuen viemään hullun ennustajan ulos torille, koska hänen mielestään muka salissa on yö. Jos olisi ollut auringonpimennys, olisi toki kosijain ja muiden läsnäolijain kaiken järjen nimessä pitänyt havaita, että sattui jotakin tavallisuudesta poikkeavaa. Mutta siitä ei runossa mainita sanaakaan. Päinvastoin ilmenee yhteydestä, ettei pimeyden kuvitelmaa ollut kenelläkään muulla kuin ennustajalla. Senhän vuoksi tämä juuri oli ennustaja, että hän mielessään näki tulevia tapahtumia. Sitä paitsi tuskan voihke, kyynelet sekä veriset seinät ja katto-orret eivät ole mitään sellaista, joka seuraa auringonpimennyksestä. Tähtitieteilijän koko rakennelma luhistuu täten omaan mahdottomuuteensa. Edeltäkäsinkin – vaikkei olisikaan näin runsaasti todisteita, jotka osoittavat tähtitieteilijän päätelmän täysin harhautuneeksi – on selvää, ettei Homeroksen runoissa ole voinut säilyä muinaisista tapahtumista yksityiskohtaisia tietoja. Troian sodan sijoittaminen tiettyyn ajankohtaan ei tule koskaan onnistumaan. Tosin tiedämme, että se Troian kaupunki, joka oli olemassa mykeneläisaikana, tuhoutui noin 1200 e. Kr. Mutta ei ole ensinkään varmaa, että Homeroksen eeposten sotaretki alkujaan tehtiin Troiaa vastaan tai että tällä sotaretkellä mitään kaupunkia tuhottiin. Todennäköisempää on, että traakialaiset heimot tuhosivat Troian ja että Homeroksen runoelmien sotaretki todellisuudessa on suuntautunut jonnekin muualle. Tahi jos se on ollut Troian retki, se on kaikissa tapauksissa sattunut aikaisempaan ajankohtaan. Mykeneläiset perinteet, jotka jatkuvat kreikkalaisessa eepillisessä runoudessa, tuntuvat viittaavan siihen, että eeposta oli mykeneläisessä kulttuuripiirissä viljelty pitkän aikaa, ennen kuin kreikkalaiset sen omaksuivat. Jos näin on asianlaita, on eepoksessa mainitun sotaretken täytynyt sattua huomattavasti varhaisempaan ajankohtaan kuin 1200 e. Kr.

Kreikkalaisten eepillisen runouden juuret ovat emämaassa, varsinaisessa Kreikassa. Siellä on heksametriin sidottu eepillinen

56. Taistelu laivojen luona.
Hektor hyökkäämassä ja Aias puolustamassa. Troialainen sotilas kantaa tulisoihtua sytyttääkseen laivan palamaan.

57. Priamos polvistuu Akhilleuksen eteen.
Iliaan kertomuksesta poiketen on kohtauksessa läsnä myös Hermes jumala, joka on tunnettavissa sauvastaan.
Molemmat kuvat ovat samasta punakuvioisesta maljakosta.

58 Odysseus ampuu jousella kosijoita Odysseian kertomuksesta poikkeavasti palvelijattaret ovat kostotyon todistajina. Maljakkomaalaus 5. vuosisadalta e. Kr.

59. Kosijat yrittävät suojautua Odysseuksen nuolilta. Maalaus saman maljakon toisella puolella.

laulu alkanut kaikua kreikan kielellä. Koetettaessa tarkemmin paikallistaa kreikankieliseen asuun pukeutunutta vanhinta sankarirunoa päädytään Thessaliaan. Ainoastaan Thessaliassa on Olympos-vuori voinut tulla jumalien asunnoksi. Thessaliasta se näkyy maisemaa vallitsevana huippuna, ja vain Thessalian asukkaat ovat voineet alunperin sijoittaa ilmojenhaltija-jumalan Olympoksen korkeimmalle harjanteelle. Sinne kerääntyivät ukkospilvet, ja siellä asui siis Zeus, joka oli »pilvienkerääjä» ja salamain sinkoaja. Kun ilmojen haltijasta tuli jumalayhteiskunnan yksinvaltias, muuttui Olympos samalla kaikkien jumalien asuntovuoreksi. Missään muualla kuin Thessaliassa tällainen kehitys ei olisi voinut tapahtua. Jo siitä syystä täytyy päätellä varhaisimman kreikkalaisen runonlaulun pesiytyneen erityisesti Thessaliaan. Lisäksi tulee se seikka, että Homeroksen eeposten keskeisin henkilö, Akhilleus, on kotoisin Thessaliasta. On tuskin luultavaa, että thessalialainen sankari olisi saanut keskeistä asemaa eepillisessä runoudessa, jollei runonlaulu olisi erityisesti ollut juurtuneena tähän Kreikan maakuntaan.

Voimme arvata, minkä vuoksi juuri Thessalia muodostui alkavan kreikkalaisen sankarilaulun tyyssijaksi. Thessalia oli Kreikan viljavin maakunta, oikeastaan ainoa, missä oli laajahkoja viljelykseen sopivia tasankomaita. On otaksuttavaa, että tämä maakunta parhaiten selviytyi niistä mullistuksista, jotka seurasivat mykeneläisajan kreetalaisten valtiaiden kukistumista. Tänne syntyi kaikkein nopeimmin uusia puhtaasti kreikkalaisia ruhtinashoveja, joissa runonlaulu mykeneläisajan esikuvan mukaisesti alkoi kukoistaa. Eräät seikat viittaavat vieläpä siihen suuntaan, että Thessaliassa mykeneläisaikanakin saattoi olla kotimaisia ylimyksiä, jotka tietenkin harrastivat runonlaulua kreetalaisten valtiaiden tavoin. Kumpikin tässä mainitsemistamme seikoista on voinut olla vaikuttamassa kreikkalaisen runonlaulun kehittymiseen Thessaliassa.

Thessaliasta Vähään-Aasiaan lähteneet siirtolaiset veivät

runonlaulun mukanaan uusille asuinsijoille. Vasta Vähän-Aasian puolella sankarirunous saavutti varsinaisen kukoistuksensa. Sikäläisissä aiolilaisissa siirtokunnissa sitä on viljelty ja niissä se on vakiinnutettu kiinteisiin muotoihin. Aiolilaiselta alueelta runonlaulu sittemmin kulkeutui etelään päin joonialaisiin siirtokuntiin. Täällä se sai lopullisen asunsa, sen, joka ilmenee Homeroksen eepoksissa.

Mistä tämä kaikki voidaan päätellä, kun ei ole olemassa mitään historiallisia todistuskappaleita, jotka osoittaisivat runonlaulun kulkeutumista? Vastaus on tämä: Homeroksen runoelmien kieliparsi on siitä eittämättömänä todistuksena. Iliaan ja Odysseian kieli kuvastaa sitä joonialaista murretta, jota käytettiin Vähän-Aasian joonialaisissa siirtokunnissa. Tosin eeposten kieli ei ole puhdasta joonialaismurretta, vaan siinä on runsaasti aiolilaisen murteen muotoja. Mutta Homeroksen runoelmista näkyy kaikissa tapauksissa selvästi, että niitä runoja, joita eepoksia luotaessa on käytetty, on laulettu Vähän-Aasian joonialaisella murrealueella. Lisäksi perimätieto selittää jotenkin yksimielisesti, että Homeroksen runoelmat ovat syntyneet Vähän-Aasian joonialaisissa siirtokunnissa lähellä aiolilaisen alueen rajaa. Smyrna mainitaan Homeroksen syntymäpaikkana, Khios saari taas seutuna, jossa hän eli. Vaikkei perimätieto sisälläkään luotettavaa historiallista ainesta, osoittaa se kuitenkin, että Homeroksen eeposten kehtona pidettiin juuri niitä seutuja, joihin eeposten kieliparsi viittaa. Erityisesti on huomattava, ettei Homeroksen kielessä ole vähäisimpiäkään doorilaisille murteille ominaisia piirteitä.

Homeroksella esiintyvät aiolilaiset muodot taas saavat selityksensä juuri siitä, että runonlaulua on varhemmin viljelty aiolilaisella maaperällä ja että se sieltä siirtyi joonialaiselle alueelle. Aiolilaiset muodot, joita eepoksissa runsaasti tavataan, edustavat kauttaaltaan varhaisempaa kielikantaa kuin joonia-

laiset ilmaisut. Niinpä on varmaa, että ne ovat runojen mukana kulkeutuneet joonialaisille. Havaitsemme näet, että yleensä aiolilaisia muotoja esiintyy sellaisissa tapauksissa, joissa vastaava joonialainen muoto ei olisi sopinut runomittaan. Mikäli taas joonialainen muoto on runomitallisesti samanarvoinen kuin vastaava aiolilainen, esiintyy Homeroksella tavallisesti joonialaisen murteen mukainen ilmaisu. Poikkeuksettomasti tämä sääntö ei pidä paikkaansa. On sellaisiakin tapauksia, joissa on käytetty aiolilaista muotoa, vaikka se helposti olisi voitu vaihtaa joonialaiseen. Tämä johtuu tietysti siitä, että monesti on aiolilainen ilmaisu sellaisenaan säilytetty runossa välittämättä siitä, voitiinko se vaihtaa joonialaiseen vai eikö. Toisin sanoen perinteen voima oli niin suuri, että aiolilaisuus ei väistynyt joonialaisen muodon tieltä. Tällaiset ilmiöt ovat tavallisia kaikkialla, missä kielellisiä ilmaisuja siirtyy toisesta murteesta tai toisesta kielestä toiseen, mutta erityisen suuri täytyi perinteen vaikutuksen ymmärrettävästi olla tässä tapauksessa, jossa runouden tunnepitoiset ilmaisut ylittivät murrerajan.

Käsittääkseni siis Homeroksen eepoksen aiolilaiset muodot voidaan selittää vain siten, että runonlaulu on aiolilaiselta alueelta siirtynyt joonialaiselle. Kun joonialaiset laulajat ovat esittäneet aiolilaisilta saamiaan runoja, he ovat osittain muuttaneet runon kieliasun joonialaiseksi, osittain taas jättäneet sen muuttamatta. Sellaisissa tapauksissa, joissa joonialaista muotoa ei ilman muuta voitu sijoittaa aiolilaisen tilalle, heidän oli jopa pakko säilyttää aiolilainen ilmaisu. Eepillisen runouden perinteiden sitomina joonialaiset runonlaulajat uuttakin luodessaan käyttivät aiolilaisia muotoja siinä, missä nämä olivat vakiintuneet eepillisiksi pysyväisilmaisuiksi. Eepillisen runonlaulun tekniikkahan oli sellainen, että käytettiin tiettyä ilmaisuvarastoa, joka oli aikaisemmilta runonlaulajilta peritty. Siitä johtuu, ettei aiolilaisuuksia tavata yksistään vanhimmissa runoissa, vaan kaikkein nuorimmissakin.

Tosin joonialaisten ja aiolilaisten muotojen esiintymistä rinnakkain Homeroksen runoelmissa on selitetty niinkin, että eepokset olisi sepitetty alueella, jossa puhuttiin joonialais-aiolilaista sekamurretta. Toiset taas ovat otaksuneet, että runonlaulajat liikkuivat sekä aiolilaisella että joonialaisella alueella ja ottivat runoihinsa kielellisiä aineksia eri murteista. Jos jompikumpi näistä selityksistä hyväksyttäisiin, ei runojen kulkeutumista olisi lainkaan tarvinnut tapahtua. Kuitenkaan kumpikaan tässä mainituista selitysyrityksistä ei voi tyydyttävästi valaista Homeroksen eepillisen kielen luonnetta. On näet ilmeistä, että eepillisen runokielen kehitys on jatkunut vuosisatoja. Siinä on hyvin vanhoja ilmaisuja, joiden merkityskin oli häipynyt muistista. Ei ole luultavaa, että tällaiset ilmaisut olisivat syntyneet samoilla paikoilla, joilla eepos sai lopullisen muotonsa. Tärkeintä on kuitenkin se, että aiolilaiset muodot kauttaaltaan ovat vanhempia kuin joonialaiset. Jos eepoksen kieli joko olisi syntynyt alueella, jossa puhuttiin sekamurretta, tahi olisi luotu valikoimalla aineksia eri murteista, täytyisi aiolilaisten ja joonialaisten murreominaisuuksien olla samanikäisiä. Mutta niin ei ole asianlaita. Emme siis voi vakuuttavasti selittää eepoksen kieltä muulla tavoin kuin edellyttämällä, että vanhempi aiolilainen runonlaulu siirtyi joonialaiselle alueelle. Täten syntyi eepoksen kieli, jota sellaisena ei ole koskaan missään puhuttu, vaan joka oli sankarirunouden taidekieli.

Eepillisen runonlaulun kulkeutuminen siis on kaavamaisesti esitettävissä seuraavasti: Mykeneläisenä aikana kukoisti sankarilaulu kreetankielisenä Peloponnesoksella. Laulettiin sotaretkestä, jonka Mykenen kuningas vasalleineen teki meren taakse, kenties Vähään-Aasiaan. Peloponnesokselta runonlaulu levisi muuallekin mykeneläiseen kulttuuripiiriin. Erityisesti se sai jalansijaa Thessaliassa, jossa keskeisen aseman sai thessalialainen Akhilleus. Hänkin oli kreetalaisperäinen ruhtinas, niinkuin hänen epäkreikkalainen nimensä osoittaa. Joko jo mykene-

läisaikana tahi heti sen päätyttyä runonlaulu Thessaliassa siirtyi kreikankieliseen asuun. Maasta muuttaneet siirtolaiset veivät eepillisen runouden mukanaan Vähään-Aasiaan, jossa se alkoi kukoistaa aiolilaisella alueella. Lopuksi se täältä kulkeutui joonialaisille, jotka kehittivät sankarirunoa aiolilaisilta perimissään muodoissa. Joonialaisella maaperällä syntyivät sitten Homeroksen suuret eepokset.

Mitään likimääräisiäkään vuosilukuja ei voida esittää näistä runon kulkeutumisen vaiheista. Milloin sankarirunous mykeneläisessä kulttuuripiirissä on syntynyt, on mahdotonta sanoa. Arvattavasti kreetalaiset valtiaat toivat sen mukanaan Kreetasta. Siinä tapauksessa runonlaulu olisi kaikunut Kreikan valtiaiden linnoissa kreetankielisenä jo 16. vuosisadalla e. Kr. Thessaliaan sen on täytynyt kulkeutua verraten aikaisin. Joka tapauksessa runonlaulu oli olemassa k r e i k a n k i e l i s e n ä jo 12. vuosisadalla, jolloin thessalialaiset siirtolaiset lähtivät meren toiselle puolelle Vähään-Aasiaan. Sikäläisissä aiolilaisissa siirtokunnissa eepillisen runouden on pitänyt elää vuosisatoja, ennen kuin sen muodot ehtivät siinä määrin vakiintua, että ne säilyivät kiinteinä murrerajan ylittäessään. Runonlaulun siirtyminen joonialaiselle maaperälle siis tuskin lienee tapahtunut ennen kuin 9. vuosisadalla e. Kr. Joonialaiset taas puolestaan viljelivät runonlaulua pitkähkön ajanjakson, ennen kuin saattoi herätä ajatus suureeposten luomisesta.

Se aihepiiri, joka käsitteli meren taakse tehtyä sotaretkeä, ei suinkaan ollut ainoa, johon runonlaulu kohdistui. Sen rinnalla oli olemassa mm. ikivanha runoaihe, jonka muodosti kertomus sotaretkestä Boiotian maakunnassa sijainnutta Theeban kaupunkia vastaan. Tähän aiheeseen liittyi kertomus Oidipuksesta, hänen hirvittävästä kohtalostaan, sekä hänen poikiensa käymistä taisteluista. Tämäkin aihe palautuu epäilemättä mykeneläisaikaan, ja sekin kulkeutui siirtolaisten mukana Vähään-Aasiaan,

jossa siitä luotiin Thebais niminen eepos. Meille sitä ei kuitenkaan ole säilynyt. Homeroksen runoelmien yhteydessä se ei kiinnosta meitä muuten kuin osoituksena siitä, että oli toisiakin aihepiirejä, joista runonlaulajat saivat eepillistä ainesta.

Suosituimmaksi tuli kuitenkin runonlaulussa merentakaisen sotaretken aihepiiri. Arvattavasti tämä pääsi erityiseen suosioon sen takia, että Vähässä-Aasiassa asuvat runonlaulajat sitä käyttäessään saivat liikkua omalla kotoisella pohjalla. Siirtokuntien alueita asutettaessa käydyt taistelut voitiin nähdä ikivanhan eepillisen runouden hohteessa. Onkin luultavaa, että moni Homeroksen eepoksiin siirtynyt sankarilaulujen piirre on saatu asutussotien yhteydessä suoritetuista maineteoista. Tuo vanha mykeneläisaikainen sota muodostui keskukseksi, jonka ympärille kutoutui uusia aiheita. Muinaisella aiheella tuli täten olemaan eräänlainen vetovoima, joka vaikutti keskittävästi. Aiheet, jotka eivät alkujaan kuuluneet sen piiriin, sopeutettiin sen yhteyteen, ja siten saatiin tuon muinaisen sotaretken kuva yhä rikkaammaksi ja värikkäämmäksi.

On mahdollista, että jo mykeneläisajan sankarilaulussa sotaretken kohteena oli Troian kaupunki. Kuitenkin on todennäköisempää, että sodan tapahtumapaikaksi on tullut Troia vasta sen jälkeen, kun runonlaulu siirtyi vähäaasialaiselle pohjalle. Aiolilaiset siirtokunnat levittivät valtansa sille alueelle, jolla muinainen Troia sijaitsi, vasta 7. vuosisadalla e. Kr. Mutta sitä ennenkin täytyi aiolilaisille runonlaulajille olla tunnettua, että Troaksen maakunnassa oli raunioina Troian kaupunki, joka oli tuhoutunut sodassa. Mikä oli luonnollisempaa, kuin että runonlaulussa elänyt sotaretki kuviteltiin suuntautuneeksi juuri tänne. Joka tapauksessa Homeroksen runoissa ilmenee verraten yksityiskohtainen Troian seudun tuntemus. Ei voida ajatella, että niin tarkkoja tietoja näistä paikallisuuksista olisi säilynyt mykeneläisajalta periytyneissä runoissa. Kaikki ne runojen kohdat, joissa kuvataan Troian edustalla sijaitsevia paikkoja,

on ilmeisesti runoiltu vasta vähäaasialaisella maaperällä. Niistä näet havaitaan, että laulajat ovat omasta näkemästään tutustuneet Troian seutuun. Esiintyy kyllä eräitä runollisia vapauksia: Skamandros ja Simoeis jokien juoksu ei todellisuudessa ole sellainen kuin sen Homeroksen kuvauksen mukaan pitäisi olla. Ei myöskään ole mahdollista, että Troian kaupunkiin sen omien asukkaiden lisäksi olisi voitu sijoittaa 50 000-miehinen sotajoukko. Sellaisista lähteistä, jotka mainitaan Iliaan 22. runossa, ei maisemassa ainakaan enää nyt näy jälkiä. Mutta toiselta puolen taas on lukuisia yksityiskohtia, jotka osoittavat, että niin maisema yleensä kuin eräät sen erikoispiirteet ovat selvästi kuvatut tosiolojen mukaisesti. Tämä on, niinkuin sanottu, voinut tapahtua vasta vähäaasialaisella pohjalla.

Muu kuin Vähässä-Aasiassa elänyt runonlaulaja ei ole myöskään voinut tuntea sellaista mielenkiintoa troialaisia kohtaan, joka Homeroksen eepoksissa ilmenee. Jos mykeneläisajan sankarirunossa yleensä on kuvattu vastapuolta, se on varmaan tapahtunut halveksivassa sävyssä. Myötätuntoa vihollista kohtaan siinä ei ole saattanut esiintyä. Hektorin hahmon on siis täytynyt kehittyä vähäaasialaisella pohjalla. Näyttää siltä, kuin Homeroksen eepoksissa olisi havaittavana eräänlainen vähäaasialainen »kansallistunto», jonka vaikutuksesta troialaiset Hektor ja Priamos muuttuvat runoelmien inhimillisimmiksi sankareiksi. Tosin tällaisesta toteamuksesta ei saa tehdä liian laajakantoisia johtopäätöksiä. Yleensähän Iliaassa myötätunto on kreikkalaisten puolella: He ovat parempia sotureita, heidän asiansa on oikea ja Zeus suo heille lopullisen voiton. Troialaiset taas ovat petollisia ja pelkureita. Mutta siitä huolimatta kohdistuu erityisesti juuri Hektoriin ja Priamokseen niin voimakas mielenkiinto, että se on selitettävissä vain vähäaasialaisesta kotiseututunteesta. Emämaassa elänyt runonlaulaja ei olisi koskaan voinut herättää troialaisia sankareita kohtaan niin suurta myötätuntoa. Runoissa on täten kuin kaksi kerrostumaa, toinen yltiö-

kreikkalainen, toinen yleisinhimillinen. Edellisessä kaikki sotilaalliset ja siveelliset avut ovat kreikkalaisten omaisuutta, jälkimmäisessä kyetään katsomaan asioita troialaistenkin näkökulmasta. On varmaa, että ensiksi mainittu näkökanta edustaa vanhempaa runonlaulua, jälkimmäinen taas nuorempaa vaihetta.

Kun sankarilaulu täten keskittyi Troian ympärille, oli keksittävä syy, miksi koko Kreikka oli lähtenyt sotaretkelle tätä kaukaista kaupunkia vastaan. Jossakin toisessa taruaiheessa kerrottiin kuningattaresta, jonka muukalainen vietteli kestiystävyyden lakeja rikkoen ja vei mukanaan kotikaupunkiinsa. Tämä aihe liitettiin nyt Troian sodan yhteyteen: Mykenen kuningas oli lähtenyt retkelle Troiaa vastaan siitä syystä, että hänen veljensä puolison oli Troian kuninkaan poika kuljettanut kotiinsa meren taakse. Näin sai Mykenen kuningas veljen, jonka urotöistä tietenkin myös oli osattava laulaa. Vietelty puoliso tuli niin ikään sankarilaulun henkilöksi. Suurella sotaretkellä piti olla mukana lukuisa joukko sankareita. Vanha Nestor ja nuori Akhilleus olivat epäilemättä jo emämaassa kuuluneet sotaretken osanottajiin, samoin Odysseus, Aias ja Teukros. Uutena sankarina liittyi joukkoon Diomedes, josta tehtiin Argoksen kuningas. Hänen valtakuntansa rajat piirrettiin hiukan kömpelösti. Siihen kuuluvina luetellaan alueita, joiden välttämättä täytyi olla Mykenen kuninkaan valtapiirissä. Tämä seikka osoittaa Diomedestä koskevan aineksen suhteellista myöhäsyntyisyyttä. Myös Akhilleuksen ystävä Patroklos on varmaan niitä hahmoja, jotka vasta vähäaasialaisella pohjalla kukoistaneessa runonlaulussa ovat saaneet sijansa. Vielä selvemmin vähäaasialaista perua on lykialainen Sarpedon, joka ehkä on sijoitettu eepokseen jonkun lykialaisen ruhtinaan ylistykseksi. Aineias taas on saanut sankarilaulussa huomatun aseman siitä syystä, että myöhemmät Troian valtiaat kehuivat polveutuvansa sennimisestä troialaisesta ruhtinaasta.

Kuinka suuresti Troian sodan aihepiiri veti puoleensa muita aiheita, näkyy parhaiten Odysseiasta. Odysseus kuului kyllä sotaretken vanhimpiin henkilöhahmoihin. Troian sodan yhteydessä on kerrottu hänen neuvokkuudestaan ja mielenmaltistaan. Mutta vasta verraten myöhään hänestä on tullut harharetkien sankari. Harharetkien kuvauksessa esiintyy piirteitä, joita tavataan ikivanhoissa itämaisissa saduissa. Sellaisia ovat jättiläiset, niinkuin Polyfemos, noidat, jotka muuttavat ihmisiä eläimiksi, merihirviöt, jotka nielevät laivat miehineen päivineen, jne. Ainakaan kaikki nämä satuaiheet eivät ole voineet kulkeutua kreikkalaisesta maailmasta itämaille, vaan suunnan on yleensä täytynyt olla päinvastainen. Sillä jo Kaksoisvirran maan Gilgameš-eepoksessa, joka on kreikkalaista runonlaulua ainakin vuosituhannen vanhempi, tapaamme eräitä tällaisia aiheita. On siis kysymys itämailta kreikkalaiseen maailmaan kulkeutuneista saduista. Nämä satuaiheet ryhmittyivät Vähässä-Aasiassa Troian sodan sankarin Odysseuksen yhteyteen.

Runonlaulussa näet oli kuvailtu myös sankarien kotiinpaluuta. Mitään laajaa runojaksoa, jonka aiheena olisi ollut yksityisen sankarin kotimatkallaan kokemat seikkailut, ei kuitenkaan ollut olemassa. Sotaretken neuvokkain henkilöhahmo joutui nyt kannattamaan tällaista kèrtomusta. Se sisälsi pääasiallisesti aiheita, jotka alkujaan eivät lainkaan olleet kuuluneet Troian sodan piiriin. Paitsi seikkailunomaisia harharetkiä on Odysseiassa muitakin piirteitä, jotka esiintyvät eri kansojen saduissa. Sellaisina voidaan mainita poika, joka lähtee etsimään isäänsä, puoliso, joka juuri sankarin palatessa on menemäisillään uuteen avioliittoon, ja jousikilpailu, joka on suosittu aihe mm. intialaisissa saduissa. On ymmärrettävää, että juuri Odysseus joutui tällaisten satuaiheiden kannattajaksi. Neuvokkaana sankarina hän oli omiaan suoriutumaan vaikeimmistakin tilanteista. Sitä paitsi runoperinne sijoitti hänen kotiseutunsa kauimmas sotaretken tapahtumapaikalta. Senkin vuoksi hän sopi parhaiten satu-

aiheiden päähenkilöksi. Täytyihän hänen kotimatkansa kestää kauemmin kuin muiden sankarien pelkästään sen takia, että hän asui niin pitkällä.

On mahdotonta varmasti päätellä, mitkä aiheet liittyivät Troian sodan yhteyteen aiolilaisella alueella ja mitkä vasta joonialaisella maaperällä. Arvattavasti itse Troian sota sai jo aiolilaisessa runonlaulussa monipuolisen ja värikkään kuvauksen. Sitä vastoin Odysseuksen paluuta kuvaileva runojakso näyttää syntyneen vasta joonialaisen runonviljelyn piirissä. Sellaisena kuin Odysseus esiintyy Odysseiassa, hän edustaa niitä luonteenominaisuuksia, joille yritteliäät joonialaiset panivat eniten arvoa: kekseliäisyyttä ja kestävyyttä. Sitä paitsi on erityisesti joonialaista se merenkulkuun kohdistuva harrastus, joka kauttaaltaan antaa leimansa Odysseian sisällykselle. Monet Odysseian kohdat ovatkin voineet saada muotonsa vasta sen jälkeen, kun joonialaisten kaupungeista rohkeat merenkulkijat olivat ulottaneet retkensä kaukaisiin maihin. Yleispiirteinen Ithakan ja sen lähisaarien tuntemus on voitu saavuttaa vasta sinä aikana, jolloin joonialaiset alukset kulkivat Kreikan läntisten vesien kautta Etelä-Italian ja Sisilian rannikolle. Siitä, että Odysseian pohjana olleet runot täten muodostuivat joonialaisella alueella, johtuu niiden nuoremmuus Iliaan runoihin verrattuina. Mutta tästä ei seuraa, että k a i k k i e n Iliaan osien täytyisi olla vanhempia kuin Odysseiaan sisältyvien runojen. Sillä Iliaassa on varmasti sellaisiakin aineksia, jotka ovat saaneet muotonsa joonialaisella alueella. Ei myöskään ole lupa tehdä sellaista johtopäätöstä, että kokonaiseepokset Ilias ja Odysseia olisivat hyvin eri-ikäiset. Vaikka näet Iliaan ainekset ovat huomattavasti vanhempia kuin Odysseian, ei tällä seikalla ole merkitystä määriteltäessä eeposten syntymäaikaa. Sillä aivan samanaikaisestikin on voitu luoda kaksi eeposta, joista toinen pohjautui vanhempiin, toinen nuorempiin runoihin. Tämä on tosiasia, jota tutkijat yleensä eivät ole ottaneet huomioon.

Edellä luonnehdittu kehityskulku on aiheuttanut, että kreikkalaiset sankarirunot kuvastavat yht'aikaa sekä mykeneläisiä että mykeneläisajan jälkeisiä oloja. Aivan niinkuin eepoksissa on rinnan vanhempia ja nuorempia kielen muotoja, niissä on myös rinnakkain vanhempaa ja nuorempaa sisällystä. Kun Troian sodan aihepiiri on vetänyt puoleensa uusia aiheita, ei runonlaulaja tietenkään ole voinut luoda niitä mykeneläisen aikakauden olojen mukaisiksi. Havaitsemme kyllä, että Vähässä-Aasiassa eläneet runolaulajat ovat pyrkineet antamaan kuvaukselleen mahdollisimman vanhanaikaisen leiman. Aivan tietoisesti he arkaisoivat. Mutta heillä ei enää ollut käsitystä mykeneläisajan oloista. Sen vuoksi heidän kuvauksensa pakosta sai piirteitä, jotka kuvastavat paljon myöhäisemmän ajan olosuhteita kuin ne, jotka olivat vallinneet mykeneläiseen kauteen kuuluneen sotaretken aikoina.

Erityisesti on silmäänpistävää, että valtio- ja yhteiskuntaelämä on Homeroksen runoelmissa kauttaaltaan kuvattu toisenlaiseksi, kuin sen täytyy edellyttää mykeneläisaikana olleen. Mykenen kuningas on tosin sotaretken ylipäällikkö, mutta hänen arvovaltansa muiden päällikköjen rinnalla on verraten vähäinen. Ei voi olla puhettakaan siitä, että Agamemnon esiintyisi suurkuninkaan elein käskevästi ja ehdotonta kuuliaisuutta vaatien. Tosin hän riistää Akhilleukselta tämän laillisen osuuden saaliista, mutta sekään ei tapahdu yksinvaltiaan asemaan vetoamalla, vaan korvauksena menetyksestä, jonka hän itse kärsii Akhilleuksen aloitteesta. Akhilleus näet kutsuu koolle päällikööt, kehoittaa ennustajaa pelkäämättä esittämään sanottavansa ja aiheuttaa täten, että Agamemnonin on pakko luopua Khryseen tyttärestä. Agamemnonin ja Akhilleuksen riita on kauttaaltaan kahden tasavertaisen vastustajan välistä kiistaa. Edellisellä on yliote vain siitä syystä, että hän on ylipäällikkö ja että hänen komennossaan on enemmän miehiä. Mutta mistään ei ilmene, että Akhilleus olisi käsitettävä Agamemnonin vasalliksi. Kaik-

kialla muuallakin Iliaassa kuvastuu päällikköjen periaatteellinen tasavertaisuus. Niinpä on tehtävä johtopäätös, että runonlaulajien mielessä on väikkynyt myöhempien aikojen yhteiskunta. Iliaan sankarit, jotka ovat Kreikan ruhtinaita, käyttäytyivät siten, kuin saattaa kuvitella Vähän-Aasian siirtokuntien ylimysten esiintyneen sotaretkillään. Täten Ilias kuvastaa valtiollisia oloja sellaisina, kuin ne olivat Vähän-Aasian siirtokunnissa kuninkaiden menetettyä yksinvaltaisen asemansa ja ylimysvallan astuessa sen sijaan.

Vielä selvemmin tämä valtiollisten olojen muuttuminen ilmenee Odysseiassa. Ithakassa on tosin kuningas, mutta ylimykset ovat niin mahtavia, että he rohkenevat isännöidä kuninkaan linnassa kenenkään uskaltamatta heitä siitä estää. Vieläpä he uhkaavat surmata kuninkaansa, jos tämä kotiin palattuaan ryhtyy kostotoimiin heitä vastaan. Kuninkaan pojalla ei ole suoranaista oikeutta isänsä asemaan. Hänen täytyy alistuneesti todeta, että kuninkaaksi voi tulla joku ylimyksistäkin. Ja kun Odysseus lopulta surmaa talossaan rehennelleet kosijat, hänen, Ithakan laillisen kuninkaan, täytyy pelätä näiden omaisten kostoa. Kaikesta näkee, ettei niillä runonlaulajilla, jotka ovat sepittäneet runoja Odysseuksen kotiinpaluusta, ole enää ollut selvää käsitystä kuninkuuden luonteesta ja kuninkaan asemasta. Ilmeisesti he elivät ylimysvallan aikuisissa oloissa. Kuningasvalta, varsinkin mykeneläisajan yksinvaltainen kuninkuus, oli kaukana menneisyydessä. Runon pysyviä piirteitä oli, että Odysseus oli Ithakan kuningas. Mutta paljon sen enempää runonlaulajat eivät näytä todellisesta kuninkuudesta tietäneen. Faiakienkin kuningas Alkinoos käyttää valtaansa toisten »kuninkaiden» rinnalla. Hänen asemansa muistuttaa sitä valtiollista tilaa, joka Vähän-Aasian siirtokunnissa vallitsi juuri ennen kuningasvallan muuttumista ylimysvallaksi.

Iliaassa esiintyy henkilöhahmo, joka on voinut muodostua vasta aikana, jolloin »kansan» taholta alettiin arvostella ylimysten

vallankäyttöä. Tämä henkilö on 2. runon Thersites, joka käyttää ylipäälliköstä erittäin räikeätä kieltä. Ei voi hevin ajatella, että tällaista tyyppiä olisi voitu luoda, ennen kuin kansan keskuudesta rupesi nousemaan miehiä, jotka rohkenivat puhua suunsa puhtaaksi maan mahtaville. Niin kauan kuin ylimysten arvovalta oli horjumaton, sellainen ei ollut mahdollista. Thersiteen käy kyllä varsin nolosti, mutta se, että rahvaan mies ylipäätänsä nousee puhumaan sillä tavoin sotaväen kokouksessa, kuvastaa selvästi yhteiskuntarakenteen muutosta. Niinpä Thersites on Kreikan ensimmäinen demagogi, jonka henkilössä runonlaulaja on tahtonut pilkata alkavan demokraattisen suunnan johtomiehiä. Runonlaulaja esittää runojaan ylimysten pitopöydässä. Isäntiään miellyttääkseen hän on luonut tällaisen koomillisen kansanvillitsijän tyypin, joka on eräänlainen anakronismi sankariajan henkilöiden joukossa. Thersites kuuluu täten eepillisen runonlaulun kaikkein myöhäisimpiin henkilöhahmoihin. Hän on tullut näyttämölle vasta 7. vuosisadalla, jolloin »kansa» alkoi esittää valtiollisia vaatimuksia.

Toinen eepillisiä runoja hallitseva piirre, joka kuvastaa myöhempien aikojen oloja, on ruumiinpoltto. Homeroksen sankarien ruumiit aina poikkeuksetta poltetaan, minkä jälkeen uurnaan pantu tuhka kätketään maahan ja sen päälle luodaan kumpu. Tämä tapa poikkeaa täydellisesti mykeneläisaikana vallinneesta. Mykeneläisellä kaudella ruumiit haudattiin aina polttamatta, eikä myöskään luotu hautakumpuja, vaan käytettiin kuilu- tai kupuhautoja. Vasta Vähässä-Aasiassa kreikkalaiset vähitellen siirtyivät ruumiinpolttoon. Mistä syystä se tuli vallitsevaksi, ei ole voitu selvittää. Mutta itse tosiasia on kiistämätön. Kun siis runonlaulaja antaa Troian sodan sankarien polttaa vainajiensa ruumiit, hän kuvaa tapaa, joka ei lainkaan ollut käytännössä mykeneläisaikana, vaan joka hänen omana aikanaan hänen omassa ympäristössään oli yksin vallitsevana. Emämaahankin ruumiinpoltto levisi, mutta vallitsevana tapana säilyi

siellä edelleen polttamatta hautaaminen. Hautaustapa todistaa jo yksinään, että Homeroksen eeposten pohjana olleet sankarirunot ovat syntyneet Vähässä-Aasiassa ja että niiden sisällys huomattavalta osalta kuvastaa myöhempää aikaa.

Myöskään kuolinuhreja, joita mykeneläisaikana tiedetään varmasti toimitetun, ei Homeroksen runoelmissa koskaan mainita. Tiedämme, että Vähän-Aasian siirtokunnissa lakattiin tällaista vainajain palvontaa suorittamasta. Tässäkin suhteessa siis runot kuvastavat oloja, jotka vallitsivat mykeneläisajan jälkeen Vähän-Aasian kreikkalaisten keskuudessa. Emämaassa kuolinuhrien toimittamista jatkettiin aina historialliseen aikaan saakka.

Ylempänä todettiin, että Thersiteen tapaisen tyypin esiintyminen sankarirunon aihepiirissä tuskin on ollut mahdollista ennen kuin 7. vuosisadalla. Iliaassa on toisiakin piirteitä, jotka näyttävät viittaavan samaan ajanjaksoon. Tällöin on varsinkin kiinnitettävä huomiota siihen, että Iliaan 6. runossa puhutaan Troiassa Athenen temppelissä olleesta jumalattaren kuvapatsaasta, joka ilmeisesti käsitetään luonnolliseen kokoon veistetyksi. Tiedetään, ettei kiveen hakattuja luonnollista kokoa olevia jumalien patsaita esiinny kreikkalaisessa maailmassa ennen kuin aikaisintaan 7. vuosisadan puolivälissä. Tosin on puisia, meiltä hävinneitä jumalien patsaita voinut olla olemassa jo aikaisemmin. Runon ajatusyhteydestä näyttää kuitenkin ilmenevän, että jumalattaren patsas oli jotakin aivan tavallista, sellaista, jonka olemassaoloa ei tarvinnut millään tavoin perustella. Tällainen ajatustapa on voinut syntyä vasta silloin, kun luonnolliseen kokoon veistetyt patsaat tulivat yleisiksi. Se ei missään tapauksessa ole voinut tapahtua ennen kuin 7. vuosisadalla.

Homeroksen runoelmissa on muitakin 7. vuosisataan viittaavia piirteitä. Iliaan 23. runossa kuvattu pitkälle kehittynyt kilpaurheilu sopii tuskin aikaisempaan ajankohtaan. Iliaan 1. runossa Apollo esiintyy kitaransoittajana ja hänen myötäilemänään lau-

laa runottarien kuoro. Tällaisetkaan mielikuvat eivät hevin voi kuulua varhaisempaan aikaan. Odysseian runoilija tuntee pohjolan valoisat yöt. Tieto niistä ei ole voinut kulkeutua kreikkalaisille, ennen kuin he olivat laivoillaan kulkeneet Mustan meren pohjoisrannikolle. Se taas tapahtui vasta 7. vuosisadan puolivälissä. Monia suhteellisen myöhäiseen aikaan viittaavia piirteitä voitaisiin lisäksi mainita. Tällaisten piirteiden nojalla voidaan päätellä, että suureepokset Ilias ja Odysseia ovat syntyneet vasta 7. vuosisadalla e. Kr. Sillä nämä eepokset eivät tietenkään voi olla vanhempia kuin nuorimmat niihin sisältyvät ainekset.

ILIAAN JA ODYSSEIAN LUOMINEN

Sekä Iliaan että Odysseian sisällyksessä on selviä jälkiä, jotka osoittavat, että nämä kokonaiseepokset ovat voineet syntyä vasta 7. vuosisadalla e. Kr. Tosin on myönnettävä, ettei niiden todistusvoima ole aivan ehdoton. Monet tutkijat ovatkin väittäneet, että ainakin Ilias on luotu jo 8. vuosisadalla. Voipa sanoa, että tämä käsitys on nykyjään yleisin. Erityisesti on sitä koettanut lujittaa saksalainen Wolfgang Schadewaldt, jota on pidettävä nykyisistä Homeroksen tutkijoista ansiokkaimpana. Hän on v. 1942 julkaistussa tutkielmassa pyrkinyt todistelemaan, että kuva, jonka Iliaan sisällyksen nojalla saamme sen tekijästä, muka erittäin hyvin soveltuu geometrisen taiteen aikakauteen. Ei voida sanoa, että hän todistelussaan olisi onnistunut. Geometrisen taiteen hapuileva varjokuvamainen piirustus poikkeaa täydellisesti siitä pyrkimyksestä monumentaalisuuteen, joka Iliaalle kokonaisuutena on ominainen.

Kun tahdotaan Homeroksen eeposten yleispiirteitten perusteella päätellä runoelmien syntyaika, ei saa tuijottaa niihin aineksiin, joista eepos on luotu. Ne ovat suureksi osaksi varhaisempaa perintöä. On kiinnitettävä huomio yleistahtoon, joka eepoksissa ilmenee. Tällöin havaitaan, että tekijän pyrkimyksenä on muodostaa suuresta ainespaljoudesta elimellinen kokonaisuus. Hän tahtoo luoda jotakin monumentaalista, sellaista,

jota on kannattamassa yhtenäinen johtoaate. Hänen periaatteensa ovat samat kuin niiden kuvataiteilijain, jotka loivat arkaaisen kauden ensimmäiset mestariteokset, ja niiden arkkitehtien, jotka suunnittelivat kreikkalaisen maailman ensimmäiset monumentaalirakennukset. Tämä toteamus, jota ei voida kiistää, johtaa meidät välttämättömästi pois geometrisen taiteen piiristä myöhempään aikaan. Joudumme tätäkin tietä 7. vuosisadalle.

Samalle vuosisadalle vie tarkastelijan toinen yleisluontoinen toteamus. Homeroksen eepoksissa voidaan panna merkille ihmisluonteisiin kohdistuvan psykologisen mielenkiinnon herääminen. Varhemmissa runoissa sankarit ilmeisesti edustivat tiettyjä tyyppejä, jotka saivat yksilöllisiä piirteitä ainoastaan suorittamistaan maineteoista tahi jostakin silmäänpistävästä ominaisuudestaan. Sankarit erotettiin toisistaan ensi sijassa pysyvien epiteettiensä johdosta. Toinen oli »askelnopsa», toinen »sotaärjyinen», kolmas »jalo jaksaja» jne. Henkilöillä oli täten omat tyypilliset luonteenpiirteensä, mutta tarkempi sielullinen erittely puuttui. Vasta Iliaassa ja Odysseiassa esiintyy pyrkimys luonteiden psykologiseen syventämiseen. Se näkyy erityisesti juuri kokonaissommittelussa. Akhilleuksen sieluntilojen aaltomainen nousu ja lasku on vaikuttavasti ilmennetty, samoin Penelopen unissa-kulkijan olemus, hänen naisellinen epävarmuutensa ja epäluuloisuutensa. Tämä kaikki on suurin piirtein epäilemättä eeposten tekijän työtä. Siinä ilmenevä psykologinen mielenkiinto edellyttää verraten pitkälle jatkunutta kehitystä. Ei voida otaksua, että 8. vuosisadan oloissa vielä olisi päästy näin pitkälle. Päädymme siis tässäkin 7. vuosisataan.

Varhaisempaan ajankohtaan on mahdotonta sijoittaa myöskään sitä kevytmielisyyttä, jolla sekä Iliaassa että Odysseiassa monesti suhtaudutaan jumaliin. Tällöin kiintyy huomio varsinkin ylijumalan asunnossa käytyihin perheriitoihin, Zeuksen ja Heran lemmenkohtaukseen sekä Areen ja Afroditen rakkausseik-

kailuun. Näissä kuvauksissa jumalat selvästi madalletaan ihmisten tasolle, eikä näy jälkeäkään jumalille kuuluvasta kunnioituksesta. Joskus on väitetty, että tämäkin olisi mykeneläisajan perintöä. Mykenen valtiaat muka loivat jumalat omaksi kuvakseen ja antoivat heille tällaisia inhimillisiä piirteitä. Kuitenkaan eivät mainitsemamme piirteet voi periytyä niin varhaiselta kaudelta. Niissä on selvä myöhäisen ajan leima. On näet ilmeistä, että ne kuvastavat samantapaista rationalistista suhtautumista jumaliin kuin joonialaisen luonnonfilosofian opit. Filosofit, joita alkaa esiintyä 600 paikkeilta lähtien, selittävät luonnon ilmiöt täysin riippumattomiksi jumalien vaikutuksesta. Homeroksen eepokset eivät tietenkään mene näin pitkälle. Niitä sitoi perinne aivan toisella tavalla kuin filosofeja. Mutta sekä Iliaasta että Odysseiasta ilmenee jumalien arvovallan laskeminen. Heihin ei kaikin paikoin enää suhtauduta täysin vakavasti, vaan heitä voidaan pitää pilan kohteina. Itse asiassa jumalat eepoksissa ovat usein pelkästään runollisia välineitä, joiden käyttäminen kuului eepillisen tekniikan ikivanhoihin keinoihin. Näin on laita varsinkin Odysseiassa, mutta osittain myös Iliaassa. Kaikki tämä viittaa ajankohtaan, jona rationalistiset virtaukset jo olivat verraten voimakkaat. Ennen 7. vuosisataa emme hevin voi ajatella tätä kehityksen astetta saavutetun.

Iliaan ja Odysseian ajoittaminen 7. vuosisadalle e. Kr. varmistuu, kun todetaan, että näiden suureeposten on alunperin täytynyt tulla kirjoitetuiksi muistiin. On melkein mahdotonta otaksua, että ne edes olisi voitu luoda tällaisiksi taiteellisiksi kokonaisuuksiksi ilman kirjoituksen apua. Mutta aivan mahdotonta on, että ne olisivat voineet kokonaisuuksina säilyä, jolleivät ne olisi olleet muistiin kirjoitettuja. Niiden tekijäkään ei olisi kyennyt pitämään niitä muistissaan niin tarkoin, että hän olisi voinut toisen kerran esittää ne aivan samassa asussa. Vielä vähemmän ne olisivat voineet pysyä toisten laulajien mielessä. Jos ne eivät olisi olleet muistiin kirjoitettuja, ne olisivat pian

hajonneet pirstaleiksi, joista ei enää olisi voitu koota tällaisia elimellisiä kokonaisuuksia. Kaikkialla, missä runonlaulu on säilynyt pelkästään muistin varassa, tapahtuu runojen alituinen muuttuminen. Sitä paitsi ei minkään muun kansan keskuudesta tunneta näin laajoja yhtenäisiä runoelmia, jotka olisi sepitetty kirjoituksen avutta. On siis ehdottoman varmaa, että Ilias ja Odysseia alusta alkaen ovat olleet kirjoitettuja eepoksia.

Kirjoitustaidon kreikkalaiset saivat foinikialaisilta 9. vuosisadalla. Mutta vanhimmat meille säilyneet kivikirjoitukset ovat vasta 8. vuosisadan lopulta. Myöskään kreikkalaiset historiankirjoittajat eivät tunteneet kirjoitettuja lähteitä, jotka olisivat ulottuneet sen kauemmas taaksepäin. Tämä osoittaa, että kului pitkä aika, ennen kuin kirjoitustaito yleistyi ja ennen kuin sitä alettiin käyttää muuhun kuin tilapäisiin merkintöihin. Homeroksen runoissa on vain yksi viittaus kirjoitustaidon tuntemiseen. Se esiintyy Iliaan 6. runossa, jossa mainitaan Bellerofonin saaneen Lykiaan vietäväksi »yhteentaittuvan taulun», johon oli piirretty »tuhoisia merkkejä». Tästä näkyy, että runoilija tunsi kirjoituksen, vieläpä antiikin aikana tavallisen kirjoitustaulunkin. Mutta kun eepos tietoisesti on arkaisoiva ja sijoittaa tapahtumat kaukaiseen sankariaikaan, ei suoranaisia viittauksia kirjoituksen käyttämiseen saata eepoksessa ollakaan. Iliaan ja Odysseian sisällyksestä ei voida tehdä minkäänlaisia johtopäätöksiä kirjoitustaidon levinneisyydestä eeposten syntymisaikana.

Tällaiset johtopäätökset seuraavat kuitenkin itsestään siitä toteamuksesta, että eepokset heti luotaessa on kirjoitettu muistiin. Onhan selvää, ettei näin laajoja tuotteita ole voitu piirtää kirjoitustauluihin eikä hakata kiveen. Ainoa materiaali, jolle ne on saatettu kirjoittaa, on papyrus. Pergamenttihan keksittiin vasta satoja vuosia myöhemmin. Kreikkalaiset taas eivät koskaan käyttäneet sellaisia savitauluja, jotka olivat yleisiä Kaksoisvirran maassa ja joita myös aikoinaan oli käytetty kreetalaisessa ja mykeneläisessä kulttuuripiirissä. Papyrus siis on

ollut se aine, jolle Homeroksen runot kirjoitettiin. Kirjoitustaidon oli ymmärrettävästi täytynyt tulla hyvin levinneeksi, ennen kuin saattoi herätä ajatus laajojen kirjallisten tuotteiden luomisesta. Ja mikä on vielä tärkeämpää, papyruksen käyttämisen täytyi olla aivan yleistä, ennen kuin voitiin ryhtyä kirjoittamaan tälle materiaalille jättiläiseepoksia. Ennen 7. vuosisataa tämä ei mitenkään ole voinut olla mahdollista. Sillä vasta silloin tulivat yhteydet Egyptiin niin vilkkaiksi, että papyruksen tuonti joonialaisiin siirtokuntiin sai tarvittavan laajuuden.

Miltä kannalta kysymystä tarkasteltaneenkin, aina päädytään siihen, että Ilias ja Odysseia ovat syntyneet vasta 7. vuosisadalla. Ne tutkijat, jotka pitävät kiinni 8. vuosisadasta, ovat eräänlaisen ennakkokäsityksen sokaisemia. He korostavat Homeroksen runoelmien vanhanaikaista leimaa ottamatta huomioon, että se johtuu pohjana olevien runojen iästä eikä todista mitään kokonaiseeposten syntymäajasta. Jollei historiallisia todistuskappaleita olisi olemassa, tuskin kukaan uskoisi, että Kalevala ja Aleksis Kiven tuotanto kuuluvat samaan aikakauteen ja että Seitsemän veljestä on vain vähän enemmän kuin kaksikymmentä vuotta nuorempi uutta Kalevalaa. Kansalliseepoksemmehan kuuluu luonteeltaan ihan toiseen aikakauteen kuin Kiven teokset. Aivan samoin on laita Homeroksen eeposten, vaikka ne tietysti sopivat 7. vuosisadalle e. Kr. sittenkin paljon helpommin kuin Kalevala 19. vuosisadalle j. Kr. Edellisessä luvussa mainitsemamme sisällykselliset piirteet sekä kirjallisen muistiin merkitsemisen yhteydessä edellytettävät olosuhteet todistavat eittämättömästi, että Ilias ja Odysseia ovat syntyneet vasta 7. vuosisadalla e. Kr.

Voidaan oikeutetusti esittää kysymys, eikö ole mentävä ajassa vieläkin alemmas. Miksi eivät eepokset ole voineet syntyä vasta 6. vuosisadalla? Silloinhan olosuhteet joka tapauksessa olivat niin kehittyneet, että kaikki edellytykset eeposten luomiselle ja

kirjoittamiselle olivat olemassa. Saksalainen tutkija Erich Bethe, jonka ylempänä olemme maininneet, onkin varsin pontevasti edustanut tätä käsityskantaa. Hän on sitä mieltä, ettei Homeroksen runoissa kieltämättä esiintyviä Attikan murteelle ominaisia kielellisiä ilmaisuja voida selittää muulla tavoin kuin otaksumalla eeposten saaneen lopullisen muotonsa Ateenassa. Sitä paitsi Bethe uskoo löytäneensä eepoksista eräitä muitakin piirteitä, jotka muka osoittavat runoelmien meille säilyneessä asussaan syntyneen emämaassa. Vihdoin Bethe luulee, että Nestorin Peisistratos-niminen poika on lisätty Odysseiaan sen lopullisessa valmistusvaiheessa ja että tämä lisäys on tehty kunnianosoitukseksi Ateenan tyrannille Peisistratokselle. Bethe päättelee, että Odysseia on saanut lopullisen asunsa Peisistratoksen ajan Ateenassa. Myös Iliaan hän sijoittaa 6. vuosisadalle.

Bethen esittämät perusteet eivät kuitenkaan ole päteviä. Homeroksen kielessä ilmenevät attikalaisuudet ovat niin vähäisiä ja niin harvalukuisia, että niiden helposti voidaan käsittää johtuneen ateenalaisen kulttuurin myöhäisemmästä valta-asemasta. Kun näet Homeroksen runoelmia klassillisena aikana esitettiin, niinkuin tiedämme, Ateenan suurissa Panathenaia-juhlissa ja kun Ateenan kirjakauppa silloin hallitsi kreikkalaisen maailman kirjamarkkinoita, seurasi siitä, että runoelmien jäljentämistä ensi sijassa harjoitettiin Ateenassa. Tällöin pääsi tekstiin helposti pujahtamaan vähäisiä attikalaisuuksia. Ne eivät lainkaan todista sitä, että Ateena olisi näytellyt minkäänlaista osaa eeposten syntymisvaiheessa. Bethen ei myöskään ole onnistunut osoittaa eepoksissa olevan piirteitä, jotka eivät olisi voineet syntyä Vähän-Aasian puolella. Peisistratos nimi taas ei todista mitään, sillä yhtä hyvinhän voi otaksua tyrannin saaneen nimensä eepoksesta. Tiedetään, että kreikkalaiset usein antoivat lapsilleen eepoksessa esiintyneitä nimiä.

Rooman suuri puhuja Cicero on meille säilyttänyt tiedon, että tyranni Peisistratos muka antoi koota siihen asti hajallaan olleet

Homeroksen runot ja saattaa ne siihen järjestykseen, jossa ne sittemmin esiintyvät. Sama tieto esiintyy sittemmin kreikkalaisella matkakirjailijalla Pausaniaalla 2. vuosisadalla j. Kr. Tähän tietoon ei ole luottamista, koska se ensimmäisen kerran sukeltautuu esille niin myöhäisenä aikana eivätkä aikaisemmat kreikkalaiset kirjailijat tiedä siitä mitään. Mutta jos siinä olisi totuuden itua, se merkitsisi vain, että ennen Peisistratoksen aikaa täydelliset Homeroksen eeposten käsikirjoitukset olivat joutuneet hukkaan ja että Peisistratos keräytti epätäydelliset käsikirjoitukset sekä valmistutti niiden perusteella käsikirjoituksen, joka sisälsi molemmat eepokset kokonansa. Tieto, jonka Cicero esittää, ei näet lainkaan ole tarkoitettu antamaan sellaista käsitystä, ettei Homeroksen runoelmia ennen Peisistratoksen toimenpidettä lainkaan olisi kirjoitettu muistiin. Päin vastoin sekä Ciceron että Pausaniaan sanamuoto osoittaa, että joka tapauksessa runoelmat jo olivat olleet kokonaisuuksina olemassa, mutta olivat päässeet hajaantumaan. Missään tapauksessa siis tätä tietoa ei voida käyttää todistamaan, että vasta Peisistratoksen asettama toimituskunta muka olisi pannut kokoon Iliaan ja Odysseian. Ei edes Bethe anna sille mitään todistusarvoa, vaan hän nojautuu päätelmässään toisiin perusteisiin.

Olemme monesti huomauttaneet, että Ilias ja Odysseia ovat mielikuvitusvoimaisen runoilijan luomia eivätkä kokoonpanotyön tuloksia. Ne eivät ole voineet syntyä yksinvaltiaan mahtikäskystä, vaan niiden syntymiseen on tarvittu luovan runoilijan tahto. Tämä runoilija ei myöskään ole voinut toimia niin sanoakseni oppineen harrastuksen johtamana kuten Elias Lönnrot Kalevalaa luodessaan, vaan hänen on täytynyt olla elävän runonlaulun innoittama samalla tapaa kuin hänen kuvaamiensa runonlaulajain. Eeposten luoja on itse ollut sen eepillisen virran keskellä, joka antoi hänelle hänen eepostensa loimet. Kuteet hän pani niihin omastaan, omasta mielikuvituksestaan oman koko-

naisnäkemyksensä mukaisesti. Tämä toteamus estää meitä menemästä ajassa alemmas kuin 7. vuosisadalle. Vanha runonlaulu ei saattanut säilyä luomisvoimaisena enää sitten, kun »uudenaikainen» kulttuuri tuli kaikkia elämänaloja vallitsevaksi. Kun ylimykset, joiden kartanoissa runonlaulajat olivat kaiuttaneet tuotteitaan, menettivät entisen valta-asemansa ja kauppiassääty tuli yhteiskunnassa merkitsevimmäksi, poistuivat edellytykset runonlaulun harjoittamiselta entisessä muodossa. Eepillinen virta jähmettyi. Sen on täytynyt tapahtua jo ennen vuotta 600 e. Kr. Myöhempään ajanjaksoon Homeroksen runoelmia ei voida sijoittaa.

Muutkin seikat osoittavat, että Ilias ja Odysseia ovat syntyneet ennen mainitsemaamme rajavuotta. Eepoksista ei voida hakemallakaan löytää piirrettä, joka viittaisi myöhäisempään aikaan. Tosin Iliaan 2. runon »laivaluettelossa» on irrallinen kohta, jossa Salamiin saari luetaan Ateenan alueeseen. Se liitettiin Ateenaan vasta Solonin ajan jälkeen. Mutta tässä on selvästi kysymys myöhemmästä ateenalaisesta lisäyksestä, joka on tehty niihin aikoihin, jolloin tekstiin pujahti attikan murteen muotoja. Jos otaksuttaisiin, että Ilias ja Odysseia olisi luotu vasta 6. vuosisadalla, kävisi mahdottomaksi selittää, kuinka ei olisi säilynyt siitä luotettavaa tietoa. Sen ajan historia oli sentään esim. Herodotokselle, joka eli 5. vuosisadalla, siksi läheinen, että täytyisi edellyttää hänen saaneen jotakin tietoa eeposten syntyvaiheista, jos ne eivät olisi olleet sen kauempana hänen omasta ajastaan. Herodotos kuitenkin sijoittaa Homeroksen n. vuoden 800 paikkeille e. Kr. eikä tiedä kertoa Iliaan ja Odysseian syntymisestä minkäänlaisia yksityiskohtia. Sama on Thukydideen laita. On sen vuoksi mahdotonta, että eepokset olisi luotu vasta 6. vuosisadalla.

Syntymäajan tarkempi määrääminen tuottaa suuria vaikeuksia. On koetettu käyttää todistuskappaleina yhtäläisyyksiä, joita

esiintyy Homeroksen eepoksien ja muiden runoilijain tuotteiden välillä. Niinpä voidaan todeta, että Mimnermos eräässä meille katkelmana säilyneessä runossaan on jäljitellyt erästä Iliaan kohtaa. Samoin on Tyrtaioksen tunnetussa taistelulaulussa havaittavana eepoksen vaikutus. Jos voitaisiin olla varmoja, että Tyrtaios, joka eli n. 660 paikkeilla e. Kr., on jäljitellyt kokonaiseeposta, täytyisi päätellä Iliaan syntyneen ennen tätä ajankohtaa. Kuitenkin on yhtä mahdollista, että Tyrtaios on tuntenut vain muistitiedon varassa eläneitä runoja. Kokonaiseeposta hänen ei ole tarvinnut tuntea. Myöskään Mimnermoksen ei voida todistaa tunteneen muuta kuin Iliaan pohjana olleita sankarilauluja. Vielä on todettavissa selviä yhtymäkohtia Homeroksen eepoksissa ja Hesiodoksen runoissa. Mutta Hesiodoksen ajoittaminen on yhtä ongelmallista kuin Iliaan ja Odysseian ajan määrääminen. Sitä paitsi ei voida varmasti päättää, kumpi on esikuva ja kumpi jäljittelijä. Pidän puolestani todennäköisenä, että Homeroksen runot ovat antavana ja Hesiodos ottavana puolena. Mutta vaikka näinkin on, ei voida väittää, että Hesiodos on tuntenut Iliaan ja Odysseian kokonaisuuksina. Ne säkeet, joita hän jäljittelee, voivat hyvin olla peräisin varhaisemmista runonlauluista, joiden maine varmasti oli kulkeutunut emämaahan saakka jo ennen kuin kokonaiseepokset syntyivät. Mutta vaikka Hesiodos olisi tuntenut valmiit eepoksetkin, se ei kuitenkaan auttaisi meitä tarkemmin määräämään Iliaan ja Odysseian syntymäaikaa. Sillä Hesiodos on todennäköisesti elänyt vasta 7. vuosisadan lopulla.

On esitetty sellainenkin yleisluontoinen väite, ettei Homeroksen runoelmia saisi ajoittaa liian myöhäisiksi, koska eepillinen runous muka kuuluu huomattavasti varhaisempaan aikaan kuin lyyrillinen. Väite perustuu siihen romantiikan kukoistusajalla syntyneeseen käsitykseen, että kansojen runoudessa eepos, lyriikka ja draama seurasivat toisiaan tässä järjestyksessä. Homeroksen eeposten täytyisi siis olla vanhempia kuin ensim-

mäisten tuntemiemme lyyrillisten runojen, jotka taas tiedämme sepitetyn 7. vuosisadan alkupuoliskolla. Kuitenkaan ei ole voitu todistaa, että eepillinen runous yleensäkään on vanhempaa kuin lyyrillinen. Päin vastoin näyttää siltä, että kreikkalaisilla oli vanhastaan myös lyyrillisluontoista runoutta, jota viljeltiin eepillisen rinnalla. On siis ollut olemassa lyyrillisiä runoilijoita jo ennen niitä, joiden nimet ja tuotteiden katkelmat ovat meille ensimmäisinä säilyneet. Tosin tässä vanhassa lyyrillisessä runoudessa otaksuttavasti ei ole ollut samanlaista minä-korosteista sisällystä kuin ns. lesbolaisessa lyriikassa, mutta mielialoja kuvastelevaa lyyrillistä runoutta on epäilemättä viljelty ikivanhoista ajoista. Sellainen kaavamainen käsitys, että kokonaiseepostenkin täytyisi olla vanhemmat kuin aikaisimman lyriikan, on kaikissa tapauksissa hylättävä. Niinkuin edellä on huomautettu, on ajatus suurten eeposten luomisesta voinut herätä vasta sitten, kun kirjallinen harrastus on ollut huomattavan vilkasta. Kokonaiseepokset täten edellyttävät pienempien runotuotteiden kirjallista muistiin merkitsemistä. Kun aikaisimmat meille säilyneet lyyrilliset tuotteet ovat 7. vuosisadan alkupuoliskolta, osoittaa tämä, että silloin alettiin runoja kirjoittaa muistiin. Aikaisemmat lyyrilliset tuotteet ovat hävinneet, koska niitä ei kirjoitettu. Tämä toteamus johtaa meidät sijoittamaan Iliaan ja Odysseian 7. vuosisadan jälkimmäiselle puoliskolle.

Olemme näin tulleet siihen tulokseen, että Ilias ja Odysseia ovat syntyneet vuosien 650 ja 600 välillä e. Kr. Tämä ajankohta sopii kaikin puolin suurten eeposten syntymävaiheeksi. Egypti oli avautunut joonialaisille siirtokunnille, joilla nyt oli tilaisuus tuottaa riittävästi kirjoitusmateriaalia, papyrusta. Runotuotteiden säilyttäminen kirjoituksen avulla oli tullut tavaksi, niinkuin vuosisadan alkupuolelta säilyneet lyyrillisten runojen katkelmat osoittavat. Olosuhteet eivät olleet vielä siinä määrin uudenaikaistuneet, että ikivanha runoperinne olisi katkennut. Kuvaamataiteissa alettiin itämaisen esikuvan mukaisesti pyrkiä

monumentaalisiin muotoihin. Kaikki edellytykset suurten eepillisten runoelmien hahmottumiseen olivat olemassa. Mielestäni voidaan siis pitää varmana, että eepokset on luotu äsken mainittujen rajavuosien välisenä aikana. Sen tarkemmin Iliaan ja Odysseian syntymäaikaa ei voida määrätä. Kun otetaan huomioon, että johtopäätökset on tehtävä moniselitteisten havaintojen nojalla, on näinkin tarkkaa ajoitusta pidettävä täysin riittävänä.

Homeroksen eepokset ovat siis syntyneet ajankohtana, joka on verraten lähellä kreikkalaisen kirjallisuuden kukoistusaikaa. Ainoastaan hiukan enemmän kuin yksi vuosisata on niiden ja Aiskhyloksen murhenäytelmien välillä. Tämä tosiasia tekee samalla ymmärrettäväksi, että eepoksissa on primitiivisten ainesten ohella piirteitä, jotka vaikuttavat hyvin »uudenaikaisilta». Välimatka Iliaasta ja Odysseiasta traagikkoihin ei ole niin pitkä, kuin useasti ollaan taipuvia otaksumaan.

Mistä sitten johtui, että klassillisen kauden kreikkalaiset yleensä sijoittivat Homeroksen kauas muinaisaikaan? Syynä oli runonlaulun vanhuus. Kreikkalaiset eivät ajatelleet kokonaiseepoksia, vaan runonlaulua, johon eepokset pohjautuivat, kun he pitivät eepoksiaan ikivanhoina tuotteina. Homeros oli heille runonlaulun muinaisaikainen edustaja, jonka nimiin pantiin koko se eepillinen tuotanto, joka tunnettiin. Ei näet ajateltu Homerosta yksistään Iliaan ja Odysseian tekijäksi, vaan kaikki muutkin eepilliset runoelmat, nekin, jotka kuuluivat Theeban tarupiiriin, katsottiin Homeroksen luomiksi. Tämä tosiseikka on pidettävä mielessä, kun käydään selvittämään kysymystä, kuka oli Homeros.

Monet nykyajan etevimmät tutkijat otaksuvat, että Homeros oli Iliaan runoilija, joka muka olisi elänyt 8. vuosisadalla. Odysseian taas olisi laatinut toinen, tuntematon runoilija, joka olisi ollut jonkin verran Iliaan tekijää myöhäisempi. Tähän tulokseen on tultu vähentämällä Homeroksen osuutta pienimpään mahdol-

liseen. Aluksi näet kreikkalaiset uskoivat, että kaikki vanhat eepokset olivat Homeroksen luomia. Sittemmin aleksandrialaisena aikana pääteltiin, että vain Ilias ja Odysseia olivat Homeroksen kunniakkaan nimen arvoiset. Kun nykyaikainen tutkimus yleensä ei halua tunnustaa molempia eepoksia saman tekijän tuotteiksi, on päädytty siihen, että vain Ilias on Homeroksen laatima runoelma. Odysseian täytyy jäädä tekijän nimeä vaille.

Koettaessamme päästä kysymyksen ytimeen meidän on ensin tarkasteltava, mitä antiikin perimätieto kertoo Homeroksesta. Olemme tosin ylempänä huomauttaneet, ettei perimätietoon voida luottaa. Mutta kun Homeroksen nimikin on pelkästään sen varassa, täytyy sen laatua jonkin verran luonnehtia. Perimätiedon mukaan Homeros oli vaeltava sokea laulaja, joka syntyi Smyrnassa, eli ja vaikutti Khioksessa sekä kuoli pienellä Ios saarella, joka sijaitsee Paros ja Thera saarten välissä. Ajankohdasta, jona hän eli, ei ollut minkäänlaista yhtenäistä käsitystä. Hänet sijoitettiin milloin Troian sodan sankarien aikalaiseksi, meidän ajanlaskumme mukaan n. 1200 vaiheille e. Kr., milloin taas 60–80 vuotta tahi 100 taikka 140 vuotta myöhemmäksi. Toiset ottivat aimo harppauksen alaspäin ja asettivat hänet vuoden 900 tai 800 vaiheille e. Kr. Olipa eräitä historioitsijoita, jotka katsoivat Homeroksen eläneen vasta 7. vuosisadalla e. Kr. Näin suuret heilahdukset osoittavat, että päätelmät, jotka koskivat Homeroksen ajankohtaa, perustuivat löyhiin arvailuihin. Kriitillisen tutkimuksen kannalta niillä ei ole minkäänlaista arvoa.

Jossakin määrin toisin on niiden legendamaisten tietojen laita, joita kerrottiin Homeroksesta itsestään ja hänen kotiseudustaan. Olemme jo aikaisemmin korostaneet, että niissä kuvastuu joonialaisen runonlaulun pesäpaikkoihin liittynyt perinne. Tiedettiin, että juuri niillä seuduilla, jotka Homeroksen legendassa mainitaan, oli runonlaulua erityisesti harjoitettu. Lähellä olisi ymmärrettävästi otaksuma, että Homeros olisi vain runonlaulun henkilöitymä eikä mikään todella elänyt henkilö. Mutta sellai-

nen otaksuma on tarpeeton. Voidaan yhtä hyvin myöntää, että on ollut olemassa Homeros niminen runonlaulaja, jonka vaikutuspiiri on käsittänyt juuri ne seudut, joihin legenda viittaa. Historiallisessa tutkimuksessa täytyy näet noudattaa periaatetta, ettei löyhiäkään tietoja saa jättää kokonaan huomiotta, jollei niitä voida osoittaa todellisuuteen sopeutumattomiksi. Niinpä ei ole syytä muitta mutkitta päätellä, ettei Homeros nimistä henkilöä koskaan ole elänytkään. Legendassa hän kyllä esiintyy vain tyypillisenä vanhana runonlaulajana, joka on sokea niinkuin Odysseiassa esiintyvä Demodokoskin. Mutta on vaikea selittää, mistä nimi Homeros olisi saatu, jollei sen nimistä henkilöä lainkaan olisi ollut olemassa. Nimi on koetettu selittää yleisnimeksi, joka muka alkujaan olisi merkinnyt »sokeaa» tai »kokoonpanijaa» taikka »toveria», mutta nämä selitykset eivät ole onnistuneet. Homeros säilyy erisnimenä, joka ei kuvaile omistajansa ammattia eikä ominaisuutta, vaan on todellinen henkilönnimi. Sen vuoksi onkin turhaa käydä kiistämään sitä, että Homeros on todella elänyt.

Mutta kuka Homeros sitten oli? Oliko hän Iliaan ja Odysseian luoja? Näihin kysymyksiin on etsittävä vastausta, niin vaikeaa kuin se onkin. Kiinnekohdaksi muodostuu tällöin tieto, että runoilija Kallinos, jonka varmasti tiedämme eläneen 7. vuosisadan keskivaiheilla, mainitsee Thebais-eepoksen Homeroksen tekemäksi. On kuitenkin ehdottoman varmaa, ettei se Thebais-runoelma, joka 7 000 säkeen laajuisena oli kreikkalaisten luettavana, mutta joka ei ole meille säilynyt, ole voinut olla Iliaan runoilijan tekemä. Ei myöskään ole todennäköistä, että Thebais olisi kokonaiseepoksena edes ollut olemassa Kallinoksen eläessä. Niinpä Kallinos luultavasti ei ole tarkoittanutkaan kokonaiseeposta, vaan sitä runojaksoa, joka käsitteli Theeban tarupiiriin kuuluneita aiheita. Tästä voidaan tehdä johtopäätös, että Kallinoksen aikana, siis 7. vuosisadan puolivälissä e. Kr., oli tapana puhua Homeroksesta tunnetuimpien runojaksojen sepittäjänä.

Homeros oli jo siihen aikaan legendanomainen runonlaulaja, jonka nimiin sankarirunous pantiin. Tällä toteamuksella on laajakantoiset seuraukset.

Koska Homeroksen mainitsee Kallinos 7. vuosisadan puolivälissä ja koska Ilias ja Odysseia ovat voineet kokonaiseepoksina syntyä vasta tämän ajankohdan jälkeen, on selvää, ettei Homeros ole voinut olla näiden sankarirunoelmien luoja. Mutta Kallinoksen säilyttämä tieto on erittäin arvokas sen vuoksi, että se opettaa meille, kuinka Ilias ja Odysseia ovat joutuneet Homeroksen nimiin. Aivan samoin kuin Theeban tarupiirin runojaksot käsitettiin Homeroksen tuotteiksi, pidettiin häntä muunkin sankarirunouden luojana. Myös Troian sotaretkeen liittyviä sankarilauluja sanottiin Homeroksen runoiksi. Kun sitten kokonaiseepokset Ilias ja Odysseia syntyivät, joutui niiden luoja unohduksiin, koska hän muka oli vain muodostanut kokonaisuuden runoista, joita perimätieto piti Homeroksen tuotteina. Näin tuli Homeroksesta Iliaan ja Odysseian tekijä, vaikka hän todellisuudessa oli paljon aikaisemmin elänyt runonlaulaja, jolla ei ollut eikä voinut olla kokonaiseeposten luomiseen osuutta.

Ei voida kieltää, että tulos, johon olemme näin päätyneet, on jonkin verran masentava. Homeros, jonka nimi yhä elää Iliaan ja Odysseian yhteydessä, ei olekaan näiden eeposten luoja, vaan ainoastaan legendan varassa elänyt suuri runonlaulaja, jonka työstä emme voi muodostaa minkäänlaista käsitystä. Se mies taas, joka on mielikuvituksessaan keskittänyt vanhojen runonlaulujen aiheet ja luonut ikuisesti kestävät mestariteokset, ei ole kyennyt säilyttämään nimeään jälkimaailmalle. Hän on jäänyt muinaisajan runonlaulajahahmon varjoon. Voimme vain päätellä, että hän on elänyt 7. vuosisadan jälkipuoliskolla, että hän on pitänyt itseään vanhan runonlaulun perinteitten jatkajana ja että hänen on täytynyt olla itsenäinen runoilijapersoonallisuus. Homeroksen aika taas ei tietenkään ole tarkoin määriteltävissä. Mutta kun muistaa, että perimätieto pitää häntä joonialaisena

ja että runonlaulu vasta verraten myöhään, arvattavasti 9. vuosisadalla, on siirtynyt aiolilaiselta alueelta joonialaiselle, voinee hänet sijoittaa 8. vuosisadalle. Aivan ansioton siihen kunniaan, joka hänen nimeensä on liittynyt, hän ei varmaankaan ole. Uskottavasti hän on ollut runonlaulun suuri taitaja ja kehittäjä, sillä muutenhan ei olisi ymmärrettävissä, että sankarirunous kokonaisuudessaan pantiin hänen nimiinsä.

Joku voinee tässä yhteydessä kysyä, eikö sittenkin olisi varmempaa menetellä niinkuin ne tutkijat, jotka sijoittavat Iliaan 8. vuosisadalle ja pitävät Homerosta sen luojana. Odysseiaahan voisi sitten pitää hiukan nuorempana, jollei saattaisi suorastaan katsoa sitäkin 8. vuosisadan tuotteeksi. On myönnettävä, että täten saataisiin Homeroksen kysymykselle ratkaisu, joka paremmin tyydyttäisi perinnäiseen käsitykseen pohjautuvien tunteittemme vaatimuksia. Mutta sitä on mahdoton saada sopeutumaan tosiasioihin, jos näitä punnitsee ennakkokäsityksistä täysin vapautuneena. Ilias ja Odysseia eivät ole voineet syntyä aikaisemmin kuin 7. vuosisadan jälkimmäisellä puoliskolla. Kun taas Homeros on elänyt ennen tätä ajankohtaa, hän ei voi olla näiden eeposten tekijä, vaikka hän kyllä on sankarirunoillaan ollut luomassa niille pohjaa. Siihen tulokseen meidän on tyydyttävä, tahdommepa tahi ei. Kun siis tässäkin esityksessä puhutaan Homeroksen eepoksista, se on vain perinnäinen sanontatapa, joka ei merkitse sitä, että Homeros niminen henkilö olisi eepokset luonut sellaisiksi kokonaisuuksiksi, joina niitä ihailemme. Iliaan ja Odysseian tekijää emme tiedä. Jottei tarvitsisi puhua »tuntemattoman tekijän» eepoksista, voidaan perinnäisen tavan mukaisesti sanoa niitä Homeroksen runoelmiksi. Silloin menettelemme samoin kuin kreikkalaiset, jotka pitivät Homerosta eräänlaisena eepillisen runouden yleisenä tekijännimenä.

Kuinka on ymmärrettävissä, että Iliaan ja Odysseian todellisen luojan nimi on joutunut unohduksiin? Selitys on löydettävissä siitä tosiseikasta, että hänen työnsä pohjautui aikaisempaan

runonlauluun. Hän ei kai itsekään pitänyt itseään muuna kuin yhtenä runonlaulajista, joka kehitti ikivanhaa sankarirunoutta laulamalla uudella tavalla siitä, mikä ennen oli ollut laulujen aiheena. Uskottavasti hänellä ei edes ollut käsitystä siitä, minkä suurtyön hän todellisuudessa suoritti. Hänen luomansa eepokset jäivät täten elämään saman Homeroksen nimissä, jonka omana kaikkea sankarilaulua pidettiin. Kirjailija-ambitiota siinä mielessä kuin myöhempinä aikoina ei tällöin vielä esiintynyt. Iliaan ja Odysseian tekijälle riitti se, että hänen runoelmiansa esitettiin ja että ne kirjoitettuina jäivät elämään hänen jälkeensä. Hän tuskin tuli ajatelleeksikaan, että hänen nimensä ansaitsi tulla jälkimaailmalle säilytetyksi. Yhtä vähän kuin muutkaan runonlaulajat hän ajatteli omaa kunniaansa. Eivätkä hänen aikalaisensakaan arvattavasti nähneet hänessä muuta kuin uudenmuotoisen runojakson kokoonpanijan. Vasta kaikkein uusin aika, joka erittelemällä hänen eepoksiaan on havainnut niitä kannattavan kokonaisnäkemyksen, on kyennyt näkemään hänen oman panoksensa suuruuden.

Ilias ja Odysseia merkitsevät vanhan runonlaulun päätepistettä. Ne saavuttivat pian sellaisen arvovallan, että niihin sisältyvää ainesta ei enää muovattu uuteen asuun uusissa runoissa, vaan alettiin esittää kirjoitettua runoa Iliaan ja Odysseian tarjoamassa muodossa. Täten nämä kokonaiseepokset osaltaan vaikuttivat runonlaulun ehtymiseen. Niiden esikuvan mukaan laadittiin sitten muitakin ns. kyklisiä eepoksia, joissa käsiteltiin toisia Troian sotaan liittyneitä tapahtumia, sekä koottiin myös theebalaisen tarupiirin runoista yhtenäinen eepos Thebais. Muut eepokset eivät kuitenkaan saavuttaneet lähimainkaan sitä tasoa, jolle Ilias ja Odysseia kohoavat. Antiikin kirjailijat, joilla oli tilaisuus lukea toisia eepoksia, todistavat yksimielisesti, että ne olivat paljon vähäarvoisempia kuin Ilias ja Odysseia. Niinpä vain viimeksi mainitut säilyivät myöhempään aikaan, kun sitä vas-

toin kaikki muut eepokset ovat hävinneet. On varmaa, että meille täten ovat jääneet kreikkalaisten vanhan eepillisen runouden verrattomasti arvokkaimmat tuotteet.

Erittäin tärkeä Iliaan ja Odysseian luomiseen liittyvä kysymys on se, oliko mahdollisesti jo ennen niiden syntymistä yritetty laatia kokonaiseepoksia. Myös on sangen merkityksellistä selvittää, käyttikö Iliaan ja Odysseian tekijä ehkä kirjallisia lähteitä vai nojautuiko hän yksinomaan suulliseen runonlauluun. Vasta kun näihin kysymyksiin on vastattu, voidaan saada oikea käsitys Iliaan ja Odysseian luojan työtavasta ja hänen tekonsa merkityksestä. Selvää on, ettei aivan varmoja johtopäätöksiä voida tehdä. On tyydyttävä todennäköisyyspäätelmiin, niinkuin yleensäkin Iliaan ja Odysseian syntyä koskevissa kysymyksissä. Pääasia on, että saadaan muodostetuksi kokonaiskuva, jonka jokainen osa pakottomasti sopeutuu tosiasioihin. Tiedonsirpaleista on rakennettava uudelleen kerran olemassa olleen menneisyyden kuva.

On ollut tutkijoita, jotka Iliasta ja Odysseiaa eritellessään varsin suuressa määrässä ovat käytelleet hyväkseen erilaisia konstruoimiaan alkumuotoja, joita laajentamalla meille säilyneet valmiit eepokset muka ovat syntyneet. Että nämä oletetut varhaisemmat eepokset jo olisi laadittu kirjalliseen muotoon, on kuitenkin vain harva tutkija rohjennut edellyttää. Pisimmälle menee englantilainen Gilbert Murray, hienovarainen kreikkalaisen runouden tulkitsija, joka pitää Iliasta eräänlaisena »perinnekirjana». Sitä muka on sukupolvi toisensa jälkeen täydentänyt ja muovaillut, kunnes se viimein on saanut lopullisen asunsa. Murray pitää Iliasta tavallaan historiallisena aikakirjana, johon toisiaan seuranneet sukupolvet ovat painaneet leimansa. Hänen lähimpänä vertailukohteenaan on juutalaisten pyhä kirja, Vanha testamentti. Jos englantilaisen tutkijan aatteen saisi käsittää vertauskuvallisesti siten, että hän tarkoittaisi suullisesti periytyneen runonlaulun kerrostumia, hänen ajatuksensa voisi ymmär-

tää. Mutta kirjallista muotoahan runonlaululla varhaisempina aikoina ei mitenkään voinut olla, sillä silloinhan kreikkalaiset eivät edes tunteneet kirjoitustaitoa.

Mutta aivan mahdoton ei tietenkään ole ajatus, jota Bethe edustaa, että runonlaulu vähän ennen Iliaan ja Odysseian syntymistä oli kehittänyt kirjalliseen muotoon saatettuja eepillisiä runoelmia, joita suurten eeposten tekijä on käyttänyt. Että näin olisi tapahtunut, ei kuitenkaan ole todistettavissa eikä edes todennäköistä. Niin kauan kuin runonlaulu oli elävää, se säilyi muistin varassa alati muuntuvana. Oppinutta harrastusta, joka olisi voinut johtaa kirjallisiin muistiinpanoihin, ei ollut olemassa. Miksi siis olisi runoja kirjoitettu papyrusliuskoille? Runonlaulun tuotteita ei pyrittykään esittämään samansanaisina kuin ne oli opittu. Sitä paitsi kirjoituksen käyttäminen ei vielä ollut yleistä eikä jokapäiväistä. Vasta sitten kun heräsi ajatus luoda suuri eepillinen kokonaisrunoelma, jonka vaikutus oli perustuva sen yhtenäiseen rakenteeseen, syntyi samalla tarve kirjoituksen avulla säilyttää tämä kokonaisuus, joka muuten kohta olisi hajonnut pirstaleiksi.

Bethe päätteli, että Iliaan pohjana on ollut n. 1 500 säettä käsittänyt pienoiseepos, jonka aiheena oli Akhilleuksen viha ja jossa aihetta käsiteltiin kireän taiteellisesti jykevin vedoin. Tämä oletettu pienoiseepos olisi kai ollut olemassa kirjallisessa asussa. Saksalainen tutkija ei ole kuitenkaan kyennyt vakuuttamaan ketään päätelmänsä paikkansapitävyydestä. Sellaista eeposta, jonka hän on erittelemällä rakennellut, ei varmastikaan ole koskaan ollut. Yhtä vähän menestystä on ollut muilla tutkijoilla, jotka ovat kaavailleet mikä minkinlaisia kiinteitä rakennelmia Iliaan ja Odysseian pohjaksi. Heistä mainittakoon Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff, etevin tällä vuosisadalla elänyt kreikkalaisen kirjallisuuden tuntija, joka tyylivaistoonsa luottaen on uskonut voivansa erottaa Iliaassa ja Odysseiassa eri tekijäin sepittämiä osia. Hän piti varmana, että on ollut olemassa

kanta-Ilias, jonka tekijänä hän piti Homerosta. Hänen konstruoimansa alkuperäinen Ilias päättyi Akhilleuksen kuolemaan. Meille säilynyt Ilias on muka myöhemmän muovailutyön tulosta, ja sen pohjana on ollut Homeroksen Ilias. Muovailutyön suorittaja on mm. poistanut alkuperäisen runoelman loppuosan ja asettanut sen sijaan sovinnollisen päätöksen. Wilamowitzin käsitys rakentuu kuitenkin täysin subjektiivisille perusteille. Hän ei ole voinut osoittaa, että meille säilynyt Ilias todella edellyttää sellaista kokonaiseeposta, jonka hän on konstruoinut. Aivan toinen asia tietenkin on, että epäilemättä on ollut olemassa sellaisiakin runoja, joissa Akhilleuksen elämäkertaa on jatkettu hänen kuolemaansa saakka.

Yritykset rakennella Iliaan ja Odysseian pohjana muka olleita kantaeepoksia ovat rauenneet tyhjiin. Iliaassa ja Odysseiassa ei ole sellaisia piirteitä, jotka edellyttäisivät varhaisempia kiinteitä eepillisiä kokonaisuuksia. Päinvastoin viittaavat kaikki tosiasiat siihen suuntaan, että näiden suureeposten syntyessä runonlaulu yhä oli elävää ja että sankarirunouden virta jatkuvasti oli liikkeessä. Vain siten voidaan ymmärtää Iliaassa ja Odysseiassa esiintyvät ristiriitaisuudet ja hatarat liitoskohdat. Jos eepos olisi jo kehittänyt kirjallisia muotoja, olisivat ristiriitaisuudet hioutuneet pois ja kireä ote olisi ollut paljon helpompi saavuttaa. Iliaan ja Odysseian tekijä on siis ollut ensimmäinen, joka alisti runonlaulun hajalliset ainekset taiteellisen kokonaisnäkemyksen alaiseksi. Juuri siitä syystä hän ei voinut luoda kaikilta puolin tasasuhtaisia kokonaisuuksia. Hänellä ei ollut kirjallisia eepoksia asetettavana työnsä pohjaksi, mutta itse hän käytti kirjoitusta. Mikään ei estä olettamasta, että hän ennen eepostensa luomista kirjoitti muistiin kuulemiaan ja oppimiaan runoja. Mutta tällainenkaan olettamus ei suinkaan ole välttämätön.

Silloin kun Ilias ja Odysseia luotiin, oli olemassa lukematon määrä suullisen muistitiedon varassa säilyneitä ja alituisesti muuttelevia lyhyehköjä sankarirunoja. Nämä runot liittyivät

toisiinsa aihepiireittäin pitemmiksi jaksoiksi. Laajimmassa merkityksessä koko Troian sota alkuvaiheineen ja seurauksineen muodosti tällaisen runojakson. Runonlaulaja osasi kuulijain toivomusten mukaisesti esittää runoja sodan syttymisestä, Helenan ryöstämisestä, laivaston kokoontumisesta, Troian rantaan saapumisesta, troialaisten kanssa käydyistä neuvotteluista, pitkäaikaisista kaupungin edustalla käydyistä taisteluista sekä Troian valtaamisesta ja hävittämisestä. Hän osasi myös laulaa sankarien kotiinpaluusta ja sen yhteydessä sattuneista tapauksista, Agamemnonin surmaamisesta, Oresteen suorittamasta kostotyöstä ja muiden sankarien sodanjälkeisistä vaiheista. Tämän yleisen aihepiirin sisäpuolella oli olemassa erityisiä runojaksoja. Laulettiin Akhilleuksesta, hänen kasvatuksestaan, hänen joutumisestaan Troian sotaretkelle, hänen uroteoistaan ja hänen aikaisesta kuolemastaan. Laulettiin myös hänen riidastaan Agamemnonin kanssa. Samoin laulettiin muiden sankarien mainetöistä, Diomedeesta ja Aiaasta, Teukroksesta ja Odysseuksesta, Nestorista sekä Akhilleuksen ystävästä Patrokloksesta. Laulettiin tietysti myös sotaretken ylipäälliköstä Agamemnonista ja hänen veljestään Menelaoksesta. Troialaistenkin joukosta vedettiin esille sankarihahmoja: Hektor ja Pulydamas, Sarpedon ja Glaukos sekä vanha kuningas Priamos. Sodan aiheuttaja Paris-Aleksandros sai hänkin osansa laulajien huomiosta. Täten oli syntynyt Troian sodan aihepiirin henkilöstö, jota täydennettiin sivuhenkilöillä. Kotiinpaluurunoissa taas Odysseus oli joonialaisella alueella saavuttanut suosituimman aseman.

Nämä runojaksot muodostivat vain löyhiä kokonaisuuksia. Samaan jaksoon kuuluneet runot liitti toisiinsa ainoastaan yhteinen aihepiiri. Korkeammassa mielessä taiteellista kokonaisuutta eri runojaksot eivät muodostaneet. Vasta Iliaan ja Odysseian luojassa heräsi ajatus käyttää sankarirunoja pohjana suurille runoelmille, joissa tapahtumat eivät olisi pelkästään kronologisessa yhteydessä keskenään, vaan joissa niiden kuvaileminen pal-

velisi yhtenäistä johtoaatetta, taiteellista kokonaisnäkemystä. Tämä ajatus oli käänteentekevä. Se aiheutti länsimaisen taide-eepoksen syntymisen.

Edellä on monesti huomautettu, että on mahdotonta erottaa Iliaasta ja Odysseiasta erilleen runoja, jotka ovat olleet näiden suureeposten pohjana. Varmasti voidaan päätellä, että varhaisempia runoja on suuressakin määrin käytetty, mutta ei voida sanoa, mitkä osat on otettu niistä. Mutta suurin piirtein voidaan hahmotella, mitä on ollut olemassa ennen Iliaan ja Odysseian syntymistä ja mikä on todennäköisesti niiden tekijän käsialaa.

Suuntaamme ensiksi katseen Iliaaseen. Siinä ei ole ainoatakaan henkilöhahmoa, jota tarvitsisi pitää tekijän omana luomana. Kaikki esiintyivät varmaan aikaisemman runonlaulun kohteina. Tämä näkyy siitäkin, ettei pidetä tarpeellisena henkilöiden esittelyä. Heidät edellytetään ilman muuta tunnetuiksi. Iliaan 1. runossa mainitaan Akhilleus, Agamemnon, Aias ja Odysseus sanomatta, ketä he ovat. Vielä merkillisempää on, että samassa runossa Patrokloksesta puhuttaessa sanotaan yksinkertaisesti vain »Menoition poika» mainitsematta edes hänen nimeään. Runoilija siis edellytti, että runonlaulu, joka kertoi Patrokloksesta, Menoitioksen pojasta, Akhilleuksen ystävästä, oli kaikille tuttu. Myöskään Hektoria ei koskaan esitellä enempää kuin Paristakaan, eikä Helenan tarinaa missään kerrota. Tällaiset esimerkit osoittavat, että Iliaan henkilöt esiintyivät varhaisemmassa runonlaulussa täysin vakiintuneina. Iliaan tekijä ei kuitenkaan ole tässä kohden johdonmukainen. Nestor ja Kalkhas esitellään 1. runossa, jossa muiden sankarien esittelyä ei toimiteta. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että Nestor ja Kalkhas eivät olisi olleet runonlaulusta riittävän tunnettuja henkilöitä. Epäjohdonmukaisuus saa selityksensä siitä, että Iliaan tekijä tällä kohdalla käytti hyväkseen runoja, joissa tarkemmin kuvailtiin näitä kahta henkilöhahmoa.

Mutta ei ainoastaan henkilöitä ole saatu varhaisemmasta runonlaulusta. Siitä on varmaan peräisin myös itse pääaihe: Akhilleuksen ja Agamemnonin riita. Ei tarvitse epäillä sitä, että aivan samoin kuin Demodokos Odysseiassa laulaa Akhilleuksen ja Odysseuksen riidasta, runonlaulajat olivat esittäneet runoja myös siitä kiistasta, jonka Iliaan runoilija on tehnyt eepoksensa keskusaiheeksi. Runonlaulusta on peräisin suurin osa Iliaan muutakin ainesta: Agamemnonin uni, sotaväen koettteleminen, laivojen luettelo, Pariksen ja Menelaoksen kaksintaistelu, tähystely muureilta, Hektorin ja Aiaan kaksintaistelu, Dolonin seikkailu, Agamemnonin urotyöt, monet taistelukuvaukset, kamppailu laivojen luona, Patrokloksen kuolema, jumalien taistelu, Sarpedonin kaatuminen ja Hektorin surma sekä Patrokloksen kunniaksi pidetyt kilpakisat. Verrattomasti suurin osa Iliaan sisältämästä aineksesta on siten varhaisempien runonlaulajain jättämää perintöä.

Mikä sitten on Iliaan tekijän omaa? Ylempänä on korostettu, että psykologinen syvennys on kokonaiseepoksen luojan työtä. Hän on sovittanut henkilöhahmot yhtenäisen näkemyksensä mukaisiksi. Hän on myös antanut kuvaukselleen eräänlaisen monihuippuisuuden, niin että se etenee vuorijonon tavoin kohokohdasta toiseen. Tällaisia huippuja ovat Akhilleuksen ja Agamemnonin riitautuminen, sovinnon tarjous, Patrokloksen kaatuminen, Hektorin surma sekä Priamoksen käynti Akhilleuksen teltassa. Juuri näissä kohokohdissa voidaan selvimpänä nähdä Iliaan tekijän oma panos. Se kireä ote, joka hallitsee 1. runon sananvaihtoa, ei suinkaan ole peräisin jostakin olemattomasta pienoiseepoksesta, vaan kuvastaa Iliaan luojan tarkoitusperiä ja taitoa. Siinä hän on kyennyt piirtämään draamalle ominaisin keinoin mainiot sankarien luonnekuvat. Sama psykologisten keinojen täysivaltainen hallinta ilmenee 9. runon sovinnontarjouksessa. Akhilleuksen luonne saa siinä uutta valaisua, samalla kun Odysseus esiintyy samana sanankäytön mestarina kuin myöhem-

min Odysseian 6. runossa. Tapahtumat, jotka Iliaan 9. runosta johtavat Patrokloksen kaatumiseen, on huolellisesti sovitettu kokonaisaiheen mukaisiksi. Siinä on todettavissa Iliaan tekijän käsi, samoin kuin niiden sieluntuskien kuvaamisessa, joita ystävän kohtalo Akhilleukselle tuottaa. Hektorin surmaamisesta olivat varmasti aikaisemmat runonlaulajat kertoneet. Mutta Iliaan luoja näyttää omasta mielikuvituksestaan saaneen siihen liittyvän sovittavan loppuaiheen: Hektorin ruumiin luovuttamisen Priamokselle haudattavaksi. Monet merkit viittaavat siihen, että tämä Iliaan viimeinen kohokohta on sen tekijän itsensä runoilema.

Iliaan alkusoinnut ovat voimakkaasti iskevät. Loppukohtauksessa sävelet ovat melkein idyllimäisen vienot, joskin niitä eräänlaisena taustamusiikkina säestää tulevien traagillisten tapahtumien aavistus. Mutta sekä Iliaan alussa että sen lopussa ilmenee voimakas psykologinen mielenkiinto, jota on pidettävä Iliaan tekijälle luonteenomaisena. Mitä vaikuttavimmin on piirretty kuva verivihollisten kohtaamisesta saman katon alla sodan riehuessa. Inhimillinen tunne on saattanut Priamoksen uhmaamaan vaaraa, ja inhimillinen tunne pakottaa Akhilleuksen suostumaan hänen esittämäänsä pyyntöön. Yhtä väkevästi kuin mieleemme syöpyy kuva toisiaan herjaavista päälliköistä, joita intohimot kuljettavat onnettomuuteen, yhtä syvästi vaikuttaa meihin se hillitty ja hienovarainen tapa, jolla Akhilleuksen ja Priamoksen kohtaus on esitetty. Ei voi välttyä johtopäätökseltä, että sama käsi on ollut ohjaamassa kuvausta sekä 1. että 24. runossa, niin erilaisia kuin ne ovatkin.

Uskottavasti myös Iliaan 6. runossa kuvattu Hektorin ja Andromakhen tapaaminen on eepoksen luojan käsialaa. Siinä ilmenee niin ikään syvästi inhimillinen tunne, joka ei tyydy pelkkään ulkonaisten tapausten esittämiseen, vaan pyrkii antamaan kuvan toimivien henkilöiden sieluntiloista. Ei ole luultavaa, että varsinaisessa runonlaulussa olisi päästy siihen. Vasta Iliaan tekijä

on voinut luoda kohtauksen, joka on niin vaikuttava kuin tämä. Hektorin ja Andromakhen keskustelu saa tietyssä mielessä yleispätevän luonteen. Siinä kuvastuu soturin velvollisuuksien ristiriita. Hänen tulisi ajatella niitä, joiden elämä on hänestä riippuva. Mutta toisella puolella on isänmaan ja kunnian vaatimus, eikä soturi voi hetkeäkään epäillä, kumpaa ääntä hänen on noudatettava. Havainnollinen todellisuudenkuvaus, joka tässä kohtauksessa saavuttaa ihanteellisen herkkyyden, on ilmeisesti Iliaan tekijän suorittama.

Ei ole todennäköistä, että ennen Iliaan luomista olisi ollut olemassa edes runojaksoa, jonka aiheena olisi ollut Akhilleuksen viha. Varmaan oli laulettu Akhilleuksen ja Agamemnonin riidasta erillisessä runossa, mutta mikään ei anna aihetta otaksumaan, että tämän riidan vaiheita olisi käsitelty pitkähkössä runosikermässä. Niinpä Iliaan tekijä näyttää olleen ensimmäinen, joka havaitsi tähän aiheeseen sisältyvät mahdollisuudet. Hän teki siitä hahmottelemansa runoelman pääaiheen ja ryhmitti kaiken muun aineksen sen ympärille. Tähän häntä ilmeisesti johti oivallus, että siten voitiin eepokseen sijoittaa sellaisia aiheita, joissa Akhilleuksella ei ollut osaa. Mutta kuitenkin hän osasi muodostaa kokonaisuuden sellaiseksi, että Akhilleuksen hahmo hallitsi näyttämöä silloinkin, kun hän oli siltä poissa. Akhilleuksen viha ja sen seuraukset olivat siinäkin suhteessa sopivat suureepoksen valta-aiheeksi, että johtoaate siten sai eetillistä väritystä. Akhilleus joutui vastuuseen parhaan ystävänsä kuolemasta. Epäilemättä tämä eetillinen piirre on Iliaan tekijän omaa lisää. Tosin olisi väärin käsittää Iliasta moraaliseksi runoelmaksi. Sitä se ei tietenkään ole. Mutta Akhilleuksen tuntema syyllisyys tekee eepoksen syvemmin inhimilliseksi, kuin se olisi pelkästään sotatapahtumien kuvaussarjana.

Se, mitä edellä on sanottu, selvittää Patrokloksen aseman Iliaan kokonaisrakennelmassa. Varhaisempi runonlaulu oli varmasti tuntenut Patrokloksen Akhilleuksen ystävänä. Mutta

vasta Iliaassa hänestä on tullut yksi eepillisen tapahtumisen keskushenkilöistä. Hänen henkilöään Iliaan tekijä on käyttänyt antaakseen tapausten kululle tarkoittamansa suunnan. Että Akhilleus itse epäsuorasti aiheuttaa Patrokloksen taisteluun lähdön, on kai Iliaan tekijän lisää. Sellaista piirrettä runonlaulussa tuskin esiintyi.

Täten on suurin piirtein tullut luonnehdituksi Iliaan tekijän osuus eepoksen sisällyksessä. Hänen omaansa on kokonaisrakenteen lisäksi kaikki se, mikä suoranaisesti palvelee runoelman johtoaatetta. Tätä ei saa käsittää niin, että hän kaikissa näissä kohdissa olisi luonut aivan itsenäisesti. Hän työskenteli runonlaulajan tapaan, käytti hyväkseen perinteellisiä eepillisiä ilmaisuvälineitä eikä suinkaan pyrkinyt mahdollisimman suureen omintakeisuuteen. Sen vuoksi on mahdotonta erottaa erilleen tiettyjä Iliaan osia ja sanoa: tämä on sellaisenaan tekijän omaa käsialaa. Hänen kätensä jälkiä on kaikissa Iliaan osissa. Mutta eniten niitä täytyy olla siellä, mihin ylempänä on viitattu. Iliaan 1., 9. ja 24. runo sisältävät varmasti runsaimmin sellaista, minkä tekijä on itsenäisimmin luonut.

Odysseiassa tekijä on ollut riippuvaisempi perinteestä kuin Iliaassa. Eepoksen kaava oli varmasti olemassa jo varhaisemmassa runonlaulussa: Odysseus harhaili paluuretkellään pitkin meriä vuosikymmenen kokien uskomattomia seikkailuja, mutta saapui lopulta kotiinsa, jossa hän surmasi hänen puolisoaan tavoitelleet kosijat. Tämä kokonaisuus ei ollut vielä muovautunut yhtenäiseksi eepokseksi, vaan se oli olemassa ainoastaan runojaksona. Runonlaulajat valitsivat milloin minkin siihen kuuluvan aiheen laulunsa kohteeksi. Odysseian tekijä muodosti nyt näiden laulujen pohjalla kokonaiseepoksen yhdistäen erillisissä lauluissa esiintyneet piirteet. Eri toisinnoissa kuvailtiin tapahtumia tietenkin eri tavoin, mikä seikka jo sinänsä aiheutti uudestaan muokkaamista. Erillisessä runossa laulettiin myös Odys-

seuksen pojan Telemakhoksen retkestä, jonka tarkoituksena oli tietojen saaminen isästä. Senkin Odysseian tekijä liitti eepokseensa pitäen tällöin silmällä niitä näkökohtia, joihin esityksessämme aikaisemmin on viitattu. Kokonaisuuden hän väritti eetillisesti samaan tapaan kuin Iliaan. Odysseian johtoaatteena voidaan pitää, että kestävyys ja neuvokkuus lopulta vievät päämäärään ja että tihutöitä seuraa kosto ja rangaistus. Mutta yhtä vähän kuin Ilias on Odysseiakaan silti moraalinen runoelma. Tekijä on tuntenut vain tarvetta täten inhimillisesti syventää tapaussarjojen kuvausta.

Suuremmassa määrässä kuin Ilias on Odysseia siis pelkän yhdistelytyön tulosta. Varmasti eepoksessa on paljonkin sellaisia osia, jotka tekijä on itsenäisesti luonut, mutta niiden osoittaminen on erittäin vaikeaa. Eräs kohta on kuitenkin ilmeisesti Odysseian luojan omaa käsialaa. Se on Nausikaan ja Odysseian kohtaaminen 6. runossa. Odysseuksen faiakien kuninkaan tyttärelle kohdistamissa sanoissa voidaan panna merkille sama mestaruus, joka ilmenee hänen puheessaan Akhilleukselle Iliaan 9. runossa. Muutenkin on haaksirikkoisen sankarin ja nuoren neidon tapaaminen kuvattu hienolla runollisella vaistolla, samanlaisella, kuin Hektorin ja Andromakhen kohtaus. Taaskaan ei ole mahdollista otaksua, että suullinen runonlaulu olisi kyennyt pääsemään näin korkeatasoiseen saavutukseen. Siinä on näkyvissä Odysseian tekijän mestarinkäden jälki. Eniten hänen käsialaansa lienee yleensäkin niissä Odysseian runoissa, joissa kuvaillaan Odysseuksen vierailua faiakien saarella. Myös sadunomainen kotimatka sieltä Ithakaan on kaiketi tekijän mielikuvituksesta lähtöisin.

Ei myöskään erehtyne, jos otaksuu, että siinä paimenidyllissä, jonka tapahtumapaikkana on Eumaioksen maja, on monia piirteitä, jotka Odysseian tekijä on itse luonut. Niin ikään voinee pitää varmana, että Odysseuksen ja Penelopen kohtaus, joka päättyy siihen, että Penelope tuntee Odysseuksen puolisokseen, on ainakin pääosiltaan tekijän itsenäisesti hahmottelema. Lisäksi

Odysseiassa tietysti kauttaaltaan on sen tekijän omintakeisen luomistyön jälkiä. Mutta yhtä vähän kuin Iliaassa voidaan Odysseiassakaan sormella osoittaa tällaisia kohtia. Varmaa on vain, että niitä on.

Edellä on jo epäsuorasti saatu vastaus kysymykseen, onko Iliaan ja Odysseian tekijä ollut sama henkilö. Perinpohjaisen harkinnan jälkeen täytyy päätyä siihen, että yksi runoilija on luonut sekä Iliaan että Odysseian. Tällöin ei merkitse mitään, että antiikin perimätieto piti molempia runoelmia yhden tekijän, Homeroksen, luomina. Sillä onhan todettu, että Homeros, joka kuului varhaisempaan aikakauteen, ei ole voinut luoda kumpaakaan eeposta. Mutta rakenteelliset seikat ja eepoksissa tavattava eetillinen pohjavirta sekä eräät yksityiskohdat osoittavat, että Ilias ja Odysseia todennäköisesti ovat saman tekijän käsialaa. Kummastakin avautuu näköala tulevaisuuteen, Iliaassa murheelliseen, Odysseiassa onnelliseen. Kummassakin on vanhan runonlaulun primitiivisemmältä tasolta kohottu eetilliseen maailmankatsomukseen. Kummassakin esiintyy Odysseus samanlaisena vakuuttavan puhetaidon mestarina. Tietysti voisi nämä yhtäläisyydet selittää niinkin, että Odysseian tekijä on saanut Iliaasta vaikutteita, joiden varassa hän on laatinut samantapaisen johtoaatteen kannattaman runoelman. Monet tutkijat luulevat, että Odysseian tekijä on tietoisesti pyrkinyt kilpailemaan Iliaan luojan saavutuksen kanssa. Kuitenkaan Odysseiassa ei ole merkkiäkään varsinaisesta jäljittelystä. Aihe on aivan toisenluontoinen, eikä sen käsittely olisi ollut mahdollinen Iliaan esikuvaa seuraamalla. Odysseian tekijä on omassa piirissään näyttänyt kykenevänsä yhtä suureen taituruuteen kuin Iliaan luoja omassaan.

Tämä tosiasia puhuukin voimakkaimmin molempain eeposten tekijäin identtisyyden puolesta. Olemme todenneet, että Ilias ja Odysseia ovat kumpikin syntyneet samana verraten lyhyenä ajan-

jaksona, 650 ja 600 välillä e. Kr. Jos tekijä ei olisi sama henkilö, täytyisi olettaa, että tuona aikana olisi elänyt kaksi suurta runoilijaa, joiden nimet ovat jääneet tuntemattomiksi. Mahdotonta se tietenkään ei olisi. Kuitenkin on paljon todennäköisempää, että on ollut vain yksi tällainen runoilija, joka on luonut sekä Iliaan että Odysseian. Siten myös eepoksissa tavattava johtoaatteen ja peruskatsomuksen samanlaisuus saa luonnollisen selityksen.

Iliaan ja Odysseian on siis todennäköisesti luonut yksi henkilö, jonka nimi on jäänyt tuntemattomaksi. Hän ei ollut Homeros. Sillä Homeros oli varhaisemman kauden suurin joonialainen runonlaulaja, jonka sepittäminä pidettiin kaikkia joonialaisella alueella laulettuja runoja. Senhän vuoksi juuri myös Iliasta ja Odysseiaa sanottiin Homeroksen runoelmiksi. Näiden suureeposten todellinen tekijä eli hänkin Vähän-Aasian joonialaisalueella. Siellä hän loi Iliaan ja Odysseian 650 ja 600 välillä e. Kr. Eeposten pohjana hänellä oli Troian sodan aihepiiriin kuuluvat sankarirunot, joita ammatti-runonlaulajat suullisen muistitiedon varassa esittivät. Suurin osa eeposten säkeistä on varmasti saatu näistä varhaisemmista runoista, mutta eepoksista ei voida erottaa ainoatakaan osaa, jota sellaisenaan voitaisiin pitää aikaisemman runonlaulun tuotteena. Tämä jo osoittaa, ettei eeposten luoja ollut kokoonpanija, vaan itsenäinen runoilija, joka sulatti perinteelliset ainekset kokonaisuuden elimellisiksi osiksi. Hän työskenteli vanhojen runonlaulajien tapaan sikäli, että hän arkailematta käytti hyväkseen perinnäisen runonlaulun ilmaisuvarastoa. Siitä ovat peräisin pysyvät epiteetit, tyypilliset kuvaukset ja monessa eri kohdassa samanlaisina toistuvat säkeet. Hänen omaansa taas on ennen kaikkea kokonaisnäkemys, mutta varmasti myös lukuisat vaikuttavat yksityiskohdat. Tekijän pitäytymisestä varhaisempaan runonlauluun johtuu, että eepoksissa esiintyy toiselta puolen verraten alkukantainen ja toiselta puolen sangen pitkälle kehitetty tekniikka. Erheellistä on otaksua, että tekijä on käyttänyt toistoja tietoisesti valittuina taidekeinoina.

Niin ei ole asianlaita, vaan ne johtuvat runoperinteestä, jota tekijä noudatti. Mutta kaikesta perinteellisyydestä huolimatta Ilias ja Odysseia ovat itsenäisiä taideteoksia, joissa on suuren runoilijapersoonallisuuden leima.

Iliaassa sen tekijä loi s o d a n runoelman. Se on täynnä taistelukuvauksia, ja sen sankarit ovat melkein yksinomaan sotilaita. Vain taustahenkilöinä esiintyy naishahmoja, jotka ovat ikäänkuin muistuttamassa siitä, ettei rauhanomaisella idyllillä ole sijaa eepoksen toiminnan puitteissa. Muuten melkein unohdettaisiin, että on olemassa toinenkin elämänpiiri, se, jossa kotionni ja hyvä tahto vallitsevat. Iliaan tekijä näyttää kuitenkin tajunneen, että sota on poikkeuksellista ja ettei soturin säälimätön tuhoamistahto ole ihmisessä arvokkainta. Sen vuoksi hän on luonut Hektorin ja Andromakhen kohtauksen, jossa syvimmät inhimilliset tunteet saavat ilmaisunsa, sekä Akhilleuksen ja Priamoksen sovinnollisen tapaamisen, joka ilmentää humaanisuuden voittoa barbaarisista vaistoista. Näistä Iliaan tekijän itsenäisesti runoilemista kohdista on lyhyt matka Odysseian keskusaiheeseen. Odysseia on r a u h a n kaipuun eepos. Sankari kaipaa kotiinsa, perheensä pariin, elääkseen vanhuutensa päiviin saakka onnellisena puolisonsa ja poikansa rinnalla. Sota on saattanut sekasortoon hänen talonsa, hänellä on kotimatkallaan lukemattomia vastuksia, mutta lopulta hän pääsee päämääräänsä, jona on lepo ja rauha. Ei ole enää lainkaan kysymys siitä, että sotilaallinen kunnia olisi korkeinta, minkä sankari voi saavuttaa. Rauha on tullut kiistämättömästi arvokkaimmaksi tavoitteeksi. Ihanne-elämä on sellaista, jota faiakit viettävät turvallisina saarellaan. Ja runoilijan mielenkiinto ulottuu sellaisiinkin hahmoihin kuin paimeniin, joiden elämää kuvaillaan todellisuuden havaintoihin pohjautuvin piirtein. Ensi silmäyksellä Odysseian maailma näyttää aivan toiselta kuin Iliaan. Mutta silmä tottuu pian havaitsemaan sukulaispiirteet, joiden olemassaolo selittyy siitä, että tekijä on sama.

Eeposten tekijä eli 7. vuosisadan jälkipuoliskolla, mutta aiheet, joista hän runoili, ja ilmaisuvarasto, jota hän käytti, palautuivat osittain enemmän kuin puolen vuosituhannen takaiseen aikaan. Muidenkin kansojen eepillisestä runoudesta löydetään esimerkkejä siitä, että runonlaulu saa päätepisteensä vasta monta sataa vuotta niiden tapahtumien jälkeen, jotka olivat panneet laulujen virran liikkeelle. Niinpä saksalaisessa Niebelungein laulussa kerrotaan Attilan ja Theoderikin ajoista, siis 5. ja 6. jälkikristillisen vuosisadan tapahtumista, vaikka runoelma kirjoitettiin vasta 12. vuosisadalla. Aivan samalla tavalla kuin Iliaassa on saksalaisessakin eepoksessa eri-ikäisiä kerrostumia. Esiintyypä siinä henkilöitä, jotka elivät vasta viitisensataa vuotta Attilan ja Theoderikin jälkeen. Tässä on meillä oivallinen näyte siitä, kuinka kansanrunoudessa eri aikakaudet ja eri aikoina eläneet henkilöt sekoittuvat toisiinsa. Suomalainen eepillinen runous koottiin Kalevalaan sata vuotta sitten, mutta itse runot ovat varmasti paljon vanhempaa perua, otaksuttavasti ns. pirkkalaiskaudelta. Näihin vanhoihin runoihin olivat suomalaiset runonlaulajat liittäneet runsaanlaisesti uudenaikaisempia piirteitä, joita sitten esiintyy Kalevalassakin. Ilias ja Odysseia siis eivät suinkaan ole ainoita tapauksia, joissa eeposten säilyttämä runoperintö juontaa alkunsa satojen vuosien takaa.

Ei ole syytä ihmetellä sitä, ettei Iliaan ja Odysseian tekijän nimeä ole meille säilynyt. Itse asiassahan tiedämme eräistä uuden ajan kirjailijoista sangen vähän. Esim. se, mitä Shakespearen elämästä tiedetään, mahtuu muutamaan lauseeseen. Onpa aivan vakavasti voitu väittää, ettei tuo Shakespeare ole lainkaan voinut kirjoittaa niitä teoksia, jotka käyvät hänen luominaan, vaan että niiden tekijän muka on täytynyt olla oppineempi ja ylhäisempi henkilö. Kuitenkin Shakespeare eli täydessä historian päivänvalossa aikana, jolta on säilynyt runsaasti asiakirjoja ja muita kirjallisia lähteitä. Kummako siis, että Iliaan ja Odysseian tekijän nimi on joutunut unohduksiin! Se ajanjakso, jona hän eli,

ei ollut vielä Kreikan varsinaista historiallista kautta, sillä tuolta ajalta on olemassa vain hajanaisia tiedon sirpaleita. Myöhäisempi historiankirjoitus ei kyennyt sitä valottamaan, koska lähteitä ei ollut säilynyt eikä myöskään muistitieto ulottunut niin pitkälle taaksepäin. Se, mitä tuon aikakauden oloista ja tapauksista tiedämme, pohjautuu pääasiallisesti arkeologisten kaivauksien tuloksiin sekä satunnaisten tietojen perusteella tehtyihin johtopäätöksiin. Muutamien 7. vuosisadalla eläneiden runoilijoiden nimet tosin tunnetaan sen nojalla, että runojen katkelmia on säilynyt ja niiden tekijäin nimet on samassa yhteydessä mainittu. Mutta Ilias ja Odysseia eivät säilyttäneet tekijänsä nimeä, vaan ne esiintyivät vanhan runonlaulun tuotteina. Niiden luojana mainittiin Homeros, sankarirunouden suuri muinaisaikainen edustaja, jonka sepittäminä kaikkia eepillisiä runoja pidettiin. Varsinainen tekijä, kokonaiseeposten luoja, oli kuin kätkenyt nimensä vanhan runoperinnön taakse. Hän oli yhtä vaatimaton kuin Elias Lönnrot, joka sijoitti nimensä ainoastaan Kalevalan esipuheen alle. Jos Lönnrot olisi elänyt samanlaisessa historian aamuhämärässä kuin Iliaan ja Odysseian luoja, olisi hänenkään nimensä tuskin säilynyt jälkimaailmalle.

Useasti on esitetty väite, että Iliasta ja Odysseiaa vielä senkin jälkeen, kun ne kokonaiseepoksina olivat syntyneet, olisi useissa kohdissa uudelleen muovailtu. Niin ikään on otaksuttu, että varsinkin Iliaaseen, mutta myös Odysseiaan, olisi tehty myöhempiä lisäyksiä. Tällaiset käsitykset ovat täysin perustelemattomat. Tosin molemmissa eepoksissa on yksityisiä säkeitä, joita hyvällä syyllä voidaan pitää epäperäisinä. Mutta ainoatakaan pitkähköä säejaksoa ei voida osoittaa myöhemmäksi lisäykseksi. Päinvastoin sekä Ilias että Odysseia muodostavat kokonaisuuden, josta ei voida irroittaa mitään osaa yhtenäisyyden ja rakenteen tasasuhtaisuuden siitä kärsimättä. Voidaankin pitää varmana, että molemmat eepokset ovat säilyneet meille suunnilleen siinä asussa, jossa ne 7. vuosisadan jälkipuoliskolla kirjoitettiin

papyrukselle. Tekstiin on kyllä myöhemmin pujahtanut joitakin attikan murteen ominaisuuksia, joitakin säkeen tai parin mittaisia lisäyksiä on eri syistä tehty, mutta suurin piirtein katsoen Iliaan ja Odysseian sanamuoto kauttaaltaan kuvastaa syntymäaikansa eepillistä kielipartta ja tekijänsä runollisia tarkoitusperiä.

Tässä yhteydessä on tutkittava, saiko Iliaan ja Odysseian luoja ehkä sysäyksen kokonaiseeposten laatimiseen ulkoapäin. Oli näet olemassa sankarieepos, joka oli puolisentoista vuosituhatta vanhempi kuin Ilias ja Odysseia. Kaksoisvirranmaan kulttuuripiirissä oli luotu Gilgameš-eepos, joka runomuotoisena oli olemassa ainakin jo n. 2000 e. Kr. Kun niin läheltä kreikkalaista maailmaa kuin Vähästä-Aasiasta on löydetty tämän, maailman vanhimman sankarieepoksen katkelmia sekä alkukielisinä että mm. heetinkielisinä käännöksinä, ei voi ilman muuta pitää mahdottomana, että Gilgameš-eepos olisi vaikuttanut Iliaan ja Odysseian syntymiseen. Kreikkalaisten ja heettiläisten välillä oli todennäköisesti ollut kosketuksia, ja edelliset olivat jälkimmäisiltä saaneet sivistyksellisiä vaikutteita. Heettiläisten muinaisesta pääkaupungista esiin kaivetut Gilgameš-eepoksen katkelmat ovat 1300- ja 1200-luvulta e. Kr., mutta heettiläisiä pikku ruhtinaskuntia oli Vähässä-Aasiassa vielä paljon myöhemmin. Heettiläisten välityksellä Vähän-Aasian joonialaiset siis hyvinkin saattoivat tutustua Kaksoisvirranmaan eepoksen olemassaoloon ja sisällykseen.

Saadaksemme vastauksen asettamaamme kysymykseen on ensin tarkasteltava, onko olemassa yhtäläisyyttä toiselta puolen Iliaan ja Odysseian ja toiselta puolen Gilgameš-eepoksen aiheessa ja sommittelussa. Viimeksi mainitun runoelman sisällys on lyhyesti kerrottuna tällainen:

Urukin kuningas Gilgameš rasittaa kansaansa ylenpalttisella rakennustoiminnalla, minkä vuoksi kansa rukoilee jumalilta

apua. Jumalat päättävät luoda olennon, joka suuntaisi Gilgamešin harrastuksen muualle. Niin luodaan villi-ihminen Enkidu. Tämän houkuttelee ilotyttö mukanaan Urukiin, jossa hänestä tulee Gilgamešin erottamaton ystävä. Yhdessä he voittavat seetrimetsässä asustavan jättiläisen Humbaban ja surmaavat hänet. Kun he voittajina ovat palanneet Urukiin, rakastuu lemmen jumalatar Ištar rajusti Gilgamešiin, mutta tämä torjuu jumalattaren lähentelyn. Siitä vimmastuneena Ištar pyytää isäänsä taivaan jumalaa luomaan pelottavan sonnin, jonka on määrä tuhota Gilgameš. Mutta Enkidun avulla Gilgameš voittaa taivaisen sonnin. Yöllä Enkidu kuitenkin näkee painajaisunia, jotka ennustavat hänen kuolemaansa. Hän sairastuukin ja kahdentoista päivän kuluttua hän kuolee. Gilgameš suree ystävänsä kuolemaa vilpittömästi ja syvästi. Sitten hänet valtaa pelko omasta kohtalostaan: Hänenkin on käyvä niinkuin Enkidun. Löytääkseen keinon kuoleman välttämiseksi hän päättää lähteä pitkälle matkalle kantaisänsä Utnapištimin, Babylonian Noakin luokse. Tämän osaksi on tullut ikuinen elämä.

Matkattuaan erämaiden halki Gilgameš saapuu portille, jonka kautta aurinko nousee ja laskee. Sieltä kulkee pimeä tie jumalien aurinkoiseen puutarhaan. Täällä hän tapaa jumalien hunnutetun juomanlaskijattaren Sidurin, jolle hän esittää toivomuksensa, ettei hänen tarvitsisi nähdä kuolemaa, jota hän pelkää. Siduri sanoo siihen, että Gilgamešin on turha etsiä ikuista elämää, sillä jumalat määräsivät ihmiset luodessaan näille kuoleman ja pitivät omanaan elämän. Gilgamešin on vain syytä nauttia elämästä, niin kauan kuin se kestää. Mutta siihen Gilgameš ei tyydy, vaan jatkaa matkaansa Utnapištimin luo yli meren, jonka poikki aikaisemmin vain auringon jumala on kulkenut. Perille saavuttuaan hän saa kantaisältään välttelevän vastauksen. Utnapištim korostaa kuoleman väistämättömyyttä. Gilgamešin pyynnöstä hän kuitenkin kertoo, kuinka hänen onnistui päästä jumalien autuaaseen seuraan. Se tapahtui suuren vedenpaisumuksen

aikoihin. Utnapištimin kertomuksesta saadaan näin tutustua babylonialaiseen vedenpaisumustaruun, jonka päähenkilö hän oli. Gilgamešille hän ei voi neuvoa keinoa, jolla ikuinen elämä olisi saavutettavissa, mutta hänen puolisonsa yrittää Gilgamešia auttaa. Lopulta Gilgamešin kuitenkin on palattava kotiin tyhjin toimin.

Mutta hän ei vieläkään hellitä. Hän tahtoo käydä manalassa tavatakseen ystävä-vainajansa ja kuullakseen häneltä, millainen kohtalo tuonelassa on odotettavana. Mutta kun hänen sitä varten olisi pidätyttävä elämän nautinnoista, jää manalan matka tekemättä. Lopulta Ea jumala armahtaa häntä ja käskee manalan jumalan avata maahan reiän, josta Enkidun haamu pääsee nousemaan esiin. Gilgameš-eepos päättyy ystävysten liikuttavaan keskusteluun.

Niinkuin näkyy, Iliaan aihe on aivan erilainen kuin Gilgameš-eepoksen. Sitä vastoin Odysseiassa ja Gilgameš-eepoksessa on yhteisenä piirteenä sankarin seikkailurikas matka. Kuitenkaan ei kokonaisaiheissa ole minkäänlaista sukulaisuutta. Ainoastaan eräissä tarunomaisissa yksityiskohdissa Gilgameš-eepos ja Odysseia muistuttavat toisiaan. Niihin palaamme alempana. Gilgameš-eepos on sisällykseltään itämaisen hämärä. Sitä voi nimittää runoelmaksi sankarista, joka etsi ikuista elämää. Kun hän ei sitä saavuttanut, hän ainakin halusi tietää, millainen oli kuolema. Aihe on siis tyypillisesti itämaisen mietiskelyn leimaama. Ajatukset ovat voittopuolisesti tuonpuoleisessa. Sitä vastoin Odysseian aihe on vankasti kiinni tämänpuoleisessa siitä huolimatta, että sen sankari kokeekin yliluonnollisia seikkailuja. Odysseukselle riittää manalassakin tieto siitä, että hän on pääsevä kotiin. Ei mitenkään voi ajatella, että Gilgameš-eepos olisi voinut antaa sysäyksen myöskään sellaisen eepoksen laatimiseen, kuin Odysseia on.

Gilgameš-eepoksen sommittelukaan ei ole voinut olla esikuvana Iliaalle eikä Odysseialle. Jo runoelmien koko on silmäänpistä-

västi toisistaan eroava. Täydellisessä Gilgameš-eepoksessa on ollut n. 3 600 säettä, jotka ovat heksametria huomattavasti lyhyemmät. Se on siis käsittänyt vain murto-osan Odysseian koosta. Tällainen pienehkö eepos ei ole saattanut antaa herätettä niin laajojen runoelmien kuin Iliaan ja Odysseian luomiseen. Lisäksi Gilgameš-eepos pienestä koostaan huolimatta on varsin hajanainen. Siinä ei ole muuta punaista lankaa kuin sen sankarin levottomuus. Sen rakenne on sangen löyhä. Tämä onkin ymmärrettävää, koska se ei ole yhdellä kerralla luotu, vaan vähitellen koostunut erilaisista aineksista. Sen sommittelu on voinut olla Iliaan tai Odysseian esikuvana yhtä vähän kuin sen aihe. Ainoaksi mahdollisuudeksi siis jäisi, että pelkkä tietoisuus tällaisen eepoksen olemassaolosta olisi vaikuttanut herättävästi Iliaan ja Odysseian luojaan. Se ei tietenkään ole kokonaan mahdotonta, mutta ottaen huomioon eeposten perinjuurisen erilaisuuden se ei ole todennäköistä. Kun muistamme, miten etevällä tavalla Iliaassa ja Odysseiassa hallitaan eeposten taiteellista rakennetta, voimme edellyttää, että niiden tekijässä on itsenäisesti ilman vierasta vaikutusta syntynyt ajatus taiteellisten kokonaisuuksien luomisesta.

Silti on todettava, että Gilgameš-eepoksessa on eräitä piirteitä, jotka tuovat mieleen Homeroksen runoelmat. Niitä on varsinkin toistojen runsas esiintyminen. Henkilöiden vuorosanoissa toistetaan sama asia useita kertoja samoin sanoin aivan niinkuin Iliaassa ja Odysseiassa. Myös runoelman kertovassa osassa toistetaan se, mikä on tyypillistä, yhä uudelleen samassa muodossa. Niin tapahtuu myös Iliaassa ja Odysseiassa. Mutta tämä teknillinen ominaisuus ei riitä osoittamaan, että Gilgameš-eepos olisi vaikuttanut kreikkalaiseen eepokseen. Sillä sama piirre, toistojen käyttö, tavataan kaikessa alkukantaisessa eepillisessä runoudessa. Jos olisi kysymyksessä Gilgameš-eepoksen vaikutus, täytyisi ajatella kreetalaista sankarirunoutta, joka olisi saanut herätteitä idästä päin. Toistojen käyttäminen on näet selvästi

ikivanha piirre, joka palautuu syvälle muinaisaikaan. Kuitenkin voidaan yhtä hyvin otaksua, että tällainen tyyliominaisuus on kehittynyt itsenäisesti eri kansojen runoudessa. Alunperin se kai pohjautuu juhlalliseen uskonnolliseen kielenkäyttöön, jossa saman asian toistaminen samassa muodossa oli luonnollista.

Gilgameš-eepoksessa ja Odysseiassa on eräitä sisällyksellisiä yhtymäkohtia, joita ei voida helposti selittää sattumanvaraisiksi. Kun Ištar muuttaa kosijansa eläimiksi, tulee etsimättä mieleen Odysseian Kirke, joka tekee samoin. Tuskin on myöskään vältettävissä päätelmä, että Gilgameš-eepoksen pohjana ollut taru on antanut aiheen Odysseuksen manalassa käynnin kuvaamiseen. Kalypson hahmo muistuttaa niin ikään Gilgameš-eepoksen hunnutettua jumalatarta, Siduria. Sitä vastoin en voi nähdä, että Odysseian alkajaissäkeet olisivat, niinkuin on väitetty, saaneet vaikutteita Gilgameš-eepoksen ensimmäisistä riveistä, jotka kuuluvat:

Ken kaiken näki maan [päällä],
[Ken kaiken] tunsi, kaiken [tiesi],
[Hän hämäränkin oivalsi] yhtä kaikki,
[Kätketyn] tiedon kaikesta [taisi],
Salatun koki, peitetyn [paljasti],
Hän tiedon toi tapahtumista ennen paisumusta vetten,
Tien kaukaisen kulki ja uupui ja [nääntyi]
[Ja ikuisti] muistokiveen kaiken näkemänsä vaivan.

Odysseian alkajaissäkeissä runoilija pyytää runotarta laulamaan »neuvokkaasta miehestä, joka joutui kauan ja pitkälti harhailemaan, sen jälkeen kun hän oli hävittänyt Troian pyhän kaupungin». »Monien ihmisten asuinsijat hän sai nähdä ja käsitykset oppia, monet kärsimykset panivat hänen mielensä koetukselle, kun hän pyrki turvaamaan oman henkensä ja toveriensa paluumatkan.» Sävy on aivan toinen kuin Gilgameš-eepoksessa, eikä se seikka, että sanotaan Odysseuksen nähneen monia kaupunkeja ja kärsineen paljon, toki voi olla saatu säkeistä, joissa korostetaan, että Gilgameš oli nähnyt kaiken sekä näkyvän että kätke-

tyn. Sitä paitsi Odysseian alkajaissäkeet liittyvät Iliaan vastaaviin säkeisiin, joissa taas ei ole vähäisintäkään yhtäläisyyttä Gilgameš-eepoksen kanssa.

Yhtäläisyydet rajoittuvat siis muutamaan tarustolliseen seikkaan. Ne ovat selitettävissä yleisestä itämaisesta kulttuurivaikutuksesta eivätkä johdu eeposten välisestä suoranaisesta kosketuksesta. Tarut olivat vaeltaneet maasta toiseen. Tämä on saattanut tapahtua jo mykeneläisaikana, mutta yhtä hyvin ovat tarut vasta myöhemmin voineet kulkeutua kreikkalaisille. Ei ole luultavaa, että Iliaan ja Odysseian tekijä edes tiesi Gilgameš-eepoksen olevan olemassa. Ainakaan se ei ole häneen mitään vaikuttanut. Sillä ne samanlaiset piirteet, joihin ylempänä on viitattu, ovat varmasti olleet olemassa jo hänen käyttämissään vanhan runonlaulun tuotteissa. Iliaan ja Odysseian luoja näki henkilönsä täydessä auringonvalossa, ja hänen kuviensa ääripiirteet ovat selkeät ja katkeamattomat. Gilgameš-eepoksen ympärillä on myyttien usvainen ilmapiiri, jonka hämärässä sen henkilöt liikkuvat. Ilias ja Odysseia ovat jättäneet kauaksi taakseen sen eepillisen kerronnan asteen, jota Gilgameš-eepos edustaa.

HENKILÖHAHMOT

Suullisen muistitiedon säilyttämissä runojaksoissa eivät toimivat henkilöt voineet kehittyä johdonmukaisesti kuvatuiksi yksilöiksi. Toinen runonlaulaja korosti tiettyjä sankariensa piirteitä, toinen taas saattoi antaa samoille henkilöille ominaisuuksia, jotka eivät täysin sopeutuneet aikaisempien runonlaulajien luomaan kuvaan. Runonlaulun sankarit olivat tyyppejä, joita ei ollut muovailtu plastillisiksi henkilöhahmoiksi. Vasta kokonaiseepoksen laatija näki henkilönsä yhtenäisinä luonteina, joiden oli toimittava ihmisten sielunelämää ohjaavien lakien mukaisesti. Tosin hän tietenkään ei voinut pyrkiä varsinaiseen sielulliseen erittelyyn. Kuitenkin hän luonnonvaraisella aistillaan tajusi sen, mitä taiteellinen käsittely runoilijalta vaati. Häntä sitoi kertomarunouden perinne. Mutta siihen pohjautuen hän kykeni luomaan harvinaisen rikkaan henkilökokoelman, jossa jokainen hahmo vankasti juurtuu todellisuuteen eikä mikään luonne ole toisen kalpea varjo. Voidaan sanoa, että kreikkalaisen kuvanveistotaiteen saavutukset on tavallaan ennakoitu Iliaan ja Odysseian sanataiteessa, joka tuo eteemme ilmi eläviä, mestarillisesti hallittuja henkilöitä.

Eepillinen tyyli edellytti yleispiirteistä muotoilua. Pikkutarkkaan luonteenkuvaukseen ei ollut minkäänlaisia mahdollisuuksia. Henkilöiden luonteen täytyi ilmetä pääasiallisesti siinä,

mitä he tekivät tai puhuivat. Varsinkin juuri henkilöiden lausumista ajatuksista voidaan lukea heidän yksilöllisyytensä peruspiirteet. Ilias ja Odysseia sisältävät erittäin runsaasti toimivien henkilöiden puhetta, alkaen lyhyistä vuorosanoista pitkiin selvityksiin saakka. Eräissä runoissa säkeiden enemmistö on puhetta, toisissa taas sitä on vähemmän, niinkuin esim. silloin, kun taistelukuvaukset ovat etualalla. Vuorolauseiden tiheä esiintyminen antaa eepoksille monissa kohdissa draamaa muistuttavan sävyn. Tämä on ominaista kertovalle kansanrunoudelle yleensäkin. Niinpä Gilgameš-eepoksessa on hyvin paljon vuorolauseita, samoin Kalevalassa. Sankarit puhuvat pitkälti sellaisissakin tilaisuuksissa, joissa ei olisi luullut siihen olleen aikaa.

Varsinaisessa kansanrunoudessa henkilöiden esittämät pitkät vuodatukset useasti tuovat varsin vähän lisiä heidän yksilölliseen luonteenkuvaansa. Sitä vastoin Iliaan ja Odysseian tekijä on tietoisesti pyrkinyt muovailemaan vuorosanat sellaisiksi, että ne valaisevat esittäjiensä luonnetta. Akhilleus ja Agamemnon, Hektor ja Andromakhe, Priamos ja Helena, Odysseus ja Diomedes, Penelope ja Telemakhos, Eumaios ja kosijain johtomiehet tulevat eläviksi yksilöiksi sen nojalla, mitä he lausuvat. Eepoksiin sisältyvä puheaines on siis luonteenkuvauksen kannalta erinomaisen tärkeä. Iliaan ja Odysseian tekijä on osannut käyttää runonlaulun tarjoamia keinoja korkeampien taiteellisten päämäärien hyväksi. Sekin, mitä henkilöt tekevät, tulee heidän lausumiensa vuorosanojen avulla paremmin perustelluksi. Draamallinen ja eepillinen aines sulautuvat yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, joka on taiteellisesti hallittu.

Eeposten mahtavin henkilöhahmo on kieltämättä Akhilleus. Varhaisemmassa runonlaulussa hän varmasti jo oli kerronnan valtahahmoja. Edellä on monesti viitattu siihen psykologiseen syventämiseen, jonka Iliaan luoja on suorittanut tehdessään Akhilleuksen vastuulliseksi hänen parhaimman ystävänsä kuo-

lemasta. Aikaisemmissa runoissa epäilemättä kerrottiin Akhilleuksen ja Agamemnonin riidasta ja luultavasti myös jossakin muodossa sovinnontarjouksesta, jonka Akhilleus hylkäsi. Mikä sitten lopulta lepytti hänet, sitä emme voi tietää. Sillä varmalta näyttää, että se käänne, jonka tapahtumat Iliaassa saavat, on kokonaiseepoksen luojan niille antama. Varhaisemmassa runonlaulussa Akhilleuksella kyllä oli Patroklos niminen ystävä, mutta vasta Iliaassa hänen kaatumisensa on tehty Akhilleuksen välillisesti aiheuttamaksi ja siten asetettu yhteyteen päällikköjen välisen riidan kanssa. Näin muodostui kiistasta, joka alunperin oli merkinnyt vähäpätöistä taistelujen välivaihetta, koko eepillistä kerrontaa hallitseva pääaihe.

Akhilleus on eepoksen suuri yksinäinen. Hän ei taistele kotinsa eikä perheensä puolesta niinkuin Hektor. Joskus hän muistelee vanhaa isäänsä, joka odottaa häntä kotiin, mutta isään kohdistuva kaipaus ei ole hänen elämäänsä hallitsevia tunteita. Vielä vähemmän hän ajattelee poikaansa, joka Iliaassa mainitaan vain kahdessa kohdassa. Ei voi välttää käsitystä, että Iliaan Akhilleuksen kuvaan ei oikeastaan pojan olemassaolo lainkaan sovi. Se Akhilleus, joka Iliaassa esiintyy, on perhesiteistä täysin riippumaton soturi. Hänen kohtalokseen on tullut miestensä etunenässä käydä taistelemaan sodassa, johon kaikki Kreikan heimot ottavat osaa. Itse asiassa sota ei häntä liikuta, sillä sitä käydään Agamemnonin veljen kärsimän oikeudenloukkauksen takia. Akhilleusta sitoo kamppailuun ainoastaan sotilaskunnia. Kun Agamemnon sitä loukkaa, hän pidättyy taistelusta. Lähetystölle hän selvästi ilmoittaa syyn käyttäytymiseensä: Hän ei voi sietää, että Agamemnon kohteli häntä kuin muukalaista maankiertäjää, jolla ei ole minkäänlaisia oikeuksia.

Suhteessaan ystäväänsä Patroklokseen tämä soturi saa syvästi inhimilliset piirteet. Tietoisuus siitä, että hän on aiheuttanut ystävänsä kuoleman, tekee hänen surunsa melkein suhdattomaksi. Hän antautuu sen valtaan niin täydellisesti, ettei hän

kykene ajattelemaan mitään muuta. Ainoastaan kostonhimo on kyllin voimakas hetkeksi karkottamaan hänen mieltään kalvavan tuskan. Heti kun hän on saanut uudet varustukset, hän tahtoo rynnätä taisteluun. Mutta kun kosto on suoritettu, hän jälleen heittäytyy hillittömästi murheeseensa. Hän on yhtä intohimoinen surussaan kuin vihassaankin.

Asettamalla Patrokloksen kaatumisen eepoksensa käännekohdaksi Iliaan tekijä on voinut tehdä vanhan runonlaulun Akhilleuskuvan myös toisessa suhteessa inhimillisemmäksi. Perinnäinen Akhilleus oli säälimätön soturi, joka karkeasti häpäisi surmaamansa Hektorin ruumista. On lausuttu otaksuma, että Akhilleus alkujaan hakkasi irti Hektorin pään ja heitti hänen ruumiinsa koirien syötäväksi. Ruumiin luovuttamisesta Priamokselle ei tällöin voinut olla puhettakaan. Iliaan runoilija on poistanut nämä raakalaismaiset piirteet, mutta kuitenkin pysyttänyt paikoillaan ruumiin laahaamisen sotavaunujen jäljessä ja sen jättämisen hautaamatta. Tätä menettelyä perustelemassa on Iliaassa Akhilleuksen tuntema mittaamaton suru, jonka Patrokloksen kohtalo on tuottanut. Akhilleus on ~~poissa~~ suunniltaan, ja sellaisessa tilassa hänen käyttäytymisensä on toisenlainen, kuin hänen kaltaiseltaan uljaalta sankarilta muuten odottaisi. Runoilija on täten saanut yhdistetyksi ne pohjimmaltaan ristiriitaiset ominaisuudet, jotka Akhilleuksen luonnetta vallitsevat. Perusteleehan Akhilleus taistelussakin säälimättömyyttään sillä, että myös Patrokloksen oli kuoltava. Kun hän sitten lopuksi taipuu luovuttamaan Hektorin ruumiin, hän liikuttavalla tavalla pyytää ystävävainajaltaan anteeksi sitä, ettei hän menettelekään tälle antamansa lupauksen mukaisesti. Eikä hän tässä viimeisessäkään vaiheessa ole aivan varma siitä, että hän kykenee hillitsemään intohimonsa puuskaa. Siksi hän varoittaa Priamosta liiallisesta kiirehtimisestä.

Akhilleus on hahmo, jonka puitteissa runoilija kuvaa inhimillisen intohimon leimahtamista ja laukeamista. Sanakiista, joka

kiihtymistään kiihtyy ja lopulta johtaa auttamattomaan välien rikkoutumiseen, saa laajakantoiset seuraukset. Akhilleus tuntee kärsineensä suurta vääryyttä, ja lukijan myötätunto on hänen eikä Agamemnonin puolella. Mutta sittenkään syy ei ole yksistään viimeksi mainitun. Akhilleus on heti toisessa repliikissään käyttänyt kieltä, joka oikeuttaa Agamemnonin kohdistamaan kiukkunsa häneen. Sitten Akhilleuksen esiintyminen tulee yhä uhmaavammaksi, eikä sen vuoksi ole lainkaan ihmeellistä, että Agamemnon vaatiessaan korvausta Khryseen tyttärestä kääntää katseensa juuri riitaveljeensä. Akhilleus on siten itse aiheuttanut häntä kohdanneen oikeudenloukkauksen. Hän on oikeammassa kuin Agamemnon, mutta aivan kokonaan hänkään ei ole oikeassa. Näin on runoilija erittäin taitavasti rakentanut Akhilleuksen tragedian psykologiset edellytykset.

Vielä vähemmän oikeassa Akhilleus on hylätessään sovinnonpyynnön, jonka lähetystö hänelle esittää. Hänellehän tarjotaan ruhtinaallinen hyvitys. Mutta loukattu kunniantunto on niin voimakas, ettei Akhilleus kykene voittamaan itseään. Agamemnonia kohtaan tuntemansa vihan vaikutuksesta hän jättää toverinsa pulaan, vaikka nämä selvin ja vetoavin sanoin osoittavat hänen menettelynsä tuhoisat seuraukset. Kylmästi Akhilleus vastaa aikovansa seuraavana päivänä lähteä kotimatkalle. Hän ei kuitenkaan sisimmässään ole yhtä varma kuin ulkonaisessa esiintymisessään, sillä lopuksi hän lieventää uhkaustaan sanomalla, ettei hän ainakaan puutu taisteluun, ennen kuin troialaiset pääsevät laivaleiriin ja sytyttävät tuleen kreikkalaisten laivat. Mutta kieltäytyessään auttamasta kumppaneitaan Akhilleus syyllistyy menettelyyn, josta täytyy seurata rangaistus.

Runoilija antaakin meidän aavistaa, että Akhilleuksen sielussa on käynnissä taistelu. Sen kuvaaminen on jätetty suorittamatta, mutta sen vaikutukset ilmenevät sankarin käyttäytymisestä. Akhilleuksen pitäisi olla vain tyytyväinen sen johdosta, että kreikkalaiset hänen poissa ollessaan kärsivät tappion. Mutta

hän ei sittenkään voi olla olematta huolissaan toveriensa kohtalosta, niin väkevästi kuin hän onkin korostanut, ettei se häntä ensinkään liikuta. Jos hän sisimmässään todella olisi niin välinpitämätön, kuin hän oli sanoissaan, hän ei lähettäisi Patroklosta kohtalokkaalle tiedustelukäynnille. Itse asiassa Akhilleus tajuaa, että hän vetäytyessään taistelusta on menetellyt väärin. Täydellisesti tämä selviää hänelle yhdellä iskulla Patrokloksen kaaduttua, mutta jo sitä ennen hän piilotajuisesti on peräytymässä jyrkästä asenteestaan. Sen johdosta käy ymmärrettäväksi, että hän niin helposti suostuu Patrokloksen pyyntöön ja antaa ystävänsä lähteä taisteluun hänen varustuksissaan.

Patrokloksen kaaduttua Akhilleus yht'äkkiä käsittää, kuinka mieletöntä hänen menettelynsä on ollut. Mitättömän riidanaiheen vuoksi hän on pysyttäytynyt poissa taistelusta ja siten aiheuttanut parhaan ystävänsä kuoleman. Kiista Agamemnonin kanssa näyttää hänestä nyt aivan vähäpätöiseltä sen rinnalla, mitä siitä on ollut seurauksena. Viha, jota hän on tuntenut Agamemnonia kohtaan, sammuu yhtä nopeasti, kuin se leimahti. Erittäin hieno piirre runoelmassa on se, ettei Akhilleus tämän jälkeen enää välitä hyvityksestäkään. Hänestä on aivan yhdentekevää, antaako Agamemnon sitä hänelle vai ei. Mutta oikeudentunto vaatii, että Agamemnon sovittaa ylimielisen käytöksensä. Siitä syystä sovinnon tekemisen kuvaus on välttämättömästi suoritettava. Sen yhteydessä runoilija saa tilaisuuden luonnehtia Akhilleuksen suurpiirteisyyttä, joka muodostaa selvän vastakohdan Agamemnonin vastuuta välttelevälle, pikkutärkeälle esiintymiselle.

Akhilleuksen Agamemnonia kohtaan tuntema viha on pyyhkäisty pois sillä hetkellä, kun Akhilleus tajuaa oman syyllisyytensä Patrokloksen kuolemaan. Mutta viha säilyy hänen mielessään edelleen. Se muuttaa vain suuntaa, ja kohdistuu yhtä sammumattomana Hektoriin, kuin se varhemmin suuntautui Agamemnoniin. Akhilleus ei saa rauhaa, ennen kuin hän on kostanut

ystävänsä surmaajalle. Hän ei ajattele lepoa eikä ruokaa, hänen ajatuksissaan on vain Patrokloksen kuolema ja sen kostaminen. Sokea kiihko, jonka vallassa sankari ryntää taisteluun, johtuu toiselta puolen hänen syyllisyydentunnostaan, toiselta puolen hänen mieltään raastavasta katkerasta surusta. Siksi lukija ummistaa silmänsä julmuudelta, jota hän kamppailussa osoittaa, vieläpä antaa anteeksi Hektorin ruumiinkin häpäisemisen. Iliaan tekijä on osannut mestarillisesti luoda psykologiset edellytykset Akhilleuksen petomaiselle raivolle.

Kuitenkaan Akhilleus ei esiintyisi jalon sankaruuden ruumiillistumana, jollei hänen raivonsa lopulta talttuisi. Sen vuoksi Iliaan Akhilleus-kuvaan kuuluu erottamattomana osana se kohtaus, jossa sankarin inhimillinen perusolemus pääsee oikeuksiinsa. Luovuttaessaan Priamokselle Hektorin ruumiin Akhilleus osoittaa, ettei hän ole pelkästään säälimätön tuhooja, vaan että hänen mielessään on sijaa herkillekin tunteille. Hän kykenee säälimään vanhusta, joka vaaroja uhmaten on rohjennut lähteä vihollisen leiriin saadakseen haltuunsa poikansa ruumiin. Tosin Akhilleus tällöin lähinnä ajattelee omaa isäänsä, mutta niinkuin ylempänä huomautimme, sääli on aina pohjaltaan itsekäs tunne. Ei myöskään saa liiaksi korostaa sitä, että itse asiassa Zeus määrää Akhilleuksen luovuttamaan Hektorin ruumiin. Jumalat antavat eepoksessa vain sysäyksen. Sielulliset edellytykset ovat henkilöissä itsessään, eikä Zeuksen käsky voi sisältää mitään sellaista, mitä varten Akhilleuksen sielussa ei olisi maaperää. Ylijumalan määräys on ainoastaan eepillisen tekniikan keinoja, eikä sen tarkoituksena ole tehdä tyhjäksi ihmisen sielunelämää vallitsevia lakeja. Sen avulla on vain tahdottu perustella Akhilleuksessa tapahtuvan mielenmuutoksen äkillisyyttä ja perusteellisuutta. Eepoksessa näet äkilliset ratkaisut melkein poikkeuksetta johtuvat jumalien antamista sysäyksistä.

Iliaassa on vanhan runonlaulun korskeasta ja julmasta soturista tullut syvästi traagillinen sankarityyppi. Hän tietää, että

hänen kohtalonsa on kaatua nuorena, ja tämä tietoisuus luo pysyvän varjon hänen sieluunsa. Hän asettaa korkeimmalle sotilaskunniansa, ja kun hän katsoo sitä verisesti loukatun, hän tekee äärimmäiset johtopäätökset. Mutta vetäytyessään taistelusta hän tulee itse loukanneeksi sotatoveruuden käskyjä. Siitä seuraa rangaistus. Kun se häntä kohtaa, hän samalla tajuaa, kuinka paljon ystävä on hänelle merkinnyt. Maailmankirjallisuudessa on tuskin missään väkevämmin kuvattu ystävän menetyksen aiheuttamaa tuskaa. Lopuksi tapahtuu kuitenkin seestyminen, joka ilmenee vihollista kohtaan osoitettuna jalomielisyytenä.

Liioittelematta voi sanoa, ettei myöhemminkään ole luotu soturihahmoa, joka voittaisi Akhilleuksen majesteetillisessa suurpiirteisyydessä ja inhimillisessä syvyydessä. Kuvauksen mestarillisuus piilee siinä, että Akhilleus on pelkästään sotilas, mutta siitä huolimatta monivivahteinen ihminen, jossa elämä kuohuu aitona ja rikkaana. Hänellä ei ole välitöntä suhdetta muihin elämänpiireihin kuin sotaan. Rakkaus ei näyttele mitään osaa hänen henkilönsä yhteydessä, ei myöskään valta. Kuitenkin hän täysin määrin saa osakseen mielenkiintomme ja myötätuntomme. Ihmiskuvauksen taito on Akhilleuksen hahmoa piirrettäessä saavuttanut ensimmäisen suuren riemuvoittonsa.

Eräät tutkijat ovat väittäneet, että Iliaan luonnollinen päätepiste muka olisi Akhilleuksen kuolema. Niinkin järkevä Iliaan kysymysten selvittelijä kuin englantilainen Bowra pitää »ilmeisenä kömpelyytenä», ettei Ilias päädy Akhilleuksen kaatumiseen. Tällaisten väitteiden esittäjät unohtavat kokonaan ne perusteet, joille Akhilleuksen kuva Iliaassa rakentuu. Iliaan tekijän tarkoituksena on nimenomaisesti ollut kuvata vain sitä lyhyttä vaihetta, joka johti Akhilleuksen sisäisen minän muuttumiseen. Runoilijan peruskatsomus on eetillinen, niin kuin alkajaissäkeisiin sisältyvä »vihan» korostaminen osoittaa. Sen vuoksi tapaussarjan jatkaminen Akhilleuksen kaatumiseen asti olisi aivan mahdotonta. Sillä sankarin kuolema ei ollut hänen omaa syy-

tään eikä seurausta hänen menettelystään, vaan se oli kohtalon määräämä. Akhilleuksen kuolema siis ei lainkaan sovellu Iliaan puitteisiin. Osoittaa runoilijan pettämätöntä taiteellista vaistoa, että hän tajusi tämän tosiasian paremmin kuin ne, jotka nyt pyrkivät hänen työtään mestaroimaan.

Akhilleuksen vastine troialaisten puolella on Hektor. Niinkuin Akhilleus on kreikkalaisista sotureista voimakkain ja urhoollisin, niin Hektor on troialaisten tuki ja turva. Hänen nimensäkin merkitsee alkujaan vain »pidättäjää, torjujaa», mikä osoittaa hänen asemaansa Troian puolustustaistelussa. Hektor eroaakin täydellisesti Akhilleuksesta siinä suhteessa, että hän tietää, minkä puolesta hän kamppailee. Hän varjelee kotikaupunkiaan, sen vaimoja ja lapsia, ja näiden joukossa ennen muita omaa puolisoaan ja poikaansa. Hänen ylväänä tunnuslauseenaan ovat sanat, jotka hän lausuu velipuolelleen Pulydamaalle tämän vedotessa epäedullisiin enteisiin: »Yks ylin ennusmerkki on: puoltaa syntymämaata.» Siinä on kuin kiveen hakattuna ohje, jonka esittäminen ja noudattaminen kohottaa Hektorin hahmon yleispätevään suuruuteen.

Luonteena Hektor ei ole yhtä kivenkovaa ainesta kuin Akhilleus. Soturin velvollisuus käy hänelläkin kaiken muun edellä, mutta hänessä ei ole samaa jyrkkyyttä eikä samaa vastustamatonta voimaa kuin Akhilleuksessa. Akhilleus ei osannut väistyä. Ajatus, että hän kääntyisi pakosalle, on mahdoton. Hektor sitä vastoin monesti välttelee vaaraa ja pelastuu eräistä kohtalokkaista tilanteista vain jumalien avulla. Silloinkin kun hän yksinään on päättänyt asettua Akhilleusta vastustamaan, hänen rohkeutensa pettää ja hän lähtee juosten kiertämään Troian muureja Akhilleus kintereillään. Oikeastaan hän rynnistää rohkeasti vihollista vastaan vain sellaisissa vaiheissa, joissa troialaisten aseilla on selvää menestystä. Troialaisten väistyessä kuulemme Hektorista yleensä sangen vähän. Mutta tunkeutuessaan kreikka-

laisten laivaleiriin ja sytyttäessään sen tuleen hän osoittaa uljuutta, joka murtaa esteet ja takaisi lopullisen menestyksenkin, jollei kohtalo olisi määrännyt toisin.

Hektorin traagillisuus on juuri siinä, että hän kaikesta hetkellisestä voitonhuumastaan huolimatta aavistaa troialaisten taistelun turhaksi. Hän sanoo aavistavansa, että Troia on tuhoutuva, ja hän näkee silmiensä edessä päivän, jona säälimätön voittaja on raastava orjiksi hänen rakkaimpansa. Hänen luonteensa jalous ilmenee erityisesti näiden aavistusten yhteydessä. Häntä ei näet vähääkään huoleta hänen oma kohtalonsa, vaan yksistään se, mikä on tuleva hänen puolisonsa ja poikansa osaksi. Näin ajatellessaan Hektor on syvimpien inhimillisten tunteiden tulkki. Hän edustaa jaloa ihmisyyttä yli kaikkien ajan ja paikan rajojen. Hektorin oma kuolema ei tyhjennä tapahtumiin sisältyvän traagillisuuden mittaa. Sen takana häämöttää paljon suurempi murhenäytelmä: Troian tuho ja sen asukkaiden hirvittävä kohtalo.

Antaessaan Hektorin tavata perheensä Iliaan runoilija on voinut valaista sellaisia puolia hänen luonteessaan, jotka muuten olisivat jääneet paljastamatta. Jo se, että hän keskellä ankaraa taistelua viipyy hetken omaistensa parissa, on omiaan korostamaan syvää kiintymystä, jolla hän on sidottu puolisoonsa ja poikaansa. Vielä paljon suuremmassa määrässä tämä ilmenee niissä tunnekylläisissä sanoissa, jotka hän lausuu puolisolleen ja pojalleen. Niille antaa leimaa soturissa harvinainen hellyys ja välittömyys. Hektor ei salaa, että häntä kalvavat samat huolet kuin hänen puolisoaan, joka pyytää häntä vetäytymään muurien suojaan. Mutta hänen sotilaskunniansa ei salli hänen näyttää arkuutta. Siksi hänen on riennettävä takaisin eturintamaan. Hän lohduttaa puolisoaan sillä, ettei hän ole kaatuva, jollei kohtalo ole sitä määrännyt. Aivan erikoisen herkästi on kuvattu, miten Hektor ottaa syliin poikansa. Kun poika, joka pelästyy välkkyvän kypärän töyhtöä, kirkaisten painautuu kiinni hoita-

jattareensa, Hektor laskee kypäränsä maahan ja nostaa sitten pojan syliinsä. Hän suutelee poikaa ja keinuttelee häntä käsivarsillaan lausuen samalla toivotuksen, että pojasta varttuisi isäänsä väkevämpi sankari. Tämä taistelukuvausten lomaan sijoitettu idylli valottaa yhdellä ainoalla välähdyksellä Hektorin luonnetta tehokkaammin, kuin voisi tapahtua pitkilläkään selvityksillä.

On myönnettävä, ettei Hektorin kuva Iliaassa muodostu yhtä kokonaiseksi ja johdonmukaiseksi kuin Akhilleuksen. Hänen olemuksessaan on jotakin hapuilevaa. Toisinaan hän on uhkarohkea, toisinaan taas väistyy kohdatessaan vähäistäkin vastarintaa. Iliaan runoilija ei ole voinut koota perinnäisen runonlaulun troialaisen sankarin piirteitä kaikin puolin ehjäksi ja elimelliseksi henkilöhahmoksi. Hektorinhan täytyi pysyä poissa näyttämöltä silloin, kun kreikkalaiset sankarit suorittivat urotekojaan. Kuitenkin juuri hän lopulta mursi kreikkalaisten rivit ja tunkeutui voitokkaana heidän laivaleiriinsä. Hänen esiintymisensä tulee tämän johdosta hiukan ristiriitaiseksi. Mutta se johtuu eepoksen välttämättömästä rakenteesta, eikä sitä ole luettava Iliaan tekijän viaksi. Häneltä ei ole puuttunut luonteenkuvauskykyä, mutta hänen kätensä ovat olleet sidotut. Sellaisenakin kuin Hektor Iliaassa esiintyy, hän on isänmaanrakkauden ja jalon ihmisyyden loistava henkilöitymä.

Kaikki Iliaan soturihahmot eivät ole yhtä havainnollisesti muotoiltuja. Jokaisella on kuitenkin omat yksilölliset piirteensä. Muista sankareista on eniten etualalla kreikkalaisten ylipäällikkö Agamemnon. Kootessamme sen, mitä hänestä Iliaassa kerrotaan, saamme kuvan miehestä, jolla on oman arvon tuntoa, mutta jolla ei ole riittävästi ryhtiä ja kykyä täyttääkseen ulkonaisesti mahtavan asemansa muodostamat kehykset. Kiistellessään Akhilleuksen kanssa hän on ylenmäärin mahtipontinen, mutta jo seuraavana päivänä hän sotaväenkokouksessa tunnus-

taa tehneensä virheen suututtaessaan kreikkalaisten parhaan soturin. Ennen taistelua suorittamallaan tarkastuskäynnillä hän jälleen esiintyy tarpeettoman suurieleisesti. Mutta kun kärsitään vastoinkäymisiä, hän joutuu nopeasti epätoivoon ja on valmis luopumaan koko sotaretkestä. Taistelussa hän kuitenkin osoittaa sankaruutta, mutta samalla julmuutta. Kun hänen veljensä Menelaos on säästämäisillään troialaisen, joka taistelussa aseettomaksi joutuneena pyytää armoa, Agamemnon tulee väliin ja surmaa anojan huomauttaen, ettei troialaisia saa sääliä. Agamemnonin suureen ahneuteen viitataan runoelmassa joitakin kertoja. Itse asiassa eepoksen tapahtumasarja joutuu liikkeelle sen johdosta, että Agamemnon tahtoo saada korvauksen menettämästään sotasaaliista. Runoilija ei ole liikaa korostanut hänen heikkouksiaan, koska hän kaikissa tapauksissa on kreikkalaisten ylipäällikkö. Mutta hän on koskettanut niihin sen verran, että Agamemnonistakin muodostuu elävä yksilö, joka ei ole mikään ihannetyyppi, vaan erehtyvä ja horjuva ihminen. Runoelman loppuosassa hän joutuu kokonaan taka-alalle Akhilleuksen vallatessa täydellisesti näyttämön.

Runoilijan tarkoituksena hänen Agamemnonia luonnehtiessaan on ollut ensi sijassa kuvata sotapäällikköä. Agamemnon käyttää väärin ylipäällikön valtaansa ryhtyessään toimenpiteeseen, joka on omiaan syvästi loukkaamaan hänen parhainta soturiaan. Sen johdosta hän saa kärsiä syvän nöyryytyksen. Tämä ei rajoitu pelkästään siihen, että hänen on pakko tarjota loukatulle moninkertainen hyvitys, jonka tämä kylmästi hylkää. Ylipäällikön täytyy kokea vielä sekin, että kreikkalaisten koko taistelurintama sortuu, vaivalla rakennettu muuri murtuu ja sotajoukko joutuu perikadon partaalle. Vasta kun Akhilleus puuttuu asioihin, korjautuu epätoivoinen tilanne. Agamemnon on täten saanut riittävän rangaistuksen ylimielisyydestään. Akhilleuksen sovinnontekotilaisuudessa osoittama suurpiirteisyys asettaa ylipäällikön sangen noloon asemaan. Hän koettaa säilyttää lop-

puun asti arvovaltansa tunnustamatta rehellisesti hairahdustaan, mutta jokaiselle on selvää, että hän on joutunut kiistassa tappiolle. Hän ei ole kyennyt esiintymään niin, kuin ylipäällikön olisi pitänyt. Agamemnoninkin hahmossa on täten eetillinen piirre, jota ei saa jättää huomiotta. Sen avulla runoilija on voinut yksilöllistää ylipäällikön tyyppinsä.

Agamemnonin rinnalla hänen veljensä Menelaos jää jonkin verran varjoon, vaikka sotaa varsinaisesti käydään juuri hänen vuoksensa. Agamemnon antaa Iliaan 10. runossa veljestään sellaisen kuvan, että tämä on hiukan hidas tarttumaan toimeen, koska hän on tottunut odottamaan aloitetta Agamemnonin taholta. Menelaokselta ei Iliaassa kuitenkaan puutu uljuutta eikä tahdonvoimaa. Hän on heti valmis kaksintaisteluun Pariksen kanssa. Kamppailussa hän osoittautuu ylivoimaiseksi ja raivoaa kuin jalopeura etsiessään vastustajaansa, joka yht'äkkiä häviää Afroditen turvaan saattamana. Vieläpä hän muiden empiessä tarjoutuu kamppailemaan Hektorinkin kanssa, vaikka hänen kumppaninsa sitten estävät hänet toteuttamasta aikomustaan. Patrokloksen ruumista hän suojelee yhdessä Aiaan kanssa sitkeästi ja vääjäämättä. Petettynä aviomiehenä hän helposti voisi joutua naurunalaiseksi. Mutta ainoatakaan sellaista piirrettä, joka siihen saattaisi antaa aihetta, hänestä ei etsimälläkään löydä. Runoilija on tarkoin karttanut suuntaamasta Menelaokseen koomillista valaistusta. Hän on sankari kiireestä kantapäähän ja on täydellisesti syytön siihen, että hänen vaimonsa saatiin houkutelluksi hänet jättämään. Helenakin korostaa eräissä vuorolauseissaan, että hän mielettömyydessään hylkäsi kotinsa rakkauden jumalattaren sokaisemana. Itse asiassa Menelaos on joka suhteessa mittavampi kuin Helenan viettelijä Paris. Hänen luonnekuvaansa täydennetään Odysseiassa, jossa hän esiintyy ylhäisen herran perustyyppinä vieraanvaraisuudessaan ja hienotuntoisuudessaan.

Kreikkalaisten sankarien joukossa Diomedes on erikoisase-

massa sikäli, että hän uskaltautuu taisteluun jumalienkin kanssa. Hän haavoittaa Afroditea ja Aresta, rohkeneepa kolme kertaa rynnätä Apollonkin kimppuun, kunnes jumalan kammostuttava varoitus saa hänet väistymään. Diomedes on jäyhä ja suoraviivainen soturi, joka tietää velvollisuutensa eikä tunne pelkoa. Hän ei ota pahakseen, kun Agamemnon tarkastuskäynnillään väittää häntä isäänsä Tydeusta huonommaksi. Hän myöntää, että Agamemnonilla ylipäällikkönä on oikeus kiihottaa väkeänsä taisteluun. Tuntien sotilaallisen kuntonsa Diomedeella on varaa asettua aiheettomien moitteitten yläpuolelle. Hänen luonteelleen kuvaavaa on sekin, että kun Akhilleuksen luona käynyt lähetystö palaa tyhjin toimin, hän on ainoa, joka ei sen vuoksi rupea murehtimaan. Hän lausuu suoraan julki ajatuksensa, ettei Akhilleusta olisi pitänyt käydäkään hyvittelemään. Hänen mielestään ei olisi ollut syytä tehdä Akhilleusta vielä ylpeämmäksi, kuin tämä muutenkin jo on. Diomedeen rehti olemus paljastuu selvästi myös siinä tilanteessa, jossa hän tapaa troialaisten puolella taistelevan lykialaisen Glaukoksen. Kuullessaan, että hänen edessään on mies, jonka esi-isät ovat olleet hänen esi-isiensä kestiystäviä, hän lyö keihäänsä maahan ja rientää kättelemään vihollista kuin ystävää. Hän ehdottaa, ettei heistä kumpikaan taistelussa suuntaa asetta toistaan vastaan ja että he ystävyyden merkiksi vaihtavat sota-asua. Keskellä kamppailun tuoksinaa tehdään näin ystävyysliitto. Tällaisilla inhimillisillä piirteillä Iliaan runoilija kykenee elävöittämään sankariensa hahmon.

Aias, Telamonin poika, on Akhilleuksen jälkeen väkevin kreikkalaisista. Hän torjuu yksinään troialaisten rynnistyksen näiden murtauduttua laivaleiriin. Ilman häntä tuho perisi kreikkalaiset. Eikä tämä urotyö ole hänen ainoansa. Pitkin matkaa hän taisteluissa osoittaa vastustamattoman voimansa. Hänen ansiotaan on, että Patrokloksen ruumis saadaan pelastetuksi joutumasta troialaisten käsiin. Hänen hallitsevin ominaisuutensa on sitkeys. Näyttää siltä, että runoilija on ajatellut häntä san-

kariksi, jolla ei ole suurta älyllistä liikkuvaisuutta, mutta sitä enemmän jääräpäistä kestävyyttä. Tätä taustaa vasten on ymmärrettävä se rohkea vertaus, jota käytetään kuvailtaessa Aiaan vastahakoista peräytymistä ylivoiman edessä. Aiasta verrataan tällöin aasiin, joka on lasten käsistä riistäytynyt viljapeltoon ja heidän iskuistaan välittämättä syö kylläkseen halmeesta. Pääpaino tässä on tietenkin sillä seikalla, että troialaisten rynnistys Aiasta vastaan on yhtä tehoton kuin lasten lyönnit aasin selkään. Mutta kuitenkaan ei voi olla panematta merkille, että Aiasta itseään samalla verrataan aasiin. Vertaus on kieltämättä uskalias. On sanottu, että vain Shakespeare on samanlaisin keinoin rohjennut luonnehtia sankareitaan. Aiaan luonteesta saamamme kuvaa täydentää se, mitä hän lausuu Akhilleukselle, kun tämä hylkää sovinnon tarjouksen. Yksinkertaisen sielunsa vilpittömyydellä hän vetoaa vain toveruuteen eikä sano voivansa käsittää, että Akhilleus yhden ainoan neidon vuoksi on kiihtynyt sellaiseen vimmaan. Vihan todellinen perussyy on jäänyt Aiaalta huomaamatta.

Viisautta, kekseliäisyyttä ja harkintaa edustaa jo Iliaassa ennen muita Odysseus. Hänelle uskotaan Khryseen tyttären saattaminen kotiseudulle, hän hillitsee sotajoukon kiihkeän koti-ikävän, hän nujertaa Thersiteessä ilmenneen vastustushengen, hän tekee kaikkensa taivuttaakseen Akhilleuksen lauhduttamaan vihansa, hän on mukana uhkarohkealla yöllisellä partioretkellä ja hän järjestää lopuksi julkisen sovinnontekotilaisuuden Akhilleuksen ja Agamemnonin välille. Odysseus on täten kuvattu henkilöksi, joka kaikissa tilanteissa löytää juuri niihin soveltuvat keinot ja joka kykenee suoriutumaan siinä, missä ihmisvoima vain jotenkin riittää. Niinpä kun hän kreikkalaisten peräytyessä jää yksin taistelutanterelle, hän ei säiky, vaan tekee mielessään ainoan mahdollisen johtopäätöksen: Hänen on seisottava paikallaan, kaatukoonpa hän vaikka siihen. Sillä vain pelkurit karttavat

taistelua. Villisian tavoin hän ottaa vastaan saartajien rynnistyksen, surmaa monta troialaista ja väistyy vasta sitten kun on haavoittunut.

Iliaassa kuvattu Odysseus on täten kauttaaltaan sama yksilö kuin se, joka esiintyy Odysseian päähenkilönä. Molemmissa eepoksissa ilmenevä luonteenkuvauksen johdonmukaisuus todistaa niiden sepittäjän yhdeksi ja samaksi runoilijaksi. Odysseiankin sankari on samalla kertaa peloton taistelija ja harkitseva käytännön mies. Hänen päämääränsä on päästä kotiin, ja sitä kohti hän kulkee vääjäämättä ja vaaroja pelkäämättä. Rakkaus puolisoon ei ole se vaikutin, joka häntä yksinomaisesti johtaa. Hänen pyrkimyksenään on saavuttaa kaikki se, mikä sisältyy käsitteeseen koti. Puoliso on siinä ehkä tärkein tekijä, mutta siihen kuuluu myös muuta: koko perheen isän ja Ithakan hallitsijan asema omassa tutussa ympäristössä. Kun Kalypso mustasukkaisena huomauttaa, että hän kai toki on kauniimpi kuin Penelope, Odysseus myöntää niin olevan, mutta sanoo kuitenkin ikävöivänsä kotiinpaluunsa päivää. Vaikka Kalypso lupaa tehdä hänet jumalaksi ja ikuisesti nuoreksi, häntä ei mikään voi pidättää, kun hänelle tarjoutuu tilaisuus päästä lähtemään kotimatkalle. Kirken luona hän tosin oli viipynyt kokonaisen vuoden yhtämittaisia juhlia pitäen ja kotinsa täydellisesti unohtaen. Mutta jumalien pidot ovat ehtineet häntä väsyttää, eikä mikään enää voi vastata kotia. Sinne täytyy päästä ja se täytyy valloittaa takaisin hinnalla millä hyvänsä.

Harharetkien älyllisesti utelias Odysseus on pohjaltaan sama kuin Troian sodan kekseliäs sankari. Tosin Odysseus harharetkillään monessa suhteessa muistuttaa rohkeata joonialaista tutkimusretkeilijää merentakaisten siirtokuntien perustamisajoilta, mutta hän on sittenkin sama Odysseus, jonka kerrottiin kerjäläiseksi pukeutuneena tunkeutuneen Troiaan saadakseen selville vihollisten aikeet. Myös se Odysseus, joka oli mukana yöllisellä partioretkellä yhdessä Diomedeen kanssa, on täydellisesti sama

henkilö kuin se, joka tahtoo päästä selville Kirken juonista ja kyklooppien olemuksesta sekä mastoon sidottuna kuunnella seireenien laulua. Tullessaan lopulta faiakien saarelle hän esittäytyessään Nausikaalle on sama puhetaidon mestari kuin puhuessaan lähetystön puolesta Akhilleukselle, ja Alkinooksen palatsissa hän esiintyy yhtä arvokkaasti kuin Troian sodan päällikköjen seurassa. Ithakaan saavuttuaan hän osaa sopeutua kerjäläisenkin osaan yhtä etevästi kuin mennessään vakoilijana Troiaan. Hänen varovainen suunnitelmallisuutensa ilmenee siinä, ettei hän suoraa päätä hyökkää kosijoiden kimppuun, vaan valmistelee kaiken huolellisesti ja varmistautuu edeltä käsin onnellisesta lopputuloksesta. Puolisoaan kohtaan tuntemansa kaipauksen hän tukahduttaa siinä määrin, ettei anna tunteittensa viekoitella ilmaisemaan itseään, ennen kuin kostotyö on lopullisesti suoritettu. Antautuessaan kosijoiden nöyryytettäväksi hän samalla saa ikäänkuin henkilökohtaisen oikeuden siihen säälimättömyyteen, jota hän osoittaa: ainoakaan kosija ei vältä kohtaloaan. Ei voida kiistää sitä, että Odysseuksen henkilökuva Iliaassa ja Odysseiassa kaikista siihen liittyneistä alkujaan hajallisista aineksista huolimatta muodostuu johdonmukaiseksi ja kokonaiseksi. Runoilija on mestarillisesti hallinnut vaikeasti pideltävää luonnehahmoa.

Iliaassa esiintyy toinen viisas neuvonantaja, vanha Nestor. Hänen lausuntojaan kuunnellaan yhtä tarkkaavaisesti kuin Odysseuksen sanoja. Kuitenkin hän on aivan toisenlainen henkilö kuin Odysseus. Ikä estää häntä ottamasta tehokkaasti osaa taisteluihin, vaikka hän aina onkin mukana siellä, missä kamppailu riehuu. Hänen tehtävänsä on ensi sijassa antaa pitkään kokemukseen perustuvia ohjeita. Niissä hän mielellään vetoaa vuosien takaisiin aikoihin, jolloin hän oli nuori ja jolloin käytiin vielä ankarampia taisteluja. Eräänlainen oman kehunnan tarve on Nestorille luonteenomainen. Hän hairahtuu niin ikään monesti liian laveihin vuodatuksiin, jotka ainoastaan osaksi valaisevat

kulloistakin tilannetta. Ilmeisesti runoilija on kaikesta Nestoria kohtaan tuntemastaan kunnioituksesta huolimatta tahtonut hänen hahmonsa välityksellä ilmentää vanhojen ihmisten lavertelun halua. Suorastaan epäedulliseen valoon Nestor joutuu, kun hän Akhilleuksen järjestämissä kilpa-ajoissa neuvoo poikaansa Antilokhosta viekkaalla juonella korvaamaan sen, mitä hänen hevostensa nopeudesta puuttuu. Hän saattaa täten poikansa ikävään asemaan, josta tämä selviytyy ainoastaan oman suoruutensa ja Menelaoksen jalomielisyyden ansiosta. Nestorilla on myös vanhuksen tuittupäisyyttä, joka ilmenee mm. siinä Odysseian 15. runon kohdassa, jossa Peisistratos kehoittaa Telemakhosta kiirehtimään lähtöään, koska Nestor ei hevin voi olla suuttumatta saadessaan kuulla, ettei Telemakhos enää poikkeakaan hänen linnaansa. Kaiken kaikkiaan Nestorkin on yhtenäisesti ja yksilöllisin piirtein luonnehdittu henkilö.

Enemmän myötätuntoa herättää meissä toinen vanhus, Troian onneton kuningas Priamos. Hän on eräänlainen suurperheen patriarkka. Sotatoimien johtamisen hän on uskonut pojalleen Hektorille, mutta valtion asioissa ratkaisuvalta on hänellä. Hänet noudetaan taistelukentälle vahvistamaan kreikkalaisten ja troialaisten välistä kaksintaistelusopimusta. Hän myös päättää, ettei Helenaa palauteta kreikkalaisille, koska Paris ei tahdo hänestä luopua. Kuitenkin Priamos tulee meitä lähemmäksi ihmisenä kuin hallitsijana. Ihailuamme herättää se erinomaisen hienotunteinen tapa, jolla hän kohtelee Helenaa. Kun Helena saapuu hänen luokseen muurille, hän kutsuu Helenaa tyttärekseen ja kehoittaa tätä istumaan viereensä. Jaloluontoisesti hän huomauttaa, ettei Helenassa ole syytä, vaan että syy on jumalain, jotka ovat tuoneet kreikkalaiset Troian edustalle. Priamoksen isäntunteen voimakkuus taas ilmenee siinä, ettei hän sano voivansa jäädä katsomaan Pariksen ja Menelaoksen kaksintaistelua. Hän ei saata nähdä poikansa olevan kuolemanvaarassa.

Priamoksen inhimillinen suuruus kasvaa valtaviin mittoihin

Hektorin kaaduttua. Hän on omaan surkeaan kohtaloonsa vedoten koettanut taivuttaa Hektoria vetäytymään muurien suojaan. Kun hän ei siinä onnistunut ja Hektor on saanut surmansa, hänen surunsa on hillitön. Hän ei nauti ruokaa eikä juomaa, vaan antautuu täydellisesti murheensa valtaan. Mutta heti kun hänessä kypsyy ajatus, että hänen on lähdettävä anomaan Hektorin surmaajalta poikansa ruumista, hänessä viriää ihmeellinen toimintatarmo. Hänen puolisonsa varoitukset eivät kykene muuttamaan hänen mieltään, vaan lujassa uskossa hän toteuttaa suunnitelmansa. Henkensä hän panee empimättä vaaraan saadakseen haltuunsa Hektorin ruumiin ja voidakseen toimittaa pojalleen viimeisen palveluksen. Hektorin sieluhan ei pääsisi koskaan rauhaan, jollei hänen ruumistaan haudattaisi. Priamoksen käynti Akhilleuksen luona muodostuu täten isän rakkauden ihanaksi ylistykseksi. Inhimillisen tunteen pakottamana Troian kuningas nöyrtyy polvistumaan poikansa surmaajan eteen ja suutelemaan hänen käsiään. Sodan lait syrjäytyvät, kun suuremmat arvot ovat kysymyksessä. Akhilleuksenkin kivenkova sydän heltyy. Rakkaus saavuttaa voiton. Maailmankirjallisuudessa on aniharvoja kuvauksia, joita voitaisiin verrata tähän, ja aniharvoja hahmoja, jotka ylevässä inhimillisyydessä voittavat Priamoksen. On näet muistettava, että jumalien osanotto tapahtumien kulkuun on runonlaulun vanhan tekniikan piiriin kuuluvaa ainesta, joka on jätettävä syrjään, kun selvitetään eeposten toimivien henkilöiden vaikuttimia. Se, mikä runoissa sanotaan jumalien aiheuttamaksi, voidaan nykyajan kielellä tulkita sielullisten tekijäin tulokseksi.

Eepoksissa esiintyy useita huomattavia sankareita, jotka tässä on jätettävä esittelemättä. Sellaisia ovat kreikkalaisten joukosta Aias Oileuksen poika, joka taistelee urhoollisesti kaimansa rinnalla, Antilokhos, jonka kohtaloksi lopulta tuli jäädä taistelutanterelle, Eurypylos, joka suorittaa monta urotyötä, Idome-

neus, kreetalaisten soturien määrätietoinen päällikkö, Makhaon, kreikkalaisten etevin lääketaidon tuntija, Teukros, etevä jousimies, sekä Kalkhas, jota ennustajana pidettiin suuressa arvossa. Troialaisten sankarien joukosta ovat etualalla Aineias, joka uskaltautuu kamppailuun kenen kreikkalaisen kanssa tahansa, Pulydamas, joka edustaa varovaista harkintaa, sekä lykialaiset Sarpedon ja Glaukos, joiden harteilla on suurelta osalta Troian asian puolustaminen. Näiden lisäksi mainitaan eepoksissa monilukuinen määrä sotureita. Yleensä luetellaan kaikkien kaatuneiden kreikkalaisten ja troialaisten nimet, vaikkei heitä aikaisemmin olisikaan missään yhteydessä mainittu. Ainoastaan perin harvoin kerrotaan, että joku sankari taistelussa surmaa vihollisen, jota ei mainita nimeltä. Useasti lisätään nimen yhteyteen jokin yksilöllinen piirre, esim. viittaus vanhempiin ja esi-isiin tahi kotiseutuun. Tällä tavoin eepoksissa yksilöllistetään sellaisetkin hahmot, jotka eivät kuulu varsinaisiin toiminnan kannattajiin. Runoilijalla on erikoinen taito lähentää meihin myös sivuhenkilöt, jotka muuten pysyisivät kokonaan varjossa.

Omaa lajiansa Iliaan henkilöiden joukossa on Paris, sodan aiheuttaja. Hän on ristiriitainen luonne. Häneltä ei puutu uljuutta silloin, kun hän antautuu taisteluinnon vietäväksi, mutta välistä hän osoittaa puolustamatonta velttoutta ja arkuutta. Osittain hänen luonteensa vastakkaiset piirteet johtunevat siitä, että eri runonlaulajat olivat esittäneet hänet erilaisessa valaistuksessa. Mutta pääasiallisesti hänen hahmonsa lienee tietoisen muotoilun tulos. Runoilija on tahtonut antaa kuvan miehestä, jolle rakkauden nautinnot ovat elämän pääsisällys ja joka vasta toisessa sijassa on sotilas. Jouduttuaan tappiolle kaksintaistelussa Menelaoksen kanssa Paris Afroditen pelastamana hakee korvausta menetetystä sotilaskunniasta Helenan luota. Kreikkalaiset sankarit halveksivat häntä, vaikka hän on taitava jousella-ampuja, jonka nuoli haavoittaa monta vihollista. Myös Hektor suhtautuu veljeensä usein yliolkaisen halveksivasti ja sanoo häntä

naissankariksi. Paris itse on kuitenkin ylpeä ulkomuodostaan, joka on taannut hänelle menestyksen siellä, missä rakkauden jumalatar hallitsee. Moraalinen vastuu onnettomuudesta, jonka hän on tuottanut Troialle, ei häntä lainkaan paina. Hän antaa panoksensa yhteiseen taisteluun, mutta huoli tulevaisuudesta ei järkytä hänen tasapainoaan. Runoilija on ilmeisesti nähnyt Pariksessa pintapuolisen aisti-ihmisen, joka ei suorastaan ole veltto elostelija, mutta ei myöskään vastuustaan tietoinen sankari.

Kaukana taistelukentiltä varttuu nuorukaiseksi Odysseuksen poika Telemakhos. Hänet kypsyttää mieheksi kosijoiden rehentely hänen isänsä talossa. Jumalallinen vaikutus on tässä niinkuin muuallakin käsitettävä enemmän runollisen tekniikan apukeinoksi kuin varsinaisesti ratkaisevaksi tekijäksi. Telemakhos huomaa yht'äkkiä, että hänellä on miehen ajatukset. Hän esiintyy isännän elein talossaan, varoittaa kosijoita, vetoaa kansaan ja lähtee matkalle tiedustelemaan isänsä kohtaloa. Runoilija on hänessä luonut ylimysnuorukaisen ihanteen, puhtaan, rehellisen, hienotunteisen ja toimitarmoisen nuoren sankarin. Erinomaisesti on kuvattu Telemakhoksen ulkonaisesti arka esiintyminen Nestorin ja Menelaoksen luona. Hän kunnioittaa vanhempia henkilöitä ja arastelee heidän seurassaan sitäkin enemmän, kun hän tulee syrjäisestä Ithakasta, missä hänellä ei ole ollut tilaisuutta oppia suuren maailman käyttäytymistapoja. Mutta hyvin hän kaikesta huolimatta toimittaa asiansa. Palatessaan kotiinsa hän on kokemuksista rikkaampi ja kykenee tasa-arvoisena asettumaan isänsä rinnalle. Taistelussa kosijoita vastaan hän osoittaa rohkeutta ja neuvokkuutta siten näyttäen perineensä isänsä parhaat ominaisuudet. Ilman Telemakhosta eeposten henkilökokoelma olisi huomattavasti köyhempi. Luonteen jalous ja pyrkimysten vilpittömyys korottaa Telemakhoksen eepillisen henkilöstön eturiviin.

Iliaassa ja Odysseiassa esiintyy muutamia henkilöjä, joita kohtaan runoilija tuntee selvästi ilmenevää vastenmielisyyttä. Sel-

laisia ovat Iliaassa Thersites ja Dolon, Odysseiassa kerjäläinen Iros, vuohipaimen Melanthios ja hänen sisarensa Melantho sekä kaikki kosijat. Thersites on ainoa eeposten henkilö, jonka ulkomuoto kuvataan tarkasti. Muuten henkilöiden ulkonaiset piirteet jäävät joidenkin ylimalkaisten viittaussanojen varaan. Mutta Thersiteestä ei ainoastaan sanota, että hän oli rumin kreikkalaisista sotilaista, vaan hänen ulkonäöstään annetaan seikkaperäinen selvitys. Hänellä oli länkisääret ja hän ontui toista jalkaansa, hänen kyttyrämäiset olkapäänsä olivat painuneet päin rintaa ja hänen matalaotsainen päänsä suippeni taaksepäin. Vain jokunen hahtuva peitti hänen kaljua päälakeaan. Saattaa vain kysyä, kuinka tällainen muotopuoli oli joutunut troianretkeläisten riveihin. Itse asiassa runoilijan tarkoituksena onkin, niinkuin ylempänä on huomautettu, kuvata oman aikansa vastenmielisiä kansankiihottajia. Heidän piirissään saattoi pikemmin olla tällaisia tyyppejä kuin Troian edustalla taistelevien soturien joukossa. Dolon taas saa osakseen runoilijan halveksimisen ei niinkään siitä syystä, että hän on vakoilija, vaan ennemmin sen vuoksi, että hän ryhtyy tehtäväänsä typerän ahneuden vaikutuksesta. Hän toivoo saavansa palkkiokseen Akhilleuksen taivaalliset hevoset käsittämättä, että hänen olisi mahdoton niitä ohjata, puhumattakaan siitä, etteivät ne olleet niin vain vallattavissa. Hänen vaikuttimensa merkitsevät täten runoilijalle enemmän kuin hänen tekonsa. Hänen kohtaloaan ei pidetä ansaittuna sen takia, että vakoilijan toimi sinänsä olisi häpeällinen – ovathan Odysseus ja Diomedes, jotka hänet surmaavat, itsekin vakoiluretkellä – vaan siitä syystä, että hän herkkäuskoisena antaa mahdottomien toiveiden viedä itsensä vaaraan. Dolonista sanotaan aivan samoin kuin Thersiteestä, että hän oli »ruma». Tällaisessa yhteydessä ruumiillisesti ruma merkitsee melkein samaa kuin henkisesti huono.

Odysseian Iros-kerjäläinen on samanlainen halveksittava tyyppi. Hän on suurikokoinen ja suurisuinen, mutta häneltä puuttuu

voimaa ja uljuutta. Korskeasti hän yrittää häätää Odysseuksen metsästysmailtaan uhaten käydä kilpailijaansa käsiksi, jollei tämä hyvällä suostu lähtemään. Mutta kun hän huomaa joutuneensa tekemisiin väkevämpänsä kanssa, hänen rohkeutensa pettää heti. Hän saa ansionsa mukaisen rangaistuksen. Vielä paljon ankaramman kohtalon saavat vuohipaimen ja hänen sisarensa. Hekin ovat röyhkeitä ja pahasisuisia, mutta heidän syyllisyytensä on varsinaisesti siinä, että he ovat uskottomia palvelijoita. Mikään sääli ei tule kysymykseen silloin, kun palvelija pettää isäntänsä asian ja asettuu avoimesti hänen vihollistensa puolelle.

Kosijoiden hallitseva ominaisuus on niin ikään röyhkeys. He rikkovat tietoisesti kunniantunnon käskyjä. Itsepintaisesti he tahtovat pakottaa Penelopen ratkaisuun eivätkä tässä pyrkimyksessään vähääkään häikäile. He esiintyvät yhtenäisenä ryhmänä, mutta runoilija on antanut heidän johtomiehilleen yksilöllisiä ominaisuuksia. Pahin kaikista on Antinoos. Hänen sanansa ovat täynnä hurjaa uhmaa ja hillitöntä ylimielisyyttä. Karkeasti hän kansankokouksessa torjuu Telemakhoksen valitukset ja ilmoittaa kyynillisesti kosijoiden jatkavan hänen omaisuutensa hävittämistä siksi, kunnes ovat vieneet tahtonsa perille. Antinoos niin ikään suunnittelee murhayrityksen Telemakhosta vastaan ja lähtee laivoin häntä väijymään surmatakseen hänet. Hän moittii Eumaiosta siitä, että tämä on kuljettanut linnaan vieraan kulkurin ja heittää ensimmäisenä jakkaralla Odysseusta. Ensimmäisenä hän myös kaatuu Odysseuksen nuolesta.

Kosijoiden toinen johtomies, Eurymakhos, on kuvattu toisenlaiseksi tyypiksi. Hän teeskentelee Telemakhokselle ystävällisyyttä, rauhoittaa Penelopea vakuuttamalla, ettei kenelläkään ole pahoja aikeita Telemakhosta vastaan, ja ylistää Penelopen kauneutta, mutta paljastaa sisimpänsä heittäessään hänkin jakkaralla Odysseusta. Kun Odysseus ilmaisee itsensä ja alkaa taistelun kosijoita vastaan, Eurymakhos koettaa taivuttaa sankaria sovintoon, mutta kun se ei onnistu, hän asettuu vastarintaan saa-

den kuitenkin heti surmansa. Todellisuudessa hyvänluontoinen on kosijoista Amfinomos, joka lausuu tovereilleen hillitseviä sanoja ja estää heitä jatkamasta yrityksiä Telemakhoksen murhaamiseksi. Hän esiintyy ystävällisesti myös tuntematonta Odysseusta kohtaan. Siksi Odysseus peitetyin sanoin kehoittaakin häntä ajoissa poistumaan talosta, mutta Amfinomos on yhtä sokea kuin muut kosijat eikä ymmärrä omaa parastaan. Henkeään puolustaakseen hän taistelun alkaessa urhoollisesti hyökkää Odysseusta vastaan, mutta saa surmansa Telemakhoksen keihäästä. Ainoa kosija, jonka sanotaan paheksuneen toveriensa menettelyä, on Leiodes. Mutta ryhmähengen vaikutuksesta hän pysyy heidän seurassaan eikä voi välttää kohtaloaan, vaikka hän rukoilee armoa Odysseukselta. Näemme, ettei runoilija ole valanut kosijoitakaan samaan kaavaan, vaan on heidän joukostaan nostanut esiin erilaisia yksilöitä.

Odysseia eroaa siinä suhteessa Iliaasta, että siinä esiintyy toimivina henkilöitä, jotka eivät kuulu ylimysten ja ruhtinaiden rajoitettuun piiriin. Iliaassa Thersites on ainoa rivimies, joka saa osakseen huomiota, eikä häneen kohdistuva mielenkiinto suinkaan ole myönteistä. Tämän kansanmiehen tuomiseen näyttämölle on runoilijalla ollut omat ajankohtaiset perusteensa. Muuten esiintyy sotajoukko Iliaassa pelkkänä epäyksilöllisenä massana, josta vain päälliköt nousevat esille nimeltä mainittuina henkilöinä. He näyttelevät ratkaisevaa osaa taisteluissa ja vain he osoittavat sellaista urhoollisuutta, josta runossa kannattaa kertoa. Ilias on sankarirunoelma, ja sankareita voivat olla vain ylimykset. Odysseian koko luonne taas on porvarillisempi. Siinä sotilaallinen kunnia niin sanoaksemme on näytellyt osansa loppuun, ja epäsotilaalliset avut ovat nousseet arvoasteikossa ylemmäs. Niinpä uskollinen palvelija voi tulla yhtä keskeiseksi henkilöksi kuin konsanaan joku Iliaan sankari.

Eumaios on komea hahmo, vaikka hän onkin ainoastaan sikopaimenien esimies. Tosin hän kertoo olevansa syntyjään ruhti-

naan poika, jonka petollinen palvelijatar hoikutteli mukanaan vieraaseen laivaan. Hänen syntyperänsä ei kuitenkaan merkitse mitään, sillä hänet on kauttaaltaan kuvattu orjaksi, jonka hallitsevia ominaisuuksia ovat rehtiys ja horjumaton uskollisuus. Itse hän sanoo, että jumalat ottavat puolet kuntoa mieheltä, joka joutuu orjaksi. Hän puhuu kokemuksesta, mutta hänen oma kuntonsa on kestänyt orjuuden koettelemukset. Omassa vaikutuspiirissään hän esiintyy tahdikkaana ja käytökseltään moitteettomana, niin että moni vapaa mies olisi saattanut ottaa hänestä oppia. Mainiosti on saatu esille se pidättyväisyys, jolla Eumaios kaikesta hyväntahtoisuudesta huolimatta suhtautuu majaansa saapuneeseen vieraaseen, jota hän ei aavista isännäkseen Odysseukseksi. Hän ei usko vieraan kertomuksiin eikä ole ilman muuta heti valmis vastaamaan, mikä on hänen kaukaisilla mailla viipyvän isäntänsä nimi. Mutta hän tuntee velvollisuudekseen antaa vieraalle suojaa, onpa valmis antamaan tälle vaipankin verhoksi yön kylmyyttä vastaan. Lähemmin tutustuttuaan hän kertoo vieraalle elämäntarinansa, joka on sadunomainen, mutta erittäin havainnollisesti ja kiintoisasti esitetty. Suojeleva asenne, joka Eumaioksella alusta pitäen on vierasta kohtaan, ilmenee myös siinä, ettei hän tahdo päästää tätä kosijoiden kiusattavaksi. Hänen uskollisuutensa taas näyttäytyy siinä, että hän suorittaa erittäin tarkasti tehtävänsä, vaikkei kukaan olekaan hänen töitänsä valvomassa, että hän ankarasti paheksuu kosijoiden mellastelua ja vilpittömästi toivoo isäntänsä paluuta ja että hän rakastaa nuorta herraansa Telemakhosta kuin isä poikaansa. Ratkaisun tapahtuessa hän vihdoin on isäntänsä rinnalla vaikuttaen tehokkaasti taistelun onnelliseen päätökseen. Orjakin saattaa täten Odysseiassa saada käteensä aseen ja osoittaa samanlaista uljuutta kuin ylimykset.

Eräänlaiseksi Eumaioksen rinnakkaishahmoksi on luotu toinen karjanpaimen, Filoitios, joka niin ikään on pysynyt isännälleen järkkymättömän uskollisena. Eumaioksen naispuolinen vas-

tine taas on Odysseuksen linnan emännöitsijä, vanha Eurykleia, joka aikoinaan isäntänsä lapsena ollessa on ollut tämän hoitajattarena. Hän on talon hyvä hengetär, joka uhraa huolenpitoaan sekä Telemakhokselle että Penelopelle. Hänelle Telemakhos ilmoittaa salaisuutena matkalle lähtönsä, ja hän säilyttää salaisuuden lupauksensa mukaisesti. Hän lohduttaa Penelopea, kun tämä on vaipumassa epätoivoon, ja hänellä on emäntäänsä ihmeellisen rauhoittava vaikutus. Hän myös ensimmäisenä tuntee Odysseuksen isännäkseen, mutta osaa säilyttää tämänkin salaisuuden, niin kauan kuin se on tarpeellista. Kukaan ei osoita suurempaa ihastusta kosijoiden surmaamisesta kuin hän, meneepä hän riemussaan niin pitkälle, että Odysseuksen täytyy häntä hillitä. Eurykleia ei ole yhtä selväpiirteinen yksilö kuin Eumaios, mutta runoilijalla ei ole tilaisuuttakaan tuoda häntä samassa määrässä etualalle. Uskollisen vanhan naispalvelijan tyyppinä hän kaikissa tapauksissa on verraton.

Olemme näin joutuneet käsittelemään Iliaan ja Odysseian naisluonteita. Niiden kuvaamisessa runoilija on yhtä tarkkanäköinen sielunelämän tuntija kuin luonnehtiessaan miespuolisia päähenkilöitään. Iliaassa kiinnittää huomiotamme ensi sijassa kolme naishahmoa: Helena, Andromakhe ja Hekabe. Kenelläkään heistä ei ole varsinaista pääosaa, sillä kuvauksen painopistehän on taisteluissa, joista naiset ovat kaukana. Mutta taitavasti runoilija on osannut luoda tilanteita, joissa naispuolinen aines tuo vaihtelua muuten niin voittopuolisesti miehiseen kerrontaan.

Jumalallisen kauniista Helenasta tulee Iliaassa voimakkaan inhimillinen, pohjaltaan syvästi onneton nainen. Hän katuu sitä, että hän jätti puolisonsa ja kotinsa seuratakseen Parista Troiaan. Aina hän tuntee mielensä araksi ajatellessaan häpeää, jonka on itselleen tuottanut. Hän tajuaa syyllisyytensä ja haluaisi saada mielellään tekemättömäksi kaiken sen, mikä johti tähän tuhoi-

saan sotaan. Hetkittäin hänestä tuntuu, kuin hän ei koskaan olisi ollutkaan Menelaoksen puoliso, vaan kaikki tapahtunut tuntuu olevan kuin kaukaista pahaa unta. Kun rakkauden jumalatar tulee noutamaan häntä Pariksen luo, hän asettuu kiivaaseen vastarintaan, mutta ei tietenkään voi lopullisesti torjua Afroditen vaatimusta. Tavatessaan Pariksen hän ensin kohtelee häntä halveksivasti ja kehoittaa häntä uuteen kaksintaisteluun Menelaoksen kanssa. Mutta seuraavassa tuokiossa rakkaus Parikseen saa voiton hänen tietoisesta minästään, ja hän varoittaa Parista uhkarohkeudesta. Naissielun ailahtelevaisuus on tässä tavattu erittäin osuvasti. Helenan luonnekuvaa täydentää hänen sydämellinen suhteensa lankoonsa Hektoriin. Siksi hänen valituksensa Hektorin ruumiin ääressä on sävyltään aito ja vilpitön. Täten Iliaan Helena on siveellisesti paljon korkeammalla tasolla kuin hänen viettelijänsä Paris. Hän tajuaa vastuunsa ja on milloin tahansa valmis tunnustamaan kohtalokkaan hairahduksensa. On jotakin tavallaan uudenaikaista siinä, että runoilija kohottaa naisen moraalisesti miestä ylemmäksi.

Andromakhe on yksinomaan puoliso ja äiti. Hänellä ei ole muuta ajatusta kuin Hektor. Miehessään hän näkee ainoan turvan itselleen ja pojalleen. Kuvatessaan suhdettaan mieheensä hän lausuu sanat, joita runoilijat sittemmin ovat monesti muunnelleet: Hektor on hänelle samalla kertaa isä, äiti, veli ja puoliso. Hän kehoittaa Hektoria olemaan antautumatta vaaraan, koska Hektorin kaatuminen olisi hänelle samaa kuin kuolema. Pyytäessään näin Hektoria välttämään avointa taistelua Andromakhe on naisellisesti itsekeskeinen ja lyhytnäköinen, koska pysyvä turvallisuus ei kuitenkaan olisi ollut saavutettavissa, jollei kreikkalaisia olisi kyetty voittamaan. Mutta hänen syvä rakkautensa ja hellä huolenpitonsa tekee hänen asenteensa luonnolliseksi ja ymmärrettäväksi. Niinpä hän Hektorin kaaduttua lausuu ennen muuta surevansa sitä, ettei hänen puolisonsa kuolinhetkellään saanut kurkottaa kättään häntä kohti ja kuiskata hänelle lohdu-

tuksen sanaa. Mikään ei voisi paremmin ilmentää Andromakhen puolisonrakkautta kuin tämä yksinkertainen ajatus.

Priamoksen puoliso Hekabe on kiihkeämpää ainesta. Kun Hektor muiden vetäytyessä kaupunkiin yksinään jättäytyy kentälle ryhtyäkseen ratkaisevaan kamppailuun Akhilleuksen kanssa, Hekabe paljastaa muurilta rintansa saadakseen äidin oikeuteensa vedoten poikansa taivutetuksi tulemaan suojaan. Hektorin kaaduttua hän äidin ylpeydellä korostaa poikansa ainoalaatuista urhoollisuutta. Hektor oli kansansa tuki, heimonsa loisto ja kunnia. Hän ei kuollut maineettomana, vaan seisoi paikallaan pelottomana ja väistymättä. Erinomaisesti runoilija on kyennyt eri vivahduksin ilmentämään sekä äidin että puolison ja kälyn tunteet heidän valittaessaan Hektorin kuolemaa. Hekaben kiihkeys näyttäytyy erityisesti silloin, kun Priamos ilmoittaa hänelle aikovansa lähteä Akhilleukselta pyytämään Hektorin ruumista. Kuullessaan sen Hekabe asettuu jyrkästi vastustamaan sellaista aietta. Akhilleus on hänen silmissään ihmispeto, jolta ei voi odottaa vähintäkään sääliä. Hekabe sanoo vihaavansa Akhilleusta niin, että hän mielellään iskisi hampaansa hänen maksaansa. On jotakin suurpiirteisen alkukantaista tässä mielenpurkauksessa, joka ilmentää äidin sammumatonta vihaa poikansa surmaajaa kohtaan.

Odysseiassa on kaksi yksilöllisiksi muotoiltua naisluonnetta: Nausikaa ja Penelope. Ensiksi mainitussa runoilija on luonut ihanan kuvan nuoresta, vasta täysikäiseksi tulleesta neidosta. Hän on reipas ja rohkea, hienotunteinen ja järkevä. Olemme näkevinämme hänet ikätoveriensa seurassa vaatteita pesemässä ja huuhtelemassa sekä työn jälkeen iloisessa palloleikissä. Uljaan ryhdikkäänä hän jää seisomaan paikalleen, kun viidakosta astuu esiin villi-ihmistä muistuttava haaksirikkoinen, ja naisen vaistolla hän tajuaa, ettei vieras, jonka puhetaito on niin loistava, ole mikään tavallinen merenkulkija. Kohtaus, jossa neidon eteen asettunut melkein alaston mies anoo turvaa, voisi helposti muo-

dostua koomilliseksi. Mutta Nausikaan vakava tahdikkuus estää tilanteen saamasta pienintäkään naurettavuuden vivahdusta. Ymmärtäväisesti hän järjestää Odysseukselle tilaisuuden puhdistaa ruumiinsa ja pukeutua puhtaisiin vaatteisiin. Nähdessään sitten edessään loistavan sankarin Nausikaassa syttyy yht'äkkiä mieltymys vieraaseen, josta hän ei sen enempää tiedä. Hän kuitenkin salaa tunteensa eikä tahdo lähteä kotiin yhdessä muukalaisen kanssa, vaikka hän sisimmässään haluaisikin olla tätä lähellä. Varsinaista syvää rakkauden tunnetta ei vielä pääse syntymään, ja runoilija välttää kehittämästä aihetta traagilliseen suuntaan. Isänsä linnassa Nausikaa luo Odysseukseen ihailevan katseen hänet uudelleen tavatessaan, mutta käsittää alistuneesti, ettei hän enää koskaan tule näkemään ihailunsa kohdetta. Nausikaa jää mieleemme luonnollisen ja teeskentelemättömän nuoren tytön perikuvana, jonka vertaista maailmankirjallisuus tuskin on luonut toista.

Odysseuksen puoliso Penelope on eeposten monisäikeisin naisluonne. Hän ei yksinomaisesti ole uskollinen vaimo, joka odottaa miestään kotiin ja kekseliäin juonin yrittää välttää kosijoiden ahdistelun. Sellaisena taru on hänen kuvansa säilyttänyt, mutta Odysseiassa Penelopen sielullinen rakenne ei ole näin yksinkertainen. Hän on kyllä miehelleen uskollinen ja vihaa kosijoita sydämensä pohjasta. Mutta sittenkään hän ei voi olla sisimmässään tuntematta tyydytystä siitä, että kosijat ovat häneen niin hullaantuneita. Tämä ilmenee siitä 18. runon kohtauksesta, jossa hän yht'äkkiä saa halun näyttäytyä kosijoille. Hän naurahtaa itsekin hiukan hämillään tätä äkillistä päähänpistoaan, joka kuitenkin on niin perinjuurin naisellinen. Kun hän samassa yhteydessä houkuttelee kosijat tuomaan hänelle kallisarvoisia lahjoja, ei se lainkaan ole tietoista petosta, vaan hän aikoo aivan vilpittömästi lopulta myöntyä kosijoiden vaatimukseen ja ottaa yhden heistä miehekseen. Sanoohan hän 19. runossa keskustellessaan tuntemattomana esiintyvän Odysseuksen kanssa, ettei

hän enää voi välttää häitä, vaan että hänen on mentävä uusiin naimisiin. Nyt kun Telemakhos on varttunut mieheksi, on tullut sopiva ajankohta. Myös jousikilpailun järjestäminen on Penelopen kannalta täyttä totta. Hän on päättänyt mennä sille kosijoista, joka kykenee jännittämään jousen.

Odysseian Penelope on nainen, joka kauan vastusteltuaan viimein on tullut siihen tulokseen, että hänen on turha enää odottaa miestään. Hän on nähnyt lopulta parhaaksi laskea aseensa. Tämän päätöksen tekeminen on hänelle vaikeaa. Sen vuoksi hän yhtä mittaa itkee itsensä uuvuksiin. Yhä uudelleen eri tilanteissa toistetaan, että Athene vaivuttaa hänet virkistävään uneen. Juuri siitä syystä hänen elämänsä on niin raskasta, että hänen on suoritettava ratkaisu, jota hän on koettanut mahdollisimman kauan viivyttää. Hän ei jaksa enää uskoa, että Odysseus on elossa. Mutta hän ei myöskään jaksaisi tehdä siitä aiheutuvaa johtopäätöstä. Siksi hän hoippuu kuin unen ja todellisuuden rajamailla eikä kykene saamaan elämästä kiinteää otetta. Hän kulkee kuin horroksissa ja miettii näkemiensä unien merkitystä. Kaikki ajatukset päätyvät siihen, että hänen on uudelleen mentävä miehelään. Sillä hän ei voi päästä siitä toteamuksesta, että Odysseus varmasti jo on kuollut. Sen vuoksi hän ei kosijoiden surmaamisen jälkeenkään heti ole valmis uskomaan, että hänen miehensä todella on palannut, vaan pysyy epäluuloisena, kunnes hän saa häntä itsekohtaisesti vakuuttavan todistuksen siitä, että mies, joka sanoo itseään Odysseukseksi, todella on hänen puolisonsa.

Penelopen luonne ei ole kauttaaltaan kuvattu näin suoraviivaisesti, kuin tässä olen esittänyt. Odysseian pohjana olleet vanhemmat runot ovat sisältäneet keskenään ristiriitaisia piirteitä, joita Odysseian luoja ei ole joka suhteessa voinut saattaa täydelliseen sopusointuun. Mutta suurin piirtein katsoen saadaan Penelopesta sellainen kuva, joka yllä on hahmoteltu. Runoilija on luonut naishahmon, joka on jollakin tapaa haurasta tekoa, mutta kai-

kesta huolimatta elävä ja uskottava. Luonteenkuvaus rajoittuu niin sanoaksemme viittauksiin. Mutta jos lukijalla on kykyä mielikuvituksessaan täydentää Penelopen kuvaa viittausten osoittamaan suuntaan, muodostuu kokonaisuus, joka kaikessa monisärmäisyydessään ja näennäisessä ristiriitaisuudessaan on merkillisen havainnollinen. Penelopenkin hahmo on saatu suoraan elämästä.

Olemme havainneet, että eeposten henkilöt eivät ole naiiveja luonnonlapsia, joiden sielunelämä liikkuisi alkukantaisissa uomissa, eivätkä myöskään ilmeettömiä nukkeja, joita kömpelösti talutettaisiin kertomuksen juonen vaatimaan suuntaan. Iliaan ja Odysseian henkilöiden sielullinen liikkuvaisuus on hämmästyttävän suuri. Runoilija on nähnyt ihmeellisen syvälle ihmissielun pimentoihin ja kyennyt muodostamaan intuitiivisesta näkemyksestään runollisesti täysikelpoisia kuvia. Hän on ensimmäinen, joka eurooppalaisessa mielessä on keksinyt ihmisen. Hänestä kulkee tie traagikkojen ja filosofien kautta Sokrateeseen ja Platoniin. Olisi kuitenkin väärin käydä Iliaasta ja Odysseiasta etsimään aukotonta ja ristiriidatonta psykologiaa tai etiikkaa. Eeposten syntymistapa jo tekee mahdottomaksi täydellisen järjestelmällisyyden. Siihen ei runoilija edes ole pyrkinytkään. Hänen päämääränään on ollut luoda runollisia kuvia, jotka pohjautuvat välittömään sisäiseen tajuamiseen. Sielullisten tekijöiden yksityiskohtaiseen erittelyyn hän ei edes olisi pystynyt, eikä se olisi ollut tarpeellistakaan. Eihän hän pyrkinyt olemaan filosofi, vaan runoilija.

Ilias ja Odysseia sisältävät monia sattuvia psykologisia huomioita. Erityisesti jäävät mieleen Odysseuksen sanat Amfinomokselle, kun hän korostaa, ettei ole mitään häilyvämpää olentoa kuin ihminen. Niin kauan kuin jumalat suovat ihmiselle onnea ja hänen polvensa ovat notkeat, ei hän usko pahojen päivien koskaan tulevan. Mutta kun jumalat kääntävät onnen kolkoksi

murheeksi, hän mukautuu siihenkin. Sillä ihmisen suhtautuminen muuttuu sen mukaan, kuinka päivät vaihtuvat. Monesta muusta eeposten kohdasta ilmenee, ettei runoilijalla ole turhia kuvitelmia ihmisestä. Mutta hän ei sittenkään ole pessimisti. Hänelle on elämä sinänsä korkein arvo, jota ei koskaan kiistetä. Kuvaava on Akhilleuksen lause, että raataminen halvimpana orjana elävien joukossa on onnellisempaa kuin oleminen kaikkien vainajien ylivaltiaana. Senpä vuoksi ei kuolemaan taistelukentälläkään liity mitään erityistä kunnian hohdetta. Kaatunutta sankaria kunnioitetaan, mutta hänen kohtaloaan säälitään. Iliaan ja Odysseian ihmiset rakastavat elämää, vaikka he tarpeen tullen osaavat kunnialla kuolla.

Kreikkalaisten tragediain henkilöistä eeposten sankarit eroavat siinä, ettei heissä vielä tapahdu sitä sisäistä painiskelua, joka on murhenäytelmien henkilöille ominainen. Mutta eepoksissakin ihmiset jo ovat siveellisesti vastuulliset teoistaan. Jumalat antavat heille sielullisia sysäyksiä, tukevat ja auttavat tahi taas estävät ja vastustavat heitä. Mutta ratkaisu on ihmisten omassa vallassa, ja sen seurauksista heidän on itsensä vastattava. Näin henkilökuvaus saa eetilliset piirteensä, jotka lisäävät sen kantavuutta ja syvyyttä.

YLILUONNOLLINEN MAAILMA

Iliaan ja Odysseian syntymistavasta johtuu, etteivät näissä eepoksissa ilmenevät uskonnolliset käsitykset voi olla yhtenäisiä ja ettei niistä voida koota minkäänlaista ristiriidatonta jumaluusopillista järjestelmää. Eepoksissa on rinnan ikivanhoja uskomuksia ja verraten nuoria piirteitä. Lisäksi on huomattava, että monissa tapauksissa se, mikä ensi näkemältä tuntuu kuvastavan uskonnollisia käsityksiä, onkin vain runoilijan mielikuvituksen tuotetta. Läheskään kaikki, mitä jumalista ja heidän vaikutuksestaan eepoksissa kerrotaan, ei ole todellisen uskonnon kanssa missään tekemisissä. Iliaassa ja Odysseiassa esiintyy runollista uskontoa, jota sellaisenaan ei koskaan ole ollut olemassa todellisuuden maailmassa. Kansan keskuudessa ja varsinkin ylimysten piirissä vallinneet uskomukset ovat tietenkin muodostaneet pohjan sille uskonnolle, joka eepoksissa saa ilmaisun. Mutta runollinen mielikuvitus on vapaasti muovaillut jumalahahmoja ja asettanut jumalien ja ihmisten suhteet uuteen valaistukseen.

Jumalien kiistaton ylivaltias on Zeus, jonka tahtoa kukaan muu jumala ei rohkene vastustaa. Zeus on ikivanha taivaan jumala ja ilmojen haltija, josta otaksuttavasti mykeneläisaikana on kehittynyt ylijumala. Ilmojen haltijana hän oleskelee vuorien huipuilla. Thessaliassa hänen asuntonsa sijoitettiin Olymposvuoren harjalle, ja kun syntyi käsitys jumalayhteiskunnasta,

jonka päämies Zeus oli, tuli Olympoksesta kaikkien jumalien asuinpaikka. Zeuksen valta on niin suuri, ettei mitään maailmassa tapahdu hänen tahtomattaan. Hänen päätöksensä toteutumista ei kukaan voi estää. Kun hän nyökkäämällä ilmaisee tahtonsa, järkkyy mahtava Olympos. Itse hän kerskuu, etteivät kaikki muut jumalat yhdessä kykene voittamaan häntä köydenvedossa, mutta hänellä on voimaa nostaa ilmoihin riippumaan niin jumalat kuin maat ja meret. Zeuksen päätöksestä aiheutuu koko se tapahtumasarja, jota Iliaassa kuvataan, ja Zeuksen tahdonilmaisusta johtuu, että Odysseus pääsee palaamaan kotisaarelleen. Koskaan Zeus ei astu yläilmoista maan kamaralle ihmisten joukkoon niinkuin muut jumalat. Tosin kerran sanotaan, että Zeuksen voimakas käsi työnsi sankaria eteenpäin taistelukentällä, mutta tämä ilmaisu on käsitettävä kuvaannollisesti eikä merkitse ylijumalan henkilökohtaista osanottoa kamppailuun. Zeus johtaa maailman tapahtumia kaukaa. Milloin on tarvis, hän käyttää välittäjänä jotakuta muuta jumalaolentoa. Hänen lähetteinään toimivat Iris tai Hermes, lähettääpä hän välistä Athenen toimittamaan määrättyjä tehtäviä. Zeuksen vaikutus ilmenee sekä Iliaassa että Odysseiassa kauttaaltaan. Kaikki riippuu viime kädessä hänestä. Troian sotaan hän suhtautuu puolueettomasti suosimatta enempää kreikkalaisia kuin troialaisia.

Omassa perhepiirissään Zeus ei ole joka suhteessa kaikkivaltias majesteetti. Hän pelkää jossakin määrin puolisoaan Heraa, joka troialaisten vannoutuneena vihollisena käyttää vaikutusvaltaansa kreikkalaisten hyväksi. Ylijumala tulee hiukan naurettavaksi, kun hän pyrkii väistämään puolisonsa moitteita ja kehoittaa Thetistä nopeasti poistumaan, jottei Hera häntä huomaisi. Suhteessaan puolisoonsa Zeus on kuin arka perheenisä, joka tahtoo kotonaan säilyttää sovun ja välttää toraa. Hän on liiankin altis kuulemaan Heran vastaväitteitä, mutta samalla hän on ärtyisä kotityranni, jonka raivonpuuskia kaikki jumalaperheen jäsenet pelkäävät. Zeuksen kaikkitietäväisyys ei ole ehdoton.

Hänen puolisonsa kykenee hänet pettämään viekkain juonin houkutellessaan hänet Ida-vuorella lempeen ja uneen.

Kaikkein toimeliain jumalista on Zeuksen tytär Pallas Athene. Hän ottaa suoranaisesti osaa monen moneen eeposten tapahtumaan. Yhtä jyrkästi kuin Hera hän on kreikkalaisten puolella ja troialaisia vastaan. Tuottaakseen kreikkalaisille etua hän ei kaihda petosta ja vilppiä. Hän houkuttelee Pandaroksen ampumaan valapattoisesti nuolen Menelaosta kohti – tosin hän tässä tehtävässä toimii itsensä Zeuksen määräyksestä – ja hän näyttelee varsin vähän mairittelevaa osaa Hektorin ja Akhilleuksen välisessä kaksintaistelussa. Odysseiassa hän on Odysseuksen suojelija, jonka aloitteesta sankari pääsee palaamaan kotiinsa ja joka tehokkaasti avustaa tätä kosijoiden surmaamisessa. Mykeneläisajan palatsijumalattaresta on eepoksissa kehittynyt kreikkalaisten sankarien suojelusjumala. Hän on samalla kertaa sotaisten taistelujen ja rauhanomaisten taitojen jumala. Rakentajat ovat oppineet taitonsa häneltä, ja itse hän on kutonut oman vaippansa. Jumalien joukossa hän on tunnettu viisaudestaan ja harkinnastaan, ja hän sanoo pitävänsä Odysseuksesta juuri siksi, että tällä on samat ominaisuudet.

Enemmän kunnioitusta herättää se jumala, joka Iliaassa on troialaisten voimakkain puoltaja, Apollo. Hän ei koskaan alennu karkean vilpilliseen menettelyyn kuten Athene. Viatonta laatua on temppu, jolla hän houkuttelee Akhilleuksen juoksemaan jälkeensä Troian muurien edustalta. Hänen silmiinpistävin ominaisuutensa on pelottavuus. Kun hän suuntaa nuolensa ihmiseen, tämä ei voi välttää kuolemaa. Ruttonuolillaan hän kostaa pappinsa kärsimän loukkauksen. Hänestä käytetäänkin yleisimmin nimitystä »kauasampuja». Yhtä mittaa hän on taistelukentällä troialaisia auttaen. Itämaisesta porttien suojelusjumalasta on tullut Troian kaupungin puolustaja. Hän pelottaa Diomedeen, joka ei kavahda hyökkäämästä jumalienkaan kimppuun, ja työntää Patrokloksen takaisin Troian muureilta. Iskullaan hän sitten

huumaa Patrokloksen jättäen hänet Hektorin surmattavaksi. Mutta hän ei ole eepoksissa yksistään sotainen olento. Hän on myös ennustustaidon jumala, joka on suonut Kalkhaalle ennustajan lahjat. Esiintyypä hän soittajanakin jumalien pidoissa säestäen runottarien laulua. Ainoaa uskonnollista juhlaa, joka eepoksissa sivumennen mainitaan, vietetään uuden kuun aikana Apollon kunniaksi.

Apollon kaksoissisar on Artemis, joka alkujaan on kreetalais-mykeneläinen eläinten valtiatar. Eepoksissa hän näyttelee vain sivuosaa, mutta hänet mainitaan jumalana, joka nuolillaan tuottaa ihmisille nopean ja tuskattoman kuoleman. Seurassaan metsänneidot hän ajaa villisikoja tai vuorikauriita Taygetoksen ja Erymanthoksen rinteillä. Mutta sotatoimiin hän ei kykene. Jumalien taistelussa hän on varsin avuton. Uskaltamatta vastustaa hän antaa Heran riistää häneltä jousen ja viinen ja iskeä niillä häntä korville. Arkana kuin kyyhkynen hän itkien poistuu taistelukentältä Olympokseen, jossa hän isälleen Zeukselle valittaa kärsimäänsä kohtelua.

Ylijumalan tytär on myös rakkauden jumalatar Afrodite, jolla varsinkin Iliaassa on sangen näkyvä osa. Hän on Troian sodan aiheuttaja, sillä hänen avullaan Pariksen on onnistunut viekoitella Helena mukanaan Troiaan. Parista hän edelleen hellii kaikin tavoin, niinkuin hän myös suojelee troialaista Aineiasta, joka on hänen poikansa. Kauneus on hänen lahjansa ihmisille, ja hän itse on suurimman sulon ruumiillistuma. Ihania naisia sanotaan hänen kaltaisikseen. Häneltä saa Hera lainaksi vyön, jonka taikavoima sytyttää Zeukseen vastustamattoman himon. Taistelutanterellekin Afrodite uskaltautuu, mutta huonolla menestyksellä. Diomedes haavoittaa häntä, ja hänen täytyy verta vuotavana kiireesti paeta isänsä turviin. Yhtä nolosti käy hänen jumalien taistelussa. Athene iskee häntä rintaan, ja heti hän raukeaa maahan.

Rakkauden jumalattarella Afroditella on suhde sodan jumalaan

Areeseen. Ares on, niinkuin on huomautettu, alkujaan traakialainen jumala, joka edustaa hurjien vuoristoheimojen villiä raivoa. Iliaassa hän yleensä on troialaisten puolella, mutta enemmän kuin troialaisten auttaminen häntä kiinnostaa taistelun melske sinänsä. Troialaiset kuvitellaan aremmiksi kuin kreikkalaiset, ja sen vuoksi he ensi sijassa tarvitsevat sodan jumalan innostavaa tukea. Troialaisten puolella kamppaillessaan Ares saa kestää Diomedeen hyökkäyksen. Silloin ilmenee, ettei hän ole Pallas Athenen vertainen voimassa, sillä tämän jumalattaren avulla Diomedeen onnistuu lyödä Areeseen haava, joka pakottaa jumalan tunnustautumaan voitetuksi ja jättämään taistelukentän. Samoin käy hänelle jumalien taistelussa. Athene iskee hänet kivellä maahan ja toteaa hänet ilkkuen heikommakseen. Välistä Areen nimi esiintyy Iliaassa pelkästään taistelun vertauskuvana. Niinpä ei läheskään aina silloin, kun sanotaan Areen riehuvan taistelukentällä, tarkoiteta sitä, että sodan jumala itse varsinaisena henkilönä on mukana kamppailussa. Areen riehuminen on tullut pelkäksi puheenparreksi, jolla ilmaistaan taistelun raivoisaa kulkua.

Jumalallinen seppä Hefaistos on tullut naurettavaksi hahmoksi sen johdosta, että hän ontuu. Hän on hyvänsävyinen työmies, joka rakentaa rauhaa Zeuksen ja Heran välille ja joka tarjoilupuuhissa kompuroiden palauttaa hyvän tuulen jumalien pöytäseurueeseen. Taitavana takojana hänet mainitaan molemmissa eepoksissa. Kaikki taideteokset, jotka ovat erityisen hienoa työtä, ovat hänen valmistamiaan. Hän on tehnyt Diomedeen haarniskan ja Agamemnonin valtikan, Alkinooksen palatsin kultaiset ja hopeaiset koiranpatsaat, maljan, jonka Menelaos antaa Telemakhokselle, sekä uurnan, johon kätkettiin Akhilleuksen tuhka. Hänen takomansa on varustus, jonka Akhilleus lainaa Patroklokselle, ja hän myös valmistaa sankarille uuden mestarillisin kohokuvin koristetun kilven ja muut varustukset. Tulen jumalana hän lannistaa Skamandros-virran, kun tämä uhkaa peittää

Akhilleuksen kuohuihinsa. Puolisona on hänellä Iliaassa Sulotar, kun taas Odysseiassa hänen vaimonaan on Afrodite, jonka uskottomuuden hän paljastaa taitavasti valmistetuin sala-ansoin.

Hermes ei ota lainkaan osaa Iliaan taisteluihin. Vain sivumennen hänet mainitaan parissa kohdassa ennen Iliaan viimeistä runoa, jossa Zeus lähettää hänet suojelemaan Priamosta tämän matkalla kreikkalaisten leiriin. Hermeellä on tällöin sama saattajan tehtävä, joka hänelle myöhemminkin kuuluu. Odysseiassa hän saattaa kosijain sielut manalaan, minkä ohella hänestä on tullut ylijumalan lähetti. Sellaisena hän toimittaa Zeuksen antamaa tehtävää Aigisthoksen ja Kalypson luona.

Erityistä huomiota ansaitsee, ettei Dionysos jumala, joka kasvullisuuden ja erityisesti viininviljelyksen haltiana sai myöhemmässä kreikkalaisessa uskonnossa erittäin merkittävän aseman, Iliaassa ja Odysseiassa esiinny ensinkään. Tosin hän ei ole eepoksille kokonaan tuntematon. Hänen nimensä mainitaan muutamia kertoja, ja hänestä kerrotaan eräs tarina, mutta toimivien jumalien joukosta häntä ei löydä. Myöskään Olympoksen jumalayhteiskunnassa hänellä ei ole sijaa. Ilmeisesti tämä johtui siitä, että Dionysos oli rahvaanomaisten uskomusten kohteena. Hän ei kuulunut mykeneläisajan jumaliin, eikä hänen palvontansa ollut runonlaulun kukoistusaikana ennättänyt saada jalansijaa yhteiskunnan ylemmissä kerroksissa. Sen vuoksi eepokset eivät hänestä välittäneet.

Erikoisasemassa on jumalista Poseidon siksi, että hän meren valtiaana ei asu Olympoksessa. Hän on Zeuksen veli ja pitää itseään tasavertaisena ylijumalan kanssa. Vieläpä hän Iliaan 15. runossa väittää veljesten välisessä vallanjaossa maan jääneen yhteiseksi. Merta hän kaikissa tapauksissa hallitsee täysivaltaisesti. Kolmikärjellään hän nostaa aallot ja tyynnyttää ne. Hän myös päästää valloille tuulet, suo merenkulkijoille onnellisen purjehduksen ja pelastaa heidät merihädästä. Jos hän on suuttunut, hän upottaa alukset miehineen päivineen. Vaunuil-

laan hän ajaa yli laineiden, ja meren eläimet ovat saattueena hänen ympärillään. Troian sotaan hän ottaa osaa kreikkalaisten puolella käyttäen hyväkseen Zeuksen vaipumista uneen. Mutta kerran hän pelastaa kuolemasta troialaisenkin, nim. Aineiaan, jota Akhilleuksen ylivoima uhkaa tuholla. Odysseiassa hän vainoaa Odysseusta siitä syystä, että tämä puhkaisee hänen poikansa Polyfemoksen silmän. Poseidon on ikivanha meren jumala, jota todennäköisesti on palvottu jo mykeneläisaikana.

Alemmista jumalaolennoista on mainittava Thetis, Akhilleuksen äiti. Hän on »meren vanhuksen» tytär, jonka itse ylijumalan puoliso on kasvattanut. Vastoin tahtoaan hänet on naitettu kuolevaiselle ihmiselle, Fthian kuninkaalle Peleukselle. Tämä avioliitto tuottaa Thetikselle ainoastaan surua, sillä hänen poikansa kohtaloksi on tuleva nuorena kuoleminen. Iliaassa Thetis asuu syvällä meren alla merenneitojen seurassa. Hän on jättänyt puolisonsa linnan, joka on käynyt hänelle vastenmieliseksi sen jälkeen, kun hänen poikansa on lähtenyt sotaan. Thetis on kärsivänä äitinä täysin ihmisen kaltainen. Eräänlainen alistunut surumielisyys on hänen esiintymiselleen ominainen. Jumalan luonne ilmenee hänessä vain sikäli, että hän itse on kuolematon ja että hän koska tahansa voi saapua poikansa luokse tätä lohduttamaan. Lisäksi hänellä jumalattarena on esteetön pääsy Olympokseen, jossa hän käy anomassa Zeukselta pojalleen hyvitystä. Hän myös hankkii pojalleen uuden varustuksen, jotta Akhilleus taas voisi rientää taisteluun. Mutta tähänkin tehtävään liittyy traagillinen piirre, sillä auttamalla poikaansa saamaan uudet aseet hän vain kiirehtii sen päivän tuloa, jona Akhilleus on kaatuva.

Jumalat käsitetään Iliaassa ja Odysseiassa aina ihmisten muotoisiksi. He voivat tosin muuttautua eläinten hahmoon, mutta heidän varsinainen olemuksensa on samanlainen kuin ihmisten. Ihmisten kaltaisiksihan myös itämaiset kansat samoin kuin kreetalaiset kuvittelivat jumalansa. Tiedämme eräiden kuvallisten esitysten perusteella, että kreetalaiset uskoivat jumalien

esiintyvän myös lintuina. Sellaisesta käsityksestä on jäännöksiä kreikkalaisessa eepoksessakin. Iliaan 7. runossa Athene ja Apollo asettuvat kotkan muotoon muuttautuneina istuutumaan tuuhealatvaisen puun oksalle. Samaten muuttautuu Uni, joka esiintyy jumalaolentona, Iliaan 14. runossa linnun hahmoon ja kätkeytyy korkean männyn havuoksien peittoon. Odysseiassa taas Athene useita kertoja nousee lintuna yläilmoihin. Mutta on uudelleen korostettava, että näissä tapauksissa on kysymys jumalien kyvystä muuttautua toiseen hahmoon. Aivan niinkuin jumalat voivat esiintyä jonakuna tiettynä ihmisenä, he kykenevät muuttamaan itsensä linnuiksi. Varsinaiselta olemukseltaan he ovat ihmisten muotoisia. Eläimien palvomisesta jumalina Iliaassa ja Odysseiassa ei enää ole suoranaisia jälkiä.

Ihmisen muotoisina jumalat eroavat ihmisistä vain siinä, että he ovat kuolemattomia ja että heillä on suurempi voima kuin ihmisillä. Ei voida sanoa, että eepoksissa kuviteltaisiin jumalat kookkaammiksi kuin ihmiset. Tosin sanotaan Areen ruumiin hänen kaatuessaan maahan peittäneen seitsemän auranalaa, ja sodan jumalan huuto kaikuu kuin yhdeksän tai kymmenen tuhannen miehen ääni. Mutta tällaisissa tapauksissa on vain kysymys runollisesta liioittelusta, jonka tarkoitus on kuvata jumalien erikoisuutta. Niitä vastassa on lukemattomia kohtia, joista ilmenee, että jumalia ei suinkaan käsitetty miksikään jättiläisiksi, vaan aivan tavallisten ihmisten kokoisiksi ja muotoisiksi. Niinpä Odysseus tuntee Pallas Athenen jumalattareksi, kun tämä näyttäytyy kauniin, kookkaan ja mainioihin taitoihin perehtyneen naisen hahmossa. Jumalien olemuksessa on ylevyyttä ja kauneutta, mutta ei muuta ihmisistä eroavaa. Siksihän juuri ihmisiä, joilla on tavallista kauniimpi ulkomuoto tahi tavallista suurempi voima, nimitetään jumalaisiksi tahi jonkun tietyn jumalan kaltaisiksi.

Ihmisen kaltaisina olentoina jumalat tarvitsevat myös ruokaa ja juomaa. Heillä on ambrosiansa ja nektarinsa, mutta näiden aineiden olemuksesta ei runoilijalla ole selvää käsitystä. Ne ovat

enää vain pelkkiä nautintoaineita, sillä elääkseen jumalat eivät niitä tietenkään kaipaa, kun he joka tapauksessa pysyvät kuolemattomina. Ilmeisesti ajateltiin, että jumalien elämä olisi peräti ilotonta, jolleivät hekin voisi tuntea hyvän ruoan ja juoman antamaa nautintoa. Jumalissa virtaa myös erityinen jumalveri, jota alkaa virrata Afroditen saamasta haavasta. Mutta kuolemattomien vammat paranevat tuossa tuokiossa. Alkujaan tietysti uhrit olivat tarkoitetut jumalien nautittaviksi. Mutta Iliaassa ja Odysseiassa uhraaminen on kehittynyt pelkäksi kunnianosoitukseksi. Korkeintaan nauttivat jumalat uhrieläimiä paistettaessa nousevasta tuoksusta, joka kohoaa taivaalle. Tosin eepoksissa kerrotaan, että aikaisemmin asianlaita oli toinen. Ennen eeposten sankarien aikaa jumalat saapuivat henkilökohtaisesti uhritoimituksiin ja ottivat osaa uhriateriaan. Mutta tämä kausi oli jo kaukana takanapäin.

Jumalat muodostavat perheen ja heidän asuinpaikkanaan on Olympos. Niinkuin ihmisperheen jäsenet hekin riitelevät keskenään. Zeus on ärtyisä, mutta koettaa pysyä sovussa puolisonsa kanssa, Hera on toraisa ja sanojaan säästelemätön rouva, Athene on isänsä lempitytär, jolta hänen on vaikea mitään kieltää, ja Ares taas on perheen tappelupukari, joka tosin kotona käyttäytyy sävyisästi, mutta kodin ulkopuolella on aina mukana siellä, missä ankarimmin taistellaan. Ei ole vaikea nähdä, että runoissa on jumalaperhe kuvattu täydellisesti ihmisperheen mallin mukaan. Tällöin ei ole välitetty uskonnollisista näkökohdista, jotka olisivat vaatineet kunnioittavaa suhtautumista jumaliin, vaan on ennen muuta pidetty silmällä havainnollisten tyyppien luomista. Näin huoleton jumalien käsittely on ollut mahdollista vasta oloissa, joissa rationalismi on ehtinyt hävittää hartaan uskon ja asettaa sen sijalle kevytmielisen epäilyn.

Periaatteessa jumalat ovat kaikkivaltiaita ja kaikkitietäviä, mutta käytännössä ilmenee eräitä rajoituksia. Kun Zeus on yli-

jumala, voivat muut jumalat toteuttaa tahtonsa ainoastaan siinä tapauksessa, ettei Zeus ole toisin päättänyt. Mutta Zeuksenkin yläpuolella on kohtalo, moira, jota hän ei voi järkyttää. Tässäkään ei sentään olla johdonmukaisia, sillä välistä Zeus harkitsee, pelastaisiko hän ehkä elämään sankarin, jonka kuoleman kohtalo on määrännyt. Täyttä ristiriidattomuutta on eepoksilta turha odottaa. Eihän sitä ole edes nykyaikaisen ihmisen uskonnollisissa käsityksissä. Niinpä jumalat sekä Iliaassa että Odysseiassa toisinaan voivat muuttaa vieläpä luonnonlakeja. Hera pakottaa kerran auringon vasten sen tahtoa laskemaan taivaanrannan taakse ennen määräaikaa, ja Athene pidättää toisen kerran aamuruskon vaunuja, niin että yö tulee tavallista pitemmäksi. Mutta yleensä luonnonlait pysyvät voimassa ja rajoittavat jumalien valtaa. Erityisesti korostetaan, etteivät jumalatkaan kykene varjelemaan rakastamaansa ihmistä kuolemalta, jos se on tullakseen. Ja kun Odysseus vakuuttaa Telemakhokselle, että Zeus ja Athene auttavat häntä taistelussa kosijoita vastaan, ilmaisee Telemakhos hienoisen epäuskonsa sanoen, että nämä tosin ovat mainioita auttajia, mutta ovat korkealla pilvissä, mistä he hallitsevat kaikkia ihmisiä.

Mutta kaikissa tapauksissa eeposten sankarit turvautuvat jumaliin ja rukoilevat heitä avukseen. Tällöin he eivät pyydä jumalia henkilökohtaisesti laskeutumaan alas maan pinnalle, vaan anovat jumalilta niin sanoaksemme kaukoapua aivan samoin kuin kristilliset rukoilijat. Odysseiassa sanotaan nimenomaan, että jumalien on helppo kaukaakin auttaa ketä vain tahtovat. Eepoksissa ihmiset eivät rukoillessaan myöskään käänny Olympokseen, vaan ylös korkeuksiin, taivaaseen, josta he odottavat apua. Tämä tosiasia näyttää osoittavan, että Iliaassa ja Odysseiassa on erotettava toisistaan kaksi eri jumalakäsitystä. Ne jumalaolennot, jotka esiintyvät ihmisten joukossa varsinaisessa ihmisen muotoisessa hahmossaan tahi jotka tulevat ihmisten luokse jonkun näiden tunteman henkilön hahmossa, kuuluvat tarun ja runouden

maailmaan. Ne jumalat taas, jotka kuuluvat varsinaisen uskonnon piiriin ja joita rukoillaan avuksi, ovat enemmän tai vähemmän persoonattomia voimia, jotka vaikuttavat kaukaa. Tosin tässäkään suhteessa eepokset eivät ole johdonmukaisia. Mutta suurin piirtein voidaan tällainen eroavaisuus panna merkille.

Äsken esitetyllä toteamuksella on huomattava kantavuus. Siihen nojautuen voidaan päätellä, mikä osa eeposten jumalamaailmasta on runonlaulun kehittämää: Jumalien suoranainen osanotto tapahtumien kulkuun on ensi sijassa vain runollisen perinteen tulosta eikä perustu varsinaisiin uskonnollisiin käsityksiin. Kun siis Athene estää Akhilleusta käymästä käsiksi Agamemnoniin tai kehoittaa Odysseusta pidättämään kreikkalaisia ryntäämästä laivoille tahi kun Zeus lähettää Thetiksen ilmoittamaan Akhilleukselle, että hänen on luovutettava Priamokselle Hektorin ruumis, on kysymyksessä pelkästään runollinen symbolikieli, samoin kuin silloinkin, kun Priamos saa Irikseltä kehoituksen lähteä kreikkalaisten leiriin. Tosiasiallisesti ratkaisu tapahtuu henkilöiden omassa mielessä. Se, että runossa annetaan sysäyksen tulla jumalien taholta, merkitsee ainoastaan runollisen välineistön käyttämistä. Iliaan ja Odysseian luoja on tässä suhteessa ollut perinteen sitoma. Hän ei ole pitänyt mahdollisena siitä luopua, vaikkei se enää täysin sopeutunutkaan siihen psykologiseen syvennykseen, jonka hän henkilöhahmoissaan suoritti.

Tältä kannalta saa osaksi selityksensä myös jumalien epämoraalisuus. Ne ihmisten tapaiset olennot, jotka kansoittavat eeposten Olympoksen, eivät suinkaan ole oikeamielisiä eivätkä rehellisiäkään. He pettävät toisiaan eivätkä pidä arvolleen sopimattomana käyttää vilppiä ihmisiäkään vastaan. Tässä suhteessa Ilias ja Odysseia ovat luoneet jumalansa täydellisesti ihmisen kuvaksi. Jumalat suuttuvat ja leppyvät, vihaavat ja rakastavat, kadehtivat ja ovat puolueellisia. Mutta tämä koskee yleensä vain niitä jumalahahmoja, jotka ovat suuremmassa tai pienemmässä määrässä runollisen mielikuvituksen tuotetta. Silloin kun

jumalat ovat todellisen uskonnollisen palvonnan kohteita, he tavallisesti suojelevat oikeutta ja kostavat vääryyden. He voivat kyllä vihastua, mutta siihen on syynä joko ihmisten osoittama kunnioituksen puute tai näiden tekemät rikokset. Selvimmin tämä näkyy siitä Iliaan 16. runon kohdasta, jossa sanotaan Zeuksen lähettävän myrskyjä ja rankkasateita ihmisten vitsaukseksi siitä syystä, että nämä lakia vääntäen antavat vääriä tuomioita ja polkevat oikeutta unohtaen jumalien koston. Tässä yhteydessä on syytä jälleen tähdentää, ettei eepoksissa voida todeta täydellistä ristiriidattomuutta, vaikka runollisesti väritetty jumalamaailma jätetäänkin syrjään. Sillä todellisuus itsekään ei ole johdonmukainen. Silloin yhtä hyvin kuin nykyään voitiin panna merkille, että vääryydentekijä menestyi elämässään erinomaisesti. Sellaisesta toteamuksesta taas ei voitu olla tekemättä johtopäätöstä, että jumalat jostakin syystä suosivat väärämielistä ihmistä. Jumalia siis ei saatettu käsittää aina ja kaikissa olosuhteissa moraalisiksi, koska he eivät rangaisseet ainakaan kaikkia rikoksia, vaan päinvastoin näyttivät usein suovan menestystä sille, joka sitä vähimmän ansaitsi.

Kun erotetaan toisistaan varsinaiset uskonnolliset käsitykset ja runollinen leikki, tulee ymmärrettäväksi sekin, että jumalien sanotaan olevan kaikkitietäviä, mutta kuitenkin kerrotaan tapauksista, joissa heiltä jää jokin seikka huomaamatta. Käsitellessään jumalia kuin ihmisiä, täytyy runoilijan tinkiä heidän kaikkitietävyydestään. Niinpä Proteus, joka tietää kaiken, ei ole selvillä siitä, että hänen luolaansa on hylkeennahkoihin käärittyinä kätkeytynyt kolme ihmistä. Koko kertomushan perustuu tässä siihen, että suunniteltu petos onnistuu. Samaten ei Zeuskaan huomaa, että hänen kääntäessään päänsä poispäin Poseidon ryhtyy taistelukentällä auttamaan kreikkalaisia vastoin hänen kieltoaan. Zeuksella ei myöskään ole etukäteen aavistusta Heran hänelle punomasta juonesta. Poseidon ei tiedä, että Odysseus on lähtenyt Kalypson saarelta, vaan havaitsee sen vasta

nähdessään vihansa kohteen lähestyvän lautallaan faiakien saarta. Auringon jumala, jota kuitenkin sanotaan kaikkinäkeväksi, saa vasta tyttäreltään kuulla, että hänen karjansa on teurastettu. Tällaisissa tapauksissa on aina kysymys runollisista aiheista, joilla ei ole mitään yhteyttä uskonnollisiin käsityksiin. Runoilija luo tilanteita, joissa jumalien on oltava yhtä tietämättömiä, kuin ihmiset ovat.

Jumalien rinnastaminen ihmisiin perustuu, niinkuin ylempänä on huomautettu, vanhaan runoperinteeseen, joka taas on saanut alkunsa taruista. Taruissa kerrottiin, kuinka jumalaolennot liikkuivat ihmisten parissa näiden kaltaisina. Kaikkien kansojen sadut kuvailevat kohtauksia, joissa noidat ja jättiläiset näyttelevät ratkaisevaa osaa. Näiden yliluonnollisilla voimilla varustettujen olentojen sijaan tulivat kreikkalaisessa tarustossa jumalat. Satu muuttui siten jumalaistaruksi. Jumalaistarustosta virtasi ainesta eepilliseen runonlauluun. Muinaisajan sankarien rinnalla olivat esiintyneet jumalat, joista sankarit suurelta osalta polveutuivatkin. Mutta tullessaan runoissa toimiviksi henkilöiksi jumalat itsestään saivat inhimillisiä piirteitä. Näin syntyi eepoksille ominainen jumalamaailma. Vaikka jumalat täten usein joutuvat huonoon valoon, jopa suorastaan naurettaviksi, ei heidän kuvaamisensa Iliaassa tai Odysseiassa koskaan muutu satiiriksi. Runoilijaa johtavat pelkästään taiteelliset tarkoitusperät eikä hän harjoita minkäänlaista arvostelua. Tarunomaisina ihmisolentoinakin jumalat saattavat esiintyä oikeuden vartijoina. Odysseiassa sanotaan nimenomaan, että jumalat kiertävät ihmisten hahmossa kaupunkeja tutkien vääryyden ja oikeamielisyyden.

On siis erotettava toisistaan ihmisinä esiintyvät runollisin piirtein väritetyt jumalat ja voimina vaikuttavat varsinaiset jumalat. Niinpä sanotaan Iliaan 1. runossa jumalien lähteneen edellisenä päivänä aithioopialaisten luokse juhlaan ja palaavan sieltä vasta kahdentenatoista päivänä. Siitä huolimatta Apollo kuulee Khryseen rukouksen, kun tämä on saanut takaisin tyttärensä, ja

lopettaa ruttonuolien ampumisen kreikkalaisten leiriin. Myös iloitsee jumala ylistyslaulusta, jonka Odysseus tovereineen hänelle virittää. Loogilliselta kannalta tässä on ristiriita, mutta se selittyy helposti, jos ottaa huomioon sen, mitä edellä olen esittänyt: Ihmisen kaltaisessa olemuksessaan jumalat ovat poissa, mutta uskonnollisen palvonnan kohteina he ovat siitä huolimatta läsnä kaikkialla, missä heitä tarvitaan.

Nimeltä mainittujen jumalien ohella esiintyy Iliaassa ja Odysseiassa nimittämätön jumalavoima, *daimon*, jonka vastineena runoelmien suomennoksessa on käytetty »paha haltia», »joku kuoloton» tahi muita sellaisia ylimalkaisia sanontoja. Eeposten *daimon* ei ole aina paha voima, vaan sanaa voidaan käyttää myös hyvässä merkityksessä. Esim. Nestor sanoo Iliaan 11. runossa, että Patrokloksen kenties onnistuu daimonin avulla taivuttaa Akhilleus palaamaan taisteluun. Mutta tavallisimmin sana tarkoittaa pahaa voimaa, joka tuottaa ihmiselle onnettomuutta. Se saattaa onnettoman Lykaonin Akhilleuksen käsiin, se vaivuttaa perheenisän tautivuoteelle, kuljettaa Odysseuksen takaisin Aioloksen luo ja aiheuttaa ylimalkaan ihmisille vastuksia ja vaivoja. Tällainen *daimon* ei koskaan esiinny ihmisen hahmossa, vaan pysyy persoonattomana voimana, joka näyttäytyy vain vaikutuksissaan. Siihen liittyy aina jotakin salaperäistä ja käsittämätöntä. Varsinkin silloin kun ihminen toimii niin, että hänen jälkeenpäin on pakko katua tekoaan, sanotaan, että *daimon* on hänet siihen johtanut. Voidaan todeta, että tämä henkivoima tehdään vastuulliseksi sellaisesta, mitä ei saateta lukea jonkun yksilöllisen jumalan aiheuttamaksi. Esim. intohimon purkaukset, joiden voimaa ihmisen jälkeenpäin on vaikea selittää, pannaan mielellään daimonin tilille. *Daimon* on siten eräänlainen yleisjumala, jolla ei ole yksilöllisiä piirteitä.

Aivan toisenlainen voima on eepoksissa esiintyvä »kohtalo», *moira*. Se on alkujaan puhtaasti abstraktinen käsite ja merkitsee

osuutta. Jokainen ihminen on syntyessään saanut tietyn osuuden elämästä, ja se on hänen moiransa. Hänen elämänsä pituus on täten edeltä käsin määrätty. Siksi sanotaankin, etteivät edes jumalat voi siirtää ihmisen kuolinhetkeä. Tässä suhteessa Ilias ja Odysseia edustavat jossakin määrin fatalistista maailmankatsomusta, joka kuitenkaan ei ole ristiriidaton eikä johdonmukainen. On turha yrittää rakentaa niistä kohdista, joissa moira mainitaan, minkäänlaista yhtenäistä järjestelmää. Ainoa kiistämätön toteamus, joka voidaan tehdä, on että eepoksissa ilmenevän käsityksen mukaan ihmisen on kuoltava silloin, kun se on sallittu. Mitä kaikkea tämä usko tuo mukanaan, sitä ei sen enempää pohdittu. Ei myöskään tehty selväksi, kuinka se sopeutui jumalien kaikkivaltaan. Uskonnolliset käsitykset eivät olleet syntyneet minään loppuun ajateltuna henkisenä rakennelmana, vaan käytännön kokemusten tilapäisluontoisina tuloksina. Kokemus opetti, että ihmisen varmasti oli kuoltava ja ettei kuolemaa, silloin kun se oli tullakseen, voitu saada torjutuksi uhrein eikä rukouksin. Kuoleman täytyi siis johtua voimasta, joka ei kuulunut varsinaisten jumalien vaikutuspiiriin. Näin kehittyi jumalista riippumaton kohtalo.

Olisi kuitenkin väärin sanoa, että kohtalo on jumalien yläpuolella. Mistään ei ilmene, että kohtalo vallitsisi jumalien toimintaa. Se on eräänlainen rinnakkaisvoima, joka vaikuttaa jumalien ohella. Useimmiten jumalien tahto ja kohtalon määräys käsitetään samansuuntaisiksi. Molemmat täydentävät toisiaan. Loogilliselta kannalta tämä on omituista, voisipa melkein sanoa sietämätöntä, mutta logiikalla ei ole uskonnossa yleensäkään sijaa. Nykyaikainenkin ihminen, joka uskoo persoonallisen jumalan johtoon, saattaa puhua kohtalosta voimana, jota hän ei aseta yhteyteen jumalan kanssa. Islamin uskoiset luottavat yhtä lujasti ennakolta säädettyyn kohtaloon kuin Allahinsa kaikkivaltaan. He eivät kykene näkemään uskossaan vähintäkään ristiriitaisuutta. Molemmat käsitykset ovat kuin kahdella eri tasolla,

jotka eivät kosketa toisiaan. Varsinkin äsken päättyneen sodan aikana oli sotilaissa, jotka rauhanomaisissa oloissa olivat hartaita kristittyjä, todettavissa sokeata kohtalouskoa, joka oli loogillisesti perustelematonta.

Kohtalo esiintyy eepoksissa myös jumalaolentona. Siitä on tullut kohtalotar. Sellaiseksi sen käsittää Iliaan 24. runossa Hekabe sanoessaan kohtalon kehränneen Hektorin elämänlankaan, että hänen on kaukana vanhemmistaan jouduttava koirien raadeltavaksi. Kohtalo on tässä lankaa punova kehrääjätär, siis persoonallinen olento. Vielä selvemmäksi tulee kohtalon henkilöllistäminen silloin, kun sana esiintyy monikossa. Samassa Iliaan runossa todetaan, että moirat ovat suoneet ihmisille kestävän mielen. Tällöin ei enää voi olla kysymys muusta kuin yksilöllisistä jumalaolennoista, kohtalottarista. Odysseiassakin puhutaan monikollisesti kehrääjättäristä, jotka punovat ihmisille elämän langan. Kun näin pitkälle on tultu, ei moira enää säädä yksistään elämän pituutta, vaikka tämä aina jää kohtalottaren päätehtäväksi. Kohtalo määrää ihmisen muistakin vaiheista, ei kuitenkaan kaikista eikä poikkeuksettomasti. Eeposten maailmankatsomus ei suinkaan ole jyrkän fatalistinen. Päinvastoin kohtalolla on piirteitä, jotka muistuttavat kehdon ääreen asettunutta satujen hyvää tai pahaa haltiatarta. Kohtalo antaa elämän pituuden sekä sen ohella joko jotakin hyvää tai pahaa taikka molempia, mutta yksityiskohtaisesti se ei säädä ihmisen elämän kulkua. Jumalille jää riittävästi vaikutusalaa, eikä ihmisen oma vastuu elämästään tule olemattomaksi.

Kohtalouskon kanssa ei näytä olevan tekemisissä se, että ylijumala Zeus käyttää vaakaa ottaakseen selville, minkä pitää tapahtua. Ennen Akhilleuksen ja Hektorin kaksintaistelua Zeus panee kultaiseen vaakaan heidän kuoleman haltiattarensa. Kun ylijumala nostaa vaakaa, vaipuu se vaakakuppi, jossa on Hektorin kuolemanhenki. Tämä merkitsee sitä, että Hektorin kuolotar on voimakkaampi ja riistää miehensä manalaan. Samaten Zeus

käyttää vaakaansa Iliaan 8. runossa kuvatun taistelun edellä. Silloin edustavat vaakakuppeihin lasketut kuolottaret kreikkalaisia ja troialaisia. Edellisten vaakakuppi laskee, mikä merkitsee, että he kärsivät taistelussa suurempia menetyksiä. Zeuksen vaaka mainitaan Iliaassa pari kertaa muulloinkin. Odysseus sanoo 19. runossa, että menestystä taistelussa on turha toivoa, milloin Zeus kallistaa vaakaansa. Ja 16. runossa Hektor pelästyy, kun hän havaitsee, minne päin Zeuksen vaaka kallistuu. On väitetty erittäin pätevältä taholta, että varsinkin ensiksi mainitussa tapauksessa, Akhilleuksen ja Hektorin kaksintaistelun edellä, Zeus vaa'allaan tutkisi, mikä on kohtalon määräys. Sellaiseen tulkintaan ei mielestäni ole aihetta. Niin vaikea kuin vaa'an käyttöä onkin rationalistisesti selittää, sitä ei ole tarvis kytkeä kohtalouskoon. Jos niin tehtäisiin, tulisi ylijumalasta pelkkä kohtalon määräyksen toteuttaja. Sellaiselle käsitykselle Iliaasta ja Odysseiasta ei ole saatavissa tukea. Paremminkin on todettava, että Zeus vaakaa käyttäen ottaa selville sen, mitä asianhaarat yleensä vaativat, toisin sanoen hän etsii objektiivista perustetta omalle päätökselleen. Loogillisesti tämä tietysti on nurinkurista, mutta niinkuin useasti olen huomauttanut, logiikka ei auta pitkälle silloin, kun on selvitettävä uskomusten sekavaa vyyhtiä.

Yliluonnolliseen maailmaan kuuluvat myös vainajat. Iliaassa ja Odysseiassa ilmenevän käsityksen mukaan säilyy ihmisestä hänen kuollessaan eräänlainen kuva, joka kaikissa suhteissa on hänen kaltaisensa, mutta jolta puuttuu aineellinen olemus. Se on saman kokoinen kuin ihminen oli kuolinhetkellään ja sillä on samat vaatteet, mutta sillä ei ole ihmisen voimaa eikä tuntoa. Se muistuttaa siis aavetta, mutta se ei pelota ketään eikä kykene tekemään mitään pahaa. Se ei tarvitse ruokaa eikä juomaa. Siksi ei eepoksissa enää hautajaisten jälkeen toimiteta kuolinuhreja eikä harjoiteta muutakaan vainajien palvontaa. Selvimmän

kuvan siitä, millaisiksi vainajien olemus käsitettiin, saamme Iliaan 23. runosta, jossa Patrokloksen haamu saapuu Akhilleuksen luokse tämän nukkuessa. Haamulla on aivan sama koko, samat kauniit silmät ja sama ääni sekä samanlaiset vaatteet kuin Patrokloksella, mutta kun Akhilleus yrittää sitä syleillä, hän ei tavoita sitä, vaan haamu painuu vikisten maan alle niinkuin savu. Akhilleus toteaakin, että manalassa siis säilyy ihmisestä haamu ja kuva, mutta elämänvoima on poissa. Kun Odysseian 24. runossa kuvaillaan kosijoiden saapumista manalaan, puhutaan niin ikään haamujen vikisevästä äänestä, jota verrataan yökköjen uikutukseen. Mutta samasta kohdasta ilmenee, että vainajilla uskottiin olevan sielunelämä sellaisenaan tallella. He keskustelevat toistensa kanssa niinkuin elävät ihmiset.

Aivan toisenlainen käsitys vainajista esiintyy Odysseuksen manalan-käynnin yhteydessä. Kun Odysseus saapuu manalaan, kerääntyvät haamut hänen luokseen, mutta eivät tunne häntä eivätkä voi häntä puhutella, ennen kuin ovat saaneet juodakseen verta. Odysseus myös toimittaa vainajille uhreja ja lupaa kotiin saavuttuaan uhrata vielä runsaammat antimet. Tämä kaikki on eepoksissa muualla kuvattujen käsitysten vastaista. Ristiriitaa ei voi selittää, jollei otaksu, että tässä on käytetty vierasta tarustollista ainesta, joka ei kuvasta Vähän-Aasian kreikkalaisissa siirtokunnissa vallinneita tapoja. Runoilija on pitänyt tällaista vierasta ainesta tarkoituksiinsa sopivana eikä ole välittänyt siitä, ettei se sopeutunut eepoksissa yleensä kuvastuviin katsomuksiin.

Vielä enemmän poikkeaa muusta yhteydestä manalan-kuvauksen loppuosa, jossa Odysseus näkee manalan tuomarin Minoksen jakavan oikeutta, Orionin metsästämässä riistaa, Tityoksen makaamassa korppikotkien raadeltavana, Tantaloksen kärsimässä janon ja nälän tuskia sekä Sisyfoksen vääntämässä kallionlohkaretta vuoren huippua kohden. Tässä kuvauksessa, jota Vergilius on kehittänyt edelleen Aeneis-runoelmansa 6. kirjassa — se on taas ollut esikuvana Dantelle —, vainajat ovat täysin ruu-

miillisia olentoja, jotka voivat toimia ja kärsiä elävien ihmisten tavoin. Mutta vaikka onkin olemassa ilmeinen ristiriita näiden manalankuvien ja eepoksissa muuten esiintyvien käsitysten välillä, ei silti ole aihetta pitää Odysseuksen manalassa-käyntiä eikä edes sen loppuosaa myöhäisenä lisäyksenä, joka muka olisi liitetty valmiiseen runoelmaan. On vain todettava, että eepoksissa on erilaisia ja eri-ikäisiä aineksia, jotka eivät aina ole keskenään sopusoinnussa. Ylempänä on viitattu siihen, että Odysseuksen manalan-käynti otaksuttavasti perustuu itämaisiin taruihin, jotka ovat saaneet ilmaisun Gilgameš-eepoksessa. Täten on Odysseian manalan-kuvaukseen voinut siirtyä itämaisia piirteitä. Ei myöskään voida pitää mahdottomana, että manalankuvauksessa on jälkiä kreetalais-mykeneläisistä uskomuksista, varsinkaan kun siinä mainitaan manalan tuomarina Minos, Kreetan muinainen kuningas. Missään tapauksessa ei ole uskottavaa, että kuvaus olisi peräisin vasta 6. vuosisadalta ja että se perustuisi orfilaisiin käsityksiin, niinkuin Wilamowitz on luullut voivansa päätellä.

Siitä, missä vainajat kuoleman jälkeen oleskelevat, eepoksissa ei myöskään anneta yhtenäistä kuvaa. Tavallisesti sanotaan tuonelan olevan suoraan maan alla. Mutta se manala, jonne Odysseus suuntaa kulkunsa, on kaukana luoteessa, mihin aurinko laskee ja missä suuri maailmanvirta, Okeanos, kiertää mannerta. Suurenmoinen on kuvaus, jonka Kirke Odysseukselle esittää manalan lehdoista ja virroista. Myöhempien runoilijoiden mielikuvitukselle se on antanut runsaasti ainesta. Manala on jylhää seutua. Sen vastakohtana mainitaan Elysion, autuaiden asunto, jonne Proteus ennustaa Menelaoksen joutuvan. Onnelliset, jotka sinne pääsevät, saavat viettää todellista ja ihanaa elämää. Siellä ei ole lunta, ei myrskyjä eikä sateita. Alati puhaltaa siellä vienosti henkäilevä länsituuli. Mutta Elysioniin pääsy ei riipu hurskaudesta ja oikeamielisyydestä. Menelaokselle on siellä varattu paikka siitä syystä, että hän on Helenan puolisona Zeuksen vävy.

LUONTO JA ELÄMÄ

Se, joka pintapuolisesti tutustuu Iliaaseen ja Odysseiaan, säilyttää mielessään kuvan yhtämittaisista taisteluista, aseiden välkkeestä, sotavaunujen kiitämisestä ja soturien kaatumisesta sekä sankarin sadunomaisista seikkailuista, hänen kotiinpaluustaan ja hänen suorittamastaan perusteellisesta kostotyöstä. Sille, joka syvemmin perehtyy runoelmien sisällykseen, ne paljastavat paljon muuta: henkilöhahmojensa suurpiirteisyyden ja rakenteensa määrätietoisen keskityksen. Mutta myös lukemattomat yksityiskohdat ovat omiaan kiinnittämään tarkkaavan lukijan huomiota. Niistä näkyy, kuinka terävästi runoilija on havainnut todellisuuden piirteet ja kuinka taitavasti hän osaa niitä käyttää runolliseen tarkoitukseen. Niiden avulla hän panee liikkeelle mielikuvituksen ja elävöittää kertomuksensa. Iliasta ja Odysseiaa käsittelevä esitys olisi epätäydellinen, jollei runoelmien näitä puolia valaistaisi. On selvitettävä, miten eepoksissa suhtaudutaan luontoon ja elämään sekä ihmisten moninaisiin askareisiin. Tarkoituksenani ei kuitenkaan ole pohtia eepoksissa ilmenevää luonnonkäsitystä eikä kirjoittaa eepillisen maailman kulttuurihistoriaa. Tarkastelen niihin sisältyviä luonnon ja ihmiselämän piiriin kohdistuvia havaintoja vain sikäli, kuin ne ovat tulleet runollisesti hedelmällisiksi.

Taivaan ilmiöiden mielikuvitusta ruokkiva voima on elävänä

vaikuttanut Iliaan ja Odysseian runoilijaan samoin kuin jo häntä edeltäneeseen runonlauluun. Varhain nouseva aamurusko on näyttäytynyt »ruususormisena» ja auringon säteet nuolina, joita Helios-jumala ampuu. On kiinnitetty huomiota tähdenlentoon ja sen yhteydessä näkyviin säkenöiviin kipinöihin. Mainitaan syksyn kirkkain tähti Orion, joka noustuaan valtameressä ottamastaan kylvystä loistaa yli muitten lukemattomien tähtien. Iltatähti, Hesperos, esiintyy taivaan tähdistä ihanimpana. Tähdet saattavat myös tietää tuhoa varsinkin silloin, kun ne yht'äkkiä tulevat näkyviin pilvien alta ja sitten heti taas peittyvät pilviin. Kauneimpana runoilija on nähnyt tähtitaivaan täyden kuun aikana: Kun komea tähtitaivas kimmeltää kuun loistavan kehän ympärillä ja ilma on aivan tyyni, näkyvät kaikki tähdet ja paimenen mielen täyttää ilo. Runoilija on täten tajunnut lyyrillisen tuokion selvänä ja vaikuttavana. Samanlainen tunnelma valtaa hänet, kun äkkiarvaamatta pilvet hajoavat taivaalta ja aurinko pääsee paistamaan. Silloin näkyvät kaikki kukkulat, vuorten terävät huiput sekä metsäiset laaksot, ja taivaalta avautuu ääretön siintävä avaruus.

Poutataivas saattaa yht'äkkiä pilvistyä, ja silloin tulee myrsky. Vuoren rinteellä seisoessaan paimen havaitsee pikeä mustemman pilven kiitävän yli meren. Se tuo mukanaan rajuilman, ja paimen kiiruhtaa viemään laumansa turvaan. Korkeata vuoren huippua reunustavat pilvet pysyvät poutailmalla paikoillaan. Mutta kun pohjatuuli alkaa puhaltaa, ne hajaantuvat yli taivaan, ja ilma muuttuu synkäksi ja pimeäksi. Värikkäästi kuvataan syysmyrskyä, joka raskaana painaa mustaa maata. Kaatosade putoaa rankkana, joet ovat tulvillaan vettä, vesivyöryt huuhtovat mukanaan kumpujen rinteet, syöksyvät hirveästi pauhaten tummaan mereen ja hävittävät ihmistyön tuloksia. Metsässä tekee myrsky tuhojaan. Kun tuulispää tarttuu tammiin ja saarniin, niiden oksat iskevät yhteen ja kuuluu kauhea ryske puunrunkojen murtuessa. Havainnollisesti on kuvattu, miten tuuli viskelee kedolla ohdak-

keita, joiden pähkylät ja varret tiiviisti liittyvät toisiinsa, tahi miten se iskee olkikasaan hajoittaen sen sinne tänne taikka miten se nostaa kesäpäivänä tieltä paksuja pölypilviä. Tuuli saattaa olla hyödyllinenkin. Vihurien apua tarvitaan, jotta Akhilleus saa Patrokloksen ruumisrovion palamaan, ja pohjatuuli kuivattaa maamiehen tyydytykseksi nopeasti sateiden kastaman pellon. Runoilijalta ei myöskään ole jäänyt huomaamatta, kuinka korkeavartisena kasvava vilja aaltoilee pellolla, kun voimakkaana puhaltava tuuli sitä huojuttaa.

Lumisadettakin runoilija osaa kuvata mielikuvitukseen vetoavalla tavalla. Lumi ei Vähässä-Aasiassa yleensä tule leppoisina hiutaleina tyynellä ilmalla, vaan se tulee raivoisana tuiskuna pohjoistuulella. Se iskee maahan rakeiden tavoin. Tiheinä ja kiitävinä lentävät lumirakeet ilman halki. Ne ovat Zeuksen nuolia, joita tämä näyttää ihmisille. Mutta välistä ylijumala saattaa tyynnyttää tuulet lumisateen aikana. Silloin peittyy maisema hiljalleen valkoiseen vaippaan. Lumi peittää vuorien harjanteet ja korkeat kukkulat, rehevät laidunmaat ja ihmisten työn tulokset, viljavainiot. Harmaan merenkin poukamarannat ja kallioäyräät peittyvät lumeen. Vain aalto, jonka lyönnit eivät koskaan lakkaa, ei ota vastaan lumipeitettä. Kaiken muun lumi verhoaa. Tällaisessa lumisen maiseman kuvauksessa runoilija on saanut ilmaistuksi aidon ja väkevän tunnelman.

Meri on antanut aiheen moniin Iliaan ja Odysseian luonnonnäkyihin. Meri on aina liikkeessä, sillä ei ole koskaan rauhaa. Sen purppuranpunaista siintoa verrataan viinin väriin. Näköala kalliotörmältä tummana siintävän meren yli on avarin, mitä on olemassa. Meren mahtavuus ilmenee sen maininkien pauhussa. Alituisesti, tulkoonpa tuuli miltä ilmansuunnalta hyvänsä, tyrskyt lyövät jyrkkänä kohoavaan rantakallioon. Kun länsituuli puhaltaa, nostaa aalto ulapalla ilmoihin vaahtoavan harjansa murtuakseen mantereeseen kauheasti jylisten. Kaartuen se lyö rantakallioihin ja sylkee suustaan suolaista vaahtoa. Tahtoes-

saan kuvata äänen voimakkuutta runoilija ei tiedä sattuvampaa vertauskohtaa kuin meren aaltojen pauhun niiden iskiessä kalliorantaan tahi myrskyn ryskeen sen tempoessa mahtavia tammia.

Taivaalta laskeutuvat alas tuulenpuuskat, jotka kuohuttavat orvokintumman meren. Ne iskevät meren pintaan hirveällä pauhinalla, ja kaartuvin harjoin nousevat aallot vaahtopäisinä ulapalle, toiset toistensa jälkeen. Toisinaan taas meri alkaa liikkua kuin empien, sen aallot ovat aluksi mykkiä, ne eivät vyöry mihinkään varmaan suuntaan, vaan meri ikäänkuin epämääräisesti aavistelee pian ilmestyvien tuulenpuuskien teitä. Vasta kun taivaan tuuli ehtii paikalle, saa mahtava meri sille ominaisen aaltoilunsa. Siinäkin meillä on varsin osuva ja suurpiirteisesti kuvattu luonnonhavainto.

Erityisesti tuntee myrskyn voiman merimies laivassaan. Hirveä on hyökyaalto, kun se lyö yli aluksen. Vaahtoava vesi peittää kaiken, ja tunnelman kaameutta lisää myrskyn kauhea pauke purjeissa. Merimiesten mielen valtaa kuolemanpelko. Yksityiskohtaisesti on kuvattu myrskyn kourissa kamppailevaa laivaa Odysseian 12. runossa. Tuulispää katkaisee harusköydet kumpaiseltakin sivulta, masto kaatuu ja purjeet jäävät lepattamaan laivan pohjalle. Kaatuessaan masto surmaa perämiehen, joka putoaa peräkeulasta aaltoihin kuin simpukanpyytäjä. Salama iskee samalla alukseen, joka ryskyy liitoksissaan. Merimiehet suistuvat mereen. Kuin merilinnut he uiskentelevat ympäri laivaa, kunnes vaipuvat syvyyteen. Meren voima särkee aluksen laidat, vain emäpuu on enää jäljellä, ja sen varassa Odysseus yksin pääsee pelastumaan.

Mutta tuuli saattaa tyyntyä yhtä nopeasti kuin se alkaakin. Kun jumalavoima asettaa aallot lepoon, niin meren pinta muuttuu sileäksi eikä tuulenhenkäystäkään tunnu. Silloin saadaan laskea alas purjeet ja istuutua teljoille. Meri vaahtoaa silloin valkeanaan airojen iskuista. Jos tyyntä jatkuu pitemmälti, täyttää ilo merimiesten mielet, kun lopulta alkaa puhaltaa myötäinen

tuuli. Realistisen tarkasti kuvataan Odysseian 2. runon lopussa purjehtimaan lähtöä. Peräköydet, joista laiva on kiinni maissa, päästetään irti, masto käännetään pystyyn, se kiinnitetään harusköysin ja valkea purje nostetaan härännahkaisin vetonuorin. Tuuli pullistuttaa purjeen ja keulan molemmin puolin kohisee aalto laivan kulkiessa. Silloin sidotaan kaikki laivan köydet paikoilleen, minkä jälkeen voidaan toimittaa viiniuhri matkan onneksi.

Väkivaltaisessa voimassa vetää myrskyävälle merelle vertoja raju tulvavirta. Pauhaten syöksyy vuorivirta kallion onteloon, ja paimen kuulee kauaksi sen äänen. Kun joki alkaa tulvia, sen virta käy niin voimakkaaksi, että se rikkoo vaivalla rakennetut padot ja hävittää kauniisti kukkivat puutarhat, joihin ihmiset ovat panneet runsaasti työtä. Tulviva vuoripuro tempaa mukaansa kuivia tammia ja mäntyjä ja kuljettaa mukanaan peltomaan multaa. Sen vastakohta on vienosti pulppuava lähde, joka valaa tummaa vettään alas kallion jyrkänteeltä. Sitä käyttää hyödykseen puutarhuri, joka johtaa sen veden kanavia myöten kastelemaan puutarhaansa ja taimistoaan. Silloin taas, kun kasvavat laihot ovat vaarassa kokonaan kuivua, virvoittaa niitä kesän kaste.

Meren raivoa kykenee vain luja kallio vastustamaan. Kohoten aivan harmaan meren vieressä se ottaa mahtavana ja korkeana vastaan vinkuvien myrskytuulien puuskat ja paisuvat aallot, jotka nostavat sitä kohti kuohujaan. Ärjyvät aallot peittävät tyrskyihinsä karit ja kalliot, mutta ne eivät horju. Eivät myöskään vuolaina vyöryvät tulvavirrat voi järkyttää vuorta, joka seisoo vankkana paikallaan. Niiden on kierrettävä sitä päästäkseen tasangolle.

Kasvikunnan voimakkain edustaja on tammi. Se kasvaa vuoren rinteellä nostaen latvansa korkealle ja kestää iät kaiket tuulta ja sadetta, sillä se on lujin juurin kiinni maan kamarassa. Kun kirvesmiehet sen katkaisevat tahi kun siihen osuu Zeuksen

salama, se kaatuu mahtavana valtavasti ryskyen. Kaatuvan puun kuva on muutenkin Iliaan runoilijalle läheinen. Havainnollisesti hän piirtää alavalla maalla kasvavan poppelin, jonka runko on sileä ja jonka latvassa versoo lehdistö. Vaunujen rakentaja kaataa sen pyörien kehäpuuksi, ja kuivuneena se jää virumaan joen rannalle. Mieleen painuvan näyn tarjoaa saarni, joka kasvaa kauas siintävällä vuoren huipulla ja joka kirveen satuttamana langettaa maahan hennot lehtensä. Kun metsän kaatajat ovat työssään vuorten rinteillä, kuuluu hirmuinen ryske kaikkialle ympäristöön puiden suistuessa rotkoihin. Paljon vienompana kuin metsän puut kallistaa päänsä puutarhassa kasvanut unikko, kun sen kukinto on käynyt raskaaksi ja kevätsateet sitä runtelevat.

Huolellisesti ihminen vaalii puutarhansa taimia. Yksinäisellä paikalla, joka kosteutensa vuoksi on edullinen, hän kasvattaa nuorta öljypuuta, joka versoo kauniina ja lupaavana. Tuulet huojuttavat sitä lempeästi ja se on täynnä valkeita kukkia. Mutta äkkiarvaamatta tulee myrsky, joka tempaa sen ylös kasvupaikasta ja heittää sen pitkälleen maahan. Niin käy myös kevään lukemattomien kukkien ja lehtien. Hetken ne viheriöivät, mutta sitten niiden on taas pian aika kuihtua ja kuolla. On voimassa ikuinen kiertokulku. Tuuli pudistaa syksyllä lehdet puista, mutta seuraavana keväänä metsä taas vihannoi, kun uudet lehdet puhkeavat. Siihen verrattava on ihmistenkin elämä, toteaa runoilija.

Metsäpalon Iliaan runoilija on nähnyt valtavana ilmestyksenä. Hävittävä tuli polttaa vuoren harjanteilla mittaamattomat määrät metsää, ja sen loimu näkyy kaukaa. Zeus iskee silloin maata tuliruoskillaan. Kun kulo tunkeutuu tiheään viidakkoon, kuljettaa sitä tuuli kaikkialle ja näreet sortuvat juurineen maahan. Silloin kun puut ovat kuivimmillaan, pääsee tuli tekemään tuhoaan syvään ja sankkaan metsään, joka kasvaa laaksoissa. Tuulien pyörteet levittävät paloa joka suuntaan. Vielä kaameampi on tuli silloin, kun se pääsee valloilleen kaupungissa:

Savu nousee sankkana yläilmoihin, kaikki ovat hädän vallassa ja monia kohtaa ankara murhe. Toisenlaisen, mutta yhtä kaamean näyn tarjoavat hätävalkeat, joita sytytetään vihollisen äkkiä hyökätessä saarikaupunkiin. Nekin heittävät hohteen taivaalle, mutta niiden tarkoituksena on kutsua naapurisaarien asukkaita avuksi.

Maisemakuvaukset ovat erityisesti ominaisia Odysseialle. Iliaassa on vain yksi tarkkapiirteinen paikallisuuden kuvaus, nim. siinä 22. runon kohdassa, jossa mainitaan Troian muurin ulkopuolella sijainneet kaksi lähdettä. Toisen lähteen veden sanotaan olevan lämmintä, ja siitä nousee ilmaan höyryä. Toisen vesi taas on jääkylmää. Lähteiden luona on kivireunaiset pesualtaat, joissa Troian naiset rauhan aikana huuhtelivat vaatteita. Tämän maiseman yksityiskohtia runoilija on kuvannut eräänlaisena idyllin omaisena vastakohtana sille sotaiselle ja traagilliselle näytelmälle, jota saman maiseman keskellä nyt esitettiin.

Odysseiassa taas on maisemakuvauksia verraten runsaasti. Kalypson luolan ympäristö maalataan helein värein. Vehmaana kasvava metsä, puiden oksilla pesivät linnut, rehevänä versoava viiniköynnös, kirkkaina kumpuavien lähteiden solina ja nurmikolla kukkivat kasvit kuvataan täyteläisesti ja varmapiirteisesti. Yksityiskohtaisesti piirretään niin ikään kuva Alkinooksen puutarhasta. Sitä ympäröi joka taholta aita ja siinä kasvaa päärynä-, omena-, granaattiomena-, viikuna- ja öljypuita. Osa siitä on viinitarhana, jossa kypsyvät runsaat rypäleet. Sen reunassa olevalla tasaisella kentällä kuivataan rypäleitä. Vieressä on myös kasvissarkoja, joissa kesät talvet viljellään monenlaisia hyötykasveja. Puro virtaa halki puutarhan, ja siitä saadaan kasteluvettä. Yhtä havainnollisesti kuvataan tie meren rannalta Alkinooksen hallituskaupunkiin. Ensinnä kuljetaan peltomaiden halki, sitten seuraa kapea kannas, jonka molemmin puolin on venevalkamia, vihdoin saavutaan torille, jossa on meren jumalan alttari. Lukija

tuntisi näiden kuvausten perusteella helposti Alkinooksen puutarhan ja löytäisi tien meren rannalta hänen palatsiinsa!

Ihmeellisen havainnollisia ja tarkkapiirteisiä ovat nekin kuvaukset, jotka annetaan kyklooppien maan vieressä olevasta saaresta tai jyrkästä kallioseinämästä, jonka puolivälissä on Skyllan luola, tahi laistrygonien maan luonnonvalkamasta, johon Odysseus ohjaa laivansa, taikka Forkyksen valkamasta, jonne faiakit kuljettavat nukkuvan Odysseuksen, tahi vihdoin Ithakan kaupungin laidassa olleesta lähdekaivosta. Sattuva on sekin kuva, joka muutamin säkein Odysseian 13. runossa piirretään Ithakan saaresta kokonaisuudessaan: Se on kallioinen ja vaunuilla ajaminen on siellä hankalaa, mutta se ei kuitenkaan ole karu, vaikka maat ovat ahtaat. Viljaa kasvaa saarella runsaasti ja viiniköynnös viihtyy siellä hyvin. Erityisesti se tarjoaa erinomaiset laitumet karjalle, jota varten myös on mainiot juottopaikat. Ja metsää on saarella riittämiin. Yhä vieläkin tämä kuvaus sopii Ithakan saareen niin hyvin kuin saattaa toivoa. Metsät vain on suurimmaksi osaksi raiskattu. Tosin on ollut tutkijoita, jotka ovat olleet sitä mieltä, ettei Odysseian Ithaka muka lainkaan tarkoita nykyistä Ithakaa, vaan sen lähellä olevaa Leukasta. Tämä päätelmä on kuitenkin osoittautunut harhautuneeksi. Odysseian Ithaka on Ithaka eikä mikään muu saari.

Eläinkunnasta on Iliaassa ja Odysseiassa voittopuolisesti etualalla leijona. Se esiintyy rohkeuden ja väkevyyden tunnuskuvana. Kuinka keskeinen sija eläinten kuninkaalla on runoilijan mielikuvituksessa, näkyy siitä, että leijona esiintyy huomion kohteena eepoksissa lähes kolmekymmentä kertaa. Tämä tapahtuu aina vertausten puitteissa, sillä varsinaisessa kuvauksessa ei ole tilaisuutta tuoda leijonaa näytteille. Kaikesta kuitenkin huomaa, että leijona runonlaulun kukoistusaikana ja vielä kokonaiseepoksia luotaessa on ollut Vähän-Aasian vuoriseuduilla pelätty vahinkoeläin. Yht'äkkiä se syöksyy laitumelle ruhjoen

härän tai hiehon niskat. Se ponnahtaa lehmä- tai lammastarhaankin eikä pelästy paimenelta saamaansa iskua, vaan riehuu mielin määrin karjassa surmaten jokaisen elukan. Paimenen on pakko piillä vajassaan, ja työnsä tehtyään leijona kaikessa rauhassa poistuu hypäten korkean suoja-aidan yli. Toisinaan kuitenkin leijonan ryöstöretki päättyy siihen, että se saa kuolettavan haavan vaskisesta keihäästä. Kun leijona yöllä ärjyy metsikön laidassa, nousee karjatarhassa ankara kohu. Silloin ei ehditä ajatella unta, vaan koetetaan keksiä suojatoimenpiteitä. Jos taas leijona huomaa karjan paimenettomaksi, se karkaa oitis kimppuun. Kun leijona yön pimeydessä yllättää lehmikarjan, yrittävät lehmät suin päin päästä pakoon. Mutta yhden saa peto aina kiinni ja sen se rouhii hengiltä kauheilla hampaillaan. Mutta jos paimenet ovat varuillaan, tekee leijona turhia hyökkäyksiä karjatarhaan. Koko yön se yrittää uudelleen, mutta saa aina vastaansa keihässateen ja palavia soihtuja, joita se kammoaa. Kaikesta huolimatta se voi saada yhden elukan viedyksi mukanaan. Se kantaa sitä pois väkevissä leuoissaan.

Mahtavin leijonan rohkeuden kuvaus on Iliaan 20. runossa. Kaupungin kaikki miehet ovat lähteneet ajamaan leijonaa, joka on tehnyt paikkakunnalla tuhojaan. Ensinnä leijona kulkee tietään välittämättä ajajista, mutta kun nuori mies heittää sitä kohti keihään, se kyyristäytyy avaten ammolleen kitansa ja näyttäen vaahtoavat hampaansa. Sen uljas sydän huohottaa ja se pieksee hännällään kylkiään ja lanteitaan. Itse se yllyttää itseään kamppailuun, ja säkenöivin silmin se syöksyy vimmaisesti päin ahdistajiaan joko tappaakseen jonkun miehistä tahi saadakseen itse surmansa. Tämä kuvaus, johon en ole lisännyt ainoatakaan piirrettä, on merkillisen elävä. Se on suoraan luonnosta saatu. Erinomaisen havainnon runoilija niin ikään on tehnyt mainitessaan, että kun leijona sitä ahdistettaessa vie poikasiaan suojaan, se vetää alas silmilleen koko otsanahkansa. Otaksuttavasti tarkoitetaan, että leijona peittää silmänsä, jottei se näkisi

sinkoilevia keihäitä ja joutuisi viekoitelluksi jättämään poikasensa. Suurimman tuskan vertauskuvana esitetään leijona, jonka pesästä metsästäjä sen poissa ollessa on riistänyt poikaset. Vihasta riehuvin rinnoin se etsii ryöstäjän jälkiä hänet ehkä vielä saavuttaakseen.

Toinen voiman ja uskalluksen tunnuskuva on villisika eli metsäkarju. Eläimistä vain leijona kykenee sen lannistamaan. Metsäkarjukin jää paikoilleen, kun metsästäjät sitä ahdistavat. Sen selkäharjakset nousevat pystyyn, sen silmät iskevät tulta ja se hioo hampaitaan rynnätäkseen miesten ja koirien kimppuun. Koirat ja metsästäjätkin kääntyvät pakoon, kun se tekee hyökkäyksensä. Vimmoissaan se kiskoo pensaita juurineen maasta ja kalskuttelee kulmahampaitaan. Paljon harvemmin mainitaan muita petoeläimiä. Pantteri esiintyy yhtä rohkeana kuin leijona tai villisika. Susi sitä vastoin pääsee lauman kimppuun vain silloin, kun paimen huolimattomasti on antanut sen hajaantua pitkin vuoria. Sakaalit ovat halveksittavia haaskaeläimiä, jotka seuraavat metsästäjän haavoittamaa kaurista saadakseen sen saaliikseen, sitten kun sen voimat uupuvat. Mutta jos sattuma johtaa paikalle leijonan, luikkivat sakaalit peloissaan pakoon.

Sama asema kuin leijonalla maan pinnalla, on ilmassa kotkalla. Tummien pilvien halki se syöksyy kedolle ryöstääkseen karitsan tahi aran jäniksen. Sillä on tarkempi silmä kuin millään muulla linnulla. Pensaikossa piileskelevä jänis ei jää siltä huomaamatta, vaikka se liiteleekin yläilmoissa. Tuossa tuokiossa se sieppaa jäniksen ja riistää siltä hengen. Myöskään hanhet, joutsenet ja kurjet eivät ole kotkalta turvassa. Pienempiä lintuja ahdistaa haukka, joka on nopein kaikista lentäjistä. Kauhuissaan pakenevat rastaat ja naakat, kun ne havaitsevat kiitävän haukan. Kyyhkynen yrittää haukan ahdistaessa heittäytyä syrjään, mutta kimeästi ääntäen haukka himokkaana tavoittaa saaliinsa. Eeposten lintumaailmaan kuuluvat vielä talven edellä kirkuvat kurjet, ulapalla mustina uiskentelevat merikorpit, poi-

kasiaan suojelevat merikotkat ja aaltojen yläpuolella liitelevät lokit. Havainnollinen kuva annetaan lokista, joka ilmasta laskeutuu aaltojen tasalle ja kaloja etsien alituisesti kastaa siipensä meriveteen.

Sitkeinä tappelijoina mainitaan kimalaiset. Ne eivät poistu pesäkolonsa suulta, vaan puolustavat poikasiaan medenetsijöitä vastaan. Milloin poikaviikarit niitä ärsyttelevät, ne saattavat hyökätä kenen tahansa ohikulkijan kimppuun luullen tämän yrittävän tehdä pahaa niiden poikasille. Keväällä ilmestyy kallion halkeamasta yhä uusia kimalaisparvia. Kuin rypäleterttuina ne lentelevät kevätkukkia kohti ja parveilevat toiset sinne, toiset tänne. Kuvailemalla täten kimalaisparvia runoilija haluaa herättää paljouden mielikuvan. Sama tarkoitus on hänellä, kun hän kuvaa, miten kevätaikaan navetassa kärpäset surisevat kiulujen ympärillä, jotka on lypsetty täyteen maitoa. Karjan kiusana taas on lentelevä paarma, jonka pistoa lehmät pakenevat sinne tänne, kun on kevään aika ja päivät ovat pitkiä.

Kotieläintenkin piiristä runoilija sieppaa eloisia kuvia. Tallissa seisova orihevonen, joka seimestään syö kauroja, katkaisee voimansa tunnossa marhamintansa ja juoksee tömisyttäen kenttää joelle, jossa se on tottunut uimaan. Se pitää päätään korkealla ja sen harja hulmuaa ympäri kaulan. Se on tietoinen kauneudestaan, ja keveästi sen jalat kuljettavat sen laitumelle hevoslaumaan. Uljaat hevoset voivat nopeudessa kilpailla länsituulten kanssa, eikä nelivaljakon kiitoa mikään kykene voittamaan. Uuraina vetoeläiminä taas härät ovat voittamattomat. Yksituumaisesti vetää härkäpari auraa uudismaalla, ja runsas hiki valuu sarvien juuresta. Innokkaasti härät astuvat päästäkseen saran päähän. Yhtä tärkeän työn ne tekevät puimatanterella, missä niiden jalat joutuisasti irroittavat jyvät keltaisesta elosta. Sitkeydessä vetävät härille vertoja vain muulit, jotka louhikkoisella vuoripolulla ponnistavat kaiken voimansa kiskoessaan isoa hirttä tai laivan emäpuuta. Itsepäisyys, joka on ominainen aasille, on

saanut sekin klassillisen kuvauksensa. Aasi, jota lapset kuljettavat, riistäytyy irti näiden käsistä ja tunkeutuu viljavainiolle. Lasten vimmatuista lyönneistä välittämättä se syö kylläkseen eikä lähde liikkeelle, ennen kuin sitä itseään haluttaa. Liikuttavasti on kuvattu koiran uskollisuus siinä Odysseian kohdassa, jossa sankari saapuu kotitaloonsa ja näkee vanhan Argoksensa makaavan laiminlyötynä ja hylättynä rikkatunkiolla, turkki syöpäläisten vallassa. Ikäloppu koira tuntee isäntänsä ja alkaa heiluttaa häntäänsä, mutta ei enää kykene liikkumaan lähemmäksi Odysseusta. Sankari pyyhkii kyynelen silmästään tämän havaitessaan. Koira taas kuolee heti nähtyään isäntänsä kahdenkymmenen vuoden jälkeen.

Edellä on ollut tilaisuus panna merkille, että Iliaassa ja Odysseiassa kiinnitetään huomiota yksityiskohtiin, joita kuvataan tarkasti ja havainnollisesti. Eepoksissa on havaittavana tässä suhteessa selvä realistinen tekniikka, jonka tarkoituksena on lisätä runollisten piirteiden lukumäärää ja siten välttää kertovan aineksen ylimalkaistumista ja väljähtymistä. Noista yksityispiirteistä eeposten tyyli saa verrattoman tuoreutensa ja elämänläheisyytensä. Saman pyrkimyksen voi todeta niissä kuvauksissa, jotka suoranaisesti kuuluvat ihmiselämän piiriin. Yhtä havainnollisesti kuin luonnonmaisemia runoilija kuvailee ihmisten kätten töitä, olkootpa sitten kysymyksessä rakennukset tai tarve-esineet ja aseet tai varustukset. Alkinooksen palatsin miessali tulee eteemme selkeästi piirrettynä kuvana. Sen seiniä peittävät pronssilevyt ja katon rajassa on sinilasista valmistettu reunus. Ovet ovat kullatut, kynnys vaskinen, ovipielet ja kamana päällystetyt hopealevyin ja ovirengas on täyttä kultaa. Istuinrivi kiertää miessalia ja istuimia peittävät hienot ja pehmeät kudonnaiset. Kahden puolen ovea on kullasta ja hopeasta valmistetut koiran patsaat, jotka kuin vartijoina seisovat palatsin sisäänkäytävän edessä. Kuvaamatta ei jää Akhilleuksen leiri-

majakaan. Se on veistetty honkapuusta ja sen katto on kaislaa, jota sotilaat ovat keränneet vesiperäisiltä rantamailta. Edessä on piha, jota ympäröi paaluaita. Valtavan portin salpana on honkainen hirsi. Elävä kuva saadaan myös Eumaioksen rakennuttamasta sikotarhasta kivisine ympärysmuureineen ja tammisine paaluvahvikkeineen, lätteineen ja niissä asustavine emakkoineen ja porsaineen sekä pedonkaltaisine vartijakoirineen. Kykloopin luolan kuvaus on niin ikään realistisen tekniikan näyte, samoin kuin Odysseuksen varuskammion kuvaus.

Mestarillisesti runoilija kykenee elävöittämään kaikkein tavallisimmankin työkalun. Kun Kalypso antaa Odysseukselle kirveen, sanotaan että se oli isokokoinen, käteen hyvin sopiva, vaskinen ja kahdelta puolen teroitettu. Sen varsi taas oli ihmeen kaunis, öljypuusta valmistettu ja taitavasti liitetty terään. Milloin on kysymyksessä taidetyö, saa kuvaus aivan erikoista värikkyyttä. Puhumatta Akhilleuksen kilvestä, jota kuvataan yli sadan säkeen mittaisessa kappaleessa, tavataan Iliaassa ja Odysseiassa sangen runsaasti erilaisten taiteellisesti valmistettujen esineiden kuvauksia. Agamemnonin vaskista haarniskaa koristaa etu- ja takapuolella viisi sinilasijuovaa, kuusi kulta- ja kymmenen tinajuovaa. Kolme sinilasista valmistettua käärmettä kiertää haarniskaa kummallakin puolella kuin sateenkaaret. Hänen kilpensä reunassa on kymmenen vaskista ympyrää ja siinä on kaksikymmentä valkeaa tinakohoamaa sekä niiden keskellä tumma sinilasinen kumpura, johon on kuvattu kaameakatseinen Gorgo-hirviö ja sen molemmin puolin Kauhu ja Pelko. Kilven pidin on hopeaa, ja sitä koristaa kolmipäisenä kiemurteleva sinilasinen käärme. Elävästi on myös piirretty Odysseuksen solki: Sitä koristamassa oli kauriin kurkkua raateleva koira. Kauriin vimmainen sätkyttely sen pyrkiessä irti koiran otteesta oli ihmeen taitavasti ilmennetty. Tässä on vielä syytä muistaa villisian hampaista valmistettu kypärä sekä Nestorin malja, joita ylempänä on toisessa yhteydessä käsitelty.

Erikoisesti pistää silmään eeposten realistinen piirre siinä, missä ovat puheena ihmisten jokapäiväiset askareet tahi juhlatilojen toimitukset. Runoilija on havainnut, että sellaistakin ihan tavallista asiaa kuin nukkumaan menemistä voidaan kuvata runollisesti merkitsevällä tavalla. Niinpä hän Odysseian 1. runossa yksinkertaisen koruttomasti kertoo, kuinka Telemakhos aukaisee vankkaseinäisen makuukammionsa oven, istuutuu vuoteelleen ja riisuu yltään pehmeän ihokkaansa, jonka hänen vanha hoitajattarensa suoristaa ja panee riippumaan naulakkoon reikäkoristeilla varustetun vuoteen viereen. Sitten hoitajatar poistuu ja tarttuen oven hopearenkaaseen sulkee sen sekä vetää hihnasta lukon kiinni. Siinä kaikki. Vähin keinoin ja kaikkia liikakoristuksia välttäen runoilija on kyennyt luomaan aitoa taidetta.

Samaa tyyppiä edustavat ne eeposten kohdat, joissa kuvataan henkilöiden pukeutumista. Varsinkin sota-asuun paneutumista esitetään usein ja yksityiskohtaisesti. Silloin kun on kysymyksessä erikoislaatuinen pukeutuminen, suoritetaan kuvaus loistavasti ja värejä säästämättä. Niinpä Hera koristaessaan itseään viekoitellakseen Zeuksen ansaan esiintyy ylijumalan puolison koko loistossa. Hän huuhtelee ihonsa ambrosialla, voitelee siihen sulotuoksuista öljyä, toimittaa hiustensa juhlakampauksen, ottaa ylleen taivaiset vaatteet ja kiinnittää rinnalleen kultaisen soljen. Vyölleen hän sitoo sataripsuisen vyön ja panee korviinsa renkaat, joissa riippuu kolme helmeä. Päänsä hän kietoo huntuun ja sitoo jalkoihinsa kauniit jalkineet. Näkee, että runoilija on pannut erityistä huolta Heran ulkoasun kuvaamiseen.

Eepoksissa on tavattoman lukuisasti kohtia, joissa arkiset askareet on terävästi nähty ja havainnollisesti kuvattu. Kun Thetis saapuu vierailulle Hefaistoksen luo, jumalallinen seppä korjaa työkalut syrjään ja pyyhkii kostealla sienellä kätensä, kasvonsa, kaulansa ja rintansa. Tarttuen sitten sauvaansa hän ontuu ovelle. Vieraiden saapumiseen liittyvät toimet luetellaan usein yksityiskohtaisesti: Hevoset päästetään valjaista, ne viedään talliin, nii-

den eteen heitetään kauroja, vaunut nostetaan seinän nojaan, vieraat saatetaan sisään, heille valmistetaan kylpy, palvelijattaret voitelevat heidän ihoonsa öljyä ja pukevat heidät ihokkaaseen ja vaippaan. Sitten vasta he ovat valmiit ottamaan paikkansa vierassalissa isännän vieressä. Istuimille tuodaan ihanat purppuravaatteet, niiden ääreen nostetaan pöydät ja pöydille leipäkoreja, viiniä kaadetaan sekoitusmaljaan ja vieraille tuodaan maljat. Kun kädet on huuhdeltu, alkaa ateria, jonka kulkua kuvataan monesti hyvin yksityiskohtaisin piirtein.

Köyhä mies ottaa vieraansa vastaan paljon yksinkertaisemmin menoin. Eumaios saattaa vieraansa istumaan lehtikasalle, jonka päälle hän levittää metsävuohen takkuisen taljan. Tarjotessaan Odysseukselle aterian, hän tuo lihapalat pöytään vartaissa, joissa hän ne on paistanut, pistää puuroa kuppiin ja kaataa puupikareihin viiniä ja vettä. Sekoitusmaljaa hänellä ei tietenkään ole.

Uhritoimitusta kuvataan usein realistisen tarkasti. Laajin kuvaus on Odysseian 3. runossa: Uhrattava hieho tuodaan laitumelta, seppä, jonka tehtävänä on kullata uhrieläimen sarvet, tulee paikalle työkaluineen, alasimineen, vasaroineen ja pihteineen, hän saa tarvittavan kullan ja suorittaa työnsä taitavasti, sitten kuljetetaan hieho alttarin luo, sen päälle pirskoitetaan uhrivettä ja sirotellaan ohria, otsakarvat leikataan ja heitetään uhriksi tuleen ja eläimen pään alle asetetaan malja, jotta saadaan talteen veri, jota pirskoitetaan alttarille. Rukoillaan hartaasti, minkä jälkeen uhrikirves isketään eläimen niskaan. Sillä hetkellä kaikki äänekkäästi huutavat jumalaa, jonka kunniaksi uhri toimitetaan. Maahan vaipuneen uhrieläimen pää nostetaan pystyyn ja sen kaula viilletään auki. Sitten paloitellaan eläimen ruho ja poltetaan siitä osa uhriksi jumalalle. Sen jälkeen paistetaan muu liha vartaissa ja nautitaan uhriateria. Tähänkin kuvaukseen runoilija on saanut ihmeellistä selkeyttä. Joudumme kuin läsnäolijoina olemaan mukana toimituksessa, jonka kulku alusta

loppuun on esitetty tarkkapiirteisesti, mutta kuitenkin riittävän niukasti kertomuksen väsyttämättä lukijaa.

On mahdoton luetella kaikkia eepoksiin sisältyviä jokapäiväisen elämän piiriin kuuluvia teräviä huomioita. Yhtä varmasti piirretään kuva puuhista, jotka toimitetaan lähdettäessä kuljettamaan vaatteita meren rantaan pestäviksi kuin itse pesu ja vaatteiden kuivattaminen. Runoilija on kiinnittänyt katseensa tuleen, joka kaartaa kattilan vatsaa, samoin kuin kattilan sisällykseen kuuman veden liuottaessa kiehuvaa sianihraa. Hän on tarkannut, kuinka keittäjä alinomaa kääntää tulella vartaassa paahtuvaa paistiaan ja kuinka viikuna juoksuttaa maidon. Hän kertoo, miten norsunluuta värjätään purppuranpunaiseksi, jotta se kelpaisi koristuksiksi hevosten suitsiin, miten kehrääjälle punnitaan villoja ja miten häränvuotaa venytetään. Hän on myös pannut merkille, kuinka kankaan kutoja vetää kangaspuiden kaiteet aivan kiinni rintaansa lennättääkseen sukkulan loimien välitse. Hän osaa yhtä tarkasti selostaa lautan tai makuusuojan rakentamista ja vuoteen veistämistä kuin miessalin lattian puhdistamista verilöylyn jäljiltä. Ja hän kykenee tekemään runollisesti vaikuttavaksi kuvan soittajasta, joka tappia kiertäen virittää kitaransa kielet, tahi sokeasta laulajasta, joka tarvitsee apua tavoittaakseen soittimensa naulasta päänsä yläpuolelta.

Erityisen havainnollisesti kuvataan Odysseian 9. runossa kykloopin puuhat hänen saapuessaan illan suussa luolaansa. Mutta suorastaan hirveä on realistisuudessaan kykloopin silmän puhkaisemisen kuvaus. Teroitettuaan valmiiksi valtavan puunrungon Odysseus ja hänen valitsemansa toverit syöksevät tulessa kuumennetun ja vielä hehkuvan puun hirviön silmään, jossa he kiertävät sitä kuin kirvesmies kairaansa. Veri pursuaa silmästä, ripset ja kulmakarvat kärventyvät ja tuli polttaa silmäkuopan tyhjäksi. Kuuluu samanlainen sihinä kuin kuumaa rautaa kylmään veteen upotettaessa. Hirmuisena kaikuu luolassa kykloo-

pin tuskan ja raivon huuto. On vaikea löytää kuvausta, joka osuvuudessa ja väkevyydessä vetäisi tälle vertoja.

Mutta runoilija osaa esittää myös leppoisampia kohtauksia ihmiselämästä. Akhilleuksen kilpeä kuvatessaan hän loihtii näkyviimme kaupungin läpi kulkevan morsiussaaton, jonka etunenässä käyvät soihdunkantajat ja jossa häälaulu kaikuu. Nuoret ottavat tanssiaskeleita huilujen ja kielisoittimien tahdissa. Erinomaisesti havainnollistavana pikkupiirteenä lisätään, että naapurista naiset ryntäävät ovilleen ihailemaan näytelmää. Yhtä eloisasti kuvataan samassa yhteydessä elonleikkuuta. Leikkaajat hyörivät sirppeineen, taajana kaatuu vilja, joka kootaan lyhteiksi ja kiinnitetään olkisin sitein. Vikkelät poikaset keräävät maahan kaatuneen elon ja kantavat sitä sylissään sitojille. Isäntä seisoo tyytyväisenä keskellä sauvaansa nojaten. Tammen alle vainion viereen valmistetaan paraikaa ateriaa. Siinä on teurastettuna härkä ja puurokeitokseen kaadetaan lumivalkoisia ohrajauhoja. Runoilija osaa kuvata rauhallisia idyllejä yhtä sattuvasti kuin melskeisiä kamppailuja, joissa ihmishenki on vaakalaudalla.

Sellaisiinkin elämän puoliin, jotka vain herkkä mieli kykenee tavoittamaan, runoilija on kääntänyt katseensa. Hän piirtää kuvan tyttösestä, joka pyrkien äitinsä syliin juoksee hänen jäljessään ja tarttuen hänen hameensa liepeisiin katsoo kyynelsilmin äitiään niin hartaasti, että tämä nostaakin hänet syliinsä. Hän on niin ikään tarkannut, kuinka lapsi meren rantahiekkaan muovailee rakennelmia ja kuinka samainen rakentelija leikiten ne jälleen hajoittaa kädellään tai jalallaan. Ja liikuttavan herkästi hän kertoo vanhasta jauhajaorjattaresta, joka ei ole päivän mittaan saanut valmiiksi hänen jauhettavakseen määrättyä osuutta, vaan on joutunut käyttämään työhön melkein koko yön. Sydämen kyllyydestä puhkeaa orjattaren rukous, että jumalat antaisivat tällaisen vaivan häneltä loppua. Erinomainen psykologinen havainto esiintyy siinä Iliaan kohdassa, jossa sotavan-

keina orjattariksi joutuneet naiset valittavat Patrokloksen kuolemaa, mutta itse asiassa surevatkin omaa kohtaloaan.

Iliaassa ja Odysseiassa on paljon mietelmän luontoisia lausumia, jotka todistavat psykologista terävänäköisyyttä, syvää elämäntuntemusta ja monumentaalista muotoilukykyä. Ensimmäisenä on niistä mainittava jo aikaisemmin eri yhteyksissä esitetty Hektorin iskevä tunnuslause:

Yks ylin ennusmerkki on: puoltaa syntymämaata.

Valtioelämän piiriin kuuluu toinenkin mainio toteamus: Ei ole hyvä monivaltius, yksi olkoon valtias. Luettelen tässä eräitä muita mietelmiksi kiteytyneitä lauseita: Ei ole olemassa kurjempaa olentoa kuin ihminen. Jumalat kehräsivät kurjien kuolevaisten vaiheet surkeudesta. Kerkeä on ihmisten kieli, sen päällä on kaikenlaista puhetta ja sanojen liikkuma-ala on avara joka suuntaan. Millaisen sanan lausut, sellaisen saat kuulla. Zeus ottaa pois puolet kuntoa ihmiseltä, jonka kohtaloksi tulee orjuus. Taistelussa tarvitaan kättä, neuvottelussa sanoja. Yli voiman ei kukaan kykene taistelemaan, olkoonpa halu millainen tahansa. Kaikkeen ihminen kyllästyy. Vainajia ei pidä surra vatsalla. Hyvä on ystävän kehoitus. Lyhyt on hengähdystauko taistelussa. Heikotkin miehet saattavat yhteisvoimin osoittaa urhoollisuutta. Liika unikin on rasitukseksi. Tyhmäkin on viisas jälkeenpäin. Kehnon miehen ampuma nuoli on tylppä. Jalojen miesten mieli on taivutettavissa. Rohkea mies on kaikissa toimissa paremmalla puolella. Jumala saattaa aina yhdenkaltaiset yhteen. Itsestään vie miekka mukanaan miehen. Jumala johtaa kaiken päätökseen. Mietelmän tapaisena voi myös pitää toteamusta, että viini on monen tuho, kun sitä ei juoda kohtuullisesti. Siksi Hektorkaan ei suostu virkistämään itseään taistelun kestäessä viinillä, koska se vain heikentäisi hänen taistelukuntoaan. Kykloopin Odysseus

taas tekee vaarattomaksi juottamalla hänelle väkevää traakialaista viiniä. Runoilijan jossakin määrin kielteinen suhtautuminen viiniin on erityisesti pantava merkille.

Ennen kaikkea ilmenee eeposten luojan mestarillinen havainto- ja ilmaisukyky taistelukuvauksissa. Iliaassa on tavattoman lukuisasti kohtia, joissa kuvataan taistelun tuoksinaa, soturien ryntäystä eteenpäin, heidän peräytymistään ja pakenemistaan sekä kaatumistaan. Runoilija osaa kuitenkin taitavasti saada aikaan vaihtelua, niin etteivät tilanteet toistu samanlaisina, vaan niissä on aina uusia vaiheita ja uusia piirteitä. Lukemattomia kertoja mainitaan soturien kaatumisesta, mutta ilmaisuja vaihdellaan siitä huolimatta, että eepillinen tyyli hyväksyy toistamisen varsin laajassa mitassa. Isku osuu milloin toiseen, milloin toiseen kohtaan ruumista, ase tunkeutuu läpi milloin toisesta, milloin toisesta varuskappaleesta ja soturi kaatuu maahan milloin toisella, milloin toisella tavalla. Samoin vaihtelee kuvaus, kun on kysymys haavoittumisesta. Odysseiassakin kosijat saavat surmansa eri tavoin. Antinookseen sattuu nuoli, kun hän juuri on kohottamassa huulilleen viinimaljaa ja ajattelee kaikkea muuta kuin kuolemaa. Se osuu hänen kurkkuunsa, malja kirpoaa hänen kädestään, veri pursuaa suihkuna sieraimista ja hänen suistuessaan istuimelta kaataa jalka hänen edessään olevan ruokapöydän. Eurymakhos taas kaatuu nuolesta, joka sattuu maksaan, ja Amfinomoksen hartiakuoppaan iskee Telemakhos takaapäin keihäänsä. Runoilija kykenee vaihtelua käyttämällä välttämään yksitoikkoisuuden vaaran.

Suuri osuus on tässä realistisilla pikkupiirteillä, joita eepokset ovat täynnä. Ne jäävät monesti lukijalta huomaamatta, sillä ne liittyvät kuvaukseen kuin itsestään selvinä, mutta osoittavat lähemmin tarkasteltaessa runoilijan terävää taiteellista silmää. Ne elävöittävät kuvausta verrattomalla tavalla. Luettelemme eräitä esimerkkejä. Kun Odysseus lyö Thersitestä valtikalla sel-

kään, nousee kohtaan, johon isku sattuu, verinen pahkura. Huomauttaessaan taistelun edellä, että siitä on koituva ankara urakka, Agamemnon sanoo, että yksi ja toinen kilven kannikehihna on sinä päivänä hiestyvä. Miehen kaatuessa vaunuilta hyppäävät hevoset syrjään. Kun Sarpedon haavoittuu reiteen iskeytyneestä keihäästä ja toverit kantavat häntä taistelusta, jää ase laahaamaan perässä ja tuottaa sankarille suuria tuskia. Kukaan ei näet kiireessä muista vetää sitä pois haavasta. Kun taas Diomedes miekan iskulla katkaisee Dolonin kaulan, on surmatun suussa vielä äännähdys pään vieriessä kentälle. Ohjaajan pidätellessä hevosiaan seisten selin niihin, niiden tulinen henkäys polttaa hänen selkäänsä. Kun keihäs osuu sydämeen, panee sydämen tykintä sen värisemään. Toisen kerran taas sanotaan, että vauhti vapisuttaa keihästä vielä sen jälkeen, kun se jo on saavuttanut maalinsa. Lähdettäessä kylmänä yösydännä kenttävartioon peittyy vaskinen kilpi jääriitteeseen. Rauhallisemmilta aloilta ovat sellaiset pikkupiirteet, kuin esim. että Akhilleuksen illallispöytä on vielä korjaamatta Priamoksen saapuessa hänen luokseen tai että Odysseus istuutuu maahan vihaisten paimenkoirien rynnätessä häntä kohti taikka vihdoin että talosta salaa pakeneva orjatar käyttää vielä lähtöhetkellä tilaisuutta hyväkseen siepatakseen pöydältä kallisarvoisia maljoja.

Joskus käyttää runoilija tällaisia pikkupiirteitä leikilliseen tarkoitukseen. Kun mies putoaa vaunuilta tai muurin harjalta pää edellä maahan, sanotaan hänen syöksyvän alas kuin simpukanpyytäjän. Tähän vertaukseen ei sinänsä sisälly humoristista piirrettä. Mutta kun Patroklos kaataa troialaisen ja tämä suistuu suinpäin vaunuiltaan, ilkkuu hän miehen hyppyä sanoen, että kaatuneella troialaisella olisi erinomaiset mahdollisuudet simpukanpyynnissä. Taidollaan hän kykenisi elättämään suuren perheen, sillä niin sulavasti hän syöksyi vaunuiltaan kenttään! Ja kun kreikkalainen Meriones nopeasti kyyristyy väistääkseen Aineiaan lennättämää keihästä, Aineias pilkkaa hänen erin-

omaista tanssitaitoaan. Samaan aihepiiriin kuuluu Pulydamaan huudahdus, kun hän on saanut keihäänsä osumaan kreikkalaiseen. Hän ilkkuu, että mies, joka sai keihään ruumiiseensa, nyt varmaan on matkalla tuonelaan käyttäen sitä sauvanaan.

Iliaan ja Odysseian sisältämät kuvaukset ovat pohjattoman runsaita ja monivivahteisia. Mutta rikkaudestaan huolimatta kertomus säilyttää eepillisen majesteettisuuden, jonka vaatimuksia runoilija ei koskaan unohda. Ihmeellisen helposti hän palaa realistisesta yksityiskohtaisuudesta ylevään suurpiirteisyyteen. Eepillisen virran tasaiseen kulkuun vaikuttaa suuresti runoelmien mahtavana etenevä runomitta sekä niiden yksinkertaisen selkeä kieli. Eeposten kieli on harvinaisen läpikuultavaa ja lauserakenne vailla kaikkea monimutkaisuutta tai keinotekoisuutta. Sanajärjestys on luonnollinen ja milloin lause jakautuu useamman säkeen osalle, tämä tapahtuu ajatusyhteyttä silpomatta. Iliaan ja Odysseian suomennos ei tee täyttä oikeutta kreikkalaisille alkuteoksille. Olen aikoinani antanut Mannisen käännöksille suurta tunnustusta, ja sen ne ansaitsevatkin erityisesti ottaen huomioon suuren teknillisen taidon, jolla suomentaja käyttää kuusimittasäettä. Ihailtava on myös se ilmiömäinen kyky, jolla Manninen on säilyttänyt kaikki alkuteosten sisällykselliset piirteet hänen tarvitsematta niistä hukata tuskin ainoatakaan. Mutta juuri tässä suhteessa kääntäjän mestarillinen helppous on vienyt hänet liian pitkälle. Sillä tarkemmin verratessani käännöksiä alkuteoksiin olen havainnut, että suomennoksissa on tavattoman lukuisasti piirteitä, joita ei lainkaan esiinny alkuteoksissa. Ei koskaan voi olla varma siitä, eikö jokin sinänsä erinomainen kuva ole peräisin suomentajan lisäilevästä mielikuvituksesta. On siis kysymys hyvin suuressa mitassa tapahtuneesta uudestaan runoilusta. Kunnianarvoisa Homeros on saanut lisäkoristuksia, jotka eivät hänelle oikeastaan kuulu. Tavallisen lukijan kannalta on vielä kiusallisempaa, että Home-

roksen yksinkertainen sanonta on suomennoksessa kauttaaltaan muuttunut monimutkaiseksi ja vaikeatajuiseksi. Sanajärjestys on useasti aivan luonnoton. Sitä paitsi suomentaja käyttää sanoja, joita ei nykysuomen runokielessäkään esiinny ja joiden merkityksestä lukija saa selvän vasta pitkän miettimisen jälkeen. Liiallinen alkusoinnun tavoittelu johtaa suomentajan myös välistä luonnottomaan sananvalintaan. On näet huomattava, ettei alkuteoksissa lainkaan käytetä alkusointua runollisena kaunistuskeinona. Se on siis suomennoksissa vieras piirre, jota olisi ollut syytä käyttää säästeliäämmin. Iliaan ja Odysseian suomennokset olisi uusittava yksinkertaisempaan ja alkuteoksia paremmin vastaavaan runotyyliin.

VERTAUKSET

Niitä tuoreita luonnonkuvia, joihin kohdistimme huomion edellisen luvun alkupuolella, käytetään varsinkin vertauksissa. Vertauksia Iliaassa ja Odysseiassa on erittäin runsaasti. Ne eivät yleensä ole lyhyitä rinnastuksia niinkuin esim. Kalevalan vertaukset, vaan pitkähköjä, tavallisesti usean säkeen mittaisia. Eikä niissä joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta luonnehdita vain yksinkertaisesti jotakuta henkilöä tai esinettä, vaan niissä on vertailun kohteena toiminta tahi tila. Silloinkin kun vertaus kohdistuu tiettyyn henkilöön, ei sen tarkoituksena ole luonnehtia häntä ylimalkaisesti, vaan kuvata hänen esiintymistään juuri siinä tilanteessa, josta kulloinkin on kysymys. Iliaan ja Odysseian vertaukset laajenevat välistä pieniksi kertomuksiksi, niinkuin esim. siinä Iliaan 20. runon kohdassa, jossa Akhilleuksen hyökkäysintoa verrataan ahdistetun leijonan raivoon, kun se kääntyy ajajiaan vastaan.

Kreikkalaisten eeposten vertauksissa on hallitsevana vahva tunnepitoisuus. Runoilija tahtoo ikäänkuin syövyttää mieliin jonkun hahmon tai jonkin tilanteen väkevämmin keinoin kuin tavallisessa kuvauksessa käytetään. Vertausten tarkoituksena ei ole pelkkä havainnollistaminen, vaan ensi sijassa ne pyrkivät vaikuttamaan tunteeseen. Itse asiassahan ne pohjautuvat samoihin sielullisiin tekijöihin kuin runokuvat yleensä. Mutta väkevä-

tehoisissa vertauksissa on tilaisuus niin sanoaksemme avata laajempia tunneperspektiivejä. Vertausten tunnekylläisyydestä johtuu myös, että niitä on Iliaassa paljon runsaammin kuin Odysseiassa. Ensiksi mainitussa eepoksessa on noin kaksisataa pitkähköä vertausta, kun taas viimeksi mainitussa niitä on vain nelisenkymmentä. On väitetty tämän epäsuhteen johtuvan siitä, että Odysseian tekijä muka on jäljittelijä, jolla ei enää ole ollut Iliaan luojan runollista voimaa. Vertausten suhteellinen harvalukuisuus Odysseiassa saa kuitenkin aivan luonnollisen selityksen, kun muistetaan tämän eepoksen »porvarillinen» luonne. Jos Odysseiassa olisi käytetty yhtä paljon vertauksia kuin Iliaassa, se olisi helposti muuttunut mahtipontiseksi ja teennäiseksi. Runoilija on siis osoittanut hyvää aistia vähentäessään vertausten lukumäärää siinä eepoksessa, joka oli lähempänä jokapäiväistä elämää. Sitä vastoin Iliaan juhlallisiin taistelukuvauksiin ja siinä ilmenevään hehkuvaan sankarien palvontaan vertausten käyttäminen sopi erinomaisesti.

Saadaksemme taustaa kreikkalaisten eeposten sisältämien vertausten käsittelylle meidän on syytä luoda silmäys vertausten käyttämiseen Gilgameš-eepoksessa ja Kalevalassa.

Gilgameš-eepoksessa on sen pienehköön kokoon katsoen aika runsaasti vertauksia, mutta ne ovat yleensä varsin lyhyitä ja vertailun ala on niissä varsin suppea. Sitä paitsi on Gilgameš-eepokselle ominaista, että sama vertaus toistuu eri paikoissa hyvinkin monta kertaa. Eräät vertaukset toistuvat jopa seitsemän kertaa suunnilleen samanmuotoisina. Sellaisia ovat: »Vaeltajan tien kaukaisen oli kaltaiset kasvonsa» ja »kuin Anun vahvuus (= taivas) valtava hänen voimansa on». Useammin kuin kerran käytetään myös seuraavia vertauksia: »(Gilgameš on) kuin villisonni väkevämpi miehiä.» »Kuin naisesta sä nautit.» »Mylvien kuin sonnit.» »Hänen mylvintänsä on paisumus vetten.» »Kuin nuoli hän syöksyi keskelle niitä.» »Uni kuin myrsky hänen päällensä karkasi.» »Hän saastansa vedellä lumeksi pesi.» »Ovat

rintansa kuin maljat, niin moitetta vailla.» Sellaisia vertauksia, jotka meille säilyneissä Gilgameš-eepoksen kappaleissa esiintyvät vain yhden kerran, ovat seuraavat: »Kädestä häntä kuin äiti hän vei.» »Gilgamešilla vertainen kuin jumala on siinä.» »Kuin pienet ruo'ikon kärpäset [sen edessä olimme].» »Kynnet kuin kotkan.» »Valittaen katkerasti kuin itkijävaimot.» »Kirkaisee Ištar kuin lapsivuoteen nainen.» »Jumalat kuin kärpäset kerääntyivät uhraajan luo.» »Kuin vanhaa vaatetta toukat nyt syövät.»

Hiukan täyteläisemmäksi kuvaksi vertaus muodostuu, kun siihen liitetään jokin lisäpiirre, niinkuin on tapahtunut verrattaessa Gilgamešin valitusta leijonan karjuntaan: »Karjui kuin leijona [tuskien lyömä], kuin naarasleijona, jolta pennut on viety.» Vihdoin on Gilgameš-eepoksessa pitkä vertaussarja, jossa Ištar-jumalatarta vuoron perään verrataan eri esineihin. Torjuessaan jumalattaren lemmen tarjouksen Gilgameš sanoo:

[Uuni sinä olet, joka lämmitä ei] kylmää,
Takaovi vain olet, joka tuulta ja myrskyä pidätä ei!
Palatsi vain, mi murskaapi urhon,
Norsu, mi [kiskoopi] peitteensä [pois]!
Maapihkaa vain, mi kantajansa [ryvettää],
Nahkainen leili, mi kantajansa [kastaa]!
Vain kalkkikivi, mi kivisestä muurista [lohjeta voi],
Vain jaspiskivi, mi vihollismaan [luo houkuttaa voi]!

Vaikka näillä peräkkäisillä rinnastuksilla ei ole vertauksen muotoa, niitä kuitenkin on pidettävä vertauksina.

Edellä on lueteltu kaikki varsinaiset vertaukset, jotka Armas Salosen Gilgameš-eepoksen suomennoksesta olen poiminut. On huomattava, että »vaeltajan tien kaukaisen» tarkoittaa samaa kuin »kaukomatkaajan» ja että Knut Tallqvist ruotsinnoksessaan »Anun vahvuuden» sijasta kääntää »en Anus krigares». Eräitä aivan rikkonaisina säilyneitä kohtia, joissa käännös pääasiallisesti perustuu tutkijain tekemiin täydennyksiin, en ole ottanut mukaan. Ne sanat, jotka esittämissäni lainauksissa on pantu

hakasiin, ovat tällaisia täydennyksiä. Jokainen voi helposti havaita, että Gilgameš-eepoksen vertaukset muistuttavat Vanhassa testamentissa, varsinkin Korkeassa veisussa ja Sananlaskuissa, esiintyviä vertauksia. Korkeassa veisussa on eräs tapaus, jossa niin ikään verrataan naisen rintaa maljaan: »Sinun povesi on ympyriäinen malja, josta sekoviini älköön puuttuko.»

Kalevalasta olen poiminut hyvän joukon toista sataa vertausta. Mutta ne ovat enimmäkseen aivan lyhyitä, »yhden sanan» vertauksia. Kun Kalevalan tyylin hallitsevana periaatteena on kerron käyttäminen, on vertauksiakin melkein poikkeuksetta useita peräkkäin. Suunnilleen yhtä usein esiintyy sellaisia tapauksia, joissa vertaussana on essiivissä, ja sellaisia, joissa vertaus liittyy yhteyteensä kuin-partikkelin välityksellä. Hyvin harvoin vertauksella on muunlainen muoto. Yksinkertaisin tyyppi on se, jossa vertaus muodostuu vain yhdestä essiivissä olevasta sanasta, esim. kun kuvataan neitoa jauhamassa:

Kivenpuu käkenä kukkui,
laklana kiven lapatta,
kiven siili sirkkusena,
kivi helmenä heläsi.

Täyteläisemmän muodon vertaus saa, kun siinä käytettyyn substantiiviin liittyy laatusana:

Niin on mieli miekkoisien,
autuaallisten ajatus,
kuin keväinen päivännousu,
kevätaamun aurinkoinen.
Mitenpä minunki mieli,
minun synkeä sisuni?
On kuin laaka`lammin ranta,
kuin pimeä pilven ranta,
kuin syksyinen yö pimeä,
talvinen on päivä musta;
viel' on mustempi sitäki,
synkeämpi syksy-yötä.

Tavallisimmin lisätään kuitenkin vertauksessa esiintyvään substantiiviin paikanmääräys, joka on omiaan suuresti enentämään sen havainnollisuutta:

Sukkulainen suikahteli
kuin kärppä kiven kolossa,
pirkaeli pirran pii'it
kuin on tikka puun kylessä,
kääriIauta käännähteli
kuin orava oksapuussa.

Ainoastaan yhden kerran olen huomannut vertauksen Kalevalassa saavan laajemmat puitteet, niin että se ylimalkaisesta viittauksesta on muuttunut yksityiskohtaisemmaksi kuvaukseksi. Sellainen vertaus on 27. runon säkeissä 385–8:

Päähyt pyörähti pihalle,
miehen kallo kartanolle,
kuni nuolen noutaessa
puusta koppelo putosi.

Tässä kohdassa annetaan havainnollinen kuva todellisuuden t a p a h t u m a s t a, puussa istuvan koppelon putoamisesta, kun nuoli siihen osuu, ja käytetään tätä kuvaa ilmentämään sitä vaivattomuutta, jolla Lemminkäinen sivaltaa poikki Pohjolan isännän pään. En ole voinut tarkistaa, onko tämä vertaus kansanomainen vai onko se kenties Lönnrotin muodostelema. Kaikissa tapauksissa se edustaa toisenlaista tyyppiä kuin muut Kalevalan vertaukset. Nämä ovat periaatteellisesti samantyyppisiä kuin Gilgameš-eepoksessa esiintyvät, joskin on pantava merkille, että suomalaisessa eepoksessa vertaukset edustavat niin sanoakseni kehittyneempää astetta sekä ovat paljon taipuisampia ja värikkäämpiä kuin Kaksoisvirranmaan sankarirunoelmassa. Suomalaisen kansanrunon vertauksissa on maalauksellinen piirre, joka laadussaan on voittamaton.

Iliaan ja Odysseian vertaukset ovat aivan toisenluontoiset.

Niissä on melkein aina kehitetty vertauksena käytettyä aihetta siten, että muodostuu tarkkapiirteisempi kuva kuin pelkän substantiivin ja siihen liittyvän adjektiivin tai paikanmääräyksen avulla on mahdollista. Tosin kreikkalaisissa eepoksissa on vertauksia, jotka ovat samantapaisia kuin ne, jotka Kalevalassa esiintyvät. Sellaista tyyppiä on esim. Iliaan 2. runossa oleva vertaus, jossa Agamemnonia verrataan sonniin. Siinä käytetään vieläpä eräänlaista kertoakin: »Niinkuin sonni laumassa on täysin vertaa vailla, sillä se on uljain laitumen karjasta, sellaiseksi teki Zeus tuona päivänä Agamemnonin, etevimmäksi joukosta ja mainioimmaksi sankareista.» Mutta tavallisesti vertaus ei ole näin ylimalkainen. Saamme käsityksen siitä, kuinka Iliaassa ja Odysseiassa vertauksen puitteet laajenevat, kun asetamme ylempänä esitetyn Gilgameš-eepoksen leijona-vertauksen rinnalle Iliaassa tavattavan vastaavan vertauksen. Gilgameš-eepoksessa sanotaan, että Gilgameš surun vallassa karjui »kuin naarasleijona, jolta pennut on viety». Iliaan 18. runossa esiintyy aivan sama vertaus, mutta paljon täyteläisempänä ja havainnollisempana: »Ensimmäisenä heistä päästi valitushuudon Akhilleus asettaen miestensurmaaja-kätensä toverinsa rinnoille ja ähkyen yhtämittaa niinkuin tuuheaharjainen leijona, jolta metsänriistaa ajava mies on ryöstänyt poikaset sankasta metsästä: leijona on tuskissaan liian myöhään saapumisestaan ja samoaa monen laakson kautta vainuten miehen jälkiä toivossa, että voisi hänet jostakin löytää; se on näet hirvittävän raivon vallassa.» Tässä on oivallinen esimerkki siitä, miten kreikkalaisessa eepoksessa vertaus saa niin sanoaksemme itsenäisen luonteen. Siitä tulee runollinen kaunistuskeino, joka vaikuttaa aivan toisin kuin ylimalkaiseen viittaukseen rajoittuva rinnastus.

Kreikkalaisen eepoksen sisältämien vertausten erikoisluonnetta voidaan valaista toisellakin esimerkillä. Gilgameš-eepoksessa sanotaan: »Jumalat kuin kärpäset kerääntyivät uhraajan luo.» Iliaassa verrataan taajana joukkona kerääntyviä sotilaita

kärpäsparviin. Mutta niissä kahdessa kohdassa, joissa tämä vertaus esiintyy, siihen on liitetty havainnollistavia lisäpiirteitä, jotka vasta antavat vertaukselle sen runollisen tehon. Iliaan 2. runossa on ensimmäinen kärpäs-vertaus: »Niinkuin lentelevien kärpästen joukot, jotka parveilevat karjatarhan vaiheilla kevätaikana, kun maito kastaa kiulut, yhtä lukuisina järjestyivät kentällä troialaisia vastaan kreikkalaiset palaen innosta heidät tuhotakseen.» Toinen saman aiheinen vertaus on 16. runossa: »Niinkuin kärpäset navetassa surisevat täpötäysien maitoastioiden vaiheilla kevätaikana, kun maito kastaa kiulut, niin miehet kerääntyivät ruumiin ympärille.» Molemmissa vertauksissa siis käytetään osittain samoja ilmaisuja. Joskus muulloinkin tapahtuu, että vertauksissa toistuu samoja piirteitä ja samoja ilmaisuja. Esiintyypä muutamia kertoja vertaus aivan samanmuotoisena eri yhteyksissä.

Ylempänä korostimme Iliaan ja Odysseian vertausten vahvaa tunnepitoisuutta. Vertauksia käytetäänkin sangen usein sellaisissa tapauksissa, joissa niiden avulla on tilaisuus tehostaa toiminnan pelottavaa voimaa. Kaikkein useimmin vertaukset havainnollistavat raivoisaa hyökkäystä. Diomedeen hyökätessä häntä verrataan jalopeuraan, joka syöksyy karjatarhaan paimenen voimatta sitä torjua ja joka vimmassaan yhä yltyy tappaen kaikki elukat. Ares ryntää taisteluun kuin myrskytuuli, joka alas viskautuen kuohuttaa tumman meren. Sankarit syöksyvät miesjoukkoon kuin metsäkarjut, jotka pelkäämättä käyvät ajokoirien kimppuun. Hektor hyökkää kreikkalaisia vastaan kuin leijona tai villisika, joka ei säiky sitä vastaan singottuja keihäitä, vaan pelottomin rinnoin syöksyy päin ahdistajiaan, joiden on pakko väistyä sen vimmaa. Troialaiset ryntäävät kuin tuulenpuuskat, jotka pauhaten lyövät meren pintaan ja nostattavat kaartuvina vyöryviä, vaahtopäisiä aaltoja. He syöksyvät yli muurin kuin hyökyaalto, joka lyö yli laivan. Heidän joukossaan

taistelee Hektor kuin kotka, joka iskee virran rannalla olevaan lintuparveen. Kreikkalaiset ja troialaiset iskevät yhteen, niinkuin rajumyrsky lyö vastakkain laakson puut, niin että ne ryskyen murtuvat. Hyökkäyksen melske kantaa yhtä kauas kuin rantakallioihin murtuvan jättiläisaallon pauhu. Aias kiitää yli kentän kuin tunturivirta, joka vie mukanaan kaiken, mikä on sen vyöryjä estämässä. Akhilleus taas riehuu taistelussa kuin metsäpalo, jota tuuli levittää joka suuntaan. On syytä huomauttaa, etteivät vertaukset ole niin niukkoja ja ylimalkaisia kuin tässä selostuksessa, vaan niihin sisältyy runsaasti havainnollistavia yksityispiirteitä.

Tunnepitoisuus on selvänä havaittavissa myös niissä vertauksissa, jotka kuvaavat liikkeen nopeutta. Hektor ja Akhilleus juoksevat jäljekkäin niinkuin hevoset vinhasti kiertävät kääntöpatsaan kilpailussa, jossa voittajaa odottaa suuri palkinto. Akhilleus ahdistaa Hektoria kuin haukka, joka on nopein ilman linnuista. Jumalain hevoset kiitävät yhdellä harppauksella niin pitkän matkan kuin miehen katse kantaa yli ulapan. Iriksen vauhti on yhtä nopea kuin talvisen raekuuron, joka tulee ylhäältä pilvistä. Erityisen voimakkaaksi tulee tunnetehostus silloin, kun on kysymys pakenemisesta. Troialaiset pakenevat kaupunkiin kuin vuorikauriin vasikat. He kiitävät yli kaivannon nopeasti kuin myrskypilvi taivaalla. Paetessaan he ovat kuin sinne tänne juoksentelevat lehmät, joiden keskelle yön pimeydessä on syöksynyt jalopeura. Artemis taas pakenee Heraa kuin kyyhkynen, joka haukan ahdistaessa kiitää kallion koloon, minne haukka ei pääse sitä seuraamaan. Kosijat, joita uhkaa kuolema, pakenevat ympäri salia kuin karja, jota paarma kevätpäivänä ahdistaa. Heitä odottaa tuho, niinkuin lintuja metsästäjän virittämässä verkossa.

Silloin kun sankarit eivät väisty vaaraa, vaan seisovat vankkumattomina paikallaan, heidän lujuutensa vetoaa tunteeseen ja antaa aihetta vertausten käyttämiseen. Hektorin mieli on mur-

tumaton kuin kirves, jolla veneentekijä veistää hirttä. Kreikkalaiset pysyvät troialaisten hyökätessä järkkymättöminä kuin poutasäällä pilvi, jota Zeus pitää liikkumattomana vuoren huipulla. Portilla seisovat vartiomiehet ovat sitkeästi paikoillaan niinkuin kimalaiset pesänsä suulla poikasiaan suojelemassa. He seisovat vankkumatta niinkuin vuorilla kasvavat tammet, jotka kestävät myrskyn ja tulvavirran paineen. Idomeneus odottaa väistämättä hyökkäystä niinkuin kulmahampaitaan hiova metsäkarju ajomiehiä. Soturien rivit seisovat lujina kuin meren rannalla kallio, jota vasten aallot pauhaten paiskautuvat. Aiaat torjuvat troialaisten yritykset niin, kuin vuori asettuu tulvavirran tielle ja pakottaa sen kiertotietä etsimään pääsyä tasangolle. Agenor, joka ei pelkää Akhilleusta, on kuin pantteri, joka ei lainkaan säiky koirien haukuntaa, vaan pelottomana ryntää viidakosta metsästäjän kimppuun. Ennen viimeistä taisteluaan Hektor pysyttelee Troian muurien ulkopuolella kuin vuorilla elävä käärme, joka kallionkolon suulla odottaa ihmistä hirvittävän vimman vallassa ja kammottava ilme silmissään.

Monissa vertauksissa kuvataan soturin kaatumista. Osittain juuri tällaisten vertausten avulla runoilija saa aikaan vaihtelua kaatumiskuvauksiinsa. Troialainen soturi, jonka Aias surmaa, kaatuu kuin poppeli, joka on lehtilatvaisena kasvanut virran reunalla, mutta joka nyt jää kuivuneena makaamaan kasvupaikalleen. Toinen troialainen kaatuu kuin vuoren rinteellä kasvanut saarni, joka on näkynyt kauas ympäristöön. Niinkuin härkä keikahtaa kumoon, kun teurastajan kirveen isku osuu sen sarvien taakse, niin kaatuu troialainen soturi keihään satuttamana selälleen maahan. Toisen kerran taas kaatuva soturi mylvähtää kuin sonni, jota kuljetetaan meren jumalalle uhrattavaksi. Kaunein kaatumista havainnollistava vertaus on Iliaan 8. runossa: »Niinkuin puutarhassa kasvava unikko kallistaa päänsä, kun sitä painaa kukinto ja keväinen sade, niin hän vaivutti alas päänsä, jossa oli raskas kypärä.» Tämä vertaus tuo etsimättä mieleen

eräät myöhemmän ajan kuvapatsaat, jotka esittävät kuolevaa soturia.

Ilmeinen tunneväritys on niilläkin vertauksilla, jotka kuvaavat ääniaistimusten voimakkuutta. Kreikkalaiset soturit päästävät ilmoille huudon, jota verrataan etelätuulen vyöryttämään aaltoon, kun se iskee korkeata rantakalliota vastaan. Troialaiset käyvät taisteluun äänekkäinä kuin lampaat, jotka kuullessaan vuonain ääniä lakkaamatta määkyvät. Taistelijain huuto ja kamppailun melske kaikuu kuin kahden tulvivan vuorivirran syöksyminen alas syvään rotkoon. Aseet kalskuvat kuin metsäkarjun hampaat sen teroittaessa niitä puolustusaseikseen. Sotahuuto kuuluu väkevämpänä kuin aaltojen pauhu, metsäpalon räiske tai myrskyn mylvintä. Pakenevien hevosten töminä on yhtä voimakas kuin syysmyrskyn ja tulvavirran kohina. Kun miehet iskevät miekoin ja teräväkärkisin keihäin, syntyy sellainen vaskisten aseiden kalske ja nahkaisten kilpien kumu, että se muistuttaa ryskettä, joka kuuluu laaksosta, kun puunhakkaajat ovat työssään ja kaiku leviää joka suuntaan. Akhilleuksen huuto kaikuu voimakkaana kuin torven ääni kaupungissa, jonka viholliset ovat piirittäneet.

Tunnekylläisin värein kuvataan vertauksissa myös suurta lukumäärää. Kreikkalaiset ryhmittyvät taisteluun luvuttomina kuin keväisin puhkeavat lehdet ja kukat tahi kuin samaan vuodenaikaan lentelevät kärpästen parvet. Akhilleuksen lähtiessä taisteluun joukot seuraavat häntä yhtä sankkoina kuin lumihiutaleet putoavat taivaasta. Myös taajoina sinkoilevia kiviä verrataan sakeaan lumituiskuun. Kun järjestytään tiheään puolustusrivistöön, liittyy kypärä kypärään ja kilpi kilpeen, niinkuin rakentaja liittää kiven toiseensa kiinni pystyttäessään vankkatekoista seinää. Akhilleuksen riehuessa Ksanthoksen partaalla suistuu joen uomaan troialaisten vaunuja ja miehiä kasoittain, niinkuin heinäsirkkoja putoaa veteen kulon nopeasti edetessä kohti virtaa.

On selvää, että vertauksissa usein joutuvat havainnollistettaviksi ihmisten tunteet. Suhteellisen lukuisia ovat tapaukset, joissa kuvataan ilon ja riemun voimakkuutta. Kun Odysseus kauan merellä harhailtuaan näkee edessään rannan, hän riemastuu niinkuin lapset huomatessaan isänsä, joka kauan on maannut ankaran taudin kourissa, rupeavan elpymään. Odysseuksen palatessa Kirken linnasta toveriensa luokse nämä iloitsevat kuin vasikat lehmien saapuessa laitumelta tarhaan. Heistä tuntuu aivan kuin he jo olisivat päässeet kotisaarelleen, jossa olivat syntyneet ja kasvaneet. Tuntiessaan Odysseuksen puolisokseen Penelope riemuitsee kuin merimies, joka haaksirikkoutuneena on lähtenyt uimaan kohti rantaa ja viimeiset voimansa pinnistettyään lopulta on onnistunut pääsemään maihin. Kun Aineias näkee joukkojen seuraavan häntä, hän on iloissaan kuin paimen, joka katselee juottopaikalle astelevaa laumaansa. Hektorin ja Pariksen palatessa taisteluun troialaiset ilostuvat kuin merimiehet, joille joku jumala suo toivotun tuulen heidän väsyksiin asti saatuaan soutaa laivaansa. Toisen laatuista on Menelaoksen riemu hänen huomatessaan verivihollisensa Pariksen. Hän ilostuu kuin leijona, jonka tielle osuu metsämiehen kaatama vuorikauris tai hirvi.

Liikutuksen tunnetta ilmentämään käytetään Odysseiassa erittäin väkevää vertausta. Demodokoksen laulun liikutukseen saattamana Odysseus on kuin vaimo, joka vaikeroiden heittäytyy kotikaupungin valloituksessa kaatuneen miehensä ruumiin ylitse, mutta jota viholliset keihään varrella selkään iskien hoputtavat lähtemään orjuuteen, missä tuska kuihduttaa hänen poskensa. Vertaus on liiankin voimakas siinä yhteydessä, johon se on sijoitettu, mutta sinänsä se tuo silmien eteen liikuttavimman kuvan, mitä saattaa ajatella. Toinen mielenliikutusta kuvastava vertaus on niin ikään Odysseiassa: Tavatessaan toisensa Odysseus ja Telemakhos jälleennäkemisen riemussa joutuvat niin herkän tunnelman valtoihin, että he itkevät yhtä hillittömästi kuin meri-

kotka päästelee valitusääniä, silloin kun siltä on viety poikaset. Iliaassa on vastaavan laatuisia vertauksia: Ensimmäisen tappion jälkeen Agamemnon on niin järkyttynyt, että hänen silmistään vierivät kyynelet, niinkuin lähde valaa tummaa vettään alas kallion jyrkänteeltä. Suunnilleen samaa vertausta käytetään Patrokloksesta, kun hän mieli järkyksissä kreikkalaisten tappiosta palaa Akhilleuksen majaan. Edellä on jo esitetty vertaus, jolla ilmennetään Akhilleuksen hirvittävää tuskaa Patrokloksen ruumiin ääressä. Agamemnonin tuskat hänen haavoituttuaan ovat ankarat kuin synnyttäjän poltteet, jotka kuvataan Eileithyiain, Zeuksen tyttärien, lähettämiksi.

Erityinen mieltymys näyttää runoilijalla olevan välkkyvien varustusten kuvaamiseen vertauksin. Kun kreikkalaiset rientävät kentälle, heidän aseistaan ja haarniskoistaan lähtee yläilmoihin sellainen välke kuin kauas loimuavasta metsäpalosta. Hektorin vaskinen sotisopa loistaa kuin tuhoa ennustava tähti. Akhilleuksen keihään kärki välkkyy kuin iltatähti, joka loistaa muita tähtiä kirkkaampana. Hänen varustuksensa kimaltelevat kuin Orion syksyisellä taivaalla. Yhtä kirkkaana kuin myrskyn kourissa kamppaileva merimies näkee paimenten nuotiotulen roihuavan rannalla, loistaa Akhilleuksen saama uusi kilpi, Hefaistoksen takoma taideteos. Sankarin päästä nousee pelottava hohde, jota verrataan saarretun kaupungin asukkaiden sytyttämiin hätävalkeoihin. Samaan käsitepiiriin kuuluu vertaus, jossa troialaisten sytyttämät lukemattomat nuotiotulet rinnastetaan taivaalla tuikkiviin tähtiin. Hevosten karva taas hohtaa kuin lumi tai auringon paiste, ja sankarin silmät katsovat tuimasti, kuin jos ne iskisivät tulta.

Tässä ei tietenkään ole voitu käsitellä kaikkia eeposten sisältämiä vertauksia. On paljon sellaisiakin tapauksia, joita ei voida sijoittaa mihinkään käsitepiireittäin jaoiteltuihin ryhmiin. Mainittakoon niistä vielä muutamia: Apollo sortaa kreikkalaisten rakentaman muurin yhtä helposti kuin lapsi jalallaan tai kädel-

lään hajoittaa hiekkaan muovailemansa rakennelmat. Odysseus puolestaan jännittää jousen, jota ainoakaan kosijoista ei ole kyennyt virittämään, yhtä vaivattomasti kuin soittaja pingoittaa kitaransa kielet tappia vääntäen. Skyllan suuhunsa tempaamat miehet sätkyttelevät kuin kala, jonka onkimies vavallaan nostaa ilmaan. Hevoset seisovat liikkumattomina niinkuin patsas, joka on pantu merkiksi hautakummulle. Odysseus odottaa faiakien luona iltaa, jona hänen on määrä lähteä kotimatkalle, niinkuin kyntäjä, joka koko päivän on astunut auran kurjessa, odottaa auringon laskua ja ehtooateriaansa.

Edellä esitetystä on samalla ilmennyt, mistä käsitepiireistä runoilija tavallisimmin ottaa vertauksiensa sisällyksen. Luonnonilmiöt tarjoavat hänelle useimmin hänen tarvitsemiansa kuvia. Myrsky ja meren pauhu kuvaavat hyökkäyksen voimaa. Se, joka torjuu hyökkäyksen, on kuin kallio. Sotajoukkoa verrataan tummaan pilveen. Sankari, joka raivaa viholliset tieltään, on kuin vuoripuro tai tulvavirta. Taistelu riehuu kuin rajuilma. Aseet välkkyvät kuin lumi tahi kuin salama. Sanat tai kivet putoavat kuin lumirakeet. Aseiden välkettä verrataan tähtitaivaan loisteeseen, samoin nuotiotulten loimua. Pallas Athene verhoutuu sateenkaaren väriseen pilveen. Jumalatar lennähtää kentälle kuin räiskyvä tähdenlento. Joukot syöksyvät yhteen vihurin nostattamana pölypilvenä. Kyynelet virtaavat kuin kallion jyrkänteelle lähteestä valuva vesi. Sankari seisoo lujana kuin kallio rantatyrskyjä vastaan.

Kasvikunnasta kiintyy runoilijan huomio erityisesti korkeisiin puihin. Soturi on vankkumaton kuin tammi. Kun hän sortuu, häntä verrataan puunhakkaajan kaatamaan poppeliin tai saarneen. Taistelun melske muistuttaa ryskettä, joka kuuluu puita kaadettaessa. Mutta vertauksissa esiintyy myös leppoisampia kasvikunnan kuvia. Siinä on nuori öljypuu, joka on valkeanaan kukkia, puuntaimet, joita vaalien hoidetaan, lehdet, jotka verso-

vat keväällä ja kuihtuvat syksyllä, ja unikko, joka kallistaa päänsä ja kuolee. Siinä on myös kesävilja, jota tuuli huojuttaa ja jota kesäinen kaste virvoittaa. Puutarhurin kastelukanavakin on saanut sijansa vertauksissa.

Tulen voimaa runoilija on monesti kuvannut vertauksissaan. Sankari riehuu taistelussa kuin kulovalkea tiheässä metsässä. Akhilleus saattaa troialaiset samanlaisen kauhun valtaan kuin mikä valtaa kaupungin asukkaat, kun savu nousee sankkana palavista rakennuksista. Väkevätehoisesti on myös piirretty kuva hätävalkeoista, joita saarretun saarikaupungin asukkaat sytyttävät kutsuakseen naapurisaarien miehiä apuun.

Eläinkunnasta on vertauksissa etualalla leijona. Se on väkevyyden, uljuuden ja pelottomuuden, mutta myös silmittömän raivon tunnuskuva. Leijona on saanut sijan lähes kolmessakymmenessä vertauksessa, mikä merkitsee, että se on kaikkein tavallisin vertauksissa käytetty aihe. Samanlaisena pelottomana ja raivokkaana eläimenä kuvataan villisikaa. Susi, joka mainitaan vertauksissa pari kertaa, edustaa ahneutta ja raatelunhalua. Käärme, joka äkkiä ilmestyy kulkijan tielle, on kaamea ja pelottava näky. Ajokoirat ilmentävät nekin pelotonta hyökkäyshalua, vaikka niiden onkin lopulta väistyttävä voimakkaiden petoeläinten tieltä. Lintumaailmaa edustavat vertauksissa tarkkasilmäinen kotka, nopea haukka, petolintujen ahdistamina pakenevat haukat ja rastaat, talven tullessa kirkuvat kurjet sekä ulapalla uiskentelevat merikorpit ja lokit. Pienemmätkään lentäjät eivät jää huomiotta. Kimalaiset, sirkat, yököt, paarmat ja kärpäset ovat nekin saaneet paikkansa vertauksissa. Meren pinnassa poukahtelevat tai onkimiehen saaliina sätkyttelevät kalat ovat myös tarjonneet vertausaiheita. Kotieläinten osuus vertauksissa on niin ikään huomattava. Siinä on karjalauman valtias, sonni, ja sen ympärillä helposti hätääntyvät lehmät. Siinä on lammas- ja vuohilaumat sekä niiden johtaja, pukki ja jäärä. Lehmien ympärillä hyppelevät vasikat ja esikoistaan ammuen kiertelevä emo

ovat myös saaneet osakseen runoilijan mielenkiinnon. Itsepäinen aasi ja sitkeä muuli ovat nekin tarjonneet runoilijalle havainnollisia kuvia. Mutta ennen kaikkea on hänen huomionsa kiintynyt hevoseen, joka on kotieläimistä uljain ja jaloin. Oriin laukkaaminen juottopaikalle ja nelivaljakon vinha kiitäminen ovat antaneet aiheen parille kauneimmalle vertaukselle.

Vähemmässä määrässä runoilija käyttää ihmismaailman kuvia. Mutta niitäkin esiintyy Iliaan ja Odysseian vertauksissa yhteensä viitisenkymmentä kertaa. Siinä on henkipatto mies, jonka on ollut pakko lähteä vieraalle maalle, ja merimies, joka haaksirikosta pelastuu rannalle. Ennen kaikkea runoilija kiinnittää huomionsa erilaisten ihmisaskareiden suorittajiin. Vertauksissa esiintyy simpukanpyytäjä, joka hypäten sukeltaa mereen, taitoratsastaja, joka ohjaa neljää ratsua ja vuorotellen heittäytyy toisen selästä toisen selkään, onkimies, joka heittää veteen siimansa tai kiskoo ylös vedestä sätkyttelevän kalan, kyntäjä, joka astelee auransa jäljessä ja odottaa iltaistaan, niittäjät, jotka kulkevat vastakkaisiin suuntiin ohrapellolla, teurastaja, joka iskee kirveensä härän sarvien taakse, soittaja, joka virittää kitaraansa, kirvesmies, joka asettaa veistoslankansa mahdollisimman suoraan, rakentaja, joka liittää kiven kiveen, kutojatar, joka vetää kangaspuiden kaiteet lähelle rintaansa, vuodan venyttäjät, jotka kulmista kiskoen pingoittavat sonninnahkaa, kehrääjä, jolle punnitaan hänen villaosuuttaan, värjääjä, joka kastaa norsunluuta purppuranesteeseen, keittäjä, joka kääntää paistia vartaassa, sekä ennen kaikkea metsänhakkaaja, joka kaataa korkean puun, ja metsästäjä, joka ajaa jaloa riistaa. Muunkinlaisia kohtauksia ihmiselämästä tapaamme vertauksissa. Siinä on taudin kourissa kamppaileva isä, synnytyspoltteissa vääntelehtivä nainen sekä maanviljelijä, jolla on rajariita naapurinsa kanssa. Mieleenpainuvimpia on ylempänä selostamamme vertaus, jossa esiintyy nainen heittäytyneenä kaatuneen miehensä ruumiin ylitse ja vieressä vihollinen raastamassa häntä orjuuteen. Leppoisampaan

elämänpiiriin taas joudumme, kun eteemme tulee lapsi, joka pyrkii äitinsä syliin, tahi toinen, joka käden tai jalan pyyhkäisyllä hajoittaa hiekkarakennelmansa.

Monet Iliaan ja Odysseian vertauksista saattavat nykyaikaisesta lukijasta tuntua niin sanoakseni kuluneilta. Hän on tottunut kuvakieleen, jota vuosituhansien perinteet ovat kehittäneet, hänen aistinsa ovat sen johdosta tylsyneet eikä hän enää kykene havaitsemaan kreikkalaisen eepoksen runokuvien alkuvoimaisuutta ja tuoreutta. Tällaisen lukijan asenne on aivan virheellinen. On näet muistettava, että Iliaassa ja Odysseiassa nämä runokuvat esiintyvät ensimmäistä kertaa ja että kaikki myöhempi runous on välittömästi tai välillisesti käynyt kreikkalaisen eepoksen koulua. Iliaassa ja Odysseiassa on meillä länsimaisen runouden kuvakielen alkumuoto, jolla on ollut mitä laajimmalle ulottuva vaikutus. Kun tarkastelu täten saa oikean lähtökohdan, emme voi olla ihailematta kreikkalaisen eepoksen elämänläheisyyttä ja plastillisen muotoilun mestaruutta, joka vertauksissakin ilmenee.

On paljon kiistelty siitä, missä määrin kreikkalaisen eepoksen vertausten kaikki yksityiset piirteet yhtyvät siihen toimintaan, jota vertaus valaisee. Kysymys tulee selvemmäksi, jos sitä havainnollistetaan esimerkillä. Iliaan 2. runossa sanotaan, että niin monet sotilaat astuivat esiin laivojen ja majojen luota kuin on hyöriviä kimalaisparvia, joita yhtämittaisena virtana tulee kallion halkeamasta. Tätä vertausta tarkasteltaessa on pääteltävä, tahtooko runoilija verrata keskenään ainoastaan sotilaiden ja kimalaisten monilukuisuutta vai ulottuuko vertauksen ala laajemmalle. Aikaisemmin oli vallalla sellainen käsitys, että vertaus liittyy yhteyteensä ainoastaan yhdessä kohdassa. Sanottiin, että Homeroksen vertauksissa on vain yksi vertailukohta. Se olisi tässä tapauksessa monilukuisuus. Sellainenkin ymmärtävä Iliaan ja Odysseian tulkitsija kuin Finsler oli tällä kannalla.

Hän teki tosin sen myönnytyksen, että harvoissa poikkeustapauksissa vertailukohtia on kaksi. Mutta periaatteessa hän oli sitä mieltä, että kreikkalaisen eepoksen vertausten tarkoituksena on valaista pääaihetta ainoastaan yhdessä suhteessa ja että on turhaa etsiä enempiä yhtymäkohtia vertausten ja pääaiheiden välillä. Homeroksen vertauksia käsittelevässä erikoistutkimuksessa Hermann Fränkel v. 1921 kuitenkin osoitti, että aikaisemmin vallinnut katsantokanta ei voinut olla oikea. On monia vertauksia, joissa vastaavaisuus ei suinkaan rajoitu yhteen kohtaan, vaan käsittää vertauksen koko sisällyksen. Niin on asianlaita edellä lainaamassani vertauksessa. Vertauksen tehoa laimennetaan tekijän tarkoitusten vastaisesti, jos ainoaksi vertailukohdaksi todetaan monilukuisuus. Vertailu kohdistuu ilmeisesti myös kimalaisten hyörimiseen ja parvien yhtämittaiseen purkautumiseen kallion kolosta. Samalla tapaa tuli majoista ulos puuhakkaita sotureja. Vasta kun tämä tajutaan, selviää eepoksen vertausten havainnollistava voima.

Tosin eepoksissa on sellaisiakin vertauksia, joissa liittymäkohta supistuu yhteen ainoaan seikkaan. Tällainen tapaus on esim. silloin, kun Odysseuksen mielenliikutusta verrataan kaatuneen puolisonsa rinnoille heittäytyneen naisen järkytykseen. Siinä ei ole muuta vastaavaisuutta vertauksen ja pääaiheen välillä kuin syvä liikutus. Sama on asianlaita, kun taajoina sinkoavia kiviä verrataan sankkoina putoaviin lumihiutaleisiin ja maalataan yksityiskohtaisesti valkoiseen vaippaan peittyvää maisemaa. Siinäkään on mahdoton keksiä muita yhtymäkohtia kuin ilmassa lentävien kivien ja hiutaleiden taajuus. Mutta lopulta ovat tällaiset vertaukset sittenkin vähemmistönä. Useimmiten on ainakin tunnelmassa, jonka vertaus synnyttää, enemmän kuin yksi piirre, joka liittää vertauksen pääaiheeseen. Vertauksilta ei voi odottaakaan täyttä ja yksityiskohtaista vastaavaisuutta. Runokuvien luonteeseen kuuluu vapaus, jota ei saa kahlehtia kaavamaisen järkeilyn pakkopaitaan.

Eniten on tutkijoille tuottanut päänvaivaa se tapaus, jossa Aiaan sitkeää puolustuskamppailua verrataan viljavainiolle riistäytyneen aasin itsepintaisuuteen. Lasten lyönneistä välittämättä se jatkaa luvatonta ateriaansa, kunnes on saanut kylläkseen. On pidetty mahdottomana, että runoilija vertaisi sankariaan niin halveksittavaan elukkaan kuin aasiin. Pulmasta on luultu päästävän sillä, että todetaan ainoaksi vertailukohteeksi sitkeys. Tämä päätelmä ei kuitenkaan tee oikeutta vertaukselle. Sillä runoilijan tarkoituksena ei suinkaan ole ollut valaista yksistään Aiaan sitkeyttä. Päin vastoin tulee kuva oikein tajutuksi vasta kun huomaamme, että troialaisten hyökkäystä verrataan lasten iskuihin ja että Aias troialaisista välittämättä perääntyy juuri silloin, kun hän itse pitää hetkeä sopivana. Vertaus ulottuu siis kaikissa tapauksissa laajemmalle alalle kuin pelkästään yhteen kohtaan. Sitä paitsi saattaa olla mahdollista, että runoilija on aasi-vertausta käyttämällä tahtonut valaista Aiaassa ilmenevää älyllisen liikkuvaisuuden puutetta. Siihen on ylempänä toisessa yhteydessä viitattu.

Mutta monesti voidaan havaita, että vertaus muodostuu enemmän tai vähemmän itsenäiseksi kuvaukseksi, jonka yksityispiirteet vain löyhästi liittyvät pääaiheeseen. Runoilijaa ikäänkuin houkuttelee hänen valitsemansa runokuva ja hän kehittää sitä täyteläiseksi maalaukseksi yli hetken tarpeen. Tällöin vertaus muuttuu lyyrillisluontoiseksi pysähdykseksi, jolla on oma päätoiminnasta erillinen tunnelmansa. Niin on käynyt vertauksessa, jossa kuvataan maiseman peittymistä lumeen. Siinä on loitottu melkoisen pitkälle lähtökohdasta, kivien sinkoamisesta. Samaten käy silloin, kun äänekkäästi eteneviä troialaisia verrataan kurkiparveen, joka talven tullessa lähtee kirkuen etelään. Vertaus ei lopu tähän, vaan kuvausta jatketaan kertomalla, että kurjet Okeanos virran äärellä ahdistavat kääpiökansaa, jonka kanssa aamulla alkaa kova taistelu. Tämä tarunomainen lisäpiirre ei enennä vertauksen selvyyttä, mutta se lisää

mielenkiintoamme kurkiin ja on sellaisenaan runollisesti vaikuttava.

Iliaan ja Odysseian syntyä ajatellen on tärkeätä selvittää, ovatko vertaukset runonlaulun vanhaa perua vai kuuluvatko ne eepoksen luojan henkilökohtaiseen panokseen. Kun ottaa huomioon, että jo Gilgameš-eepoksessa esiintyy vertauksia, joilla tosin on ylimalkaisesti viittaileva luonne, ei missään tapauksessa ole todennäköistä, että varhaisemman kreikkalaisen runonlaulun tuotteista vertaukset olisivat kokonaan puuttuneet. Ainakin osa vertauksista on siis periytynyt aikaisemmista runoista. Tätä todistaa sekin, että eräissä tapauksissa samoja vertauksia käytetään toistuvasti. Toistot ovat perinteelliselle runonlaululle ominaisia, eikä ole luultavaa, että runoilija, jos hän itse olisi luonut nämä vertaukset, olisi viehättynyt niitä toistamaan. Tosin tällaiset vertausten toistamiset ovat suhteellisen harvinaisia. Kaksi kertaa eri yhteyksissä esiintyvät seuraavat vertaukset: Ori, joka marhamintansa katkaistuaan tallista kiitää juottopaikalle muiden hevosten joukkoon; leijona, joka koko yön tekee hyökkäyksiä karjatarhaan, mutta jonka paimenten keihäät ja palavat soihdut joka kerran karkoittavat; tammi, poppeli tai honka, jonka kirvesmiehet kaatavat aluksen rakennuspuiksi; yhdeksän tai kymmenen tuhannen miehen yhteishuuto; kimmeltävä taivas tyynellä ilmalla. Sen lisäksi esiintyy joitakin vertauksia eri yhteyksissä hiukan muutetussa asussa. On uskottavaa, että nämä samanlaisina tai hiukan muuntuneina toistuvat vertaukset ovat kuuluneet vanhaan runovarastoon, josta runoilija suureepokset luodessaan ammensi.

Sama johtopäätös soveltuu niihin vertauksiin, jotka ovat yhteydessään jossakin suhteessa sopimattomia. Räikein sellainen esimerkki on Iliaan 16. runossa, kun taisteluun lähteviä Akhilleuksen miehiä verrataan kylläisiin susiin, jotka raadeltuaan vuorikauriin juoksevat lähteelle ja latkivat vettä kielellään. On vai-

keaa otaksua, että vapaasti luova runoilija olisi antanut ajatukselleen tällaisen suunnan. Vertaus sopisi paremminkin kuvaukseen, jonka kohteena olisivat taistelusta palaavat sotilaat. Luonnollisin selitys on, että runoilija on vanhan runonlaulun varastosta tullut ottaneeksi vertauksen, joka ei kaikinpuolisesti sopinut tilanteeseen, mutta jossa petojen verenhimoisuus kyllä oli omiaan ilmentämään myrmidonien taistelunhalua.

Kun ainakin osa vertauksista siis todennäköisesti palautuu varhaisempaan runonlauluun, herää kysymys, kuinka kaukaiselta ajalta vertausten voidaan katsoa periytyvän. On ollut tutkijoita, jotka ovat uskoneet monien vertausten olevan peräisin mykeneläisajalta. He ovat viitanneet leijonanmetsästysaiheisiin, joita esiintyy mykeneläisen kauden taideteollisuuden tuotteissa, ja ovat yhdistäneet tämän huomion siihen tosiasiaan, että leijona on Iliaan ja Odysseian vertauksissa kaikkein suosituin aihe. Ilman muuta ei voidakaan torjua ajatusta, että eräät vertauksissa tavattavat piirteet ovat voineet esiintyä jo kaikkein vanhimmassa kertovassa runoudessa. Koska Gilgameš-eepoksessakin on vertauksia, on niitä tietysti saattanut olla myös mykeneläisajan eepillisissä runoissa. Mutta juuri vertailemalla kreikkalaisten eeposten sisältämiä vertauksia Gilgameš-eepoksen vertauksiin havaitaan niiden välillä oleva tavaton ero. Iliaan ja Odysseian vertaukset eivät voi olla peräisin alkukantaiselta runon viljelyn kaudelta, vaan niiden kehittynyt muoto todistaa plastillista aistia, jonka täytyy olla suhteellisen myöhäsyntyinen. Sitä paitsi niillä on niin sanoakseni kreikkalainen luonne, joka osoittaa niiden syntyneen vasta sitten, kun kreikkalaisille ominainen henkinen asennoituminen oli päässyt kehkeytymään. Mitä aiheita siis lieneekin periytynyt varhaisilta ajoilta, eepoksissa ilmenevän muotonsa nämä vertaukset ovat voineet saada vasta suunnilleen niihin aikoihin, jolloin kokonaiseepokset luotiin. Mitä erityisesti tulee leijona-aiheisiin vertauksiin, on monissa niistä todettavissa siinä määrin tarkka havainnollisuus, että se todistaa

eeposten luojan omasta näkemästään tunteneen leijonan metsästykseen liittyneet seikat. Vertauksissa esiintyy sitä paitsi monia sisällyksellisiä piirteitä, jotka viittaavat suhteellisen myöhäiseen aikaan. Niitä ei mitenkään voida palauttaa kovin varhaiseen kauteen.

Puolestani pidän todennäköisenä, että suurimman osan eeposten vertauksista Iliaan ja Odysseian runoilija on itse luonut. Tosin hän on eräitä vertauksia kaikissa tapauksissa perinyt edeltäjiltään, mutta pääosa on sellaisia, joita mikään ei estä pitämästä hänen tuotteinaan. Ei kylläkään voida mistään yksityisestä vertauksesta sanoa: tämä on runoilijan omaa työtä. Perinne ja luova runoilijantyö ovat eepoksissa kauttaaltaan siinä määrin kiinteästi liittyneet yhteen, että tässä tapauksessa erottaminen ei ole sen helpompaa kuin varsinaisessa kertomuksessakaan. Mutta vertausten havainnollinen tuoreus, niiden psykologinen osuvuus ja niiden lyyrillinen tunnelmallisuus viittaavat samaan runoilijaan, jonka mestarin käden jälkiä olemme eeposten kokonaisrakenteessa seurailleet. Tarvitsee tuskin pelätä erehtyvänsä pitäessään vertausten pääosaa hänen luomanaan.

KREIKKALAISET EEPOKSET JA KALEVALA

Ilias ja Odysseia eivät ole syntyneet samalla tavalla kuin Kalevala. Lönnrotia johti oppineen harrastus, ja hänen pyrkimyksenään oli sijoittaa Kalevalaan kaikki Suomen kansan vanhat kertovat runot. Kreikkalaisten eeposten luoja ei varmastikaan ollut oppinut, sillä sellaisia ei niihin aikoihin kreikkalaisessa maailmassa ollut. Hän oli taiteilija, ja hänen mielessään väikkyi taiteellinen kokonaisnäkemys. Hänkin kyllä käytti hyväkseen vanhoja runoja, mutta vain siinä määrin, kuin ne soveltuivat hänen hahmottelemansa kokonaisuuden puitteisiin. Suurimman osan vanhan eepillisen runonlaulun tuotteista hän jätti syrjään. Jo tästä syntymistavan erilaisuudesta johtuu, että Ilias ja Odysseia ovat paljon kiinteämpiä kokonaisuuksia kuin Kalevala.

Mutta runotkin, joita Iliaan ja Odysseian tekijä käytti luomistyönsä pohjana, ovat varmasti olleet toisenluontoisia kuin suomalaisten runonlaulajain tuotteet. Kreikkalaista runonlaulua olivat viljelleet ammattilaulajat, joille heidän taitonsa hankki toimeentulon ruhtinasten hoveissa tai ylimysten kartanoissa. Kun runonlaulanta oli ammattina, kehittyi tietysti myös runotekniikka korkeammalle, kuin se olisi voinut nousta harrastelijain käyttelemänä. Kreikkalaiset runonlaulajat olivat ilmeisesti lähinnä verrattavissa taiderunoilijoihin, vaikka heidän tuotteensa säilyivätkin vain muistin varassa ja vaikka runot olivatkin suu-

relta osalta improvisaatioita, jotka rakentuivat perinnäisen runollisen ilmaisuvaraston pohjalle. Iliasta ja Odysseiaa luotaessa siis käytettiin tuotteita, jotka pikemmin on luettava taidekuin varsinaisen kansanrunouden piiriin. Sitä paitsi kreikkalaiset runonlaulajat toimivat aivan toisenlaisessa henkisessä ilmapiirissä kuin Kalevalan laulajat.

Suomalaiset runonlaulajat olivat todellisia kansanrunoilijoita. He eivät harjoittaneet laulantaa ammattinaan, vaan esittivät oppimiaan tai sepittämiään runoja raskaan työn jälkeen iltojensa iloksi tai juhlahetkien kunniaksi. Heillä oli harvoin tilaisuutta liikkua ahtaan kotoisen ympäristönsä ulkopuolella. Harmaa savupirtti oli useimmiten heidän esitystensä näyttämönä. Kaikki tämä antoi tietysti leiman myös heidän runoilleen. Niihin kutoutui eräänlainen maanläheinen sävy, joka täydellisesti erottaa ne kreikkalaisen runonlaulun tuotteista. Sanonnan kimmoisaa joustavuutta ja runokuvien loppumatonta rikkautta ei voinut kehittyä sellaisissa oloissa, joissa suomalaista runonlaulua viljeltiin. Kansamme perusluonne ei myöskään tehnyt mahdolliseksi kerronnan vilkkautta ja kuvauksen eloisuutta. Yleensäkään runotekniikka ei suomalaisessa kertovassa kansanrunoudessa voinut saavuttaa sitä astetta, jolla voimme päätellä kreikkalaisen runonlaulun tekniikan olleen ennen Iliaan ja Odysseian syntymistä.

Tämä syntymistavan ja kasvupohjan erilaisuus on otettava huomioon verrattaessa toisiinsa Kalevalaa ja kreikkalaisia eepoksia. Kalevalasta ei ole voinut syntyä samanlaista esteettisesti nautittavaa kokonaisuutta kuin Iliaasta ja Odysseiasta, koska Kalevala on jossakin määrin keinotekoinen luomus, johon on sijoitettu verraten hajanaisia aineksia. Eikä Kalevala muutenkaan voi edustaa yhtä korkeaa henkisen kehityksen tasoa kuin kreikkalaiset eepokset, koska se kuvastaa alkukantaisempia käsityksiä ja katsomuksia. Mutta omassa lajissaan Kalevala sittenkin on kertova runoelma, johon sisältyy sekä kauneutta että elämän-

viisautta yhtä paljon kuin kreikkalaisiin eepoksiin. Täytyy ihmetellä, että oppimattomat kansanmiehet ovat kyenneet niin tehokkain värein maalaamaan luontoa ja niin terävin asein erittelemään ihmisajatusta. Emme tosin tiedä, kuka on sepittänyt kertovien runojen kantamuodot, emmekä sitä, milloin tämä on tapahtunut. Mutta se on kaikissa tapauksissa selvää, että kansanomaiset runonlaulajat ovat vapaasti kehitelleet saamaansa runoperintöä ja että ne runot, joista Lönnrot pani kokoon Kalevalan, suurimmalta osalta ovat heidän luomistyönsä tuloksia. Se vähä, mikä on sellaisenaan säilynyt oletettavista kantarunoista, ei voi olla enempää kuin jonkinlainen runko, jonka ympärille varsinainen runollinen aines myöhemmin on kutoutunut. Suomalainen kansanrunoilija ansaitsee epäsuotuisissa olosuhteissa kehittämästään runon taiteesta yhtä suuren kunnian kuin kreikkalainen ammattilaulaja teknillisesti korkeampitasoisesta ja henkisesti joustavammasta saavutuksestaan.

Kun kreikkalaiset eepokset ja Kalevala asetetaan rinnakkain, kiintyy huomio ennen muuta Kalevalan sadunomaisuuteen. Tosin Iliaassa ja Odysseiassa on niissäkin sadunomaisia piirteitä. Jumalat ottavat tehokkaasti osaa eeposten toimintaan, ja Odysseiassa on verraten runsaasti yliluonnollisia olentoja, minkä lisäksi sankari vieläpä tekee matkan manalaan. Mutta Iliaasta ja Odysseiasta voitaisiin poistaa koko yliluonnollinen maailma kertomusten juonen siitä sanottavasti muuttumatta. Mikään piirre, joka kuvauksen etenemisen kannalta on olennainen, ei ole lujasti kiinni yliluonnollisessa. Sitä vastoin Kalevalassa yliluonnollinen aines muodostaa erottamattoman osan varsinaisesta kertomuksesta. Henkilöt itse suorittavat tekoja, jotka käyvät yli ihmisen luonnollisten voimien: Väinämöinen laulaa Joukahaisen suohon. Joukahaisen Aino sisko muuttuu kalaksi. Haavat parannetaan loitsuilla. Lemminkäisen äiti palauttaa kappaleiksi silvotun poikansa ruumiin jälleen elämään. Vipunen nielee vatsaansa Väinämöisen, joka kuitenkin pääsee sieltä taas ihmisten ilmoille. Kul-

lervo ajaa karhu- ja susilauman lehmikarjana Ilmarisen tarhaan. Ilmarinen muuttaa ryöstämänsä Pohjolan tyttären lokiksi. Sammonretkeläisten vene tarttuu ison hauen selkään. Koko luonnon väki saapuu kuulemaan Väinämöisen soittoa. Väinämöinen vaivuttaa soitolla uneen Pohjolan väen. Pohjolan emäntä muuttaa itsensä valtavaksi kotkaksi, jonka pyrstö kannattaa tuhatta soturia. Kuu ja aurinko laskeutuvat kuulemaan Väinämöisen soittoa. Pohjolan emäntä saa ne käsiinsä ja kätkee ne vuoren sisään. Hän ryöstää Kalevalan asukkailta tulenkin. Tuli löydetään kalan sisuksista. – Tässä on lueteltu eräitä Kalevalan yliluonnollisia piirteitä, jotka ovat kertomuksen kulun kannalta aivan olennaisia. Niiden eliminoiminen runosta ei ensinkään olisi mahdollista.

Toinen piirre, joka erottaa Kalevalan kreikkalaisista eepoksista, on varsinaisen kertovan aineksen suhteellinen niukkuus. Sellaisia säkeitä, jotka todella kuljettavat juonta eteenpäin, on Kalevalassa suhteellisen vähän. Tavan takaa uppoudutaan hetken tilanteeseen, ja kertomuksen lanka ikäänkuin katkeaa. Kalevala on täynnä tunnelmakuvauksia ja muita lyyrillisiä aineksia, jotka sinänsä ovat monesti erittäin kauniita, mutta eivät edistä eepillisen kerronnan kulkua. Iliaassa ja Odysseiassa on myös lyyrillisiä aineksia, mutta ne elävöittävät toiminnan kuvausta eivätkä saata peittoon alati etenevää eepillistä virtaa. Kalevalassa on kertomuksen vauhti sen johdosta paljon verkkaisempi kuin kreikkalaisissa sankarirunoelmissa. Viimeksi mainittujen luonteenomaisimpia piirteitä on tavaton aktiivisuus. Kalevalassa taas kertomus etenee hitaasti ja sysäyksittäin. Suomen kansalliseeposta voidaankin siksi täydellä syyllä nimittää lyyrilliseksi eepokseksi. Tähän paradoksimaiseen määritelmään sisältyy toteamus, että Kalevala on koostunut enemmän tai vähemmän itsenäisistä katkelmista, jotka välistä ainoastaan hyvinkin irrallisesti liittyvät toisiinsa. Lönnrot on joskus varsin väkinäisesti liittänyt tällaiset ainekset toisiinsa muodostele-

malla siirtymäsäkeitä, joissa pihtien pitämät ovat selvästi havaittavina.

Mutta vaikka onkin myönnettävä, ettei Kalevala taiteellisena kokonaisuutena vedä vertoja Iliaalle tai Odysseialle, siinä on piirteitä, jotka vievät jopa voiton kreikkalaisista eepoksista. Ennen kaikkea on tällöin mainittava Kalevalan ainoalaatuinen maalauksellisuus. Siinä käytetään kielivaroja mestarilliseen sanamaalailuun, johon kreikan kieli ei tarjonnut mahdollisuuksia. Runon kaunistuskeinona käytetty kerto on lisäämässä kalevalaisen sanonnan maalauksellista tehoa. Oma osuutensa runollisen vaikutuksen syntymiseen on suomen monilukuisilla deskriptiivisillä verbeillä. Esim. soudun kiihkeyttä olisi mahdoton millään muulla kielellä kuvata yhtä runollisen tehokkaasti kuin näissä Kalevalan säkeissä:

Lyllyivät melat lylyiset,
hangat piukki pihlajaiset,
vene honkainen vapisi;
nenä hyrski hylkehenä,
perä koskena kohisi,
vesi kiehui kelloloissa,
vaahti palloissa pakeni.

Odysseiassakin kuvataan voimakasta soutamista, mutta näin väkevää tehoa ei kyetä saavuttamaan. Huomattakoon lisäksi, ettei sanonnan maalauksellisuus ja kahden vertauksen käyttäminen ole vähimmässäkään määrässä häirinnyt kuvauksen havainnollisuutta. Mielikuvat seuraavat toisiaan johdonmukaisesti, eikä säkeihin sisälly minkäänlaisia liikoja koristuksia. Yhdessä muodostuu niistä pieni kokonaisuus, joka on mestarillisesti muovailtu. Useammin Kalevala kuitenkin tarjoaa esimerkkejä laveasanaisesta maalailusta, joka ei kaihda saman asian kertaamista peräkkäisissä säkeissä. Mutta silloinkin kuvauksella on omalaatuinen viehätyksensä, joka pakosta tempaa mukaan ainakin suomalaisen lukijan. Tuossa levittäytymisessä ja kiirehtimättö-

myydessä on jotakin supisuomalaista, joka ei voi olla saamatta hyväksymistämme silloinkaan, kun se ajatuksellisesti on hämärää ja vaikeaselkoista. Itse asiassa saattaa pitkä luettelokin runollisin kaunistuskeinoin esitettynä muodostua vaikuttavaksi, jopa suurenmoiseksi. Niin on käynyt nostotaudin syntysanoissa, jotka sisältyvät Kalevalan 17. runoon. Loitsija etsii taudin syntyä kaikista mahdollisista paikoista maan alta, maan päältä ja yläilmoista:

tuolta Kalman kankahilta,
maasta manteren sisästä,
miehen kuollehen ko'ista,
kaonnehen kartanosta;
mullista muhajavista,
maista liikuteltavista,
somerilta pyöriviltä,
hiekoilta heliseviltä;
notkoilta noroperiltä,
soilta sammalettomilta,
here'istä hettehistä,
läikkyvistä lähtehistä;
metsän hiien hinkalosta,
viien vuoren vinkalosta,
vaaran vaskisen laelta,
kuparisen kukkulalta;
kuusista kuhisevista,
hongista hohisevista,
latvasta lahon petäjän,
mätäpäistä mäntylöistä;
revon rääyntäsijoilta,
hirven hiihtokankahilta,
kontion kivikolosta,
karhun louhikammiosta;
Pohjan pitkästä perästä
Lapin maasta laukeasta,
ahoilta vesattomilta,
mailta kyntämättömiltä;
suurilta sotakeoilta,
miehentappo-tanterilta,
ruohoista rohisevista,
hurmehista huuruvista;
suurilta meren seliltä,
ulapoilta aukeilta,
meren mustista mu'ista,
tuhannen sylen syvästä;
virroista vihisevistä,
palavoista pyörtehistä,
Rutjan koskesta kovasta,
ve'en vankan vääntehestä;
takaisesta taivahasta,
poutapilvien periltä,
ahavan ajeloteiltä,
tuulen tuutimasijoilta.

Kreikkalaisen eepoksen sisältämät luettelot eivät ole saaneet näin alkuvoimaisen iskevää muotoa. Ne ovat asiallisempia ja yksitoikkoisempia, niin sanoaksemme runottomampia. Edellä lainatussa luettelomaisessa kuvauksessa näkyykin suomalaisen kertovan runon sanataito ilmiömäisen selvänä. Kuivasta luettelosta on siinä muovailtu voimakkaasti tehoava luonnonmaalaus. Tosin moni voi pitää sitä liian pitkänä, eikä voidakaan kieltää, etteikö se lyhyempänä olisi nautittavampi. Mutta kun ottaa huo-

mioon, että se sisältyy loitsurunoon, jonka varsinainen tarkoitus ei ole esteettinen, täytyy kummeksien katsella sen runokuvien runsautta.

Kalevalassa ei kyetä maalailemaan ainoastaan luontoa, vaan myös ihmistä ja hänen mielialojaan. Kun Joukahainen hädissään lupaa Väinämöiselle Aino sisarensa, hän ei käytä yksinkertaisesti sanaa »vaimo», vaan lausuu ajatuksensa maalailevasti kiertäen:

annan Aino siskoseni,
lainoan emoni lapsen
sulle pirtin pyyhkijäksi,
lattian lakaisijaksi,
hulikkojen huuhtojaksi,
vaippojen viruttajaksi,
kutojaksi kultavaipan,
mesileivän leipojaksi.

Tällaisissa tapauksissa ilmenee selvästi Kalevalan ja kreikkalaisten eeposten välinen tyylillinen ero. Näissä säkeissä esiintyvä monijäseniseen kertoon perustuva kuvailevuus on suomalaiselle eepokselle luonteenomainen piirre, mutta se on Iliaalle ja Odysseialle täysin vieras. Kreikkalainen eepos panee pääpainon kuvien plastilliseen kokonaisvaikutukseen ja on suhteellisen pidättyvä niiden käyttämisessä. Suomalainen kansanrunous taas viehättyy lisäämään kuvan toisensa jälkeen ja pyrkii tätä tietä samaan täyteläisyyteen, jota kreikkalainen runoilija tavoittelee toisin keinoin. Ei ole mahdollista antaa esteettisessä mielessä etusijaa kummallekaan tyylipyrkimykselle. Runouden puutarhassa kasvaa monenlaisia kukkia, ja toisen kauneutta on vaikea verrata toisen loistoon. Kaikki riippuu runollisten ilmaisujen taiteellisesta aitoudesta, ja siinä suhteessa Ilias ja Odysseia ja Kalevala ovat toistensa vertaiset.

Ihmisten mielialoja Kalevala parhaimmillaan ollessaan kykenee kuvastelemaan herkemminkin kuin kreikkalaiset eepokset.

Käen kukunnan vaikutus surun murtamaan mieleen on saanut ilmaisun tunnetuissa säkeissä:

> Elköhön emo poloinen
> kauan kuunnelko käkeä!
> Kun käki kukahtelevi,
> niin syän sykähtelevi,
> itku silmähän tulevi,
> ve'et poskille valuvi,
> hereämmät herne-aarta,
> paksummat pavun jyveä:
> kyynärän ikä kuluvi,
> vaaksan varsi vanhenevi,
> koko ruumis runnahtavi,
> kuultua kevätkäkösen.

Tämä tunnelmapalanen ei ole joka kohdassa moitteeton. Mutta se on aidon lyyrillisen tunteen sanelema ja sävyltään perin suomalainen. Siihen sisältyvän vertauksen kuvat on otettu talonpojan lähimmästä kokemuspiiristä. Kun Homeroksen eepoksissa kuvataan poskille valuvia kyyneleitä, verrataan niitä lähteen veteen, joka valuu alas vuoren jyrkännettä. Kieltämättä Kalevalan vertaus herneisiin tai papuihin vaikuttaa hiukan liian arkipäiväiseltä näin tunnepitoisessa kohdassa. Mutta on myönnettävä, että Ilias ja Odysseia käyttävät joskus yhtä arkipäiväisiä vertauskuvia havainnollistaessaan jotakin korkeatyylistä kuvausta. Lainaamiemme Kalevalan säkeiden painopiste on käen kukahtelun ja sydämen sykähtelyn rinnastuksessa sekä sen seikan korostuksessa, että syvä mielenliikutus jäytää ihmisen elinvoimaa ja proosallisesti sanoen lyhentää hänen ikäänsä. Suomen kielellä tuskin voitaisiin ilmaista tunneliikutuksen riuduttavaa vaikutusta mestarillisemmin, kuin näissä Kalevalan säkeissä on tehty. Kreikkalainen eepos ei kykene tällaisin viittauksin koskettamaan ihmisen sisintä.

Empimistä ja päätöksen tekemistä ei liene missään ilmaistu yhtä lyhyesti ja sattuvasti, mutta samalla runollisen vaikutta-

vasti kuin siinä Kalevalan kohdassa, jossa Joukahainen jousi kädessä väijyy Väinämöistä:

käsi käski ampumahan,
käsi käski, toinen kielti,
sormet suoniset pakotti.

Käsitteellisesti nämä säkeet eivät sano paljoa. Mutta niillä on siitä huolimatta väkevä teho, joka syövyttää ne lähtemättömästi mieleen. Kreikkalaisessa eepoksessa on kohtia, joissa niin ikään kuvataan sankarien empimistä, mutta tällaista iskevyyttä niissä ei ole. Voittamaton osuvuudessaan on myös se Kalevalan kohta, jossa kuvataan vieraalla maalla ja oudoissa oloissa liikkuvan ihmisen tunnelmaa:

Kaikki täällä puut purevi,
kaikki havut hakkoavi,
joka koivu koikkoavi,
joka leppä leikkoavi.

Ainoastaan sellainen runoilija, joka on kuin kiinni kasvanut häntä ympäröivään luontoon, on saattanut näin mestarillisesti elollistaa metsän puut ja panna ne jakamaan iskuja kulkijalle. Toisen runoilijan käyttämänä tällaiset vertauskuvat voisivat tuntua teennäiseltä, mutta Kalevalassa ne ovat aivan luonnolliset eivätkä vähimmässäkään määrässä vaikuta etsityiltä. Iliaassa ja Odysseiassa luonnon ja ihmisten vuorovaikutus ei ole yhtä likeinen kuin Kalevalassa siitä huolimatta, että kreikkalaisten eeposten luonnonkuvaukset ovat paljon suurpiirteisemmät ja väkevämmät kuin Kalevalan. Kreikkalaiset runonlaulajat eivät koskaan olisi voineet kuvata kodista vieraantumista tällaisin kuvin:

Askelt' on piha pitempi,
kynnys hirttä korkeampi
sinun toiste tullessasi,
kerran kertaellessasi.

Vaikka Kalevalassa yleensä ei ole samaa tarkkapiirteistä todellisuudenkuvausta kuin Iliaassa ja Odysseiassa, on siinä kuitenkin kohtia, joissa yksityisseikkoihin menevä todellisuuden jäljentäminen on viety pitemmällekin kuin kreikkalaisissa eepoksissa. Ylempänä mainittiin, että Odysseiassa kuvataan usein verraten laveasti vieraan vastaanottoa. Samanlainen vielä yksityiskohtaisempi kuvaus sisältyy vävyntulo-virteen, jonka Lönnrot on sijoittanut Pohjolan häiden yhteyteen. Siinä kehoitetaan orjaa pitämään huolta vävyn hevosesta. Ensin se on riisuttava valjaista. Sitten se on talutettava piehtaroimaan pehmeälle lumelle ja vietävä juomaan lähteestä. Sen jälkeen sille on annettava apetta vaskisesta vakasta. Vihdoin se on kuljetettava »soimelle sopimmaiselle taimpahan tanhuahan» ja sidottava rautaiseen renkaaseen. Sen on saatava eteensä kauroja, heiniä ja ruumenia, minkä jälkeen se vielä on suittava ja peitettävä loimella. Kaikki tämä esitetään runollisin koristuksin, niin että kehoitus yhteensä on lähes viidenkymmenen säkeen mittainen. Vastaavaa yhtä tarkkaa kuvausta ei ole kreikkalaisessa eepoksessa, mikä tosin on sille vain etu, sillä Kalevalan ohjeluettelo on kieltämättä pitkäveteinen.

Toinen realistisen tekniikan mukainen kuvaus on Kalevalassa se, jossa kerrotaan Ilmarisen pukeutumisesta hänen kosioretkelle lähtiessään. Eri vaatekappaleet luetellaan siinä järjestyksessä, kuin hän ne panee ylleen. Siinä on paita ja kaatiot, sukat ja saappaat, haljakka ja sarkakauhtana, turkki ja vyö sekä lopuksi kintaat ja kypärä. Epäilemättä jokainen, joka vertaa tätä Ilmarisen pukeutumista Iliaan vastaaviin kuvauksiin, on valmis myöntämään, ettei Kalevalan säkeisiin ole saatu sellaista värikkyyttä, jolla kreikkalainen eepos kuvailee sankariensa pukeutumista. Tämä johtuu osittain siitä, ettei Ilmarinen ota ylleen sotavarustuksia, vaan tavallisen juhla-asun. Mutta syy ei ole yksistään tässä, vaan pääasiallisesti siinä, ettei Kalevalassa ole kyetty tekemään vaatekappaleiden luettelemista runollisesti mielenkiintoi-

seksi. Kuvaus jää sen takia vain osoitukseksi suomalaisessakin eepoksessa paikoitellen havaittavasta pyrkimyksestä realistiseen yksityiskohtaisuuteen.

Sitä vastoin jousen jännittäminen on havainnollistettu erittäin tehoisasti:

Jännitti tulisen jousen,
veti vaskisen vekaran
vasten polvea vasenta,
jalan alta oikeansa.
Veti viinestä vasaman,
sulan kolmikoipisesta,
otti nuolen orhe'imman,
valitsi parahan varren;
tuon on juonelle asetti,
liitti liinajäntehelle.

Tämä kuvaus vetää täysin vertoja Iliaan ja Odysseian vastaaville kohdille. Siinä on saavutettu suuri runollinen teho toiminnan tarkkapiirteisellä erittelyllä. Kertosäkeiden sekä säästeliäästi käytettyjen laatusanojen avulla on kuvaukseen lisäksi saatu maalauksellisuutta, johon kreikkalainen eepos ei samassa määrässä kykene. Monesta muustakin Kalevalan kohdasta ilmenee, että suomalaisilla kansanlaulajilla on ollut aivan erikoisen tarkka silmä runollisesti hedelmällisille havainnoille. Tuskin minkään muun maan kansanrunoudesta on löydettävissä esim. niin omaperäistä kuvaa, kuin on siinä Kalevalan kohdassa, jossa saaren immet jäävät rannalle itkemään Lemminkäisen lähtöä:

Sini itki saaren immet,
niemen neiet voikerrehti,
kuni purjepuu näkyvi,
rautahankki haimentavi.
Ei he itke purjepuuta,
rautahankkia haloa:
itki purjepuun alaista,
hankkinuoran haltijata.

Kahteen viimeiseen säkeeseen sisältyy erinomaisen sattuva kuvaannollinen kiertoilmaisu. Erityisesti sanonta »purjepuun

alainen» käytettynä veneen perässä istuvasta purjehtijasta on loistava sekä todistaa tavatonta runollista huomiokykyä ja suurta ilmaisullista taitoa. Tällaisin luonnonvaraisin, mutta voimakasta taiteellista näkemystä kuvastavin keinoin Kalevalan sanataide saavuttaa parhaimmat voittonsa. Pieni sanakäänne virittää lukijan oikeaan tunnelmaan. Olemme näkevinämme Lemminkäisen veneen loittonemassa ulapalle ja hänet itsensä mustana pisteenä purjepuun alla. Jos kuvaus olisi suoritettu ilman sitä runollista ilmaisua, johon tässä olemme viitanneet, se ei lainkaan tekisi samanlaista vaikutusta. Kreikkalainen runonlaulaja kykeni tarkempaankin luonnonhavaintoon kuin kalevalainen runoseppä. Mutta yhtä suurta sanataidetta hän ei osannut havaintojensa ilmentämiseen liittää.

Vielä on mainittava eräs Kalevalan yksityiskohta osoituksena siitä, että suomalainen kansanrunous kykenee tekemään ihmiselämästä saadut havainnot runollisesti ihmeellisen hedelmällisiksi. Tarkoitan morsiamen opastusvirressä olevaa kehoitusta välttää apen ja anopin epäluuloja. Morsianta käsketään olemaan ähkymättä jauhinkiveä vääntäessä. Muuten appi ja anoppi voisivat luulla hänen ähkyvän äkeissään. Nuorikko ei myöskään saa viipyä kauan kaivolla. Sillä jos hän jää sinne pitkäksi aikaa, saattavat appi ja anoppi arvella hänen katselevan kaivon vedessä omaa kuvaansa ja ihastelevan itseään sekä omaa verevyyttään ja kauneuttaan. Tässä saamme runollisin keinoin vanhojen suomalaisten elämästä välähdyksen, joka vaikuttaa väkevästi ja iskee asian lähtemättömästi mieleemme.

Kalevalan ihmishahmoissa ei ole yhtä paljon lihaa ja verta kuin Iliaan ja Odysseian henkilöissä. On pakko tunnustaa, että suurin osa Kalevalan sankareista on hyvin ylimalkaisesti luonnehdittu. He jäävät enemmän tai vähemmän varjokuvamaisiksi, eräänlaisiksi yleistyypeiksi, joissa on verraten vähän persoonallista elämää. Väinämöinen on vanha, vakaa ja viisas, hän tuntee synnyt syvät ja hänellä on tarvittaessa yliluonnollinen voima, mutta

mikään edes suhteellisen selväpiirteinen yksilö hän ei ole. Hänessä on naurettaviakin puolia, kuten suuri kärkkäys nuoriin naisiin. Hänen tungettelunsa Joukahaisen langoksi aiheuttaa Ainon murheellisen kohtalon eikä hänellä ole parempaa menestystä yrittäessään kosia Pohjolan neitoa. Hänen töykeä käytöksensä Marjatan poikaa kohtaan ei myöskään ole myötätuntoa herättävä. Väinämöinen on jonkinlainen jumalan ja ihmisen välimuoto, jonka piirteitä ei ole voitu koota johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. Yhtä valjuksi jää Ilmarisenkin kuva. Hän on toimelias ja rehellinen mies, erinomainen seppä, hän takoo sammon ja saa Pohjolan neidon puolisokseen. Mutta varsinaista luonnetta ei hänelläkään ole. Kalevalan molemmat päähenkilöt jäävät täten jonkinlaisiksi yleisluontoisten ominaisuuksien henkilöitymiksi. Voidaan kyllä sanoa, että he edustavat eräitä suomalaisen luonteen peruspiirteitä, mutta näin sanottaessa on korostettava, että he vain edustavat niitä eivätkä muodostu eläviksi yksilöiksi.

Todellista elämää on sitä vastoin Lemminkäisen ja Kullervon hahmoissa. Edellinen on vallaton huimapää, joka naurattaa naiset ja on aina valmis ajattelemattomiin seikkailuihin. Jälkimmäinen taas esiintyy synkän uhman ruumiillistumana. Hänen kohtalonsa on syntymästä asti määrätty traagilliseksi. Myös Joukahaisella on Kalevalassa inhimillisiä erikoispiirteitä, jotka tekevät hänet selvästi tajuttavaksi henkilöksi. Hänessä on nuorekasta ylimielisyyttä ja kyräilevää kostonhimoa. Kalevalan naishahmot ovat jälleen pelkkiä tyyppejä, joko äitejä tahi nuoria neitoja. Ei voida sanoa, että esim. Ainossa tahi Pohjolan neidossa olisi mitään, mikä toisi heidät todellisina yksilöinä meitä lähelle. Jälkimmäinen liikkuu sadunomaisessa valaistuksessa, joka ei ole edullinen varsinaiselle yksilökuvaukselle. Lemminkäisen äiti ja Kullervon äiti edustavat kumpikin tahollaan korkeaa ihmisyyden astetta. Mutta heidänkään kuvansa ei saa riittävästi ulottuvaisuutta, he pysyvät suurimmalta osalta pelkkinä tyyppeinä.

Vaikka Kalevalan henkilökuvaus pakosta jää jossakin määrin

hapuilevaksi, on suomalaisessa eepoksessa kieltämättä monesti ilmennetty inhimillisiä tunteita sangen osuvasti ja syvästi. Nuoren neidon epätoivo, kun hänet aiotaan pakottaa vanhalle miehelle, on Ainon tarinassa kuvattu erittäin herkästi ja vakuuttavasti. Vaikka Ainossa ei olekaan sanottavasti yksilöllisiä piirteitä, hänen kohtalonsa liikuttaa mieltämme, koska runossa kyetään virittämään sen ympärille aito lyyrillinen tunnelma. Äidinrakkauden pohjattomuus taas ilmenee Lemminkäisen äidin ponnistuksissa poikansa henkiin herättämiseksi, vaikka kuvauksen sadunomaisuus vähentääkin sen tehoa. Mutta varsinkin Kullervon äidin sanoissa kuvastuu äidille ominainen alttius erittäin vakuuttavasti. Kullervo ei saa äidiltään moitteen sanaa syyllisyydestään, vaan päinvastoin äiti neuvoo häntä piileskelemään, kunnes paha teko unohtuu. Jo sitä ennen, kun kaikki kotoväki veljeä, sisarta ja isää myöten toivoo Kullervoa olemattomaksi, äiti poikansa sitä kysyessä sanoo itkevänsä hänen kuolemaansa, niin että siitä lumet sulavat ja maat alkavat viheriöidä. Vaikka siis Kalevalassa ihmiskuvaus varsinaisessa mielessä ei ole korkealla tasolla, eepoksessa kuitenkin esiintyy kohtauksia, joissa ihmistunteita kuvataan harvinaisen väkevätehoisesti. Koko Kullervo-runosto on siitä oivallisena todistuksena. Kullervon tarinassa esiintyy myös selvästi eetillinen katsomus. Sankari on itse selvillä syyllisyydestään ja ilmaisee sen erittäin vaikuttavin sanoin. Tällaisissa kohdissa Kalevala sivuuttaakin Iliaan ja Odysseian saavuttaman tason, joskaan se ihmisluonteiden kuvaamisessa yleensä ei pääse kreikkalaisten eeposten verroille. Sitä luonnepiirteiden moninaisuutta ja ihmishahmojen elävyyttä, joka on Iliaalle ja Odysseialle ominainen, Kalevalassa ei voi myöntää olevan. Mutta inhimillisyydessä Kalevala ei jää kreikkalaisistä eepoksista jälkeen. Päin vastoin on Kalevalan koko sävy voimakkaasti inhimillinen, kenties inhimillisempikin kuin kreikkalaisten eeposten.

Verraten harvoin kuvaus Kalevalassa kiihtyy draamallisen

vauhdikkaaksi. Eräitä sellaisia kohtia kuitenkin on. Niinpä Väinämöisen ja Joukahaisen kohtaaminen, rekien tarttuminen toisiinsa, sitä seurannut sananvaihto, Joukahaisen laulaminen suohon, hänen esittämänsä tarjoukset ja hänen viimeiseksi tekemänsä lupaus on kehitetty toinen toisistaan erittäin taitavasti ja eloisasti. Samanlainen draamallinen vauhti on siinä kuvauksessa, jossa Louhi lähtee seuraamaan sammon ryöstäjiä. Purrestaan ryöstäjät tähyilevät, näkyykö takaa-ajajia, pian nämä tulevat näkyviin, mutta heidän purtensa ajaa Väinämöisen nostattamalle karille. Pohjolan emäntä muuttautuu nyt kotkaksi ja saavuttaa ryöstäjät. Kaikki tämä tapahtuu Kalevalan tavalliseen vauhtiin verrattuna sangen nopeasti. Kuvaus ei tosin ole erityisen selväpiirteinen varsinkaan siltä osalta, jossa kerrotaan taistelun syntymisestä ja sammon vyörymisestä mereen. Myöskään siihen liittyvät vuorosanat eivät kaikitellen yhdy elimellisesti tilanteeseen. Yleensäkin täytyy todeta, etteivät Kalevalassa esiintyvät lukuisat vuorolauseet liity yhteyteensä yhtä pakottomasti eivätkä ole psykologisesti yhtä merkitseviä kuin Iliaan ja Odysseian henkilöiden puhe.

Olen edellä koettanut ennakkoluulottomasti verrata toisiinsa kreikkalaisia eepoksia ja Kalevalaa, sikäli kuin ne ylipäätänsä ovat verrannollisia. Iliaassa ja Odysseiassa eepillinen kymi virtaa vuolaana. Lyyrillisluontoiset pysähdykset ovat vain lyhyitä suvantopaikkoja, joiden jälkeen virta taas etenee entisellä vauhdillaan. Kalevalan kerronta on paljon verkkaisempaa. Tavan takaa eepillinen vuo laajenee tyynipintaisiksi järviksi, joihin rannan harmaat talot ja tummat havumetsät kuvastuvat. Tunnelma muuttuu yhtä mittaa eepillisestä lyyrilliseksi. Mutta juuri lyyrilliseen ainekseen sisältyy Kalevalan pääviehätys. Maalaukselliset yksityiskohdat sekä kokonaissävyllekin ominainen maalauksellisuus kohottavat Kalevalan eräissä suhteissa kieltämättä korkeammalle kuin kreikkalaiset eepokset. Mutta varsinaisesti eepillisen aineksen käsittelyssä Ilias ja Odysseia jättävät Kale-

valan kauaksi jälkeen. Se ei olekaan kumma, koska kreikkalaisen runonlaulun kehittäjiä olivat ammattilaulajat ja kokonaiseeposten luoja oli suuri runoilijapersoonallisuus. Kalevalan sadunomaisuus on vielä omiaan hämärtämään sen sisällystä, joskin sen myytillis-salaperäinen luonne toisten mielestä voi sen viehätystä lisätä. Eepillisinä kokonaisuuksina Ilias ja Odysseia ovat paljon kiinteämmät. Niiden plastillinen rakenne tekee ne taideteoksiksi aivan nykyaikaisessa mielessä. Kalevala taas säilyy suomalaisen hengen ilmentymänä meitä lähempänä, samoin kuin se syvässä inhimillisyydessään monesti koskettaa sydäntämme välittömämmin kuin muinaisen Kreikan loistavat sankarirunoelmat.

KIRJALLISUUTTA

Uusin johdatus Homeroksen eepoksia käsittelevään tutkimukseen on tanskalaisen Per Krarupin *Homer og det Homeriske spørgsmaal*, 2. painos, Kööpenhamina 1945. Siinä luodaan laaja selostava katsaus Iliaan ja Odysseian rakenteeseen sekä esitetään lyhyesti tekijän käsitys runoelmien synnystä. Lisäksi siihen sisältyy uusimman tutkimuksen historia ja suhteellisen täydellinen kirjallisuuden luettelo. Krarup puolustaa melkein intohimoisesti Iliaan ja Odysseian yhtenäisyyttä. Hänen teoksensa saa sen johdosta monesti melkein apologian luonteen, mikä ei ole omiaan lisäämään sen tieteellistä arvoa. Hän näet koettaa selittää olemattomiksi sellaisiakin ristiriitaisuuksia ja hataruuksia, jotka ennakkoluuloton tarkastelija havaitsee ilmeisiksi. Selvää kuvaa siitä, kuinka Ilias ja Odysseia ovat syntyneet, hän ei ole itselleen muodostanut.

Paras Homeroksen runoja ja niiden maailmaa käsittelevä yleisteos on yhä vielä sveitsiläisen Georg Finslerin saksankielinen *Homer*, jonka toinen painos ilmestyi Leipzigissä kahtena osana 1914 ja 1917. Siinä on myös laajahko tutkimuksen historia antiikin ajoista lähtien vuoteen 1910. Finsler erittelee eepoksia sangen hienovaraisesti, mutta hänellä on liiallinen usko analyyttisen menetelmän avulla saavutettavien tulosten varmuuteen ja täsmällisyyteen.

Tämän vuosisadan alkuvuosikymmeninä oli yleensäkin niin kuin viime vuosisadalla vallitsevana tutkimussuunta, joka luotti analyyttisen menetelmän melkein rajattomiin mahdollisuuksiin. Huomattavimmat tätä suuntaa edustaneista tutkimuksista ovat seuraavat:

Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff: *Die Ilias und Homer*, Berlin 1916, toinen muuttamaton painos 1920. Saman tekijän *Die Heimkehr des Odysseus*, Berlin 1927. Wilamowitz oli jo 1884 julkaissut teoksen *Homerische Untersuchungen*, jossa eriteltiin Odysseian sisällystä. Wilamowitz luulee varsinkin tyylin perusteella voivansa erottaa Iliaassa ja Odysseiassa eri runoilijain käsialoja. Hänen esittämänsä ajatukset eivät ole saaneet niin suurta kannatusta, kuin hänen asemansa perusteella aikansa klassillisen filologian etevimpänä edustajana olisi odottanut. Oikeastaan ei ole olemassa ainoatakaan tutkijaa,

joka sellaisinaan olisi omaksunut hänen tuloksensa. Ne onkin leimattava hyvin suuressa määrässä subjektiivisiin käsityksiin perustuviksi.

Erich Bethe, *Homer* I–III, Leipzig 1914, 1922 ja 1927. Tämä teos sisältää Homeroksen eeposten parhaan erittelyn. Bethe on menetelmässään paljon varovaisempi kuin Wilamowitz ja koettaa yleensä nojautua objektiivisiin perusteisiin. Sitä paitsi hänen kirjansa ovat helppolukuisempia, mikä johtuu hänen keveämmästä otteestaan ja eloisammasta tyylistään. Mutta hänenkään tuloksensa eivät kestä arvostelua. Analyysin tietä ei kerta kaikkiaan voida päästä niin tarkkoihin jaoitteluihin, kuin hän edellyttää mahdolliseksi. Sijoittaessaan Iliaan ja Odysseian 6. vuosisadalle e. Kr. Bethe joutuu tekemään väkivaltaa selville tosiasioille.

Eduard Schwarz, *Die Odyssee*, Leipzig 1924, luottaa niin ikään lujasti loogillisten johtopäätösten todistusvoimaan uskoen voivansa tarkasti erottaa Odysseiassa eri tekijäin työn jäljet. Hänen ei voida myöntää saavuttaneen edes sitä vakuuttavuuden astetta, johon Bethe eräissä yksityisissä havainnoissa on päässyt.

Analyyttisen menetelmän edustajien itseluottamusta koetti horjuttaa jo kuuluisa italialainen tutkija Domenico Comparetti teoksessaan *Il Kalevala*, joka italiankielisenä ilmestyi 1891 (saksalainen käännös julkaistiin Hallessa 1892). Comparetti huomauttaa, että Homeroksen runoelmiin sovellettu »anatominen» menetelmä johtaa täysin epävarmoihin päätelmiin. Murhaavan yksityiskohtaisen arvostelun analyyttiseen Homeroksen kritiikkiin suuntasi Engelbert Drerup tutkimuksessaan *Homerische Poetik* I, Würzburg 1921. Siinä tekijä perusteellisesti tarkastelee Homeroksen runoelmien selittämiseen sovellettuja periaatteita ja menetelmiä. Hänen arvostelunsa osuu yleensä oikeaan, mutta itse hän ei osaa antaa selväpiirteistä kuvaa eeposten synnystä. Hän korostaa kuitenkin voimakkaasti niiden rakenteen yhtenäisyyttä.

Drerupin laskemalle pohjalle rakensivat sitten englantilainen C. M. Bowra ja ruotsalainen Martin P. Nilsson tutkimuksensa, joiden johtavana periaatteena on Iliaan ja Odysseian tarkasteleminen yhtenäisinä runoelmina. Molemmat tietenkin myöntävät, että eeposten perustana on ollut vuosisatoja jatkunut runonlaulu, mutta suhtautuvat epäuskoisesti analyyttisen menetelmän mahdollisuuksiin. Bowran tutkimus ilmestyi Oxfordissa 1930 nimenään *Tradition and Design in the Ilias*. Sen tarkoituksena on, niinkuin nimestä ilmenee, sen seikan selvittäminen, mitä Iliaassa on sellaista, joka pohjautuu perinteeseen, ja mitä taas sellaista, joka osoittaa kokonaiseepoksen luojan suunnitelmaa. Teos on selkeydessään esikuvallinen, mutta sen haittana on, ettei

tekijä ole muodostanut itselleen havainnollista kuvaa tavasta, jolla eepos on syntynyt. Varsinkaan hän ei ole tehnyt itselleen selväksi, että Ilias samoin kuin Odysseia on voinut syntyä vain kirjallisena tuotteena ja että sen säilyminen muistin varassa olisi ollut mahdotonta.

Nilssonin tutkimuksen nimi on *Homer and Mycenae* ja se ilmestyi Lontoossa 1933. Sen varsinaisena tarkoituksena on käyttää viimeaikaisen historiallisen tutkimuksen saavutuksia Homeroksen kysymyksen selvittämiseksi. Nilsson lausuu hylkäystuomion koko analyyttisesta menetelmästä ottamatta huomioon, että sillä kuitenkin tietyissä rajoissa on tärkeä tehtävä. Vain sen avulla esim. voidaan ylipäätänsä todeta, että Ilias ja Odysseia eivät ole täysin omaperäisen ja itsenäisen luomistoiminnan tuotteita, vaan että näiden kokonaiseeposten pohjana on ollut varhaisempia runoja. Jos analyytikot luottavat liiaksi erittelyynsä, uskoo Nilsson puolestaan liikoja historiallisen tutkimuksen mahdollisuuksista. Hän näkee Iliaassa enemmän historiaa, kuin siinä tosiasiallisesti on. Mutta kaikesta huolimatta on myönnettävä, että Nilssonin teos on arvokkainta, mitä Homeroksesta on kirjoitettu.

Ettei analyyttinen menetelmä sellaisenaan ole tuomittava, kunhan se vain tuntee rajoituksensa, näkyy W o l f g a n g S c h a d e w a l d t i n tutkimuksesta *Iliasstudien*, Leipzig 1938. Schadewaldt harjoittaa hänkin analyysia, mutta ei käytä sitä paloittelemiseen, vaan kokonaisrakenteen suunnitelmallisuuden selvittämiseen. Hänen teoksensa on merkitsevintä, mitä Homeroksen runoelmien rakenteesta on esitetty. Käyttäen hyväkseen interpretaatiota todellisen filologin taidolla hän osoittaa, että Iliaassa on pitkin matkaa havaittavissa paljon ilmeisempää suunnitelmallisuutta, kuin kukaan ennen häntä oli kyennyt huomaamaan. Hän ei kuitenkaan esitä mitään omaa käsitystä Iliaan synnystä. Sitä hän ei myöskään tee tutkielmassaan *Homer und sein Jahrhundert*, joka on julkaistu kokoomateoksessa »Das Neue Bild der Antike», Leipzig 1942. Siinä Schadewaldt koettaa näyttää, että Ilias ja Odysseia erinomaisesti sopivat geometrisen taiteen aikakauteen. Hän ei mielestäni ole todistelussaan onnistunut. Hän ei myöskään muista, ettei Homeroksen runojen yleissävy todista mitään kokonaiseeposten syntymisajasta. Runot, joihin Ilias ja Odysseia perustuvat, ovat tietysti suurelta osalta vanhempia kuin meille säilyneet yhtenäiset runoelmat.

Omia teitään kulkee Homeroksen eeposten syntyä selvitellessään englantilainen G i l b e r t M u r r a y kirjassaan *The Rise of the Greek Epic*, Oxford 1907, 3. painos 1924. Siinä pidetään eepoksia »perinnekirjana», jota sukupolvet ovat täydentäneet. Tekijän ajatusrakennelma on suurpiirteinen, mutta ei sopeudu historialliseen todellisuuteen.

Vielä on mainittava eräitä Homeroksen kysymystä selvitteleviä erityistutkimuksia:

Charles Autran, *Homère et les origines sacerdotales de l'épopée Grecque* I—III, Paris 1938—43. Teoksen tarkoituksena on osoittaa, että eepillisellä runoudella on alunperin ollut uskonnollinen luonne ja että papit ja erityisesti oraakkelit ovat sen kehityksessä näytelleet huomattavaa osaa. Käsittely on osittain aivan mielikuvituksellista, eikä laajalla julkaisulla ole sanottavasti tieteellistä arvoa.

Hermann Fränkel, *Die homerischen Gleichnisse*, Göttingen 1921. Kirjasella on Homeroksen vertausten tutkimisessa perustava merkitys.

Antoine Meillet, *Les origines indo-européennes des mètres grecs*, Paris 1923. Selvittelee mm. heksametrin rakennetta päätyen tulokseen, ettei se todennäköisesti ole kreikkalaista alkuperää.

Karl Meister, *Die homerische Kunstsprache*, Leipzig 1921. Teoksessa selvitetään perusteellisesti Homeroksen runomitan ja kielellisen muodon välillä vallitseva suhde ja vuorovaikutus. Siihen sisältyy erittäin arvokkaita toteamuksia.

Jacob Wackernagel, *Sprachliche Untersuchungen zu Homer*, Göttingen 1916. Sisältää sangen merkityksellisiä kielihistoriallisia havaintoja varsinkin eeposten kielen attikalaisista ominaisuuksista, joskin tekijän niistä tekemät johtopäätökset menevät liian pitkälle.

Huomautettakoon lisäksi, että mykeneläiseen aikaan kohdistuneiden historiallisten tutkimusten yleistuloksia esitetään ylempänä mainitussa Nilssonin teoksessa, jossa myös on viittauksia alan tieteelliseen kirjallisuuteen. Arvokkaita Homeroksen kysymystä valaisevia kirjoituksia on verraten runsaasti ilmestynyt saksalaisen »Die Antike» aikakauskirjan vuosikerroissa 1930-luvulla.

Johdatuksen Homeroksen runoelmiin tarjoavat myös monet kirjallisuudenhistorialliset esitykset, esim. Wilhelm Schmid, *Geschichte der griechischen Literatur* I (Handbuch der Altertumswissenschaft VII. 1. 1), München 1929, Johannes Geffcken, *Griechische Literaturgeschichte* I, Heidelberg 1926, ja Henrik Schück, *Världslitteraturens historia* I, Antiken, Stockholm 1900 (viimeksi mainittu teos tietysti vanhentunut, mutta yhä lukemisen arvoinen).

Luotettavin Homeroksen eeposten tekstijulkaisu on Bibliotheca Oxoniensiksessa ilmestynyt Monron ja Allenin toimittava tieteellinen painos, London 1901—02. Ranskassa julkaistiin ranskankielisin käännöksin varustettu painos 1937—43. Selityksillä varustettua nykyaikaisia vaatimuksia tyydyttävää painosta ei ole olemassa. Walter Leafin englanninkieliset seli-

tykset ja Ameis–Hentze–Cauerin saksankieliset ovat vanhentuneita.

Kaikkein viimeaikaisinta Homeroksen tutkimusta edustavat seuraavat Sveitsissä ilmestyneet teokset, jotka tunnen ainoastaan Krarupin ruotsalaisessa *Eranos* aikakauskirjassa julkaisemasta selostuksesta:

Heinrich Pestalozzi, *Die Achilleis als Quelle der Ilias*, Erlenbach–Zürich 1945.

Ernst Howald, *Der Dichter der Ilias*, Erlenbach–Zürich 1946.

Willy Theiler, *Die Dichter der Ilias*, Edouard Tièchelle omistettu juhlakirja 1947.

Selostuksesta päättäen Howaldin tutkimus on niistä paras, mutta sekään ei näytä olevan erityisen merkitsevä.

Edellä esitetty katsaus ei sisällä läheskään kaikkea sitä, mitä tätä teosta varten on käytetty. Homerosta käsittelevä kirjallisuus kokonaisuudessaan on mittaamaton.